

DÜNYA ƏDƏBİYYATI
KLASSİKLƏRİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyevin
**“Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin
əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi
haqqında”** 2007-ci il 24 avqust tarixli
sərəncamı ilə nəşr olunur.

“Şərq–Qərb”

Bakı – 2010

Johann Wolfgang von
GOETHE

Yohan Volfqanq

GETE

1749–1832

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

“Şərq–Qərb”

Bakı–2010

ISBN 978-9952-34-262-8

Tərcümə edənlər:

Rus dilindən: Əhməd Cəmil
Alman dilindən: Ələmdar İsa
Həmid Arzulu
Çərkəz Qurbanlı

Ön sözün müəllifi: Mikayıl Rzaquluzadə

Redaktorlar: Mikayıl Rzaquluzadə
Tahir Kazımlı

Korrektorlar: İbrahim Hübətov
Elsevər Muradov
Lətafət Səmədova

Bədii tərtibat və
dizaynın müəllifi: Tərlan Qorçu

Kompüter düzümü: Hikmət Aydınöglü
Həsən Yaqubov

Yohan Volfqanq Gete. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: “Şərq-Qərb”, 2010, 768 səh.

Mətn: Bakı Slavyan Universiteti, “Kitab aləmi” NPM, 2010

Bədii tərtibat, səhifələnmə: “Tutu” nəşriyyatı, 2010

© “Şərq-Qərb” ASC, 2010

YOHAN VOLFQANQ GETE

*Yaşamaq istərsən, vuruş həmişə!
Azadlıq layıqdır o adama ki,
Atıla bu yolda hər an döyüşə!..*

Gete – “Faust”

Bu misralar böyük alman mütəfəkkir-şairi Yohan Volfqanq Getenin (28 avqust 1749, Frankfurt-Mayn – 22 mart 1832, Veymar) yaradıcılığının və şah əsəri “Faust” faciəsinin başlıca ideyasını ifadə edir.

Getenin həyat və yaradıcılığı öz vətəni Almaniyada deyil, bütün Avropada ən mürəkkəb tarixi ictimai-siyasi çaxnaşmalar dövrünə təsadüf edir və o, ilk gənclik yaşlarından bu “fırtına və hücum” cəbhələrinə atılır, hətta bu ad altında məlum olan ədəbi cərəyana, coşqun ədəbi mübarizəyə başçılıq edir.

XVIII əsrin yetmiş-səksəninci illərində feodal Almaniyasında istibdada qarşı etiraz kimi meydana çıxan bu ədəbi cərəyana mənsub olanlar içərisində yetişən iki böyük sənətkar – Gete və Şiller ilk gənclik dövründəki əsərlərində bu mənəvi mübarizənin ideyasını ifadə edən ən səciyyəvi nümunələr vermişlər. Getenin yaradıcılığının bu dövründə ən görkəmli əsərləri olan “Prometey” və “Gənc Verterin iztirabları”nın baş qəhrəmanları səciyyə və taleləri etibarlı ilə bir-birindən nə qədər fərqlənsələr də, ideya etibarlı ilə ictimai mühitlə mübarizədə onların aqibəti faciəli sonluqla nəticələnir.

Ta qədim yunan mifologiyasından bəri dünya ədəbiyyatında azadlıq uğrunda mübarizə rəmzi kimi ən müxtəlif ədəbi janrlarda yaradılan və tərənnüm edilən Prometey surətini Gete də sevə-sevə yaradır, onunla yanaşı, mövcud qanun-qaydalara, ictimai quruluşa qarşı üsyankarları təsvir edir. Lakin bunlarla bərabər, bu mübarizəyə davam gətirə bilməyən zəif, kövrək, aciz insanların surətlərini də eyni məhəbbətlə yaradır. Güclülər də, zəiflər də, nəhənglər də, cılızlar da haqsızlıqlara qarşı mübarizə aparırlar.

Bu baxımdan güclü Prometeylə zəif Verter, Getenin “Fırtına və hücum” dövrü yaradıcılığında eyni ideyanın iki ziddiyyətli ifadəçisidir.

“Fırtına və hücum” ruhunda yazılmış və onun ideya istiqamətini daha aydın ifadə edən əsərlərdən gənc Şillərin “Qaçaqqlar”, “Genuyada Fiyesko sui-qəsdı” kimi əsərləri, eləcə də kəsərli siyasi lirik şeirlərində feodalizm quruluşuna hiddət və nifrət o dərəcədə aydın və kəskin ifadə edilmişdir ki, bu hal ozamankı dünya inqilabi hərəkatı başçıların böyük rəğbətini qazanmış və Fransa burjua inqilabı zamanı Konvent Şillərə “Fransa Respublikasının fəxri vətəndaşı” adını vermişdi.

Bu mənada, “Fırtına və hücum” ideyasını aydın göstərmək baxımından, Şillərin bilavasitə zamanın hökmdarlarına xitabən yazdığı “Qəddar monarxlar” şerindən bu misralar çox əlamətdardır:

*Bütün çirkinlikləri, qəddar ehtirasları
Gizlədin hökmdarlıq rıdası altında siz.
Ancaq nəğməkarlardan qorxub həzər ediniz!*

*Ən qalın geyimləri, polad zirehi dəlib,
Onların atdığı ox gəlib çatacaq sizə,
Batacaq o riyakar, soyuq qəlblərinizə!..*

Feodalizm quruluşuna və mütləqiyyətə qarşı mübarizə ideyalarını tərənnüm və təbliğ etmək baxımından, əsərlərin təsirlilik dərəcəsi, başqa cür desək, əməli-həyatı əhəmiyyəti etibarını ilə coşqun gənclik dövründə “Fırtına və hücum” ruhundakı əsərlərində də Gete əməliyyatçı, seyrçi, çağırışçı olmaqdan daha çox tərənnümçüdür.

Gənc Getenin “Fırtına və hücum” ruhundakı əsərlərində xəyal vüsətilə yanaşı, müşahidə olunan nəticə məhdudluğu onun arzu ilə imkan arasındakı ziddiyyəti duymasından, arxalandığı burjua sinfinin hələ çox zəif olduğunu dərk etməsindən irəli gəlirdi. Buna görədir ki, əsas qəhrəmanları ictimai mühitlə mübarizədə məğlubiyyətə uğrayır, aqibətləri faciəli olur.

Lakin çox keçmədən Getenin həm şəxsi həyatında, həm yaradıcılığında mühüm bir dönüş əmələ gəlir: 1775-ci ildə Veymar prinsini, sonralar isə hersoq olan Karl Avqustun dəvəti ilə Gete onun

sarayına köçür və qalan ömrünü orada keçirir. Sarayda müşavir, nazir, məhkəmə rəisi və sair böyük vəzifələrə təyin edilir, nəhayət, əyan adı alır, belə ki, sözdə feodalizm quruluşunun coşqun düşməni olan Gete, əslində, görkəmli bir saray xadimi olur.

Şərqi və Qərbi bir çox böyük sənətkarlarının həyatında baş verib, əksərən onların mənəvi, hətta bəzən cismani fəlakətinə bəis olan bu hadisə, əlbəttə, Getenin də yaradıcılığının sonrakı inkişaf yoluna müəyyən dərəcədə təsir edir, ona başqa bir istiqamət verir.

Saray həyatının ilk on ili, ədəbi yaradıcılıq baxımından, demək olar ki, tamamilə səmərəsiz keçir. Bu dövrdə Gete girişdiyi saray işlərilə yanaşı, cürbəcür təbiət elmləri ilə məşğul olub, hətta bir neçə elmi əsər və eyni zamanda, öz yaradıcılıq yoluna tamamilə yad olan əyləncəli şeir və nəğmələr yazır. Hətta belə əsərlərin birində öz qəhrəmanı Verterə də kinayə edir.

Yaradıcılıq həyatında onillik bir durğunluqdan sonra, 1786-cı ildə davamlı İtaliya səfəri Getenin yaradıcılıq ruhunu yenidən dirçəldir. Klassik mədəniyyətin canlı xatirələrini yaşadan İtaliya şəhərləri, möhtəşəm saraylar, binalar, heykəllər, abidələr, muzeylər və i. a. Geteyə o qədər təsir edir ki, bir zaman yeni bir ictimai quruluş yaratmaq arzusu ilə köhnə dünyaya meydan oxuyan, onu məhv etmək istəyən, coşqun, üsyankar, “Fırtına və hücum” başçısı Gete, dönüb alman klassisizminin başçısı olur. Vaxtilə milli xalq mədəniyyətinə, onun qotik memarlıq abidələrinə valeh və heyran olan Gete, indi antik sənət əsərlərinin məftunu və pərəstişkarı olur. Özü də klassik üslubda əsərlər yazmağa başlayır. Əlbəttə, klassik üslub dedikdə yalnız zahiri cəhət, yəni əsərlərin yalnız şəkli, vəzn-qafiyə, dil və ifadə xüsusiyyətləri deyil, məzmun və şəkil vəhdəti mənasında bütün yaradıcılıq kompleksi anlaşılmalıdır.

Beləliklə, Getenin klassik üslubda yazmağa başladığı yeni əsərlərində artıq coşqun ruhlu qəhrəman və iştirakçılar yoxdur, bunlar dincəlməmiş, mövcud qanun-qaydanın dəyişməz olduğuna inanmış, əlçatmaz məqsədlər uğrunda nahaq mübarizədən əl çəkmiş sakit adamlardır. Əslinə qalsa, Getenin yaradıcılığının “Fırtına və hücum” dövründəki qəhrəmanları da ictimai quruluşun, mövcud qanun-qaydanın fərdi mübarizə nəticəsində dəyişdirilə biləcəyinə o qədər də möhkəm inanmırdılar, amma bununla bərabər, üsyankarlıqdan əl çəkmir, qalib gəlməsələr də, bu məqsəd uğrunda vuruşur, həlak

olur, azadlığı, heç olmasa, ölümdə görürdülər. Klassik ruhda yazılmış əsərlərin qəhrəmanları və iştirakçıları isə üsyandan tamamilə uzaq, dinc, üzüyola, mövcud quruluşa müti və sadıq adamlardır. Yaradıcılığının həmin dövründə yazdığı bir şeirindəki şüarvarı misralar bu baxımdan çox səciyyəvidir:

*Dünyayla bəhs etmə, dincliklə yaşa!
Özünü dərk elə, ömrü vur başa.*

Beləliklə, Gete İtaliya səyahətindən sonra tamamilə dəyişib, həm nəzəri, həm də bədii əsərlərində “Veymar klassisizmi” adlanan yeni estetik normaların yaradıcısı və bu ədəbi məktəbin banisi olur. Əsərlərinin adları, məzmunları, qəhrəman və iştirakçıları da, başlıca olaraq, klassik ədəbiyyatla əlaqədar olan “İfigeniya Tavri-dada” (1887), “Torkvato Tasso” (1790), “German və Doroteya” və sair əsərləri məhz bu qəbildəndir.

Getenin klassisizm məftun olduğu dövrün maraqlı cəhətlərindən biri onun “Ümumdünya ədəbiyyatı”na, o cümlədən Şərq xalqlarının ədəbiyyatlarına müraciət etməsi, onları çox yüksək qiymətləndirməsi və qismən onların təsiri altında bəzi əsərlər yazmasıdır. Onun “Qərb-Şərq divanı” (1814–1819) adlı şeirlər məcmuəsinin Şərq üslubunda “Divan” adlandırılmasının özü də bu baxımdan maraqlıdır. “Divan”da Gete artıq gəncliyin coşqun üsyankarlıq ruhundan uzaqlaşmış, dinclik, rahatlıq təbliğ etdiyi bir dövrdə Şərq ruhunda arifanə zövq və səfa motivlərini tərənnüm edir.

Getenin Şərq ədəbiyyatına, xüsusən Şərq lirik şeirinə dərin rəğbət və məhəbbəti onun bütün Şərq lirikasının ən mahir ustalarından sayılan böyük İran şairi Hafiz Şiraziyyə həsr etdiyi “Namütənahi” şeirində çox aydın görünür:

*O qədər böyüksən ki, ədəbiyyat kimi sən,
Əvvəlin yox, sonun yox, əbədiyyət kimisən.
Şeirinin bir asiman ki, daima hərəkətdə,
Sonu da əks olunmuş əvvəliylə vəhdətdə.
Əvvəldən axıradək başdan-başə sənətdir,
Sənətdə bu nə hikmət, bu nə böyük qüdrətdir.*

Getenin yaradıcılığının bu dövrü üçün səciyyəvi olan dinclik, rahatlıq, zövq-səfa meylini göstərən, həm də Şərq klassik poeziyasının ustadı qarşısında böyük heyranlıq və pərəstişkarlığını ifadə edən bu maraqlı şeir aşağıdakı misralarla qurtarır:

*Nolaydı, mən də sənə bənzəyəydim bir qədər...
Gəl səninlə könüldən həmdəm olaq, ey Hafiz!
Gəl səninlə həyatın cövrünü, cəfasını,
Eşqini, hicranını, zövqünü, səfasını
Birgə duyaq, bir dadaq, səninlə bölüşək biz!..
Bu, mənimçün həyatda ən böyük bir nemətdir;
Səninlə həmdəm olmaq nə böyük səadətdir!
Ancaq sənətdə təkrar yoxdur... Var ol yenə sən!
Sən bizdən çox böyüksən, sən həmişə yenisən!*

Getenin təsirilə ozamankı alman ədəbiyyatında Şərq poeziyasına meyil və rəğbət artmış və bu səpkidə bir çox əsərlər yaranmışdı.

Lakin Gete istər hersoq sarayı mühitinin, istər Qərb və ya Şərq klassisizminin təsirinə qarılıb qalsaydı, öz yaradıcılıq simasını itir-söydi, əlbəttə, bu gün bütün dünyanın tanıdığı Gete olmazdı. Bir çox böyük mütəfəkkir sənətkarların həyatında olduğu kimi, Getenin həyatında da yaşadığı mühitlə ziddiyyət, ictimai mövqeyilə şəxsi inamı arasındakı daimi mübarizə onun yaradıcılığında dərin izlər buraxmış, bir növ, ikilik yaratmışdır. Mütəfəkkir-sənətkar Gete ilə saray naziri Gete daimi mübarizə şəraitində yaşamış, gah bu, gah da o qalib gəlmiş, nəticədə bir çox mürəkkəb, ziddiyyətli, amma hər halda, dərin mənalı, ölümsüz sənət əsərləri yaranmışdır.

Böyük sənətkarın həyat və yaradıcılığının bu cəhətini nəzərə alan F.Engels də göstərir ki, Getenin xasiyyəti, daxili enerjisi, bütün mənəvi istiqaməti onu əməli həyatda iştirak etməyə yönəldirdi. Ətrafındakı həyat isə çox miskinli. Gete ömrü boyu nifrət etdiyi, lakin içərisində yaşamağa məcbur olduğu həmin yeganə mühitə uyğunlaşmalı olurdu. Yaşa dolduqca mübarizə nəticəsində taqətdən düşmüş qüdrətli şair miskin Veymar naziri qarşısında (yəni şair Gete nazir Gete qarşısında) güzəştə getməli idi.

Yəqin ki, bu vəziyyəti dərk edən böyük sənətkar ətrafındakı ictimai quruluşun eybəcərliklərinə qalib gələ bilməyəcəyini görə-görə,

bu mühitə və öz rəsmi yüksək mövqeyinə güzəştə gedə-gedə yenə öz əsas ideyasından – azad insan cəmiyyəti qurmaq arzusundan əl çəkməyib, hətta qoca yaşlarında, ömrünün son illərində bu böyük ideyasını ifadə etməkdən çəkinməmişdir.

Bir çox böyük mütəfəkkir sənətkarlar, o cümlədən dahi Nizami kimi o da belə ideal bir cəmiyyəti öz xəyalının qüdrətilə qurmağa çalışmış və ölməz “Faust” əsərinin sonunda belə bir cəmiyyət yaratmışdır.

Guya, XVI əsrin birinci yarısında yaşamış cadugər doktor Yohan Faust haqqında əfsanəvi rəvayətlər ən müxtəlif variantlarda əsrlər boyu, bütün Avropa ölkələrində yayıla-yayıla, nəhayət, Getedən çox-çox əvvəl bədii ədəbiyyatda da bir çox şəkillərdə öz əksini tapmışdı: guya, Faust xəbis ruh İblis ilə əlbir olub, öz ruhunu ona satmış və bunun müqabilində dünya və kainatın bütün gizli sirlərinə vaqif, cürbəcür sehr və möcüzələr yaratmağa qadir bir cadugər olmuşdur. Onun macəralı sərgüzəşt və möcüzələri də say-sız-hesabsız rəvayətlərin, hekayələrin, romanların, poema və dram əsərlərinin əsas məzmununu təşkil etmişdir.

Uzun müddət xalq rəvayətləri kimi yayılmış, kitab halında çap edilmiş bu əfsanəni ilk dəfə XVI əsr ingilis dramaturqu Kristofer Marlo dram halında “Doktor Faustun faciəli əhvalatı” adı ilə qələmə almışdı. Çox ehtimal ki, Marlonun bu faciəsi gəzərgi ingilis teatr truppaları tərəfindən XVII əsrin əvvəllərində Almaniyaya gətirilmiş, orada kukla teatrı tamaşaları halında geniş yayılmış və gənc Getenin də diqqətini cəlb etmişdir.

Marlodan sonra bu mövzu və məzmununda Almaniyada da ayrı-ayrı müəlliflər – Vidman, Pfiser, Lessinq və sairləri cürbəcür janrlarda əsərlər yazmışlar.

Gete “Faust” üzərində, demək olar ki, bütün yaradıcılığı boyunca işləmişdir: əsəri 1772-ci ildə, 23 yaşında gənc ikən yazmağa başlayıb, 1831-ci ildə, yəni 82 yaşında qoca ikən, ölümündən bircə il əvvəl bitirmişdir.

Hələ “Fırtına və hücum” dövrünün coşqun ilham və həyəcanları zamanı Faustun üsyankar ruhu ilə həmahəng olan gənc bir qəlbin çırpıntıları ilə başlanan əsər artıq alman ədəbiyyatında romantizmin hakim olduğu bir dövrdə başa çatmışdır.

Tamamilə təbiidir ki, “Faust”da böyük sənətkarın keçdiyi bütün yaradıcılıq mərhələləri bu və ya digər dərəcədə əks olunmuşdur:

Əsərin birinci hissəsində Getenin “Fırtına və hücum” dövründəki yaradıcılıq ehtirasları aydın gözə çarpır. Bu hissədə aldadılmış gənc qızın son dərəcə məyusluq həyəcanı ilə öz övladının qatili olması (Qrethen) mövzusu o dövrdə çox yayılmış mövzulardan idi. Həmin hissədəki xalq əyləncələrinə, xalq dilinə meyil də bu dövr ilə əlaqədardır. Əsərin ən yüksək bədii ifadə zirvəsinə çatdığı ikinci hissədə Getenin klassisizmə valeh və heyran olduğu dövrün əlamətləri müşahidə olunur: qədim yunan mifologiyası əsasında bir çox bədii əsərdə yaradılmış Yelena surəti və bununla əlaqədar səhnənin, hadisələrin Yunanıstana köçürülməsi, zahiri dəbdəbəli, təmtəraqlı səhnələr – maskarad, klassik Valpurgiya gecəsi və s. Getenin yaradıcılığında klassisizm dövrünün ən aydın görünən izləridir. Əsərin son səhnəsində isə mistik xor, Faustun cəsədinin mələklərin qanadlarında səmalara yüksəlməsi Getenin romantizmə meylinin açıq ifadəsidir...

Son dərəcə mürəkkəb həyati-ictimai hadisələrlə yanaşı, dərin fəlsəfi-mistik, mifoloji motivləri əhatə edən “Faust” əsərini tam mənası ilə dərindən başa düşmək üçün qədim yunan mifologiyasından tutmuş, Getenin zamanındakı müxtəlif fəlsəfi, ədəbi, estetik cərəyanları bilmək, müəllif və əsər haqqındakı əsas tədqiqat əsərləri ilə tanış olmaq lazımdır ki, bunu da heç bir müqəddimə və ya izahlar əvəz edə bilməz.

Bununla bərabər, əsərin məna və mahiyyətini düzgün qavramaq baxımından bir neçə mühüm cəhəti qeyd etmək vacibdir.

Uzun müddət müəllifin mənəvi inkişafı, dünyagörüşü və həyati məsələlərə münasibəti ilə əlaqədar olaraq, müxtəlif, hətta birbirinə zidd mərhələlərdə müəyyən fasilələrlə yazdığı əsərini, bu mərhələləri nəzərə almadan düzgün anlamaq çətinidir.

İlk variantları sadə və daha çox adi həyati məsələlərlə əlaqədə yazılmış əsərə (1772–1775) sonradan artırılmış, məsələn, “Proloq asimanda” (1800) əlavəsi tamamilə yeni, dərin bir məna vermişdir. Faust barəsində Allahla xəbis ruhun (Mefistofelin) mübahisəsi Faust surətini tamamilə dəyişib, onun axtarışlarının məna və mahiyyətini yeni bir yöndən açıb göstərir.

Faust artıq ilk variantlardakı, sadəcə, üsyankar ruhlu bir “həqiqət axtarıcısı” deyil, həyatın mənasını, həyatda həqiqi, düzgün yolu yorulmadan axtaran və bu yolda rastlaşdığı eniş-yoxuşlardakı bədrəmələrə, yıxılmalara baxmayaraq, daim irəliləyən, nəhayət,

öz nöqteyi-nəzərindən bu yolu tapan və son arzusuna – insanları azadlıq və səadətə qovuşdurmağa nail olan, nəticə etibarlı ilə, xəbis ruha – Mefistofelə qalib gələn çox mürəkkəb, eyni zamanda, qüvvətli, iradəli bir surətdir.

Baş qəhrəman Faustun keçdiyi bu çətin, enişli-yoxuşlu yolun bir neçə başlıca mərhələsi var ki, bunlar əsərdə öz əksini tapmışdır:

Birinci mərhələ – Faustun sadədil məsum qız Qrethenlə seviməsi mərhələsidir ki, bu mərhələdə Faust həmin qızın qardaşını öldürür, bu sevimə isə saf, sadədil qızın öz anasının və körpəsinin qatili olması, nəhayət, həbsxanada aqlını itirib ölməsi ilə nəticələnir. Lakin bütün bu faciələr Faustun bədxahlığından, bədəfkarlığından doğmur, çünki o, Qrethenlə birlikdə “bir otaq aləmində” qalıb xoşbəxt ola bilməzdi. Belə olsaydı, o, cahanşümul Faust ola bilməzdi.

Faust böyük dünyaya, geniş aləmə can atırdı və ikinci mərhələ – onun qədim dünya mifologiyasının həmişəcavan surətlərindən olan dünya gözəli Yelena ilə müəşiqə mərhələsidir. Bu müəşiqə rəmzi mənada sənətə həsr olunmuş həyatı ifadə edir. Faust bu qədim klassik gözəllik aləmində, elə bil, bir müddət xoşbəxt görünür, bəzi tədqiqatçılar tərəfindən, hətta onun Yelenadan doğulan oğlu antik sənətlə yeni müasir sənətin birləşməsi rəmzi kimi izah olunur.

Lakin Faustu bu mərhələ də təmin etmir. O, üçüncü mərhələyə qədəm qoyur ki, burada onun qarşısında tamamilə yeni aləmlər açılır.

Getenin böyük yaradıcılıq dühası sayəsində Faust bu qatmaqarışıq xəyali aləmdən də çıxış yolu axtarır və nəhayət, bu dünyada, yer üzündə azad cəmiyyət qurmaq, yaradıcı zəhmətlə insanlığa və insanlara xidmət etmək yolunu tapır.

“Faust”da, xüsusən əsərin ikinci hissəsində zahirən yerdən, yəni konkret ictimai dövr və mühitdən daha çox səmalardan, sehrkarlıqdan, qədim yunan əfsanələrindən, xristian dini-mistik ayinlərindən, nəhayət, utopik-ideal bir azad cəmiyyət qurmaq kimi mücərrəd məsələlərdən danışılmasına baxmayaraq, bu əsər də bütün böyük sənət əsərlərilə yanaşı, həyatla, müəyyən tarixi dövr və mühitlə, yəni Getenin yaşadığı Almaniya ilə alman xalqının həyatı ilə üzvi surətdə bağlıdır. Haqlı olaraq, “Faust” alman həyatının ensiklopediyası kimi yüksək qiymətləndirilir. Əsərin sonlarında

ölümsüz sənətkar zahirən gözləri tutulmuş, əslində isə həqiqətləri əvvəlkindən daha aydın görən qoca Faustun dili ilə təsdiq edir ki, həyatın əsası, azadlıq və tərəqqinin başlıca rəhni xalq naminə yaratmaq cürəti və fədakarcasına zəhmətdir:

*Olmuşam həmişə mən bu niyyətdə:
Gərək yer üzündə bütün gənc-qoca
Yorulmaq bilməyə həyat boyunca,
Ömrü başa vura fəaliyyətdə.
Mən qaynar həyatlı azad ölkəmi
Yalnız belə görmək istədim, inan!..*

Mikayıl Rzaquluzadə

Yohan Volfqanq Gete

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİ

FAUST

faciə

Yohan Volfqanq Gete

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSIKLƏRİ

İthaf

*Gəncliyimdə gördüyüm, ey dumanlı kölgələr
Alıbsınız dövrəmi yenə də əvvəlkitək.
Sizləri təcəssümə qadirmi ilham, hünər?
Könül o arzusuna nə ilə cəhd edəcək?
Yox, bürüyün dövrəmi, sıxlaşın siz, tüstülər –
Dumanlar pərdəsilə gözlərimi örtərək.
Sehrkar bir meh olun – əsin üstümə, əsin.
Köksüm gəncliyə məxsus həyəcanla titrəsin.*

*Yenə gəldi sizinlə keçmiş sevinc, səadət,
Canlandı gözlərimdə gözəllərin xəyalı.
Yada düşdü yenidən ilk dostluq, ilk məhəbbət,
Az qala unudulmuş bir əfsanə misali,
Baş qaldırdı sinəmdə qüسسə, kədər, şikayət –
O dolanbac yolların ayrılığı, vüsali.
Yenə yada saldınız o fərəhli dəmləri,
Taleyin uzaqlara atdığı həmdəmləri!*

*Onlar nəğmələrimi bir də eşitməyəcək,
Dağıldı... – dəstəməzdən nə bir səs, nə iz qalır.
Qəmli şikayətimi indi tərifləyəcək
Yadların rəğbətəysə məni qorxuya salır.
Nəğmələrimi sevən dost qalıbsa da tək-tək,
Onlar nə soraq verir indi, nə soraq alır;
Hamısı köçüb, gedib... varsa da sağ qalanlar,
Onlar da uzaq düşüb, dağılıb diyar-diyar.*

*Çoxdan könüldə sönmüş bir arzu, yenə həssas
Ruhlar səltənətinin dinc qoynuna yüksəlir.
Eol arfasının o xəlif və anlaşılmaz
Sədasitək dolaşiq nəğməmin səsi gəlir.
Bir gizilti duyuram... Yox, göz yaşım qurumaz;
Daşa dönmüş ürəyim qəhərlənir, kövrəlir.
Nəyim varsa, yox olub, uzaq keçmişə dönür;
Keçmişlər gerçək olub, gözlərimə görünür.*

PROLOQ – TEATRDA

Direktor, şair, komik

Direktor

Çətin günlərimdə, siz hər ikiniz
Daim yetibsiniz hayıma, dostlar,
Bəs necə gedəcək indi işimiz?
Burda nəyə ümid bağlamaq olar?
Mən çox istəyərdim ki, kütləni razı salaq,
Onun razı qalması həyatdır bizim üçün.
Dirəklər basdırılmış, səhnə hazır, indi xalq
Toy-bayram həsrətilə bizi gözləyir bu gün.
Yerlər tamam tutulmuş, qaldırıb qaşlarını
Gözləyirlər ki, salaq biz onları heyrətə.
Nə ilə qatmaq olar, bilirəm, başlarını,
Lakin düşmüşəm, düzü, çətin bir vəziyyətə!..
Çox incə zövqə malik şiltaq deyillər, ancaq
Çox mütalə etmiş, çox kitab oxumuşlar.
Necə edək? Nə ilə xalqda maraq oyadaq?
Mənəli, yeni əsər gözləyir repertuar.
Camaatın həmişə sel kimi axışaraq
Səs-küylə teatra gəldiyini görəndə;
Ya cənnət qapısına can atır kimi, hər vaxt
Teatrın qapısında izdiham kükrəyəndə;
Ya da gündüz, hələ heç saat dörd də olmamış,
Aclıq ili çörəkçi dükənina cumantək,
Biletçün baş yarılıb, qol sındığını görmək
Adama ləzzət verir! Bu möcüzəyə alqış!
Belə bir möcüzəni şair göstərə bilər.
Ey dost, rica edirəm, sən bu gün onu göstər!

Şair

Yox, mənə danışma sən o kütlədən,
Baxırsan, vahimə düşür canına.

Qoy o basırıqdan uzaq olum mən,
Düşməyim bu selin burulğanına.
Məni tənhalığa, yüksəyə apar,
Sakit düşüncəli göylər qoynuna.
Şair pak sevinci orada tapar.
Tanrılar məhəbbət lütf edər ona.

Ürəkdən nə qopsa belə bir anda,
Dodaqlar pıçıldar, dil təkrar edər,
Yaxşı-pis, nə desən, fani cahanda,
O, yenə bir anda yox olub gedər.
İllər sınağından çıxmayan sənət
Anı parıltıək yaşayar bir gün.
Qalar əsl sənət, böyük həqiqət
Həmişə gələcək nəsillər üçün!

Komik

Bu gələcək söhbəti nə vaxt kəsiləcəkdir?
Təsəvvür edin, hərgah mən də o fikrə düşsəm,
Onda bugünkü nəslə kim əyləndirəcəkdir?
Axı onlar da gərək gülüb, əylənə bir dəm!
Şən adamlar gərəksiz deyildir cəmiyyətdə,
Maraqlı çıxış edən camaatdan çəkinməz.
Tamaşaçı nə qədər çox olarsa, əlbəttə,
Onu ələ almaqda qəti çətinlik çəkməz.
İstər ki, tamaşaçı hələ bir az da artsın,
Hərəkətə gətirib hamıda ruh oyatsın.
Qorxmayın! Qoy istedad cəsarət versin sizə,
Xəyaldan, ehtirasdan yapışın, boş tutmayın!
Ağıl, hiss, mühakimə gətirin səhnəmizə,
Lakin bir az da məzə qatmağı unutmayın!

Direktor

Ən başlıcası – gərək çoxlu əhvalat ola,
Xalq tamaşa etməyə gəlir, bundan zövq alır.
Macərə macərəni gərək sürətlə qova...
Onda ki hamı heyran, ağız açıla qalır, –

Demək, tamaşaçının gözündə yüksəldiniz,
Siz oyunu uddunuz – ona qalib gəldiniz!
Çoxluğu çoxluq ilə ələ gətirmək olar,
Gərək hər kəs burada bir şey əxz edib sevə.
Çox olsa – hərə ordan özünə bir pay alar,
Hamı da teatrdan razı qayıdar evə.
Bütöv bir şey verməyin, doğrayın xırda-xırda;
Belə bir həftəbecər alqış gətirər sizə,
Uydurmaq sizə asan olar, oynamaq – bizə!
Bütöv şey nəyə lazım? Onsuz da bu camaat
Tikə-tikə edəcək, nə yazsanız, axırda.

Şair

Sönük əsər yazmaq? Varmı mənası?
Hansı fərli şair bu niyyətdədir?
Ancaq fərsizlərin cızma-qarası
Sizin aranızda çox hörmətdədir!

Direktor

Mənə təsir etmir bu məzəmmətlər;
İşləmək niyyəti olan hər qoçaq
Gərək tapsın əvvəl yaxşı alətlər.
Burada bir çətin iş yoxdur. Ancaq
Bir görün kiminçün yazırsınız siz:
Biri darıxanda gəlib – dincəlir,
Biri xirtdəyəcən yeyib təhərsiz,
Həzm eləmək üçün buraya gəlir.
Ən pisi o qəzet oxuyanlardır, –
Gəlirlər tutsunlar bizə bir irad:
Əsər, ya məsxərə – nə fərqi vardır...
O ki xanımlardır, onların, heyhat,
Çoxu işvə, əda, naz satanlardır.
Çoxu rola girib pulsuz-parasız,
Burda özlərini, bəzəklərini,
Xalqa göstərməyə gəlirlər yalnız.
Nə üçün xülyaya qapılırsınız?

Salona yaxından bir nəzər salıb,
Bir az o göylərdən yerə enin siz:
Kimi ruhsuz, soyuq, kimi yöndəmsiz...
Tamaşa bitməyə bənddir, baş alıb –
Kimi düz gedəcək burdan qumara,
Kimi aşnasının isti qoynuna...
Bilmirəm, nə düşüb siz axmaqlara,
Şeir pərisini incidir, ona
Əzab verirsiniz? Çox yazın, lap çox!
Hamını çaşdırıb, karıxdırın siz.
Qoy razı qalsınlar, başqa çarə yox!
Nə oldu? Olmaya, sancdı qəlbiniz?

Şair

Yox, sən get özünə başqa bir qul tap!
Deyirsən, yəni bu xilqətdən mənə
Verilmiş müqəddəs hüquqları lap
Ayaqlara atım, tapdadım sənə?
Nəylə məftun edir şair hər kəsi?
Nəylə hakim olur o, qəlb mülkünə?
Aləmi fəth edib könlünün səsi,
Dönmürmü aləmlə birgə könlünə?
Zamanın milində həyat telini
Laqeyd əyricitək əyirən xilqət,
Fırlada-fırlada hey öz milini
Ahəngiz səslərə verməzkən diqqət,
Kim bu vaxt möhtəşəm bir akkord vurur?
Deyin, kim döyüşkən bir ehtirası
Coşqun fırtınaya çevirir məğrur?
Kimin hünəriylə şəfəq şüası –
Nur saçır təfəkkür vərəqlərinə?
Kim hörür, de, şərəf çələnglərini?
Kim səpir ilk bahar çiçəklərini
Öz məşuqəsinin ayaqlarına?
Olimpi qoruyan hansı qüvvətdir?
Kimdir allahları dost edən bizə?
O, insanda olan ulu qüdrətdir,
Şair ilhamında o çıxır üzə.

Komik

Eləsə, bərk tutun siz o qüdrətdən.
Sevgidə, sevdada olduğu kimi,
İstifadə edin o məharətdən:
Birisi, görürsən, hardasa kimi
Görür təsadüfən – yaxınlaşırlar.
Başlanır qəm, sevinc, ümid, həyəcan,
Məhəbbət, qısqanclıq, şübhə, intizar...
Bir də baxırsan ki, hazırdır roman.
Belə komediya verin bizə siz,
Götürün həyatdan lap qucaq-qucaq.
Hamı başa vurur ömrü, şübhəsiz,
Həyatı dərk edən az olur ancaq.
Həyatdan nə alsan, verəcək ləzzət,
Rəng-rəng, müəmmalı tutqun lövhələr:
Çoxlu səhv, çox yalan, az bir həqiqət!
Bu cür hazırlanmır hər içki məgər?
Gənclik dinlədikcə kəlamınızı,
Ümid edəcək ki, açılacaq sirr...
Qəhərləndirəcək hər söz bir qızı,
Bəzisi olacaq lap mütəəssir.
Bil, gənclik öz könül arzularını
Səhnədə canlanmış gördümü – o vaxt,
Hər dəqiqə gülüb şaqıldamağa,
Göz yaşı tökməyə hazır olacaq.
Nəcib bir ilhamın parıltısından
Onların gözləri qamaşacaqdır.
Dünyagörmüslər yox, cavan, beyniқан
Uşaqlar heyrətdən lap çaşacaqdır!

Şair

Qaytar, elə isə, sən o illəri!
Həmin illəri ki, könlüm cavandı,
Daşardı qəlbimdə nəgmə selləri,
Dünya gözlərimdə hələ dumandı...
Hər qönçə bir sirlə aləm vəd edər,
Hər gül oyadardı qəlbə min marağ.

Heç nəyi olmayan yoxsul dərbədər,
Hamıdan zəngindi, xoşbəxti ancaq.
Həqiqətlər arzum, xülyalar yuxum,
Əslində, bu idi bütün var-yoxum!
Qaytar o arzumu, məhəbbətimi,
Yaşayım o xoşbəxt günləri yenə.
Qaytar o eşqimi, o nifrətimi,
Qaytar gəncliyimi təki sən mənə!

K o m i k

Gənclik! Gənclik o vaxt gərək olar ki,
Döyüş meydanında olasan yalqız,
Ya da alovlanan bir ehtirasla
Atılıb boynuna sarıla bir qız;
Qaçasan ilk şərəf çələngi üçün
Uzaq bir mənzilə ani sürətlə;
Rəqs edib yorulub, sonra da bütün –
Gecən sənin keçə eyş-işrətlə...
Amma məharətlə lal bir kamanın
Tanış simlərini çalıb titrətmək;
Hərdən öz yolundan sapan qocanın
Bir məqsəd güdməsi səndələyərək,
Hörmət qazandırar ona – bu düzdür...
Deyirlər, qocalıq insanı qorxaq
Uşağa çevirir... yox, o, boş sözdür;
Qəbrədək uşağıq, hamımız uşaq!

D i r e k t o r

Çox söz güləşdirdik, bəsdir. Nahaqdır.
Gəlin, qol çırmayıb tez işə keçək.
Boş danışıklara gedən bu vaxtı
Yaxşı olardı ki, işə sərf edək.
Təbdən danışmaqla yetməzsən kama,
İlham gözləməklə gəlməz, yalandır,
Şair hakim ola gərək ilhama!
Biz nə istəyirik – sizə əyandır:
Arzumuz – atəşin, odlu bir meydır!

Sözsüzcə bu gündən başlayın işə.
Günü-günə satmaq çox axmaq şeydir;
Hər günün öz hökmü olur həmişə.
Fürsət ələ düşdü – qurtardı, dərhal
Bərk-bərk kəkilindən yapışın onun;
Alman səhnəsində heç kəsə macal
Verməyib çıxarır hərə min oyun.
Heyfiniz gəlməsin, qoy təmtəraqla
Bəzəsin səhnəni qayalar, buzlar;
Benqal işığıyla, əlvan çıraqla
Səpin hər tərəfə gümüş ulduzlar.
Bütün yeri-göyü gəzin, dolaşın,
Qənaət etməyin əsla heç nəyə:
Od, su, işıq, bəzək, butafor, maşın,
Daha nə lazımdır, yığın səhnəyə.
Doldurun səhnəni heyvanla, quşla,
Yaxşı hər nə varsa, seçin – dənləmə!
Enin göy üzündən iti uçuşla,
Keçin yer qatından düz cəhənnəmə!

PROLOQ – ASİMANDA

Allah, cənnət qoşunu, sonra Mefistofel.
Üç mələk

Rəfail

Günəş bir əzəli ahənglə, qeyri
Kürələrlə birgə, yenə dövr edir;
Yer dairəsində onun bu seyri
Göy gurultusuyla xitamə yetir.
Mələklər feyz alır bu mənzərədən,
Fələklər nə sirli, nə hikmətlidir!
İdraka sığmayan xilqət əzəldən
Necə də gözəldir, əzəmətlidir!

Cəbrail

Yeri fırlandırır iti bir sürət,
Dönür Yer kürəsi öz calalıyla;
Qovur bir-birini işıqla zülmət
Daim öz günəşi, öz hilalıyla!
Dənizlər çalxanır köpüklənərək,
Sular qayaları döyür şiddətlə.
Yer dövrə vurduqca göylə həmahəng,
Tufanlar köksündə coşur hiddətlə.

Mikail

Tufanlar səhradan birbaş dənizə,
Dənizdən səhraya hücum çəkərək,
Bütün yer üzünü zəncirləyərək,
Salır ram olmayan dünyaya lərzə.
Uzaqda şimşəklər çaxır... Göylərin –
Gurlayacağını o verir xəbər.
Lakin bu kainat daima dərin
İntizam içində dönüb seyr edər.

Hər üçü

Mələklər seyrindən alır güc, qüvvət,
Ya rəbb! Gör, fələklər nə hikmətlidir!
Yaratdığı gündən bu günə xilqət
Gör, nə həşəmətli, əzəmətlidir!

Mefistofel

Lütf edib, ey Tanrı, xoş nəzərinlə,
Deyibsən, qasidlər gətirsin pəyam.
Bax, mən də bütün bu nöklərlənlə
Bir yerdə, burada hüzurundayam.
Ancaq bağışla ki, mən təmtəraqıla
Danışa bilmirəm; danışsam əgər,
Bu həzərat məni ələ salmaqıla
Əl çəkməz, lağ edib gülər hər yerdə.
Yadırgəmasaydın gülməyi, inan,
Uğunub gedərdin lap sən özün də...
Mən söz açammaram günəşdən, aydan,
Onu bilirəm ki, dünya üzündə
Əzablar içində boğulur bəşər...
Bəli, yer üzünün Allahı – insan,
O qəribə məxluq bu günə qədər
Heç dəyişməmişdir... Bəlkə, çox güman,
Sən ilahi nurun pənilisindən
Ona verməsəydin bir kiçik zərrə,
Şüur adlandırmaz bunu, bilmərrə,
Olmazdı heyvandan beşbetər heyvan.
Bağışlayın, təbir caizsə hərgəh,
Ot-alaf içində tullanıb-düşən,
Köhnə nəğmə deyən bu yarımallah,
Bir cırcıramadır lap zəhlətökən.
Ot-alaf içində otursa, nə var!
Burun soxmadiğı yer qoymur idbar.

Allah

Buydu deyəcəyin? Bu köhnə söhbət?
Yenə giley-güzar, yenə şikayət!
Heç xoşagələn şey yoxdur dünyada?

Mefistofel

Bəli, başdan-başa, Tanrım, qan-qada...
İnsanlar qəm, möhnət içindədir lap.
Mən də rəhm eləyib, vermirəm əzab!

Allah

Orada Faustu tanıyırsanmı?

Mefistofel

O doktor deyilmi?

Allah

Mənim bəndəmdir.

Mefistofel

Göylərə əl atan o hürr insanmı?!
O ki hər nemətdən qaçan sərsəmdir!
O, bəndəlik edir sənə başqa cür...
Can atır harasa, çox uzaqlara.
Dünyanın ən böyük zövqünü güdür,
Gah təmin etməyir heç nə bir ara,
Gah da tələb edir səyyarələri.
Deyəsən, ağıldankəmdir bir qarış,
Fikri-zikri yalnız arzu, axtarış...
Bitib-tükənməyir heç dərdi-səri.

Allah

Axtarır, zülmətdə hələ yol gedir,
Nuru, hümmətimlə kəşf edəcəkdir.
Ağac boy atanda bağban hiss edir
Nə vaxt çiçək açıb, bar verəcəkdir.

Mefistofel

Mərc gəlləm: O, mənim olacaq gec-tez!
İzin ver, onu öz yoluma çəkim...
Gedəcək dalımca, şübhə yoxdur heç!

Allah

Nə qədər yaşayır yer üzündə o,
Bu, sənə qadağan edilmir; ancaq
İnsan axtaranda – səhvi olacaq.

Mefistofel

Eləsə, sağ olun, çox minnətdaram.
Mənim ölümlərlə heç yoxdur aram.
Çox xoşuma gəlir – dolğun, şux yanaq.
Nə cür oynayırsa pişik siçanla,
Xoşdur dirilərlə o cür oynamaq.

Allah

İcazə verirəm, bir şərtlə, anla:
Sən onun ruhunu ilk qaynağından
Bəcarıb qopara bilsən, lap qopar,
Öz dönük yolunla zülmətə apar
Yox, əgər görsən ki, o nəcib insan
Şübhələr, zülmətlər dolu həyatda,
Cəhd edir haqq yola çıxsın inadla,
Onda barı utan, ar elə, utan!

Mefistofel

Razıyam! Çox uzun çəkməz bu işlər.
Mərzi udacağam, lap xatircəməm.
Olacaq – məsələ baş tutsa əgər –
Bu, mənim qələbəm, mənim təntənəm!
O da mənim əziz, istəkli xalam
İlantək torpaqda sürünəcəkdir.
Bəli, acgözlüklə o, ümidvaram,
Yerlərdə toz-torpaq sümürəcəkdir.

Allah

O vaxt hüzuruma gəl çəkinmədən,
Sənin kimilərə deyiləm düşmən.
Sən inkar ruhları içində, ən az –
Nifrət elədiyim ruhsan, hoqqabaz.
Dinlik axtarmaqdır insanın meyli.
Səni yol yoldaşı etdim, əsib-coşasan,
Cırnadıb, narahat eləyib xeyli,
Onu yaradıcı işə qoşasan!

(mələklərə müraciətlə)

Göylər övladını oxşasın ancaq
Əzəli, əbədi hüsnüylə cənnət.
Aləmdə nə varsa: olmuş, olacaq,
Oyatsın qoy sizdə şəfqət, məhəbbət.
Qoy alsın hər canlı, fani, səbatsız,
Sizdən şəfqət, səbat, haqq nuru yalnız!

Göylər örtülür. Mələklər çəkilirlər.

Mefistofel

(tək)

Hərdən xoşum gəlir lap bu qocadan,
Onunla aranı vurmamaq şərtidir.
Şeytanın özüylə belə mehriban
Danışmaq, özü də bir kəramətdir.

Yohan Volfqanq Gete

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİ

I hissə

GECƏ

Qotik üslubda uca tağlı, darısqal bir otaq.
Faust yorğun və fikirli halda yazı masası
arxasında kreslosunda oturmuşdur.

F a u s t

Heyhat! Fəlsəfəyə daldım dərindən,
Öyrəndim hüququ, təbabəti mən.
Əfsus ki, səy ilə cəhd edib, hətta
Hər bəhsi öyrəndim ilahiyyatda.
Amma qaldım yenə əvvəlkitək, bax,
Necə var idimsə, eləcə axmaq.
On ildir magistr, doktordur adım.
Budur, başlarını on il tovladım,
Çəkdim şagirdləri ora-bura hey.
Gördüm, yox, öyrənə bilmirik bir şey.
Nəhayət, bir fikrə gəldim, bu fikir
İndi parçalayıb qəlbimi didir.
Hərçənd ki mən sarsaq magistrlərdən,
Doktorlar, keşislər və mirzələrdən
Daha ağıllıyam, – nə tərəddüdlər,
Nə şübhələr verir mənə qəm, kədər.
Qorxmuram nə şeytan, nə cəhənnəmdən.
Bu var ki, məhrumam sevincdən də mən.
Demirəm, bir kamil aliməm, gərək
Bütün insanlara təlim verərək,
Onları çıxaram düzgün bir yola.
Həsərətəm sərvətə, şöhrətə, pula...
Heç dünya malına salmadım nəzər.
Belə güzərana it dözməz, bezər!

Odur ki ruhlara tutub üzümü,
Tilsim aləminə verdim özümü,
Ruhların gücüylə sirləri açam,
Bəzi hikmətləri dərk edəm, bəlkə.
Bilmədiklərimi, tər tökə-tökə,
Daha söyləməkdən biryolluq qaçam.
Bəlkə, əyan ola mənə bu xilqət, –
Quru, boş sözləri atam, nəhayət,

Bu masa başında, ey solğun qəmər,
Gecələr mənə ta sabaha qədər
Kağızlar, kitablar arasında sən
Yuxusuz görməyə adət etmişən!
Kaş şahid olaydın indi bir ara
Burda keçirdiyim iztirablara.
Ah, kaş ki, füsunkar parlayışında
Dolana biləydin dağlar başında...
Nura qərq olanda hər tala, çəmən,
Kahalar yanında pərilərlə mən
Gəzəydim, çiməydim saf şəhində şad,
Elmin bu boğucu dəmindən azad.

Eyvah! Mən hələ də bu zindandayam?!
Lənətə gələsən, ey nəmli daxmam!
Günəşin, gündüzün xoş şəfəqləri
Rəngli şüşələrdən keçmir içəri!
Budur, yığın-yığın, hara baxırsan,
Kağızdır, hislənmiş, saralmış kağız.
Rəflər qalaq-qalaq yerdən tağacan
Toz basmış, qurd kəsmiş kitabdır yalnız.
Mixbərdir, alətdir, şüşə qablardır...
Bütün bu şeylərlə tıxnaşib hər yan.
Bax, sənə belə bir aləmin vardır,
Məgər dünyamıdır, sənə bu dünyanı?..

Soruşursan da bir, ürəyin neçin
Sıxılır kədərlə hərdən sinəndə?
Niyə ağırlarla doğranıb için,
Həyat eşqini də öldürüb səndə?
Allahın insana rəva gördüyü

Canlı təbiətin əvəzində, bax,
Sənin dörd bir yanın ölü sümüyü,
Heyvan müqəvvası, toz, kifdir ancaq.

Qaç! Qaç təbiətin azad qoynuna.
Nostradamusun yazdığı əsər
Qoy olsun bu yolda sənə ilk rəhbər.
Bilsən – hara gedir ulduzlar gecə,
Qəlbin qüvvət tapar. O vaxt təbiət
Sənə yol göstərər, duyarsan necə
Ruhlar bir-birilə eləyir söhbət.
Sanma gizli rəmzi quru əql açar.
Yox, bunu şərh etməz dayaz əqlimiz...
Ey başım üstündə uçuşan ruhlar,
Mənim çağırışıma cavab verin siz!

(Kitabı açır və makrokosm rəmzini görür.)

Ah, ilk baxışda bir xoş nəşənin səadəti
Hissiyatımı sardı, duyğularım ayıldı.
Coşqun həyat eşqinin qəlbdəki hərərəti
Damarlarımdan axıb varlığıma yayıldı.
Sinəmdəki aramsız üsyanları yatıran
Qəlbimin sevincini, işığını artıran,
Öz müəmmalı, sirlili, əcaib qüvvəsilə
Təbiətdəki gizli hikmətləri faş edən
Bu rəmzi yaradan da Allahmıdır, görəsən?
Mən də bir allahammı? Baxdıqca bu rəmzlərə
Açılır nur içində xilqətdən bir mənzərə,
Görünür başdan-başa bütün təbiət, aləm,
Mürşidin sözlərini mən indi dərk edirəm:
“Üzümüzə bağlıdır ruhlar aləmi, – demə!
Öz gözlərin bağlıdır. Açıq alınla dur, get,
Ey şagirdim, təlaşlı köksünü nura qərq et,
Çim sübh şəfəqlərində, sonra gir o aləmə!”

(Diqqətlə rəmzi baxır.)

Bax, gör, necə hissələr qarışıb bir tam olur,
Yaşayır, zühur edir hər birində digəri.
Bir-birinə verərək qızıl piyalələri,
Səma qüvvələri, gör, necə də qalxır, enir,

Saçılır şükrü-səna ətri qanadlarından,
Göydən sürətlə enir, keçir yer qatlarından,
Tam bir ahənglə hər bir zərrəcikdə səslənir.
Nə gözəl tamaşadır! Əfsus, yalnız tamaşa...
Ey sonu görünməyən intəhasız təbiət,
Mən səni harda tutum? Ey yerin, göyün qoşa
Həyat çeşməsi olan döşlər, rəhmli döşlər!
Bu ölgün sinəm sizə pənah gətirmək istər...
Sizdən axır aləmə həyat, nemət, bərəkət...
Görəsən, əbəsmidir, ah, bu çəkdiyim həsrət?!

(Kitabın səhifələrini acıqlı bir halda çevirir və Yer Ruhunun rəmzini görür.)

Bu rəmzin təsirisə bambaşqadır, gör, necə!
Ey Yer Ruh, sən mənə daha yaxınsan, yaxın.
Bax, budur, hiss edirəm, artır gücüm anbaan,
Sanki, təzə şərabdan məst oluram yenicə.
İndi mən bu dünyanın hər tufanına dalmaq,
Aləmin sevincinə-dərdinə şərik olmaq,
Həyat gəmim qəzaya uğrayanda, qorxmadan
Çarpışmaqçün özümdə cəsərət duyuram, bax!..

Başımın üstündə göylər qaralır,
Ay da öz nurunu gizləyir məndən.
Çırağım hiss edir, tüstü ucalır...
Dövrəmdə al şüa parlayır hərdən
Tağdan sarsıdıcı bir dəhşət enir.
Soyuq bir gizilti gəzir canımda,
Burdasan, – duyuram dövrəmdə hənir,
Bilirəm, uçursan, ey ruh, yanımda...
Səni mən çağırıdım, özünü göstər,
Ah, qəlbim az qalır qopsun yerindən.
Yeni həyəcanlar arzusu ilə
Hazırım qəlbimi qurban verəm mən!
Gəl! Sən gəlməlisən, sən gəlməlisən,
Ömrüm bahasına olsa da hökmən!

*(Kitabı cəld götürüb ovsun oxuyur, birdən qırmızı bir alov alışır,
alovlar içindən Ruh zahir olur.)*

R u h

Məni kim çağırırdı?

F a u s t

(üzünü kənara çevirib)

Dəhşətli kabus!

R u h

Ruhlar aləmində gəzib bir müddət
Məni gur səsinlə çağırıdın, əfsus,
İndisə...

F a u s t

Görkəmin dəhşətdir! Dəhşət!

R u h

Yalvardın, səşində kədər, həyəcan,
Can atdın görəsən üzümü bir an.
Könül fəryadına acıyıb qəlbən.
Bax, budur, gəlmişəm, qarşıdayam mən!
Nə miskin qorxaqsan, ey fəvqəlbəşər,
Bəs hanı qəlbənin o çağırışları?
Hanı o ürək ki, göylər fəth edər,
Aləmə sığmazdı çırpınışları?
Hanı o mətin qəlb? Coşub özünü
Bərabər tutardı ruhla hər zaman.
Bəs, hanı o Faust? Çağırış, ünü
Getməyib hələ də qulaqlarımdan.
Duycaq hənirimi, qorxub, deyəsən,
Miskin soxulcantək sən gizlənirsən?

F a u s t

Ey oddan törəmiş! Bağırma bar-bar,
Faust qarşıdadır! Sənə bərabər.

R u h

Həyat ümmanlarında,
Əməl tufanlarında
Gah zühur edir hərdən,
Gah da qeyb oluram mən.

Mən əzəli, əbədi
Bir dəryanın axışı.
Mən həyatla ölümün
Daima bir-birini
Əvəz edən naxışı...
Sehrli kələfilə
Zaman adlı dəzğahın,
Mən canlı libasını
Toxuyuram Allahın!

F a u s t

Ey sonsuz aləmdə təcəssüm edən
Coşqun ruh! Yaxınam necə sənə mən!

R u h

Xeyr, sən yaxınsan, bəlkə də, az-çox,
Dərk edə bildiyin ruha, mənə yox!

(Yox olur.)

F a u s t

(həyəcanla)

Sənə yox?
Bəs, kimə? Açıq de görək,
Mən canlı surəti ikən Allahın
Sənə də bənzəyə bilmərəm, demək?

Qapı döyülür.

Lənətə gələsən! Vaxt tapdı... Sarsaq.
Odur, əlaltımdır... söz müqəvvası!
Vaxtsız gəlişiyə alt-üst olacaq
Bu xoş səadətli ruhlar dünyası.

Vaqner, gecə xalatında, başında gecə təsəyi, əlində çırağ içəri girir.
Faust narazı bir tövr ilə üzünü çevirir.

V a q n e r

Çox üzr istəyirəm! Deyəsən, yunan
Faciələrindən siz bir monoloq
Oxumaqdaydınız... Bu istedadın

Mən də istəyərdim əxz edib az-çox,
Olum sayənizdə mənfəətbərdar
Çox eşitmişəm ki, komediantlar
Bəzən keşişlərə dərs verir, hətta...

F a u s t

Komediant isə keşiş həyatda, –
Mümkündür. Son vaxtlar belələri var.

V a q n e r

Nə edək? Qapanıb hücrəyə çox vaxt,
Dünyanı bayramdan-bayrama ancaq
Uzaqdan durbinlə seyr edirik biz,
Odur ki sözüümüz olur kəsərsiz.

F a u s t

Əlbəttə, deyilən o söz duyğudan,
Hissdən məhrumdursa və o doğrudan –
Ürəkdən gəlmirsə güclü ilhamla,
Ürək də fəth edə bilməz inamla.
Bu inam alovu yox isə sizdə,
Üfləyib kül örtmüş ocağı hərdən,
Özgə süfrəsinin sür-sümüyündən
Təam hazırlayın öz hücrənizdə
Və salın heyrətə, varsa meyliniz,
Yalnız uşaqları, meymunları siz.
Söz qəlbədən gəlmirsə, buna əmin ol,
Heç vaxt tapmayacaq ürəklərə yol!

V a q n e r

Yox, nitqin canıdır bəzək, təmtəraq,
Heyif ki, mən bundan məhrumam ancaq.

F a u s t

Ləyaqətli natiq olmasın gərək
Zıncırov səmindən xoşlanan təlxək.

Ağıllı, mənalı hər söz ağızda
Dürr səpər bəzəksiz, təmtəraqsız da.
Ciddi bir mətləbə aidsə söhbət,
Sözlə oynamağa qalarmı hacət?
Bəli, təmtəraqlı nitqlər ancaq
Buludları qovan soyuq, səfasız
Payız küləyitək xışıldadacaq
Quru yarpaqları çox etinasız.

Vaqner

Ah, pərvərdigara! Elmin, sənətin
Yolu nə uzundur, ömür nə gödək!
Elmi axtarışın bu ağır, çətin
Yolunda qəlbimə çökür şübhə, şəkk.
Əsl sərçəşməyə çatmaq üçün sən
Yol tapa bilmirsən heç bir vaxt asan!..
Yol yarım olmamış, bir də görürsən,
Dünyanı tərək etdi zavallı insan.

Faust

Perqament müqəddəs çeşmədir məgər?
Quru tədqiqatla yanğımı söner?
Yox, yox, qaynamırsa çeşmə ürəkdən
Nə çıxar onları eşləməkdən!

Vaqner

Yox, həm maraqlıdır, həm də nəşəli
Keçmiş əsrlərin ruhunu duymaq,
Bilmək qadir olub bizdən çox qabaq
Müdrək bir insanın zəkası nəyə?
Biz necə qalxmışdıq ondan yüksəyə?

Faust

Bəli, lap yüksəyə, lap Aya qədər!
Yox, dost, timsalıdır lal qərinələr
Yeddi möhrü olan sirli kitabın.

Kəçmiş əsrlərin ruhu dediyin
Öz şəxsi rəyidir alim cənabın,
Əsrə qiymət verir dərk etdiyitək...
Əgər yazdığını onun açasan,
Ötəri bir nəzər salsan, qaçarsan:
Zirzibil, cır-cında dolu bir çəllək,
Ya gəlişigözəl boş bir təmtəraq –
Zərli, parıltılı nəsihətlər ki,
Kukla səhnəsinə yaraşar ancaq.

Vaqner

Bəs dünya? Bəs həyat? Bəşər ruhu bəs?..
Axı dərk etməyə can atır hər kəs...

Faust

Dərk etmək – bu, müşkül işdir bir qədər!
Əsl atasının adıyla tifili
Kim yəqin eləyib çağıra bilər?
Ömür-gün sərf edib bir neçə axmaq
Dərk etdi bir para şeyləri, ancaq
Gizləyə bilməyib öz sirlərini,
Açıb söylədilər fikirlərini –
Onları çarmıxa çəkдилər... nəyə,
Bəsdir, gecə keçir, söhbəti kəsək.

Vaqner

Məmnuniyyət ilə yatmaz sübhədək
Mən qulaq asardım söhbətinizə,
Ya icazənilə, sabah mübarək
Paxsa bayramının birinci günü
Bir neçə sual da verərdim sizə.
Nə qədər bilsəm də, can atıb ürək
Yenə də istəyir hər şeyi bilmək!

(Gedir.)

Faust

(*tək*)

Daima boş, bayağı şeyləri araşdıran
Bu baş öz ümidini itirməyir bir an da.
Bu həris əlləriylə xəzinədən yapışan
Sevinir, fərəhlənir bir soxulcan tapanda...
Heç gör rəvadırmı ki, bu insanabənzərin
Səsini eşidəsən ruhlar pərvaz edərkən?
Əfsuslar ki, təşəkkür etməliyəm bəşərin
Bu zəlil övladına ürəkdən bu dəfə mən.
Sən, az qala, aqlımı başımdan çıxaracaq
Ümitsizlikdən məni xilas elədin o an.
O xəyalat nə qədər möhtəşəm, müəzzəm! Ah,
Mən isə qarşısında onun – bir adi cırdan!

Bu əbədi varlığın həqiqət güzgüsünə,
Mən də ilahiyyatın canlı bir surətitek
Yaxın bildim özümü, güman etdim ölməzəm,
Nuri-cənnət, həqiqət feyzi arzu edərək.
Mələklər başçısından yüksəklərdə dayandım...
Xilqət damarlarında axan azad qüvvəmin
Yaradıcı qüvvəyə çevrildiyini sandım.
İndi mən öz cəzamı çəkməliyəm! Bax həmin –
Bircə söz yerə çırpıb məni kül elədi, ah!
Mümkünmü cürət edib sənə bərabər olmaq?!
Yox, səni çağırmağa çatdısa da qüdrətim,
Yanımda saxlamağa çatmadı mətanətim!

Hiss etdim unudulmaz o xoşbəxt anlarda mən
Özümü necə böyük, həm necə kiçik yenə!
Sən məni rədd eləyib qayıtdın rəhm etmədən,
Bir insan taleyinin acı möhnətlərinə.
Xülyamdan əl çəkimmə? Kim ağıl öyrədəcək?
Mən kimə sığınmalı? Nədən saqınmalıyam?
Ah, əməllərimiz də, min dərdi-sərimiztək
Ömür yollarımızı kəsib qısaldır tamam!

Ruhumuzda doğulan ən nəcib hissiyata
Həmişə yağdı çıxır biganə, yad duyğular.

Dünya zövqü-səfası müyəssər olanda da
Onu xülya sanarıq – fani və bietibar.
Bizə həyat bəxş edən, ən gözəl hisslərimiz
Gündəlik qayğılarının içində donub-qalar...
Arzu və əbədiyyət göylərində salıb iz
Xəyalımız mətin bir uçuşla qanad çalar,
Zaman burulğanında puça çıxsa səadət,
Geniş bir məkanda o tapmaz dinc bir guşəcik.
Qayğı, kədər könüldə yuva salar o saat,
Gizli, dərin ağrılar törədər həmişəlik.
Qayğı min dona girib pozar dincliyimizi:
Gah ev, gah arvad-uşaq, gah su, gah xəncər, zəhər,
Gah yanğınlar, alovlar kimi təzahür edər,
Alar sevincimizi, rahat buraxmaz bizi.
Təhlükə üz verməmiş, titrəyib əl bağlarıq,
Çox vaxt itirilməmiş şeylər üçün ağlarıq.

Aydındır artıq hər şey, duyub dərk etdim daha:
Ayaq altında daim tapdalanıb əzilən,
Torpaqlarda sürünən adi soxulcanam mən!
Yox, bərabər deyiləm artıq heç bir Allaha!

Toz-torpaq deyilmidir məgər burda hər tərəf?
Bu zirzibil dolu rəf?
Bu güvələr uçuşan sandıqlar, cır-cındalar?
Bu qalın, uca divar?
Məgər mən buradamı gərək çatam murada?
Min-min kitab oxuyub öyrənəm ki, dünyada
İnsan oğlu yaşayıb zillət içində müdam,
Səadətə qovuşub həyatda tək-tək adam.
Ey kəllə, diş ağardıb gülürsən mənə küncdən,
Yəqin, indi deyirsən – bir zamanlar sənintək
Həqiqət həsrətilə mən də beyin yoranda,
Nur axtara-axtara azdım ala-toranda.
Ey mixbərlər, cihazlar, qıflar, daraqlı çarxlar,
Kinayəli baxışla məni süzürsünüz siz.
Mən bağlı qapılara sizi bilmişdim açar,
Lakin siz o rəzəni qaldıra bilmədiniz!
Aydın gün işığında əsrarəngiz təbiət
Yol verməz qaldırılsın bu sirlə pərdə heç vaxt.

Sənin ruhun önündə o, özünü açmasa,
Olmaz onu nə lingle, nə kəlbətinlə açmaq!

Ey köhnəlmiş alətlər, atamdan qalıbsınız.
Mən sizi heç əlimə almamışam o vaxtdan.
Ey kağız qalaqları, budur, qaralıbsınız –
İllərlə burda yanıb hislənən bir çıraqdan.
Mən bu az var-yoxumu kefə qoysaydım hərgah,
Daha çox qazanardım, özümə yük etməkdən.
Çünki ata-babadan nə irs qalıbsa, sabah
Sən sahib durub, onu mütləq işlətməlisən.
İşlənməyən gərəksiz hər şey yüküdür cahanda,
Yararlı olur hər şey yaradıldığı anda.

Bəs gözlərim nə üçün dikilmiş bir nöqtəyə?
Maqnitmidir gözləri cəzb eləyən o şüşə?
Nurlanıb birdən-birə açıldı könlüm niyə?
Şəfəqləndi, elə bil, ay işığıyla meşə.

Salam, sən ey yeganə qədim şüşə piyalə.
Dərin bir ehtiramla alıram səni ələ.
Səni alqışlayıram bəşərin kamalitək,
Şirin yuxu gətirən şərəbin timsalitək.
Qəhr edən, məsud edən qüvvələrin çeşməsi,
Sahibinə lütf edib, gəl mənə bir çarə tap!
Ey yuxugətirici şirələr birləşməsi,
Səni əlimə aldım, arzular azaldı lap.
Budur, yatır ruhumun aşib-daşan duyğusu,
Artıq açıq dənizə doğru getməkdəyəm, bax.
Güzgü kimi bərq vurur ayağım altında su,
Məni yeni sahilə səsləyir bu xoş sabah.

Budur, alov içində uçub gəlir üstümə
Yüngül qanadlarını gərmiş göy arabası.
Mən hazıram, bu yolla fəzalar qət edərək,
Varam o aləmə ki, yox sonu, ibtidası.
Yazıq yer soxulcanı, məgər sən layiqmisen
O ilahi nəşəyə, göylər keşməkeşinə?
Bəli, layiqsən, ancaq arxa çevirməlisən
Bu dünyanın işıqlı, sevimli günəşinə!

Hamı ötüb-keçsə də önündən qorxa-qorxa,
Sən sirli qapıları aç zorla, cürət ilə.
Vaxtdır, sən artıq işdə sübut etməlisən ki,
Allahdan geri qalmır bəşər öz qüdrətilə.
Vaxtdır, insan xəyalı gərək artıq olmasın
Dibsiz qaranlıqların qarşısında tarü-mar.
Çalış, cürətlə can at həmin o qarıya ki,
Onun astanasında cəhənnəm odu yanar.
Mətin addımlarla get, qətiyyətlə aç onu,
Heçlik olsa da sonu!

Gəl, ey büllur piyalə, çıx bu köhnə qutundan,
Neçə ildir ki, səni yad edə bilməmişəm.
Ziyafətlərdə daim əldən-ələ gəzərək,
Babaların əlində sən bir vaxt nur saçardın.
Şənlik məclislərində qaradınməz, vüqarlı
Qonaqların həmişə ürəyini açardın.
Məharətlə çəkilmiş bu şəkillərin, əvvəl,
Mənasını şeir ilə hər kəs anlatmalıydı,
Sonra öz qonşusuna vermək üçün əlbəəl
Təmkinlə birnəfəsə səni boşaltmalıydı.
Bu ənənə yadıma saldı cavanlığımı...
Lakin mən indi səni öz qonşuma vermərəm,
Təsvirlərin şərhinə məharət göstərmərəm.
Tutqun bir maye ilə doludur sənin için.
Bu içki bir andaca sərxoş edər adamı.
Onu mən hazırladım, onu mən seçdim, nə qəm,
Son damcısına qədər bir anda içəcəyəm.
Bu açılan səhərə böyük bayram salamı!

(Badəni dodaqlarına yaxınlaşdırır.)

Kilsə zənglərinin səsi və xorla oxunan nəğmə.

Mələklərin xoru

İsa dirilmişdir! Ey
Cinayətlə yüklənən,
Şərlə zəncirlənib, hey –
Zülmətdə sürüklənən
Zavallı bəşər, sevin!

Faust

Nə munis nəğmədir! Nə dadlı ahəng!
Ayırır bədəni dodaqlarımdan.
Bu zəng sədaları, yoxsa mübarək
Bayram müjdəsidir. Qəlb ovunduran –
Bir təsəlli vardır onun səsində.
Bu, o nəğmədirmi ki, oxuyardı
Mələklər o böyük yas gecəsində.

Qadınların xoru

Onu ətirli yağla,
Zərif dəsmalla – ağla,
Kəfənə tuta-tuta
Sarıyıb bağlamışdıq;
Qoyub rahat tabuta
Üstündə ağlamışdıq.
Yoxdur yerində ancaq
Əziz İsamız, eyvah!

Mələklərin xoru

İsa dirilib! Haqdır!
Hər kim haqq yol seversə,
Min bir zəhər içərsə,
Sınaqların keçərsə,
O, məsud olacaqdır!

Faust

Ey qüdrət və nəvaziş dolu behişt səsləri,
Məni bu toz içindən çağırırınsız nahaq!
Siz ürəyiyumşaq adamları səsləyin.
Müjdənizi eşitdim, etiqadsızam ancaq.
Etiquadın sevimli körpəsidir möcüzə.
Mən ora cürət edib ayaq basa bilmərəm –
Bəşərə o müjddələr verən aləminizə.
İlk gənclik illərimdən daim ruhuma həmdəm –

Olan bu zəng sədası, bu şirin nəğmə səsi
Məni həyata çəkir yenə də əvvəlkitək,
O vaxt ilahi eşqin ilk müqəddəs busəsi
Uçardı üzərimə, səssiz qanad gərəkək.
Bu zəng sədalarıyla dolardı qəlbə rıqqət,
Könlüm təsəllisini dualarda güdərdi.
Nədənsə qəlbimdəki anlaşılmaz bir həsrət
Çölləri dolaşmağa məni vadar edərdi.
Mən o vaxt hiss edərdim odlu göz yaşlarımda –
Baş qaldıran aləmin sonsuz ənginliyini.
Bu nəğmə vəd edərdi gəncliyə şən oyunlar
Və bahar bayramının sərazad şənliyini.
Uzaqlaşdırır məni ötən xatirələrin
Gənclik eşqi, həvəsi bu fəci son niyyətdən.
Ey behişt nəğmələri, səslənin şirin-şirin,
Gözlərim yaşla dolur, dönürəm həyata mən!

Həvarilərin xoru

Ölümə qalib gəlib
Səadətə yetdi o.
Ehtişamla yüksəlib
Göyə merac etdi o.
O, xilqət çeşməsinin
Sevinclərinə yaxın.
Biz isə yer üzündə, –
Qəm, möhnət yığın-yığın
O, burda qoydu getdi
Öz yazıq ümmətini...
Ey mürşid, haqq bilirik
Sənin vəsiyyətini!

Mələklərin xoru

İsa dirilib! Haqdır,
Əzablar zəncirini
O açıb, açacaqdır.
Onun əməllərini
Ürəkdən mədh edənə,
Haqq yoluyla gedənə,

Qəlbi mərhəmətliyə.
Ürəyi şəfqətliyə,
Əli səxavətliyə
O kömək olacaqdır!

ŞƏHƏR DARVAZASI QARŞISINDA

Darvazadan gözməyə
gedən adamlar çıxır.

Birinci usta şagirdi

Ehey! Hara belə? Dönün bu yana.

O biriləri

Ovçular evinə gedirik!.. Bəs, siz?

Birincilər

Biz burdan enirik düz dəyirmanı.

Biri

Məsləhət görərdim mən, gedəsiniz
Su anbarı səmtə.

İkincisi

Yox, yolu-izi. Elə yaxşı deyil.

İkinci şagird

Dostum, sən hara?

Üçüncü

Qoşulub gedirəm bu adamlara.

Dördüncü

Burqdorf tərəflərə qalxın, şübhəsiz,
Sən deyən qızlardan, əla pivədən
Ancaq orda tapa biləcəksiniz.
Dava-dalaş da ki, nə qədər desən!

Beşinci

Ay lotu, görünür, üçüncü dəfə
Kürəyin gicişir... Özün get, atam,
Üz də döndərmərəm heç o tərəfə...
Mənim o işlərlə olmayıb aram.

Xidmətçi qız

Yox, daha şəhərə qayıdıram mən...

İkinci qız

Qayıtma, qovaqlar yanında hökmən
Tapacağıq onu...

Birinci qız

Nə olsun? Görcək
Səndən yapışacaq... O, səndən qeyri
Yenə heç kəslə ki, rəqs etməyəcək!..
Sənin sevincinin mənə nə xeyri?

İkinci qız

Yox, yox, tək gəlməz o, bu gün, çox güman,
Deyirdi: Gələcək qıvrımsaç oğlan.

Tələbə

Gör, qızlar yeriyr necə də qıvraq,
Gedək dallarınca gəl, aram-aram.
Tünd pivə, ətirli tütün, bir də, bax,
Bu qəşəng, xoşqılıq qızlara varam!

Şəhərli qız

Lap rüsvayçılıqdır, cavan oğlanlar
Gör kimə meyil edir, kimlə görüşür!
Nəcib məclislərdən qaçaraq onlar
Qulluqçu qızların dalına düşür.

İkinci tələbə

(birinciyə)

Dayan! Dalımızca bir cüt qız gəlir.
Biri qonşumuzdur, o çox gözəldir!
Vallah, gözüüm düşüb o qıza çoxdan...
Fikir ver: nə qəşəng geyinib onlar.
Belə ki, naz ilə gəlirlər, inan,
Bizə qoşulmağa meyilləri var.

Birincisi

Yox, dost, naz çəkməyə yoxam, tez ol, gəl,
Şikar əldən çıxar əgər yubansan.
Şənbələr ev-əşik süpürən gözəl,
Bazar günü olar daha mehriban!

Şəhərli

Yox, gözüüm su içmir burqomistrdən.
Gün-gündən dik tutur hərif burnunu.
Şəhərçün nə edib işə keçəndən?
Vəziyyət pisləşir, görürük bunu.
Deyir – hamı gərək itaət edə...
Vergi də azalmır, artır get-gedə.

Dilənçi

(Oxuyur.)

Rəhmdil ağalar, gözəl xanımlar,
Geyiminiz qəşəng, yanağınız al...
Ey bu yolla ötüb gedən bəxtiyar,
Mənim halıma da dön, bir nəzər sal.
Laqeyd olma mənim bu fəryadıma,
Ey sədəqə verən, qəlbin şad olsun.
Bu əziz bayramda çat imdadıma,
Viranə bir könül, qoy abad olsun!

Başqa bir şəhərli

Xoşdur bazar, ya da bayram günləri
Döyüşdən, davadan salalar söhbət,
Uzaq türk elindən tutmuş, hər yeri
Deyələr götürüb qırğın, müsibət.
Əlində stəkan, göz zilləyəsən
Çayda üzüb gedən əlvan gəmiyə
Axşam evə dönüb dua edəsən,
Ömrün asayışlə dinc keçir deyə.

Üçüncü şəhərli

Haqlısan, ay qonşu, nə deyirik biz,
Yarsın bir-birinin başını onlar.
Lap dünya dağılsın, tək evimiz
Köhnə qaydasında qalsın, necə var.

Qarı

(şəhərli qızlara)

Pəh-pəh, maraldan da bunlar qəşəngdir!
Görürəm, qaynardır cavan qanları.
A qızlar, təkəbbür nəyə gərəkdir,
Hər bir işinizə yarar bu qarı.

Şəhərli qız

Aqata, gəl gedək! Bu qalmaqalda
O küpəgirənə vermə yaxanı.
Müqəddəs Andrey gecəsi falda
Göstərib bəxtimə düşən oğlanı.

O biri qız

Mənə də güzgüdə göstərib bir vaxt
Əsgər paltarında cavan bir oğlan.
Xəyalı getməyir gözümdən bir an,
Özü heç gözümə görünmür ancaq.

Əsgərlər

(Oxuyurlar.)

Bizlərə təslim olur
Daş mazğallı qalalar.
Dilləri acı, məğrur –
Qızlar ürək yaralar.
Qüllələrə dırmanıb,
Qalalar alırıq biz.
Nə vaxt hücumə keçsək,
Qələbə çalırıq biz.
Mükafatımız şirin,
Yolumuz çətin olur.

Döyüşlərdə bərkiyən
Oğullar mətin olur.
Gah hər bə, gah şənliyə
Səsləyir bizi şeypur.
Əsl mübarizə də,
Əsl həyat da budur!

Əsgər gedir qabağa
Cəngdə mükafat üçün.
Əsgər gedir uzağa,
Yenə uzağa bu gün!

F a u s t

Yazın həyat verən xoş nəfəsiylə
Çaylar azad olur buz örtüyündən.
Çöllər ürək açır mənzərəsiylə.
Qış baba lap əldən düşüb, bu gündən
Üz tutub çəkilib çox uzaqlara,
Çiskinli, dumanlı soyuq dağlara.
Oradan arabir yaşıl çəmənlər
Üstünə buz səpir narın, dənəvər.
Günəşsə xoşlamır bu ağ örtüyü,
Hər şeyə can verir min bir rənglə o.
Başlayır hər yanda, həyat, hərəkət,
Bəzəyir çölləri gül-çiçəklə o.
Çöllərdə yoxsa da hələ gül-çiçək,
Nə qəm, bu tərədən bir dön, bax geri:
Güllərin yerinə əlvən geyərək,
İnsanlar bəzəyib, budur, hər yeri.
Dön şəhərə tərəf, gör, darvazadan
Necə axın-axın çıxır izdiham.
Gör, necə geyinib hamı al-əlvən.
Bəli, xoşhallanır günəşdən adam.
Bayramdır, dirilib həzrət... Yox, bu gün
Adamlar özləri dirilib, – alçaq,
Xəfə otaqların, hisin, bürkünün
Dəmir buxovundan can qurtararaq,
Çıxıblar boğucu zirzəmilərin
Daş məngənəsindən, qaranlığından,
Gecə sükutundan lal kilsələrin,
Gəzirlər günəşə aludə, heyran!
Adamlar dağılıb, bax, yaxın-uzaq
Çöllərə, bağlara, göy təpələlərə.
Qayıqlar çay boyu yırğalanaraq,
Necə sinə gərir, gör, ləpələlərə.
Ayrıldı sahilədən adamla dolu
Ağır ləngər vuran sonuncu qayıq.
Bax, o dağ cığırı, bu meşə yolu,
Hər yan ala-bəzək adamdır artıq.

Kəndlər şənlik edir, eşidirəm mən,
Əsl xalq cənnəti deyərsən yurda.
Hamı – uşaq, böyük deyir, gülür şən...
“İnsanam” deməyə haqlıyam burda.

Vaqner

Sizlə, cənab doktor, gəzməyə çıxmaq
Həm çox faydalıdır, həm çox şərəfli.
Mən tək bu yerlərə gəlməzdim heç vaxt,
Ziddəm kobudluğa, lap hərtərəfli...
Zəhləm gedən şeydir hay-küy, qalmaqal,
Kaman zınlıtısı, kegel oyunu.
Çığırır, bağırır, coşur gənc, ahıl
Şənlik adlandırır nədənsə bunu.

Cökə altında kəndlilər

(rəqs və mahnılar)

Arxalıq geyib əlvan,
Bant bağladı gənc çoban,
Bəzəndi, getdi rəqsə.
Cökə altında yer yox...
Çalan çox, oynayan çox,
Neylər verib səs-səsə.

Cırır özünü kaman.
Yorub hamını çoban,
Yan alır bir gözələ.
Dirşəyi qıza dəyir,
Qız acıqlanıb deyir:
– Axmaq, bu nədir, hələ?!
Çoban gənc, qız qəşəngsə,
Qoşulmazlarmı rəqsə,
Verməzlərmə əl-ələ.
Ətək yellənər, düşər,
Nəfəs təng, üz pörtüşər,
Bilək toxunar belə.
Çobancığaz dil tökər
Qızı kənara çəkər.

“Yox, inanmaram, məgər
Aldadılıb azmı qız?..”
Uzaqlaşar qız, çoban...
Cökə altında kaman
Çalar, çalar aramsız...

Qoca kəndli

Doktor cənabları, siz xoş gəldiniz,
Səfa gətirdiniz məclisimizə.
Sizintək alimin el şənliyinə
Gəlişi şərəfdir, hörmətdir bizə.
Xahiş eləyirəm buyurasınız
Sizinçün seçdiyim, bax, bu badəni.
Qoy bizim bu təzə al şərabımız
Dəf etsin könlüdən qəmi, qüssəni.
Neçə damcı varsa bu badənidə,
Artıq ömür sürün o qədər siz də!

Faust

Bu abi-həyatı qəbul edirəm.
Sağ olun! Var olun! Mütəşəkkirəm!

Camaat Faustun başına yığışır.

Qoca kəndli

Xoşdur, uğurludur qədəmləriniz,
Şadıq bu mübarək bayramın günü.
Əvvəllər də bizi yad edərdiniz,
Çəkib qayğımızın ağır yükünü.
Mərhum atanızın kəndlərdə bir vaxt
Qaraqızdırmadan, müdhiş taundan
Xilas elədiyi salamat, qıvrıq
Adamlar indi də danışır ondan.
Siz o vaxt gəncdiniz, yaşınız azdı.
Hər gün xəstələrə baş çəkərdiniz.
Cənazə çıxmayan bir ev olmazdı,
O ağır sınaqdan o vaxt bircə siz

Salamat çıxdınız. Burda illət var:
Oldu xilaskara hamı xilaskar!

H a m ı

Canın sağ, könlün şad, bəxtin yar olsun.
Bizi xilas edən əlin var olsun!

F a u s t

Göylərə şükr edin, o verir nicat:
İmdada sövq edir, göstərir imdad!

Vaqnerlə keçib-gedirlər.

V a q n e r

Bu pərəstiş üçün, ey böyük insan,
Qəlbin necə çarpa, bilmirəm, gərək.
Xoşbəxt o adamdır istedadından
Bir mənfəət görə fərəhlənərək.
Məclis dayandırdı rəqsi, nəğməni,
Kamanlar bir anda səsini kəsdi.
Atalar oğluna göstərdi səni,
Yaxından görməyə hamı tələsdi.
Adamlar yol verib, çəkildi dala,
Şapkalar, papaqlar göydə oynadı.
Allahtək qarşında sənin, az qala,
Diz çökdü bütün bir kəndin övladı.

F a u s t

Gəl, bu daş üstündə oturub bir az
Dincimizi alağ... Mən bir zamanlar
Dodağımda dua, qəlbimdə niyaz,
Burada tək-tənha gəlib oturur,
Yeməkdən imtina edib inadla,
İbadət edərdim saf etiqadla,
Sanardım duamı eşidən kimi
Tauna son verər göylər hakimi.

Tərif istehzadır mənimçün, billah!
Atayla oğulun bu təriflərə
Nə qədər az layiq olduğunu, ah,
Qəlbimdən oxuya bilsən bir kərə!
Atam bir namuslu, cahil kişiydi,
Təbiət sirrinə sonsuz marağ da,
Öz bildiyi kimi baş sındırmaq da
Atamın peşəsi – vicdan işiydi.
Öz müridləriylə birgə sehrkar
Mətbəxə qapanar, alın tərilə,
Öz saysız-hesabsız nüsxələriylə
Çox iyrenc bir maye hazırladılar.
İlliq su içində o nikahlardı
Əvvəl qızıl şirlə suzanbağını.
Alovda qızdırar, sonra salardı
Gərdəkdən gərdəyə həmin ağını
Görünərdi sonra şüşə içində
Əlvən gənc şahzadə... Bir az müddətə
Dərman hazır idi, onu içəndə
Xəstələr gedərdi bir-bir rəhmətə.
Kimdir şəfa tapan soruşulmazdı.
Tələf etdiyimiz xəstələr hərdən
Taun qırdığından heç az olmazdı...
Çoxuna vermişəm o dərmanı mən.
Onlar soldu-getdi, apardı təşrif...
Mən qaldım. Mənim də qismətim oldu
Arsız qatillərə oxunan tərif.

Vaqner

Heç məyus olmağa dəyməz bununçün!..
Kim tətbiq edirsə, özündən qabaq
Tədqiq olunanı vicdanla bu gün,
Yerinə yetirir borcunu ancaq.
Hörmət edirsənsə atana, bəli,
Öyrətdiklərinə əməl et onun.
Böyüdün sən, apar elmi irəli,
Sonra da irəli aparar oğlun.

Faust

Axtaran səhv edib, səhv edəcəkdir,
Xoşbəxtlər ümidlə yaşar həmişə.
Nəyi ki, bilmirsən, – sənə gərəkdir.
Nəyi də bilirsen – yaramır işə!
Lakin gəl bu gözəl dəqiqələri
Qəmli söhbətlərlə etməyək hədər.
Gör, batan günəşin al şəfəqləri
Bağlara, evlərə necə səpib zər!
Günün ömrü bitir... Günəş üz tutur
Uzaq diyarlara həyat saçmağa.
Ah, niyə mənim də qanadım yoxdur
Günəşin dalınca daim uçmağa!
Uçsaydım, günəşin şəfəqlərində,
Ayağım altında qalardı dağlar
Və uca dağların ətəklərindən
Qızıl nəhrə axan gümüş bulaqlar.
Bu ülvi, ilahi uçuşa heç vaxt
Sədd çəkə bilməzdi dağlar, dərələr.
Gözlərim önündən keçərdi uzaq
Dənizlər, körfəzlər, xoş mənzərələr.
Bax, ilahə günəş batır... gizlicə
Qəlbimə bir arzu axır dupduru:
Kaş içə biləydim daim o nuru –
Qarşımda al günəş, arxamda gecə,
Üstümdə asiman, altımda dərya...
Əfsus, batdı günəş – o zərli rəya!
Ruhun qanadına bərabər, heyhat,
Mümkünmü tapasan başqa bir qanad?!
Yox, yox, oxuyanda ucan torağay,
Hərdən, nəğməsində hicran, ya vüsal;
Şamağacılarıyla örtülmüş dağın
Zirvəsi üstündən süzəndə qartal;
Vətənə uçanda qərib durnalar
Dəryalar, səhralar, çöllər aşaraq,
Əlçatmaz göylərə uçmaq həvəsi
Hamının qəlbində baş qaldıracaq!

Vaqner

Məndə də çox olub qəribə hallar,
Lakin bunlar kimin düşər yadına?
Gəzəndə yorsa da meşələr, kollar,
Qibtə etməmişəm quş qanadına.
Heyif deyil mægər ruhi nəşələr:
Kitabdan kitaba o, varaq-varaq
Gəzdirəndə səni qışda gecələr –
Sarı vücudunu xoş bir hiss, maraq.
Bir nadir perqament tapdıqda, şəksiz,
Göy enib qarşında sənin bükür diz!

Faust

Bir arzu tanışdır sənə aləmdə,
Çalış, lap uzaq ol sən o birindən.
İki qəlb çəkişir dərddə sinəmdə
Qopmaq istəyərkən bir-birlərindən.
Biri varlığıyla bağlıdır yerə,
Ehtiras od salıb qaynar qanına,
O biri sinəmdən uçur göylərə –
Babalar ruhunun ilk məkanına.
Ah, əgər o nurlu, xoş səmavata
Ruhlar hakimdirsə sərbəst, firavan,
Qoy enib o zərli aləmdən bir an
Məni aparsınlar yeni həyata.
Tilsimli bir ridam olsa, bürünər,
Uzaq aləmlərə uçar, uçardım.
Dəyişməzdim onu hər nə versələr,
Şah xələtindən də üstün tutardım!

Vaqner

Səsləmə məlunu bura uzaqdan.
Axışib buludtək gələr bu saat –
Ruhlar üstümüzdə küncdən, bucaqdan.
Törədər hər biri min fitnə, fəsad.

Gah şimaldan gələr diş qıcıyaraq,
Çalıb ox diliylə bizi dondurar.
Gah şərqdən susamış gələr boğanaq,
Atəşi sönməkçün yenə qan sorar.
Günorta istisi səhradan qovar,
Od töküüb yandırır o dağı, daşı
O, qərbdən gələndə sərinlər hava,
Aparar sel bizi hər addımbaşısı.
Dinləyər həvəslə niyyəti qara,
İtaət göstərüb hər dilə yatar.
Cənnət elçisitək üzü aypara
Mələk dili ilə min yalan satar.
Qalx, gedək, daha qaş qaraldı tamam.
Hava da soyudu, gəlir duman, çən.
Biz evin qədrini bilirik axşam...
Nədir nəzərini orda cəlb edən?
Niyə təəccüblə baxırsan belə?
Alaqqaranlıqda nədir o, elə?!

F a u s t

Zəmidə vurnuxan qara itə bax!

V a q n e r

Baxıram, nə olsun? Görmüşdüm bayaq.

F a u s t

Fikir ver, gözünə o, necə dəyir?

V a q n e r

İtdir, yiyəsini axtarır, mənəcə,
Adi itlər kimi yeri iyləyir.

F a u s t

Bizə yaxınlaşıb, dörd dövrəmizdə
Hərlənir dairə, çevrə vuraraq.

Yox, səhv etməyirəm pəncə izində
Alov qığılcımı göründü parlaq.

V a q n e r

Mən bir şey görmürəm, itdir adicə,
Sizi qara basır, baxmayın ora.

F a u s t

Tilsimli ilmələr atır, zənnimcə,
Bizi salmaq üçün tilsimə, tora.

V a q n e r

Məncə, sahibini axtaran bu it
Bizi gördüyündən atılıb-düşür.

F a u s t

Dairə daralır, yaxşı diqqət et!

V a q n e r

Budur, mırıldayır, qaçır, sürtüşür...
Bu quyruq bulama, bu adi hürüş,
Lap it ədasıdır, tilsim-zad deyil!

F a u s t

Ay it, yaxına gəl, dalımıza düş!

V a q n e r

Bu itlər hər şeyi qanır, elə bil:
Ayaq saxlayırsan – dayanır, durur,
Elə ki çağırıdın – üstünə cumur,
Götürür – bir şeyi yerə salınca,
Atılır gur suya – ağac dalınca.

F a u s t

Haqlısan, bu, təlim işidir, fəqət...
Tilsimdən yoxdur heç onda əlamət.

V a q n e r

Yaxşı təlim görmüş ağıllı bir it
Ciddi alim üçün xoş əyləncədir,
Onun rəğbətini qazanar, çünki
İti tələbələr belə öyrədib.

Şəhər darvazasından içəri girirlər.

FAUSTUN KABİNETİ

F a u s t

(itlə içəri girərək)

Tərk etdim gecənin zülməti çökən
Uzaq dərələri, təpələri mən.
Bu zülmət gecələr hər nəhs anıyla,
Müqəddəs bir qorxu həyəcanıyla
Oyadır könüldə nəcib duyğular...
Acı iztirablar, vəhşi arzular
Yuxuya gedəndə, oyadır xilqət –
Ürəkdə insana, haqqa məhəbbət!

Sakit ol, vurnuxma, ay it, bir usan!
Kandarı qoxlama mırıldanaraq.
Sən daşlı-kəsəkli yollarda bayaq
Bizi əyləndirdin... İndi keç, uzan
Soba arxasında sakit qonaqtək.
Hörmət etməliyəm axı sənə mən.

İndi bir yastıq da verəm ki, gərək
Rahatca burada gecələyəsən.

Ah, bizim bu qədim, dar hücrəmizdə
Mehriban nurunu saçanda çıraq,
Xoş təskinlik tapır ürəyimiz də
Sakit bir fərəhlə işıqlanaraq.
Zəka, elə bil ki, dil açır yenə,
Ümid çiçəklənir yeni vüsətlə,
Sənsə can atırsan yeni həsrətlə
Müqəddəs dirilik çeşmələrinə.

Ay it, mırıldama, bu heyvani səs
Əsla yaraşmayır qəlbimi saran
İlahi səslərə... Məlumdur, hər kəs
Anlamadığına gülər hər zaman.
Nəcabət, gözəllik görəndə isə,
Adamlar çox zaman mırıldanırlar.
Götürə bilmirlər bunu nədənsə...
Yoxsa itlərdə də belə xislət var?

Yox, daha mübarək nəşə duyğusu
Qaynayıb qəlbimdə dönməyir selə.
Niyə tez qurusun bu çeşmədə su?
Bu ürək yanğısı nədəndir belə?
Bunu çox görmüşəm həyatımda mən.
Lakin bu dərdin də var öz dərmanı:
İlahi aləmi fəhm edib qəlbən,
Vəhy ilə açıyıq hər müəmmarı.
Nəcib şafəqləri alışıb-yanan
O Əhdi-cədidlə nurlanır cahan.
İstəyirəm açam o mətni bütün,
Hər müqəddəs sözü, sətri ilhamla
Tərcümə eyləyəm böyük inamla
Öz sevimli alman dilimə bu gün.

(Kitabı açır və tərcüməyə hazırlaşır.)

Budur, yazılmışdır: “İlkin olub – Söz”
Yox, bunu yazmağa etmərəm ürək.

Sözə belə qiymət? Di gəl, buna döz.
 Bunu tərcümədə dəyişəm gərək.
 Düz yol göstərirsə mənə əql əgər,
 Demək, zəka olmuş əsas ən əvvəl.
 Yox, dayan, qələmi saxla bir qədər.
 Zəkamı yaranıb hər şeydən əzəl?
 Qoy yazım: “Qüvvədir ilkin yaranan”.
 Yox, yazmaq istərkən mən bu sözləri
 Şübhə baş qaldırdı içimdə o an.
 Budur, işıqlanır, sanki, gözlərim,
 Tapdım ilk başlanğıc: Əməldir-işdir,
 İnamlı belə də yazıram... Ay it,
 Ay it, bəsdir, otur yerində sakit.
 Ulamaq, ya hürmək – bu nə vərdir?!
 Narahat yoldaşa yoxam. Qonaqtək
 Bir yerdə aram tut, sakit, farağat.
 Yoxsa ikimizdən birimiz gərək
 Çıxıb bu otaqdan gedək bu saat.
 Qonaqpərvərliyi pozsam belə mən,
 O qapı, o da sən, gedə bilərsən!

Lakin bu nə işdir? Çox qəribədir!
 Əcəba, yuxumu görürəm, nədir?
 İt həm enə verir, həm də uzanır.
 Heybətlə yuxarı qalxır, elə bil.
 Gözüm ya tor görür, ya dumanlanır...
 Yox, yox, bu gördüyüm artıq it deyil!
 Şeytanı evimə salmışam, eyvah!
 Gör, su ayğırına oxşayır necə!..
 Gözlər od... dişləri nə dəhşətdir, ah,
 Tanıdım, tanıdım səni indicə.
 Yarım şeytansınız siz törəmələr,
 “Süleyman açarı” sizə bəs edər!

Ruhlar

(dəhlizdə)

Hərif düşübdür tora,
 Yaxın getməyin ora!
 Tələdəki tülkütək

Cəhənnəmin kaftarı
Çaşıb qalib orada.
Çalışın, kömək edək.
Hey aşağı-yuxarı
Vurnuxun bu arada.
Səsimizi eşidib
O, öz işini anlar.
O çox yaxşılıq edib
Bizlərə bir zamanlar.

F a u s t

Vəhşini etməyə ram
Kifayətdir dörd kəlam:
Səməndər, atəşdə yan!
Ündina, burul, bulan!
Silfida, uçub, yox ol!
Ərdə, aç işdə əl-qol!
Hər kim bu dörd qüvvənin
Hikmətini bilməsə,
Qüdrətini bilməsə,
O heç vaxt bu aləmin
Hakimi ola bilməz!

Yanıb atəşdə ol kül,
Səməndər!
Dalğaya dön, ax, tökül,
Ündina!
Üldüz kimi sönüb get,
Silfida!
Gəl evimi abad et,
İncubus, İncubus.

Çıx, gözə görün! Əfsus,
Bu heyvanda dördlərin
Heç biri gizlənməmiş.
Bax, sakitcə uzanıb
Hərdən mırıldayaraq,
Hərdən hırıldayaraq,
Ağardır o, mənə diş!

Təsir etmir, sən demə,
Ona bu lənətləmə.
Gərək ona oxunsun
Daha tutarlı ovsun.

Yox, əgər cəhənnəm qaçqınısansa,
Sən bu işarəyə bələdsən, şəksiz.
İyrənc dəstənilə onun önündə
Siz diz çökübsünüz, çökəcəksiniz.

Budur, biz-biz oldu tükləri birdən...
Məlun, tanışdırmı sənə bu surət?
Söylə, tanıdınmı göylərdən enən,
Kəramət sahibi nurlu simanı?
Çarmıxa çəkilən, əzab verilən,
O adı hörmətlə zikr olunanı?

Bax, o şişir, köpür soba dalında,
Zorba filə dönüb otağı tutur.
Qalxır ki, bacadan duman halında
Çıxıb qaçsın... Dayan, yerində otur!
Qalxma lap yuxarı, tavana qədər,
Sən indi qarşımda diz çökməlisən.
Gördün ki, hədələr deyildir hədə.
Müqəddəs atəşdə yanacaqsan sən.
Gözləmə ki, səni üçqat odlanan
Alovlar nuruyla külə döndərim.
İnan, daha güclü təsiri olan
Ovsunlar deməyə çatar hünərim.

Duman dağılır. Mefistofel gəzərgi tələbə
qiyafəsində sobanın dalından çıxır.

Mefistofel

Hay-küy nəyə lazım? Cənabınızın
Mən ki qulluğunda hazırım dərhal.

F a u s t

İtin canındakı bu imiş demək?
Adi bir tələbə?! Nə gülməli hal!

M e f i s t o f e l

Alim cənablara alqış! Amma siz
Məni bu arada bərk tərlətdiniz!

F a u s t

Sənin adın nədir?

M e f i s t o f e l

Bu sual, – sözü
Az qiymətləndirib, dərinə varan,
Əsl mahiyyəti, kökü axtaran
Müdrək bir alimin dilində, düzü,
Mənasız səslənir.

F a u s t

Yox, siz cənabın
Əsl mahiyyəti, elə, adətən,
Adından bilinir. Sizə çirkabın,
Mərəzin, yalanın, şərin allahı
Deyərlər... Bunların hansısan, kimsən?

M e f i s t o f e l

Hər şey saçıb, amma xeyrə yol açan
Qadir bir qüvvənin bir hissəsiyəm.

F a u s t

Aydın de, çox qəliz oldu müəmmən!

Mefistofel

Daima hər şeyi inkar eləyən
Bir ruham – zavalın, şərin səsiyəm.
Məhvə məhkumdursa bütün yaranan,
Xoşbəxtdir o halda heç yaranmayan.
Sizin günah, fəsad, fəlakət və şəh
Adı verdiyiniz bütün bu şeylər
Mənim ən sevimli, xoş aləmidir.

Faust

Dedin – “hissəyəm”, – amma önümdəsən bütöv, tam.

Mefistofel

Mən təvazöylə dedim – bu həqiqətdir tamam.
İnsan bu kiçik, gülünc axmaqlar dünyasını
Öz aləmində bütöv zənn edirsə, adətən,
Mən həmin o hissənin bir hissəciyiyəm ki,
Əvvəllər tam və bütöv bir şeydi, həqiqətən.
Bir cüziyəm işığı doğan ana zülmətin.
Lakin o məğrur işıq can atır alsın indi
Anasının əlindən bütün hakimiyyəti.
Yox, nail olmayacaq. Qoy can atmasın əbəs.
Çünki bağlı olduğu cisimdən qopa bilməz!
Cisimdən axıb gəlir, cismə gözəllik verir,
Yolunu isə onun daim kəsir cisimlər.
Lakin ümidvaram ki, adi cisimlərlə bir,
Çox çəkməz bu dünyada, o da puç olub gedər.

Faust

Aydın oldu tutduğun bütün nəcib əməllər!
İriyə çatmır gücün,
Yapışırsan xırdadan?

Mefistofel

Əslində, bir o qədər iş görə bilməmişəm.
Əlləşmişəm özünü heçliyə qarşı qoyan
Bu varlığı, bu fani boş dünyanı çox zaman
Zəlzələlər, tufanlar, yağınlarla kökündən,
Təməmindən dağıdıb, uçura bilməmişəm.
Durur dənizlə torpaq sarsılmaz bir əsasla.
Yox, bu lənətə gəlmiş insan, heyvan cinsini
Yerli-dibli yox etmək mümkün deyilmiş əsla!
Tələf etdiklərimin hesabı yoxdur, heyhat.
Nə olsun? Yenə coşur, qaynayır təzə qanlar,
Yenə doğur, törəyir davam edir bu həyat.
Min-min rüşeym cücərir – havada, yerdə, suda,
Bu istidə, soyuqda, rütubətdə, quruda.
Əgər saxlamasaydım alovu özüm üçün,
Yer tapmazdım, güman ki, daldalanmağa bu gün.

Faust

Deməli, həyat verib hər şeyi canlandıran
Qadir, ulu qüvvəyə ağ olub, zaman-zaman,
Yumruq da qaldırırsan, hətta onun üzünə.
Lakin, ey zülmətlərin əcaib oğlu, tərs-tərs
Sıxma yumruqlarını. Bunlar əbəsdir, əbəs!
Yaxşısı budur ki, get, başqa iş tap özünə.

Mefistofel

Əlbəttə, gələcəkdə biz yenə görüşərik,
Bu barədə bir qədər ətraflı düşünərik.
Ancaq icazə verin, indi mürəxxəs olum.

Faust

İcazə nə üçün? Gedə bilərsən,
Bütün varlığınla mən tanış oldum.
İstədiyin zaman yenə gələrsən.
Bax, qapı-pəncərə bağlanmamışdır,
Bacanın da yolu sənə tanışdır.

Mefistofel

Etiraf edim ki, gedərdim... ancaq
Kiçik bir maneə vardır arada:
Kandara çəkilməmiş işarəyə bax!

F a u s t

Yoxsa mane olur pentaqramma?
Bu nə tələ idi düşdün burada?
Nə üçün çıxanda sən ondan ürkdün,
İçəri girəndə ürkmədin amma?

Mefistofel

Bir o işarəyə baxın gözucu:
Yaxşı çəkilməyib, açıq qalıbdır
O çıxış tərəfin sivri, biz ucu.

F a u s t

Yamanca tələyə düşdün, nəhayət!
Dustaqsan... Təsadüf tora salıbdır.
Lap göydəndüşmədir bu nailiyyət!

Mefistofel

İt onu görmədi bura girərkən...
Vəziyyət dəyişib burda bayaqdan –
Şeytan çıxıbilmir indi otaqdan.

F a u s t

Qapı əl vermirsə, çıx pəncərədən.

Mefistofel

Yox, cinin, şeytanın öz qanunu var:
Hardan girərlərsə, ordan çıxarlar.
Girəndə sərbəstik, çıxandasa – qul.

Faust

Cəhənnəmin də öz qanunu varmı?ş?
Çox əcəb, eləysə, siz cənablarla
Sazişə gəlmək də mümkün olarmış.

Mefistofel

Nə ki vəd edirik, biz etibarla,
Tamam alacaqsan onu, yaxşı bill!
Lakin bu, dar vaxtın söhbəti deyil.
Qoyaq bu söhbəti gələn dəfəyə.
İndi acizənə xahiş edirəm.
Məni buraxasan, hələlik gedəm.

Faust

Dayan, tələsmə bir, hey “gedim” deyə,
Mənə ürəkaçan bir nağıl danış.

Mefistofel

Yox, qoy indi gedim, qayıdanbaşı –
Səni çox şeylərlə edərəm tanış.

Faust

Dəvət etməmişdim səni bura mən,
Sən özün tələyə düşdün, ay naşı.
Deyərlər: şeytani tutdun, buraxma,
Bir də belə fürsət düşməyəcəkdir!

Mefistofel

Xatirin istəyir, qalaram, baxma,
Bilsəm ki, vaxtımız xoş keçəcəkdir...
Yaxşı, razısansa əgər şərtimlə,
Səni əyləndirim – məharətimlə.

Faust

Göstər görək, nədir o məharətin,
Təki ürəyimi açsın sənətin.

Mefistofel

Dostum, cansıxıcı yekrəng həyatda
Görmədiklərini sən bir saatda
Görüb, nəşələnib, zövq alacaqsan.
Ruhların səsiylə məst olacaqsan.
Bir tilsim gəlməsin bunlar nəzərə,
Hər nəğmə açacaq bir xoş mənzərə...
Xoş bir zövq alacaq ağız, göz, ürək.
Heç bir hazırlığa yoxdur ehtiyac,
Hamımız burdayıq. Başlayın görək!

Ruhlar

Yox olun, ey qaranlıq,
Uca tağlar, tavanlar.
Nəvazişli bir nəzər
Salın bura bir anlıq,
Ey mavi asimanlar!
Parçalansın, dağılsın
Tutqun, qara buludlar.
Qoy ulduzlar göz açsın,
Günəş nurunu saçsın.
Səmadan yenə par-par.
İlahi bir hüsn ilə
Budur, dövrə vuraraq,
Gəlib qarşından keçir
Behişt övladları, bax.
Zərif geyimlərinin
Lentləri neçə halqa,
Yellənir gen çöllərin,
Köşklərin, göllərin
Üstündə dalğa-dalğa.

Hər yaşıl köşk altında
Düşünüb həyatın da
Eşqin də mənasını,
Sevən qəlblər öpüşür;
Ömürlər dünyasını
Bir-birilə bölüşür.
Salımlar ağır-ağır...
Dolur şirəylə qablar.
Çay kimi axır-axır,
Köpüklənir şərablar.
O qiymətli daşların
Üstüylə axıb gedir,
Yaşıl, uca dağları
Heyran buraxıb gedir.
Dövrə vurur,
Durulur
Göy təpələr boyunca.
Quşlar içib doyunca,
Nəşəylə qanad açır
Uçur günəşə sarı...
Onlar görür uzaqdan
Dənizin dalğaları
Qoynunda yırğalanan
Günəşli adaları.
Oradan səslər gəlir,
Xoş nəğmələr yüksəlir.
Çəmənlərdə rəqs edir
Cavanlar qoşa-qoşa.
Talada yallı gedir
Bax, hamı coşa-coşa...
Hamı əylənir, budur:
Kimi çaya baş vurur,
Kimi qalxır dağlara.
Kimi də uzaqlara,
Uzaq maviliklərə –
Ulduzlara can atır...
Orada hamı çatır
Füsunkar məhəbbətə,
Əbədi səadətə.

Mefistofel

O yuxuya getdi! Afərin, ruhlar!
Ona lay-lay çaldı sizin nəğməniniz.
Necə minnətdaram gözəl, ecazkar
Bu nəğməniniz üçün sizə, bilsəniz!
Yox, dostum, şeytani tora salmağa
Sən qadir deyilsən, at bu oyunu.
Dumanlı arzular, qoy əyləndirib
Şirin xüyalara qərq etsin onu.
Kandar tilsimini qırmaqçün bizə
Lazımdır indi bir siçovul diş.
Onlar müntəzirdir ilk əmrimizə,
Budur, biri gəlir, görsün bu işi.
Mən siçovul, siçan, bitlər, birələr,
Qurbağalar şahı – əmr eləyirəm:
Yağ damızdırdığım yeri gəmirər,
Dişinlə ovarsan kandarda möhkəm.
Hə, gəldin? Dayanma! Di başla dərhal.
Yolumu kəsən o sivri ucudur.
Gördünmü? Bax, belə! Bir dişlək də al!
Bəsdir! Bizə gərək olan da budur.
Əlvida, ey Faust, şirin arzular,
Xəyallar içində yat, salamat qal!

F a u s t

(Aylır.)

Əcəba, yenəmi aldadılmışam?
Yoxsa xülya idi gördüyüm ruhlar?
İblisi yuxuda gördüm lap aşkar...
İt isə, deyəsən, qaçıbdır tamam!

FAUSTUN KABINETİ

Faust, Mefistofel

Faust

Qapını döyürlər! Rahat qoymazlar...
Kimdir? Gəl!

Mefistofel

Mənəm.

Faust

Gəl!

Mefistofel

Bu sözü gərək
Üç dəfə deyəsən.

Faust

Yaxşı, gəl görək!

Mefistofel

Bax xoşuma gəldin! Çox ümidim var,
Səninlə dil tapıb biz yola gedək,
Sənin bu cansız acı qüssəni
Tezliklə əl-ələ verib dəf edək.
Budur, əyləndirmək üçün mən səni
Seçmişəm bir başqa qiyafə, əda:
Gənc zadəgan kimi – çiynimdə rida,
Belimdə bir qılınc, başımda lələk...
Bax, qızıl baftalı qırmızı ipək,
Zərxara geyinib gəlmişəm bu gün.
Şöhrətin, mövqeyin yük olmamaqçün, –

Məsləhətim budur, sən də girəsən
Həmin qiyafəyə, olasan azad.
Sərbəstcə əl-ayaq açıb, görəsən
Nədir bu azadlıq, nədir bu həyat!

F a u s t

Nə cür geyinsəm də, duyacağam mən
Dünyanın can sıxan qəmini hər an.
Gülüb əylənməkçün çox qocayam mən,
Arzusuz yaşamaq üçün çox cavan.
Bir də nə verəcək mənə bu həyat?
“Arzudan, ümiddən əl çəkməlisən!”
Həyatımız boyu hər an, hər saat
Qulaqlarımızda bizim səslənən
O əzəli nəğmə bu deyil məgər?
Dəhşətlə yuxudan ayılıb səhər,
Hiss eləyirsən ki, yenə də bu gün
Arzuya çatmağın deyildir mümkün!
Yenə boğulacaq yersiz iradla
Könlünün yaratmaq eşqi, vüqarı.
Yenə dağılacaq fitnə-fəsadla
Qəlbin həyəcanlı, xoş arzuları.
Gecə də əl çəkmir qorxu, həyəcan.
Hər dəfə yatağa girdiyim zaman
Fırlanır başıma, sanki, dünyalar:
Bilirəm dəhşətli, acı rüyalar
Rahatlıq verməyib təqib edəcək
Məni addım-addım yenə sübhədək.
Qəlbə məskən salıb yaşayan Allah
Sarsıdır min dəfə qəlbimi gündə.
O bütün qüvvəmə hakimdir, ancaq
Zahirə çıxarmaq deyil hökmündə.
Odur ki bir yükdür mənə bu varlıq.
Həyat puç, ölümsə bir bəxtiyarlıq!

M e f i s t o f e l

Ölüm əziz qonaq olmasın gərək...

F a u s t

Xoşbəxt odur – ölüm başına qoya
Zəfər meydanında qanlı bir çələng.
Ya coşqun rəqsdən yorula, doya,
Can verə bir qızın qolu üstündə.
Ah, kaş mən o yüksək ruhun önündə
Dayanıb durarkən heyran və məbhut,
Tərk edə biləydim dünyanı məsud!

M e f i s t o f e l

O gecə içmədi bir dost, deyəsən,
Tutqun maye dolu qədəhi, yox, yox...

F a u s t

Casusluq da gəlir bir az əlindən...

M e f i s t o f e l

Əlləmə deyiləm, qanıram az-çox.

F a u s t

Uşaqlıqdan tanış o şirin nəğmə
Məni dəhşətlərdən xilas etmişsə,
Şirin sədaları keçmiş əyyamın
Məsum dünyasını körpə xülyamın
Əgər aldatmışsa, yalan demişsə,
Min bir tora salıb saf qəlbimizi,
Yaltaq təriflərlə gətirib bizi
Bu boş mağaraya çıxaran məlun,
Məşum qüvvələrə min lənət olsun!
Lənət ilk addımda bizi çaşdıran
Lovğa təkəbbürə, bədgümanlığa.
Lənət zahiriylə göz qamaşdıran
Gözəllik önündə kor heyranlığa!
Şirin röyalarda bizi aldadan
Şərəf də, şöhrət də yalandır, yalan!

Min bir lənət olsun, hər mülkiyyətə:
Qəlbə fərəh verən vara, dövlətə.
Arvada, uşağa, kəniyə, qula,
Bütün ev-eşiyə, torpağa, pula.
Böyük xəzinələr vədilə hərdən
Cəsur əməllərə bizi sövq edən
O qızıl allahı Mammona lənət!
Bizi əyyaşlığa, qayğısızlığa
Odur şirnikdirən, bax, ona lənət!
Lənət məhəbbətin səfasına da,
Üzüm şirəsinin şəfasına da.
Ey ümid, ey inam, lənətlər sizə.
Lənətlər ən əvvəl öz səbrimizə!

Ruhların xoru

Eyvah! Eyvah!
Dağıtdın
Güclü yumruğunla sən
Gözəl dünyanı birdən.
Uçurdu, yıxdı, eyvah,
Döndərdi xarabaya
Onu bir yarımallah!
Məhv olan gözəlliyə,
Ağlar deyə-deyə,
Biz o xarabaları
Aparırıq heçliyə.
Sən yerin öz oğlusan,
Güclü, qüvvətli, məğrur!
Gəl, onu qüdrətinlə,
Bütün ülviyyətinlə
Könlündə yenidən qur!
Saf ürəklə qoy bu gün
Yeni aləmə ayaq,
Yenə biz sənin üçün
Yeni nəğmə oxuyaq!

Mefistofel

Bax, bunlar ağıllı körpə ruhlardır.
Onların səsində,
Xoş nəğməsində,
Coşqun bir həyata çağırış vardır.
Onlar səni canlı duyğuya zindan,
Daim ürək sıxan bu tənhalıqdan
Çağırırlar yeni, şən bir həyata,
Sevinc, fərəh dolu bir kainata.

Bəsdir, çalağantək bağrını didən
Bu köhnə qəminlə çox oynama sən!
Ən pis mühitdə də yenə duyarsan
İnsanlar içində özünü insan.
Qorxma, olmasam da böyük bir adam,
Əclafılar içinə səni atmaram!
Əgər razı olsan, mənə qoşulub
Birlikdə həyata doğru getməyə,
Hazıram, əmrinə müntəzir durub,
Sənə canla-başla qulluq etməyə.
Hələlik mən sənə yoldaşam, ancaq –
Səninlə bir yerdə deyib-gülənəm.
Qulluğum xoşuna gələrsə, o vaxt
Sənin nökrənim, sənin kölənim!

Faust

Bunun əvəzində tələbin nədir?

Mefistofel

Tələsmə, əvəzə hələ çox qalır...

Faust

Yox, dayan, şeytandır, ya əcinnədir,
Bunlar xudbin olur, əvəz də alır,
Heç bir iş görmürlər Allah eşqinə.
Şərtin hər nədirsə, açıq de yenə.

Yoxsa, necə deyim, belə bir nökr
Başa bəla açar, evə od tökr.

Mefistofel

Burada mən sənə xidmət edərəm,
Nə dinclik bilərəm, nə istirahət.
Lakin görüşərkən orada, gərək
Bu cür sən də mənə edəsən xidmət.

Faust

Məni düşündürmür o biri aləm,
Bu dünya tarü-mar olandan sonra
Hansı peyda olur, qoy olsun, nə qəm,
Bağlı ki, deyiləm heç şeylə ora.
Mənim fərəh çeşməm burdadır ancaq.
Günəşsiz keçinməz qəlbdəki qəm də.
Bunlarsız, qoy olsun, hər nə olacaq!
Mənimçün nə fərqi, yeni aləmdə
Məhəbbət, ya nifrət azmı, çoxmudur,
Aşağı, yuxarı varmı, yoxmudur?!

Mefistofel

Bu fikirdəsənsə, çox cəsərlə
Şərtləşə bilərik. Sənə bu günlər
Bir şey bəxş edərəm ki, səxavətlə –
Dünyada görməyib hələ bir nəfər.

Faust

Nə verə bilərsən axı sən mənə?
Bu insan ruhunun arzularından
De, sənin kimisi nə baş açar, nə?
Yox, sənin xörəyin, zavallı şeytan,
Bəşər övladını heç vaxt doyurmaz.
Qızılın civətək ovucda durmaz.
Səni bu oyunda udmaq da olmaz!
Verdiyın gözəlin üzü tez dönər,

O, mənim qoynumda göz vurur yada.
Lap tanrı şöhrəti bəxş etsən, o da
Axan bir ulduztək parlayıb-sönər!
Elə bir meyvədir bunlar, dərəndə
Çürüyüb ordaca düşür torpağa.
Ağacı bu yandan çiçək verəndə,
O yandan başlayır birdən solmağa.

Mefistofel

Məni bu tələblər qorxutmur əsla.
Taparam dünyanın hər nemətini.
Əziz dost, vaxt çatıb, dada bilərik
Biz indi həyatın çox ləzzətini.

Faust

Əgər mən düşünüb rahatlıq haqda,
Tapsam dincliyimi isti yataqda,
Yetsin nəhayətə qoy ömrüm o an!
Əgər uydurduğun min şirin yalan
Razi sala bilsə məni özümdən;
Əgər vadar edə bilsə ki, bir gün
Qapılım nəşəyə, ehtirasa mən,
Qoy o gün, axırı olsun ömrümün!
Mənim şərtim budur! Razi ol təki...

Mefistofel

Yaxşı, ver əlini!

Faust

Bu, mənim əlim!
Əgər elə bir an olacaqsansa ki,
Deyim: "Nə gözəlsən, dayan, dincəlim!"
Bil, sənin köləmə, qulunam o an!
Razıyam, o anda qəhr olum, inan!
Dayansın saatlar, düşsün əqrəblər,
Azad ol xidmətdən... çalınan zənglər
Versin ölümümü ələmə xəbər...

Mefistofel

Fikirleşib danış. Mən bunları, bil,
Unutmayacağam!

F a u s t

Buna haqqın var.
Sözlərim boş, yüngül cəsarət deyil!
Madam ki, edirəm mən artıq israr,
Köləyəm... Mənimçün, de, nə fərqi var
Sənə, ya özgəyə?

Mefistofel

O halda mən də
Doktor cənabların ziyafətində
Durram elə bu gün əmrə müntəzir...
Bircə xahişim var – ölüm-itimdir –
Yazıb versəydiniz ikicə sətir...

F a u s t

Hə, qəbz istəyirsən? Pedantsan, düzü!
Kişi görməyibsən, ya kişi sözü?
Kifayət deyilmi bir söz ki, azı,
Tam bir ömrü verir ixtiyarına?
Çılğın bir sürətlə dönərkən aləm,
De, tutub saxlaya bilərmi bir dəm
Məni bu axından üç kəlmə yazı?
Qəlblərdə kök salıb çoxdan bu qüsur,
Varmı ondan xilas ola bilənlər?
Xoşbəxtdir qəlbində sədaqət, qürur
Yaşadıb, əzm ilə qurban verənlər.
Möhürlü, imzalı bir perqamentdən
Qorxunc kabus kimi ürkiüb qaçarlar.
Qələmə düşən söz düşər qiymətdən,
Bir dəri, bir də mum olar hökmdar.
Məlun ruh! Sən məndən nə istəyirsən:
Dəmir, ya perqament? Kağız, ya mərmər?

Qələmləmi yazım, qrifelləmi?
Yoxsa tiyə ilə? Seç, de, müxtəsər!

Mefistofel

Neyçin sən hər sözü şişirdib hədə,
Belə həyəcanlı həddə çatırsan?
Bir kağız parçası kifayət edər...
Bir damcı qanla da imza atarsan!

Faust

Buyur bax, ürəyin necə istəyir,
Qoy elə də olsun, qurtaraq işi.

Mefistofel

Bəli, qan dediyin ayrı mayedir.

Faust

Heç qorxma, pozmaram mən bu sazişi!
Bəli, o şeyi ki, vəd etdim sənə –
Yeganə arzumdur mənim dünyada.
Lovğalandımsa da həddən ziyadə,
Eyni rütbədəyəm səninlə yenə!
Etina etmədi Böyük Ruh mənə.
Bağladı qapını üzümə xilqət.
Qırıldı təfəkkür telləri yenə,
Etdim bütün elmə, biliyə nifrət.
Qoy coşqun ehtiras alovu artıq
Sönsün gur dalğalı hissdə, şəhvətdə.
Möcüzə baş versin sehrin qaranlıq
Pərdəsi altında ani surətdə.
Hazıram atılam artıq zamanın
Sonsuz təsadüflər burulğanına,
Nəşəylə kədərin, uğurlu anın
Uğursuz anlarla çulğaşmasına.
Rahatlıq bilməyib gərək bir an da;
Əlləşsin daima insan cahanda!

Mefistofel

Nə qadağan vardır, nə hədd, nə hüdud,
Gəlsin istəyəndə ağzın qoy dada,
Qarşına nə gəldi – tez qamarla, tut.
Könlün nə istəsə, qorxma dünyada,
At ona həmişə cəsərlə əl.
Aciz, axmaq olma! Sən dalımca gəl!

Faust

Başa düşdünmü ki, burada söhbət
Sevincdən, nəşədən getmir... İndi mən
Atıram özümü əzablar verən
Nəşə aləminə. İndi məhəbbət,
Nifrət, könülaçan hər uğursuzluq,
Qəlbə qəm gətirən ruhi məftunluq
Eyni ehtirasla edir məni cəlb...
Elm, ürfan feyzindən azad olan qəlb
Niyə dərdə, qəmə biganə qalsın?
Nəsibi nə isə bütün bəşərin,
Qoy çəksin ürəyim; qoy o göylərin
Fövqünə ucalsın, dərinə dalsın...
Cəm olsun bəşərin dərdi sinəmdə.
Qoy min bir səadət, min bir fəlakət
Yığılsın ürəkdə üst-üstə, mən də –
Qəhr olum onunla birgə, nəhayət!

Mefistofel

Min illər boyunca çeynəmişəm mən
Bu ağır xörəyi, inan ki, əbəs...
Bu köhnə xəmiri hələ beşikdən
Qəbrədək həzm edə bilməmiş heç kəs.
Kainat Allahçün yaranmış ancaq,
Sonsuz nur içində hökm edir Allah.
Gör, biz atılmışıq zülmətə necə!
Sizə də bir gündüz verib, bir gecə.

Faust

Olsun, mənə xoşdur!

Mefistofel

Başa düşürəm!

Mənim bircə şeydən qorxum var ancaq:
Ömür çox qısa, yol isə uzaq!
İstədim sizə bir məsləhət verəm.
Bir şair axtarın – aşib hədləri,
Xəyal aləmində qanad çalaraq,
Bütün nəcib, gözəl xasiyyətləri
Yazsın alınınıza o, qalaq-qalaq:
Şirin qorxu bilməz cəsəətini,
Maralın çeviklik məharətini,
Gənc italiyalının qaynarlığını,
Şimal sakininin tunc varlığını.
Kəşf edib öyrətsin o, sizə bir sirr:
Nəcəbət məkr ilə necə birləşir!
Sonra sizə gənclik ehtirasıyla
Nazəndə bir gözəl sevdirmək üçün
Xüsusi bir nəqşə etsin intixab.
Tapılsaydı belə bir adam bu gün,
Adını qoyardım Mikrokosm cənab.

Faust

O tac ki can atır dünyada bəşər,
O ki olmayacaq mənə müyəssər
Bəs onda mən nəyəm?

Mefistofel

Nəsənsə, osan.
Başına min cürə parik də qoysan.
Təxsən dirsək boyda taxtadan ayaq,
Nəsənsə, yenə də sən osan, ancaq!

F a u s t

Bəli, hiss edirəm, nahaq yerə mən
Bəşərin təfəkkür xəzinəsini
Topladım özümdə... Yorulub hərdən,
Dincəlmək istərkən coşqun səsini
Daha duymayıram yeni qüvvəmin.
Əvvəl nə idimsə həminəm, həmin.
Namütənahidən uzaq, çox uzaq!..

M e f i s t o f e l

Əziz dost, sizi də çaşdırır hədə
Adi adamlara məxsus bir baxış.
Ayıq olmalısən, lakin bir qədər,
Həyat sevincləri əldən çıxmamış.
Hər şey cəhənnəm! Əlin, ayağın,
Başın – bütün bunlar sənindir, ya yox?
Tutaq – bu gün aldım altı aygır at,
De, onların gücü, bəs mənim deyil?
Minərəm, çaparam, çıxardaram ad,
İyirmi dörd ayağım olar, elə bil.
Gəl, boş fikirləri at! Məni dinlə!
Dünyanı əl-ələ gəzək səninlə!
Fəlsəfəyə uyan qafillər, – səhvsiz, –
Tilsimə düşmüşstək, çiçəkləri tər
Çəmənə buraxıb, otsuz-ələfsiz
Çöllərə üz tutan heyvana bənzər.

F a u s t

Yaxşı, bəs biz nədən başlamalıyıq?

M e f i s t o f e l

Dərhal burdan çıxıb gedirik artıq...
Bu dustaqxanada qalmaqımı olar?
Burada əzabdan başqa, de, nə var?
Yazıq şagirdlərə can sıxıntısı
Vermək həyatmıdır? Qoy qonşu kişi –

Cənab yekəqarın görsün bu işi.
Bildiyin ən yaxşı sözləri ki sən
Uşaqlara deyə bilməyəcəksən,
Nə çıxar mənasız cəfəngiyatdan?
Deyəsən, bir şagird bura gəlir, bax!

F a u s t

Yox, mən qəbul edə bilmərəm bu vaxt!

M e f i s t o f e l

Çoxdan gözlədirsən yazıq uşağı,
Təsəlli verməmiş qaytarmaq olmaz.
Mənə ver cübbəylə tez o papağı...

(Paltarını dəyişir.)

Bu qiyafət mənə yaraşır az-maz...
Yerdə qalanını öhdəmə burax.
Azca vaxt lazımdır... Sən yavaş-yavaş
Gedib bu arada yola hazırlaş!

F a u s t g e d i r .

M e f i s t o f e l

(əynində Faustun uzun cübbəsi, tək)

Nifrət et zəkaya, elmə, ürfana,
Bəşərin ən ulu qüdrətinə sən.
Uy gözqamaşdıran zərli yalana,
Qoy riya və yalan ruhu bu gündən
Səni bəndə salsın, artıq mənim ol!
Tale ona elə bir qəlb verib ki,
Daim irəliyə atacaq əl-qol.
Çapdıqca beləcə daim irəli,
Dünya sevincindən çıxacaq əli.
Onu boş şeylərlə mən yükləyərəm,
Həyat vəhşətinə sürükləyərəm.
Dünyanın hər nazü-neməti onun
Həris dodaqları önündən keçər,
Bir şərbət yerinə min zəhər içər...

O zaman arzusu bu yer oğlunun
Dinçlik və rahatlıq olar dünyada.
Nə fərqi – şeytana satılmasa da,
Mənim olacaqdır gec, ya tez o da.

Şagird içəri girir.

Şagird

Mən bu tərəflərə təzə gəlmişəm,
Dərin ehtiramla, yaxşı niyyətlə,
Görüm o şəxsi ki, hər yerdə, hər dəm,
Çəkilir şərəfli adı hörmətlə.

Mefistofel

Çox xoşuma gəldi mərifətiniz!
Mənim kimiləri çoxdur, şübhəsiz...
Dərs alıbsınızmı siz heç qabaqlar?

Şagird

Şagird qəbul edin, lütfən, məni siz...
Uzaqdan gəlmişəm... həvəsim də var,
Az-maz pul-param da, sağlam canım da,
Anam çox dedi ki, qal öz yanımda...
Lakin arzum burda elm oxumaqdır.

Mefistofel

Yerinə düşübsən, qərarın haqdır!

Şagird

Lakin açığını desəm, bu saat
Qayıdıb gedərdim – burda divarlar,
Hücrələr xoşuma gəlməyir... heyhat,
Burda nə bir ağac, nə yaşıllıq var.
Salonda oturdum... Sakitdi, ancaq
Nə eşidə bilir, nə görə bilir,
Nə də ki, düşünənə bilirdim bayaq...

Mefistofel

Hamısı vərdişə bağlıdır, mənçə.
Adi körpələr də ana döşünü
Bir az çətinliklə tutur əvvəlcə
Amma bir az sonra bilir işini.
Elmin ki döşünə baş qoyacaqsan,
Getdikcə daha çox xoşlayacaqsan.

Şagird

Mən lap sarılıram onun boynuna...
Tezmi qovuşaram, görəsən, ona?

Mefistofel

Hələ tələsməyin, deyin görüm, siz
Hansı fakültəyə meyl edirsiniz?

Şagird

Arzum çox bilikli alim olmaqdır.
Yəni: yerdə, göydə bütün xilqətdə,
Bütün elmlərdə və təbiətdə
Nə var – hamısını qucaqlamaqdır.

Mefistofel

Düzgün yoldasınız. Bu yolla gedin,
Ayrı əyləncəyə vaxt sərf etmədən.

Şagird

İşə canla-başla girişərəm mən.
Lakin aradabir güzəşt də edin,
Vaxt olsun əylənmək, gülmək üçün də,
Xüsusən yay vaxtı, bayram günündə...

Mefistofel

Ömür çox tez keçir, çatışmayır vaxt...
Vaxt çatar, səliqə, sahman güdsəniz.
Odur ki, əziz dost, hər şeydən qabaq,
Siz gərək məntiqi öyrənəsiniz.
Çünki siz məntiqi keçsəniz əvvəl,
Bu, beyniniz üçün yaxşı məşq olar.
İspan çəkməsində möhkəm sıxılar,
Onda ehtiyatla, ehmalca, gözəl,
Heç hara atmadan öz əllərini,
Dırmanar düşüncə pillələrini.
Sonra burda sizə bir para şeylər
Öyrədiləcək ki, bu vaxta qədər
Təlim keçməmiş də bilirsiniz siz.
Götürək lap yemək-içməyi! Şəksiz,
Bu da “Bir! İki! Üç!” əmriylə gərək
Nizam-intizamlı icra edilə.
Fikir fabriki də çünki həmişə
İşləyir toxucu dəzgahlantək.
Məkiqlər vurnuxur belədən-belə.
Salır bircə zərbə min sapı işə.
Vurur sezilmədən minlərlə ilmə.
Sonra da filosof gəlib-gedəcək
Və hər dəfə sizə sübut edəcək
Ki: “Birinci belə, ikinci belə,
Və buna görə də üçüncü ilə
Dördüncü də belə olur, olacaq!”
Vird edir, öyrənir bunu hər uşaq,
Heç biri toxucu olmayır ancaq!
İstəsən canlı bir cismi dərk etmək, –
Ən əvvəl canını alasan gərək.
Lakin əldə qalan hissələrindən
Məlum olacaq ki, çatışmır əsla
Bunların daxili əlaqələri.
Kimyəgərlər bunu yox bir əsasla
“*Encheiresis natural!*”* – adlandırarkən
Gülür özlərinə, şəksiz, özləri.

*Bu və bundan sonrakı kursivlə fərqləndirilmiş söz və ifadələrin izahı kitabın “İzahlar” bölməsində verilmişdir.

Şagird

Mən başa düşmədim heç bu sözləri...

Mefistofel

Öyrənsən reduksiya və təsnifi sən,
Sonra hamısını başa düşərsən.

Şagird

Kütləşir bu sözdən adamın başı,
Beynimdə fırlanır dəyirmandaşı...

Mefistofel

Öyrənmək gərəkdir hər şeydən əqdəm
Metafizikanı bir qədər möhkəm.
Yalnız o vaxt insan dərk edə bilər
Xəyala, beyinə sığmayan şeylər...
Sığdı, ya sığmadı – heç fərqi yoxdur
Köməyə çatacaq sözlər ki çoxdur!
Bir də bu birinci yarım ildə siz,
Ciddi qayda-qanun öyrənərsiniz.
Dərsiniz çəkəcək, azı, beş saat.
Zəng çalınan kimi – hazır, farağat!
Hər gün qabaqcadan paraqraflardan
Oxuyub çoxunu bilsəniz əzbər,
Görəcəksiniz ki, o kitablardan
Artıq bir söz demir bu müəllimlər
Lakin siz dəftərə yazın, hər sözü,
Guya, diktə edir Allahın özü.

Şagird

Demək lazım deyil mənə bunları,
Xeyrini bilirəm çünki bu yolun.
Qələmlə dəftərə yazılanları
Fələk poza bilməz! Arxayın olun!

Mefistofel

Hər halda, özünə bir fakültə seç.

Şagird

Hüquqşünaslığa meylim yoxdur heç.

Mefistofel

Bunu sizin üçün qüsur bilmirəm.
Mən özüm bu elmə yaxşı bələdəm.
Qanunlar, hüquqlar irsi azartək
Nəsildən-nəsilə daim keçərək,
Min il ağrı, əzab, dərd verə-verə,
Köçür hey bir yerdən başqa bir yerə.
Nəvəsən!.. Köçübdür babalar çoxdan.
Xeyir şey – şər olub, müdrik şey – axmaq.
Bizlə bir dünyaya gələn hüquqdan
Fitri qanunlardan – yoxdur səs-soraq.

Şagird

Bu elmi gözümdən saldınız tamam.
Bəxtəvərdir sizdən dərs alan adam.
Öyrənmək istərdim ilahiyyatı.

Mefistofel

Sizi yanlış yola salmaq niyyəti
Ağılıma də gəlməz. Bilin ki, ancaq
Orda büdrəməmək, orda sapmamaq

Çətindir. Var orda min gizli zəhər.
Zəhəri dərmandan seçmək bir qədər
Müşküldür... Yaxşısı budur, susub siz
Ustad kəlamına and içəsiniz.
Siz sözdən yapışın həmişə bərk-bərk,
O, sizi mötəbər bir darvazadan
Aparar həqiqət məbədində.

Şagird

Sözün bir mənası olmamış olmaz.

Mefistofel

Doğrudur! Lakin heç ağıllı adam
Bununçün özünü müşkülə salmaz.
Harada ki, məna çatışmır tamam,
Orada həmişə söz çatar dada.
Sözdən sistemlər də yaratmaq olar,
Sözü döyüşdürmək, güləşdirmək də.
Olmaz inanmamaq sözə dünyada!
Olmaz sözdə heç nə dəyişdirmək də!

Şagird

Sizi yorduğuma üzr istəyirəm,
Lakin bir zəhmət də verəcəyəm mən.
Bir neçə kəlmə də, bəlkə, deyirəm,
Söhbət açasınız siz təbabətdən.
Üç il çox sürətlə keçəcək, bəli,
İlahi! Elm elə geniş meydan ki...
Yol göstəriləndə adam irəli,
Həmişə irəli gedir, inan ki!

Mefistofel

(kənara)

Yoruldum bu quru alim rolundan,
Yenə girəcəyəm şeytan donuna.

(bərkdən)

Bəli, vəqif olmaq asandır ona,
Bir şərtlə ki, böyük-küçük dünyadan.
Mükəmməl xəbərdar olasan. O vaxt
Hər şey sahmanını özü tapacaq.
Əlbəttə, elmdə həddən ziyadə
Yüksəyə can atmaq əbəsdir, əbəs.
Bacardıği qədər oxuyur hər kəs.

Əsil kişi isə bizim dünyada
Fürsəti əlindən buraxmayandır.
Bax, boylu-buxunlu mərd cavansınız.
Bəli, qəlbiniz od, beyniniz qandır.
İnamınız olsa, indi hamının
Siz etibarını qazanarsınız,
Xüsusilə hər bir ev xanımının...
Bununçün xoş rəftar gərəkdir, anla!
Onların ah-ufu min cür olsa da,
Sağalır hamısı bircə dərmanla.
Bir az fərli, sayıq olsanız, sonra
Onların hamısı düşəcək tora!
Bir qədər çıxdımı ad-şöhrətiniz.
Rövnəq tapacaqdır məharətiniz.
Sonra başlarsınız elə hoqqalar –
Cürətsiz həkimlər, sizə mat qalar.
Əvvəlcə, əlini alıb əlinə
Nəbzini basarsan. Odlu baxışla
Sonra oğrun-oğrun süzərsən məftun.
Əlini atarsan incə belinə,
Guya ki, yoxlamaq istəyirmişsən –
Bağlar sıxmayır ki, belini onun...

Şagird

Aha, lap aydındır, haraya, necə...

Mefistofel

Dostum, nəzəriyyə quru, soyuqdur,
Həyat ağacısına yaşıl və şuxdur!

Şagird

And olsun, elə bil, yuxudur bunlar!
Sizin müdrik, dərin kəlamınızı
Deyin, bir də nə vaxt eşitmək olar?

Mefistofel

Hazırım almağa salamınızı.

Şagird

Mən çox çətinliklə burdan gedirəm.
Yadigar qalmağcün, rica edirəm
Yazın albomuma bir-iki sətir...

Mefistofel

Böyük bir həvəslə yazaram, gətir!

(Yazıb qaytarır.)

Şagird

(Oxuyur.)

Eritis sicut Deus, scientes bonum et malum.

(Albomu böyük ehtiramla örtür və baş əyib çıxır.)

Mefistofel

Sən bu kələmin, bir də xalamın dediklərini
tut daim üstün,
Gün gələr daha sənin Allaha bənzəyişin də
sönər büsbütün!

Faust daxil olur.

Faust

Yolumuz haradır?

Mefistofel

Hara istəsən!
Əvvəlcə, başlarıq kiçik aləmdən,
Sonra biz keçərik böyük aləmə.
Xeyirlə-şadlıqla son verər qəmə,
Dövr edib gələrik biz iki cahan;
Olar sənin üçün bu bir imtahan!

F a u s t

Yox, qoymaz bu uzun saqqalım, haşa,
Vuram eyş-işrətdə günləri başa.
Yox, baş tutmayacaq sənin büsatın.
Mən dilsiz-ağızsız bir utancağam.
Bəs o dəbdəbəli çılğın həyatın
Qoynuna nə üzlə atılacağam?

M e f i s t o f e l

Yaşamaq tərzini öyrənər insan
O vaxt ki, özünə arxayın ola.

F a u s t

Yaxşı, bəs, nə ilə düşürük yola?
Hardadır nökrin, atın, araban?

M e f i s t o f e l

Sərmək kifayətdir ridami yerə,
O, dərhal qaldırar bizi göylərə.
Bu cəsur addımı atarkən ancaq
Özünlə ağır şey götürmə heç vaxt.
Alovlu bir hava ani qüdrətlə
Bizi qaldıracaq göyə sürətlə...
Yüngül olduqca biz iti gedərik.
İndisə bir dərin səmimiyyətlə
Yeni həyatını, qoy edim təbrik!

LEYPSİQDƏ AÜERBAXIN MEYXANASI

Kefcil əyyaşlar məclisi

Froş

Hanı bəs o içənlər, gülüb şaqqıldayanlar?
Bu nədir? Elə bil ki, yatıb hamının köpü.
Alov kimi alışıb guruldayan oğlanlar
Niyə dönüb olubdur indi yaş saman çöpü?

Brander

Təqsir özündədir də, neyləsin bu camaat?
Nə bir şitlik edirsən, nə kef açan zarafat.

Froş

(Bir stəkan şərəbi onun başına tökür.)

Budur, al – hər ikisi!

Brander

Ah, ah! Donuz ki, donuz!

Froş

Yerinə yetirildi, mənəcə, sizin arzunuz!

Zibel

Dava-dalaş salanı – birbaş bayıra əkin!
Dostlar, şərəbdən vurun, kef edin, nəərə çəkin!
Hop-hop, holla, hop!

Altmayer

Aman! Səsə bax! Nərəyə bax!
Mənə bir azca pambıq! Qulağım partlayacaq!

Zibel

Hələ bu harasıdır, – divarlar titrəyəndə,
Bilərsən yağun basın əzəmətini sən də!

Froş

Düzdür! Afərin! Hər kim xoşlamır, çıxıb gedər.
Tra-la-la-la!

Altmayer

Tra-la-la-la!

Froş

Kökləndi bir balaca boğazımdakı simlər.

(Oxuyur.)

Əziz və müqəddəs Roma dövləti,
Sən necə qalıbsan bu günə kimi?

Brander

Tfu! Murdar mahnıdır! Siyasi, axmaq!
Hər gün dua edin ki, çəkmirsiniz
Roma dövlətinin qayğısını siz.
Şəxsən mən özümü sayıram xoşbəxt.
Nə imperatoram, nə də kanslerəm!
Hər halda, mən belə güman edirəm,
Olsun bizim də bir başçımız gərək!
Gəlin özümüzə bir papa seçək!
Hamiya məlumdur, ola, əlbəttə,
Hansı keyfiyyətdə, nə qabiliyyətdə.

Froş

(Oxuyur.)

Qanad açıb, ey bülbülüm, pərvaz et,
Sevgilimə yetir məndən salamlar...

Zibel

Sevgili-zad nədir? Artıq başa düş,
O haqda bir kəlmə olmaz!

Froş

Bunu sən
Heç kəsə qadağan edə bilməzsən.
Sevgilimə salam, atəşin öpüş!

(Oxuyur.)

Açılın, ey qapılar! Gecə sakitliyində.
Açılın! Yarın gözü yollarda qalıb, baxın...
Bağlanın, ey qapılar! Yalnız səhərə yaxın!

Zibel

Oxu, oxu, hələ təriflə onu!
Vaxt gələr deyərəm... Məni aldadan
Gətirər başına eyni oyununu.
Rast olsun o qıza görüm ki, şeytan!
Bir yolayrıcında mazaqlaşaraq...
Görüm, Bloksberqdən gəlib çaparaq,
Onun qapısında mələyib deyir
Bir saqqallı keç: – “Gecəniz xeyir!”
Boylu, sədaqətli, mərd oğlanların
Heç birisi deyil o sırtığa tay.
Salam əvəzinə sındırardım mən
Pəncərələrini o qızın lay-lay!

Brander

(Əlini masaya vuraraq.)

Sakit! Sakit olun! Səs-küyü kəsin!
Görün nə deyirəm: Burda hər kəsin
Vurğun bir qəlbi var... Az-çox əzəldən
Təhrini bilirəm yaşamağın mən.
Gecəniz daha şən, xoş keçsin deyə,
Mən, öz qaydamızca, sizə hədiyyə

Bir nəğmə oxuyum – lap son biçimdə...
Tənəqqe edirəm nəqarətdə siz
Arabir səsime səs verəsiniz!

(Oxuyur.)

Zirəmidə, deyirlər bir siçovul yaşarmış.
Yediyi axşam-səhər yağ ilə piy olarmış.
Doktor Lüter kimi qarnı yoğunlayarmış...
Günün birində aşpaz qoydu onunçün zəhər,
Siçovulun əhvalı oldu başqa birtəhər,
Sanki, yazıq tutulub məhəbbət azarına!

X o r

(bağıraraq)

Sanki, yazıq tutulub məhəbbət azarına!

B r a n d e r

Yazıq qaçıb bayıra, ora-bura vurnuxur,
Burnunu hər nohura, hər gölməçəyə soxur.
Az qalır ki, gəmirsin ev-eşiyi, əsəbi,
Lakin tamam əbəsmiş onun kini, qəzəbi.
Özünü ora-bura vurub bir xeyli müddət,
Əldən düşdü, yoruldu o zavallı, nəhayət...
Sanki, yazıq tutulub məhəbbət azarına!

X o r

Sanki, yazıq tutulub məhəbbət azarına!

Faust və Mefistofel içəri girirlər.

M e f i s t o f e l

(Fausta)

Səni bu məclisə gətirdim ki, mən,
Görəsən adamlar dünyada necə
Yaşayır yüngülcə, qayğısız və şən.
Bunlarçün bayramdır hər gün, hər gecə...

Az ağıl və böyük qayğısızlıqla
Onlar dar dövrdə fırlanıb durar;
Necə – körpə pişik sayğısızlıqla
Dönüb quyuğuyla həmişə oynar...
Şərabçı borc şərab buraxanadək
Kefləri kök olar, damaqları çağ.

Brander

Bax, bunlar gəlmədir. Duyuram az-maz
Davranışlarından bunu mən. Ancaq
Gəldikləri də heç bir saat olmaz.

Froş

Düzdür! Bu Leypsiq, aləm deyir ki,
Bir kiçik Parisdir; hər bir adamı
Elə məharətlə rəndələyir ki,
Uzaqdan görəndə, tanıyır hamı.

Zibel

Səncə, haralıdır, nəçidir onlar?

Froş

Səbr elə, bu saat bilərik bunu.
Mən özüm onlara indi yan alar,
Dolu badələrlə, lap kişi kimi,
Çəkib içlərinin bütün qurdunu,
Bir-bir çıxardaram süd dişi kimi.
Lakin təkəbbürlü baxışlarından
Deyəsən, çox nəcib zadəgandırlar.

Brander

Mərc gəlləm ki, xalis şarlatandırlar!

Altmayer

Bəlkə də...

Froş

Mən indi sataşacağam,
Siz tamaşa edin!

Mefistofel

(Fausta)

Bax, bu camaat,
Başına min oyun açsan da, heyhat,
Fəhm edib, tanımaz şeytanı...

Faust

Salam,

Hörmətli cənablar!

Zibel

Salam, ehtiram!

(Mefistofelə çəpəki baxaraq, öz-özünə)

Deyəsən, axsayır hərif ayaqdan?!

Mefistofel

Əyləşmək olarmı burda sizinlə?
Gözə yaxşı şərab dəymir bayaqdan.
Barı xoşhal olaq söhbətinizlə.

Altmayer

Müşkülpəsəndsiniz həddindən artıq.

Froş

Görünür, Rippaxdan çıxmamış, axşam
Hans cənabları ilə edibsiz şam?

Mefistofel

Evinin yanından ötüb-getmişik;
Lakin keçən dəfə söhbət etmişik.
Söz salıb əmisi uşaqlarından,
Deyib çoxlu salam yetirək ondan.

(Froşun qarşısında təzim edir.)

Altmayer

(yavaşdan)

Aldınmı payını?

Zibel

Arifdir yaman.

Froş

Ona göstərərəm bu saat, dayan!

Mefistofel

Deyəsən, biz bura gələrkən bayaq
Siz oxuyurdunuz təzə nəğmələr...
Yəqin ki, bu uca əzəmətli tağ
Nəğməyə xüsusi bir ahəng verər.

Froş

Görünür, siz mahir nəğməkarsınız?

Mefistofel

Məndə həvəs vardır, istedad yoxdur.

Altmayer

O halda, bir nəğmə oxuyarsınız?

Mefistofel

Olar, oxumağa nəğməmiz çoxdur.

Zibel

Lakin bir şərtlə ki, olsun təzə-tər...

Mefistofel

İndicə gəlmişik biz İspaniyadan
Ən məşhur şərablar, gözəl nəğmələr
Diyarı sayılır bu ölkə çoxdan!

(Oxuyur.)

Bir ölkədə bir kral hökmdarmış,
Kralın bir yekə birəsi varmış...

Froş

Yaxşı qulaq verin! Birədən deyir,
Birə xoşagələn qonaq deyildir!

Mefistofel

(Oxuyur.)

Bir ölkədə bir kral hökmdarmış...
Kralın bir yekə birəsi varmış.
Kral birəsini əzizləyərmiş,
Doğma oğlu kimi onu sevərmiş.
Bir gün çağırırdı dərzi kral,
Dərzi hazır oldu hüsurda, dərhal.
Əmr etdi ki, biçsin birəyə paltar.
Gözəl bir kaftanla, bir yaxşı şalvar.

Brander

Dərziyə möhkəmcə tapşırın ancaq,
Əgər öz canından deyilsə bezar,
Lap dürüst götürsün ülgünü axmaq,
Qırısq durmasın əynində şalvar.

Mefistofel

(Oxuyur.)

Birə geydi məxmər, ipək;
Gül ətriylə darandı saç.
Nəçə lentlə bəzənərək,
Üstündən də asdı bir xaç.
Qalxdı nazir rütbəsinə,
Orden aldı hay-harayda.
Yerə-göyə sığışmadı
Qohum-qardaşı sarayda.
Kraliçanı, kənziləri
İncitdi, yedi birələr.
Az qaldı ki, xanımları,
Ağaları lap didələr.
İcazə yoxdu onları
Nə qırıb tələf etməyə,
Nə qaşınıb, birələrin
Hücumunu dəf etməyə.
Amma bizi sancsa bir kəs,
Qoymarıq heç alsın nəfəs!..

X o r

(bir səslə)

Amma bizi sancsa bir kəs,
Qoymarıq heç alsın nəfəs!

F r o ş

Afərin, afərin! Qəşəngdir, qoçaq!

Z i b e l

Birənin axırı belə olacaq!

B r a n d e r

Bərk bas barmağınla, gətirməsin tab!

Altmayer

Yaşasın azadlıq! Yaşasın şərab!

Mefistofel

Azadlıq eşqinə içərdim, əgər
Yaxşı olsa idi şərab bir qədər.

Zibel

Bir də eşitməyək sizdən bu sözü!

Mefistofel

Bilsəm, meyxanaçı inciməz, düzü,
Mən sizi bu saat edərdim qonaq
Bizim şərablara hər şeydən qabaq.

Zibel

Sən gətir! Mən onu razı salaram!

Froş

Mən gözəl şərabi tərifə varam,
Bir şərtlə – tutumlu piyalə seçəm.
Çünki öz hökmümdə yanılmamaqçün
Gərək o şərabdən doyunca içəm.

Altmayer

(yavaşdan)

Belə görünür ki, bizim qonaqlar
Reyn sakinidir.

Mefistofel

Burğu olarmı?

Brander

Bilmirəm, burğuya ehtiyac varmı,
Ortada yox ikən şərab çəlləyi?

Altmayer

Orda səbətdədir, bütün burğular.

Mefistofel

*(Burğunu səbətdən götürür.
Froşa müraciətlə)*

Desin nə istəyir kimin ürəyi.

Froş

Olmaya, növbənöv şərabiniz var?

Mefistofel

Bəli, nə istəsən, seçə bilərsən.

Altmayer

(Froşa müraciətlə)

İndidən sulanır ağzın, deyəsən?

Froş

Çox gözəl! İndi ki seçmək də mümkün,
Mənimçün siz Reyn şərabı tökün.
Odur vətənimdə ən gözəl şərab!

Mefistofel

*(Masanın Froş oturan tərəfində
burğu ilə bir deşik açır.)*

Dərhal tıxamaqçün bir azca mum tap!

Altmayer

Yox, bu fınlıdaqdır, tamam fınlıdaq!

Mefistofel

(Branderə)

Bəs siz?

Brander

Mənə Şampan şərəbı verin,
Ümid edirəm ki, qazlı olacaq!

Mefistofel burğu ilə deşir.
Oturarlardan biri mumdan tıxac düzəldib
deşiyin ağızını bağlayır.

Brander

Yaxşı mallarını biz özgə yerin
Rədd edə bilmərik, əlbəttə, tamam.
Fransız tay deyil almana, ancaq
Fransız şərəbı verir ayrı tam!

Zibel

(Mefistofelin ona yaxınlaşdığını görərək)

Etiraf edim ki, turş şərəbla heç
Aram yoxdur... Mənə şirin şərəb seç.

Mefistofel

(masanı deşərək)

Tokay şərəbına nə sözlünüz var?

Altmayer

Gözümün içinə baxın, cənablar,
Siz axmaq yerinə qoymayın bizi!

Mefistofel

Yox, yox, bu nə sözdür? Dolayaq sizi?
Sizinlə zarafat etməkmi olar?
Çox xahiş edirəm, tez deyın görək,
Sizinçün bəs hansı şərəbdən tökək?

Altmayer

Hansı olur-olsun, sorğu-sualsız!

Bütün dəşiklər açılarda
və mum tıxacla bağlanandan sonra

Mefistofel

(əllərini əcaib surətdə tərpədənək)

Tənəkdə üzüm olur,
Keçi başında buyunuz.
Şərab üzüm suyudur,
Tənək ağacdır hənuz.
Masa əgər ağacsa,
Ağıl sirləri açsa,
Verəcək möcüzə baş...
İndi siz yavaş-yavaş
Tıxacları çıxarın.
İçin – bu şərabların
Görün, ləzzəti nədir!

Hamı

*(Tıxacları çıxaran kimi hərənin
qədəhinə arzuladığı şərab tökülür.)*

Ah, nə gözəl çeşmədir!

Mefistofel

Lakin bir damcı da dağıtmaq olmaz!

Bir də doldurub içirlər.

H a m ı

(Oxuyur.)

Bizim kefirmiz kök, damağımız saz,
Halımız da beş yüz donuzun halı...

M e f i s t o f e l

Camaat sərməstdir, xoşdur əhvalı!

F a u s t

Məncə, getməliyik daha buradan.

M e f i s t o f e l

Yox, dayan bir qədər. Vəhşilik, hədyan
Aşacaq həddini, buna ol əmin!

Z i b e l

(Ehtiyatsız içdiyindən şərab yerə tökülüb alışıır.)

Yandıq, ah! Oduymuş bu cəhənnəmin!

M e f i s t o f e l

(alovu tilsimləyərək)

Aram! Qadir qüvvə, sakit ol, bəsdir!..

(oturanlara müraciətlə)

Bu, əraf odunun bir zərrəsidir!

Z i b e l

Bu zarafat sizə baha oturur...
Yaxşı, tanıdırıq sizə kimik biz!..

F r o ş

Hünərin var əgər, et bir də təkrar!

Altmayer

Qoy burdan itilsin səssiz-səmirsiz.

Zibel

Kimə gəlirsiniz siz bu kələyi,
Çıxarıb min hoqqa, min cürə fokus?

Mefistofel

Bəsdir, kəs səsini şərab çəlləyi!

Zibel

Sən özün, cəhənnəm süpürgəsi, sus!
Hələ üstümüzə qabarr da bir...

Brander

Səbr et! Görəcəksən döyülmək nədir!

Altmayer

(Tıxacı masanın deşiyindən çıxarır, oradan alov vurur.)

Yandım! Yandım, aman!

Zibel

Tilsimdir, aldır...
Tutun, bu mürtədin qanı halaldır!

Hamısı bıçaq çıxarıb Mefistofelin üstünə cumur.

Mefistofel

(məğrur bir əda ilə)

Şər saxta, xeyir saxta,
Ağıl – zülmət otaqda.
İndi hamınız olun
Həm burda, həm uzaqda.

Hamı dayanıb təəccüblə bir-birinə baxır.

Altmayer

Hardayam? Nə gözəl bir diyardayam?

Froş

Əcəb mənzərədir! Üzümlük tamam!

Zibel

Salxımlar sallanır, bax, düşəcəklər...

Brander

Bu köşkün üzümü hələ xal-xaldır...

Bürüyüb hər yandan onu tənəklər.

*(Zibelin burnundan yapışır. O birilər də bir-birinin
burnundan yapışib bıçaqlarını qaldırırlar.)*

Mefistofel

(əvvəlki kimi)

Gözlərdən tilsimli pərdəni qaldır,

Görsünlər şeytanın zarafatını.

(Faustla birlikdə yox olur. Qalanlar ayrılırlar.)

Zibel

Nə olub?

Altmayer

Necə?

Froş

Bu, sənin burnundu?

Brander

(Zibelə)

Deyəsən, burnunun bir qanadını

Əlimdə tutmuşdum... əcəb oyundu?

Altmayer

Bu, yaman zərbəydi, sarsıtdı tamam.
Mənə kürsü verin, yıxılacağam!

Froş

Yox, yox, deyin görüm, bu nəydi, belə?

Zibel

Hanı o hoqqabaz? Keçsəydi ələ,
İnan ki, qurtara bilməzdi diri!..

Altmayer

Mən onu gözümlə gördüm, bir iri
Çəlləyin üstünə minib gedərkən...
Qurğuşun kimidir dizim, hər yanım...

(Masaya yaxınlaşır.)

Yenə tökülərmi şərab, görəsən?!

Zibel

Hamısı kələkdə, yalandı, canım!..

Froş

Mənə elə gəlir, lap şipşirindi,
Həqiqi şərabdı o içdiyimiz...

Brander

Bəs o salxımlara nə deyirsiniz?

Altmayer

Di gəl, möcüzəyə inanma indi!

CADU MƏTBƏXİ

Alçaq ocaqda od üstündə bir qazan qaynayır.
Qazandan qalxan buğun içində qəribə surətlər – kölgələr
görünür. Balaca diş meymun qazanın yanında oturub
kəfini alır və baxır ki, qazan daşmasın. Erkək meymun
balaları ilə birlikdə ocağın qırağında oturub qızınır. Divarlardan
və tavandan cadugərliyə məxsus qəribə avadanlıq asılmışdır.

Faust və Mefistofel

F a u s t

Mən nifrət edirəm cadugərliyə,
Sənsə vəd edirsən – bu ağılsızlıq
Girdabında, guya, sağallam, – deyə...
Bu kaftar qarıya, demək, möhtacıq?
Deyirsən, yəni bu çirkab şorbası
Çiynimdən otuz il götürər, azı?
Sənin bildiyin şey, eyvah, budurmu?
Bütün ümidlərim puç olur, aman!
Əcəba, təbabət, ya insan ruhu
Tapa bilməyibdir başqa bir dərman?

M e f i s t o f e l

Bax dost, bu sualı verdin ağıllı.
Təbii yol da var cavanlaşmağa.
Lakin o, bir başqa sirli, nağıllı
Kitabdır, imkan yox onu açmağa.

F a u s t

O yolu tez bilmək istəyirəm mən!

M e f i s t o f e l

Çox yaxşı! Cadusuz, müftə, əgər sən
Buranı tərk edib çöllərə varsan,
Sən öz istəyinə nail olarsan!
Get çöllər qoynunda yer bellə, cüt sür,

Düşüncən dar olsun, həyatın məhdud.
Sadə yeməklərlə qidalan bir cür,
Mal-qara içində ömür et, qərar tut!
Yaşa heyvan kimi, nə dərd, nə qəm bil,
Özün öz əlinlə yerə gübrə ver.
Cavanlaşmaq üçün, azı, səksən il,
İnan, bu ən yaxşı bir vasitədir.

F a u s t

Axı mən bel-kürək götürüb ələ
İşləyə bilmərəm. Mən heç vaxt belə
Məhdud bir həyata alışmamışam.

M e f i s t o f e l

Onda küpəgirən çəksin sərəncam!

F a u s t

Nə üçün məhz gərək bu qoca kaftar?
Çəkə bilməzsənmi bu içkini sən?

M e f i s t o f e l

Bu işdə vaxtı xoş keçirmək olar,
Lakin bundansa min körpü sallam mən!
Bu işdə məharət, bilik elə yox,
Səbir və təhəmmül gərəkdir ən çox!
Sakit ağıl gərək illər uzunu
Müruri-zamanla yetirə onu.
Mayası tündləşir onun zamanla,
Şeytan öyrətsə də onları, anla,
O özü bacarmaz... bu həqiqətdir.

(heyvanları göstərərək)

Bax, bunlar, gör necə qəşəng xilqətdir!
Birisi nökdir, birisi kəniş.

(heyvanlara müraciətlə)

Xanım evdədirmi, siz bilərsiniz.

Heyvanlar

Çıxdı bacadan,
Süzdü ucadan
Düz ziyafətə!

Mefistofel

Çox uzunmu çəkir bu ziyafətlər?

Heyvanlar

Pəncəmiz bu odda qızana qədər.

Mefistofel

Gör, nə qəşəngdirlər, gör, nə gəncdirlər!

F a u s t

Çox mənfur, çox murdar, çox iyrencdirlər!

Mefistofel

Yox, mənim əzizim, onlarla söhbət –
Ülfət mənə verir həmişə, ləzzət.

(heyvanlara)

Şeytan kuklaları, deyin görüm bir,
Bu iri qazanda buğlanan nədir?

Heyvanlar

Dilənçilər üçün şorba-yalxı su...

Mefistofel

Dünyanı buraya yığar sabah bu.

Erkək meymun

(Mefistofelə yanaşıb ona yaltaqlanaraq)

Gəl, qumar oynayaq, gəl!
Qoy udum səni bir əl,
Yaman xarəbdır işim,
Uduzsən – varlanaram.
Olsa qızıl-gümüşüm,
Dərhal ağıllanaram!

Mefistofel

Əlindən gəlsəydi loto oynamaq,
Bu meymun özünü sanardı xoşbəxt!

Bu arada meymun balaları iri bir
şarı oynada-oynada diyirləyirlər.

Erkək meymun

Budur, Yer kürəsi, bax –
O, daim fırlanaraq,
Üstündəkilərlə bir,
Gah qalxır, gah da enir...
Şüşə kimi səsi xoş,
Özü kövrək, içi boş.
Parıldayır bu yanı,
Parıldayır o yanı,
Sınanda xınc-xınc olur.
Hələ diriyəm, oğul,
Ölümlər qorxunc olur.
Sən də ehtiyatlı ol!
Bu dünya saxsıdandır,
Əl dəyməmiş sınandır!

Mefistofel

Bu ələk nədir belə?
Neyləyirsiniz onu?

Erkək meymun

(ələyi götürərək)

Biz onun köməylə
Tanıyıraq oğrunu.

(Dişi meymunun yanına qaçıb ələyə baxdırır.)

Al, gör, sən diqqət edib
Oğrunu görürsənmi?
Adını cürət edib
Söyləyə bilərsənmi?

Mefistofel

(ocağa yaxınlaşaraq)

Bəs bu küpə, bu tabaq?

Erkək və dişi meymun

Ay başiboş balqabaq,
Boyunu tutum ipə,
Bilmirsən, nədir küpə?

Mefistofel

Kobudsan sən də, o da!

Erkək meymun

Gəl, otur kresloda.
Bu yelpiyi al ələ,
Qov milçəyi, bax, belə!

(Mefistofeli oturmağa məcbur edir.)

F a u s t

*(gah yaxınlaşıb, gah da geri çəkilib,
diqqətlə güzgüyə baxa-baxa)*

Nədir bu gördüyüm ilahi surət,
Sirlilə güzgüsündə bu cadugərin?

Ey əzəli sevda, ülvi məhəbbət,
Al məni füsunkar qanadlarında
Apar bağçasına o şux dilbərin.
Mümkünmü yerimdən tərənəm, məgər?
Bir addım irəli atcaq, o dilbər
Bürünür sıx səma buludlarına.
Qarşımda uzanmış bu şux gözəltək
Gözəl görməmişəm bu dünyada mən!
Göyləri təcəssüm etdirən mələk
Yerdə də olarmı, ya rəbb, görəsən?

Mefistofel

Yaradan sərf edib altı gün əmək
“Afərin!” deyibsə özü-özünə,
Ağıllı-başlı şey yaradıb, demək...
Bax, hələ doyunca onun üzünə,
Mən sənə belə bir xilqət taparam.
Kimə qismət olsa bu cavahirat,
Əlbəttə, çox xoşbəxt olar o adam.

*(Faust hələ də güzgüyə baxır, Mefistofel kresloda
gərnəşərək yelpiyi oynada-oynada sözünə davam edir.)*

Şaham, taxt üstündə, əlimdə əsam...
Bircə tacım mənim çatışmır, heyhat!

Heyvanlar

*(Əcaib hərəkətlər etdikləri halda, birdən
kəskin bağırtılarla Mefistofelə bir tac gətirirlər.)*

Qəbul elə bu taci!
Yapışdır qanla, tərle,
Qoy başına qıyqacı!

*(Tacı ehtiyatsızlıqla əllərindən salırlar, o, iki yerə bölünür,
heyvanlar tacın parçalarını götürərək atılıb-düşürlər.)*

Budur, iş başa çatdı.
Biz görürük, coşuruq,
Eşidib söz qoşuruq!

Faust

(güzgünün qabağında)

Az qaldı aqlımı itirim, çaşım...

Mefistofel

(heyvanlara işarə edərək)

Mənim də az qaldı fırlansın başım.

Heyvanlar

Söz sözü yetirəndə,
Bəxtimiz gətirəndə,
Fikir çıxır ortaya.

Faust

(hələ də güzgü qarşısında)

Sinəmdə yanır ürək.
Tez ol, buradan gedək.

Mefistofel

(eyni vəziyyətdə)

Hər halda, etiraf eləmək olar
Ki, şəksiz, həqiqi şairdir onlar.

Dişi meymunun gözdən qoyduğu qazan daşmağa başlayır,
bacaya vuran alov şiddətlənir. Alovun içindən
dəhşətli qışqırıqlarla Küpəgirən qarı çıxır.

Küpəgirən qarı

Vay! Vay! Vay! Murdar heyvan!
Lənətə gələsən, vay!
Qaynadı daşdı qazan,
Yandırdı məni, haray!

(Faust və Mefistofeli görərək)

Bıy, bunlara bax!
Nə gəzirsiniz
Siz bu arada?
Çox qoçaqsınız?
Bax, siz bu odla
Yanacaqsınız!

(Kəfiri qazana salıb Faustun, Mefistofelin və heyvanların üstünə od sıçradır. Heyvanlar zingildəyir.)

Mefistofel

(Əlindəki yelpiyin o biri başını çevirib qab-qacağa çırpır.)

Sönsün od-ocaq!
Sınsın qab-qacaq!
Dağılsın xörək,
Tab gətir, görək,
Bu zarafata.
Kaftar-karata,
Al, bu da sənin
Saldığın dava!
Çaldığın hava!

Qarı qəzəb və dəhşətlə geri çəkilir.

Tanıdınmı məni, ifritə qarı?
Sənin hökmdarın, sənin ağanam!
Mən səni və bütün bu meymunları
Bir anda parçalar, didər, boğaram!
Qırmızı ridadan qorxmursan, demək?!
Yadımdan çıxıbdır al-əlvan lələk?
Yoxsa gizləmişdim səndən üzümü?
Ya təqdim edəydim sənə özümü?

Küpəgirən qarı

Bu kobud rəftarı bağışla, ağa!
Gözümə dəymədi nə at dırnağı,
Nə yanınca gəzən o iki qarğa.

Mefistofel

Bu dəfə qurtardı canın. Biz axı
Çoxdan görüşmürük, bu həqiqətdir.
Dünyanı boyayıb hamarlayan şey
İndi bilirsənmi, mədəniyyətdir!
O, şeytanlara da əl gəzdirir hey...
Şimal kabusları, gör neçə ildir
Görünmür, bəs hanı o quyruq, caynaq?
Düzdür, at dırnağı quyruq deyildir,
Adam arasında yaramır, ancaq.
Ədabaz gənclərtək odur ki hərdən,
Qondarma baldırla keçinirəm mən.

Küpəgirən qarı

(oynaya-oynaya)

Ağlı başdan alır fərəhli bir hiss,
Çox şadam, xoş gəlib ağamız İblis!

Mefistofel

Sus! Bir də o adı tutma, ay arvad!

Küpəgirən qarı

Bıy! Niyə? Nə ziyan verib ki, bu ad?

Mefistofel

Bu ad çoxdan düşüb şerə, nağıla!
İnsanlar gəlməyir lakin ağıla.
Şən ruha inanmır şər yayan bəşər.
“Cənab baron” desən, lap yaxşı düşər.
Bir cavan, abırlı dilavərəm mən,
Əslim, nəcabətim şübhə doğurmur.
Qanım da təmizdir, safdır – bilirsən.
Nişanım, gerbim də, bura bax, budur!

(Ədəbsiz hərəkət göstərir.)

Küpəgirən qarı
(*Bərkdən qəhqəhə çəkir.*)

Ha! Ha! Həmin hamam, həmin tassınız,
Yenə o əvvəlki hoqqabazsınız!

Mefistofel
(*Fausta*)

Bax öyrən, bax öyrən, dostum, nə ki var.
Belə qarılarda et belə rəftar.

Küpəgirən qarı

İndi deyin görüm, əmriniz nədir?

Mefistofel

O məşhur içkidən tök bircə fincan!
Şübhə etməirəm ki, tünd və köhnədir.
O, illər ötdükcə tündləşir yaman!

Küpəgirən qarı

Lap məmnuniyyətlə! Bir sürahi var,
Özüm də dadına baxıram hərdən.
İylənib eləmir, içən zövq alar...
Sizinçün tökərəm mən o şüşədən

(*yavaşdan*)

Bunu hazırlıqsız içsə bu adam,
Ölər bir saata, gətirməz davam.

Mefistofel

Bu, mənim dostumdur, bax, buna gərək
Ən gözəl badəni biz təqdim edək.
Di tez tilsimi də, çək dairəni,
Doldur, ver, qoy içsin gözəl badəni.

Küpəgirən qarı əcaib hərəkətlə bir dairə çəkir və dairənin içinə müxtəlif şeylər qoyur. Bu vaxt şişlər cingildəməyə, qazanlar səslənməyə başlayır, səslər get-gədə ahəngdar bir musiqiyə çevrilir. Nəhayət, qarı böyük bir kitab gətirir, meymunları çəkdiyi dairənin içində yerləşdirir. Kitabı meymunlardan birinin arxasına qoyur, o biriləri əllərində məşəl tuturlar. Sonra qarı əli ilə Fausta işarə edir ki, ona yaxın gəlsin.

Faust

(Mefistofelə)

Canım, bir de görüm, bu nə deməkdir?
Bu mənasız oyun nəyə gərəkdir?
Bu axmaq mərasim, bu mənfur yalan
Təzə bir şey deyil mənimçün, inan!

Mefistofel

Əşi, təlxəklidir, burax bunları.
Getmə çox dərinə, qoy gülək bir az
Təbibtək min oyun açmasa qarı,
Sənə bu dərmanın heç xeyri olmaz!
(Faustu dairənin içinə girməyə məcbur edir.)

Küpəgirən qarı

(İbarə ilə kitabdan oxumağa başlayır.)

Dinlə fəhm ilə,
Ol çox huşyar!
Biri on elə,
İkini kənar!
Üçü at tamam,
Artdı dövlətin!
Beşi tez yetir,
Altını gətir!
Yeddi oldu – köç!
Səkkizi vur, keç!
Doqquz – bir!
On – heç!
Küpəgirənin vurma cədvəli,
Belədir, bəli!

Faust

Bu qarı, deyəsən, sayıqlayır lap!

Mefistofel

Hələ harasıdır! Tamam o kitab
Gedir axıracan elə bu qayda.
Oxuyub çıxmışam, lakin nə fayda,
Ağıl çasıb qalır təzad içində.
Hər söz anlaşılmaz bir müəmmadır,
Axmaqlar üçün də, arif üçün də.
Bu həm yeni fənddir, həm də çox köhnə.
Qədim zamanlardan ta bu günədək
Bir və üç, üç və bir vird edilərək,
Bütün bu yalanlar yazıq kütləyə
Hey təqdim edilir həqiqət deyə.
Varmı mane olan, gör bu naqqala,
Kim salar başını, de, qilü-qala?
İnanır hər axmaq sözə insanlar,
Zənn edir, hər sözdə bir həqiqət var.

Küpəgirən qarı

(Davam edir.)

Elmin nüvəsi
Sirri-pünhandır,
Axtaranda o görünmür gözə.
Kim ki səy etmir,
Fikrə də getmir,
Bir də görür ki, o çıxdı üzə.

Faust

O, necə mənasız şeylər danışıq?!
Az qalır ki, başım partlasın tamam.
Elə bil, səs-səsə verib bağrışır
Ağlını itirmiş minlərcə adam.

Mefistofel

Bəsdir, bəsdir daha, müdrik Sibilla,
Sən, yaxşısı budur, tök, ver badəni,
Tök, ver, heç nə olmaz, içər üsulla,
O çıxıb elmdə hər mərtəbəni.
Dərin hikmətlərlə çoxdan tanışdır,
Belə şeylərdən də az dadmamışdır!

Küpəgirən qarı müqəddəs bir ayın başlayırmış kimi, əcaib hərəkətlərlə içkini qədəhə tökür. Faust qədəhi dodaqlarına yaxınlaşdırarkən qədəhdən alov çıxır.

İç, iç cəsərlə, birnəfəsə iç,
İç, qəlbin sevinclə, nəşəylə dolsun!
Mümkünmü, şeytanla dostluğun olsun,
Atəşdən, alovdan çəkinəsən heç?

Küpəgirən qarı dairəni açır, Faust çıxır.

İçdin, getməliyik, durmaq yaramaz,
Bu badəni içib oturmaq olmaz.

Küpəgirən qarı

Nuş olsun!

Mefistofel

(qarıya)

Nə sözün olarsa, yenə,
Söylə Valpurgiya gecəsi mənə.

Küpəgirən qarı

Bax, bu da nəğmədir! Al, oxu hərdən,
Oxu, təsirini özün görərsən.

Mefistofel

(Fausta)

Di cəld ol, dayanma, tez dalımca gəl!
Yaxşı tərləyərsən gərək ki, əvvəl,

İçdiyini iliyə, qana işləyə,
Kupidon qəlbinə yol tapar birbaşa,
Səni öyrədərəm mən yavaş-yavaş,
Tamam arsızlığa, kefə, dincliyə.

F a u s t

Dayan, bir də baxım o güzgüyə mən!
Ən gözəl qadındır, deyərdim, həтта...

M e f i s t o f e l

Yox, gəl! Lap tezliklə sən görəcəksən
Ən gözəl qadını canlı həyatda!

(kənara)

Bu içkidən sonra hər qadın ona
İndi görünəcək bir şux Yelena.

KÜÇƏ

Faust. Marqarita onun yanından ötüb-keçir.

F a u s t

Gözəl qız! Xanım qız! Sizi evəcən,
İcazə versəniz, ötürərəm mən.

M a r q a r i t a

Mən nə xanım qızam, nə də gözələm,
Özüm tək də evə gedə bilərəm.

(Uzaqlaşib gedir.)

F a u s t

Göylərə and olsun! Hələ dünyada
Mənə rast gəlməyib belə bir xilqət!

Acıdil olsa da, məğrur olsa da,
Var onun üzündə bir həya, ismət.
Yox, o gül dodaqlar, yanaqlar, qaşlar,
Bütün ömrüm boyu çıxmaz yadımdan.
O yerə dikilən məsum baxışlar
Qəlbimdə iz salıb qalacaq pünhan!
Onun sərt ədalı cavabı da çox
Sərrastdı, kəskindi, gözəldi, söz yox!

Mefistofel gəlir.

F a u s t

Sən mənə o qızı düzəltməlisən!

M e f i s t o f e l

O kimdir?

F a u s t

İndicə buradan keçən...

M e f i s t o f e l

O qız günahlardan azad olaraq,
Keşişin yanından gəlir bu saat.
O tövbə edərkən gizlənib bayaq
Bütün dediyini eşitdim, heyhat,
Bir günah etmədən tövbəyə getmiş...
Məsum bir uşaqdır yazıq qızcıqaz.
Yox, bu məsum qıza hünərim çatmaz!

F a u s t

Nə üçün? Yaşı ki, on beşə yetmiş!

M e f i s t o f e l

Lap şorgöz Hans kimi dedin... Bu vərdis
Onda var: Dünyada bilməz namus, ar;
Öz həris əlini hər gülə atar,

Guya, hər çiçəyi dərə bilərmiş.
Halbuki, əlindən gəlmir heç bir iş.

F a u s t

Möhtərəm magistr, hörmətli cənab,
Yersizdir bu öyüd-nəsihət, mənəcə,
Bu qəti sözümə ver aydın cavab:
Dediyim gözəl qız əgər bu gecə
Qoynumda yatmasa, deyib xudahafiz,
Gedirəm, pozulur müqaviləmiz!

M e f i s t o f e l

Vaxt azdır, əzizim, bir fikirləş, bil,
Axı hər şey mənim hökmümdə deyil...
Bununçün lazımdır, azı, on dörd gün...

F a u s t

Vaxt olsa, lap yola gətirmək üçün
Yeddicə saata bu işi mən tək
Görərdim, şeytandan ummazdım kömək.

M e f i s t o f e l

Bax indi danışdın lap fransıztək,
Lakin heç hirslənmə, rica edirəm.
Çünki mən tələsik vüsala yetmək,
Murada irməkdə mənə görmürəm.
Sən gərək, necə ki yazır romanlar,
Çəkəsən hicranlar, ahlər, amanlar,
Əvvəlcə bir müddət həsrət qalasan,
Sonra ürəyini ələ alasan,
Günün birində də tora salasan!

F a u s t

İştaham, onsuz da, pis deyil! Əl çək...

Mefistofel

Yox, töhmət, zarafat qalsın bir yana,
Mən ciddi deyirəm: bu qızla gərək
Biz çox ehtiyatlı davranmaq. Ona
Zor etsək, əlimiz yetməz heç nəyə...
Hiyləyə əl atmaq gərək, hiyləyə!

F a u s t

Bir nişanə gətir... ya apar, göstər
Xoş rüyalarının gül yatağını!
Bax, ya döşündəki dəsmalı gətir,
Ya o gözəl qızın corab bağını!

Mefistofel

Belə ki, olubsan bu qıza vurğun,
Əlimdən gələni əsirgəmərəm.
Yataq otağını gərək mən onun
Bu gün necə olsa sənə göstərəm.

F a u s t

Deməli, o, bu gün mənim olacaq!

Mefistofel

Yox. O qız qonşuya gedəcək; bu vaxt
Sən isə otaqda tək olacaqsan.
Gələcək nəşənin xülyalarıyla
Məst olub, doyunca həzz alacaqsan.

F a u s t

Di dayanma, gedək!

Mefistofel

Yox, tezdir hələ.

F a u s t

Eləysə, tez yaxşı bir hədiyyə tap!

(Gedir.)

M e f i s t o f e l

O saat hədiyyə? Afərin! Bu lap
Qoçaqmış, mən onu bilmirdim belə!
Bir neçə xəzinə yeri bilirəm,
Gərək, bir onlara nəzər yetirəm!

A X Ş A M

Səliqəli kiçik bir otaq. Marqarita saçını hörür.

M a r q a r i t a

Nə istəsəydilər verərdim, ancaq
Bircə bilsəydim ki, küçədə bayaq
Kimdi qabağıma çıxan o cənab?!
Nəcib görkəmiylə, görünür ki, lap
Varlı və şöhrətli ailədənndir.
Yoxsa bu cəsərət hardan, nədəndir?

(Gedir.)

M e f i s t o f e l v ə F a u s t

M e f i s t o f e l

İçəri, içəri gir, yavaş-yavaş!

F a u s t

(bir qədər sükutdan sonra)

Çox rica edirəm, məni tək burax!

Mefistofel

(otağa göz gəzdirərək)

Bu sadə otaqda bir sahmana bax...
Hər qızda olaydı bu səliqə kaş!

F a u s t

(ətrafa baxınaraq)

Xoş gördük, xoş gördük! Ey məbədimin
Qoynuna sığınmış alaqqaranlıq!
Qoy bu ümid şəhli məhəbbətimin
Əzabı könlümü sarsın bir anlıq!
Burada nə səs var, nə bir hərəkət...
Ya rəbb, nə gözəldir səliqə, sahman.
Yoxsulluq içində – bolluq, bərəkət,
Dar zindan qoynunda – geniş asiman.

(Özünü yatağın yanındakı kresloya atır.)

Ey qədim atalar-babalar taxtı!
Məni də qəbul et! Keçmiş əyyamda
Bəzən babaların pərişan vaxtı,
Bəzən də şad vaxtı – kefdə, bayramda –
Həmdəmi olubsan sevincin, qəmin!
Uşaqlar oynayıb bir zaman həmin
Bu kürsü başında qayğısız və şən.
Kim bilir, neçə yol bu qızın özü
Pörtəndə fərəhdən yanağı, üzü,
Qoca babasının öpmüş əlindən!
Sənin təmiz ruhun ülvyyətilə
Çırpınır, gözəl qız, bax, bu otaqda.
O, sənə bir ana məhəbbətilə
Öyrədib masaya süfrə salmaq da.
Bu ayaq altına, bax, naxış-naxış
Narın qum səpən də o zərif əldir.
Sadə bir komanı cənnət edən əl,
Mələklər əlindən, yəqin, gözəldir!

(Çarpayının üstündəki miçətkəni qaldırır.)

Şirin bir gizilti keçdi canımdan!

Burda saatlarla dayanardım tək...
Röyalar qoynunda, bəli, bir zaman
Təbiət yetirdi burda bir mələk!
Yatdı, körpə, zərif köksünə doldu
Həyat sevinci də, qəm də, qürur da.
Böyüdü, boy atdı, bax, zahir oldu
Müqəddəs ilahi gözəllik burda.
Bəs sən? Sən buraya nə haqla gəldin?
Dərin bir həyəcan bürümüş məni.
Ey zavallı Faust! Daşmıdır qəlbin?
Tanıya bilmirəm mən artıq səni!
Buranın füsunkar, xoş bir ətri var.
Gəldin zövq almağa burada, şəksiz.
Bəs nədir, müztərib bu çırpıntılar?
Yoxsa oyuncağıq hər arzuya biz?
Ah, birdən girərsə o qız içəri,
Nə haqq qazandırır günahlarına?
De, səni yumazmı xəcalət təri?
Düşməzsənmi onun ayaqlarına?

Mefistofel

(qayıdaraq)

Tez ol, gəlir!

F a u s t

Uzaq! Uzaq buradan!
Buraya dönmərəm bir də heç zaman!

Mefistofel

Budur, bir mücrü də gətirmişəm mən.
Bahalı, sanballı... ağzı da bağlı...
Onu bu şkafa qoyarıq, hökmən,
Qız görcək başından çıxacaq ağılı!
Mücrüyə elə şey qoymuşam ki, bax,
İnan, hər kəs ona tamahsılanar.
Hə, oyun oyundur, uşaq da – uşaq!

Faust

Bilmirəm, bu işə verimmi qərar?

Mefistofel

Bir soruşursan da? Yoxsa qutunu,
Özünə götürmək niyyətindəsən?
O halda qabaqca deyəydin bunu,
Vaxt itirməyəydim heç boş yerə mən.
Mən ha ora-bura özümü vurur,
Baş sındırıram ki, düzəldim bir iş,

(Mücrünü şkafa qoyub, bağlayır.)

Bu da heykəl kimi dayanıb durur;
Guya, bu şeylərdən xəbərsiz imiş...
İstəyirsənsə ki, qız sənə bütün
Varlığı, qəlbiylə bağlansın bu gün,
Tez ol! Gözlərini çox döymə lap-lap...
Guya, fizika, ya metafizika
Haqda mühazirə deyəcək cənab...
Di gəl, gedək daha!

Gedirlər.

Marqarita

(Əlində çıraq içəri girir.)

Bürküdür yaman!
Çöldə hava xoşdur, evdə boğanaq...
Bilmirəm, nə olub mənə? Bayaqdan
Ürəyim darıxır, hey çırpınaraq.
Bircə tez gələydi anam, yalqızam.
Heç nədən qorxuram... nə axmaq qızam!

(Soyunmağa və oxumağa başlayır.)

Fulada bir kral yaşardı bir vaxt...
Qəbrədək baş əydi o, ilk vüsala.
Cananı dünyadan gedərkən, ancaq
Ona bəxş etdi bir qızıl piyalə.

Krala bu qaldı yardan yadigar.
Əlindən düşmədi heç o piyalə,
Başına çəkəndə gözləri dolar,
Sonra da gedərdi fikrə, xəyala.

İllər ötüb-keçdi... nəhayət, bir gün
Kral gördü ömrü çatıbdır sona.
Verdi varisinə ölkəni bütün,
Bircə piyaləni vermədi ona.

Dəniz kənarında olan qəsrinin
Uca eyvanında bir məclis qurdu,
Son dəfə dostlarla, kral nəslinin
Süfrəsi başında gəlib oturdu.

O çəkdi başına öz badəsini
Ki, həyat alovu keçsin qanına:
Sonra da müqəddəs piyaləsini
Tulladı gur dəniz burulğanına.

Baxdı arxasınca – gördü sulara
Atdığı piyalə batdı aramla.
Yumuldu gözləri onun bu ara...
Yumuldu... içmədi daha bir damla!

*(Paltarlarını qatlayıb şkafa qoymaq
istərkən cavahirat mücrüsünü görür.)*

Bıy, bu nə mücrüdür?! Çox maraqlıdır!
Axı bağlamışdım şkafi səhər...
Bəlkə, girov qoyub onu bir nəfər?!
İçindəki nədir? Aha bağlıdır...
Üstündə qaytanlı açarı da var.
Görəsən, mən onu açsam, nə olar?

(Mücrünü açır.)

İlahi! Bu nədir? Daş-qaşmıdır, ah,
Ya gözqamaşdıran gün işığıdır!
Yox, bu boyunbağı, bu tana, qolbaq
Nəcib bir xanımın yaraşığıdır.
Görəsən, kimindir, ya rəbb, bu daş-qaş?

*(Mirvariləri, tanaları taxıb
güzgünün qabağına keçir.)*

Bu mirvari mənə necə yaraşır!
Təkcə bu tanalar mənim ola kaş!
Adamı ayrı cür göstərir onlar.
Gənclik, gözəlliklə öyünmə, ay qız!
Qızlara cavahir, daş-qaş gərəkdir.
Gözəllik kifayət deyildir yalnız.
Kim tərifləyirsə, bu, o deməkdir
Ki, sənə acıyır, yazığı gəlir...
Yox, hamı dövlətlə, pulla yüksəlir!
Qızıla bağlıdır hər şey dünyada...
Kim biz yoxsulları salacaq yada?

GƏZİNTİ

Faust fikirli halda gəzişir.
Mefistofel ona yanaşır.

Mefistofel

Cəhənnəmdə yansın o insafı kəm!
Söz tapa bilmirəm hirsimi tökəm!

Faust

Nə var? Nə olubdur? Nə qalmaqaldır?
Yaman qəzəblisən... bu, necə haldır?!

Mefistofel

Əgər olmasaydım özüm də şeytan,
Şeytana min lənət deyərdim bu an!

Faust

Dayan, əl-qol atma, əsir bədənin...
Bəlkə, hava gəlib başına sənini?!
Kimdir o lənətlə qarğışladığın?

Mefistofel

Bir düşün, ağıla sığarmı bu iş?
Sənin Qrethenə bağışladığın
Daş-qaşı əlinə keçirsin keşiş?
Onun varmı buna haqqı, əsası?
İş də belə olub: qızın anası
Götürər qutunu baxsın daş-qaşa,
Heyrətdən az qalar sözünü çaşa.
Lakin ürəyinə nə isə damar...
Arvadın bir murdar xasiyyəti var,
Dua kitabından çəkməz burnunu.
Əlinə nə düşsə, iyləyər onu –
Görsün halal maldır, yoxsa ki, haram...
Deyər: – Qızım, gərək həmişə adam
Nəfsini qorusun belə hallarda.
Qalmasın gözü heç haram mallarda...
Bu, şeytan işidir, gəl onu səssiz,
Müqəddəs Məryəmə bağışlayaq biz...
Qızcığaz üzünü turşudar... Axı –
“Baxmazlar verilən atın dişinə”.
Daş-qaşın ədəblə bəxş olunmağı
Çünki heç oxşamır şeytan işinə...
Anası keşişi tez çağırtdırar...
Cavahir yananda ovcunda par-par,
O deyər: “Çox doğru düşünürsünüz!
Axirət istərsən – dünyadan əl üz!”
Kilsənin mədəsi iridir, sazdır,
Ölkələr, şəhərlər udsə da azdır!
Pozulmur heç zaman belə mədələr.
Onlar haram malı həzm edə bilər.

F a u s t

Onlardan da geri qalmayı, düzü,
Nə müamiləçi, nə kral özü!

M e f i s t o f e l

Sonra qamarlayıb nə var – süpürər,
Sanki, daş-qaş deyil, xırda bir tozdur...
“Sağ ol” da deməmiş, tez götürülər,
Guya, apardığı bir səbət qozdur...
“Behişt qismət etsin sizə yaradan!” –
Deyib keşş bu vaxt çıxar aradan...

F a u s t

Bəs Qrethen?

M e f i s t o f e l

O da pəjmürdə, yalqız
Xəyala qərq olub öz otağında.
Fikri daş-qaşdadır... Lakin ən çox qız
Düşünür bəxş edən şəxsin haqqında.

F a u s t

Yazıq!.. Mən yanırım ona ürəkdən!
Bir yeni hədiyyə tap ona hökmən.
Lakin xırda-xuruş olmasın yenə...

M e f i s t o f e l

Bəli, əziz cənab, hər bir şey sənə
Oyun-oyuncaqdır, xırda-xuruşdur...

F a u s t

Artıq söz nə lazım? Firsət də quşdur...
Vaxt ikən bərk yapış qonşu arvaddan,

Əsl şeytan kimi ol ayıq, sərvaxt!
Hədiyyələri də çıxarma yaddan...

Mefistofel

Baş üstə! Qulluqda hazırım hər vaxt!

Faust gedir.

Bu axmaq aşıqlər, bax, hay-harayla
Kefini açmaqçün yarın bir anlıq,
Düzəltmək istəyər həmişə ayla,
Günəşlə, ulduzla atəşfəşanlıq!

QONŞUNUN EVİ

Marta

(*təkcə*)

Allah təqsirindən keçsin ərimin,
Mənə divan tutdu, çox zülm etdi o!
Hayanı olmadı dərdi-sərimin,
Məni quru yerdə qoyub getdi o!
Mən onu həmişə əzizləyərdim,
Allah özü bilir, necə sevərdim.

(*Ağlayır.*)

Qürbətdən gəlmirsə sorağı, izi,
Barı, gəlib çıxsın ölüm kağızı!

Marqarita gəlir.

Marqarita

Marta xala!

Marta

Nə var, nə olub, bala?

Marqarita

Az qalır dizlərim бүkülsün, xala!
İndicə bu saat öz siyirməmdə
Tapdım bir qutu da... üstü naxışlı
İçı mirvarili, iri daş-qaşlı...
Əwəlkindən gözəl, bahalı həm də!

Marta

Amandır, qoy anan bilməsin daha....
Aparıb keşışə verər yenə, ha!..

Marqarita

Bir baxın! Bir baxın, necə qəşəngdir!

Marta

(Qızı bəzəndirir.)

Ah! Bəxtəvər qızım, sanki, mələkdir!

Marqarita

Heyif ki, beləcə bəzənib hərdən,
Kilsəyə, küçəyə çıxıb bilmərəm...

Marta

Eyib etməz! Sən qaçıb tez-tez gələrsən,
Mən səni xəlvətcə bəzəndirərəm.
Güzgü qabağında sən nazlanarsan,
Baxarıq, gülərik biz də bir ara.
Sonra bayramlarda fürsət taparsan,
Üzə çıxararsan hey yavaş-yavaş.
Əwəl adi zəncir taxarsan, sonra
Parlar qulağında, yaxanda daş-qaş
Anan başa düşməz... Düşsə də, şəksiz,
Onu bir söz tapıb aldadarıq biz.

Marqarita

Bəs bu qutuları gətirən kimdir?
Anlaya bilmirəm, bu nə tilsimdir?

Qapı döyülür.

Ya rəbb, anamdırmı dalımca gələn?

Marta

(Pərdəni çəkib baxır.)

Bu, yad bir cənabdır... Buyurun, lütfən!

Mefistofel içəri girir.

Mefistofel

Etdim birbaş evə girməkdə xəta...

(Marqaritanın qarşısında ehtiramla geri çəkilir.)

Mənə Şverdtleyn frau Marta lazımdır.

Marta

O mənəm. Rica edirəm.
Buyurun, deyəcək sözünüzmü var?

Mefistofel

(Martaya yavaşdan)

Sizi ki tanıdım, bu, bəsdir mənə.
Xanım qız qonaqdır, narahat olar...
Nahardan sonra mən gələrəm yenə.

Marta

(ucadan)

Gözün aydın olsun, balam, səni lap
Xanım qız zənn etdi hörmətli cənab.

Marqarita

Qəlbiniz nə qədər mərhəmətlidir!
Lakin zənn etməyin qız dövlətlidir...
Bu daş-qaş, əlbəttə, mənimki deyil.
Yoxsul bir qızam mən...

Mefistofel

Lakin bilin ki,
Daş-qaş həll eləmir bu məsələni.
Sizin hüsnünüzü çəşdirən məni...
Şadam ki, burada qala bilərəm.

Marta

Yəqin, bir xəbərlə gəlibsiniz siz?..

Mefistofel

Əlbəttə, istərdim şad xəbər verəm.
Lakin dilim gəlmir... Sizin əriniz
Öldü... bağışladı ömrünü sizə...

Marta

Öldü! Ah, əzizim! Məhv oldum, Allah!
Nə böyük fəlakət üz verdi bizə!

Marqarita

Xala, özünüzü ələ alın! Ah!

Mefistofel

Nəql edim o qəmli hekayəti mən...

Marqarita

Yox, belə bilməzdim məhəbbəti mən...
Heç belə itkiyə dözə bilmərəm!

Mefistofel

Hər qəmdə sevinc var, hər sevincdə qəm.

Marta

Harda təslim etdi bəs o, ruhunu?

Mefistofel

Uzaq Paduyada dəfn etdik onu,
Müqəddəs Antoni məzarlığında.
Qoyduq dualarla onu qəbrə biz...
Yatır o, əbədi son yatağında.

Marta

Bu xəbərdən başqa nə gətirdiniz?

Mefistofel

Bir də gətirmişəm son xahişini:
Kilsədə üç yüz yol dua oxudub,
Tez-tez yad edəsən yazıq kişini.
Cibimsə bomboşdur... Demə, unudub.

Marta

Bəs bir qara qəpik, bir boyunbağı,
Bir üzük qalmaq onda yadigar?
Gərək korluq çəkib, dilənib axı,
Torbaya bir şey də atsın peşəkar.

Mefistofel

Madam, çox təəssüf edirəm yenə.
Lakin o səpməzdi yelə pulunu...
O çox peşimandı etdiklərinə,
Kəsmişdi hər yandan qəmlər yolunu.

Marqarita

İnsanlar nə qədər bədbəxt imiş, ah!
Gərək dua edəm onunçün sabah.

Mefistofel

Gözəl bir qızsınız... həssas, mükəddər...
Allah qismət etsin sizə yaxşı ər!

Marqarita

Yox, yox hələ tezdir bu ər söhbəti!

Mefistofel

Ər yox, məşuq olsun... Bu lap uşaqdır!
Halbuki dünyanın əsl ləzzəti
Belə bir gözəli qucaqlamaqdır!

Marqarita

Bizdə adət deyil belə vərdişlər!

Mefistofel

Adət deyilsə də, olur bu işlər!

Marta

Necə öldüyünü söyləyin, bari!

Mefistofel

Bəli, yanıdaydım can verən yerdə.
Bədbəxtin yatağı lap peyınvarı
Çürümüş otdandı. “Meyxanalarda
Əyyaşlıq etmişəm, – deyirdi, – hərdən”.
Lakin peşimandı etdiklərindən.

İsa ümmətitək, can verib o da
Deyirdi: “Edirəm özümə nifrət,
Tərk edib gəlmişəm ev-eşik, külfət...
Arvadımın fikri məni öldürür,
Keçsin günahımdan qoy bu dünyada”.

Marta
(ağlayaraq)

Yazıq! Günahından çoxdan keçmişəm!..

Mefistofel

Dedi: “Allah bilir, mən nə çəkmişəm,
Arvadım məndən çox günaha batıb”.

Marta

Yalan! Öləndə də, bax, yalan satıb!

Mefistofel

Mən səhv etməmişəm, diqqətlə baxdım,
O sayıqlayırdı lap son nəfəsdə:
“Avara gəzməyə olmayıb vaxtım,
Əvvəl arvadıma, – dedi, – bir dəstə
Uşaq qazanmışam, sonra da çörək...
Quru çörəyi də rahatca yemək
Nəsibim deyilmiş... Heyif, gəncliyim!
Ömrümdə olmadı əsla dincliyim!”

Marta

Demək, sədaqətim, məhəbbətim də,
Gecəm-gündüzüm də, əziyyətim də
Tamam unudula bilərmiş!

Mefistofel

Yox, yox,
O, sizi ürəkdən arzulardı çox.

Deyərdi: “Maltadan çıxanda bir gün
Çox dua elədim arvad-uşaqçün.
Bu vaxt rəhmi gəldi göylərin bizə.
Keçirdi sultanın xəzinəsini
Aparan gəmini bəxt əlimizə.
Verdi qəhrəmanlıq öz bəhrəsini...
Sonra aramızda bölüşdürərkən,
Mənə də pay düşdü o xəzinədən”.

Marta

Bəs pulu neylədi? Harda basdırdı?

Mefistofel

Kim bilir, başını harda batırdı...
Günlərin birində o Neapolda
Gözəl bir xanıma rast gəlir yolda.
Xanım həm gözəlmiş, həm çox vəfalı...
Ruhu ta ağızından çıxana qədər
Gözündən getmədi onun xəyalı.

Marta

Əclaf! Uşaqların kəsib pulunu
Sovurdu, puç etdi!.. Bəla, müsibət,
Düzəldə bilmədi pozğunluğunu!

Mefistofel

Bəli, ona görə öldü... Elə bil –
Çəkdi ona görə öz cəzasını.
Yerinizə olsam, yas saxlar bir il,
Taparam özümçün bir başqasını.

Marta

Birinci ərimtək heç ər tapılmaz!..
Çox axmaqdısa da, qəlbi təmizdi.
Eybi bu idi ki, gəzəndi bir az...

Dünyada hər şeydən ona əzizdi
Özgənin şərabı, özgənin yarı...
Tərgidə bilmirdi bir də qumarı.

Mefistofel

Mərhum kişiniz də vaxtında sizin
Hər isdəyinizə əgər bu qədər
Laqeyd olmuşdursa, hər ikinizin
Demək, güzəranı heç pis keçməmiş...
Mən də belə şərtlə baş tutsaydı iş,
Bir üzük taxardım barmağınıza...

Marta

Sən bir bax bundakı dilə-ağıza!

Mefistofel

(öz-özünə)

Vaxt ikən, buradan yayınam gərək,
Yoxsa şeytana da bu qurar kələk!

(Qrethenə)

Sizin hansı qəmlə vurur qəlbiniz?

Marqarita

Cənab, baş açmadım, siz nə dediniz?

Mefistofel

(öz-özünə)

Ah, məsum qızıcığaz!

(bərkdən)

Getdim, əlvida!

Marqarita

Əlvida!

Marta

Təkcə bir ricam var, o da –
Budur ki, ərimin harada, necə,
Öldüyü haqqında, mümkünsə yalnız,
Yazıb verəsiniz kiçik bir kağız.
Bizlər yaşamışıq el adətincə...
İstərdim qəzetdə oxuyum bunu.

Mefistofel

Ay xanım, arayış, qəzet əbəsdir...
Dünyada hər sözün düz olduğunun
Təsdiqinə ikicə şahid də bəsdir.
Bir nəcib dostum var mənim burada,
O da məhkəmədə şahidlik edər...
Bir-bir mən nə desəm, o da təsdiqlər.
Onu gətirərəm sizə arada.

Marta

Buyurun, gətirin – gəlin!

Mefistofel

Çox güman,
Xanım qız da olar burda o zaman.
Səyahətlər etmiş gəncdir – hörmətli,
Qızlarla rəftarı çox nəzakətli!

Marqarita

Xəcalət çəkərəm onu görəndə.

Mefistofel

Xəcalət çəkmə heç şahzadədən də!

Marta

Axşam gözləyirik bağımızda sizi,
Bu evin dalında... hər ikinizi!

KÜÇƏ

Faust və Mefistofel

Faust

Nə var? Baş tutacaq, baş tutmayacaq?

Mefistofel

Afərin! Yanırsan eşq atəşinə!
Yaxşıca düşübsən onun peşinə...
Heç qorxma, Qrethen sənin olacaq.
Axşam Martagildə onu görərsən.
Arvad da nə arvad – aradüzəldən!

Faust

Çox gözəl.

Mefistofel

Biz ona əl tutaq gərək...

Faust

Nə olar, çıxarsan xəcalətindən.

Mefistofel

Bununçün də gərək şahidlik edək
Ki, əri rəhmətə getdiyi zaman
Mərhum Paduyada dəfn edilmişdir.

Faust

Pəh, pəh! Bərəkallah! Ağıllı işdir,
Burdan Paduyaya gedək, deyirsən?

Mefistofel

Sancta simplicitas
Yox, canım! Ancaq
Sən mən deyənləri təsdiq edərsən...

F a u s t

Əgər bundan başqa ağlabatan
Bir sözün yoxdursa – pozuldu plan!

Mefistofel

Ey mömin bəndə! Sən ömründə məgər
İlk dəfə verirən yalan şəhadət?
Bəs Allah, kainat, həyat və bəşər
Haqqında verdiyin tərif! Nəhayət,
De, sən deyildinmi, Faust, bir zaman
Əzm ilə insanın qəlbində olan
Arzudan, xəyaldan dəm vuran? Yox, sən –
Düşünüb dərinə getsəydin əgər,
Görərdin ki, bunlar sənə məlumdur –
Cənab Şverdtleynin ölümü qədər.

F a u s t

Sən həm yalançısan, həm də sofistsən!

Mefistofel

Əlbəttə, sən haqlı olardın, hərgah,
Mən bilməsəydim ki, sən elə sabah
And içib namusa, eşqə, vicdana,
Yazıq Qretheni aldadacaqsan.

F a u s t

Mən and içəcəyəm ürəkdən ona!

Mefistofel

Çox gözəl! Sonra də söz açacaqsan
Yəqin ki, sevgidən və sədaqətdən...
Əlbəttə, hamısı səmimi-qəlbədən!?

Faust

Əl çək! Kifayətdir! Ürəkdən gələn
Atəşin hissimi, həyəcanımı,
Könüldə kükrəyən bu tufanımı
İfadə etməyə söz tapmır, hərdən,
Fikrim, xəyalımla qanad açaraq,
Bütün kainatı dolaşır, bu vaxt
Ən nəcib sözlərə atırsa əl,
Qanımda alışan atəşi əgər
Adlandıraramsa əbədi, gözəl –
Bu, şeytan yalanı deməkdir məgər?

Mefistofel

Mən haqlı çıxaram yenə, hər halda.

Faust

Məni rahat burax, rica edirəm.
Hər mübahisədə, hər qalmaqalda
Kim ki, dil-dil ötür, həmişə möhkəm,
O da haqlı çıxır. Haqlı ol yenə,
Əl çək! Bu lazımdır hələlik mənə.

BAĞ

Marqarita Faustla qol-qola. Marta
Mefistofel ilə yan-yana bağda gəzinirlər.

Marqarita

Mən hiss edirəm ki, çox mərhəmətlə
Siz acıyırsınız mənə ürəkdən.
Səyyahlar xoşlanır şirin ülfətlə
Adətən, hamıya xoş söz deməkdən.
Darıxacaqsınız adi bir qızın
Cansız, maraqsız söhbətlərindən...

Faust

Sənin hər baxışın, sənin hər sözün
Üstündür dünyanın hikmətlərindən.

(Onun əlindən öpür.)

Marqarita

Ah, əlimdən öpmək? Layiqmi bu əl?
Baxın, necə coddur... tamam qabardır.
Mən hər iş görürəm. Hər şeydən əvvəl,
Anam çox təmizkar, çox tələbkardır!

Ötüb-keçirlər.

Marta

Demək, günləriniz keçir səfərdə?

Mefistofel

Bəli, vəzifəmiz belədir ki, biz
Gah bu şəhərdəyik, gah o şəhərdə.
Nə dincliyimiz var, nə məskənimiz.

Marta

Gənclik illərini daim sərabad
Yaşamaq istəyir dünyada insan.
Lakin əldən salır insanı həyat...
Bir də görürsən ki, artıq qocasan,
Təksən... İllər ötüb-gedir sürətlə!

Mefistofel

Mən də gözləyirəm onu dəhşətlə.

Marta

O halda ağıllı məsləhəti siz
Gərək, dost, vaxtında eşidəsiniz!

Ötüb-keçirlər.

Marqarita

Bəli, gözdən uzaq – könüldən iraq!..
Vərdir sizdəki bu nəzakət də.
Sizin dostlarınız olub, olacaq,
Məndən də ağıllı, yüksək, əlbəttə.

Faust

Ağıllı dediyin adamlar ancaq
Bil ki, ya lovğadır, ya da lap axmaq?

Marqarita

Necə?

Faust

Ah, bu məsum sadəlik, saflıq,
Bilsəydi nə qədər o müqəddəsdir!

Bütün bu mütilik, bu utancaqlıq
Saf ürekdən gələn ilahi səsdir!

Marqarita

Siz məni salsanız bircə an yada,
Anaram illərlə sizi dünyada.

Faust

Deyəsən, evdə çox qalırsınız tək?

Marqarita

Bəli, təsərrüfat, ev-eşik... gərək
Bunlara baxasan. Qulluqçumuz yox,
Odur ki hər işi özüm görürəm.
Bişirir, düşürür, ev süpürürəm.
Ona görə yox ki, biz kasıbıq çox...
Heç pis dolanmırıq biz özgələrdən.
Atamdan yaxşıca bir mülk qalıbdır,
Mərhum sağlığında bağ da salıbdır...
Günlərim dinc keçir indi nisbətən,
Tək bir qardaşım var, əsgər gedibdir,
Bir bacım da vardı, vəfat edibdir...
Başım qarışırdı onunla bir vaxt.
Razıydım çəkməyə hər zəhmətini,
Təki sağ qalaydı o yazıq uşaq!
Zavallı körpənin məhəbbətini
Qəlbimdən çıxara bilmirəm, gerçək.

Faust

Sənə bənzərmişsə, mələkmiş, demək.

Marqarita

Ona mən baxardım. Hamıdan artıq
Mehrini salmışdı mənə... O yazıq
Atam ölən ili dünyaya gəldi.

Anam da yatağa düşdü bir müddət,
Yaman zəiflədi, yaman incəldi,
Onda süd verməyə olmadı taqət.
Odur ki uşağa mən baxdım ancaq...
Verdim keçi südü, su, öpə-öpə,
Get-gedə dirçəlib çapalayaraq,
Dizlərim üstündə böyüdü körpə.

F a u s t

Yəqin ki, xoşbəxtdin o zaman qəlbən!

M a r q a r i t a

Ağır saatlar da olurdu bəzən...
Gecələr körpənin beşiyini mən
Yerimin içindən yürgələyərdim.
O yuxuya getcək mürgüləyərdim,
Tez-tez ayıldım o tərپənəndə...
Gah yanıma salar, gah süd verərdim,
Körpə yatmayanda, dincəlməyəndə,
Alıb qucağımda hey gəzdirərdim.
Səhər yenə yuyar, silər, süpürər,
Bazara yüyürər, evə yüyürər...
Günlərim keçsə də min əziyyətlə,
Yeyər, yuxulardım amma ləzzətlə.

Keçib-gedirlər.

M a r t a

Subay kişiləri yola gətirmək,
Eh, yazıq qadınlar, çətindir, yaman!

M e f i s t o f e l

Biz yola gələrik, – təki sizintək
Ola başımıza bir ağıl qoyan...

Marta

Eləysə, düzünü deyin, nə olar,
Yəqin ki, sizin bir gözaltınız var!

Mefistofel

Atalar deyib ki: varsa öz evin,
Ağıllı arvadın – xoşbəxtsən, sevin!

Marta

Olubmu elə bir mehriban, yaxın?

Mefistofel

Görmüşəm hər yerdə hörmət, nəzakət.

Marta

Yəni olmayıb ki, ciddi məhəbbət?

Mefistofel

Qadınla zarafat etməkdən saqın!

Marta

Fikir vermədiniz, yox, mən deyənə.

Mefistofel

Təəssüf!.. Bircə şey aydındır mənə,
Mərhəmətlisiniz...

Keçib-gedirlər.

Faust

Bağa girəndə,
Məni tanıdınmı, mələyim, dərhal?

Marqarita

Özümü itirdim sizi görəndə...

Faust

Bağışla, əzizim, mən, çox ehtimal,
O gün, sən kilsədən gələndə, səhər,
Küçədə kobudluq etdim bir qədər...

Marqarita

Məni lap tər basdı. Çünki heç bir kəs
Haqqımda pis bir söz deməyib hələ.
“Cənab nə cürətlə söz atsın belə?” –
Düşündüm, yəqin ki, bir hərəkətim
Cənabın gözüne yüngül görünüb...
Lakin olan olub, etiraf edim,
Nifrət bəsləmədi sizə heç könül,
Sizə qəzəblənə bilmədiyimçün,
Özümə acığım tutdu bütün gün.

Faust

Ah, gülüm!

Marqarita

Buraxın!

*(Bir çobanyastığı çiçəyi dərib,
yarpaqlarını bir-bir qoparmağa başlayır.)*

Faust

Sən nə dərirsən?
Dəstə düzəldirsən, əklil hörürsən?

Marqarita

Yox, boş əyləncədir...

F a u s t

Necə? Əyləncə?

M a r q a r i t a

Bu, sizə gülməli görünər, mənəcə...

(Çiçəyin yarpaqlarını yolur və nə isə pıçıldayır.)

F a u s t

Nə pıçıldayırsan, təkrar edərək?

M a r q a r i t a

(yavaşcadan)

Sevir, sevmir... sevir, sevmir...

F a u s t

Məsum mələk!

M a r q a r i t a

(Davam edir.)

Sevir məni – sevmir məni... sevir, sevmir...

(axırıncı yarpağı qoparıb fərəhlə ucadan)

Sevir məni, sevir məni!

F a u s t

Quzum, xoş müjdəsi bu tər güllərin,

Xeyir-duasıdır sənə göylərin!

Başa düşürsənmi? O sevir səni!

(Qızın hər iki əlindən tutur.)

M a r q a r i t a

Ah, mən titrəyirəm!

F a u s t

Qorxma tük qədər!
Qoy, qoy əllərini sıxım əlimlə,
Gülüm, bu baxışlar sənə dilimlə
Deyə bilmədiyim sözləri deyər:
Gəl bir-birimizə biz olaq fəda,
Sonsuz bir nəşədir, gülüm, bu sevda,
Sonsuz! Sona yetsə, məhv olanıq biz!
Yox, yox, əbədidir səadətimiz!

Marqarita onun əllərini sıxır və əlindən qurtulub qaçır.
Faust bir müddət fikrə dalmış halda dayanır,
sonra onun ardınca gedir.

M a r t a

(yaxınlaşaraq)

Qaranlıq düşdü lap.

M e f i s t o f e l

Daha biz gedək.

M a r t a

Mən sizi saxlardım hələ bir qədər,
Lakin acı dildən özünü gərək
Burda qoruyasan. Hər axşam-səhər
Burda adamların işi-peşəsi
Pusmaq, göz qoymaqdır addımımıza.
Heç nədən düşərsən dilə-ağıza!
Bəs gənclərin niyə gəlməyir səsi?

M e f i s t o f e l

Uçub xiyabanla gedir, bax, onlar,
Oynaq kəpənəkdir hər biri, guya.

M a r t a

Deyəsən, oğlanın qıza meyli var.

Mefistofel

Qızın da oğlana. Belədir dünya!

BAĞIN İÇİNDƏ BİR KÖŞK

Marqarita yüyürüb qapının dalında gizlənir və barmağını dodaqlarına qoyub deşikdən baxır.

Marqarita

Gəlir!

Faust

(Gəlir.)

Tutdum, daha qaça bilməzsən!

(Onu tutub öpür.)

Marqarita

(Qucaqlayıb öpür.)

Əzizim, sevirəm mən səni qəlbən!

Mefistofel qapını döyür.

Faust

(ayağını yerə vuraraq)

Kimdir?

Mefistofel

Özgə deyil!

Faust

Donuza bax, ha!..

Mefistofel

Dostum, vidalaşmaq vaxtıdır, daha!

Marta

(Gəlir.)

Bəli, cənab, gecdir, dağılaq gərək...

Faust

Mən sizi ötürə billəmmi bir az?

Marqarita

Yox, anam nə deyər... əlvida!

Faust

Demək,
Mən də getməliyəm, ləngimək olmaz.
Gecəniz xeyirə qalsın! Di gedək!

Marta

*Adyö!*¹

Marqarita

Sağlıq olsun, yenə görüşək!

Faust və Mefistofel gedirlər.

Marqarita

Ya rəbb! Bu ağıllı, bilikli adam
Nələr düşünməyir, ah, nələr, nələr!
Mən onun önündə, elə bil, lalam...
O hər nə deyirsə, yuyur məni tər.
Bir "bəli" deyirəm, yeri düşəndə.
Bilmirəm, nə tapıb o yazıq məndə?!

(Gedir.)

¹ Xudahafiz! (*fr.*)

MEŞƏ VƏ MAĞARA

Faust

(tək)

Ey böyük, qüdrətli ruh! Nə arzu etdimsə mən,
Sən verdin, verdin mənə. Bəli, sən əbəs yerə
Zühur etmədin o gün alovların içindən.
Verdin mənəim hökmümə həm gözəl təbiəti,
Həm də ondan zövq alıb qanadlanmaq qüdrəti...
Sən mənə yalnız soyuq bir nəzər salmaq deyil,
Yaxın bir dost qəlbitək ta dərinliklərdək,
Boylanmaq imkanı da verdin ki, hər sirri bil!
Sən canlı xilqətləri gözlərimin önündən
Keçirib sıra-sıra, öyrətdin – necə, harda –
Kolluqlarda, havada, sulara, dalğalarda
Doğma qardaşlarımı fəhm ilə tanıyım mən.
Gecə tufan dağları, meşələri saranda,
Nəhəng şamağacını kökündən qoparanda,
Şaqqıldayan gövdələr, şax budaqlar qıranda,
Dağlarda əks-səda verən qorxunc uğultu
Dəhşətlə hayqıranda,
Sən gətirib məni bu
Sakit və etibarlı mağaraya çıxartdın.
Qəlbimin büründüyü pərdəni açıb atdın.
Təklidə mənliyimi göstərdin mənə üryan!
Mehriban işıqlı ay ruhumu oxşayaraq,
Ucaldıqca göylərə, keçmiş əyyamın uzaq
Gümüşü kölgələri, qayalar, nəmli kollar
Üzərində sayrıxıb, parıldadıqca par-par,
Munis gözəlliyini artırdı təbiətin.
Mən indi başa düşür, indi dərk edirəm, ah,
Bəşər kamala yetmiş oğlu deyil xilqətin!
Lakin məni get-gedə bu allahlara məxsus
Nəşələr ələminə yaxınlaşdıranda sən,
Mənə bir yol yoldaşı qoşubsan, indi onsuz
Keçinə bilmirəm mən.
Buz nəfəsi məhv edir verdiyin hər neməti,
Məni öz nəzərində alçaldır o, bir az da...

Misilsiz bir gözələ qəlbimdə məhəbbəti
Odlandırır... Yandırır məni onun həsrəti,
Yandırır, məhv oluram çılğın bir ehtirasda...

Mefistofel gəlir.

Mefistofel

Tərki-dünyamısan, ey evi bərbad,
Yormadımı səni bu yekrəng həyat?
Pis deyil – bir dəfə onu dadasan...
Lakin sonra yenə, yaxşı olar ki,
Yeni bir aləmə sən can atasan!

Faust

Günün bu xoş vaxtı incitmə məni,
Bundansa özünə başqa iş axtar!

Mefistofel

Özündən çıxma heç! Tərk edib səni
Lap bu gün gedərəm, getməyə nə var!
Lakin bilirəm ki, ciddi demirsən.
Düzü, sənin kimi nanəcib, dəli,
Kobud bir adamla dostluq edəli
Lap əldən düşmüşəm... Sir-sifətdən
Bilmək olmur nədir qəlbindən keçən.

Faust

Başlandı!.. Tökükcə, demək, zəhləmi
Sənə bir sağ ol da deyim, eləmi?

Mefistofel

Ey bədbəxt yer oğlu! Bilmirəm mənə
Necə keçinərdin sən bu həyatda?
Mən səni qurtardım başsız-yüyənsiz
Düşkün xülyalardan bir müddət, hətta

Mən olmasa idim, sən bu dünyadan
Köçüb getmiş idin indi, çox güman.
Niyə bayquş kimi öz ömrünü tək –
Tənha keçirirsən mağaralarda?
Yoxsa yem gəzirsən sən də bağıtək
Su sızan mamırlı boz qayalarda?
Tapıbsan əcəb iş, gözəl məşğələ!
Alimlik canından çıxmayıb hələ!

F a u s t

Əgər bilsəydin ki, bu səhra mənə
Qaytarıb nə qədər həyat qüvvəti,
Şeytan xislətinlə dağıdıb yenə
Pozardın, əlbəttə, bu səadəti.

M e f i s t o f e l

Bəli, lap ilahi, xoş səadətdir –
Gecəni qayalar üstündə yatmaq.
İlik damarına yerin əl atmaq,
Yeri, göyü qucmaq gözəl adətdir!
Allaha bərabər bilib özünü,
Altı gün ərzində bu yer üzünü
Yaradan qüvvəti qəlbində duymaq,
Qürurla yeni bir sevdaya uymaq
Və bu nəşə ilə əriyib, guya,
Kainat qoynuna – xilqətə varmaq;
Lakin yer övladı olduğunu da,
Ən nəcib, ən yüksək bir duyğunu da
Deyə də bilmirəm... nəylə qurtarmaq!

(Ədəbsiz bir hərəkət edir.)

F a u s t

Tfu, murdar!

M e f i s t o f e l

Xoş gəlmir! Bəli murdardır.

Sizin tüpürməyə haqqınız vardır!
Əxlaqlı ürəkdən keçəni heç vaxt
Eşitmək istəməz əxlaqlı qulaq!
Yaşa, nə deyirəm, sən bu varlıqla,
Aldat öz-özünü riyakarlıqla.
Bu hal davam etsə, qul olacaqsan
Acı şübhələrə, boş xülyalara.
Solub gündən-günə saralacaqsan.
Əlin yetməyəcək bir də o yara.
Bəsdir, gözləməkdən yorulmuş o qız,
Boğulur əlində qəmin, kədərin.
Sənə min könüldən vurulmuş o qız,
Yadından çıxmırsan heç o dilbərin...
Dağ çayları kimi coşub-çağlayan
Eşqin, məhəbbətin sənin bir zaman
Axar, tökülərdi onun qəlbinə.
De, nədən quruyub o çaylar yenə?
Meşələr sultanı olmaqdaysa sən,
Get o səadətdən tut ikiəlli.
Ey möhtərəm cənab, gərək verəsən
İndi sən o qıza ümid, təsəlli
Gündüzü, gecəsi yoxdur; o mələk –
Daha dözə bilmir bu intizara...
Pəncərə önündə durub yenə tək,
Baxır gəlib-keçən ağ buludlara.
Gah sakit görünür, gah da çox qəmli.
“Bir quş olsa idim,” – deyə yazıq qız
Bir nəğmə oxuyur, gözləri nəmli...
Daima pərişan, daima yalqız,
Lakin məftun, vurğun!

F a u s t

Ah, ilan! İlan!

M e f i s t o f e l

(*kənarə*)

Tutdum damarını, deyəsən, aha!

F a u s t

Rədd ol, məlun şeytan! Rədd ol buradan!
O qızın adını tutma bir daha!
Gəl o şux əndamın həsrətini sən
Bu dəli könlümə salma yenidən.

M e f i s t o f e l

Qız elə bilir ki, qaçıbsan tamam...
Ayrı nə ad versin, heç bilmir adam!

F a u s t

Hamıdan yaxındır mənə o dildar,
Canım fəda olsun onun səsinə.
Mən qibtə edərəm, o gül dodaqlar
Toxunsa İsanın cənazəsinə.

M e f i s t o f e l

Mən də qibtə etdim, bu vaxt, az qala,
Gülşəndə yatışan bir cüt marala...

F a u s t

Rədd ol, oğraş!

M e f i s t o f e l

Budur, söyürsən, bəli...
Lakin gülməlidir, bu çox gülməli!
Kişini-arvadı xəlf edən zaman
Həmin nəcib işə qiymət verərək,
Özü sövq etmişdir buna yaradan...
Yaxşı, ufuldama, daha qalx, gedək!
Cəld ol, aparmırlar ölümə-dara,
Yara qovuşmağa gedirsən, yara!..

Faust

Onun qoynundadır göyün cənnəti!
Köksünə baş qoyub dincəlsəm də mən,
Bil ki, duyacağam daha dərindən
O biçarə qəlbi didən möhnəti.
Bax, mən insanlıqdan qovulmuş mürtəd,
Bir sərsəm qaçqınam, evsiz-eşiksiz;
Bax, mən zirvələrdən alaraq şiddət,
Birbaş uçuruma uçan bir həris,
Çılğın şələləyəm. O sərvciyəz də
Yaxın çəməndəki bir evciyəzdə
Yaşayır sadə bir məsumiyyətlə,
Adi ev işiylə, adi zəhmətlə
Özünün dar, məhdud aləmindəcə...
Bəs mən? Ey Allahın xoşu gəlməyən
Məlun, de azmıdır, azmıdır, səncə,
O yalçın dağlar ki, edərdin xınc-xınc?
Bəs onun bu sakit aləmini sən
Nə üçün tarü-mar etdin? Ey qorxunc
Cəhənnəm alovu, al bu qurbanı!
Gəl qısalt qəlbimi üzən hər anı!
Qoy nə çıxacaqsa, çıxsın qarşıma,
Qoy nə gələcəksə, gəlsin başıma,
Qoy sığınsın mənə o bəxtiqara,
İkimiz bir gedək uçurumlara!

Mefistofel

Bax, yenə qaynayır! Yenə kükrəyir!
Get, get, təsəlli ver, təskin et, axmaq!
Elə ki, bir çıxış yolu görməyir,
Fəci bir xitamla bitir yaşamaq.
Cürətli olmalı kişi həyatda!
Sən ki artıq az-çox şeytanlaşmısan.
Dünyada bir zəhləm gedən var, o da
O da ruhdan düşmüş şeytandır, inan!

QRETHENİN OTAĞI

Qrethen

(tək, cəhrə dalında)

Qayıtmaz qayğısız
Gəncliyim bir də,
Qayıtmaz körpə qız
Dincliyim bir də.

Onsuz yer, göy bütün
Qara geyinər.
Dünya mənim üçün
Məzara dönər.

Huşum başda deyil,
Ah, bu nədəndir?!
Ürəyim, elə bil,
Zədən-zədəndir.

Qayıtmaz qayğısız
Gəncliyim bir də,
Qayıtmaz körpə qız
Dincliyim bir də.

Pəncərədən baxar,
Gözlərəm, gəlməz.
Gah da evdən çıxar,
Səslərəm, gəlməz.

Yerişi qürurlu,
Duruşu mərdi.
Təbəssümü nurlu,
Baxışı sərti.

Nitqi cazibəli,
Səsi mehriban.
Nəvazişli əli,
Öpüşü... Aman!

Qayıtmaz qayğısız
Gəncliyim bir də.
Qayıtmaz körpə qız
Dincliyim bir də...

Həsreti könlümdə
Alışır hər dəm.
Ah, onu qoynumda
Saxlaya bilsəm!

Gülləm gəlişiyə,
Gözlərimdə yaş!
Bir son öpüşüylə
Can verəydim kaş!

MARTANIN BAĞI

Marqarita və Faust

Marqarita

Söz ver mənə, Haynrix!

Faust

Hazırım hər an!

Marqarita

Açıq de, necədir din ilə aran?
Sən yaxşı adamsan, iddiasızsan,
Lakin dinə bir az etinasızsan.

Faust

Burax... Bilirsən ki, səni sevirəm!
Sevdiyim adamçün canımı verərəm!

Etiqad hər qəlbə girər bir donə,
Lakin həddi nədir toxuna bir kəs...

Marqarita

Bu azdır, inanmaq lazımdır ona!

Faust

Lazımdırımı məgər?

Marqarita

Ah, sən müqəddəs
Dini ayinlərə etmirsən hörmət.

Faust

Yox, hörmət edirəm.

Marqarita

Sidq ürəkdən yox.
Kilsədə etmirsən çoxdan ibadət...
Bəs Allaha necə, inanırsanmı?

Faust

Kim deyə bilər ki, inanıram çox?
De, bunun cavabı, sənçə, asanmı?
Soruşsan keşisdən, müdrik qocadan,
Heç kəs bu suala, bil ki, heç zaman
Cavab verə bilməz...Verən də ancaq,
Bil ki, ancaq səni ələ salacaq.

Marqarita

Demək, inanmırsan?

Faust

Ah, necə deyim?
Kim ona ad verə bilər, mələyim?
Kim cəsərət edib iqrar edər ki,
İnanıram mən!
Ya kim ürək edib deyə bilər ki,
İnanmıram mən!
Bütün kainatı təmsil eləyən
Və bütün varlığı hifz edən odur.
Onun hökmündəyik sən, mən əzəldən,
O, bizi qoynuna alıb qoruyur.
Başımız üstündə səmavi bir tağ,
Möhkəm ayağımız altında torpaq;
Mehriban ulduzlar sayrışıb, səncə,
Bizi seyr etmirmi göydən hər gecə?
Gözlərim baxmırmı, de, gözlərinə,
Çəkmirmi fikrini, hissini xilqət
Gözə görünməyən, görünən, fəqət
Açılmaz gizli sirr dənizlərinə?
Qoy sarsın qəlbini bu hiss, bu hikmət,
Sən bu hissiyyatda tapsan səadət,
Ona istədiyini adı ver səbah,
De: sevgi, səadət, ürək, ya Allah!
Heç bir ad vermərəm hələ ona mən.
Hissiyat – hər şeydir, sonsuz ümmandır.
Ad isə quru səs... Fərz elə ki, sən –
O, al şəfəqləri örtən dumandır.

Marqarita

Çox gözəl söylədin bunu, əzizim!
Hərdən kilsədə də bunları bizim
Keşiş deyir, amma ayrı sözlərlə...

Faust

Göylərin altında, bəli, yüzlərcə
Ürək bunu deyir hər gün, hər gecə,
Hərə öz sözüylə, öz dilindəcə...
Mən də öz dilimlə desəm, nə olar?

Marqarita

Düzü, sənə qulaq asdığım zaman,
Qəlbim sakit olur... Lakin bir iş var –
Səndə əsər yoxdur xristianlıqdan.

Faust

Ah, sevimli körpəl!

Marqarita

Bir də doğrusu,
Məni məyus edir dost bildiyin bu...

Faust

Kim? Kimlər?

Marqarita

Həmişə yanınca gəzən
O kişidən nəsə qorxuram bəzən.
Hiyləgər baxışı, o iyrenc üzü,
Könlümdə kin, nifrət doğurur, düzü.
Ürəyim hər dəfə sancır görəndə,
Bu qorxu nədəndir, bilmirəm, məndə?!

Faust

Ondan qorxma, quzum!

Marqarita

Onu hər zaman
Səninlə görəndə qanım qaralır.
Daim adamlara mehriban olan
Könlümü qaranlıq bir dəhşət alır.
Nə qədər üzürsə könlümü həsrət,
Artır bir o qədər qəlbimdə nifrət.

Məncə, həm alçaqdır, o həm fitnəkar.
Böhtansa, əfv etsin qoy pərvərdigar!

F a u s t

Bəli, dünyamızda var belələri!

M a r q a r i t a

Yox, mən yaşamazdım belələriylə!
Elə ki qapıdan girir içəri,
Kinli, istehzalı nəzərləriylə
Baxınır ətrafa, sanki, cəlladdır,
Dünyada hər şeyə, elə bil, yaddır.
Yoxdur ürəyində onun məhəbbət,
Bu, onun üzündə yazılıb xətt-xətt.
Səninlə olanda hiss edirəm mən
Həmişə özümü xoşbəxt, azad, şən.
Lakin o gəlincə, necə söyləyim,
Sıxılır varlığım...

F a u s t

Həssas mələyim!

M a r q a r i t a

Bu duyğu, nədənsə, güclüdür məndə,
O, bizə birlikdə hər rast gələndə,
Sənə olan eşqim, elə bil, sönür.
Qalmır duaya da məndə iqtidar.
Yəqin ki, səndə də olur bu hallar.

F a u s t

Ondan xoşun gəlmir!

M a r q a r i t a

Mən gedim evə,
Gecdir...

F a u s t

Heç görəsən, asudə, rahat
Səni öz bağrıma basıb, bir saat
Dincəlmək qismətim olacaqmı, ah!

M a r q a r i t a

Otaqda mən təkcə yatsaydım hərgah,
Qoyardım qapımı bu gecə açıq.
Lakin anam mənim yatır çox ayıq.
O, bizi bir yerdə görsə bircə an,
Elə oradaca ölərəm, inan!

F a u s t

Sən narahat olma! Buna çarə var.
Al bu şüşəciyi. Bax, bu şüşədən
Sən onun suyuna üç damcı töksən,
Arvadı o saat yuxu aparar.

M a r q a r i t a

Mən nələr etmərəm səninçün, aman!
Bir zərər verməz ki, ona bu dərman?

F a u s t

Zərərli olsaydı, verərdim məgər?

M a r q a r i t a

Səni görən kimi, bilmirəm nədən,
Sənin iradənlə yaşayıram mən.
Nələr etməmişəm səninçün, nələr?!
Nə qalib güzəştə getməyim sənə?

(Gedir.)

Mefistofel

(gəlarək)

Getdi meymuncığaz, deyəsən, yenə?

Faust

Pusurdunmu bizi?

Mefistofel

Söhbətinizdən

Bəli, xəbərdaram – doktor cənaba

Moizə oxudu katexizisdən.

Dərs alıb, batdınız yaxşı savaba.

Adətən, ram edib mömin kişini,

Qızlar etibarlı tutar işini.

Faust

Ey məlun bədheybət! Duymursan məgər,

O saf etiqaadlı məsum qəlbi sən?

De, hiss etmirsənmi o qız nə qədər

Xoşbəxtdir eşqinin ülvyyətidən?

Ya görmürsənmi ki, əziz dostunun

Yoldan sapdığını duyduqca, onun

Qəlbi iztirabla çırpınır, qəddar?

Mefistofel

Şəhvətpərəstlərin yekəsi! İdbar!

Boynuna ip salıb oynadır qız, bax!

Faust

Çirkabdan, atəşdən törəmə alçaq!

Mefistofel

Amma sir-sifətdən qız bir şey qanır.

Məni görəni kimi qanı qaralır...

Çöhrəmin maskası altında pünhan
Gizli niyyətləri duyur, zənnimcə.
Ya bir dahi bilir məni, ya şeytan.
Ha-ha!.. demək, bu gün... demək, bu gecə?

F a u s t

Sənə nə dəxli var?

M e f i s t o f e l

Niyə ki, mən də
Bir az əylənirəm göz yetirəndə.

Q U Y U B A Ş I N D A

Qrethen və Lizhen əllərində səhəng

L i z h e n

Ay qız, Varvaradan xəbərin varmı?

Q r e t h e n

Yox, adam içinə az çıxıram mən.

L i z h e n

Sivilla söylədi... yalan olarmı?!
Qız yaman kələyə düşüb, deyəsən...
O daha burnunu dik tuta bilməz!

Q r e t h e n

Axı nə olub ki?

Lizhen

Bilməsin heç kəs:
İşi çox əngəldir, çox dumanlıdır –
Qızcığaz, sən demə, ikicanlıdır!

Qrethen

Ah!

Lizhen

Aldı payını axır utanmaz!
Yapışb qopmurdu cavan oğlandan.
Gəzməyə onunla çıxırdı hər yaz.
Bayramda, oyunda bir addım ondan
Kənarda durmazdı. Oğlan da hərdən
Şəraba, qoğala qonaq edərdi.
Qız çox bədgümandı gözəlliyindən.
Nə utanmaq bilər, nə ar bilərdi.
Bəzən hədiyyə də alardı arsız.
Öpər, yalardılar bir-birilərini...
Gültək dərildi də, atıldı da qız!

Qrethen

Ah, bədbəxt qızcığaz!

Lizhen

Olmaya, ona
Ürəyin də yanır? Bəs günlərlə biz
Salıb mehrimizi cəhrəyə, yuna,
Evdən çıxmıyanda o, maneəsiz
Qapıda gözlərdi öz məşuqunu.
Qaranlıq döngədə vaxtın-saatın
Necə keçdiyini bilməzdi əsla!
Qoy indi canilər geyən libasda
Durub qarşısında o, camaatın
Müqəddəs kilsədə hey tövbə etsin!

Qrethen

Yəqin, evlənəcək onunla oğlan!

Lizhen

Axmaq ha deyil o? Fərasəti var,
Gözünə döndüyüm çıxıb aradan...
Tapacaq indi də başqa yerdə yar...

Qrethen

Yaxşı iş görməyib oğlan, hər halda.

Lizhen

Evlənsələr belə, bizim mahalda
Gənclər qapıb qaçar toy çələngini,
Biz saman səpərik qaplarına...

Qrethen

(evə gedə-gedə)

Yolundan sapanın mən də bir zaman
Çalardım aləmə qara zəngini.
Qara boyaları yaxıb hiddətlə,
Əsərdim, coşardım mən də şiddətlə!
Necə acı sözlər tapıb deyərdim!
Bununla ürəyim soyumayanda,
Ah, bəzən özümü necə öyərdim!
Deyərlər: heç kəsə gülmə cahanda,
Sənin də başına gələ bilər bu...
Budur, bax, özümün başıma gəldi!
Məni bu günaha sövq edən duyğu
Necə cazibədar, necə gözəldi!

ŞƏHƏR BÜRCÜ QARŞISINDA

Divar girintisində *Mater dolorosa* heykəli,
onun qarşısındakı güldanlarda çiçəklər.

Qrethen

(güldana təzə çiçəklər qoyaraq)

Ey qəlbi mərhəmətli,
Baxışları şəfqətli,
Öz müqəddəs üzünü çevir, bax mənə bir an!

Bağrında saplı qılınc,
Ana ürəyin xınc-xınc,
Ah, çarmıxa çəkilmiş öz oğluna baxırsan!

Gözlərin göyə dalıb,
Fəryadların ucalıb
Elə bil ki, çatacaq bu saat fələklərə.

Qəlbimin möhnətini,
Ağrımın dəhşətini,
Bəs mən necə çatdırım rəhmsiz ürəklərə!?

Ancaq indi bircə sən,
Bir sən duya bilərsən
Qəlbimdə hansı arzu, hansı həsrət çağlayır...

Nə günüm, nə gecəm var,
Sinəmdəki yaralar,
Hara getsəm ağrılır!.. Ağrılır, ah, ağrılır!

Könlümün həmdəmi qəm,
Göz yaşım gülə şəbnəm...
Gözlərim qan-yaş töküüb ağlayır, hey ağlayır!

Yuxudan oyanıram,
Od içində yanırıram...
Qurtar rüsvayçılıqdan! Özün imdadıma yet!

Ey qəlbi mərhəmətli,
Baxışları şəfqətli
Rəhm et! Sən mənə rəhm et!

GECƏ. QRETHENİN EVİNİN QABAĞINDA KÜÇƏ

Valentin. Əsgər. Qrethenin qardaşı

Valentin

Bir vaxt məclislərdə, görərdin, budur,
Sərxoş cavanlardan birisi durur,
Öyünür sevgili məşuqəsiylə.
Sonra bir başqası məğrur səsiylə
Danışır qızların gözəlliyindən...
Nəhayət, qaldırıb badələri şən,
Gözəllər şəninə sağlıq deyərək,
Fərəhlə içirlər son damlayadək.
Mənsə dirsəklənib masaya bu vaxt,
Dinməz saqqalımı sıgallayaraq,
Dinlərdim onları, gedib xəyala...
Sonra da əlimdə dolu piyalə,
Deyərdim: hərənin bir cür zövqü var,
Lakin, deyin görüm, igid oğlanlar,
Bacım Qrethentək bu vilayətdə,
Bir qız tapırlarmı – ola ona tay?..
Hamı yerbəyerdən: – Yoxdur, əlbəttə!
Gözəllər tacıdır o qız, – deyərdi...
Ətrafda qalxardı bu vaxt hay-haray,
Badələr öpüşər, cingildəyərdi.
Bayaq boğaz yırtan cavanlar dərhal,
Susub oturardı bir qıraqda lal...
Lakin indi hirsdən adam az qalır
Divara dırmaşa, saçını yola.

İndi hamı səni, bax, ələ salır,
İstəyir kül olub gözünə dola.
Deyib sözarası acı tənələr
İndi dodaq büzür mənə hər alçaq.
Onun qabağında töküb mən də tər,
Suçlu adam kimi susuram ancaq.
Onların ağzını cıradım, inan!
Lakin nə böhtandır bunlar, nə yalan!
O qaraltı nədir? Bax, dura-dura
Gəlir ehtiyatla düz birbaşa bura...
Olsa həmin hərif, olsa o alçaq,
Əlimdən salamat qurtarmayacaq!

Faust, Mefistofel gəlir.

F a u s t

Kilsə mehrabında yanan şamların
Şöləsi titrəyib bəzən bir anlıq,
Qatı zülmətində bu axşamların
Necə əriyर्सə – mənim də indi,
Nədənсə, qəlbimə çökür qaranlıq.

M e f i s t o f e l

Mənsə gecə vaxtı murova gedən,
Bacalar yanında movuldayaraq
Divarlar dibini oğrunca güdən,
Murov həvəsiylə xoşallanaraq,
Yavaşca belini divara sürtən
Bir oğru pişiyəm indi, elə bil.
Gözəl Valpurgiya gecəsinə, bil,
İki gün qalıbdır, bunu indidən
Bütün vücudumla hiss edirəm mən.
Elə bir gecədə yatmamaq olar.

F a u s t

O xəzinələr ki, nur saçır par-par,
Çıxacaqmı üzə torpaq altından?

Mefistofel

Əmin ol, küpəni çıxaracaqsan.
Şübhən varsa əgər, şübhəni tulla!
Özüm bu yaxında baş çəkdim ora,
Küpə ağzınacan doludur pulla.

F a u s t

Bəs bağışlamaqçün yara, dildara,
Üzük, boyunbağı, tana yoxdumu?

Mefistofel

Bilmədim, azdımı, yoxsa çoxdumu,
Mirvariyyə oxşar nə isə vardı.

F a u s t

Hə, onda yaxşıdır! Yoxsa görüşə
Hədiyyəsiz getmək ayıb olardı.

Mefistofel

Yox, gərək havayı kef çəkməyiniz
Sizi heç bir zaman etməsin dilxor!..
İndi mən burada – fikir verin siz –
Gözəl bir nəğməylə atacağam tor,
Belə tərbiyəvi nəğmə ansızın,
Ağlını başından çıxarar qızın.

(Gitara çalır-oxuyur.)

İşıqlaşır dan yeri,
Katrinhen, qayıt geri!
Niyə bayaqdan bəri
O qapıda durubsan?

Yox, getmə, getmə ora!
Yazıqsan, düşmə tora!
Çünki qız girən, sonra
Qız çıxmaz o qapıdan!

İnanma and içəndə,
Qızıldan don biçəndə...
Bax, iş-işdən keçəndə
“Salamat qal,” – deyər o!

Ay qız, qıyma özüne,
Dönüb baxma üzüne!
Sadiq olsa sözüne,
Bir üzük gətirər o.

Valentin
(irəli çıxaraq)

Ey siçan ovçusu! Yaramaz məlun!
Kimiñçün oxunur bu gözəlləmə?
Bax, bu gitaranı!.. Burdan rədd olun!
Yoxsa ki, yollaram düz cəhənnəmə!

Mefistofel

Oldu parça-parça gitaramız lap!

Valentin

İndi də kəllə niz parçalanacaq!

Mefistofel

Geri durdu yoxdur, ey doktor cənab!
İrəli! Yanımdan ayrılma ancaq!
Çək çıxart qınından tez öz qəməni!
Sən vur! Vur, heç qorxma, gələn zərbəni
Mən dəf edəcəyəm!

Valentin

Dəf elə görək!

Mefistofel

Yoxsa, bacarmaram?

Valentin

Ah, gəldi!

Mefistofel

Əl çək!

Valentin

Elə bil, şeytanın özü vuruşur!
Vay! Əlim keyidi... qolum uyuşur!

Mefistofel

(Fausta)

Tez ol, vur!

Valentin

Ah, öldüm!

Mefistofel

Gəbərdi axmaq!
Biz gərək buradan tez uzaqlaşaq!
Adamlar axışır bura ... yubanma!
Polislə dil tapa bilərəm, amma
Bir cəncəl cinayət məhkəməsi var...

Gedirlər.

Marta

(pəncərədən)

Ay haray!

Qrethen

(pəncərədən)

Bir çırağ gətirin! Çıraq!

Marta

(əvvəlki vəziyyətdə)

Gəlin, ay camaat, qılınclaşrlar!..

Camaat

Budur, bir nəfəri öldürüblər, bax!

Marta

(evdən çıxaraq)

Qatillər... çıxdılar yoxsa aradan?

Qrethen

(evdən çıxaraq)

Ölən kimdir?

Camaat

Sənin ananın oğlu!

Qrethen

Özün rəhm et mənə, böyük yaradan!

Valentin

Ölürəm! Deyəcək sözüm var çoxlu...
Arvadlar! Nə çıxar bu ağlaşmadan?
Barı, yaxın gəlin, eşidin məni...

(Hamı ona yaxınlaşır.)

Qrethen, sən, bacım təzə cavansan,
Yaxşı bacarmırsan hələ peşəni...
Bax, sənə deyirəm öz aramızda,
Sürüşüb pis yola düşən bir qız da
Gərək usta ola! Bunu unutma!

Qrethen

Qardaşım! Nə deyir, pərvərdigara!

Valentin

Yox, yox, sən Allahın adını tutma!
Artıq olan olub, yox buna çarə!
Biriylə başladın əvvəl bu işi,
Tezliklə onların sayı artacaq,
Ələ keçirəcək səni on beşi;
Sonra bütün şəhər, bax, əl atacaq...
Dünyaya gələndə bir rüsvayçılıq,
Çəkərlər gecədən üstünə pərdə...
Gizli saxlayarlar əvvəl hər yerdə...
Sonra yaşa dolar – sərbəst, başaçıq
Axşam da, səhər də, lap günorta da
Abır-həya bilməz, gəzər ortada...
Günaha batdıqca daim can atar
Görünsün aləmə gün işığında...
Eybəcər cizgilər üzündə artar,
Qalmaz o əvvəlki yaraşığı da.
Gözlərim önündə, bacım, indidən
Görürəm sənin də o gününü mən!
Bilirəm... Namuslu hər bir vətəndaş,
Xorali meyitdən gen qaçan kimi,
Səndən üz çevirib qaçacaq sabah!
Gözlərin bir gözə sataşan kimi,
Yerə girəcəksən utandığından.
Qızıl zəncir taxıb, bir də heç zaman
Kilsədə ibadət etməyəcəksən!
Ömrünü-gününü dilənçilərlə,
Bədbəxt şikəstlərlə keçirəcəksən!
Allah o dünyada bağışlasa da,
Sənə lənət olsun qoy bu dünyada!

Marta

Dua et, ruhunu tapşır Allaha,
Böhtan oxumaqla batma günaha!

Valentin

Sən, aradüzəldən sısqə kaftarı
Möhkəm əzişdirə bilsəydim hərgah,

Bilirəm, əfv edib mənə bunları
Bütün günahımdan keçərdi Allah!

Qrethen

Ah, qardaş!.. İlahi, sən rəhm et, barı!

Valentin

Dedim ki, nahaqdır bu göz yaşları!
Atıb namusunu, əvvəl zərbəni
Qəlbimə sən vurdun... Nə deyirəm, vur!
Tannı hüzuruna qardaşın sənin
Əsl əsgər kimi gedir pak, cəsur!

(Ölür.)

KİLSƏ

İbadət mərasimi. Orqan sədaları və xor.
Qrethen camaat arasında. Onun arxasında şər mələikəsi.

Şər mələikəsi

Qrethen, yadımdamı,
Bir vaxt pak və günahsız,
Bu mehrab qarşısında
Səndin o diz çökən qız!
Əldə dua kitabı,
Dualar oxuyardı
Məsum qəlblə bir uşaq.
Qəlbinin yarısında qüdrətli böyük Allah,
Yarısında oyuncaq!

Qrethen, de hardadır, hardadır huşun, başın?
Niyə axır göz yaşın?
De, o hansı günahdır ürəkdə gizli qalır!
Səni əzaba salır?

Yoxsa dua edirsən
Əzab içində bir gün
Əbədi yatırdığın
O yazıq anan üçün?
Ya qapı kandarına
Tökülən o qan nədir?
Ürəyinin altında
Ehtiyatla tərpənən,
Öz varlığıyla səni
Qorxuya salan nədir?

Qrethen

Eyvah! Bu hər tərəfdən
Üstümə hücum çəkən
Fikirlər pəncəsindən
Necə xilas olum mən?

Xor

*Dies irae, dies illa
Solvat saeculum in favilla.*

Orqan sədələri

Şər mələikəsi

O göylərin qəzəbi
Tutacaq səni bir gün!
Qəbrin tərpənəcəkdir,
Ürəyin əsəcəkdir.
Odlarda yanmaq üçün,
Sən dinclik məskəni
Ruhun tərk edəcəkdir.

Qrethen

Ah, burdan gedə bilsəm!
Ah, bu orqanın səsi
Elə bil, məni boğur...

Eyvah, bu xor nəğməsi
Nəfəs almağa qoymur!

Xor

*Judex ergo cum sedebit,
Quidquid late, adparebit
Nil inultum remanebit.*

Qrethen

Nəfəsim lap daralır,
Boğuluram, inan ki.
Bütün tağlar, sütunlar
Çökür üstümə, sanki...
Hava, hava çatmır, ah!

Şər mələikəsi

Qaç! Rüsveyçılıq, günah
Çıxacaq üzə yenə!
Sən rüsvey oldun, eyvah!
Havamı? Yazıq sənə!

Xor

*Quid sum miser tunc dicturus?
Quem pavronum rogaturus,
Quam vix justus sit securus?*

Şər mələikəsi

Nurani simasını
Çevirər hər müqəddəs;
Mübarək əlini də
Uzatmaz sənə heç kəs!
Yazıqlar olsun sənə!

Xor

Quid sum miser tunc dicturus?

Q r e t h e n

Qonşu, kömək et mənə!

(Özündən gedir.)

VALPÜRGIYA GECƏSİ

Hars dağları. Şirke və Elend kəndlərinin ətrafı.

Faust və Mefistofel

M e f i s t o f e l

Minmək istərdinmi sən süpürgəyə?
Həvəslə minərdim mən bir təkəyə...
Mənzilə çatmaq biz, getsək belə.

F a u s t

Məni ayaqlarım aparır hələ.
Mənə kifayətdir, bax, bu dəyənək.
Yolu qısaltmağın nə mənası var?
Xoşdur bu dərəylə, təpəylə getmək.
Şırıltıyla axan balaca çaylar,
Yosunlu qayalar, hər ağac, hər kol,
Qəlbə fərəh verir, uzandıqca yol.
Budur, yaşıllaşan hər ağcaqayın,
Hər şam meşəciyi sakit, arxayın.
Burda nəfəs alır indi baharla
Çırpınır ürək də xoş duyğularla.

M e f i s t o f e l

Mənə təsir etmir dediyin bahar.
Qış hələ canımda sürür hökmünü.
Mən istəyərdim ki, bu səfər günü,
Bizi yaxalaya dağda boran, qar!

Soyuq ziyasıyla, bax, yenə hilal!
Həm çox pərişandır, həm pəjmürdəhal!
Bu sərt qayalıqda, hər addımbaş,ı,
Alnını qayada partladar naşı.
Dayan, o bataqlıq alovunu mən
Səsləyim: – A dost, hey! A dost! Əzizim,
Orda boş yanınca, bura gəl, lütfən,
Gəl tez yolumuzu işıqlat bizim!

Bataqlıq alovu

Sizə bildirməkçün öz hörmətimi,
Mən gərək dəyişəm təbiətimi...
Dolanbac gedirik axı yolu biz.

Mefistofel

Belə de! İnsanı yamsılayırsan!
Get, şeytan eşqinə, öz yolunu düz!
Üfürüb canını alaram, inan!

Bataqlıq alovu

Görürəm, tabedir sizə bu torpaq
Sizə canla-başla xidmət edərəm.
Lakin fikirləşin! Tilsimlənib dağ!
Öz şaşqın nurumla yol göstərəm...
Mənə çox tələbkar olmayın ancaq.

Faust, Mefistofel, Bataqlıq
alovu növbə ilə oxuyurlar.

Faust

Ayaq basdıq, çox güman, rüyalar aləminə,
Tilsimlənmiş arzular, xülyalar aləminə.
Apar bizi dumanlı meşələr, dağlar ilə,
Tez çataq son mənzilə.

Bataqlıq alovu

Gör, nə sürətlə keçir
Yanımızdan ağaclar!
Ötür yalçın yamaclar,
Sakit xoruldayaraq.
Dağlarsa baş əyir, bax!

F a u s t

Qayalar arasıyla
Qaçışır xırda çaylar.
Çayların zümzüməsi,
Şırlıtısı nəğmətək
Xoş günləri haraylar.
Ah, o səslər, görəsən,
Ümidmi, sevdamidir?
Qədim əfsanələrdən
Bir əks-sədamıdır?

M e f i s t o f e l

Uğursuz qəhqəhəylə
Bayquş necə ötür, bax.
Oyaqdır ala qarğa,
Qızquşu, kor yapalaq.
Kollardan keçən nədir?
Kələzdir yenə, bəlkə?!
Qıç uzun – qarın yekə!
Çıxıb ağac kökləri qayadan uzun-uzun,
Qıvrılmış ilan kimi üstündə yolumuzun.
Düyün-düyün dolaşmış
O qollar, gövdələrdən –
Uzanıb tora salmaq
İstəyir bizi hərdən.
Siçanlar da ot üstə
Qaçışır dəstə-dəstə.
Uzanır dərə, yoxuş...
Bir yığın işıldaquş
Uçuşub kola koldan.
Sapdırır bizi yoldan.

Faust

De görüm, biz dururuq,
Yoxsa dövrə vururuq?
Biz qalxırıq yuxarı,
Yoxsa dağ-daş fırlanır?
Bataqlıq alovları
Bax, pırl-pırl yanır.

Mefistofel

İndi möhkəm yapış burada məndən,
Bu orta zirvədir, hələ deyil son...
Necə şəfəq saçır, indi görərsən,
Sıldırım dağların qoynunda Mammon.

Faust

Yerin qatlarında əcaib, tutqun
Şüalar titrəyir sübh şəfəqitək.
Dibsiz yağanların dibində, sanki,
Oynayır bir dərin yeraltı şimşək.
Ordan buxar qalxır, buradan duman,
Tüstülər içində alov parlayır...
Nazik bir sap kimi burda qıvrılan –
Alov, bulaq kimi orda qaynayır.
Atır hər tərəfə minlərlə damar,
Bütün ovalığı bürüyür o nur.
Lakin bu tərəfdə çox uzaq-ucqar,
Tənha bir dərəyə çəkilib, odur!
Göydə qığılıcımlar oynayır par-par,
Sanki, sovrulan qum göydə odlanır...
O nədir? Dağ boyu yalçın qayalar
Qıpqızıl alovla od tutub yanır!

Mefistofel

Bəs necə! Bu gecə Mammonun gərək
Yansın sarayında bütün çıraqlar.
Sənə qismət oldu bunları görmək...
Budur, çapıb gəlir harın qonaqlar.

Faust

Nə müdhiş fırtına başladı, birdən!
Yel məni az qalır qopara yerdən!

Mefistofel

Yapış qayalardan, aparsa tufan,
Bir çıxan tapılmaz bu uçurumdan.
Bax, duman sıxlaşır, qaralır gecə...
Qulaq ver meşədən gələn səslərə.
Gör göydə bayquşlar uçuşur necə!
Necə uğuldayır, gör bu lal dərə...
Sönük ziyası da görünmür ayın.
Tufan ağacları qırıb aparır,
Uçur sütunları yaşıl sarayın.
Qırılan budaqlar fəryad qoparır,
Yıxılan gövdələr qopur kökündən,
Dünya, elə bil ki, tarü-mar olur.
Budur, uçurumdan aşağı gedən
Nəhəng ağaclarla keçidlər dolur.
De, eşidirsənmi o uzaq səsi?
Çılğın bağırtnı? O lap yaxındır...
Tufanlı dağların bu mərəkəsi
Bir başsız, cilovsuz, vəhşi axındır.

İfritələrin xoru

Əkinlər yaşıldır, kövşənlər sarı...
İfritə başına götürüb düzü.
Əyləmiş taxtında Ürian özü.
Üfunət yayaraq cinlər, keçilər...
Dərədən, tərədən, dağdan keçirlər.

Səs

Baxın, baxın, gəlir Baubo qarı,
Boğaz donuz minib, çapır yuxarı.

Xor

Frau Baubo, sən düş qabağa!
Şərəfə layiqlər – şərəfə yetər!
Dəstənin başında sən dırman dağa
Gələk dalınca da biz ifritələr.

Səs

Sən hansı yol ilə gəlirsən belə?

Səs

Gəldim İlzenşteyn qayasıyla mən,
Rastlaşdım bir bayquş yuvasıyla mən,
Qaldı o bayquşun gözü bərələ...

Səs

Sizinlə yol getmək, müşkül əzabdır,
İtil cəhənnəmə! Nə çaphaçapdır?

Səs

Yanımdan keçəndə sıyrıldı dərim,
Bir dayan, yaramı sənə göstərim!

İfritələrin xoru

Yol çatmır? Cığır azdır?
Nə var! Nə basabasdır?
Süpürgə didər, tökər,
Yabalar böyür sökər.
Körpənin bağı çatlar,
Sancıdan ana partlar...

Cadugərlər

(xorun yarısı)

İlbiztək sürünür atlar,
Qabaqda gedir arvadlar...

Arvadlar harda olsa şər,
Min addım qabağa düşər.

Xorun ikinci yarısı

Qoy qabağa düşsün arvad,
Bu, bizi etməz narahat,
Tələssə də hər nə qədər,
Kişi onu ötüb-gedər.

S ə s

(yuxarıdan)

Tez olun, yığışib gəlin göllərdən!

S ə s

(aşağıdan)

İstərdik, sizinlə yuxarı qalxaq,
Çimdik, tərətəmişik indi güllərdən...
Sonsuz qalacağıq ömürlük ancaq.

Hər iki xor

Küləklər dayanıb, ulduzlar sönüb,
Girib buludlara ay ürkək-ürkək...
Sehrli nəğməmiz çapara dönüb,
Uçur, qığılcımlar, odlar səpərək.

S ə s

(aşağıdan)

Dayanın! Dayanın! Sözüüm var sizə!

S ə s

(yuxarıdan)

Kimdir qayalıqdan əl edən bizə?

Səs

(aşağıdan)

Mənəm, mən! Məni də aparın barı!
Üç yüz il var ki, mən qalxıb yuxarı,
Lakin nə bir addım ata bilirəm,
Nə də tay-tuşuma çata bilirəm!

Hər iki xor

Bir keçi tap, yəhərlə,
Min süpürgəni, hərlə!
Tap yaba, tap dəyənek...
Bu gün dağa çıxmayan,
Lap əldən düşüb, demək!

Yarımfritə

(aşağıdan)

Dalınızca sürünüb
Qalmışam lap arada.
Nə evdə dincliyim var,
Nə də indi burada.

İfritələrin xoru

Bu məlhəmi kim sürtsə, qəlbinə qüvvət dolar,
Cırdın – yelkən olar,
Təknəsi – iri qayıq...
Bu gün uça bilməyən – deyil uçmağa layiq!

Hər iki xor

Dağın zirvəsinə gəlib çatanda,
Sərilib çəməndə dinclik edərik.
Dəstəməz meşəni, yalı tutanda,
Hamımız əl-ələ yallı gedərik.

Otururlar.

Mefistofel

Basır, itələyir, yıxılır, durur,
Dartır, şaqqıldayır, laqqırtı vurur,
Üfunət, qığılıcı yayır, yanırırlar...
İfritə aləmi, bax, budur ki var!
Məndən möhkəm yapış! Yoxsa arada
İtərsən! Hardasan, Faust?

F a u s t

(*uzaqdan*)

Burada!

Mefistofel

Necə? Səni ora sürükləyiblər?
Gərək üz göstərəm ev sahibitək.
Yol verin! Yol verin, ey ifritələr,
Cənab şeytan gəlir! Doktor, gəl görək;
Tut məndən, tez çıxacaq bu basabasdan.
Görürsən ki, məclis qızıqıb yaman.
Buradan bir qədər kənarında, uzaq
Kolluqdan qəribə işıq gəlir, bax!
Gəl, gəl, o kolluqda gizlənək bir az
Yoxsa canımızın sağ yeri qalmaz!

F a u s t

Ey təzadlar ruhu, bir yaxşı düşün,
Broken dağına qalxdıq ki, bu gün –
Böyük Valpurgiya gecəsi, demək,
Kolluqlar içində qaçıb gizlənək?

Mefistofel

Gör, odlar sayrışır necə al-əlvan,
Xudmani məclisdir ora toplanan,
Bizimçün orada pis keçməz, inan!

Faust

Mən yuxarı qalxmaq istərdim, ancaq
Nədənə səər işə meyil edir adam;
Axışır oraya bütün izdiham,
Yəqin ki, orda çox sirr açılacaq.

Mefistofel

Bir çox yeni sirr də çıxacaq üzə.
Qoy o dəbdəbələr olsun cəhənnəm!
Sakitlik daha çox əl verər bizə...
Məlum həqiqətdir, hər böyük aləm
Yaradır içində kiçik aləmlər.
Tamam çıl-çılpaqdır, bax, o gənc sənəm,
Qoca ifritəsə, bürünüb atlaz.
Mənim xətirimçün, burda bir qədər
Sən nəzakətli ol. Əziyyəti az,
Marağı böyükdür... Çalğı da şəndir.
Lakin zırlıtısı zəhlətökəndir,
Buna dözməliyik! Gəl yaxınlaşaq,
Təqdim edəcəyəm səni bu dəfə...
Dostum, bu çox kiçik meydan deyil, bax:
Ücsuz-bucaqsızdır! Dön bu tərəfə,
Saysız-hesabsızdır burda tonqallar...
Ətrafda rəqs edir, öpüşürlər də,
Yeyir-içirlər də, sevişirlər də...
Söylə, bundan gözəl dünyada nə var?

Faust

Yaxşı, izdihamla dolu o meydan,
Sehrbaz biləcək səni, ya şeytan?

Mefistofel

Mənə inkoqnito əl verər, şəksiz.
Lakin bayramlarda ziyafətlərə
Öz ordenimizlə gəlməliyik biz.
Bizlərdə olmayır Sarğı ordeni,
Burda At dırnağı çox hörmətdədir.

Bax, kim olduğumu sürünən ilbiz
Öz buyuzlarımla hiss etmədədir...
İndi istəsəm də artıq özümü
Gizlədə bilmərəm! Eşit sözümü,
Gəl bir-bir dolaşaq bu tonqalları.
Sən gənc adaxlısan, mən sənin elçin.

(sönməkdə olan tonqal başındakı qocalara yaxınlaşaraq)

Yenə süst görürəm mən ahılları,
Hörmətli cənablar, buyurun, keçin!
Qaynar cavanların şən məclisinə.
Qoşulub onlara – rəqs edin, için!
Tənhalıq sizinlə var sabah yenə.

General

Qalmayıb millətə indi etibar.
Xalq qadın qəlbitək vəfasız olar...
Sən onun yolunda keçərsən candan,
Osa atıb səni, tutar cavandan!

Nazir

İndi ədalətdən çox uzağıq biz,
Keçmişin qədrini bilməz cavanlar.
Qüvvət əsri idi bizim əsrimiz,
Ah, o gözəl günlər, gözəl zamanlar!

Parvenu

Yox, biz də olmadıq bir elə axmaq,
Yapışdıq, yaxşı-pis, hər cürə işdən...
Zəmanə dəyişdi, vurdu baş-ayaq,
Di gəl, qurtar indi bu keşməkeşdən!

Yazıçı

Ağıllı kitabı yoxsa oxuyan,
Nə üçün yazılısın ağıllı əsər?
Yox, gənclik heç zaman indiki qədər –
Olmamış özündən belə bədgüman!

Mefistofel

(Birdən-birə dönüb qoca qiyafəsi alır.)

Mənim Brokenə son gəlişimdir,
Daha dizlərimdə qalmayıb taqət.
Aləm xarab olub, lap dəyişibdir...
Vaxt çatıb, qopacaq məhşər, qiyamət!

(Yenə əvvəlki görkəmini alır.)

Əntiqəfürüş ifritə

Cənablar, ötməyin belə kənardan,
Bu qədim mallara bir salın nəzər!
Bir də belə fürsət düşəcək hardan?
Harda taparsınız bu cürə şeylər?
Pəh-pəh! Əntiqə mal elə çoxdur ki!...
Bax, burda heç elə bir şey yoxdur ki,
Dünya yaranandan bu günə qədər
Ondan toxunmasın aləmə xətər!
Elə xəncər varmı – qana batmaya?
Elə badə varmı dünyada – bir vaxt
Kiminsə şər əli zəhər qatmaya?
Elə bəzək varmı – onunla xoşbəxt,
Nazənin xanımlar çıxmaya yoldan?
Elə qılınc varmı qadından, puldan –
Vaz keçə, keçməyə dostdan-arkadan;
Riyakarlıq ilə, xəyanət ilə
Gizli saplanmaya dostu arxadan?

Mefistofel

Ay xala, qalıbsan dünyadan geri!
Zəmanə dəyişib, köhnəlib bunlar.
Verilib təzəyə köhnənin yeri...
Bizimçün de görək, təzə nəyin var?

Faust

Bax, bu, deyərdim ki, əsl bazardır!..
Baş hərlənir, amma nə desən, vardır!

Mefistofel

Can atır yuxarı bütün bu girdab,
Qaçır bu, yıxılır o biri tirtap.

Faust

O kimdir?

Mefistofel

Lilit...

Faust

Bu, cavab olmadı!

Mefistofel

Adəmin əvvəlki, o ilk arvadı!
Bəzəyi, örtüyü bir o saçlardır,
Aləm o saçlara pərəstişkardır!
O gözəl saçlardan uzaq ol sən də,
O saçlar çoxunu salıb kəməndə.

Faust

Rəqs edib, yorulub bu iki gözəl,
Gənc mənim, yaşlı da səninkidir, gəl!

Mefistofel

Bu gecə yorulmaq yoxdur heç kəsə...
Gəl biz də onlarla qoşulaq rəqsə.

Faust

(gənc ilə oynaya-oynaya)

Bir yuxu görmüşdüm... yadıma salma,
Bir alma ağacı – budağı haça.
Üstündə var idi iki ağ alma,
Xoşuma gəldilər – çıxdım ağaca!

Gözəl

Görürəm, qalıbdır gözün budaqda,
Cənnət almasının qeydinə qalma!
Şadam ki, tapılır bizim də bağda
Ürəyin istəyən o iki alma.

Mefistofel

(qarı ilə oynaya-oynaya)

Dəhşətli bir yuxu görmüştüm yaman!
Qarşımda bir ağac – gövdəsi yarıq...
Bu qara, nəm yarıq olsa da arıq,
Nədənsə, xoşuma gəldi, ay aman!

Qoca ifritə

Böyük at dırnağı olan qəhrəman!
Sizə ən səmimi salam, ehtiram!
Ağac, yarıq nədir – sizə can qurban!
Mən qulluğunuzda hər vaxt hazırım.

Proktofantasmist

(keçmişi görə bilən adam)

Məlunlar! Bu adam sübut edib ki,
Ruhlar dura bilməz ayaq üstündə.
Görün, həyasızlıq hara yetib ki,
Oynayırsınız da onun önündə!

Gözəl

(oynaya-oynaya)

O niyə gəlibdir bizim məclisə?

Faust

Onun getmədiyi yer varmı məgər?
Birisi oynayır, bu cənab isə
Durub tənqid edər, məzəmmət edər.

Atılan addıma tutmasa irad,
Deyər ki, o addım atılmamışdır.
Biz irəli getsək, qoparar fəryad,
Deyər tərəqqiyə çatılmamışdır...
Biz də onun köhnə dəyirmanitək
Yerimizdə saysaq, bunu bəyənər,
Onu alqışlasaq, bu olar hünər!

Proktofantasmist

Hələ burdasınız? Dözülməz haldır!
Yox olun! Mən axı izah etmişəm...
Sizə söz qandırmaq əmri-mahaldır,
Çünki biz ağıllı – siz ağıldankəm.
Sizinçün nə qanun vardır, nə qayda!
Çalışdım, tər tökdüm, lakin nə fayda?
Tegeldə, çardaqda görünüb cinlər...
Hirs vurur başıma yenə bu günlər!

Gözəl

Bu, niyə əl çəkmir bizdən, görəsən?

Proktofantasmist

Budur, üzünüə deyirəm, baxın:
Əcinnə hökmünə baş əymərəm mən!
Rədd olub, bizləri rahat buraxın!

Rəqs davam edir.

Heç nə çıxmayacaq, görürəm bu gün;
Lakin səyahətim davam edəcək.
Mən gəlib şeytana, şairə üstün,
Onları özündən çıxaram gərək!

Mefistofel

Oturar nohura, səbr et, bu saat...
Zəlilər daraşar... qurtardı daha.

Ruhlar aləmini buraxıb rahat,
Bağışlar ruhunu özü Allaha.

(rəqsdən çıxan Fausta müraciətlə)

Niyə tək buraxıb gəldin oynayan,
Nəğmələr oxuyan o gözəl qızı?

F a u s t

Nəğmə oxuyanda onun ağzından
Bir siçan sıçrayıb düşdü, qırmızı.

M e f i s t o f e l

Yaxşı ki, deyilmiş hələ rəngi boz.
Buna fikir verməz sevənlər heç vaxt.
Nə olar? Gülün də üstə qonar toz...

F a u s t

Sonra da gördüm ki...

M e f i s t o f e l

Nə gördün?

F a u s t

Bax, bax,
O yanda, kənardə solğun bir mələk,
Buxovlanmış kimi səndələyərək,
Lap güclə yeriyr... fikir versənə,
Necə də oxşayır, gör Qrethen!..

M e f i s t o f e l

Burax! Bir yaxşılıq gözləmə ondan!
Sehrli surətdir, cansız bir xəyal.
Onun baxışları altında insan
Soyuq daşa dönüb, qalar orda lal.
Yəqin ki, Meduza əfsanəsindən
Xəbərsiz deyilsən, eşidibsən sən!

F a u s t

O gözlər bir ölü gözüdür, bəli!
Qapaya bilməmiş yaxın dost əli.
Yox, Qrethenindir o zərif bədən,
Onu çox basmışam öz bağrıma mən.

M e f i s t o f e l

Bu sehr oyunudur – kim ona baxsa,
Görər öz sevimli məşuqəsini!

F a u s t

Həyat işığından hərgah uzaqsa,
Bəs niyə o gözlər öz şöləsini
Saplayır qəlbimə əzab verərək?
Zərif, ağ boynuna tiyə ağızıtək
Nazik bir qırmızı sap dolanmış, bax,
Bu, onu çox gözəl göstərir ancaq!..

M e f i s t o f e l

Bəli! O, başını, istəsə əgər,
Vurub qoltuğuna, gəzdirə bilər.
O başı kəsmişdi bir zaman Persey!
Eh, sən də xülyaya qapılırsan hey...
Gəl bircə tez çıxmaq biz bu təpəni.
Elə bil, tilsimə salıblar məni,
Prater parkı kimi qaynayır ora,
Deyəsən, teatr gəlibdir bura...
Nə göstəriləcək, görəsən, bu gün?

S e r v i b i l i s

Göstəriləcəkdir indi sizinçün
Yeddi tamaşadan axırıncısı.
Əsər müəllifi gənc həvəskardır,
Rollarda – həvəskar aktyorlardır.
Mən də həvəskaram, mənim də ən çox
Pərdə qaldırmağa həvəsim vardır.

Mefistofel

Sizin verdiyiniz bu tamaşalar,
Bizim Bloksberqə əcəb yaraşar!

VALPURGİYA GECƏSİNDƏ YUXU,
YAXUD OBERONLA TİTANİYANIN
QIZIL TOYU

İNTERMEDİYA

Teatr müdiri

Midinq oğulları, əsl qoçaqlar,
Bu gün istirahət edəcəyik biz.
Bütün bu təpələr, dərələr, dağlar,
Demək, olacaqdır bizim səhnəmiz.

Carçı

Toyun, bir qızıl toy olması üçün
Gərək, əlbəttə ki, keçə əlli il.
Dava-şava da ki kəsildi bütün,
O vaxt, qızıldan da qiymətlidir, bil!

Oberon

Ruhlar! Cəm olun dərhal!
Daha işlər rahlanır:
Kraliça ilə kral
Yenidən nikahlanır!

Puk

Budur, bax, gəlir Puk – şən dəstəbaşı,
Atılıb-düşəcək, yallı gedəcək;
Onun dalınca da yüz-yüz yoldaşı
Gəlib əylənəcək, şadlıq edəcək.

Ariel

Ariel səmavi gözəl səsiylə
Füsunkar nəğmələr deyəcək hər an.
Gözəli, çirkini, xoş nəğməsiylə
Özünə cəlb edib, qoyacaq heyran.

Oberon

Mehriban olmağı hər bir ər-arvad
Gərək bizə baxa, öyrənə bizdən.
Şirin olmaq üçün məhəbbət, həyat,
Ayrılın bir müddət bir-birinizdən!

Titaniya

Arvad şiltaq edib incitsə ərin,
Kıışı sınırsızın töksə bir bala,
Arvadı cənuba tərəf göndərin,
Kıışını də, birbaş, uzaq şimala!

Orkestro

(tutti fortissimo)

Milçəklə, hünü ağa
Züiy tutandır arada.
Çəyirtkəylə, qurbağa
Ən məşhur çalğıcıdır –
Bizim orkestroda.

Solo

Gəlir tuluqlu zurna,
O boş sabun köpüyü.

Salıb yastı burnuna,
Qulaqları, başları –
Dəng edəcək səs-küyü.

Yaranmaqda olan ruh

Qurbağa, böyrünə ikicə qanad,
Bir hörümçək qıçı tiksəniz əgər,
Heyvana deyilsə, bu evi bərbad
Şübhə etmirəm ki, şerə bənzəyər!

Bir cüt

Pis olmaz ötüb qoşa
Göy çəməndə cüt gəzsən!..
Lakin qanadlı quşa
Dönüb, uça bilməzsən!

Hər şeylə maraqlanan səyyah

Bu nədir? Gerçəkmi, ya oyunmudur?
Gözümə inana bilməyirəm, ah!
Bir həqiqət kimi qarşımda durur
Eynilə Oberon – o gözəl Allah!

Ortodoks

Buynuzu, quyruğu yoxdur, nə edək?
Lakin nə Allahdır, nə də insandır!
Bütün qədim yunan allahlarıtək
Oberon özü də əsl şeytandır!

Şimal rəssamı

Eskizlər çəkirəm nə düşdü, harda,
Dərindən etmirəm çox əhatə mən.
Bərk hazırlaşırım bu yaxınlarda
Gedəm İtaliyaya səyahətə mən!

Purist

Yox, yox şeytan da, cin də
Korlanıb, xırdalanıb.
Bax, min cinin içində
İkisi pudralanıb!

Gənc ifritə

Kaftarlar pudra sürtər,
Bədənlərini örtər.
Zəif əndamlı qızlar
Üryan görünmək istər.

Qoca ifritə

Yetkin qızsınız, ərlək,
Lap nadansınız ancaq.
Bu gənclik, bu gözəllik
Sizə də qalmayacaq!

Kapelmeyster

(orkestrə)

Çəyirtkəylə qurbağa
Çıxmasın taktndan kənar!
Cummasın hünü, milçək
Görcək üryan qadınlar!

Yelqovan

(bu tərəfə dönərək)

Məclis şən, ürəkaçan,
Ərlək qızlar təzə-tər!
Baxırsan kişi-oğlan,
Bir-birindən mötəbər!

(o biri tərəfə dönərək)

Yer ayrılıb udmasa
İndi bunları hərgah,

Mən gərək cəhənnəmə
Atam özümü, billah!

Ksenialar

Vardır sancan qurdlartək
İti neştərlərimiz.
Gəlmişik təbrik edək
Atamız iblisi biz!

Henniqs

Yığılıblar bir araya,
Bizi arabir sancalar!
Deyəcəklər sonra, guya,
Mərhəmətli qəbləri var!

Muzaket

Hə, bu ifritələr içində hərdən
Qaynayıb-qarışıb qala bilərəm...
Düzü, muzalardan daha artıq mən
Bunlara mehrimi sala bilərəm.

Dövrünün keçmiş dahisi

Hər kim böyüklərlə oturub-dursa,
Böyük adam olar – məlum bir işdir.
Yarış ətəyimdən, qalxaq! Broken –
Bizim Parnas kimi xeyli genişdir.

Hər şeylə maraqlanan səyyah

Bu çox təşəxxüslə yeriyan kimdir?
Nə üçün oturmur bir yerdə sakit?
Burnuyla iy çəkib, vur-hay, deyəsən,
Hər yerdə axtarır yenə yezuit.

Durna

Həm bulanıq, həm duru sulara gərib sinə,
Balıq tuta bilirəm.
Bəli, onun üçün də şeytanlar məclisinə
Hərdən qonaq gəlirəm.

Dünyəvi adam

Mömin bəndələr bu gün
Qalmır heç kəsdən geri.
Blokberq onlar üçün
Olub yığıncaq yeri.

Rəqqas

Təbil səsi yüksəlir,
Yəqin, təzə xor gəlir.
Yox, tərpedib qamışı,
Ötür bataqlıq quşu.

Rəqs rəhbəri

Hamısı qıçını qaldırıb üzür,
Göstərir hərəsi bir cür məharət.
Yöndəmsiz, əyriqıç, gör necə süzür!
Hanı bəs zəriflik? Bəs incə qamət?!

Kamançalan

Gedir bir-birindən hamısının zəhləsi.
Orfey öz nəğməsilə yırtıcı heyvanları
Necə ram edərdisə, bu zurnanın da səsi
Eləcə barışdırıb bir-biriylə onları.

Doqmatik

Şübhələr çaşdırmaz məni heç zaman.
Tənqid oxumasın heç mənə meydan!
Görünür, şeytan da bir zərurətdir,
Yoxsa, nəyə gərək bu qədər şeytan?

İdealist

Bu axmaqlar içində bir huşyar mənəmsə,
Nə dərdim, nə qəmim var?
Lakin ətrafıma bax, bütün bunlar mənəmsə,
Çox axmaq görkəmim var!

Realist

Əzabdır burada hər şey mənimçün,
Ömrümdə birinci dəfə gülmürəm.
Ayağım altından yer qaçır bu gün,
Ayaq üstə möhkəm dura bilmirəm!

Supernaturalist

Şadam ki, gəlmişəm bura xoş çağda,
Mənə ləzzət verir bunları görmək,
Şeytanlara baxıb yüksək ruh haqda –
Yeni fərziyyələr irəli sürmək!

Skeptik

Xırda bir qılgılcım görərək, güman
Edirlər xəzinə və ya sərvətdir...
Şeytana həmməna qafiyə – yalan,
Burada olmağım bir zərurətdir!

Kapelmeyster

Siz cücülər, qurbağalar,
Naşının dal qıçısınız.
Ey milçəklər, ey hünülər,
Siz əsl çalğıçısınız!

Həriflər

Sans souci – adımız,
Papağımız qaş üstə.
Yorulsa ayağımız,
Biz gəzərik baş üstə.

Acizlər

Bir vaxt nəşə qırtmışıq...
Bəs hanı – xəbər alın!
Başmaqları yırtmışıq,
Gəzirik ayaqyalın!

Bataqlıq alovu

Bataqlıqdan gəlirik,
Bataqlıqdır yerimiz.
Lakin burda, bilirik,
Çoxundan artıq biz!

Axan ulduz

Odlu göylərdən qopub
Düşdüm soyuq buzlara...
Kim mənə dayaq olub
Qaldırar ulduzlara?

Yekəpərlər

Yer ver! Geri dur, geri!
Kəsilsin çıxır-bağır.
Ruhlar gəlir, hər biri
Sal qayalardan ağır.

Puk

Yavaş! Fil balası, fil!
Nə var? Nə küy-kələkdir?
Puk bu gün burada, bil,
Hamınızdən nəhəngdir!

Ariel

Hər kimin qanadı var,
Qıymaz ayaqlarına,
Dalımca birbaş uçar
Qızılgül dağlarına.

Orkestr

(*pianissimo*)

İşıqlanır asiman,
Çəkilir, gedir duman.
Yel qamışı titrədir,
Nə varsa, gözdən itir.

ÇİSKİNLİ BİR GÜN. ÇÖL

Faust və Mefistofel

Faust

Bədbəxtlik, ümitsizlik içində!.. Tək-tənha! Uzun əziyyətlərdən və acınacaqlı bir həyatdan sonra, indi də zindanda! O bədbəxt, nazənin xilqət dəhşətli işgəncələrə məhkum bir cani kimi, zindana atılmışdır! Gör, iş nə yerə çatmışdır! Satqın məlun, bütün bunlara sən yol vermiş və məndən gizlətmisən! İndi o iblis gözlərini bərəldib dur. Bu mənfur görünüşünlə qabağımdaya dayanıb ürəyimi parçala! Həbs edilmişdir! Ağlasığmaz əzablar içində! Qəzəbli ruhların və rəhmsiz insanların amansız divanına verilməkdir! Sən isə belə bir vaxtda axmaq, mənasız əyləncələrlə mənim başımı qatır, o biçarənin getdikcə artan əzablarını məndən gizlədir, onu tamam kömək-siz qoyursan ki, məhv olub getsin!

Mefistofel

O, birinci deyildir ki!

Faust

Ütan, qoca köpək! İdbar şeytan! Ey böyük, qüdrətli Ruh! Bunu əvvəlki halına döndər, bu mənfur soxulcanı yenidən əvvəlki it surətinə döndər. O it surətinə ki, gecələr qabağıma düşüb qaçar, gəlib-keçənin ayaqları altına atılar, büdrəyib yıxılanın çiyindənən yapışardı. Onu yenidən həmin heyvan surətinə döndər ki, qabağımdaya qarnı

üstə sürünsün, mən də o alçaq məxluqu ayağımın altına salıb tapdalayım. “Birinci deyildir ki!..” Heç bilirsənmi, nə deyirsən? Dəhşət! Dəhşət! Buna insan qəlbi davam gətirə bilərmi? Demək, bir deyil... bu iztirab girdabında boğulub məhv olan nazənin gözəllər çox imiş! Demək, birinci qurbanın ölüm pəncəsində çəkdiyi əzab, özündən sonrakıların günahını adil və rəhmli Xaliqin qarşısında yumaq üçün kifayət deyilmiş! Mən tək o biçarənin çəkdiyi əzabı düşünərkən, ürəyim parça-parça olur. Sən isə minlərlə biçarənin taleyindən danışarkən, həyasızcasına dişlərini ağardırısan!

Mefistofel

Hə, budur, yenə zarafatı elə bir nöqtəyə gətirib çıxartdıq ki, burada insan tamam aqlını itirir. Əgər biz belə pisiksə, nə üçün bizimlə dostluq edirsən? Uçmaq istəyirsən, amma qorxursan başın hərlənə! Kim kimdən yapışdı? Bizmi səndən, yoxsa sənmi bizdən?

Faust

Eybəcər, vəhşi dişlərini ağartma! Sənə nifrət edirəm! Ey qüdrətli böyük Ruh, sən ki layiq bilib, bir dəfə qarşımda zühur etdin. Sən ki mənim qəlbimə, könlümə bələdsən! Nə üçün məni, özgənin ölümündən zövq alan, hər fəlakətə sevinən bu alçaq məluna bağlamısan?

Mefistofel

Qurtardınımı?

Faust

Onu xilas et, yoxsa vay halına! Min illərlə başına lənət yağacaq!

Mefistofel

Mən onun zəncirlərini qıra bilmərəm. Mən onun zindanının qapısını açma bilmərəm. “Onu xilas et!” Görəsən, onu bu bədbəxtliyə itələyən kim oldu? Sən, yoxsa mən?

Faust dəhşətlə ətrafa göz gəzdirir.

Yoxsa göylərin ıldırımına əl atmaq istəyirsən? Şükürlər olsun ki, bu, siz zavallı bəndələrə müyəssər deyildir. Baş əymək istəməyəni tələf etmək – bəli, çarəsiz qalan zalımların yeganə çıxış yolu budur!

Faust

Məni onun yanına apar! O azad olmalıdır!

Mefistofel

Bəs bu yolda səni gözləyən təhlükələr? Unutma ki, küçədə tökdüyün o günahsız qan hələ qurumamışdır. Qətl yerində intiqam ruhları uçuşub ora qayıdacaq qatilin yolunu gözləyirlər.

Faust

Hələ səndən nələr eşidəcəyəm! Kainatın bütün ölüm və lənətləri sən bədheybətin üstünə tökülsün! Sənə deyirəm, məni onun yanına apar, onu azad et!

Mefistofel

Yaxşı. Apararam. Lakin yerin-göyün bütün qüvvələri mənim hökmümdə deyil! Qulaq as, gör mən nə edə bilərəm: mən qarışını yuxuya verə bilərəm, lakin açarları götürüb qızı zindandan özün çıxarmalısan. Mən bayırda dayanıb gözətçilik edəərəm. Sehrli atlar hazır durar, sonra hər ikinizi oradan götürüb uzaqlaşaram. Mən bunu bacararam.

Faust

Elə isə – tez ol, gedək!

GEÇƏ. ÇÖL

Faust, Mefistofel qara atların üstündə çapırlar.

Faust

Bu edamgah üstündə niyə uçuşur onlar?

Mefistofel

Kim bilir, gecə vaxtı orda nə vurnuxurlar.

F a u s t

Gah qalxır, dövrə vurur, gah aşağı cumurlar.

M e f i s t o f e l

İfritə yığnağıdır!

F a u s t

Bir mərasimdir, demək.

M e f i s t o f e l

Fikir vermə! Sür gedək!

ZİNDAN

Faust, əlində çıraq və bir dəstə açar, dəmir qapının qabağında

F a u s t

Qorxu bilməz ürəyim, necə tir-tir əsir, bax,
Dünyanın bütün qəmi, sanki, üstümə çökür.
Bu divar dalındadır o məsum qəbli dustaq,
Zəncirlənən o bədbəxt! Ah, qəm bağrımı sökür!

Niyə açıb girmirəm? Cəsarətimmi çatmır?
Yoxsa mən o gözləri görməkdənmi qorxuram.
Yox, yox, bu tərəddüdüm heç ürəyimə yatmır.
O məhv olar! Gərək tez o bədbəxti qurtaram!

(Açarı qapıya salır. İçəridən nəğmə səsi eşidilir.)

Anam, pozğun anam,
“Öldürün!” – dedi.
Atam, qəddar atam,
Ətimi yedi...

Yıǵdı kiçik bacım
Sümüklərimi,
Basdırdı kölgədə
Hörüklərimi.
Mən quş olub birdən,
Uçdum o yerdən...

F a u s t

(qapını açaraq)

Mən saman xışiltısı, zəncir səsi duyuram,
Lakin hiss etmir ki, o, mən yaxında dururam.

(İçəri keçir.)

M a r q a r i t a

(yatağın içində gizlənərək)

Eyvah, gəlir ölüm! Dəhşətli ölüm!

F a u s t

(yavaşcadan)

Sus! Xilas etməyə gəlmişəm, gülüm!

M a r q a r i t a

(onun qarşısında diz çökərək)

Qəlbin var, rəhm elə! Bir halıma yan!

F a u s t

Sus! Sus! Oyadarsan gözətçiləri!

(onun qarşısında diz çökərək)

M a r q a r i t a

(dizi üstə sürünərək)

Cəllad! Kim ixtiyar verdi bu zaman
Məni aparasan? Məgər səhəri
Gözləyə bilməzdin? Gecmidir səhər?
Nə olar yaşasam səhərə qədər?
Hələ bax, olmayıb heç gecəyarı!

(Ayağa qalxır.)

Axı mən çox gəncəm! Rəhm elə barı!
Nə üçün bu yaşda məhv olam gərək?
Mən bir az gözəldim... Bütün günahım,
Bütün fəlakətim bu imiş, demək?
Bir vaxt yaxındaydı dostum-pənahım,
İndi uzaqdadır... Soldu çələnglər...
Dağıldı pərişan güllər, çiçəklər...
Elə bərk yapışma qolumdan, dayan!
Sənə nə etmişəm? Günahımdan keç!
Sənə yalvarıram, aman ver, aman!
Cəllad, mən ki səni görməmişəm heç!

F a u s t

Necə tab gətirsin bu dərdə ürək?

M a r q a r i t a

Yaxşı, mən hazıram, tabeyəm, gedək...
Lakin qoy körpəmə süd verim əvvəl.
Qoynumda yatmışdı bütün gecəni...
Məni incitməkçün yazıq körpəni
Bağrımdan qopardı insafsız bir əl.
Zalımlar haqqımda qoşub şeirlər,
Nəğmə oxuyurlar... həтта deyirlər –
Guya, öz körpəmi öldürmüşəm mən!
Nağılda, doğrudur, övlad öldürən
Bir ana var... amma o, mən deyiləm!

F a u s t

(qarşısında diz çökərək)

Qarşında diz çökən dostundur, mənəm!
Gəldim, azad edəm səni zindandan.

Marqarita

(onunla yanaşı diz çökərək)

Gəl birlikdə büküb diz
Allaha yalvaraq biz.
Bax, bax! O pillələrin
Altında qorxunc, dərin
Cəhənnəm nəyə çəkir.
Alov daşları sökülür...
O dəhşətli sədalar
İblis qəhqəhəsidir.
Qorxudan əsirəm mən.

F a u s t

(ucadan)

Qrethen! Qrethen!

Marqarita

(diqqətlə dinləyərək)

Onun səsidir!

(Sıçrayıb qalxır, zəncir yerə düşür.)

Hanı o? Eşitdim, çağırdı məni.
Azadam! Azadam! Daha azadam!
Hardasan? Həsərlə gözlədim səni...
İstərəm qoynuna sığınıb yatam.
“Qrethen” – söylədi mehriban səsi.
Yox, mən bu cəhənnəm gurultuları,
Cin qəhqəhəsinin uğultuları
İçində tanıdım o xoş nəfəsi!

F a u s t

Burdayam!

Marqarita

Ah, sənsən! Et bir də təkrar!

(onun boynuna sarılaraq)

Odur, o! Yox oldu bütün əzablar.
Məni qurtarmağa gəlibsən, güman!
Nə zəncir qorxudur indi, nə zindan...
Səni ilk gördüyüm küçə, inan ki,
İndi də gözümün qabağındadır!
Həsərlə çırpınan ürəyim, sanki,
Yenə də Martanın o bağındadır!

F a u s t

(onu tələsik qapıya tərəf çəkərək)

Gedək! Tez ol, gedək!

M a r q a r i t a

Əzizim, dayan!
Səninlə bir yerdə olmağım xoşdur!

(Onun qoynuna sığmır.)

F a u s t

Fürsəti qaçıрма! Geciksən, yaman
Peşiman olarsan, fürsət də quşdur!

M a r q a r i t a

Necə? Yoxsa məni öpə bilmirsən?
Axı çox sürmədi ayrılığımız.
Niyə bəs öpməyi yadırdığın sən?
Nə üçün ürəyim vurur aramsız,
Sənə sığınarkən qorxuram belə?
Sən ki baxışların, xoş sözlərinlə
Qəlbimə göylərin nurunu səpər,
Bağrına basaraq öpər, hey öpər,
Boğmaq istəyərdin, elə bil, məni.
Yenə öp...Yoxsa mən öpərəm səni!

(Onu qucaqlayır.)

Eyvah, dodaqların necə soyuqdur!
Onlarda hərarət, məhəbbət yoxdur!
Odlu məhəbbətin soyumuş nədən?
Kim aldı, kim aldı səni əlimdən?

(Üzünü ondan çevirir.)

F a u s t

Dalımca! Dalımca! Gəl, tez ol, qaçaq!
Mən sənin, səninəm! Öpər, oxşaram,
Bircə gəl, buradan tez uzaqlaşaq!

M a r q a r i t a

(üzünü ona çevirərək)

Sənmisən? De görüm, sənmisən, gerçək?

F a u s t

Hə, mənəm! Gəl gedək! Bircə gəl, gedək!

M a r q a r i t a

Açırsan qolumun zəncirlərini,
Bağrına basırsan öz dilbərini,
Bəs qorxmayırsanmı verərkən nicat?
Bilirsənmi, kimi edirsən azad?

F a u s t

Gəl, gəl! İşıqlaşır... açılır səhər!

M a r q a r i t a

Anam yatsın deyər vermişəm zəhər,
Günahsız körpəmi atmışam suya!
O həm mənimkiydi, həm sənin, guya...
Həm sənin! Bu sənsən? Sənsən, elə bil!
Əlini ver mənə! Yuxudur, bəlkə?
Əlin niyə yaşdır? Əllərini sil!

Budur, əllərində var qandan ləkə!
De, əlin batıbdır kimin qanına?
Tez ol, qılıncını keçir qınına!

F a u s t

Olub-keçənləri gəl salma yada,
Yoxsa məhv olarıq!

M a r q a r i t a

Yox, sən dünyada
Hələ bizdən sonra yaşamalısan!
Deyim, sabah nədən başlamalısan!
Üç məzar qazarsan... Ən yaxşı yerdə,
Əlbəttə, anamın məzarı olar.
Onunla yanaşı qardaşım yatar...
Bir qədər aralı olan qəbirdə
Məni dəfn edərsən. Çalış, çox uzaq
Düşməyim onlardan... Körpəmi bu sağ –
Döşümün üstünə özün qoyarsan.
Mənimlə yanaşı bir də heç zaman
Yatan olmayacaq! Sənə sığınmaq,
Sonsuz bir səadət olardı... Ancaq
Bu daha müyəssər olmayacaqdır!
Artıq qəlbin sənənin məndən uzaqdır.
Lakin baxışların mənə tanışdır,
Bu, həmin mehriban, həlim baxışdır!

F a u s t

Əgər sevirənsə məni, gəl gedək!

M a r q a r i t a

Hara?

F a u s t

Azadlığa!

Marqarita

Orada hərgah
Məni məzar, ölüm gözləyirsə, ah,
Gəl, gedək buradan; əzizim, gedək –
Əbədi rahatlıq məskənimizə.
Oradan bir addım oyana olmaz!
Haynrix, gedirsən? Ah, bir də bizə
Mümkün olsa idi yanaşı getmək!..

Faust

Mümkündür! Təki sən ürək et bir az...
Bax, qapı açıqdır.

Marqarita

Gedə bilmərəm!
Varmı sığınacaq bir ümid yerim?
Qaçmağa qoyarmı gözətçilərım?
Yox, mən dilənçilik edə bilmərəm!
Ləkəli vicdanla yad bir ölkədə
Sürünmək mümkündür bir az, bəlkə də...
Lakin əvvəl-axır tapacaq onlar...

Faust

O halda səninlə qallam – nə olar!

Marqarita

Yox, tələs! Tələs! Tez ol!
Çay boyu uzanan yol,
Meşəyə dönən cığır,
Birbaşa körpüyə çıxır...
Sol səmtdə dirəklərin
Yanından çayın dərin
Sularına əl uzat.
Tez ol, köməyinə çat!

Çapalayır, bax, hələ!
Qoyma boğular yazıq...
Körpəni xilas elə!
Körpəni xilas elə!

F a u s t

Ağlını başına yığ!
Tək bircə addım atsan,
Bil ki, tamam azadsan!

M a r q a r i t a

Ah, bircə tez ötüb-keçək bu dağı!
Odur, daş üstündə oturmuş anam.
Görcək ürəyimin əriyir yağı...
Baxsana, tüklərim necə ürpərir!..
Odur, daş üstündə oturmuş anam.
Baxdıqca başını hərdən tərpədir.
Başı biçarəyə edir ağrılıq!
Baş ağır, üz donuq, göz hərəkətsiz...
Çox yatdı... ayıla bilməyir artıq.
O çox bərk yatdı ki, çox sevişək biz...
Ah, necə xoşbəxtədi o günlərimiz!

F a u s t

Bir kömək etmədi yalvar-yaxarım,
Gərək səni burdan güclə çıxarım!

M a r q a r i t a

Yox, yox! Quldur kimi elə bərk tutma!
Davam gətirmərəm!.. Daim mehriban,
Müti olduğumu sənə, unutma.

F a u s t

Bir düşün! Səhərə az qalır...

Marqarita

Demək,
Bu, mənim ömrümün son səhəridir!
Hə, bu gün toyumuz olaydı gərək!
Bunlar çələngimin çiçəkləridir...
Bu bəla üz verdi mənə indicə.
Bax, aman günüdür, birdən deyərsən –
Qrethenin yanında olmuşam gecə...
Qorxma, görüşərik yaxında, hökmən.
Lakin rəqslərdə bu mümkün deyil.
Necə də axışib gəlir, gör, hamı!
Küçələr, meydanlar tutmur adamı...
Odur, zəng səsləri gəlir, elə bil,
Odur, qırdı hakim artıq əsanı!
Ah, məni kim isə cəld yaxalayır,
Burub qollarımı bərk-bərk bağlayır...
Edam kürsüsünə aparırlar... Ah!..
Elə güman edir – hər baxan bu an
Balta öz boynunu vuracaq... Aman...
Bir məzar sükutu çökdü hər yana...

Faust

Kaş heç gəlməyəydim mən bu cahana!..

Mefistofel

(qapı ağzında)

Tez dalımca! Yoxsa məhv olursunuz!
Bəsdir boş tərəddüd, boş ixtilatlar...
Duyub bu açılan sübhü uğursuz,
Qorxudan, dəhşətdən titrəyir atlar!

Marqarita

Kim idi o, yerdən çıxdı heybətlə?
Odur, o! Qov, getsin onu buradan!
O, bura gəlibdir hansı niyyətlə?
Omu çıxaracaq məni aradan?

Faust

Sən yaşamalısən, əzizim, mütləq!

Marqarita

Sənin divanından qaçmıram, ey haqq!

Mefistofel

(Fausta)

Ya tez gəl! Ya qoyub gedirəm səni!

Marqarita

Səninəm, ey tanrı! Sən özün məni
Xilas et! Xilas et! Qoy mələklər də
Göylərdən enərək, burada – yerdə
Məni hifz etsinlər yaxından, gəndən...
Haynrix, qorxuram, qorxuram səndən!

Mefistofel

(Fausta)

O məhkum olundu əzaba, dincəl!

Göydən səs

Yox ,o xilas oldu!

Mefistofel

(Fausta)

Tez ardımca gəl!

(Faustla birlikdə yox olurlar.)

Marqarita

(səsi zindandan, get-gedə bataraq)

Haynrix!.. Haynrix!..

II hissə

Birinci pərdə

GÖZƏL MƏNZƏRƏLİ YER

Faust gül-çiçəkli bir çəməndə uzanmışdır.
O, yorğun və narahatdır, yatmaq istəyir.
Ətrafda axşam aləqaranlığı və
qanad çalan pərilərin xoru.

Ariel

(Eol arfalarının müşayiəti ilə oxuyur.)

Yağış çilər buludlar
Çəmənlərə baharda.
Gülər çiçəklər, otlar
Bağlarda, bağçalarda.
Bədbəxtləri pərilər
Himayə edər, oxşar,
İstər günahsız olsun –
Bədbəxt, istər günahkar.

Elflər, tez can atın, tez yaxınlaşın,
Uçun dövrəsində o yorğun başın:
Sən verin qəlbinin həyəcanına,
Dəhşətdən, əzabdan onu qurtarın...
Zəhərli oxları geri qaytarın,
Onlar sancılmasın qoy vicdanına!
Gecə dörd pilləyə bölünür... Əvvəl
O bələli başı mehriban bir əl
Sərin balıncıların üstünə qoysun.
Leta sularının şəbnəmlərindən

Şəfətlə alınma çiləyin hərdən.
Yorğun, əzasının təri soyusun.
Dağılsın başından hər dərdi-səri,
Gümrah qarşıləsın yenə səhəri.

X o r

*(növbə ilə – tək, qoşa,
sonra daha çox səslə)*

(Serenade)

Axşam qaranlığı geniş çöllərin
Kimsəsiz qoynuna çökdüyü zaman,
Havaya xoş ətir yayılır sərin,
Enir göy talaya seyrək bir duman.
Ona layla çalın, bir uşaq kimi,
Oxşasın ruhunu nəğmələriniz.
Bağlayın gündüzün qapılarını
Bu yorğun yolçunun gözlərinə siz.

(Notturmo)

Gecədir. Dağınıq ulduzlar tək-tək
Gəlir, bir-birinə yan alır yenə.
Uzaq səyyarələr qıçılıclartək
Sancılır göylərin dərinliyinə.
Sularda əks edən bu qıçılıclılar,
Zülməti zərli bir nura boyayır.
Ay göylər qoynunda tutaraq qərar
Aləmə dərin bir sakitlik yayır.

(Mattutino)

Saatlar qovuşur əbədiyyətə,
Aparır özüylə sevinci, qəmi.
Zaman çarə tapır hər müsibətə...
Sakit bir inamla seyr et aləmi:
Gəl ağac altına, – deyə də, dağ,
Çəmən dəvət edir, çöl dəvət edir.
Gümüşi zəmilər yırgalanaraq,
Biçini gözləyir, məhsul vəd edir.

(Re veil)

Qəlbində oyansın deyə arzular,
Dönüb, bax, qızaran o üfüqlərə.
Yuxunun buxovu çox kövrək olar,
Çırpınıb üstündən at onu yerə.
Hər kim ki təxirə salmadı bir dəm,
Düyünü cəldliklə açə biləcək;
İşdən yapışanda cürətlə, möhkəm,
Hər bir çətinliyə qalib gələcək.

Dəhşətli səs-küy günəşlə görüşün
yaxınlaşdığını xəbər verir.

Ariel

Qulaq verin, səs salan Orlardır uğultuyla
Bu hay-haray həmişə gün çıxanda yüksəlir.
Qayaların qapısı açılır gurultuyla,
Febin göy arabası səs-küylə uçub gəlir.
Günəşin çıxdığını şeypur, təbil çəkib car,
Aləmə xəbər verir, bağırır yenə bar-bar.
İşıqdan göz qamaşır, səsdən qulaq tutulur,
Yalnız ölümə məhkum olanlar onu duymur.
Qorxun bu gurultudan!
Qorxun bu səsdən, aman!..
Qayalar oyuğunda gizlənin zaman-zaman,
Gizlənin mamırların, yarpaqların altında...
Bu güclü səs tufanı hər an dəhşətlə artar.
Gizlənin çiçəklərin, budaqların altında,
Yoxsa bu gurultudan qulaqlarınız batar!

Faust

Gör, həyat nəbzi vurur yeni qüvvəylə necə!
Salamlayır açılan səhəri məhəbbətlə.
Ey torpaq, əvvəlkitək, sən yenə də bu gecə
Azad nəfəs alırdın əzəli tərəvətlə!
Sən yaşamaq eşqini oyadıb yenə məndə,
Həyata sövq edirsən güclü bir qətiyyətlə.
Sübhün şəfəqləriylə oyanır asimanlar,
Məşədən gələn səda alqışlayır gündüzü.

Düzlərdən dalğa-dalğa qalxır seyrək dumanlar...
 Göylərin şəfəqiylə işıqlanır yer üzü.
 Ağacların şəh yumuş gümrah, şux budaqları
 Gecə soyuq dumana büründükdə qaralır;
 Dumanlardan sıyrılib çıxanda sübh çağları,
 İşıqlaşan talada öz xoş rəngini alır.

Otların, çiçəklərin üstündə titrəşərək
 İncilər parıldaşır – behişt şəfəqləritək.
 Bir dön, zirvələrə bax, dağların gümüştə tacı
 Qızarıb, xəbər verir sübhün təntənəsini.
 Doğan günəş ilk öpür dağların zirvəsini,
 Sonra işıqlandırır dərələri, yamacı.
 Odur, endi aşağı, yaşıl çəmənliklərə,
 Meşələrin üstünə...
 Günəş çıxdı! Gözlərim qamaşdı birdən-birə,
 Gözlərim sancır, daha baxa bilmirəm günə.

Könül arzuları da, sən demə, belə imiş:
 Öz ömrünü daxili çarpışmalarda sürür,
 Nəhayət, qarşısında, günün birində, geniş
 Açıq qapılar görür.
 Yandırmaq istəyirik həyat məşələmizi.
 Bürüyür fırtınalı bir od dənizi bizi.
 Od-alov püskürərkən sonsuz dərinliklərdən,
 Biz geri çəkilməli oluruq, hətta, bəzən...
 Gah qəmlə, gah sevinclə bizi yandıran odur!
 Uşaq vahiməsiylə tez-tez düşüb təşvişə,
 Həqiqəti görməkdən qorxuruq biz həmişə.

Gərək gözqamaşdıran günəşdən üz çevirəm.
 Bu tərəfdə qayadan gur şələlə tökülür,
 Mən o suya tamaşa etməyi çox sevirəm.
 O qayadan-qayaya sıçrayır, uçur, gülür...
 Sevirəm çəmənlərə onun səpdiyi şəhi.
 Baxıram, zövq alıram rənglərini dəyişən,
 Aydın cizgiləriylə əlvən qövsi-qüzehi
 Andıran, xoş sərinlik yayan bu titrəyişdən.
 Sən ona diqqətlə bax, o, güzgümüzdür bizim.
 Eyni qövsi-qüzehdir həyatımız, əzizim!

İMPERATOR SARAYI

Taxt-tac salonu. Dövlət şurası imperatoru gözləməkdədir.
Şeypurlar səslənir. İmperator geyimli-kecimli məiyyəti ilə gəlir.
İmperator taxtında əyləşir. Ondən sağ tərəfdə münəccim dayanır

İmperator

Taxt-tac hüzurunda sədaqətli dostları
Bu gün salamlamağı borc bilirəm özümə.
Mənim müdrik alimim, görürəm, buradadır,
Amma axmaq təlxəyim, nəşə, dəymir gözümə.

Gənc zadəgan

Sizin ətəyinizdən tutub gəlirdi lal-kar,
Pilləkəndən düşəndə, nə oldusa, aşdı o.
Cəmdəyindən yapışıb, harasa apardılar,
Baş açmadım, ölmüşdü, yoxsa ki, sərxoşdu o.

İkinci gənc zadəgan

Təəccüblüdür ki, onun yerində
Tezcə peyda oldu ikinci təlxək.
Çox şux geyinmişdi – təlxəkəsinə,
Həm heyrət götürdü məni, həm gülmək!
Yolda çarpazlaşan təbəzinlərlə
Kəsdə mühafizlər yolunu; ancaq
Buna baxmayaraq, yenə hünərlə
Soyuyub keçibdir, budur bax, ocaq!

Mefistofel

(taxt-tac önündə diz çökərək)

O nədir ki, qarşılanır həm lənət, həm ehtiramla?
Hamı səslər öz yanına, hamı qovar öz yanından?
Hamı alar himayəyə, hamı söylər ittihamla?
O nədir ki, adı gəlir qulaqlara xoş, mehriban?
O nədir ki, bu xətt-tac pilləsinin tozu olur.
Özünü də bu rütbədən kənar edən özü olur?

İmperator

Hələlik qoy qalsın bu tapmacalar,
İndi onun yeri deyildir, qoçaq.
Nəcabət sahibi, bax, bu ağalar
Yığılıb tapmaca deməyə ancaq,
Hünərin varsa, ol cavab verənim,
Köhnə təlxəyimi əvəz et mənim.

Mefistofel pillələri qalxıb sol tərəfdə dayanır.

Adamlar arasından səslər

Bu da təzə təlxək! İşimiz bitdi!
Əvvəlki nə oldu? O daha getdi!
Bəs bu hardan çıxdı sübh açılmamış?
Əvvəlki çəlləkdi, bu, quru qamış!

İmperator

Buraya cəm olan dostlar, mən sizi
Yenidən bir daha salamlayıram!
Uğurlu bir ulduz toplayıb bizi,
O, bizə vəd edir sevinc, ehtişam.
Bilmirəm, hər işdən, qayğıdan azad,
Maska taxdığımız bu şən günlərdə
Zövq almaq istərkən hamımız rahat,
Niyə vaxt itirək müşavirədə?
Madam ki yığılmaq vacibdir, hökmən,
Budur, yığılmışıq, olsun siz deyən!

Kansler

O göylər padşahı, adil hökmdar –
Cənab imperator həzrətlərinin
Başına müqəddəs işıqdan par-par
Yanan bir tac qoymuş – ədalət tacı!
Lakin məmləkətdə bunun rəvacı
Onun hökmündədir, bir onun ancaq.
Böyük arzusunu xalqın duyaraq,
Yalnız o yerinə yetirə bilər!

Lakin dövlət özü, salsanız nəzər,
Qızdırma içində sarsılır bütün,
Yeni fəlakətlər baş verir hər gün.
Belə bir məqamda əqlin beyinə,
Mərhəmət hissini insan qəlbinə,
Çalışmaq səyinin – işlək əllərə
Nə faydası olar? Hər kim bir kərə
Belə yüksəklikdən ucsuz-bucaqsız
İmperiyaya nəzər yetirsə, yalnız
Dəhşətə gələr o... Dağılır aləm,
Azgınlıq, pozğunluq hökm edir möhkəm.
Özgə sürüsünü, özgə atını,
Özgənin kəbinli, gənc arvadını,
Müqəddəs kilsənin hətta varını,
Mehrab xaçlarını, şamdanlarını
Oğurlayanlar var, gəzir sərazad;
Tutduğu işlərdən çox razı, çox şad!
Artır məhkəmələr önündə adam.
Yığılır üst-üstə hər gün şikayət,
Az qalır ölkəni bürüsün qiyam.
Uca kürsüsündə oturur hakim,
Bilinmir müqəssir kimdir, haqlı kim?!
Cani arxalanır hakimə bəzən,
Hakim günahkara çıxır havadar.
Pozğunluq hökm edir, bir də görürsən:
Müqəssir haqlıdır, haqlı günahkar!
Az qalır düz-dünya, dövlət məhv ola.
Sönür həqiqət də, saf düşüncə də.
Canilər çoxalır və nəticədə
Namuslu adam da düşür pis yola.
Cəza vermədikdə cinayətکار,
Hakimlər də olur caniyə yoldaş.
Mən bir lövhə çəkdim dəhşətli, qara...

(sükut)

Lakin daha pisdür həyatın özü.
Tədbir görülməli! Tez tədbir! Düzü,
Qəti bir çevriliş etməsə dövlət,
Qorxu altındadır təxt və səltənət!

Sərkərdə

Hamı çıxıb özündən, əsgər azğınlaşıb çox,
Hamı qırır, öldürür, əmrə tabe olan yox.
Vətəndaşlar şəhərin divarları dalında,
Cəngavərlər qayalar qoynunda yurd salaraq
Elə bil, bizə qarşı bir ittifaq halında
Birləşib, güclərini qoruyurlar bu sayaq.
Muzdlu əsgərlər daha dözməyir, deyirlər,
Hər gün maaşlarını bizdən tələb edirlər.
Əgər onlara olan borclarımızı versək,
O saat dağılışıb gedərlər diyar-diyar.
Onların tələbini inadla rədd eləsək,
Bu, arı yuvasını dağıtmağa oxşayar.
Onların qoruduğu dövlət talanmaqdadır.
Qarət və quldurluqla, budur, yerindən duran
Dünyanın yarısını dağıdıb qoydu viran.
Krallar hakimiyyət başındadır, taxtdadır.
Lakin görmür ki, onlar bu dəhşət, bu fəlakət
Təxti-səltənətə də çata bilər, nəhayət!

Xəzinədar

Xəzinə bomboşdur! Nə çıxar yoxdan?!
Maliyyə yardımı müttəfiqlərin
Yağış suyu kimi quruyub çoxdan...
Onlara bel bağla, varsa hünərin!
Sənin torpağında, böyük hökmdar,
Daim əldən-ələ keçir mülkiyyət.
İndi hər şəhərin öz ağası var,
Hər biri müstəqil bir hakimiyyət!
Biz durub baxırıq ancaq kənardan
Ki, görək – idarə edirlər necə.
Bəli, əl çəkmişik bir çox haqlardan,
Səlahiyyətimiz enibdir heçə.
Partiyalara da yoxdur etibar,
Ya söy, ya təriflə – nə faydası var?
Birdir rəğbət, nifrət bəsləyənlər də...
Birdir qvəflər də, qibəllilər də.
Bacaran başını bir növ qoruyar,

Heç kəs qonşusuna eləməz kömək.
Qızıl mədənində bütün qapılar,
Bütün darvazalar bağlanıb bərk-bərk.
Hərə çalır-çapır, toplayır sərvət,
Bizim xəzinəmiz boş qalır fəqət.

Kastelyan

Mən də çətinlikdən söz açacağam.
Hər gün qənaətdən danışırıq biz,
Lakin gündən-günə artır xərcimiz.
Doğrudur, aşpazlar bişirir təam.
Heç nədən bir qıtlıq çəkmirlər; hər gün
Qaban, maral, keçi, toyuq, qaz, bütün –
Hər şey gətirilir, çəkilib hesab.
Lakin çatışmayıb şərab! Bir şərab!
Bəli, vaxt vardı ki, ellərimizin,
Ən yaxşı, məhsuldar illərimizin,
Şərabıyla dolu iri çəlləklər,
Qalardı bu ildən o ilə qədər.
Salonlar zadəgan qonaqla dolu,
İçildi saxlanan son ehtiyat da.
İş o yerə çatdı – açmalı oldu
Öz anbarlarını məğistrat da.
Hörmətli qonaqlar içib çox zaman
Masanın altında sərxoş yatırlar.
Mən hesab çəkməyə oluram vadar,
Müamələçisə verməyir aman,
Min avans forması düşünüb tapır.
Hələ neçə illik vəsaiti də
O vurub adamın əlindən qapır.
Kökəlməz donuz, mal bu şəraitdə...
Girovdur yunu da yorğan-döşəyin,
Pulu verilməyib hələ çörəyin!

İmperator

*(bir az fikrə getdikdən sonra
Mefistofelə müraciətlə)*

Sənin şikayətin yoxdurmu, təlxək?

Mefistofel

Mənim? Zərrə qədər! Şikayət etmək,
Şübhəyə yol vermək deməkdir, əslən.
Heç bu ehtişama, bu əzəmətə
Şübhə etmək olar? Bir halda ki, sən
Güvənir zəkaya, gücə, qüvvətə,
Dönməz iradəylə, mətin qüdrətlə,
Düşməyə zərbələr vurub şiddətlə,
Taxtda əyləşirsən... Bütün məmləkət
Səndən nur alırkən, olarmı zülmət?

Adamlar arasında səslər

Lap haramzadadır! Həm bic, həm yaltaq!
Gözə toz üfürür!.. Bu lap oldu ağı!
Bilirəm, axırı nəylə bitəcək!
Nəylə? Bir layihə təqdim edəcək!

Mefistofel

Hər yerdə çatmayan bir şey olur, bax.
Sizdə də pula çox ehtiyac vardır.
Pul yerə tökülmür, yığasan... ancaq
Müdrilər pulu da yerdən çıxarır.
Dağ damarlarında, divarlar, damlar
Altında var çoxlu lülə qızıllar.
Ruhu, təbiəti güclü adamlar
O qızıl pulları tapır, qazırlar...

Kansler

Ruhu, təbiəti?! Xristianlar
Belə danışmasın gərək, hər halda...
Yox, yox, məhz Allahı tanımayanlar
Belə sözlər üçün yanır tonqalda.
Təbiət – günahın sığınacağı,
Ruh – şeytan! Onların doğuracağı
Şər ilə şübhədir – qorxunc, eybəcər.
Yox, yox, qorxuludur belə söhbətlər!

Ta qədimdən bəri, bu tac-səltənət
İki bünövrənin üstündə durur:
Yalnız ruhanilər və cəngavərlər
Hər bir təhlükədən onu qoruyur!
Bunun əvəzində kilsə və sərvət
Onlarçün ən yüksək mükafat olur.
Bir para adamı kəndin, şəhərin,
Görürsən ki, mürtəd cadugərlərin
Axtmaq zurnasına oynayır hələ,
İgtişaş salırlar ölkəyə, elə.
Görünür, bu söhbət, zarafatla sən
İstəyirsən, meydan oxuyub bizə,
O cür adamları gətirtirdirsən
Bu nəcib və ali məclisimizə!

Mefistofel

Müdrük sözlər eşitdim sizin nitqinizdə mən.
Ovucda olmayanı uzaqda sanırsınız.
Baş açmadığınızı rədd edirsiniz, hökmən.
Yoxlamadığınızı siz tamam danırsınız.
Tərəzisiz yox olur hər bir şeyin siqləti.
Sikkəsiz qızılın da yoxdur, sizcə, qiyməti.

İmperator

Boş laqqırtılardan bezmişəm bütün!
Axı kim moizə eşitmək istər?
Bizə pul lazımdır, çoxlu pul, bu gün,
Əgər bilirsənsə, yerini göstər!

Mefistofel

Taparam! Nə qədər desən, taparam.
Bu nə çətin işdir, nə də mürəkkəb.
Pullar yerindədir tamam, çağbacağ,
Lakin var burada bir incə mətləb:
Kim işə başlasın, harada, necə?
Gətirin keçmişə xətirə bircə:
Axinlar, yanğınlar, müharibələr,

İnsanlar axışib sel kimi gələr,
Qiyətli nə varsa, hamı qorxudan
Qazıb basdırardı yerə. O vaxtdan
Ta dünənə qədər bu davam etmiş,
Var-dövlət torpağın altına getmiş.
İmperatorundur bütün torpaqlar,
Onundur torpağın altında nə var!

Xəzinədar

Təlxək doğru deyir, fərasəti var,
İmperatorundur bütün torpaqlar!

Kansler

Pul əldə edərkən imperatora,
Gözləyin, şeytanlar salmasın tora!

Kastelyan

Razıyam bir qədər günaha batam!
Təki sən sarayçün qızıl tap, atam!

Sərkərdə

Ağıllı söz deyir. Sən pul tap asan,
Əsgər soruşmur ha, hardan alıbsan?

Mefistofel

Baxın, əgər yalan deyirəmsə, mən,
Soruşun bu saray münəccimindən.
Göylər aləminə o ki bələddir,
Desin, göyün rəyi xoşdur, ya bəddir.

Adamlar arasında səslər

Yaxşı tapışıldır iki fırlıdaq!
Birisi yalançı, o biri axmaq!
Köhnə bayatıdır! Bu, uzun çəkər...
Axmaq pıçıldayar, alim dil tökər!

Münəccim

(Mefistofelin pıçıldadıqlarını bərkdən deyir.)

Günəş göy üzündə ən saf qızıdır.
Merkuri qasiddir muzdlu, xoşxəbər...
Venera göylərin gözəl qızıdır,
Ağıllı, kamallı o nazlı dilbər
Baxır səhər-axşam sizə həsrətlə,
Sevir hamınızı o, məhəbbətlə...
Görkəmi şiltaqdır Ayın bir qədər.
Mars yetirməsə də yerə bir xətər,
Lakin o, daima sizi hədələr...
Yupiter ən gözəl ulduzdur, parlaq,
Saturn həm böyükdür, həm də çox uzaq.
Qiymətli metaldan deyil bu ulduz,
Çəkiddə ağırdır, qiymətdə ucuz.
Yalnız Günəş Ayla, qızıl gümüşlə
Dostək birləşəndə xoş bir gülüşlə
Sevinc, şadlıq olur daima əldə,
Hər şey asanlıqla edilər əldə:
Möhtəşəm saray da, səfali bağ da,
Ən gözəl xanım da, zərif yanaq da...
Lakin bu dediyim şeyləri bu gün
Əldə edə bilər yalnız sizinçün
Elmi, istedadı olan adamlar.

İmperator

Mən ona diqqətlə qulaq asdım çox,
Məni inandıra bilmədi, yox, yox!

Adamlar arasında səslər

Sürtük zarafatdır! Kimə xeyri var?
Saxta kimyagərdir – hərifdir ancaq!
Biz çox eşitmişik belə yalanlar!..
Bir fırldaqçı da, demək, artacaq!

Mefistofel

Görürəm, sarsılmış hamı heyrətdən.
Heç kəsin bu kəşfə yoxdur inamı.
Gah mandraqordan, gah qara itdən,
Gah cadugərlikdən bəhs edir hamı.
Yığın aqlınızı başınıza siz,
Hərgah qıdıqlansa ayağın altı,
Ya sancıb, keyisə birdən beliniz,
Bu, o deməkdir ki, dərin yer qatı
Gizli qüvvəsiylə göstərir təsir,
Bütün əzanızda, sanki, yel əsir,
Dura bilmirsiniz bir yerdə rahat...
Təxirə salmadan, elə o saat
Başlayın qazmağa o yeri, hökmən –
Xəzinə çıxacaq, bilin, o yerdən!

Adamlar arasında səslər

Vay, vay, qurğuşuna döndü ayağım!..
Keyidi əllərim!.. Sancdı ürəyim!
Göynəyir mənim də ayaq barmağım,
Nədənsə ağrıdı birdən kürəyim!..
Bütün əlamətlər göstərir aşkar –
Burda basdırılmış bir xəzinə var!

İmperator

İşə başlamalı! Qaç a bilməzsən!
Sübut et ki, sözün boş köpük deyil!
Bir-bir o yerləri göstərəcəksən!
Mən şahlıq əsamı, qılıncımı, bil,
Bu gündən qoyuram yerə... Bu işi
Mən bu əllərimlə, bax, görəcəyəm!
Yalan demiş olsan, ey axmaq kişi,
Səni cəhənnəmə göndərəcəyəm!

Mefistofel

Oranın yolunu taparam özüm.
Lakin yer altında nə qədər dövlət,
Sərvət olduğunu görməsə gözüüm –
Söyləyə bilmərəm – budur həqiqət!
Kəndli yer şumlarkən kotanı birdən,
İlişib bir küpə çıxarır yerdən...
O, şora zənn edib sevinir, ancaq
Açır, görür: qızıl! Həm də bir qucaq!
Xəzinə tapmağı bacaran adam,
Əlbəttə, uçurub tökəcək tağlar;
Yeraltı dünyaya yol açıb müdam,
Qazacaq dərələr, çapacaq dağlar!
Sən bir daş zirzəmi gətir xəyala:
Düzülüb yan-yan qızıl piyala...
Yaqut sürahilər, qızıl boşqablar,
Üç addımlıqda da – qədim şərablar!..
Əlbəttə, o adam deyilsə naşı,
Bütün bu işlərdən çıxacaq başı:
Biləcək ki, taxta Nuhun yaşından
Bu vaxta çürüyər; şərab daşından
İbarət bir tərkib sıxlaşıb bərk-bərk,
Əmələ gətirər təbii çəllək.
Bəli, yalnız qızıl, cavahirat yox,
Qaranlıq aləmdə şərablar da var.
İşıqlı dünyada iş asandır çox...
Qaranlıq aləmdə var min cür əsrar,
Açar bu əsrarı müdrik adamlar!

İmperator

Qaranlıq aləmi götür öhdənə,
Qiymətli şeyləri çıxart aşkara.
Gecə qaranlıqda görünür mənə –
Bütün pişiklər boz, inəklər qara.
Get, harda qızıl var, bir-bir nişanla,
Tez qazıb onları çıxart kotanla!

Mefistofel

Özün bel götürüb qaz, ey hökmdar!
Şöhrətə çatdırar səni bu əmək.
Sən yeri qazdıqca, qızıl danalar
Sürü-sürü çıxıb, ləzzət verəcək.
Zinətləndirəcək təzə paltarı
Bu qızıl, bu daş-qaş, bu cavahirat.
İşıqlandıracaq, parıltıları
Böyük imperator qəsrini qat-qat!

İmperator

Tez! İşə başlayın! Söhbəti kəsək!

Münəccim

(əvvəlki kimi)

Hökmdar! Bu işdə niyə tələsək?
Keçirək əvvəlcə bayramımızı,
Qurtarsın qoy şənlik, maskarad, sevinc,
Fikrimiz cəm olsun, ruhumuz da dinc,
Yerinə yetirək məramımızı.
Mərhəmət umursan – mərhəmətli ol!
Sevinc arzu edən aram olmalı!
Şərab istəyirsən – üzüm əz bol-bol!
Möcüzə olmaqçün – inam olmalı!

İmperator

Yaxşı! Qoy bayramda xoş keçsin əhval,
Pəhrizin birinci həftəsi, əziz
Çərşənbə gününə qoyaq bunu biz.
O vaxta qədər də şənlik, karnaval!

Şeypurlar səslənir.
Mefistofeldən başqa hamı gedir.

Mefistofel

Axmaqlar bilmir ki, tale və həyat
Layiq olanlara verir mükafat.
Axmağa versən də əql iksirini,
İksir itirəcək öz təsirini.

MASKARAD

Maskarad üçün bəzədilmiş,
yan otaqlarla birləşən geniş bir salon.

Herold

Zənn etməyin bura tevton yurdudur,
Ölülər, şeytanlar yallı gedəcək...
Qarşıda fərəhli bir bayram durur,
İndi hamı bunu təsdiq edəcək.
Hökmdar öz xeyri və sizin bundan
Zövq almağınızın xatirinə məhz,
Aşdı o tərəfə Alp dağlarından,
O, şahlıq qazandı, biz də aldıq həzz!
Sonra o papanın çəkmələrindən
Öpərək, gətirdi özünə bir tac,
Bizə də bir təlxək qalpağı, – hərdən,
Keçirsin başına hamı nəəlac.
Hamımız təzədən doğulmuşuq, bax!
Keçirib başına belə bir qalpaq
Gicbəsər dəlitək, hər bir zadəgan
Müdriliklə eləyə bilər hər zaman.
Budur, dəstə-dəstə cəm olur onlar,
Cüt-cüt dağılırlar, çox məhrəmanə.
Bir sözlə, iş gedir həmişəkitək.
Çoxu səndələyir oyan-buyana...
Gəlin! Utanmayın, bu dünya, əslən,
Axmaqlar dünyası olub əzəldən!

Bağban qızlar

(mandolinanın müşayiətilə nəğmə)

Florensiya qızları
Bəzənibdir, gör, necə!
Gəlmişik heyran edək
Hamınızı bu gecə.

Dalğalı tellərimiz
Süni güllər içində.
Qalın hörüklərimiz
İpək tüllər içində.

Bu əl məharətiylə
Yaranan qönçə güllər,
Öz xoş məlahətiylə
Solmaz, keçsə də illər.

Düzülüb onlar telə
Bax, topa-topa, tək-tək;
Rişxənd etsəniz belə,
Xoşunuza gələcək.

Çox cazibəli olur
Qızlar öz ülfətiylə.
Axı sənət qohumdur
Qadın təbiətiylə!

Herold

Görək, başınızda gətirdiyiniz
Dolu səbətlərdə, bir nəyiniz var?
Pəh! Pəh! Gəlin, seçin nə istəsəniz!
Tələsin! Qoy bütün bu xiyabanlar,
Bu yaşıl budaqlar tağının altı
Bir çiçəklik olsun – kölgəli, sərin.
Burada mallar da, satıcılar da
Xoşuna gələcək müştərilərin!

Bağban qızlar

Düşüb indi ki fürsət,
Gəlin döyməyək çənə.
Deyin bir kəlmə qiymət,
Görək, kim istəyir nə!

Zeytun budağı

Mən heç bir çiçəyə qibtə etmirəm,
Davadan-dalaşdan qaçıram uzaq.
Öz təbiətimə zidd də getmirəm,
Mənə bolluq rəmzi deyirlər, ancaq –
Torpağın bərəkət, dinclik rəmziyəm.
Bəzərdim illərlə mən dağı-daşı,
İstəram çələngtək indi bəzəyəm
Belə mükafata layiq bir başı.

Qızıl sünbül çələngi

Gözəl Sereranın hədiyyələri
Sizə daha yaxşı yaraşır, məncə.
Gərək insanların bəzək şeyləri
Həm xoş, həm faydalı ola, zənnimcə.

Qəribə bir çələng

Əməköməciyə bənzər çiçəkdir...
Bax, mamır içində gözəldir bu da.
Çox da ki yarpağı süni ləçəkdir,
Belə tələb edir bugünkü moda.

Qəribə gül dəstəsi

Adımıza Teofrast
Heç yerdə gəlməmiş rast.
Gələcək xoşuna
Çoxların yox, azların,
Bəzi modabazların...
Qonacağıq döşünə,
Saçına gənc qızların.

Nida

Qoy bu arzu-xəyal törəmələri
Çıxartsın ortaya hər təzə ildə
Əcaib, al-əlvan işləmələri
Dəyişən modaya uyğun şəkildə.
Qoy qıvrım saçdakı zəng çiçəkləri
Görsün nə gözəldir öz ləçəkləri.
Axı...

Gül qönçələri

...gizlənirik biz yad nəzərdən,
Xoşbəxt o kəsdir ki, bizi dərəkən
Vaxtında axtarır, tapır təzə-tər...
Taparkən özünü çox xoşbəxt sanır.
Yay öz gəlişini verəndə xəbər,
Qızılgül qönçəsi od tutub yanır,
Daim sadıq qalıb əhdə-peymanə,
Təbiət can verir zəkaya-cana.

Bağban qızlar öz mallarını örtülü yaşıl
xiyabanlara zövq və səliqə ilə düzürlər.

Bağbanlar

(teorbaların müşayiətilə nəğmə)

Gülləri dərib gözəl
Tellərə taxmalısən.
Lakin meyvənin əvvəl
Dadına baxmalısən!

Buyurun: bu, albalı,
Bu, gavalı, bu, ərik.
Meyvəni dişləməsək,
Ləzzətini bilmərik.

Yaz vaxtı, gül zamanı
Gülə tərif deyərlər...
Amma qızıl almanı
Dişə çəkib yeyərlər.

Gülsatan yaxşı qızlar,
Yer verin burda bizə,
Alma, qaysı, gilənar,
Qoşulsun cərgənizə.

Gəl, müştəri, gəl apar:
Çiçək, budaq, meyvə, gül.
Bu xiyabanda tapar
Hər nə istəsə könül!

Gitara və teorba sədaları altında hər iki dəstə
öz mallarını sahmanla düzməyə başlayırlar.

Ana və qız

A n a

Qızım! Dünyaya gəldin,
Ördüm başına ləçək...
Bədəndən zərif idin,
Üzdən də xeyli göyçək.
Dedim – yaşa dolarsan,
Varlı bir ərə gedər,
Sən də gəlin olarsan.

Bax, illər gəldi-getdi.
Dəstə-dəstə cavanlar
Yanımızdan düz ötdü...
Kimiylə bir zamanlar
Rəqs etdin fırlanaraq,
Kimini dümsüklədin,
Bir şey çıxmadı ancaq.

Gəncləri evə yığdıq,
Oynadıq fant oyunu,
Gənclərlə seyrə çıxdıq
Ki, görsünlər boyunu.

Nə tor atmadıq, axır,
Hamısı yalan oldu...
El bu gün kefə baxır...

Ay qızım, aç boynunu
Bəlkə, sarılan oldu.

Rəfiqələr onlara yan alırlar. Bərkdən-bərkdən şirin söhbət qızıdır.
Balıqçılar, quştutanlar torları, tilovları və quş tutmaq üçün yapışqan
sürtülmüş budaqları ilə gəlirlər. Onlar və eləcə də qızlar bir-birilərini
qovmağa və bir-birilərinə zarafatla söz atmağa başlayırlar.

Oduñçular

(Heç nədən çəkinmədən, səs-küy ilə gəlirlər.)

Yol verin!
Rədd olub yoldan çəkilin!
Biz nəhəng ağaclar yıxırıq, bilin!
Onlar gurultuyla
Yerə gələndə,
Geri dur sən də!
Onları tər töküb daşiyanda biz,
Yoldan çıxın siz
Ki, vurub yıxmayaq, zədələməyək.
Onu da deyək:
Zəhmət adamları olmasa əgər,
Siz aqıl, dilavər, incə-mincələr
Necə ömür sürüb dolanarsınız?
Bizlər tər tökməsək,
Siz donarsınız!

Polişinellər

(əndazəsiz gictəhər)

Hamınız belibükük,
Anadangəlmə axmaq!
Ömrü boyu – ağır yük
Altına heç girməyən
Ağıllı bizik ancaq.
Bu, bizim qalpağımız,
Bu, bizim gödəkçəmiz!
Bunları daşiyanda
İkiqat olmuruz biz.
Tufli geyib bütün gün
Bazarlarda küllənir,

Küçədə veyllənir,
Gəzirik özümüzçün.
Hərçənd ki yoldan ötən
Lağ edir, qarılıdır;
Biz ancaq hırılıdır,
Almırıq vecimizə...
Hərdən fit verib bizə,
Adamlar hay-harayla
Mərəkə qoparanda
Sivişirik bir anda!
İstəyir, tərifləsin,
İstəyir, söysün hər kəs,
Bizimçün fərq eləməz.

Tüfeylilər

(yaltaqlıq və acgözlüklə)

Siz, odun doğrayanlar,
Əsl igid oğlanlar,
Yaxşı adamlarsınız!
Sizin qohumlarınız
Kömürçülər də elə!
Çünki təzim, ehtiram
Və təsdiq etmələrlə
Razılıq əlaməti –
Bu baş tərپətmələrlə;
Tərifli söz deməklə,
Duz basılmış yararı
Boş yerə üfləməklə,
Kar aşmaz!.. Üfləmənin
Və hər sözün, cümlənin
İki təsiri olur:
İsidir, ya soyudur.
Sırr – onu kimin necə
Qəbul etməsindədir.
Tutaq ki, göydən gecə
Od yağdı, xeyri nədir?
Yenə də ertəsi gün
Ocaq qalamaq üçün,
Axı odun gərəkdir.

Lakin elə ki yanan,
Elə ki alovlanan
Ocaq üstündə qazan
Başladı buğlanmağa,
Nəsə cızıldamağa;
Meydan sulayanlar da,
Boşqab yalayanlar da,
İy çıxmamış bacadan.
Bilirlər, nə gələcək
Süfrəyə qabaqcadan.

SƏRΧOŞ

(lap kefi yuxarı)

Kimin nə həddidir sözümlü kəssin!
Azad bir oğlanam, durulub nəşəm.
Nəğmə də oxunsun, qoy yel də əssin...
Onları özümlə mən gətirmişəm.
İçirəm! İçirəm! İçirəm, baxın!
Vur qədəh-qədəhə, cingildət, atım!
Orada, daldada durma! Gəl yaxın...
Gəl badə-badəyə vuraq, vəssalam!

Yamanca hirsələndi üstümə arvad.
Deyir ki, kaftanım ala-bəzəkdir.
Çox qürrələndim ki, xeyr, qəşəngdir!
Burnunu yan tutub getdi o saat...
İçirəm! Qoy arvad bağırsın bar-bar,
Desin müqəvvayam, axmağam tamam.
Vurun qədəhləri, ey müqəvvalar!
Vurun cingildəsin, içək, vəssalam!

Siz deyirsiniz ki, yol azmışam mən
Yox, hara lazımdır, ora gəlmişəm.
Meyxanəçi hərdən borc verməyəndə,
Onun arvadından almaqdır peşəm.
O da verməyəndə yalvarıb, axır,
Alıram qulluqçu qızdan borc – salam!
Vur badə-badəyə! Vur!.. Və ilaxır!..
Səslənsin qədəhlər – cing, cing! Vəssalam!

Harda kef çəkirəm, necə, sizə nə?
Qurtardı, daha mən vura bilmirəm...
Harada uzansam, dəyməyin mənə,
Çünki ayaq üstə dura bilmirəm...

X o r

İçək, dostum, içək! Doldur, ver, içək!
Sağlıq de! Hamının əhvalı xoşdur.
Oturdu, bərk otur, vur axıradək,
Kim masa altında yatsa, sərxoşdur!

Herold saray nazimlərinin, müxtəlif cərəyanlardan olan təbiəti
tərənnüm edən, cəngavərliyi mədh edən şairlərin gəldiyini xəbər verir.
Onlar basabasda bir-birilərinə danışmağa macal vermirlər.
Yalnız bir nəfər güc-bəla ilə irəli soxulub,
bir neçə söz deyə bilər:

Satira yazan

Siz bilirsinizmi, nə vaxt özümü
Xoşbəxt sanacağam mən bu cahanda?
Heç kəsin eşitmək istəmədiyi
Haqq sözü deməyə imkan tapanda!

Qəbiristan və gecələr nəğməkarı olan şairlər üzr istəyirlər,
çünki onların başları zühur etmiş təzə bir xortdan bəresində
maraqlı söhbətə qarışmışdır ki, bunun sayəsində gələcəkdə
poeziyanın yeni bir növü inkişaf edə bilər. Herold bunu
məlumat üçün qəbul edir və onları yunan əsətirini təmsil edən
maskarad paltarları geymiş qızların yanına çağırır.
Onlar müasircəsinə geyinmişlərsə də,
öz xüsusiyyətlərini itirməmişlər.

NAZƏNİNLƏR

Aqlaya

Qoymayın bu həyat girsin hər dona,
Zəriflik, məlahət bəxş edin ona!

Hegemona

Bir incəlik də var, adı – nəvaziş;
Arzuya çatmağı bilməyin az iş!

Yefrosina

Ucaldır gözlərdə nəcib varlığı –
Onun nəvazişli minnətdarlığı!

PARKLAR

Atropos

Bu dəfə, hamıdan yaşlıyam deyə,
Hörmətlə açıldı mənə bu qapı.
Məni vadar edir çox düşünməyə
Həyatın çox möhkəm olmayan sapı.

Sizə əlverişli olmağcün, gərək
Nazik iplik seçəm – möhkəm, yumşaq.
Sapı hamarlamaq, sığallı etmək
Mahir əyricinin işidir ancaq.

Şənlikdə, oyunda, kefdə, şərabda
Hədd-hüdüdü gözləyin siz də bir qədər!

Nəzərə alın ki, axı bu sap da
Davam gətirməyib qırıla bilər.

Kloto

Qayçı mənə etibar –
Edilmiş son zamanlar.
Çünki biz, iş sarıdan
Narazıyıq qarıdan.

Qocaların, qartların
Uzatdıqca gününü,
Nəcib, gənc həyatların
Doğrayırdı ömrünü.

Gənclik şövqüylə mən də
Yüzlərcə səhv etmişəm.
Lakin bura gələndə,
Qayçıyı gizlətməmişəm.

Qoy xoş keçsin sizinçün,
İcazə verirəm mən.
Sevinin, deyin, gülün,
Asudə, qayğısız, şənl!

Laxezi

Sizdən nə gizlədim, huşum-başım var,
Səliqə-sahman da sevdiyim işdir.
Cəhrəm bu vaxtacan – neçə yaşım var –
Hələ bir dəfə boş hərlənməmişdir.

Əyrlir, sarılır, üst-üstə saplar,
Yayınmır heç biri istiqamətdən.
Qoymuram fırlanıb yana sapalar,
Yəqin, asılıdır bu da adətdən.

Diqqətim yayınsa bircə an əgər,
Aləm yox, mən özüm olaram tələf.

Hərlənir sarılır saatlar, illər,
Sonra toxucuya verilir kələf.

Herold

Xəbərdar olsanız da qədim əfsanələrdən,
Yox, siz bu gələnləri tanımayacaqsınız.
Zahirən çox füsunkar və mehriban görünən
Xanımları ən əziz qonaq sanacaqsınız.

Hamısı gülərüzlü, zərif vücudlu, gözəl,
Heç kəs deməz ki, onlar fəsaddır – Furiyadır.
Yaxınlaşın, ilantək sizi sancsınlar əvvəl,
Görün ki, o göyərçin görkəmləri riyadır.

Onlar çox hiyləgərdir, amma bu gün burada
Hamı öz eybi ilə qürrələnirsə, demək,
Mələklik iddiası etməyib bu arada,
Hərəsi öz eybini indi bir-bir deyəcək.

FURİYALAR

Alekto

Bu xəbərdarlığın sizə nə xeyri?
İnanacaqsınız yenə də bizə.
Biz yaltaq pişiklər qəşəngik xeyli;
Min ləkə uydururuq sevgilinizə.

Deyərik sevgilin gicin biridir,
Həm sənə göz vurur, həm özgülərə.
Qızın başı boşdur, beli ayrıdır,
Uzatma, üzülüş, qurtar bir kərə.

Sonra da gənc qızı tapıb kənar da,
Ona pıçıldarıq ah çəkə-çəkə:
Oğlan nə danışmış kiminlə, harda...
Salarıq qəlblərə ömürlük ləkə.

Megera

Bunlar boş şeylərdir! Evlənəcəklər,
O vaxt iş düşəcək mənim öhdəmə:
Olacaq ən şirin günləri zəhər...
İnsan sabitqədəm deyil, sən demə!

Bir adam varmı ki, səadətindən
Bərk tutsun, kənara heç boylanmasın?
Enməsin öz məsud ülviyyətindən,
Günəşə sahibkən, buzçün yanmasın!

Bircə mən gəlirəm öhdələrimdən,
Mən quyu qazıram dərimdən dərin.
Gəlir Asmodey də köməyə hərdən –
O köhnə qənimi sevgililərin.

Tizifona

Xeyr, acı dilə əl atmıram heç,
Qılıncla, zəhərlə iş görürəm mən.
Kimi sevir sən-sev, bil ki, tez, ya gec
Nifrət edəcəksən axırda, hökmən!

Sənə bu dəqiqə ləzzət verən şey,
Bil, sonra zəhərə, ödə dönəcək.
Xətir, güzəşt yoxdur – yalvarsan da hey,
Hər kim nə əkibsə, onu biçəcək!

Yalvarma – rəhm elə, qulaq as, – deyə!
Bu yalvarışları eşidib hərdən
Dağlar cavab verir bax: – Qisas! – deyə...
Yox, yaşamayacaq xəyanət edən!

Herold

Kənara çəkilin! Gəlir bir nəhəng,
Bizlərə bənzəmir əli, ayağı.
Bax, onu deyirəm, o gələn dağı,
Güllü bir xalça var üstündə qəşəng.
Dişləri qılıncdır, xortumu ilan.
Bu surət olsa da bir sirri-pünhan,
Mən sizə açaram, nə var ki bunda:
Bir gözəl oturub onun boynunda.
Baxın, əlindəki çubuqla yalnız
Hərdən istiqamət verir ona qız.
Hər iki yanda da addımlayaraq,
Gedir qolubağlı iki qadın, bax.
Birin qorxudan bağı oyulur,
Birin üzündə fərəh duyulur.
Biri azadlıqçün çalır qol-qanad,
O biri hiss edir özünü azad.
Gəlin bu xanıma verək ilk sözü,
Nəyi təmsil edir – qoy desin özü.

Qorxu

Qəndillər, məşəllər, şamdanlar, şamlar,
Sayrışır, gətirir yenə qorxu, qəm.
Dövrəmdə maskalı, gülünc adamlar!..
Qırıb zəncirimi qaça bilmirəm.

Rədd ol! İtil burdan, gülünc güləyən,
Min şübhə doğurur bu istehzalar.
Bu gecə düşmənlər içindəyəm mən;
Gör, mənim nə qədər bədxahlarım var!

Odur! Düşmənimin biri! Naxələf!
Ən yaxın dostumdu o, mənim bir vaxt.
O çox çalışdı ki, mən olum tələf..
Tanındın! Qaçmağa can atma, qorxaq!

Ah, bir yol tapsaydım, qaçardım burdan!
Cana doydurubdur məni əsarət.

Yolumu hər yandan kəsmiş ölüm, qan;
O tərəf dəhşətdir, bu tərəf zülmət!

Ümid

Salam, bacılarım! Maska taxaraq,
Bu gün şənlik edər, əylənərsiniz.
Çıxarıb bunları, yenə də sabah
Öz qiyafənizdə görünərsiniz.
Məşəl işığında, şam işığında
Yaxşı hiss etməyir heç kəs özünü.
Sabahdan hərə öz yaraşığında
Çevirər parklara tərəf üzünü.
Rəm olub yenə öz iradəmizə,
Gəzərik ya tək-tək, ya da bir yerdə.
Günəş nur səpərkən göylərdən bizə,
İşləyər, dincələr çəmənliklərdə,
Çöllərin seyrinə çıxarıq azad.
Bizdən əsirgəməz heç nəyi həyat.
Biz hara can atsaq, biz hara getsək,
Yolu gözlənilən əziz qonaqtək
Hamı sevinəcək gəlişimizə,
Hamı qollarını açacaq bizə.
Aparır hər yerə bizi cəsərat,
Gözləyir hardasa biri səadət.

Zəka

Ən böyük düşməniniz
Bir ümid, bir qorxudur.
Narahat olmayın siz,
Onlar bərk buxovludur.

Belində bir qülləni
Gəzdirir bu nəhəng fil;
İradəmlə o, məni
Dağlara qaldırır, bil!

Odur, nura boyanmış
Qüllədə ağqanadlı,

Məğrur Qələbə adlı
Bir ilahə dayanmış.
O, bir cüt qanadıyla
Bütün dünyanı gəzər;
Əzmiylə, inadıyla
Çalar hər işdə zəfər!

Zoil-Tersit

Aha! Sizinlə varam!
İndi bu nacinslərin
Abırını alaram!
İlk hədəfim olacaq
Qələbə xanım ancaq.
Bir cüt qanadı var – ağ,
Özünü qartal sanır.
Elə bilir, bu torpaq,
Bu xalq ona inanır.
Düzü, şərəfli işdən
Acığım gəlir... Əslən,
Alçaqlar yüksələndə,
Yüksəkədəki enəndə;
Bir də ayrıları düz,
Düzü əyri görəndə,
Mənim kefim durulur;
Çünki arzum da budur!

Herold

O halda, əsamla mən sənə gerek
Tutarlı bir zərbə endirəm, köpək!
Bax belə! Qıc olub uzan torpağa.
Ona bax! Ona bax! Bu adi cırtıdan
Gör, necə kiçildi, döndü yumağa!
Yumaq yumurtaya... O da ortadan –
İkiyə bölündü! Baxın: oradan
Çıxdı bir ilanla, əkiz yarasa...
O biri, qarqara, qalxdı tavana.
Biri tez sürünüb girdi harasa,
İndi, yəqin, onlar oyan-buyana

Qaçırlar, çıxalar tezcə aradan,
İttifaq edələr yenə sonradan.
Onlarda olsa da ittifaq, ülfət,
Olmaq istəməzdim mən üçüncü fərd.

Camaat arxasından səslər

O yanda rəqs edir camaat... durma!
Yox, çıxıb gedirəm, mənə üz vurma.
Sən hiss edirsənmi burda bir şeyi?
Evdən açıq-aşkar gəlir sehr iyi.
Mənim saçlarıma toxundu nəsə...
Keçdi ayağımın yanından bayaq...
Bir xətdər dəymədi, düzdür, heç kəsə,
Yamanca hamını qorxutdu ancaq.
Murdar əyləncədir! Lap iyrenc, murdar!
Törədən də kimdir – o iki idbar!

Herold

Mən Herold olalı çalışıram ki,
Sakit və xoş keçsin bu maskaradlar.
Qarıya göz qoyur, tapşırıram ki,
Dəvətsiz içəri keçməsin yadlar...
Şənliklər şən keçsin axıra qədər,
Heç kəsə dəyməsin burda bir xətdər.
Qorxuram kabuslar, bəd şəbpərələr
Açıq pəncərədən bura girələr.
Kabusdan, cadudan sizi qorumaq
Qüvvəm daxilində deyildir ancaq.
Cırtıdan bir az sizi qorxutdusa da,
Eyb etməz, o keçib-gedibdir daha.
Buyurun, bu gələn maskanı açmaq,
Bunu tələb edir vəzifəm, ancaq
Necə izah edim əql irməyəni?
Bu çətin sualdan qurtarın məni!
Baxın, adamları heç incitmədən,
Bu yandan dördətli, ikitəkərli,
Təkəri, yüyəni gümüşlü-zərli
Bir araba gəlir çox calallı, şən.

Onun ətrafında çiçəyə oxşar
Əlvan qığılcımlar sayrışır par-par.
Sehrli fənərdən daha xoş, qəşəng
Ulduzlar alışı, yanır rəngbərəng.
Yaman uğuldayır, titrəyir hər yan;
Çəkilin, yol verin, qorxdum, ay aman!

Sürücü oğlan

Hey! Baş aparmayın! Dursana, ay at!
Hiss edin yüyəni dartan bu əli.
Sizə – Dur! – deyəndə, saxlayın qanad,
Sizə ruh verəndə, uğun irəli!
Bura elə yerdir, gərək dayanaq,
Ərz edək hamıya salam, ehtiram.
Bax, biz gələnin kimi, gözlərdə marağ,
Yığıldı dövrəyə nə qədər adam!
Herold, işə başla! Çapıb getməmiş,
Təsvir et, şərh elə kimliyimizi.
Biz gizli bir rəmzik, dərk edilməmiş...
Demək, tanımağa borclusan bizi.

Herold

Adınızı bilmərəm,
Lakin təsvir edəyəm.

Sürücü oğlan

De görək!

Herold

Əwəlcə onu deyim ki,
Sən bir yeniyetmə gəncsən, təzə-tər.
Mənə elə gəlir, qızlar-gəlinlər,
İstərdi olasan yaşlı bir qədər.
Lakin zənn edirəm, sən bir az sonra
Bir-bir salacaqsan onları tora.

Sürücü oğlan

Bunları eşitmək, çox xoşdur, cənab,
Lakin tapmacanı axıracan tap.

Herold

Qara gözlərində şimşəklər oynar.
Gecədən zil qara saçında hərdən
Elə bil, qiymətli daşlar parıldar.
Geyimin-kecimin çiyinlərindən
Ayaqlarınacan çox zərif, gözəl;
Elə bil, hamısı od tutub yanır...
Xətrinə dəyməsə, deyərdim, əvvəl
Adam ilk görəndə səni qız sanır.
Lakin görüşdükcə gənc qızlarla hey
Onlar açıb sənə öz sevdasını,
Öyrədən məhəbbət əlifbasını.

Sürücü oğlan

Bəs sən əzəmətlə bu arabada
Oturan haqqında nə deyəcəksən?

Herold

Zənnimcə, ya varlı bir zəttir, ya da
Böyük bir kraldır, səxavətli, şən.
Onun rəğbətini qazanan adam
Xoşbəxt hiss edəcək özünü müdam.
Düşünür hamının səadətini...
Bu zat artırdıqca səxavətini
Artırır daima öz dövlətini.

Sürücü oğlan

Bu kifayət deyil, gərək onu sən
Burda hərtərəfli təsvir edəsən.

Herold

Həqiqi ləyaqət təsvirə sığmaz,
Lakin bir neçə söz deməsəm, olmaz.
Sağlamdır, ay kimi üzü yuvarlaq,
Dodaqları dolğun, özü – alyanaq.
Başındakı çalma, geydiyi paltar
Həm zənginlik verir ona, həm vüqar.
Boy da ki, namxuda, sanki çınardır,
Şahanə görkəmli bir hökmdardır!

Sürücü oğlan

Plutusdur! Var-dövlət, sərvət allahı.
Təşrif gətirmişdir çox təntənəylə...
Onu dəvət etmiş hökmdar, axı!

Herold

De görək, sən kimsən? Gəlmisən nəylə?

Sürücü oğlan

Mən tələbxərcliyəm, israfçılığam,
Mən şerəm, şairəm! Zəngin varlığam!
Bütün varlığımı verərək bada,
Tək nail oluram yüksək bir ada.
Əslində, varlıyam, Plutus qədər,
Bütün şənliklərə mən şəfəq salır,
Özümü sanıram ona bərabər:
Çünki nəyi yoxsa – o, məndən alır.

Herold

Özünü öyməkdə tayın tapılmaz,
Di bəsdir, məharət göstər, gəl bir az.

Sürücü oğlan

Bax, iki barmaqla çırtma vuraraq,
Daş-qaş səpəcəyəm mən qucaq-qucaq...

Bu, bir sap mirvari, bu, qızıl qolbaq,
(Barmaqları ilə çirtma vurmaqda davam edir.)

Bu da qızıl düymə, zərif tac, daraq...
Üzüklər! Gördünüz, necə gözəldir!
Arabir qaynaşan bu gen salonda
Od da tullayıram mən hara gəldi,
Ehtiras, cazibə gücü var onda.

Herold

Şeylərin üstünə, gör, bir camaat
Necə hücum çəkib cumdu o saat.
Gör, nə qaphaqapdır! Qapın, qoçaqlar!
Qızıl paylayanı çığnayacaqlar.
Gənc çirtiq vurduqca keçib varından,
Zər, cavahir tökür barmaqlarından.
Yuxudur! Havada qapanlara bax!
Yeri eşələyib tapanlara bax!
Amma fırıldaqdır, deyəsən, tamam...
Qapdığı şeyləri atır çox adam!
Göydə cavahirtək yanan o daşlar
Bütün ovuclarda qaralıb sönür.
İri mirvarilər, qızıllar, qaşlar,
Qara kəpənəyə, böcəyə dönür,
Uçur adamların başı üstündə.
Hamı bir məyusluq duyur özündə...
Dələduz oğlanın hər şirin sözü
Vəd edir aləmə ləl, cavahir, zər.
Lakin əvəzində parlayır üzü –
Fəqət az parıltılı, gərəksiz şeylər.

Sürücü oğlan

Herold, sən maskaları təsvirdə çox qoçaqsan,
Lakin mahiyyətini açmaqda bir az naşı.
Düzdür, dərinlikləri görmək deyildir asan,
Lakin saray Heroldu qaldırammaz bu daşı.
Mənim mübahisəylə, davayla nə işim var?
Ancaq sənə üz tutub soruşuram, hökmdar!

(Plutusa tərəf dönərək.)

Məgər yel kimi uçan bu atları mənə sən
Etibar etməmişən?
Onları dediyintək idarə etmirəmmi?
Məgər mən əmr etdiyən hər yerə getmirəmmi?
Məgər mən bu atlarla,
Bu cəsur qanadlarla aşmadımmı yüz dağı?
Alıb gətirmədimmi sənə palma budağı?
Neçə dəfə yarışda, müsabiqədə məni,
Xalq qalib görməmişmi?
Başına zinət verən dəfnə çələnglərini
Mənim aqlım, hünərim, əllərim hörməmişmi!

Plutus

Gör nələr soruşursan!
Bunlara şübhəmi var?
Sən ruhumun ruhusan!
Sənsiz günümü olar?
Sən məndən də varlısan,
Xəzinən kainatdır...
Hördüyün yaşıl çələng
Tacdır, cavahirətdir.
Əziz oğlum, bil ki, sən
Fəxrimsən, şöhrətimdən!

Sürücü oğlan

(adamlara müraciətlə)

Gördünüz, müqəddəs odlarımı mən
Səpdim başınıza nə məharətlə!
Onlar qızıl taca çevrilib, fövrən,
Sevindirdi sizi min səxavətlə.
Çoxusu hələ də bax, yanmaqdadır,
Bu başdan-o başa tullanmaqdadır.
Bəzisi bir yerdə tutaraq qərar,
Alışmış kiçik bir alova döndü.
Lakin çoxusu da heç siz görməmiş,
Bir göz qırpımında parlayıb söndü.

Arvadların hay-küyü

Adamqorxudana bax! Qovuğun biri qovuc!
Pah, pah! Yaman da qorxduq!
Əsil fəsad, bax odur, çöməlmiş sısqa çolaq!
Gizlənib kor yapalaq!
Qurquru skeletdir, çimdikləsən də, duymaz!
Vurun hərə bir qapaz!

Arıq kişi

Rədd olun! Əclafdır bütün cinsiniz!
Bilirəm, siz mənə meyl etməsiniz!
Qədimdə arvadlar evdə bənd alar,
İş görər, boş-bikar az hərlənərdi.
Simic zənn edərdi məni arvadlar...
Amma qaydasınca ev girlənərdi:
Çünki evə gələn çıxmazdı evdən,
Sandığa, şkafa göz qoyardım mən.
Deyək, bu, pis işdir, pis xislətim var,
Bəs bu, yaxşıdır ki, indi arvadlar
Qənaətcilliyi yadırgayalı,
Nə puldan halıdır, nə evdən halı?
Odur ki düz gəlmir siz arvadların
Könlündəkilərlə cibindəkilər.
Arvadlar kef çəkir firavan, harın,
Ərlər borc içində zillət çəkirlər...
Arvad nə qazanır öz cəhrəsiylə
Oynaşa sərf edib, axıra çatır,
Oynayır bütün gün öz çöhrəsiylə,
Abırı, həyanı, isməti atır...
Kişiyəm, onunçün kin məni boğur,
Kişidə simiclik, bax, burdan doğur!
Simicəm, simicə tərəfdaram mən,
Siz arvadlar ilə hələ varam mən!

Dəstəbaşı

Ağ yalan deyirsən, əjdaha! Yalan!
Get əjdahalarla qol-boyun yaşa.

Bizim kişiləri çıxartma yoldan.
Onsuz da, dırmaşib çıxıblar başa.

Arvadlar camaatın içindən

Müqəvva! Yaxın gəl, hünərin vardır!
Qorxmayın! Silləni bərk tutuzdurun!
Bunlar taxta-karton əjdahalardır.
Möhkəm ilişdirin!
Yumruqla vurun!..

Herold

Səssiz! Səssiz! İşə düşməmiş əsam,
Gözləyin məclisdə nizam-intizam!
Yox! Artıq əsaya ehtiyac yoxdur...
Odur, bax, ağzından od saça-saça,
Öz qanadlarını gərərək haça,
Nəhənglər qəzəblə irəli cumur.
Adamlar çaxnaşib qaçırdı tamam...
Salon boş. Sakitlik. Nizam, intizam!

Plutus arabadan düşür.

Plutus şahənə bir əzəmətlə
Düşdü arabadan... Tez əjdahalar
Onun əmri ilə, bir işarətlə,
Üstündə simicin bardaş qurduğu,
İçi qızıl dolu iri sandığı
Alıb arabadan yerə qoydular.
Bu nə olan işdir! Di gəl, baş çıxar!

Plutus

(sürücüyə)

İndi sən qurtuldun bir ağır yükdən,
Uçub səmalara gedə bilərsən.
Bura yerin deyil! Çünki burda biz
Qalmışıq rəğbətsiz, vəhşi, natəmiz
Bir məxluq içində mühasirədə...
Get saf fəzalara, ona görə də

Ol özün öz ağan, yaşa tək, azad.
Yaxşılıq, gözəllik aləmi yarat!

Sürücü oğlan

Yox, o aləmdə sənin elçin olacağam mən,
Həm də çox ləyaqətlə... Axı can-ciyərik biz.
Sən hara getsən, orda bolluq olacaq, hökmən,
Mən hara getsəm, orda xoşbəxtlik verəcək üz.
Adamlar nəyi seçsin? Sən bolluq, nemət, həyat;
Mənsə öz varlığım ilə qəlbə, xəyala qanad.
Səni sevən – sevincə, nəşəyə qapılacaq,
Mənimlə gedənlərə – iş hər vaxt tapılacaq.
Həyatımda heç mənim gizli bir işimmi var?
Hər aldığımı nəfəsi duyacaqsınız aşkar.
Əlvida! Sən azadlıq verirsen məhəbbətlə,
Çağırantək hazırım qulluğunda hörmətlə.

(Gəldiyi kimi də gedir.)

Plutus

İndi bu xəzinəni qıfıl əsarətindən
Qurtarmaq vaxtı çatmış... Herold çubuğuyla mən
Qıfıla toxunuram. Sandıq açılır, baxın.
Qabdan-qaba orada ərinmiş qızıl axır...
Vardır taclar, üzüklər, bilərəklər də tək-tək,
Bütün bunlar da indi əzilib əriyəcək.

Adamlar arasından bağırtılar

Aşib-daşır içi dəmir sandığın,
Qızıl lülə-lülə, pul yığın-yığın!..
Gör, qablar əriyib necə büzüşür!
Sikkələr, dukatlar atılıb-düşür!
Ürəyim döyünür! Heç olmur aram!
Necə acgözlüklə baxmasın adam?
Odur, qızıl pullar diyirlənirlər...
Götürün! Götürün, sizə verirlər!
Kim ələ keçirsə – o varlanacaq.
Sandığı! Sandığı götürün, qaçaq!

Herold

Ay dəli! Bir dayan! Ay canım, bir dur!
Bu ki maskaraddır, bu ki oyundur!..
Güman edirsiniz, yoxsa doğrudan
Qızıl paylayırlar? Gözləyin onda!
Ya istəyirsiniz qəşəng bir yalan
Çirkin həqiqətə dönsün bir anda?
O kəllələrdə ki fərasət yoxdur,
Onlara pul nədir, jeton da çoxdur.
Xülyadan dördəlli tutmaqda – qoçaq!
Doğrunu yalandan seçməkdə – uşaq!
Ey, Plutus paltarı geymiş dəlisov,
Sən bu camaatı tez buradan qov!

Plutus

Yenə sənin əsan kara gələcək,
Onu bir anlığa bura ver, görək!
Batırdım ucunu qaynar qazana...
Bu, qənim olacaq yoldan azana.
Əsanın ucunda olan ağ metal
Gör, necə pul kimi qızardı dərhal.
Toxunan yanacaq lap diri-diri,
Çəkilin, gəlirəm! Çəkilin geri!

Qaçacaqda bağırtılar

Qaç, gəldi! Qaç, yandıq,
Qovrulduq, canım!
Haraya, haraya, ay evi bərbad?
Od üzümə vurdu, çıxdı dumanım!
Geri qaç, deyirlər, – qanmır camaat.
Odlu əsa gəlir! Əzdiniz bizi!
Yandıq! Od yandırdı köynəyimizi.
Qaçmağa yol yoxdur, kəsilib çaram,
Qanad tapa bilsəm, vallah, uçaram!

Plutus

Buyur, yer də açıldı, heç bir kəs də yanmadı.
Deyəsən, adamları qorxutdum, amma möhkəm.
Bəlkə, yenə bu vəhşi hücumlar dayanmadı,
Onunçün də sehrli bir dairə çəkirəm.

Herold

Xatadan qurtardı bizi hünərin.
Həm ağıl işlətdin, həm güc, afərin!

Plutus

Dost, tərifə keçmə, bir az səbr elə;
Belə çaxnaşmalar olacaq hələ.

Simic

Buyur, tamaşa et, həzz al, kefə bax:
Arvadlar doluşdu yenə otağa.
Qaydadır, hardan ki bir şey qoparmaq
Mümkündür, – arvadlar düşər qabağa.
Lakin mən də hələ pas atmamışam,
Göyçək, yenə mənə görünür göyçək.
Bir şey ki müftəcə başa gələcək,
O halda onlara sataşacağam.
Yox, ağız deyəni qulaq eşitmir,
Yalnız pantomima yarar burada.
Görsəm ki, əl-qol da kifayət etmir,
Gərək zarafata keçəm arada.
İndi bu qızılı sulu pəlçiqtək
Yumşaldacağam öz əllərimdə mən.
Bu, elə metaldır, əzişdirərək,
Oxşadıb min şəklə sala bilərsən.

Herold

Nə etmək istəyir bu sısqa axmaq?
Bundakı məzəyə, zarafata bax:

Yığıb qızılları əlində bir-bir
Xəmirə döndərir... Paho, yumşaldı!
Budur, yumurlayıb, nəşə düzəldir,
Xəmir biabırçı bir görkəm aldı.
O gedir arvadlar olan tərəfə,
Onlar bağırışıb qaçır... Ədəbsiz!..
Yox, biabırçılıq etdi bu dəfə,
Yol verə bilmərik bu işlərə biz!

(Plutusa)

Pozğun həyasızın qırılıb bağı,
Mənə ver əsamı, qovum axmağı.

Plutus

Görmür yaxınlaşan dəhşəti maymaq,
Hələ təlxəklilə xalqı güldürür.
İş bərkə düşəndə, özü susacaq,
Ehtiyac qanundan daha güclüdür.

Hay-küy və nəğmə

Dağlardan, meşələrdən
Sel kimi düzə enən
Bu qüdrətli, şən axın
Böyük Panın şəninə
Şənlik düzəltmiş, baxın.
Çox sirlər açılacaq,
Gəlin ocağa yaxın.

Plutus

Siz də məlumsunuz, hörmətli Pan da;
Bütün bu işlərdən xəbərdaram mən.
Məlumdur hələ o sirri-pünhan da...
Sizi dairəyə buraxıram mən.
Qoy uğurlar olsun hər işdə sizə!
Burda ola bilər hər cür möcüzə.
Lakin olacağı hələlik heç kəs
Burda təsəvvürə gətirə bilməz.

Çılğın nəğmə

Zərif zər, güləbətın
Göz aldadırsa da, bax:
Hamımız qaynar, mətin!
Hamımız canlı, gümrah!

Favnlar

Qıvrım saçlarında
Yamyaşıl çələng,
Favnlar rəqs edir
Hamıdan qəşəng.

Örtsə də gur saçlar, enli yarpaqlar,
Yenə deşib çıxır yandan qulaqlar.
Baxma fındıqburun sifətimizə,
Gözəllər həmişə vurğundur bizə.
Kimi dəvət etsə bu yöndəmsiz əl,
İmtina etməyib oynar o gözəl.

Satir

Onların dalınca, budur, vaz atır,
Qaçır keçiyəq, əhli-kef satir.
Quru damar baldır əl verir ona,
O, dağ havasında cana gələrək,
Dağkeçisi kimi dağlar qoynuna
Tullana-tullana dırmana gərək.
Qayadan-qayaya, qalxıb yuxarı,
Oradan dumanlı düzlərə sarı
Boylanıb rişxəndlə baxır arabir:
Qadınlar, kişilər, uşaqlar uzaq
Dumanlar, tüstülər arasında, bax,
Yaşayıb, bunu da həyat zənn edir...
Halbuki bu aləm – zirvə, günəş, nur,
Bakir, saf təbiət yalnız onundur.

Cırt danlar

Ayaqları xırda, özləri xırda...
 Cırt danlar şəst ilə gəlir axırda.
 Hamının əlində xırdaca fənər,
 Hamının paltarı, sadəcə, mamır.
 Hamının dağ boyda işi-gücü var,
 Nizamla getməyi heç kəs xoşlamır.
 Bizi koboldlara qohum sanırlar –
 O evlər sakini dinc pərilərə...
 Biz heç vaxt bir yerdə tutmuruq qərar,
 Çünki özü üçün işləyir hərə.
 Dağlar damarından biz qan alırıq,
 Bizə dağ cərrahı deyənlər də var.
 Biz yer qatlarından metal yığıriq,
 Hamı arzu edir bizə uğurlar!
 Biz dostuq xeyirxah olan hər kəsə!
 Bizim yer altından çıxardığımız
 Qızıl qişmət olur, lakin nədənsə,
 Oğruya, pozğuna, cəllada yalnız.
 Bizim tapdığımız dəmiri çox vaxt,
 Keçirir əlinə məğrur adamlar...
 Sonra törədirlər onlar da ancaq
 Döyüşlər, qırğınlar, qanlı edamlar.
 Onlar üç ehkama əməl etmirlər,
 Günahı sizdə və bizdədir onun.
 Məhz buna görə də siz də bir qədər
 Bizimtək səbirli, dözümlü olun!

Azmanlar

Vəhşi bir təsəvvür var haqlarında,
 Yaxşı tanıyırlar Harts dağlarında.
 Bu gələn heyvərə azmanlara bax,
 Hamısı heybətli, qüvvətli, çılpaq...
 İri şam gövdəsi – sağ əllərində,
 Qalın kəmərləri var bellərində.
 Kəbud önlükləri – budaqla yarpaq,
 Örtüb hər tərəfi, qalıb dizləri.
 Düzünü deyək ki, olmamış heç vaxt
 Papanın da belə mühafizləri.

Nimfaların xoru

(böyük Panı dövrəyə alaraq)

O təşrif gətirir! Bütün kainat
Təcəssüm etmişdir o böyük Panda!
Qoy yenə gözəllər açıb qol-qanad
Önündə fırlansın hər oynayanda.
O həm çox ciddidir, həm mərhəmətli.
İstər ki, şən keçsin hər axşam-sabah;
Hiss edir göylərin saf, təravətli –
Qübbəsi altında özünü gümrah.
Sakit şırıltıyla axıb gedən çay,
Əsən sərin külək çaldıqca layla,
Görürsən, tökülür yuxu gözündən;
O qovur yuxunu tez-tez özündən.
Yatmaq istəyəndə günorta xətri,
Tərpənmir budaqda bir yarpaq belə.
Bütün bitkilərin şəfalı ətri
Həmişə bu vaxtlar yayılar çölə.
Deyib-gülə bilməz daha nimfalar,
Onlar harda gəldi, yığılıb qalar...
Lakin o zaman ki, onun gur səsi
Göylər gurultusu, dəniz nərəsi –
Kimi şaqçıldayar, uğuldar qəfil,
Göylər parçalanıb düşər, elə bil!
İtirər özünü hamı bir ara,
Bilinməz bu zaman kim qaçır hara...
Qorxu cəsurların yolunu kəsər,
Qəhrəman özünü itirib əsər.
Alqış şərəflərə layiq olana,
Dünyanı dəhşətə, xofa salana!

Cırtanların nümayəndələri

(böyük Pana müraciətlə)

Qızılın damar-damar
Yeraltı yolları var.
Bu dolanbac yolları
Sehirli əsa tapar.

Bizim, zülmət yeraltı
Dağlar qırışığında
Tapdığımız dövləti,
Payla gün işığında.

Bir qızıl yatağı var,
Təzə kəşf etmişik biz,
Onu çıxartmaq olar!
Zəhmətsiz, əziyyətsiz!

O, sənin olsun gərək,
Sənə keçən xəzinə –
Səadət gətirəcək
Həmişə yer üzünə.

Plutus

(Herolda)

Bax, indi ciddiyyət, səbir gərəkdir!
Qorxunc hadisələr baş verəcəkdir.
Soyuqqanlılıqdır sənin vərdişin.
Canlı şahidi ol özün bu işin.
Gələcək nəsillər yəqin inanmaz
Sən bunu dəftərə olduğutək yaz.

Herold

(Plutusun əlindəki əsasından yapışaraq)

Cırtanlar başına cəm olub, bir səf,
Panı aparırlar alova tərəf.
Püskürüb qeyz ilə dərin yarğandan
Qalxır məşəl kimi alovlu fontan.
Lakin gah bu alov çəkilir geri,
Gah coşur, qərq edir nura hər yeri...
Bu gün Panın kefi durudur deyə,
Çox heyrətlə baxır bu möcüzəyə.
Fontanın köpüyü eynən inci-dürr,
Bunlara inanmaq heç mümkünmüdür?
Bir şirin rüyadır... yuxudur, guya.
Əyilir diqqətlə baxsın quyuya...
Vay! Vay! Böyük Panın saqqalı yandı!

Qaş-göz, kirpik, parik, bıç alazlandı...
Görəsən, kimdir o çənəsi qırıxıq?
Örtü ikiəlli üzünü yazıq
Ki, biz tanımayaq... yəqin, utanır!
Yox, canım, saqqalı hələ də yanır.
Od bir də püskürüb yenə qaraldı,
Tacı da, döşü də, baxın, od aldı.
Camaat yüyürür söndürsün, güman!..
Yox, alov heç kəsə verməyir aman.
Görünür hər yanda yeni alovlar,
Qaçır vahiməyə düşmüş adamlar.
Neçə maska yanır, paltar alışı...
Camaat qəribə sözlər danışıq.
Sən bir bugecəki müsibətə bax!
Olmaya, bu saray külə dönəcək?
Bütün eşidənlər kədərlənəcək.
Xalq heyrət içində çaxnaşır durur:
O, – saqqalı yanan imperatordur!
Ah, kaş ki baş verən belə dəhşətli –
Həqiqət olaydı çox ədalətli,
Və bir az ayrı cür! Belə getsə, bax,
Məyyəət onunla birgə yanacaq!
Min bir lənət olsun tovlayıb onu
Quru budaqlarla bəzəyənlərə.
Lənət, lənət olsun belə oyunu,
Belə əyləncəni düzəldənlərə!
Əzaba çevrildi xoş əyləncələr...
Ey gənclik! Ey gənclik! Dünyada məgər
Sənin ehtirasın, dəcəlliklərin
Heç bir ölçü-biçi bilməyəcəkmi?
Ey mənəsb! Görəsən, taxtında sənin
Heç qüdrət kamalla birləşəcəkmi?
Ağacla od aldı, soldu gülləri...
Vurur yuxarıya alov dilləri.
Tavan dirəkləri, çox çəkməz, yanar...
Yanğının yayılmaq qorxusu da var.
Fəlakət hədd-hüdüdü bilmir! İndicə
Hamı bir şam kimi yanıb-sönəcək!..
Od tutub möhtəşəm saray, bu gecə
Sübhədək bir qalaq külə dönəcək!

Plutus

Bəsdir! Qorxduğunuz kifayət edər,
Asayiş yaradaq indi bir qədər.
Ey sehrli əsa, bir zərbənlə sən
Uğuldat torpağın dərinliyini!
Qoy azad küləklər qovub gətirsin
Yaşıl zəmilərin sərinliyini.
Qoy gurşad yağışlar, nəmli buludlar
Bürüsün fəlakət üfüqlərini,
Söndürsün bu alov şəfəqlərini.
Ey bulud! Bu qorxunc əyləncəmizin
Süni yağıntını çevir yağmura.
Qoy ruhlar yandırmaq istərkən bizi,
Cadu tez özünü yetirsin bura!

PARKDA

Günəşli səhər. İmperator, ətrafında məyyəti.
Olduqca yaxşı geyinmiş Faust və
Mefistofel onların qarşısında diz çökmüşlər.

Faust

Yanğınçün bağışla məni, hökmdar!

İmperator

(əli ilə onların ayağa durmasını əmr edərək)

Təki tez-tez olsun belə hoqqalar.
Alovlar içinə düşəndə birdən,
Elə zənn etdim ki, Plutonam mən.
Yarğan qayalıqdı – kömürdən qara!
Odlar işıldayır, baxırsan hara...
O dibsiz zülmətin harasındasa,

Atəş sütunları göyə vuraraq,
Başımın üstündə yaratdı bir tağ.
Odlu fəvvarələr arasındansa,
Gördüm ki, alovlar tavana çatır.
Xalq yarıb alovu, mənə can atır...
Həmişə olduğu kimi, izdiham
Yenə göstərirdi mənə ehtiram.
Vardı saraydan da bir neçə cənab...
Səməndər şahıydım mən o gecə lap!

Mefistofel

Şahım! Sən, əslində, elə də varsan:
Od, su, torpaq, hava – bu dörd qüvvənin
Fövqündə dayanan bir hökmdarsan!
Od müti dayandı qarşında sənin.
İndi ən dəhşətli tufanlarda sən
Özünü dənizə ata bilərsən.
Bol inci səpilmiş dəniz dibinə
Toxunar-toxunmaz ayağın, yenə
Başın üzərində yaşıla çalan
Bir saray görərsən... gur dalğalardan
Tikilmiş füsunkar bir saray, bir tağ, –
Hara gedirsən get, – əzəmətiylə
Başın üzərində dalğalanacaq.
Su divar, rəngarəng xoş zinətiylə
Çırpınıb duracaq daim, bütün gün.
Dəniz nəhəngi də tamaşa üçün
Lap yaxına gəlib – üzündə marağ, –
Sakit duruşuna heyran qalacaq.
Əjdaha, ya köpəkbalığı hərdən
Ağzını açanda, sən güləcəksən!
Saray adamları içində belə
Sənə rast gəlməyib bunlardan hələ.
Dənizin dibindən zərif və ürkək
Nereidalar da üzüb gələcək...
Gələcək – bir şərtlə, yadında saxla, –
Yaşlı – ehtiyatla, cavan – maraqla...
Bu yeni Peleyin gəlmək xəbəri
Çatacaq Fetidaya, dəniz dilbəri

Verəcək əlini təzə yarına
Ki, qaldırsın Olimp fəzalarına...

İmperator

Fəzani, boşluğu sən keçir ələ,
O təxtə çıxmağım çox tezdır hələ.

Mefistofel

Torpaq ki sənindir çoxdan, hökmdar!

İmperator

Hansı xoş təsadüf atmış, görəsən,
Səni min bir gecə səltənətindən?
Çatsan xoş söhbətdə sən Şəhrizada,
Layiq olacaqsan hər etimada.
Darıxıb, yorulub, bezikəndə mən,
Həmişə əlimin altında ol sən.

Kastelyan

(tələsik gələrək)

Ey şöhrətli hökmdar! Ömrümdə heç bir zaman
Gətirməmişəm sənə hələ belə şad xəbər!
Xoşbəxtəm! Qoy ərz edim hüzurunda ucadan:
Bütün borclar verildi, tamam – axıra qədər!
Hamısı ödənildi, hamısını qaytardıq!
Cəhənnəm əzabından xilas oldum, nəhayət.
Müamiləçilərin caynağından qurtardıq...
Behiştin özündə də olmaz belə səadət!

Sərkərdə

(o da tələsik gələrək)

Xoşbəxtəm! Əsgərlərin maaşı, haqqı çatıb!
Bir il qulluq etməyi qoşun vəd edir, azı!
Muzdlu əsgərlərin də ruh yüksəkliyi artıb...
Qulluqçu arvadlar da, meyخانəçi də razı!

İmperator

Hamı şadxəbər gəlir, hamının üzü gülür.
Qırışmış sifətlərdən necə fərəh tökülür!
Bu nəyin xoş xəbəri? Nə vaxtın gəlişidir?

Xəzinədar

(Faustu və Mefistofeli göstərərək)

Bax, onlardan xəbər al!
Bu, onların işidir!

Faust

Məlumat təqdim etmək – o, kanslerin borcudur.

Kansler

(ağır addımlarla yaxınlaşaraq)

Qoca vaxtımda mənə səadət nəsb olur...
Budur, – ağır günlərin üstündən qələm çəkən,
Bu vərəqdır – siqləti hər şeydən ağır gələn!

(Oxuyur.)

“Hamıya məlum olsun: bu kağızın qiyməti
Hər yerdə min kronudur. Dövlət torpaqlarının
Altında basdırılmış xəzinələr sərvəti –
Bu qiymətin rəhnidir. Böyük torpaq varının
Yerdən çıxarılması tədbiri görülmüşdür
Və borcları ödəmək məqsədi güdülmüşdür”.

İmperator

Bu cinayət neçindir? Bu yalan nə haqdadır?
Baxın: imperatorun imzası da saxtadır!
Cəzasız necə qalır bu cinayətlər! Necə?!

Xəzinədar

Hökmdar, yadına sal! Onu ki keçən gecə

Sən özün imzaladın... Böyük Pan maskasında!..
Yanaşib kanslerlə mən maskarad əsnasında
Xalqın rifahı üçün, – dedik, – edib iltifat,
Ey şah, bura əlinlə mübarək imzanı at!
Dəsti-xəttinlə yazdın öz adını gözəlcə,
Nəqqaşlar surətini çıxartdılar o gecə.
Sonra bunu çoxaltdıq... Böyük mərhəmətiniz
Hamıya qismət olsun, – deyə, biletləri biz
On, otuz, əlli və yüz kron məbləğlərində
Çap etdik bir seriya... Əvvəl küçələrində
Pərişanlıq hökm edən şəhər xoşbəxtidir bu gün.
Dünyaya şöhrət olan mübarək adını xalq
Heç vaxt belə vəcd ilə höccələməmiş! Öyün!
Əlifbaya ehtiyac qalsa da, qalmasa da,
Hamı səadətini tapacaq bu imzada!

İmperator

Demək, rəiyyət tutur bu pulu qızıla tay?
Maaşını bu pulla alacaq ordu, saray?
Heyrət etsəm də, daha mane olammaram, bill!

Kastelyan

Dalınca qaçsan belə, qaytarmaq mümkün deyil!
Bu pul indi ildırım sürətilə gedəcək...
Sərraflar pul dəyişir səhərdən-axşamədək.
Hamı qızıl-gümüşü dəyişib kağız pula
Birbaş düzəlir yola:
Kimi ət dükanına, kimi çörəkxanaya,
Kimi də meyخانaya.
Dünyanın bir yarısı düşünür yemək haqda,
Yarısı geymək haqda...
Bəzzazlar hey bir ucdan kəsir, dərzilər tikir,
Meyxanəçi səhərdən-axşama şərab tökür.
“Yaşasın imperator!” deyə coşur adamlar.
Mətbəxdən dolu-dolu gəlir kasalar, camlar.

Mefistofel

Kim çıxsə gəzməyə bir xiyabanda,
Gözələ rast gələr indi hər yanda.
Örtər yelpikiylə o, bir gözünü,
Gülüb, tez yanakı tutar üzünü.
Sizdən dərin kamal etməz iltimas,
Onu razı salar iki əsginas.
Ağır kisələri tullayın siz də...
Bu pulu öz qoltuq ciblərinizdə
Ətirli məhəbbət məktublarının
Yanında gəzdirmək xoş olacaqdır.
Keşiş də öz dua kitablarının
Arasına qoyub saxlayacaqdır.
Məşin kəmərinə metal pullardan
Əsgər azad edir, yüngül olmaqçün.
Mən üzr istəyirəm burda hamıdan,
Bu, böyük tədbirdir, lakin çox güman,
Mən xırda şeylərdən bəhs etdim bu gün.

Faust

Şahım! Torpaqlarında elə xəzinələr var,
Təsəvvür edə bilməz hətta böyük zəkalar.
Ən sürətli xəyalın qanadında da heç kəs
Bu sonsuz varidatı hesaba ala bilməz.
Yalnız dərinlikləri görənlər göz, duyan ilham
Bu nəhayətsizliyə bəslər sonsuz bir inam.

Mefistofel

Kağız pul hər şeydən əlverişlidir,
Həmişə bilirsən əlində nə var.
Nə bir qiymət kəsdir, nə də dəyişdir!..
Onunla hər yerdə kef çəkmək olar.
Metal pul lazımsa – cingilti, saf,
Buyur, sənə üçün dəyişsin sərraf.
Onda da olmasa, yer qazar adam:
Çıxan qızıl qabı-kasanı, tazı
Qoyarıq hərraca, ödəyər tamam
Bütün buraxdığın bu əsginası.

O vaxt bədnam olar şübhə edənlər...
Çünki hamı bunu xoşlayacaqdır.
Sənin torpağında, bil ki, müxtəsər:
Pul, qızıl qıtlığı olmayacaqdır!

İmperator

Bununçün borcludur sizə məmləkət,
Təqdirəlayiqdir belə bir xidmət.
Mən sizi keşikçi təyin edirəm
Bu gündən yeraltı xəzinəmizə.
Gərək bu sərvətlər qoruna möhkəm,
Onlar haradadır – məlumdur sizə!
Bütün ixtiyarat cəm olur sizdə:
Özünüz qazdırın bir-bir hər yanı.
Möhkəm birləşdirin əməyinizdə
Yeraltı, yerüstü – iki dünyanı.

Xəzinədar

Gərək yekdil olaq, əlbir işləyək,
Xoşdur sehrbazla yoldaşlıq etmək.

(Faustla birlikdə gedirlər.)

İmperator

İndi hədiyyələr veriləcəkdir,
Lakin burda gərək deyilsin, hökmən,
Bu pulu kim nəyə xərcləyəcəkdir.

Paj¹

(hədiyyəni alaraq)

Gedərəm xudmani kef məclisinə...

O birisi

(həmçinin)

Üzük alacağam öz sevgilimə.

¹ Paj – orta əsrlərdə saraylarda xidmət edən zadəgan nəslindən oğlan

Kamerger¹

(həmçinin)

Şərab seçəcəyəm, lap əlasından!

O birisi

(həmçinin)

Oyunçu gəzirəm, aşıq oynayan.

Bayraqdar Baron

(fikirləşərək)

Verərəm borcunu torpaqlarımın.

O birisi

(həmçinin)

Qoyaram üstünə yığdıqlarımın...

İmperator

Mən dedim, ruhlanıb hədiyyələrlə,

Fədakar qəhrəman olacaqsınız.

Yox, sizi qızıla tutsalar belə,

Necə var, elə də qalacaqsınız!

Təlxək

(gələrkə)

Dövlət paylayırsan, hökmdar! Bəs mən?

İmperator

Sən sağsan? Nə versəm, sən içəcəksən?

Təlxək

Kağızın qızıldan üstündür nəyi?

¹ *Kamerger* – saray xadimlərinə verilən fəxri ad

İmperator

All!.. Sən nə bilirsən pul xərcləməyi!

Təlxək

Biri uçdu gəldi! Biri də, budur...
Bu da!.. Gör nə qədər, nə qədər puldur!

İmperator

Götür! Səninkidir! Sənindir onlar.

(İmperator gedir.)

Təlxək

Deməli, ovcumda beş min kron var!

Mefistofel

Pah!.. Çaxır tuluğu lap dirilibdir!

Təlxək

O işlər başıma tez-tez gəlibdir...
Bu dəfə gümraham həmişəkindən.

Mefistofel

Səni tər basıbdır sevindiyyindən.

Təlxək

De görüm, doğrudan, puldurmu bunlar?

Mefistofel

Qarnın tutan qədər – nə kefindir, all!

Təlxək

Buna torpaq, heyvan, ev almaq olar?

Mefistofel

Olar! Sən əlini tək cibə sal!

Təlxək

Mülk, meşə, ov... demək, lap kübar kimi...

Mefistofel

Xoşdur səni görmək mülkədar kimi!

Təlxək

Eləysə, bu gecə öz mülkümdəyəm!

(Gedir.)

Mefistofel

(tək)

Hamıdan ağıllı çıxdı bu sərsəm!

QARANLIQ QALEREYA

Faust və Mefistofel

Mefistofel

Nə üçün buraya gəldik? De görək?
Saray adamını axşama qədər
Aldadıb min fəndlə bağda əylənsək,
Pis keçər orada bizimçün məgər?

F a u s t

Köhnəlib! Baş tutmaz heç bir bəhanən!
Sən açıq söhbətdən yayınmaq üçün,
Mənim sualıma cavab vermədən,
Axtarib bir kələk tapırsan hər gün.
Axı vaxtım hanı buna bir belə!
Kastelyan gətirib məni lap cana.
Hökmdar tapşırıb Yelena ilə
Parisi ən yaxşı qadın və kişi
Nümunəsi kimi göstərək ona.
Gərək yol tapasan, biz bu arzunu –
Yerinə yetirək; mən söz vermişəm...
Bir az tez eləmək lazımdır bunu,
Vədimdən, sözümdən dönə bilmərəm.

M e f i s t o f e l

Belə vəd?! Lap gərək axmaq olasan!

F a u s t

Bəs bilmirdin işi zarafatlarla –
Haraya gətirib çıxaracaqsan?
Onu qudurdubsan dövlətlə-varla,
İndi də əyləndir, buyur, qoçaqsan!

M e f i s t o f e l

Zor işdir! Deyil bu, oyun-oyuncaq!
Hələ o dağlardan keçilməmişdir...
Səncə, Yelenanı bura çağırmaq
Kağız pul sehritək asan bir işdir?
Hər cür ifritəylə, adi cırıtdanla
Sənə hər dəqiqə qulluq edərəm.
Lakin ifritəni hər qəhrəmanla
Heç cür müqayisə edə bilmərəm.

F a u s t

Köhnə havaları çalırsan yenə.
Həmişə bir əngəl tapasan gərək!
Mükafat umursan hər təklifinə...
Gəl bu işlərdən biryolluq əl çək!
Üç kəlmə ovsunu burnuna salcaq –
Yelena qarşında gəlib duracaq.

M e f i s t o f e l

Bütpərəstlərin öz cəhənnəmi var.
Bizim hökmümüzdə deyildir onlar.
Tək bircə yolu var...

F a u s t

Tez o yolu aç!

M e f i s t o f e l

Bu, böyük bir sirdir, ancaq nəəlac,
Bir sənə deyirəm – həm də, gör, harda –
Sonsuz boşluqlarda, tənhalıqlarda
Hökmranlıq edən ilahələr var;
Sarsılır onların adını tutan...
Nə məkan bilirlər onlar, nə zaman.
Onlar – Analardır.

F a u s t

(qorxmuş)

Necə?! Analar?

M e f i s t o f e l

Deyəsən, dəhşətə gəldin?

F a u s t

Analar!..
Analar! Sözdəki əsrərə bir bax!

Mefistofel

Əsrarlı olsa da, belədir ancaq...
Sizə məlum deyil o ilahələr,
Könülsüz çəkirik adlarını biz.
Onların olduğu o məhrəm yerlər
Çox dərinlərdədir, onlara, şəxsiz,
İşimiz düşməkdə sənsən günahkar.

Faust

Yəqin ki, getməyə ora bir yol var...

Mefistofel

Ora yol nə olub, nə də olacaq.
O yol nə tapdanıb, nə tapdanacaq!
Əlçatmaz bir şeydir – bakir, saf, təmiz,
Qıfilsız, sürgüsüz və maneəsiz.
Yola hazırsanmı? Adi yol deyil!..
Boşluqdan-boşluğa keçəcəksən, bil.
Yoxdur səs-səmir də, uzaq, yaxın da...
Təsəvvürün varmı boşluq haqqında?

Faust

“İfritə mətbəxi” qoxusu verən –
Bu nitqə, ehtiyac varmı, görəsən?
Özümdən asılı olmayaraq, mən
İnsanlar içində hərlənmədimmi?
Özgəyə boş şeylər təlim edərkən,
Mənasız həyata öyrənmədimmi?
Boşluq dediyinə bələdəm mən də...
Çox zaman ağıllı bir söz deyəndə,
Alıb məngənəyə ziddiyyət, təzad,
Zərbələr endirmiş mənə ikiqat.
Bir vaxt dönə-dönə mən də həyatda
Özümü tənhalıq qoynuna atdım.
Vəhşiləşməməkçün təkliddə həтта
Şərtləşib ruhumu şeytana satdım!

Mefistofel

Bunlar boş şeylərdir onun yanında...
Atılsan qoynuna okeanın da,
Orda, heç olmasa, coşqun suları,
Üstünə atılan gur dalğaları,
Baş vurub dənizin dibinə enən
Delfin balığını hərdən görərsən.
Ya dəhşət içində baxsan yuxarı,
Görərsən göyləri, ağ buludları...
Lakin o əbədi boş səhralarda
Heç nə görməyəcək, duymayacaqsan.
Dayaq tapmayacaq ayaq heç harda...
Eşitməyəcəksən orada, inan,
Öz addımlarının səsini belə...

Faust

Bu cür aldadardı, bəli, vaxtilə
Xam neofitləri bic mistaçoqlar...
Səy etmə, qorxutmur məni boşluqlar!
Sən məni boşluğa göndərirsən ki,
Öz məharətimi təkmilləşdirim;
Səninçün odlardan təmsillərdəki
Pişiktək, şabalıd qapıb gətirim.
Qoy olsun, razıyam! Qapacağam mən!
Ümid edirəm ki, boşluq dediyin
Aləmdə çox şeylər tapacağam mən.

Mefistofel

Lakin ayrılmamış qoy deyim ki, sən
Tərifə layiqsən... Mənə bələdsən.
Al bu açarı da.

Faust

Bu, nəyi açır?
Kiçik şey...

Mefistofel

Xor baxma, gərək olacaq.

Faust

Əlimdə böyüyür, işiq da saçır!..

Mefistofel

Demək, hiss elədi əlinə alcaq!
Bu açar zənn etmə bir oyuncaqdır, –
Səni Analara çətdirəcəkdir.

Faust

(diksinərək)

Analara! Bax bu söz mənimçün hər an
Qorxuncdur dəhşətli ildırımlardan.

Mefistofel

Sən elə məhdudsan, kütsən ki, demək,
Gətirir təzə söz o an dəhşətə?
Məncə, qeyri-adi bir söz eşitmək
Gərək heç salmaya səni heyratə.
Ağılırməzlərə alışmış ürək
Heç vaxt təmkinini pozmasın gərək.

Faust

Rahatlıq süstlükdə deyildir, yox, yox!
Sarsıntı ən nəcib, böyük duyğudur.
Bu hisslər çox baha başa gəlir, çox...
Kainat bu hisslə ancaq duyulur.

Mefistofel

O halda, tez ol, en dərinliklərə,
Ya da başqa sözlə – qalx yüksəklərə.

Bu, eyni bir şeydi: mövcud dünyadan
Keç başqa aləmə – mövcud olmayan
Keçmiş surətləri seyrə dal, zövq al.
Buludtək qarışıq kabuslar görsən,
Sən qov bu açarla onları dərhal.

F a u s t
(ürəklənmiş)

Açarı əlimdə sıxdıqca özüm,
Elə bil, güc alıb qabarır köksüm.

M e f i s t o f e l

Elə ki göründü odlu üçayaq,
Demək dərindən də dərinlərdəsən.
Analar, od olan yerdə olacaq...
Aydın görəcəksən həndəvərdə sən.
Təcəssüm etdirmək, dəyişmək onu,
Əbədi zəkanın sonsuz oyunu!
Bütün surətləri yaranmışların
Görsən orda uçur hey narin-narın,
Qorxma, onlar səni görə bilməz heç,
Onlar cizgiləri görürlər... Tez keç,
Özünü cürətlə sən ver qabağa,
Açarı hökm ilə vur üçayağa.

Faust açar olan əlini hökm ilə qabağa uzadır.

Çox gözəl! O zaman odlu üçayaq,
Açarla birləşib birgə qalxacaq.
Onda səadətlə qanad çalıb sən,
Onlar göz açmamış geri dönərsən,
Elə ki gətirib-çıxartdın onu,
Heyrətdə qoyaraq bütün salonu,
Ovsunla hər iki qəhrəmanı sən
Zülmətlər qoynundan səsləyəcəksən.
Buxur dumanları çevrilib o an
Olacaq kişi və qadın qəhrəman.

Faust

Yaxşı, bəs mən indi nə etməliyəm?

Mefistofel

Vurub ayağını torpağa möhkəm,
İndi getməlisən yerin təkinə.
Vurub oradan da qalxarsan yenə.

Faust ayağını yerə vurub yox olur.

Mefistofel

Açar ona sərrast yol açacaqmı?
Kim bilir, o, geri qayıdacaqmı?

ÇIRAQBAN SALONLAR

İmperator, knyazlar, Mefistofel.
Saray adamları həyəcanlı.

Kamergər

(Mefistofelə)

Siz, ruhlar səhnəsi vəd etmişdiniz,
Hökmdar gözləyir onu səbirsiz.

Kastelyan

İndi o haqdaydı elə söhbəti...
Çox gözlətmək olmaz əlahəzrəti!

Mefistofel

Yoldaşım qapanıb evə bütün gün,
Çalışır gizlində elə bu işçün...
Ruhlar tamaşası çox ağır işdir,
Həm bilik lazımdır buna, həm ürək.
Heç kəs bu səhnəni göstərməmişdir,
Cadugər məharət işlətsin gərək.

Kastelyan

Cadugər nə edir – bizə nə?! – etsin!
Hökmdar dediyi yerinə yetsin!

Sarışın xanım

(Mefistofelə)

Müsaidənizlə, verim bir sual:
Baxın, necə ağdır üzüm tərtemiz!
Yay gircək, çil basır üzümü xal-xal...
Bəs buna bir çarə bilmirsiniz siz?

Mefistofel

Heyif! Gül kimi ağ bir üz, yarım il –
Bəbir dərisitək görünür, çil-çil!
Siz, su qurbağası kürüsü ilə
Quru qurbağası dilini qatın...
Və on dörd gecəlik ay işığında
Onu od üstündə yaxşı qaynadın.
Bir-bir ləkələrə ehmalca sürtün,
Ümid edirəm ki, çəkilər bütün.

Qarabuğdayı xanım

Dövrəyə alıblar hər yandan sizi,
Bizdən də kəsməyin şəfqətinizi.
Sizdən bir ricam var... rica, iltimas...
Soyuq apardığı üçün bir kərə,
Basa bilməyirəm pəncəmi yerə...
Nə rəqs etmək olur, nə də reverans.

Mefistofel

Bassam ayağımla tez keçib-gedər!

Qarabuğdayı xanım

Buna sevgililər yol verə bilər.

Mefistofel

Ayağı ayaqla sağaldırıq biz...
Düzdür, ayağımın təması sərtidir.
Lakin müqavimət göstərməyin siz,
Oxşarı oxşarla sağaltmaq şərtdir.

Qarabuğdayı xanım

(qışqıraraq)

Vay! Vay! At ayağı!.. At qüvvəsidir!

Mefistofel

Şikəstlik soyuğun nəticəsidir.
Bax, ağrınız keçdi, yüngülləşdiniz...
İstər rəqs ediniz öz aşnanızla,
İstər masa altıda təpikləşiniz.

Üçüncü xanım

(adamlar arasından güclə keçərək)

Dərdim var! Buraxın, mən öz yarımın
Eybini deyim: o, məndən gen durur...
Dünən məftunuydu baxışlarımlın,
Bu gün başqasıyla laqqırtı vurur.

Mefistofel

Bu çox ciddi işdir. Qulaq as ancaq!
Sən al bu kömürü, ona yaxınlaş,
Görməsin... Qoluna bir xətt çək yavaş;
O özü ürəkdən peşman olacaq.

Sən o kömürü ud – içmə su, şərab!
Qayıdıb gələcək o xanəxərab.

Üçüncü xanım

Bu, zəhər deyil ki?

Mefistofel
(acıqlı halda)

Bu lap hədyandır!
Çox nadir bir şeydir o kömür, canım!
Müqəddəs övliya tonqalındandır,
Uzaq bir diyardan gəlibdir, xanım!

P a j

Mən bir qız sevirəm, deyir – uşaqsan...

Mefistofel
(kənara)

Yüürür üstümə hərə bir yandan...

(Paja)

Sən qızları burax, onlardan əl çək;
Sənə yaşlıların gözü düşəcək!

O birisilər də adamları yarınb
Mefistofelin yanına keçməyə can atırlar.

Budur, hey bir ucdan gəlirlər... demək,
Vəziyyət xarəbdır! Çarəsiz, gərək
Çağırım köməyə həqiqəti mən.
Analar! Faustu buraxın, hökmən!

(Ətrafa göz gəzdirərək)

Salonda qaraldı, elə bil, şamlar,
Saray hərəkətə gəldi – hökmdar
Yenə başındakı məyyətiylə,
Yenə əzəməti, həşəmətiylə

Keçdi cəngavərlər salonuna, bax!
Bu salon onları güclə tutacaq.
Geniş divarların xalısı əlvan,
Qədim silahlarla bəzənib hər yan.
Ovsuna ehtiyac heç olmayacaq,
Ruhlarla doludur burda künc-bucaq.

CƏNGAVƏRLƏR SALONU

Zəif işıq. İmperator və saray adamları

Herold

Vəzifəm, əlbəttə, sövq edir məni
Tamaşa haqqında verim izahat;
Lakin ruhla bağlı sirli səhnəni
Şərh etmək çətindir mənə bu saat;
Salıb həyəcana məni bu əsrar!
Düzülmüş yan-yana kürsü, kreslo...
Lap qabaq cərgədə böyük hökmdar
Əyləşib, seyr edir əzəmətlə o,
Qalın pərdələrə rənglə çəkilmüş
Qədim müharibə səhnələrini.
Salonda tutubdur hamı yerini.
Arxa sırada da gənc sevgililər
Yanaşı yer tapıb oturublar, bax;
Hamı tamaşaya göstərir maraq:
Ruhlar zühur edib görünə bilər!

Şeypur səslənir.

Münəccim

Tamaşa başlansın! Əlahəzrətin
Buyruğu belədir! Ayrı, ey divar!

Göstərsin sehr indi öz qüdrətini.
Odur, bax, yığılır pərdə-xalılar,
Sanki, bükür onu bir güclü yağıın...
Genişcə bir səhnə açıldı, baxın!
Saynışır ətrafda sehrlı bir nur,
Səhnə qabağına çıxıram, budur.

Mefistofel

(başını suflyor budkasından çıxararaq)

Buradan hər yana atmaq olar tor...
Mən kiməm? Anadangəlmə suflyor!

(Münəccimə)

Göydən, ulduzlardan xəbər verən, sən,
Mən deyənləri də başa düşərsən!

Münəccim

Sehrkar qüvvəylə qarşımızda, bax,
Çox qədim bir məbəd canlandı... Bir vaxt
Öz nəhəng çiyində göyü saxlayan
Atlanttək – sütun var binada saysız...
Onlar lap bir dağı saxlayar, inan!
Halbuki bəs idi ikisi yalnız!

Memar

Bax, bu antik sənət – qədim büsətdir!
Öz ağırlığıyla o, mənə yaddır.
Bilmirəm nə üçün xırdaya – nəhəng,
Yöndəmsiz şeylərə deyirlər – qəşəng.
Oxvarı qübbələr mənə xoş gəlir;
Tağ göyə baş çəkir, xəyal yüksəlir!

Münəccim

Xeyirxah ulduzlar hüsni-rəğbətlə
Bizə bir xoş saat bəxş etmiş bu gün;
Gəlin qəbul edək onu hörmətlə,
Bağlasın əql ilə sehri bir düyün,

Arzu etdiyimiz aləmi görək.
Uzaq və əlçatmaz bir xəyal kimi,
Bu ağlasığan şey deyilsə də,
İnanaq ona bir ehtimal kimi.

Faust o biri tərəfdən səhnəyə çıxır.

Kahin qiyafəli bu cəsur adam,
Səadət axtarmış həyatda müdam.
Başladığı işi başa vuracaq.
Dipsiz boşluqlardan onunla birgə
Qalxır üstündə cam olan üçayaq.
Buxur ətri gəlir camdan, budur bax.
Xeyir-dua verə gərək bu işə,
Xeyirlə üz-üzə gələk həmişə!

F a u s t

(təntənə ilə)

Sizi səsləyirəm, ey xilqətində
Lütfkarlıq olan, Analar, sizi!
Hüdudsuz boşluqlar səltənətində
Sizi çağırırım, Analar, sizi!
Siz tək deyilsiniz, uçur bir dəstə
Həyat kölgəsi də başınız üstə!
Hamısı da cansız, amma işgüzar.
Onlar öz sevinci, öz qəmləriylə,
Bir vaxt mövcud olub, yaşamış aşkar.
Yenə də rövnaqlı görkəmləriylə
Əbədi olmağa can atır onlar.
Lakin siz onları gündüzün qəşəng
Nurlu çadırıyla, gecənin zülmət –
Tağı arasında bölüşdürərək,
Yaydınız aləmə: – Bir qisim surət
Qoşuldu təbii həyat selinə;
Bir qismi – dünyaya göstərilməkçün
Keçdi sehrkarın, sehrin əlinə!

Münəccim

Kahin cama vurcaq sirli açarı,
Buxar burum-burum qalxır yuxarı.
Bürüyür hər yanı, baxın, bu duman,
Yayılır, sıxlaşır, artır anbaan.
Bu ruhlar buludu doğurur heyrət,
Bax, canlı nəğmədir hər bir hərəkət.
Səmavi səslərdən yaranan axın
Xoş bir təranəyə çevrildi, baxın...
Sütunlar, divarlar, daşlar səslənir,
Oxuyur məbəd də bu xoş nəğməni.
Buludlar qoynundan bir oğlan enir,
Salır gəlişiyə heyrətə məni.
Susuram. Tanıdı hamı, çox güman,
Parisdir görünən bu gözəl oğlan.

Paris görünür.

Birinci xanım

Həm gənkdir, həm gözəl – gözqamaşdıran!

İkinci xanım

Dəymiş şaftalıdır, elə bil, oğlan!

Üçüncü xanım

Dolğun dodağı var, zərif biçimli!

Dördüncü xanım

Belə piyalələr olur içimli!

Beşinci xanım

Gözəldir, amma o, çox zərif deyil.

Altıncı xanım

Bir az çevikliyi çatmır, elə bil.

Cəngavər

Nə qədər baxıram, – adi çobandır!
O nə şahzadədir, nə zadəgandır!

İkinci cəngavər

Yarımqılpaq halda xoş görkəmi var,
Cəng libası geysə, nəyə oxşayar?

Birinci xanım

Oturdu... Yay kimi çevik və cəliddir!

Cəngavər

Qoynu sizin üçün əsl cənnətdir!

İkinci xanım

Əlini başının altına qoyur!

Saray qulluqçusu

Ədəbsizliyə bax, uzandı, odur!

Birinci xanım

Kişilər hər şeyə bir irad tutar.

Saray qulluqçusu

Hökmdar yanında uzanmaq olar?

Birinci xanım

Bu, onun roluna daxildir, canım!

Saray qulluqçusu

Nəzakət hər yerdə lazımdır, xanım!

Birinci xanım

Yatmaq istəyirdi, yuxuladı, bax!

Saray qulluqçusu

Hələ harasıdır, xoruldayacaq!

Gənc xanım

(heyvətlə)

Buxur qarışıqlı gözəl bir ətir,
Axıb, ürəyimi lap sərinlədir!

Ortayaşlı xanım

Mənim də qəlbimə xoş bir meh əsir,
Deyəsən, bu, onun xoş nəfəsidir.

Yaşlı xanım

Bax, bu qarşımızda açılmış çiçək,
Ambroziyadır – ətirli, qəşəng!

Yelena görünür.

Mefistofel

Necə də gözəldir! Amma elə bil,
Ürəyim buzdandır... Zövqümcə deyil!

Münəccim

Odlu dilim belə olsaydı, dərhal,
Onu görənlər kimi kəsilərdi lal.
O gəldi – aləmdə nə vardı söndü,
Dünyalar gözümdə bir heçə döndü.
Onu görənlərdə qalmayıq qərar,
O, kimi sevmişsə, odur bəxtiyar!

Faust

Yox, yox, gözlərimə inanmıram mən:
Sanki, gözəlliğin nur çeşməsindən
Qəlbimə bir şəfəq dalğası axdı!
Şövqü gözlərimi yandırdı-yaxdı...
Bu, mənim qorxulu axtarışımın
Xoş mükafatıdır... Yaşayışımın –
Mənası nə imiş bəs bu vaxtadək?
Dünya gözlərimdə dəyişib, demək,
Bir məna kəsb etdi. Yalnız indi mən
Yaşamaq istədim, yaşamaq, hökmən!
Səndən üz döndərsə, dünyada könül,
Qoy nəfəs almayım, yanıb olum kül!
Güzgüdə gördüyüm ilahi surət
Solğun əksi imiş yalnız bu hüsnün.
Nəyim var – iradə, sevda, məhəbbət,
Həyatım, varlığım – sənindir bütün!

Mefistofel

(suflyor budkasından)

Özünü ələ al! Çıxma rolundan!

Yaşlı xanım

Boylu-buxunludur, diqqətlə baxsan,
Bədəninə görə başı kiçikdir.

Gənc xanım

Ayağına baxın! Gör necə dikdir!..

Diplomat

Şahzadə xanımlar çox görmüşəm mən.
Yox, buna tay deyil hər incə-mincə;
Bu, başdan-ayağa gözəldir, məncə!

Saray adamı

Verəcək hiyləgər gözəl, deyəsən,
Özünü oğlanın yanına indi.

Birinci xanım

Oğlan pak, amma o necə çirkindir!

Şair

Oğlanı qərq edib nura ilahə!

Birinci xanım

“Ay və Endimion” dur, eynən, bu lövhə.

Şair

Bəli, bu füsunkar, göy ilahəsi
Əyilir içməyə o gül nəfəsi...
Bax, öpdü! O gəncə qibtə edirəm!

Duenya

Lap göz qabağında? Vay, dəli, sərsəm!

Faust

Bu nə lütfkarlıq?.. Dözmərəm!..

Mefistofel

Sus, sus!
İmkan ver, nə edir qoy etsin kabus!

Saray adamı

Səssiz uzaqlaşır... oyandı oğlan.

Birinci xanım

Qayıdır... Bilirdim, qayıdacaqdır.

Saray adamı

Gənc, bunu möcüzə zənn edir, inan!

Birinci xanım

Canansa, həyadan-ardan uzaqdır.

Saray adamı

Oğlanın yanına döndü təmkinlə.

Birinci xanım

İndi dərs verəcək oğlana, dinlə!
Kişilər bu işdə çox axmaq olur...
Gənc elə bilir ki, bu nəzəninə
Dünyada rast gələn ilk kişi odur.

Cəngavər

Əhsən o şahənə hüsənə, təmkinə!

Birinci xanım

Yolunu azmışın biridir, külbaş!

P a j

Oğlanın yerinə mən olaydım kaş!

Saray adamı

Kim belə bir tora düşmək istəməz?

Birinci xanım

Çox əldən keçib bu ləli-biəvəz,
Sürtülüb qızılı, gedibdir zəri.

İkinci xanım

Bilir on yaşından belə işləri.

Cəngavər

Həmı yaxşı tikə axtarır, düzü,
Mənə kifayətdir, elə bu özü.

Alim

Mən aydın görürəm bu işvəkarı...
Özü olduğuna şübhəm var bir az.
Göz aldadıcıdır, inanmaq olmaz,
Mən əsas tuturam yazılanları.

Qədim Troyada Yelena bütün
Qoca kişilərin xoşuna gəlmiş.
Mənim də xoşuma gəlir o, bu gün.
Demək, bu gördüyüm həqiqət imiş!

Münəccim

Oğlan uşaq deyil! Qüvvətli, cəsur
Bir qəhrəman kimi qucaqladı, bax!
Qızda müqavimət təlaşı yoxdur...
Güclü qollarıyla qaldırdı qoçaq,
Deyəsən, qaçırır...

Faust

Dəlisov axmaq!
Deyəsən, həddini aşırısan... dayan!

Mefistofel

(suflyor budkasından)

Canım, tamaşanı sənsən ki qoyan?

Münəccim

Demək, tamaşanın məğzi, əsası
Olur: "Yelenanın qaçırılması".

Faust

Nə?! Qaçırılması? Bəs mən heç nəyəm?
Bu açar əlimdə deyildir, bəyəm?
Bu, məni kimsəsiz boş səhralardan,
Dəhşətlər içindən, gur dalğalardan
Keçirib torpağa çatdırdı birbaş.
Artıq həqiqətlər ələmindəyəm.
Durmuşam torpağın üstündə möhkəm.
Mənə bu ruh ilə təkbətək savaşı
Hər iki ələmdə haqq qazandırar;
Mən buna qadirəm, buna haqqım var!
Bu gözəl bir zaman məndən əlçatmaz
Uzaq ələmdəydi, indi – çox yaxın!
Yox, onu mən xilas etməsəm, olmaz!
Fürsəti ələmdən çıxartma, saqın!
Mənim olmalıdır o gözəl mələk,
Analar! Barın siz, siz edin kömək!

Münəccim

Faust! Nə edirsən, Faust! Əl saxla!
Zorla qucaqlayır! Qucaqlamaqla
Kabus solğunlaşdı... Sirlə açarı
Tutdu gəncə tərəf... Lap toxundurdu!
Fəlakət! Fəlakət! İldırım vurdu!

Partlayış. Faust yerə yıxılır.
Ruhlar dumana dönüb yox olur.

Mefistofel

(Faustu çiyinə ataraq)

Yaxşı deyiblər ki, şeytani-şərər
Axmaqla dost olsa, çəkəcək zərər!

Qaranlıq, həyəcan, çaxnaşma.

İkinci pərdə

QOTİKA ÜSLUBUNDA UCATAĞLI DARISQAL OTAQ. FAUSTUN ƏVVƏLKİ KABİNETİ, KEÇMİŞDƏ OLDUĞU KİMİ

Mefistofel pərdənin arxasından çıxır. Pərdəni çəkib geri baxarkən, arxa planda Faustun dədə-babadan qalma çarpayıda hərəkətsiz uzandığı görünür.

Mefistofel

Eşqin açılmayan düyünlərində
Yenidən dolaşmış yazıq, hələ yat!
Yelena eşqinə düşənin huşu
Gəlməz asanlıqla başına, heyhat!

(ətrafa göz gəzdirərək)

Otaqda hər yana salıram nəzər,
Heç bir dəyişiklik, deyəsən, yoxdur.
Solmuş şüşələrin rəngi bir qədər,
Mürəkkəb qurumuş, kağız saralmış,
Hər şey öz yerində, necə var, qalmış.
Şeytanla bağlanan müqaviləni
Faust bu qələmlə imzalamışdır.
Üstündə qurumuş qan da qalmışdır...
Bu nadir qələmi əldə edəni,
Məncə, təbrik edər hər bir antikvar.
Budur, asqıda da köhnə bir kürk var.
Bir dəfə çiynimə bunu salaraq,
Burada bir təzə şagirdə axmaq
Şeylər danışdığım xatirimdədir.
İndi həmin şagird, yəqin, böyük bir
Oğlandır; dediyim şeylər üstündə
Baş sındırmaqdadır hələ bu gün də.
Ey kürk, məndə səni bir də geyinmək,
Lovğa dosent kimi çox cəsarətlə

Hər cür yalan satıb, bir az öyünmək
Meyli baş qaldırdı yeni qüvvətlə.
Yadırgamışsa da bu rolu şeytan,
Alimçün genişdir hələ bu meydan.

*(Kürkü alıb çıxır. Kürkdən qara qurdlar,
güvələr və müxtəlif həşəratlar tökülür.)*

Həşəratın xoru

Salam, köhnə havadar,
Salam, əziz hamimiz!
Boynumuzda haqqın var,
Tanıyırdıq hamımız.
Sən bizi burda tək-tək
Səpdin müxəlləfata.
Biz min-min törəyərek
Qaynaşırıq, ay ata!
Ürəklərdə gizlənən
Məkri, hiyləni görmək,
Kürkdə bitmiş görməkdən
Çox-çox çətindir, gerçək!

Mefistofel

Məni sevindirir bu həşəratın
Törəyib artması! Əkənlər biçər!
Çırpdıqca bu köhnə dəri xalatın
Hər künc-bucağından yağır cücülər.
Uçuşun, hərələnin, hey vızıldaşın,
Nə köhnə-kültə var – tamam daraşın!
Tələsin, gizlənin küncdə, bucaqda,
Yaşayın əbədi tozda, torpaqda,
Bax, bu kəllələrin göz boşluğunda,
Çatlamış divarın hər oyuğunda,
Keçmişin saralmış perqamentində
Bütün bu köhnəlik səltənətində.

(Kürkü geyir.)

Ört çiyinlərimi, məni alim bil;
Alimlik etməyə çox həvəsim var.

Ada yiyələnmək kifayət deyil,
Hardadır hökmümə tabe adamlar?

*(Zəngi çalır, uzunsürən kəskin zəng səmindən
divarlar titrəyir, qapılar taybatay açılır.)*

Famulus

(Ağır addımlarla uzun qaranlıq dəhlizdən çıxır.)

Bu nə zəngdir belə!? Dəhşətə bir bax!
Pillələr titrəyir, divarlar əsir...
Rəngli şüşələrdə parıldayaraq
Şimşəklər oynayır odlu, münkəsir...
Döşəmə tərənir, sanki, sökülür,
Tavandan toz-torpaq, əhəng tökülür...
Qərribə bir qüvvə açarla bağlı
Ağır qapıları açdı taybatay...
Dəhşət! Orada da, bax, qaşqabaqlı
Kürk geymiş bir nəhəng dayanıb, vay, vay...
Üzünə baxanda dizim bükülür.
Neyləyim? Qaçımmı? Əl edib gülür...

Mefistofel

(ona işarə edərək)

Buyurun, sizsiniz, yəqin, Nikodim?

Famulus

Bəli! Dua etmək peşəmdir qədim...

Mefistofel

O barədə sonra!

Famulus

Mən çox şadam... siz
Adımı-sanımı bilirmişsiniz...

Mefistofel

Yaxşı tanıyıram sizi, az qala
Qocalıbsınız lap, saça, saqqala
Dən düşüb – yenə də tələbə amma...
Doğrudur, müttəsil alim adama
Oxumaq lazımdır. Elm öyrənən kəs
Əslində ayrı cür yaşaya bilməz.
Kağızdan ev tikər, oyun-oyuncaq...
Nə qədər böyük bir zəka olsa da,
Axıra çatdıra bilməz dünyada.
Qurub-quraşdırar bu cür ev ancaq...
Sizin istedadlı müəlliminiz,
Vaqner alicənab doktor, şübhəsiz,
Ən məşhur alimdir indi bu saat.
Hər gün biliyini artırır qat-qat...
Uca kafedradan daim nur saçır.
Müqəddəs Pyotrək açarları var,
Yerlərin, göylərin sırrını açır.
Alimlər yanında vardır hörməti,
Dərin zəkasıyla ad da almışdır.
Hətta onun böyük şanı, şöhrəti
Faustun şəninə kölgə salmışdır.

Famulus

Bağışlayın, cənab! Cəsarət etsəm,
Siz buyuranların əksinə getsəm, –
Bağışlayın məni... bu həqiqətdir,
Təvazö doktorda gözəl sifətdir.
Böyük aliminsə yoxa çıxması,
Nə deyim, ağlasığmayan bu iş,
Elə sarsıtmış ki, düzü, Vaqneri,
Hələ də özünə gələ bilməmiş...
Faustun qayıdıb gəlməsi üçün
Dua eləyir o, yenə də hər gün.
Faustun otağı, necə var, durur,
Heç bir kəs nə girir, nə də əl vurur...
Otaq sahibini gözləyir, fəqət,
Mən bura girməyə etmirəm cürət.

Ulduzlar nə deyir? Nə baş verəcək?
Bütün bina əsdi dəhşət içində,
Qapılar açıldı, oynadı şimşək...
Sizi görüb qaldım heyrət içində.

Mefistofel

Yaxşı, haradadır, bəs doktor özü?
Mümkünsə, tez məni ona yetirin!
Ya da zəhmət çəkib bura gətirin!

Famulus

Yox, mən bacarmaram! Qorxuram, düzü!
Bilirəm işinin çox olduğunu...
Tapşırıb narahat etməyək onu.
Sakit bir guşəyə çəkilişiyə –
Görünür, məşğuldur bir kəşf işiyə.
Neçə aydır ki, o təmizkar adam
İndi kömürçüyə oxşayır tamam.
Hisdən qapqaradır burun, qulaq, baş;
Gözlər qan çanağı, nə kirpik, nə qaş...
Həyəcan içində günlərdən bəri
Oturub sanayı dəqiqələri.
Heç bir şey eşitmək istəmir, ancaq –
İndi bir məşadır fikri, bir ocaq!

Mefistofel

Demək, o, məni də gəlməz görməyə?
Mən onun işinə təkan verməyə
Qadir bir adamam.

*(Famulus gedir. Mefistofel
təşəxxüslə kresloda əyləşir.)*

Budur, bax, atam,
Hələ kresloda heç oturmamış,
Çıxdı bu tərəfdən köhnə bir tanış.
Lakin bu zəmanə gəncləri bir az
Həm çox lovğa olur, həm çox utanmaz!

Bakalavr

(cəld addımlarla dəhlizdən çıxaraq)

Açıldı, nəhayət, bütün qapılar!
Demək, az da olsa, ümidimiz var:
Bizi diri-diri bu daş qəfəsdə
Dəfn etsələr belə, lap son nəfəsdə
Qaçıb qurtarmağa imkan tapılar!

Divarlar əyilib, tağlar yatacaq,
Baş alıb buradan gərək tez qaçaq.
Yoxsa divarların altında qalar.
Ömrümüz, günümüz olar tarü-mar...
Dünyada, olsam da ən cəsür adam,
Burdan o tərəfə addım atmaram!

Bir də bu otağa gəlməklə, məgər,
Şagird yeni bir şey öyrənə bilər?
Neçə illər əvvəl, yeni şagirdkən,
İlkin bura gəldim qorxa-qorxa mən.
Çıxdı qabağıma bir keçisaqqal,
Cəfəng bir nəsihət başladı naqqal!

Köhnə kitablarda yazılanlardan,
Başqa şey bilməyən bu müəllimlər,
Dünyada başları çıxan-çixmayan
Boş şey öyrətdilər bizə, nə qədər!
Keçdi ən qiymətli günlər boş, hədəf.
Budur, bax, onlardan biri oturmuş
Qaranlıq dənizdə bu otaqdaca.

Məni heyrət alır! Qarşımda durmuş
Səhv eləmirəmsə, həmin o qoca...
Necə görmüşdümsə, o qəbul günü,
Bürünüb oturmuş köhnə kürkünü.
Mən çox sadələvhüdüm, o çox hiyləgər,
O, kül sovurduqca yumuldu gözüm.
İndi özgə vaxtdır, deyil o illər,
Cürətlə hücumu keçirəm özüm!

(Mefistofelə yaxınlaşır.)

Ey möhtərəm qoca! Leta çayının
Suları aşarkən daz başınızdan
Olub-qalanları aparmayıbsa,
Və bir şey qalıbsa yaddaşıınızda,
O halda siz mənim simamda bu gün
Gərək akademik şərtlərdən bütün
Qurtulmuş öz keçmiş şagirdinizi
Xatırlayasınız... O vaxt mən sizi
Necə görmüşdümsə, lap o cürsünüz...
Mənsə bambaşqayam, bax, görürsünüz!

Mefistofel

Şadam ki, gəldiniz zəngin səsinə...
Mən sizə o vaxtdan bələdəm, qoçaq,
Axı kəpənəyin biz sürfəsinə
Baxanda, bilirik necə olacaq.
Qıvırcıq saçlarla krujeva yaxa
O vaxt oxşadırdı sizi uşağa.
Hə, bir də yadıma gəlir ki, hələ
Siz saç qoymurdunuz o vaxtlar belə.
Bu, isveçsayağı qoyduğunuz saç,
Göstərir adamı cəsür, əzmkar.
Lakin o fəlsəfi absolyut ki var,
Onu məişətə gətirməkdən qaç!

Bakalavr

Ey möhtərəm qoca! Doğrudur, bu yer
Həmin yerdir, amma başqadır zaman.
İkibaşlı sözlər işlətmək yetər;
Daim irəliyə gedir bu dövran!
Həyata baxırıq biz başqa gözlə.
O zaman sadələvh bu şagirdi siz
Ələ salırdınız hər axmaq sözlə.
İndi inanmırıq o sözlərə biz!

Mefistofel

Gənclərə deyərkən biz hər hikməti,
Xoşlamaz ağızından süd iyi gələn.

Sınaqlardan çıxan bir həqiqəti
Sanar ki, özüdür tapıb kəşf edən.
Müəllimlərini, nə ki var, tamam
Zənn edər biliksiz, axmaq və avam!

Bakalavr

Avam yox, deyərdim, bəlkə, hiyləgər...
Elə bir müəllim varmı ki, məgər
Bizə həqiqəti söyləyə aşkar?
Kimisi üstünə qoyub artırar,
Kimisi kiçildər bir başqa adla:
Gah ciddi bir təzddə, gah zarafatla!

Mefistofel

Hər şeyin öz vaxtı vardır, şübhəsiz,
Neçə il dərs alıb, məktəbə gedib,
Neçə il təcrübə, bilik kəsb edib,
İndi dərs deməyə hazırsınız siz.

Bakalavr

Təcrübə? Köpükdür! Tüstüdür, hədər!..
De, nəyə müvəffəq olmuşuq, nəyə?!
Nə ki öyrənmişik indiyə qədər,
İnan ki, dəyməzdi heç öyrənməyə.

Mefistofel

(bir qədər sükutdan sonra)

Çoxdan mən özüm də bu fikirdəyəm...
Duyuram geridə qaldığımı da,
Məzmunsuz bir adam olduğumu da.

Bakalavr

Bax, şadam! Ağıllı söz deyirsiniz!
Doğrusu, ömrümdə ilk rast gəldiyim
Sağlam düşüncəli qoca sizsiniz!

Mefistofel

Qızıl xəzinəsi axtararkən mən,
Kömür çıxartmışam bir qucaq yerdən.

Bakalavr

Etiraf edin ki, deyil kəlləniz,
Bu boş kəllələrdən qiymətli, əziz.

Mefistofel

(mehribanlıqla)

Dost, sən bilirsənmi – kobudsan yaman!

Bakalavr

Alman nəzakətli danışanda, – söz
Bir az saxta çıxır... di gəl buna döz!

Mefistofel

*(təkrarlı kreslosunda səhnənin qabağına
yaxınlaşıb camaata müraciətlə)*

Nə işıq verirlər burda, nə hava,
Bəlkə, aranızda tapam bir yuva?

Bakalavr

Həç bir ləyaqəti olmayanlar da
Yaşayır ən miskin çağlara qədər.
Həçkən bir şey olmaq səyi onlarda
Mənasız bir şeydir, mənəcə – boş, hədər...
Güc – fəaliyyətdə, həyat – qandadır.
Gənclərin qanıtək qaynar qan hanı?
Güc, hünər həyatı yaradandır,
Gəncliyin qanıdır həyatın canı!
Yer üzü daima boşalır-dolur,
Güclü qalib gəlir, zəif məhv olur.
Bir deyin, dünyanın yarısını biz

Fəth edənə qədər, siz nə etdiniz?
Siz hey fikrə gedir, xəyala dalır,
Planlar, planlar tutur, qocalır,
Hey qocalırsınız, lap dona-dona.
Biz soyuq qızdırma deyirik buna!
Yaş çatdı otuza – ölüsən, demək,
Yaxşısı budur ki, vaxtında qırıb
O biri dünyaya sizi göndərək!

Mefistofel

Daha buna yoxdur şeytanın sözü.

Bakalavr

Yox desəm, yox olar şeytanın özü!

Mefistofel

(öz-özünə)

Səbr et, o, sənə də badalaq vurur.

Bakalavr

Gəncliyin nəcib bir iddiası var:
Dünya olmamışdır mən yaratmamış,
Günəşi dənizdən çıxaran mənəm.
Ay nə olduğunu bilməmiş aləm,
Mən onu fırladıb göyə atmamış!
Gündüz – yollarımı işıqlandırır,
Gecə – ulduzlardan çıraq yandırır.
Məndən başqa sizi filisterliyin
Dəmir buxovundan kim qurtarardı?
Bəli, mən azadam! Ruhumun təlqin
Etdiyi nur məni hara apardı –
Ora gedəcəyəm! Önüm – şafəq, nur,
Arxam – zil qaranlıq, zülmət doludur.

(Gedir.)

Mefistofel

Get, qəribə oğlan, bu lovğalıqla
Hələ təsəlli tap, fəxr elə, öyün!
Əgər səndən əvvəl dünyada bütün
Başların çoxdan bu suallar ilə
Məşğul olduğunu bilsəydin, bu gün
Çox məyus olardın. Lakin burada
Qorxulu şey yoxdur... Bu hal arada
Bir neçə illikdir! Olma nigaran;
Narahat etməsin heç nəticəsi:
Hər necə qızcırsa üzüm şirəsi,
Şərab alınacaq axırda ondan!

(Parterdə oturan və əl çalan gənclərə müraciətlə)

Hamınız çox soyuq, çox etinasız!
Sizi qınamıram, uşaqlar, bu gün,
Şeytan qocalıbdır. Onu duymaqçün
Hələ siz də gərək qocalasınız!

ORTA ƏSR ÜSLUBUNDA LABORATORİYA

Fantastik məqsədlər üçün
quraşdırılmış iri və yöndəmsiz cihazlar.

Vaqner

(kürənin yanında)

Bu nə zəngdir?! Səsindən
Diksindi daş-divarlar!
Az qalır... Duyuram mən,
Çox çəkməz bu intizar.
Odur, bax, retortada
Zülmətlər işıqlanır.

Yaqut kimi, ortada
Qıpqızıl şimşək yanır.
Ağ işıq şüaları
Şığıyır sağa-sola.
İşimiz avand ola,
Ah, korlanmaya, barı!
İlahi! Bu qapını
Sındıran kimdir, belə?

Mefistofel

(içəri girərək)

Salamlar! Başa çatsın
İşiniz sürət ilə!

Vaqner

(qorxaqcasına)

Salam! Ayağınız olsun uğurlu!

(yavaşdan)

Səssiz! Səs salmayın! Böyük və nurlu
Bir iş başa çatır, bax bu arada.

Mefistofel

Nəylə məşğulsunuz axı burada?

Vaqner

(pıçiltı ilə)

İnsan yaratmaqla!

Mefistofel

Belə de! İnsan!?

O halda, bəs hansı nişanlıları
Sən bu dar kolbaya sığışdırıbsan?

Vaqner

Allah eləməsin! Yox! Canlıların
Bir ana bətnində törədilməsi
Sayılır köhnəlmiş axmaq bir moda.
O zərif başlanğıc – çıxış nöqtəsi
Ki, həyat çeşməsi adlanır o da,
Gözə görünməyən dərinliklərdən
O özü-özünə yol açar, hökmən...
Əvvəl yaxınlıqda, sonra uzaqda
Olan hər bir şeyi qamarlamaqda
İqtidar qazanmış bütün bu şeylər
Artıq itirmişdir öz qiymətini...
Hazırda heyvanlar hələ bir qədər
Duymaqdadır bunun öz ləzzətini!
Lakin istedadlar sahibi insan
Gərək öz nəslini yaratmaq üçün
Daha saf və təmiz keçmiş olan
Yeni üsullara əl atsın bu gün!

(ocağa tərəf dönərək)

Odur, işıldayır! Yox, həqiqətən,
Ümid bəsləmənin mənası varmış:
Yüzlərcə maddənin birləşməsindən
İnsan maddəsi də almaq olarmış!
Bağlayıb kolbanın ağzını, adam –
Müəyyən zəhmətə gərək qatlaşa,
Səbirlə, inamla çalışa müdam,
Müvəffəqiyyətlə çatdıra başa.

(yenidən ocağa tərəf dönərək)

Budur, başa gəlir! Hərəkət edən –
Kütlə aydınlaşır artıq get-gedə...
Mənim inamım da get-gedə artır.
Gizli sirlərini bu təbiətin,
Bax, tədqiq etməyə qüvvəmiz çatır!
Üzvi yaratdığı, nə var, xilqətin,
Kristallaşdırırıq, olsa da çətin!

Mefistofel

Çox ömür sürənlər çox bilər, əslən,
Təzə şey görmürəm mən bu arada...
Səyahətlərimdə rast gəlmişəm mən
Kristallaşdırılmış adamlara da.

Vaqner

(gözünü kolbadan çəkməyərək)

Qalxır və yığılır bir araya, bax!
Bir dəqiqə sonra başa çatacaq!
Bəli, başlanğıcda çox böyük işlər
Ağılsız görünür. Bundan sonra biz
Sarsılmayacağıq təsadüfün hər –
Qorxunc oyunundan bir də, şübhəsiz.
Sabahkı alimlər, – zəkası parlaq
Beyin yaratmağa qadir olacaq!

(həyəcan içində kolbaya baxaraq)

Füsunkar qüvvənin cingildətdiyi
Şüşə gah tutulur... gah işıq saçır...
Zərif cizgilərin tərsim etdiyi
İnsan fiqurası lap aydınlaşır.
Bizə nə lazımdır dünyada daha?
Sirlər kəşf edilir, açılır gözlər.
Siz bir qulaq asın diqqətlə! Aha,
Odur, eşidilir aydınca sözlər!

Homunkul

(kolbanın içindən Vaqnerə müraciətlə)

Salam, atacağı! Zarafatsız, mən
Canlandım! Bas məni öz bağrına sən!
Amma çox bərk sıxma, bu şüşə sınar.
Şeylərdə belə bir xüsusiyyət var:
Nədənsə, təbii yaranmış şeylər
Sonsuz kainata sığışmaz olur.
Süni şeylərin sə yeri bir qədər
Qapalı, danışqal, ömrü az olur!

(Mefistofelə)

A! Sən də burdasan, kələkbaz əmi!
Lap gəlib vaxtında çıxdın, eləmi?
Bizi qovuşdurdu xoşbəxt bir ulduz.
İndi ki mən varam, istərəm sonsuz
Bir qətiyyət ilə girişim işə.
Sən yol göstərməkdə, yaqın, hələ də
Mahirsən... Qadirsən buna həmişə.

Vaqner

Sən mənə kömək et bir məsələdə!
Məni dönə-dönə qısnayır dara,
Cavab istəyirlər bu suallara:
Məsələn, deyirlər, – ruh ilə bədən
Daim bir-biriylə sıx bağlı ikən,
Nə üçün o halda, həmişə yenə
Düşmən kəsilirlər bir-birlərinə?

Mefistofel

Dayan! Bir qəribə şey soruşum mən:
Niyə yola getmir arvadla kişi?
Buna aydın cavab verə bilməzsən.
Lakin öyrənməyə dəyər bu işi.
Zənnimcə, səninçün maraqlı olar.

Homunkul

Axı mən nə edim?

Mefistofel

(yandakı qapını göstərərək)

Nə hünərin var,
Buyur, məharətlə göstər burda sən.

Vaqner

(kolbadan gözünü çəkməyərək)

Qəribə uşaqsan, sən, həqiqətən!

Yandakı qapı açılır, çarpayıda
uzanmış Faust görünür.

Homunkul

(heyvətlə)

Bəli, düşünməyə dəyər o haqda!

Kolba Vaqnerin əlindən çıxıb
Faustun üzərində uçaraq ona işıq salır.

Sakit, sıx meşədir, əcəb!.. Uzaqda –
Şəffaf su... Soyunmuş qızlar, qadınlar.
Baxın, bir-birindən gözəldir onlar!
Amma içlərində bircəciyi var...
O ya qəhrəmanlar, ya da allahlar
Nəslindən olmalı! Odur, dupduru
Suların saf, şəffaf sərin bülluru,
Canlı alovunu zərif bədənin
Sərinlətsin deyə, suya can atır...
Deyildir sahilə su elə dərin,
Bax, heç boy da vermir... dizinə çatır.
Bəs sürətlə uçan bu qanadların
Şappıltısı nədir?! Odur, baxsana,
Sındı hamar səthi ayna suların...
Qızlar qorxdı, qaçdı hərə bir yana.
Yalnız kraliça, qadına məxsus
Bir məmnuniyyətlə dayanmış meğrur,
O, ürkək sonalar şahının necə
Üzüb gəldiyini seyr edib durur...
Odur, yaxınlaşır quş lap dizinə,
Sanki, ram olmağa başlayır... Yerdən
Buxar, bulud qalxdı göyün üzünə...
Örtüdü bu füsunkar səhnəni birdən.

Mefistofel

Nələr nağıl edirsən, gör, nələr, nələr!
Özün belə kiçik, amma nə qədər
Böyük, aqlasıqmaz xəyalpərvərsən!
Mən heç nə görmürəm.

Homunkul

Bəli, çünki sən
Doğuldun şimalda, orta əsrə xas
Keşiş və cəngavər dövrünün toz-pas,
Zirzibillə dolu şəraitində...
Göz azad olarmı şər zülmətində?

(ətrafa göz gəzdirərək)

Burada kif atmış, qaralmış tağ da,
Qalın divarlar da ürək sıxacaq.
Bu yatan ayılsa, həmin otaqda
İnan ki, o saat canı çıxacaq.
Meşə bulaqları, çılpaq gözəllər,
Azad təbiətdir onun röyası...
O heç bu otağa alışı bilər?
Yox, başqa dünyadır onun dünyası!
Mən özüm dözümlü varlığamsa da,
Bağlana bilmərəm bura, dünyada!
Gəl, onu götürüb buradan gedək.

Mefistofel

Təklifin gözəldir!

Homunkul

Razısan demək.
İstəsən ki, işlər qaydaya düşsə,
Qoy qız rəqsə getsin, əsgər döyüşə.
Tapdım: gəl, götürüb onu aparaq
Klassik Valpurgiya gecəsinə biz...
Bu, onun sevdiyi aləm olacaq!..
Bu gözəl tədbirə nə deyərsiniz?

Mefistofel

Mən eşitməmişəm belə bir gecə...

Homunkul

Haradan eşidə bilərsiniz siz?
Romantik kabuslar sizə məlumdur.
Madam ki həqiqi kabuslar olur,
Gərək klassik də ola, zənnimcə.

Mefistofel

Yaxşı, hara gedək, hansı tərəfə?
Antik həmkarlara qalmayıb rəğbət.

Homunkul

Səni çox aludə edən məmləkət
Şimali-qərbdədir, bizsə bu dəfə
Gedirik cənubi-şərqə, ey iblis!
Böyük düzənlikdə, orada, səssiz
Nə zamandır axır sərbəstcə Peney!
Hər iki sahili ağaclıq, qumsal...
Uzaq dağlara can çöl uzanır hey.
Yuxarıda – qədim və yeni Farsal.

Mefistofel

Aman! Olmazmı ki, məni heç zaman
O qullar yurduna aparmayasan?
Uzaq! Qoy rədd olsun başsız axınlar!
Lənət qullara da, müstəbidə də!
Bir yerdə kəsilmək qanlı qırğınlar
Başlardı daima başqa bir yerdə.
Lakin heç birisi vuruşanların
O vaxt bilməzdi ki, bu iş onların
Dalında kölgətək gizlənmiş olan
Məhun Asmodeyin fitnələridir.
Onlar vuruşsa da, azadlıq üçün,
Yaxından baxanda, görürsən – bütün
Kölələr köləni məhv edir, didir.

Homunkul

İnsan xislətiylə nə işin, cənab!
Qoruya-qoruya özünü ancaq
Böyüyüb ər olur hər körpə uşaq.

(Faustu göstərir.)

Yaxşısı budur ki, gəl bir çarə tap
Bu yatan adama. Ayrı söz demə:
Əlac et, ya da at mənim öhdəm!

Mefistofel

Broken hoqqaları çıxara billəm.
Lakin büt-pərəstlik sürgüsü möhkəm
Bağlayıb yolumu... Yunanlar heç vaxt
Yaxşı bir əmələ olmamış ortağ.
Qızgın ehtiraslar azadlığıyla,
Şirin günahların xoş şadlığıyla
Göz qamaşdırmışlar... Lakin günah, şər,
Olmuşdur onlarda bizdən beşbətdər.
Yaxşı, biz orada nə iş görək bəs?

Homunkul

Hər halda, demərəm ümidini kəs...
Hərgah Fessaldakı ifritələrdən
Bir söz pıçıldasam, bilirəm ki, sən
Elə o dəqiqə şirnikəcəksən.

Mefistofel

(ehtirasla)

Fessal ifritəsi? Bələdəm bir az,
Bəli, qiyamətdir! Maraqlanıram.
Onlara ömür-gün həsr etmək olmaz,
Lakin bir gecəni mümkün sanıram.

Homunkul

Sən öz ridanı sər, cəngavəri bük,
O qaldırar göyə, ağırda da yük...
Göylərdə süzəndə siz aram-aram,
Mən uçub qabaqda işiq salaram.

Vaqner

(həyəcanla)

Bəs mən?

Homunkul

Vacib işçün sən də evdə qal!
Perqamentləri aç, nüsxələrə dal.
Yığ həyat ünsürü; yan-yana düzüb,
Fikirleş bir qədər, gör daha nə var.
Həyat mənşəyini araşdır, axtar.
Mən bir guşəsini dünyanın gəzib
Çox ola bilsin ki, hər yana çapam,
Sənin axtardığın nöqtəni tapam.
O zaman məqsədə çatılmış olar.
Əlbəttə, hər səyin mükafatı var.
O vaxt haqqın olar böyük şöhrətə,
Sərvətə, ömürlük istirahətə.
Hətta yarı savab, yarı da günah,
Bilik qazanarsan bu yolda sabah.
Əlvida!

Vaqner

(qəmgin)

Əlvida! Ürəyim yaman
Sıxılır ağrıdan... Qorxuram ki, mən
Bir daha görməyim səni heç zaman!

Mefistofel

Birbaş indi Peney sahillərinə!
Olsun, qardaşoğlu, tək sən deyən.

(Tamaşaçılara)

Axır ki, asılı olurmuş yenə
Yaratdığımızın aqibətindən.

KLASSİK VALPURGİYA GECƏSİ

Farsal düzənlikləri. Alaqaranlıq.

Erixto

Mən, bəduğur Erixto, yenə həmişəkitək
Bu dəhşətli gecənin şənliyinə gəlmişəm.
Qoy hamı bilsin ki, mən böhtançı şairlərin
Təsvir etdiyi qədər əzazil deyilmişəm.
Şairlər yalançıdır! Çünki nə pisləməkdə,
Nə tərif eləməkdə hədd-hüdüdü bilmir onlar...
Düzlərdə ağarışır yellənən boz çadırlar.
O məşum gecə hər il qorxunc mənzərəsiylə
Daim təkrar olunur... Təkrar olunacaqdır.
Kim ki hakimiyyəti güclə ələ keçirir,
Güc işlətmək yoluyla hökmranlıq edirsə,
Hakimiyyəti güzəşt etməyəcək heç zaman.
Öz mənliyinə hakim ola bilməsə belə,
Olmaq istəyəcəkdir başqasına hökmran!
Vaxtilə, qüvvələrin baş-başa gəlməsinin,
Azadlıq çələnginin təhqir edilməsinin
Və əyilməz dəfnənin sərt hökmdar başında
Çələngə dönməsinin bariz timsalı kimi,
Burada qanlı, qorxunc bir müharibə olmuş.
Pompey keçən günlərin əzəmətini anmış;
Sezar isə, zamanın oynaq tərəzində
Hansı gözün ağırlıq etdiyini görərək,
Təmkinini pozmadan, öz gücünə inanmış.
Bütün dünya bilir ki, – kim qalib gəlmiş; amma
Hər il yenə sınaq onlar öz güclərini.

Qırmızı tonqalları yanır gözətçilərin...
Torpağın qanlı köksü çox ağır nəfəs alır.
Bu sirli lal gecənin çağırışıyla yığılır
Ellin dastanlarının legionu buraya...

O qədim zamanların cəsur qəhrəmanları
Tonqalların başında sakit, dinməz oturur,
Tüstü-duman içində görünüb yox olurlar...
Ay bütöv deyil, amma işıqlıdır... O qalxır,
Qeyb olur çadırların xəyalı mənzərəsi.
Mavi ocaqlar yanır yalnız uzaqda tək-tək...

Bəs başım üzərində uçan meteor nədir?
İçində insan olan bir işıqlı hələdir.
Bütün canlıdan uzaq! Yazıq bəduğur başım!
Mənə pis ad çıxarır onların bədbəxtliyi.
Yaxşısı budur ki, tez buradan uzaqlaşım!

(Uzaqlaşır.)

Hava yolçuları göy üzündə.

Homunkul

Gəl, döyüş meydanı üzərində biz
Bir də dövrə vurub uçaq alçaqdan.
Görürsən? Kabuslar, xəyallar səssiz
Tonqallar başında gəzir bayaqdan.

Mefistofel

Şimalda evlərin pəncərəsindən
Baxanda, zirzibil içində, hərdən
Belə idbarları tez-tez görürəm.
Elə bilirəm öz yerimizdəyəm!

Homunkul

Bax, qabağımızca bir uzunayaq
Harasa tələsir addımlayaraq...

Mefistofel

Havada görərək bizi, çox güman,
Vahiməyə düşüb, çıxır aradan.

Homunkul

Qoy getsin! Biz isə burada enək,
Qoyaq cəngavəri torpağın üstə.
Burada torpağın nəfəsi dəycək
O saat özünə gələcək xəstə.

Faust

(yerə qoyulan kimi)

Hanı o?

Homunkul

Bilmirik... Sən, çox ehtimal,
Onu soraqlayıb tapa bilərsən.
Dur işıqlaşmamış, göz tonqal-tonqal,
Düş onun izinə... hələ vaxt çoxdur.
Analar yanına cürətlə enən –
İgidçün dünyada çətinlik yoxdur!

Mefistofel

Mənim də burada öz işlərim var...
Deyirəm: yolumuz qoy davam etsin;
Amma burda hərə, çox yaxşı olar,
Öz sərgüzəştinin dalınca getsin.
Sən istədiyən vaxt səs et, işıq sal,
Biz yenə burada görüşək dərhal.

Homunkul

Bax, mənim çağrışım belə olacaq.
Şüşə cingildəyir və işıq salır.
Gəlin macərələr dalınca qaçaq!

Faust

(tək)

İndi o haradadır? Artıq soruşma bir də...
Bir vaxtlar o, gəzməmiş olsa belə bu yerdə,
Tamaşa etdiyi çay həmin çay olmasa da,
Lakin dil açmış vətən havasıyla, burada!
Mən yunan torpağında, onun vətəmindəyəm!
Ayağım yerə dəycək, özüm hiss etdim bunu.
Yuxum ağır olsa da, mən Antey kimi o dəm
Duydum qəlbimə sonsuz bir qüvvə dolduğunu.
Qorxunc nəhənglərin də əlinə keçsə yaxam,
Odlar yanan bu düzdə onu axtaracağam.

(Uzaqlaşır.)

YUXARI PENEYDƏ

Mefistofel

(ayaq saxlayaraq)

Tonqaldan-tonqala gəzdikcə – hər an
Burda yad görünür mənə bu gecə...
Hamısı çil-çılpaq... hamısı üryan...
Köynək geyənləri tək-təkdir, mənəcə.
Sfinkslər abırsız, qriflər ədəbsiz.
Heç nəyi örtməyir o saç, qanad bax.
Ədəbdə çox üstün olmasaq da biz,
Antik ədəbsizlik lap ağıdır, lap ağ!
Yox, gərək müasir modaya görə,
Ört-basdır edilsin bir az yan-yörə...
İyrənc tayfadırlar! İyrənc, müxtəsər.
Biz gərək saxlayaq təmkinimizi.
Hörmətli xanımlar, qoca qarıblar,
Salamladığımıza çox şadam sizi.

Qrif

(boğuş səslə)

Qoca qarıblər yox, cavan qriflər,
Harada cavana qoca deyiblər?
Belə tələffüzlər avama xasdır,
Çünki hər bir sözün kökü əsasdır.
Mısal üçün: qürub, qrup, ya qərib...
Bu sözlər bizi lap cana gətirib.

Mefistofel

Məncə, tələffüzdə yaxın səslənər:
Doğru qriflərlə oğru həriflər.

Qrif

(eyni tonla)

Əlbəttə! Hər kim ki əl atıb qapır,
Bir az pislənsə də, şan-şöhrət tapır.
Hər şey oğurlanır: qızıl, tac, şərəf!
Tale də yön görür oğruya tərəf.

Nəhəng qarışqalar

Siz qızıl dediniz! Biz də bir vaxtlar
Yığıb gizlətmişdik mağaralarda.
Arımasplər onu oğurladılar...
Bax, indi gülürlər durub kənardə.

Qriflər

Oğrular! Onlara göstərərik biz!

Arımasplər

Ancaq bu gecə yox. Bayramdır bu gün.
Sübhəcən nə qalıb daşıyar təmiz,
Sil-süpür edərik bu dəfə bütün.

Mefistofel

(*sfinklərin arasında oturaraq*)

Get-gedə bu yerə lap öyrəşirəm!
Hər birinizi də başa düşürəm.

Sfinks

Biz nəfəsimizlə səs çıxararaq,
Ruhun sədasını veririk ancaq;
Siz onu sözlərə çevirirsiniz...
Yaxşı, adını de, tanış olaq biz.

Mefistofel

Düzü, mənim adım elə çoxdur ki!
Burada ingilis səyyah yoxdur ki?
Çünki o tayfadan hər ölkədə var...
Onlar ölkələrlə maraqlanırlar.
Döyüş meydanları, gur şələlələr,
Qədim xərabələr, sirlil qalalar
Oyadır həmişə onlarda marağ.
Onlarçün bu düz də pis olmazdı, bax.
Köhnə bir pyesdə vaxtilə onlar
Mənə *The old Iniquity!* adı qoymuşlar.

Sfinks

Nə üçün?

Mefistofel

Özüm də bilmirəm.

Sfinks

Heç sən
Ulduzlar elmindən bir şey bilirsən?
Deyə bilərsənmi göylərdə par-par
Parlayıb nə xəbər verir ulduzlar?

Mefistofel

(göyə baxaraq)

Hər ulduz bir ulduz dalınca gedir,
Qəmər yer üzünü nura qərq edir...
Tapmışam yanında xoş sığınacaq.
Bu tüklü canınla canım qızacaq.
Bundan artıq bir şey nə lazım? Amma,
Ya bir tapmaca de, ya bir müəmma.

Sfinks

Əslində, sən özün bir tapmacasan,
Pis olmaz üzündən maskanı açsan:
Sən bir varlıqsan ki, həm dindarların
Karına gəlirsən, həm günahkarın.
Məşq qılınclarına birincilərin
Hədəf nişanısən hər yerdə, hər gün.
Rəzil işlərdə də ikincilərin
Sədaqətli dostu! Bunlar da bütün –
Zevsi əyləndirmək, güldürmək üçün!

Birinci qrif

(boğuş səslə)

Heç gözüm su içmir bu natəmizdən.

İkinci qrif

(deyinə-deyinə)

Axı nə istəyir, bilmirəm, bizdən!

Hər ikisi

Bura yeri deyil bu cür alçağın!

Mefistofel

(sərt)

Yoxsa, elə bildin sənın dırnağın

Mənim dırnağımdan bərk cırmaqlayır...
Bir cırmaqla görüm!

Sfinks

(qadın mülayimliyi ilə)

İstəyirsən – qal!
Bax, heç kəs nə qovur, nə də saxlayır...
Ancaq bezikdirər səni qılı-qal.
Məncə, darıxarsan qalsan bu düzdə,
Səninçün xoş keçər öz yerinizdə...

Mefistofel

Sən xoşa gəlirsən üzdən, yanaqdan...
Lakin lap dəhşətsən, düzü, ayaqdan!

Sfinks

Pəncəmdən qorxdunmu, qoca riyakar!
Əlbəttə, heç axsaq at ayağını
Bir şir pəncəsinə tay tutmaq olar?

Uca ağaclardakı sirenalar
mahnı məşqinə başlayırlar.

Mefistofel

Çay qırağındakı qələmələrdə
Nədir o yellənən əcaib quşlar?

Sfinks

Onlardan özünü gözlə hər yerdə,
Çoxları onlara qurban olmuşlar.

Sirenalar

Ah, birdən bu iyrenc, bədheybətlərin
Yalan sözlərinə aldanarsınız!

Heç sirenaların ahəngdar, şirin,
Xoş nəğmələrindən usanarsınız?

Sfinkslər

(onları yamsılayaraq)

Onları oradan düşürsən yerə,
Görərsən – budağın altında hərə
Necə gizlədibdir öz caynağını!
Onlar oxuyanda, dinləsən əgər,
Səni parçalayar, boğar, didərlər.

Sirenalar

Rədd olsun düşmənlik! Rədd olsun həsəd!
Bu göylər altında – suda, havada,
Quruda çəkməyə sevinclərə sədd;
Mehriban yaşayaq gərək dünyada.
Yaramaz fərəhdə, sevincdə azlıq,
Göstərək hamıya mehmannəvazlıq!

Mefistofel

Mənimçün təzədir bunlar, əlbəttə,
Simlər xoşahəngli, səslərsə yumşaq...
Qulaq oxşasa da bu keyfiyyətdə,
Ürəyə heç təsir eləmir ancaq.

Sfinkslər

Sənsə heç dəm vurma, barı, ürəkdən!
Səndəki qəlb deyil, kindir, acıqdır, –
İçi boş, qırışmış bir dağarcıqdır.

Faust

(gələrkə)

Baxıram, burada hər şey gözəldir!
Bütün cizgilərdə genişlik, vüsət.
Qaba olsa belə, xoşuma gəlir,
Elə bil, vəd edir müvəffəqiyyət.

(sfinkslərə baxaraq)

Vaxtilə bunları seyr etmiş Edip.

(sirenalara baxaraq)

Dirəyə sarınmış Odisseyi bir vaxt
Şirin nəğmələrlə bunlar qıc edib...

(nəhəng qarışqalara baxaraq)

Bunlar xəzinələr yığmış bir zaman.

(qriflərə baxaraq)

Bunlarsa qorumuş xəzinələri...
Baxdıqca gözümdə canlanır hər an
Keçmişin möhtəşəm mənzərələri.

Mefistofel

Keçmişdə edərdin onlara lənət,
İndi xoş gəlirlər – sən bir işə bax!
Kimi ki çöllərə salır məhəbbət,
Ən kifir məxluqa rast gəlsə belə,
Şübhə etmirəm ki, məmnun qalacaq.

Faust

(sfinkslərə)

Qadın surətidir sizin üzünü,
Bəlkə, Yelenanı siz görübsünüz?

Sfinkslər

Yox, ondan çox qabaq qırıb, amansız –
Herkules vermişdi bizim nəslə son.
Biz onu görmədik, əgər tapsanız, –
Sizə kömək edər bu işdə Xiron.
Yəqin ki, bu məşum çölə sübhədək
O da harda olsa, çapıb gələcək.

Sirenalar

Bunu Xironsuz da tapa bilərsən.
Bir az soraq etsən, düşərsən izə...
Ulliss yanıımızdan gəlib-keçərkən
Çox şeylər nəql etdi o zaman bizə...
Əgər yaşıl dəniz sahillərinə,
Bizim tərəflərə gələ bilsəniz,
Ürəklə etibar edib gələnə,
Nə ki eşitmişik, söyləyərik biz.

Sfinks

Yox, onlar deyənə aldanma, qonaq!
Sarıtma kəndirlə sən də qolunu.
Ver mənim xeyirxah sözümə qulaq:
Xironun yanından sal öz yolunu!
Tapsan, tez dayandır, əl çəkmə ondan,
Xəbər al hər şeyi böyük Xirondan.

Faust uzaqlaşır.

Mefistofel

(narazı bir səslə)

Qanad şappılıtsı eşidirəm, bax!
Bu nədir! Quş belə qanad çalar ki?
Ötən qaraltını görürəm ancaq...
Bu uçuş, ovçunu əldən salar ki!..

Sfinks

Bu, qış tufanıtək hirsı yatmayan,
Uçuşda Alkidin oxu çatmayan
Stimfalidlərdir – quşlar dəstəsi...
Dostluq salamıdır onların səsi.
O, döyüşkən quşdur – dimdiyi polad,
Rəngi qaza bənzər, cəngisə şirə.
Bizə qohumdurlar: bütün bir elat
Hərdən uçub gəlir bizim yerlərə.

Mefistofel

Bəs bu zəhlətökən fışılı nədir?

Sfinks

Sən ondan heç qorxma! Çoxbaşlı Lerney
Qədim əjdahadır... Min qərinədir
Başı bədənindən üzülüb, ancaq
Köhnə adətiylə fışıldayır hey.
Dayan! Nə üçündür bu təşviş, maraq?
Axı nə olubdur? Sən nə edirsən?!
Hara tələsirsən? Niyə gedirsən?
Hə, bildim, gözlərin dikilib hara...
Gəldi yallı gedən gözəl pərilər,
Zərif təbəssümlü, göyçək Lamilər...
Get! Get, xoş gəldin, – de o qonaqlara,
Qoşul dəstəsinə o pozğunların...
Yaxşı bilirəm ki, keçə ayaqlı
Satir ovçusudur çoxdan onların.
Mənim zənnimcə, sən – qatır dırnaqlı –
Daha çox qazanar rəğbətlerini,
Əldən buraxmazsan fürsətlərini...

Mefistofel

Sizi taparammı qayıdan başı?

Sfinks

Əlbəttə! Mən bilən, deyilsən naşı.
Qədim misirliyi, dinc, hərəkətsiz,
Təkcə oturmağa alışmışıq biz.
Bizə arxalanan tapır arxayın
Birillik yolunu günəşin, ayın.
Qədim ehramların önündə səssiz
Oturub min illər fikrə gedirik,
Nilin daşmasını, sülhü, döyüşü,
Başsız axınları biz seyr edirik.

AŞAĞI PENEYDƏ

Xırda çaylar və nimfalarla
dövrəyə alınmış Peney.

Peney

Yırğalan, xışlda, ey quru qamış!
Titrə, ey diksinmiş söyüd budağı.
Pıçıldadır sən də, ey yuxusu qaçmış,
Yorğun qovağımın narın yarpağı!
Uzaq bir uğultu, güclü bir təkən,
Dərin axınlarda başlayan tufan
Oyadı yuxudan yenə məni, bax.
Yuxu gözlərimdən tökülür ancaq.

Faust

(çaya yaxınlaşaraq)

Səsə düşməyibsə qulağım əgər,
Mənə elə gəldi – sıx budaqların
Altından lap adam səsinə bənzər
Bir səs eşitdim mən bu səmtdən aydın.
Ya yel söyləyirdi gülməli bir şey,
Ya çay danışdı kiminləsə hey.

Nimfalar

(Fausta)

Sən, yaxşısı budur, gəl,
Bu sərin yerdə uzan;
Burda yuxula, dincəl!
Gəl uzan, bilirik biz,
Çoxdan yorğunsan betər.
Bizim nəğmələrimiz
Sənə yuxu gətirər.

Faust

Görəsən, yuxudur bu, yoxsa aşkar?
Yox, bu, yuxu deyil! Siz, ey füsunkar
Nazəndə pərilər, dövrəmi alın!
Daim xatirimdə belə də qalın...
Bəlkə, yaşayıram, bir zaman gecə
Gördüyüm rəyanın xatirətiylə?
Sular oğrun-oğrun axır sakitcə
Yox, çaya əyilmiş kolun altıyla,
Bax, xoş zümzüməylə şırıldayaraq,
Nə qədər xırda çay, nə qədər bulaq
Bu geniş yatağa axır hər yandan.
Duru aynasında suların üryan
Gözəllər görünür!.. Heyrətdəyəm mən!
Hamısı da cavan, hamısı da şən!
Kimi cəsərlə üzür dərinə,
Kimi qorxa-qorxa qıraqla gedir.
Onlar su sıçradıb bir-birlərinə,
Gülür, bağırır, zarafat edir...
Mənə kifayətədi bu lövhə, bu su;
Lakin bu gözlərim mənəim doymayıp.
İndi mənə burda rahat qoymayıp
Böyük məlikəni görmək arzusu.
Möcüzə!.. Körfəzdən budur, bax, qəşəng
Ağappaq qu quşu çıxdı bir dəstə.
Çayın axarına doğru üzərək
Onlar keçib-gedir məğrur, ahəstə.
Şahanə duruşlu bu zərif quşlar,
Elə bil, yorulub suya qonmuşlar.
Onlardan birini, bu dar macalda
Uzaqdan gözlərim lap aydın seçir.
O, öz tüklərini qabartmış halda
Sürətlə hamıdan qabağa keçir.
Oynaq ləpələrin üstüylə süzür,
Dayanır müqəddəs bildiyi yerdə.
Sakit qanadları üstündə üzür,
Gəlir arxasınca o birilər də...
Onlar dəstə ilə qəflətən cumub,
Gözəllər içinə vahimə salır.

Qızlar xanımını belə unudub
Hərəsi öz canı hayına qalır.

Nimfalar

Bir tez qulağınızı
Yerə qoyun, bacılar!
Bu, at tappılıtsıdır...
Nə xəbərlə bu çapar
Gələ bilər bu gecə?
Gör bir, tələsir necə!

Faust

Bir şimşək sürətli at ayağının
Altında yerdirmi, göydürmü əsən?
Kim ola yolçusu bu şər çağının?
Ah, tale üzümə gülür, deyəsən.
Gələn bir ağ atdır...
Yox, yox, yalandır.
Bu gələn yarı at,
Yarı insandır.
Odur, səhv etmirəm, tanıdım, odur,
Bəli, – Filiranın məşhur oğludur,
Yağır üz-gözündən mərdlik, ağıl, nur.
Dayan, Xiron!
Sənə sözüm var, dayan!

Xiron

Nədir? Nə olubdur?

Faust

Bir ayaq saxla!

Xiron

Mən tuta bilmərəm bu yerdə qərar.

F a u s t

O halda çaparaq məni qucaqla,
Götür öz tərkinə.

X i r o n

Gəl, otur, gedək!
Mənə nə sözün var, indi de görək.
Səni bu sahilədən, əgər istəsən,
O biri sahilə çıxararam mən.
Yolun hayanadır?

F a u s t

(Xironun tərkində)

Heç fərqi yoxdur.
Sənə, sənini kimi böyük insana
Mənim etibarım, hörmətim çoxdur!
Qəhrəmanlar yurdu bu elatları,
Nəcib, mərd və igid arqonavtları,
Yetirən bir xalqı tərbiyə edən
Böyük müəllimə minnətdaram mən.

X i r o n

Tərbiyədən demə, layiqli hörmət
Görmədi heç kəsdən Pallada belə.
Şagird bildiyitək edir hərəkət,
Daha hesablaşmır müəllimiylə.

F a u s t

O halda, mən sənini simanda, qəşəng
Otların, köklərin şəfaverici
Sirlərinə vəqif dərin bilici –
Müdrək bir həkimə baş əyəm gərək!

Xiron

Yaralansa idi hansı qəhrəman,
Özüm sağaldardım o vaxt, həmişə.
Sonra keçdi bütün bu dava-dərman
Ara həkiminə, bir də keşişə.

Faust

Sən böyük insansan, çox təvazökar,
Götürə bilmirsən tərif sözünü.
Bəli, belələri tərifdən qaçar,
Hamıyla bir gözdə görər özünü.

Xiron

Böyük riyakarlıq məharətin var,
Beləsi həm xalqa, həm hökmdara
Yaltaqlıq etməyi yaxşı bacarar.

Faust

Gəl, zəmanəndəki qəhrəmanlara
Bələd olduğunu gizləmə məndən.
Bir yarımallahtək nəcib yol seçib,
Ömrünü əməkdə keçiribsən sən.
Bir də, tanıdığın qəhrəmanlardan
Hansı daha igid olmuş o zaman.

Xiron

Mərd arqonavtların hər birisində
Dönməz qəhrəmanlıq sifəti vardı.
Onlardan hər biri o birisində
Olmayan cəhəti tamamlayardı.
Dioskurlar həm gənc, həm də gözəlidi;
Boreadlar isə qətiyyətli, cəld.
Ağlıda, kamalda Yazon – sağ əldi,
Ona qadınlar da bəslərdi rəğbət.

Orfeysə çox zərif, çox təvazökar,
Həm də ehtiyatlı, üzügülərdir.
Lira çalmaqda da bu gənc sənətkar
Həmişə hamıya üstün gələrdir.
Uzaqqörən Linkey qayalıqlardan
Gəmini keçirən bir hünərvərdir.
Qorxu üz verəndə hamı atar can,
Hamı qəhrəmanı tərifləyərdi!

F a u s t

De Herkulesdən də, bəri bir kəlmə!

X i r o n

Yox, gəl, dərdlərimi heç təzələmə!
Mən heç bir allahı, nə o Hermesini,
Nə Febi görmüşdüm, nə də Aresini.
Göz açıb mən onu görmüşdüm ancaq.
Onu Allah kimi təriflərdi xalq,
Elə bil, anadangəlmə şahdı o.
Gözəl yeniyyətə bir uşaqdı o.
Mətindi qardaşa sədaqətdə də,
Gözəl qadınlara itaətdə də.
Geya Olimp üçün dünyada bir də
Belə bir qəhrəman doğmayacaqdır.
Onu dastanlarda, adi mərmərdə
Təcəssüm etdirmək səyi nahaqdır.

F a u s t

Onun surətləri olan çox heykəl
Bənzəmir, əlbəttə, bu sən deyənə.
Ən gözəl kişini dedin... İndi gəl,
Ən gözəl qadını təsvir et mənə.

X i r o n

Qadın gözəlliyi! Nəyə dəyər ki?
Çox vaxt o həm cansız, həm soyuq olur.

Tərifləyiqdir o gözəllər ki,
Canlı, gülərlüzlü, qaynar, şux olur!
Gözəl məftun olar özü özünə,
Afət əsir edər özgəni, hökmən!
Bax belə bir afət Yelena idi,
Onu öz belimdə aparanda mən.

F a u s t

Onu aparıbsan?

X i r o n

Bəli, belimdə.

F a u s t

Heyrət içindəyəm! İnanmır ürək!..
Onun oturduğu yerdə oturmaq –
Nə böyük səadət!

X i r o n

O da sənintək
Bərk-bərk yapışmışdı saçımdan o vaxt.

F a u s t

Ah, ağlım az qalır çıxa başımdan!
Danış! Ürəyimi çəkib qopardın...
O, mənim yeganə arzumdur, inan!
De görüm, sən onu hara apardın?

X i r o n

Dayan, cavab verim bu suala mən:
Üdmayıb təhqirin acılarını
Dioskurlar, kiçik bacılarını,
Quldurtək qaçırmış namərd əlindən
Xilas elədilər çox məharətlə.
Qızı oğurlayan tərəf hiddətlə

Qovmağa başlarkən bu vaxt onları,
Keçilməz Elevzis bataqlıqları
Onların yolunu kəsdi dəhşətlə.
Qardaşlar lehmədən çıxana qədər
Sıçradı boynuma o zərif dilbər.
Çıxartdım quruya qızı üzərək...
Çiynimdən tullanıb yerə sürətlə,
İslənmiş saçımda əl gəzdirərək,
Təşəkkür elədi çox hərarətlə.
Üzündə bir zərif təbəssüm vardı!
O zaman bir qoca nəzərində o,
Çox lətif, çox gözəl, çox füsunkardı!..

F a u s t

Deyirlər on yaşı varmış o vaxtlar!

X i r o n

Xeyr, görürəm ki, o filoloqlar
Həm səni aldatmış, həm özlərini...
Əsətlər qadını – başqa varlıqdır.
Şairlər çox zaman, – demək artıqdır, –
Qələmə alırlar öz sözlərini...
Belə təsvirlərdə qadın dünyada
Görürsən, ya heç vaxt qocalmır, ya da
Heç həddi-bülüğa belə yetməyir...
Gənckən qaçınılır... Qocalıqda da
Eşqi ürəklərdən yenə getməyir...
Çünki heç bir şair öz istəyini
Zaman qanununa tabe etməyir.

F a u s t

Qoy tabe olmasın o da zamana!
Gərək ki, Axill də bir vaxt arada
Zaman şərtlərini atıb bir yana,
Axtarıb tapmışdı onu Ferada.
Taleyn ziddinə belə bir eşqə
Nail olmaq özü bir səadətdir.

Məndə – bu gözəli bir də həyata
Qaytarmaq arzusu dəli həsrətdir!
Eşqin ehtiraslı arzularıyla
Olmayacaqdımı o, mənə qismət?
Bir zaman o görmüş olduğu afət –
O gözəl olduğu qədər də kübar,
İşıqlı olduğu qədər – füsunkar,
Allaha bərabər şux xilqətiylə,
Eyni gözəlliyi, lətafətiylə
Mənim də gözümə göründü səhər...
Bütün varlığıma hakim o dilbər,
Bil, mənim olmasa, məhv ollam aşkar!

Xiron

Ey yadelli! Sənin bu məftunluğun
Adamlar içində adi bir haldır.
Lakin sən şüuru olan məxluqun
Gözündə dəlisən! Çünki bu sevda,
Onların zənnincə, əmri mahaldır.
Bu xoş təsadüfdən görünür, ancaq,
İş sənin xeyrinə həll olunacaq,
Vaxtında gəlibsən çünki buraya...
Adətən, mən ildə bir gün çaparaq
Gərək Eskulapın qızı Mantoya
Baş çəkəm... o, indi sidqi-ürəklə
Keçirir gününü dua etməklə.
Çağırır köməyə atasını o,
Bəlkə, təbiblərin zəkasını o
İşıqlandıra ki, onlar da barı,
Qırıb tökməyələr bu adamları.
Əslində, bir odur sivillalardan
Ürəyə yatani, xoşum gələni.
Sən onun yanında qalsan, əlbəttə,
O şəfaverici otlarla səni
Müalicə edər az bir müddətə.

Faust

Müalicə nədir? Sağlamam ruhən!
Hamı kimi olmaq istəməzdim mən.

Xiron

Şəfa çeşməsinə xor baxma belə!
Düş, gəlib çatmışıq daha mənzilə.

Faust

Yer qum, gecə zülmət, göylər qarqara.
Gətirib çıxartdın, bilirəm, hara?

Xiron

Sol – Olimp... Peney də sağ yanla axır.
Dağlardan ta geniş qumluqlaracan
Uzanan torpaqçın burda bir zaman
Vuruşmuşdu Roma Yunanıstanla.
Şah qaçdı, vətəndaş qələbə çaldı...
Bax, ay buludlarda işıq edir vəd.
Budur, qarşımızda birdən ucaldı
Qədim vüqarıyla əbədi məbəd.

Manto

(məbədin içində yuxulu halda)

At tappılıları eşidirəm mən.
Yarımallahlardır, yəqin, bu gələn...

Xiron

Düzdür! Aç gözünü, bizi yaxşı seç!

Manto

(ayılaraq)

Xoş gördük! Sən məni unutmursan heç.

Xiron

Gəldim, səni gördüm, çox şükür... demək –
Məbəd yerindədir, həmişəkitək.

Manto

Sən də ki yorulmaq bilməyib hələ,
Çapırsan daima belədən-belə.

Xiron

Sənin ömrün keçir dinc ibadətdə,
Mənimki daimi bir səyahətdə.

Manto

Bəli, axıb gedir sürətlə zaman,
Mən isə... Bu kimdir?

Xiron

Onu bu gecə
Atıbdır sahilə uğursuz tufan...
Yelena dəlisi!.. Deyir hər necə –
Olsa, gerek onu axtarıb tapa.
Lakin yol-iz bilmir... xəstədir tamam...
Qalıbdır çarəsi tək Eskulapa!

Manto

Mümkün olmayana can atan adam
Mənimçün əzizdir. Gəl, ey inadkar.

Xiron çapıb gedir.

Burda bir qaranlıq enişli yol var...
Yol səni çatdırar Persefonaya.
Olimpin altında o, axşam-səhər
Oturub gözləyir hərdən oraya
Gələn hər qonaqdan təzə bir xəbər.
Bir dəfə buradan Orfeyi də mən
Ora göndərmişəm, heç kəs bilmədən.
Gəl, bu təsadüfdən istifadə et,
Sən daha cürətlə, cəsarətlə get!

Aşağı enirlər.

YENƏ DƏ YUXARI PENEYDƏ

Sirenalar

Atılaq sahilədən birbaş Peneyə,
Çırpırtıq sulara sərbəstcə qanad,
Üzərik dalğalar qoynunda azad,
Şirin nəğməmizi hey deyə-deyə.
Bədbəxtlər təskinlik tapar bu səslə,
Egey dənizinə üzər dəstəmiz.
Yeni nəşələri yeni həvəslə
Oynaq ləpələrdə qarşılanıq biz.

Zəlzələ

Çay köpükləndi, durdu,
Dalğa geriyyə vurdu,
Aşdı öz yatağından!
Yer titrədi, tərpəndi...
Sahildə parçalanan
Qayalar tüstüləndi.
Tez olun, qaçaq, qaçaq!
Bu, möcüzədir... ancaq
Yoxdur heç kəsə xeyri.
Tez tərək edək bu yeri!
Gedək sahillərinə
Mehriban göy dənizin.
Axışır ora yenə
Ləpələr həzin-həzin.
O yerlərdə gecələr
Ay bir yox, iki olur.
Biri göydən şəh çilər,
O biri də sudan nur.
Ağlı olan dayanmaz,
Buralar qorxuludur!

Seysmos

(yerin altında vurnuxub deyinərək)

Çevrilib versəm təkan
Bir də çiyinlə hərgah,
Çıxaram... Mənə o vaxt
Baş əyər bütün cahan.

Sfinkslər

Gör, nə tərs təkan vurur!
Atır oyan-buyana...
Nə qorxunc uğultudur!
Eh! Lap gətirdi cana!
Versə də hər cür əzab,
Nə çarə? Dözəcəyik!
Cəhənnəm od töksə lap,
Biz tərپənməyəcəyik!
Bu təpə nəydi, birdən
Pırtdayıb çıxdı yerdən?
Yenə odur, deyəsən, –
Dənizdə ağır çəkən
Bir hamiləyə bir gün
Sığınaçaq verməkçün
Dalğalar arasından
Tez Delosu ucaldan
O ağsaçlı kişidir...
Bunlar onun işidir.
Əlini verib dayaq,
O, yeni Atlant kimi,
Daşı, torpağı, gili
Çiyində qaldıraraq,
Çayın dinc yatağını
Dağıdıb alt-üst edir.
Çöllərin duvağını –
Otunu, yarpağını
O parçalayıb didir.
O yorulmaq bilmədən,
Çiyində qayaları
Qaldırsa da yuxarı,
Torpaqdadır döşəcəm.

Yox, qoymanıq o daha
Bundan yuxarı qalxa!

Seysmos

Bütün bu işləri görmüşəm mən tək,
Bunu təsdiq edin, hər şeydən əvvəl.
Silkələməsəydim, uçurmasaydım,
Dünya olardımı bu qədər gözəl?
Əgər mən yeraltı dərinliklərdə
Qaldırmasaydım o nəhəng tağları,
Axı kim günəşli maviliklərə
Ucalda bilərdi sizin dağları?
Bunun şahididir sələflərimiz,
Görüb gözləriylə Gecə və Xaos.
Nadinclik edəndə titanlarla biz,
Əlimdə kos olub Pelionla Oss.
Bu işdə bir zaman, bezikənədək,
Gənclik həvəsiylə dəlilik etdik.
Bir gün iki dağı iki papaqtək
Parnasın başına basıb keçirdik...
Yanımda muzalar, o vaxtdan bəri
Yaşayır Apollon orada xoşbəxt.
Hətta unutmayıb mən Yupiteri
Tikmişəm ona da çox uca bir təxt.
Mən o səy ilə də bu gün, şübhəsiz,
Can atdım qayalar, dağlar yarmağa.
Gəlin, ey bu yerin sakinləri, siz,
Burada yeni bir həyat qurmağa!

Sfinkslər

İndicə bu qəfil qonağın əgər
Yerdən çıxdığını görməsəydik biz,
Onu burda qədim sakin zənn edər,
Heyrətə düşməzdik heç, yerli-yersiz.
Onu dörd tərəfdən bürüyüb meşə,
Qayalar üst-üstə qalanıb, baxın.
Sfinkslər heç ona getməzlər yaxın,
Xoşdur öz yerimiz bizə həmişə.

Qriflər

Qayalar çatında hara baxırsan,
Qızıl qığılcımı, qızıl tozu var.
Qoymayın, onları edərlər talan...
Tez qazıb çıxardın, ey qarışqalar!

Qarışqaların xoru

Nəhənglər qaldırdılar
Sıldırımlı dağları,
Atıb xırda addımlar,
Cəld dırmaşın yuxarı.
Ləngiməyin, tez olun,
Hamını tələsdirin!
Siz hər çimdik qızılın
Tez üstünü kəsdirin.
Külçə dolu bu dağda
Çalışın bütün günü.
Baxın küncdə-bucaqda
Nə var – açın üstünü,
Zərrə-zərrə, götürün,
Yığılsın qalaq-qalaq.
Qızilları gətirin,
Dağa dəyməyin ancaq.

Qriflər

Gedin! Yığışdırın tez, ətək-ətək,
Doldurun qızilla bucağınızı.
Biz də ən mötəbər, möhkəm qifiltək
Qoyarıq üstünə caynağımızı.

Cırt danlar

Doğrudur, özümüzü
Biz də bura yıxmışıq,
Lakin bilmirik, düzü,
Necə gəlib çıxmışıq.
Bir halda ki gəlmişik,
Soruşmayın – haradan?

Hansı yerə ki düşdük,
Bərk tuturuq oradan.
Hansı qaya versə çat,
Cırtan öz arvadıyla
Oradadır o saat.
Nümunəvi ailə
Qurmaqdır vərdeşimiz.
Burda cənnətdəkindən
Heç pis keçmir işimiz.
Bizə hər bir sevinci
Tale ulduzu verir,
Torpaq – ana Şərqdə də,
Qərbdə də ruzi verir.

Daktillər

(barmaqboylar)

Bir gecədə bir ana yer üzünə bu qədər
Cırtan verərsə əgər,
Deməli, bizim kimi bambalacaları da
Doğub törədə bilər.

Cırtanların başçısı

Tez yer tutun, keçir vaxt,
Çox ləngimək əbəsdür!
Cəldlik gücə əvəzdir!
Olun sülh günü sərvaxt,
Tikin dəmirçixana,
Çəkiç vurun zindana.
Qoşunçün qılınc, nizə,
Zireh lazımdır bizə.
Ey zirək qarışqalar,
Çalışqan soyunuz var,
Girişin işə dərhal,
Əridin, tökün metal!
Daktillər qucaq-qucaq
Qoy çırpı yığsın bu gün.
Qalasin gur bir ocaq,
Kömür hazırlamaqçün.

Generalissimus

Ox-yay götür, cum!
İrəli, hücum!
Qırılsın təki
Bütün göldəki
Bu lovğa vağlar,
Dəmir qalpaqlar
Üstündə lələk, –
Hücuma keçək!

Qarışqalar və daktillər

Hanı, kimdir xilaskar?
Niyə dəmir çıxaraq,
Zəncir düzəltsin onlar?
Zəncirdən azad olmaq
Vaxtı çatmamış hələ.
Vaxt gəlib çatanadək
Gərək dözüb səbr ilə,
Hələ itaət edək!

İvik durnaları

(havada uça-uça)

Qətl bağırtıları!
Min bir inilti, fəryad!
Can çəkişən quşların
Qanad çırpıntıları –
Gəlir göylərə!.. İmdad!
Adi bir bəzək üçün,
Kəkil və lələk üçün
Hamısını qırılmışlar!
Qızartmışlar gölləri –
Al-qanlarıyla quşlar.
Onların kəkilləri,
Lələkləri yellənir
Əyriqıç, yekəqarın,
Qanıçən zalımların
Dəmir qalpaqlarında...

Siz, ey uçan durnalar,
Bizim də, vağların da
Tək bir düşmənimiz var.
Heç kəs əsirgəməz can,
Qisas alağ yağıdan!
Əbədi düşmənlik biz!
Qəhr olsun düşmənimiz!

Qırılıda-qırılıda uçub gedirlər.

Mefistofel

(düzənlikdə görünərək)

Şimalda ifritələr mətləbi çox uzatmır,
Bu yad nacinslər amma heç ipə-sapa yatmır.
Blokberq öz evindir... Getsin irəli, geri,
Qayıdıb tapacaqsan yenə də həmin yeri.
Baş çəkir göyə dimdik İlzenberq qayaları.
Qaxılıb yerə bərk-bərk, qədimdən bu günədək,
Haynrix dağı boylanır, baxır Elendə sarı,
Xoruldayan qayalar kimi küvüldəyərək.
Burdasa yer tərpənir, hər yan dümdüz, göy qara...
Azanda, nə biləsən – gəlib çıxıbsan hara?
Kefikök, damağı çağ, düzlə gedirəm bayaq,
Bir də geri baxıram – arxamda təzə bir dağ!
Düzdür, dağ adlandırmaq olmaz belə təpəni,
Lakin sfinkslərimdən ayrı saldı o, məni...
Tonqalların işığı hələ gəlir uzaqdan...
Bu hiyləgər dəstə də, elə bil, rəqs edərək,
Məni tora salmağa cəhd eləyir bayaqdan.
Ona görə, çox ayıq hərəkət edəm gərək.
Mən ləzzətli tikəni göydə qapmağa varam,
Tutdu-tutmadı, bir də bəxtimi sınayaram.

Lamilər

(Mefistofeli cəzb edib arxalarınca apararaq)

Tez gəlin uzaqlaşaq
Biz dayana-dayana...
Hərdən gülək, danışaq,
Baxıb oyan-buyana;

Bu qoca günahkarı
Çəkib bu cür aparaq...
Doyunca gülək barı!
O, axsaya-axsaya
Dalımızca qaçacaq.
Axırda öz başına
Özü bəla açacaq.
Bax, çolaq ayağını
Güc ilə ata-ata,
İstəyir bizə çata!

Mefistofel
(*dayanaraq*)

Bütün kişilərin bəxtinə lənət!
Onlar tez qocalır, gec ağıllanır.
Adəmin vaxtından daim aldanır,
Daim gülünc olub, qazanır nifrət...
Az axmaq yerinə qoyulubsan bəs?
Bilmirsən bu tayfa heç nəyə dəyməz?
Boyalı bir yanaq, uzun bir əndam!
Hara əl vurursan – çürükdür tamam!
Bir sağ yerləri də yoxdur, tutasan;
Doğrudur, bunları bilirsən, ancaq
Yenə də birisi sənə göz vurcaq,
Atılıb ortaya oynayacaqsan.

Lamilər
(*dayanaraq*)

O tərəddüd edir! Gəlin dayanaq,
Çıxar əlimizdən... gözdən qoymayaq.

Mefistofel
(*irəli gedərək*)

İrəli! Tərəddüd olmaz bu qədər,
Bir belə götür-qoy etməyə dəyməz!
Dünyada olmasa bu ifritələr,
Şeytan da heç şeytan olmaq istəməz.

L a m i l ə r

(nəvazişlə)

Gəlin, bu qoçağı dövrəyə alağ;
Bizdən birimizə onun qəlbində
Yəqin ki, məhəbbət alovlanacaq.

M e f i s t o f e l

Mənə bu toranda elə gəlir – siz
Hamınız füsunkar gözəllərsiniz...
Onunçün sizinlə xoş davranıram.

E m p u z a

(irəli soxularaq)

Yəqin ki, məni də – belə sanıram –
Qəbul edərsiniz bu gözəllərtək...

L a m i l ə r

O tamam artıqdır... Eybəcər gərək –
Həmişə pəl vura oyunumuza!

E m p u z a

(Mefistofelə)

Qoy eşşək ayaqlı xalan Empuza
Xoşgəldin eləsin sənə, əzizim.
Sənin bir ayağın at ayağıdır,
Bacımız oğlusan axı sən bizim.

M e f i s t o f e l

Mən elə bilirdim qarşıma çıxan
Tək yadlar olacaq... Xeyr-a! Budur!..
Sən demə ki, Harsdan Elladayacan
Bu tərəf elliklə mənə qohumdur.

Empuza

İstədiyim zaman öz surətimi
Tez-tez dəyişməkdir mənim də peşəm.
Sənə bildirməkçün öz hörmətimi,
Eşşək başı ilə bura gəlmişəm.

Mefistofel

Görürəm burada adamlar yaman
Qohuma yanandır... Çox sağ olsunlar.
Lakin öz eşşəkbaş qohumlarımdan
Mən üz döndərirəm – agh olsunlar!

Lamilər

Heç işin olmasın bu eybəcərlə,
Bütün gözəllərçün o qorxuludur.
Kimə yaxın getsə, dərhal yox olur,
Sanki, nəfəs alır ölümlə, şərlə.

Mefistofel

Baxıram tövrünə yığnağınızın,
Az qalır qəlbimə şübhələr dola.
Qorxuram qızılgül yanağınızın
Altında gizlənmiş min bir eyb ola!

Lamilər

Biz çoxuq, yaxın gəl, gen qaçma bizdən,
Üdarsan, ürək et, tut birimizdən...
Bu boş söz-sovu da tulla bir yana!
Köhnə arvadbazsan, bunu unutma,
Özün də burnunu yuxarı tutma,
Böyük adamlartək girmə yüz donal!
Aha, isinişib, deyəsən, dindi...
Bir-bir maskanızı çıxarın indi,
Necə var, eləcə görünün ona!

Mefistofel

(Lamilərdən birini tutur.)

Deyəsən, tutduğum ayrı afətdir!

(qucaqlayaraq)

Nə sərt süpürgədir! Bu ki dəhşətdir!

(Başqa birisini qucaqlayır.)

Vay, vay, görməyəydim, kaş heç üzünü!

Lamilər

Sən buna layiqsən! Öymə özünü!

Mefistofel

Yapışım indi bu körpə gözəldən...
Pah! Kərtənkələtək sivişir əldən,
Bir cüt hörüyü də, sanki, ilandır...
Bəlkə, bu uzununu tutum... cavandır!
Yox, canım, bir quru əsa, ya qəmiş!
Yaxşı, bəs nə sayaq olacaq bu iş?
Tutaq bu yoğundan, nə ola-ola!
Bəlkə, babat çıxdı, gətirdik yola...
Get-gedə pis gəlir... seçmək nahaqdır!
Bu, qurbağa kimi yumyumşaqdır.
Lap Şərq zövqü ilə...Vay! Vay! Əl dəycək,
Partladı bir yağış göbələyitək!

Lamilər

Yel olun! Şimşək olun!
Cumun üstünə onun!
Qoyun bağı yarılısın
Bu ifritə oğlunun!
Səssiz, kor yapalaqtək
Üçün... bax, qorxdu sizdən.
Xoşbəxtdir ki, qurtardı
Bu dəfə əlimizdən.

Mefistofel
(üst-başını çırparaq)

Ağıllanmamışam, deyəsən, hələ.
Bura da şimalın tayıdır elə!
Bunlar da eybəcər, ifritələr də...
Şairlər axmaqdır, adamlar beşqat!
Gəzirsən, görürsən, yenə hər yerdə
Eyni rəqs, pozğunluq, eyni maskarad.
Mən istədim seçim bir nazəndə yar,
Hamısı puç oldu lakin əl vurcaq.
Bəzən xəyala da aldanmaq olar,
Bir şərtlə – çox uzun sürməyə ancaq.

(Qayalar arasında yolu itirir.)

Hara gəlib çıxdım? Yolu görmürəm,
Yol-iz alt-üst olub, qarışıb aləm!
Bayaq düz cığırla gəlmişdim... Budur,
İndi daş-qayadır... keçmək də olmur.
İstədim dırmaşım, sürüşdüm geri,
Di gəl tap, sfinksin olduğu yeri!
Belə ağılsız iş ağla gələrmə?
Bir gecə ərzində dağ yüksələrmə?
Görünür, bu yerin ifritələri
Çaparkən Ellada düzləri ilə,
Gətirib gəlirlər şənlik yerinə
Broken dağını özləri ilə.

Oreada
(təbii bir qaya üzərindən)

Çıx bura, yanıma! Getmə çox uzaq.
Dünya yaranandan burdadır bu dağ.
Dayan, ehtiram et, qaya uludur,
Qocaman Pindanın lap son qoludur.
Pompey məğlub olub qaçanda burdan,
Bax, həmin bu yolla çıxdı aradan.
O kabus bir heçdir bunun yanında,
Yox olar birinci xoruz banında.
Birdən zühur edib, qeybə çəkilən
Çox kabus görmüşəm bu aləmdə mən.

Mefistofel

Hörmət və ehtiram! Ey palıdların
Himayə etdiyi əzəmətli dağ!
Ən işıqlı ayın ziyasını da
Görməz bu ağaclar altında torpaq.
Lakin mən, deyəsən, bu kolluqlarda
Görürəm parlayan bir əcaib nur,
Tanıdım, tanıdım, bu, Homunkuldur!
İşə bax, gör yenə rast gəldik harda!
Körpə dost, bir dayan, hara gedirsən?

Homunkul

Vururam özümü ora-bura mən,
Kolbamı sındırıb lap azad olum,
Və əsil mənada – tamam doğulum.
Lakin indiyədək bu gördüklərim
Məni cəlb etmir ki, cürət göstərim.
Qoy öz aramızda deyim: mən bu gün
İki filosofun – iki müdrikin
İzinə düşmüşəm... Eşitdim bayaq
“Təbiət, təbiət” deyərkən onlar.
Düşmək istəmirəm onlardan uzaq.
Onlara məlumdur, yəqin, çox əsrar.
Onlardan məsləhət almalıyam mən:
Görüm – harda məskən salmalıyam mən.

Mefistofel

Öz ağılnla iş gör, yaxşısı budur.
Filosof dediyin ruhla məşğuldur.
Fəzilət göstərmək namına, o da
Ortaya min sual atacaq... ya da,
Yer əvvəlkilərə edərkən darlıq,
Meydana qoyacaq bir dəst də varlıq.
İnsan səhv etməklə məhz, dönə-dönə,
Ağıl kəsb eləyib, çıxar ağı günə.
İstəsən həqiqi bir varlıq olmaq,
Özün öz ağılna arxalan ancaq.

Homunkul

Yaxşı məsləhətdən çevirməzlər üz!

Mefistofel

Eləysə, yaxşı yol! Danışarıq biz!

Ayrırlılar. Fales və Anaksaqor gəlirlər.

Anaksaqor

(Falesə)

Səni döndərməkçün qənaətdən
Başqa dəlillər də gətirimmi mən?

Fales

Küləklər dalğanı oynatsa da, məhz,
Qayanı yerindən tərpədə bilməz.

Anaksaqor

Qayanı yaradan od var, atəş var!

Fales

Sudan həyat tapır bütün canlılar.

Homunkul

(onların arasına keçərək)

Müsaidə edin, sizinlə gedim.
Mən də canlı varlıq olmaq istərdim.

Anaksaqor

Ey Fales, bir gecə ərzində, heç sən
Belə dağ yarada bilibsən lildən?

Fales

Təbiət qoynunda heç bir yaranış
Bir gecə ərzində, bir anda getmir.
Tədricən təşəkkül tapır hər naxış,
Təbiət bu işdə güc tətbiq etmir.

Anaksaqor

Lakin qəfil oldu burdakı təkən.
Pluton dərinədə qaladı ocaq,
Eol buxarları püskürdü, o an –
Yerin düz səthində ucaldı bu dağ.

Fales

Fərz edək! Hər halda, bu dağ yaranmış,
Hanı çıxarılan bəs son nəticə?
Bu mübahisələr çox vaxt uzanmış,
Lakin səmərəsi az olmuş, məncə.

Anaksaqor

Orası da var ki, dağın təkindən
Çıxdı bu arada tez – mirmidonlar.
Saldı cırtıdan, daktıl, qarışqa məskən...
Bütün dərələri, yalı-yamacı,
Bütün yağınları götürdü onlar.

(Homunkula)

Sən tək ömür sürsən öz zindanında,
Heç vaxt böyüklüyə nail olmazsan.
Hökmrənliq eşqi olsa qanında,
Səni şah qoyaram, bu dağa, inan!

Homunkul

Fales necə baxır buna, görəsən?

Fales

Məsləhət görmürəm bunu. Çünki sən
Xırdalar içində lap xırdalanar,
Böyüklər içində amma artarsan.
Bax, qara buludtək gəlir durnalar...
Cırtanlar keçirir qorxu, həyəcan.
Onlara fəlakət üz vermiş yaman!
Durnalar tapdayıb ayaqlarıyla,
Qırıb dimdikləri, caynaqlarıyla
Xırda məxluqları, bax, yerə sərdi.
Hökmdar olsaydın, həmin fəlakət
Sənin də başına gələ bilərdi!
Artıq bir tufanlı ildırım kimi
Vermiş qərarını fələyin hökmü!
Cırtanlar bu sakit gölə sığınan
Vağları ox atıb qırarkən tamam,
İndi heç zirehin, tunc qalxanların,
Polad nizələrin faydası yoxdur.
Hanı oxu-yayı bəs cırtanların?
Vağlara sancılan oxlar ki çoxdur.
Qanıçən canilər görünmür gözə,
Qaçıb gizlənidir hərə bir yanda.
Qoşun pərakəndə dağılıb düzə,
Qərar tuta bilmir daha meydanda.

Anaksaqor

(bir qədər sükutdan sonra təntənə ilə)

O yeraltı qüvvələrə çatdı duam,
İndi göylər aləminə üz tuturam.
Ey əbədi qüvvə olan, qocalmayan,
Üç simalı, üç şöhrətli, nur asiman!
Ey uca Ay, ey Hekata, ey Diana,
Ey qəlblərə ümid verən böyük ana,
Fəryadımla çağırıram səni yenə
Bu qəhr olan ümmətimin köməyinə.
Ey qəlblərə ümid verən, xoş nur saçan,
Nüfuzədən baxışıyla min sirr açan!

Göstər gizli aləmlərin qüdrətini,
Yağdır göyün qəzəbini, nifrətini!

(Bir anlıq sükutdan sonra)

Məgər duam göyə belə tez çatdımı?
Bütün göyü mehvərindən oynatdımı?
Odur, odur, hey get-gedə böyüyərək,
Göy üzündə bir yuvarlaq taxt ucalır,
Baxın, bizi o dəhşətə gətirəcək
Qızartı da indi tutqun bir rəng alır.
Ey qüdrətli, möhtəşəm Ay, dayan, dayan!
Məhv olarıq! Əsər qalmaz yerdən, sudan!
Görünür ki, səni Fessal cadugəri
Məhvedici bir qüvvəyə çevirməyə,
Doğrudan da, qadir imiş çoxdan bəri.
Nurlu səthi tutqunlaşdı, baxın, baxın,
Parçalandı o şimşəkli odlu axın.
Bu şaqqıltı, bu fışılı nə səsidir?
İldırımın tufanını nə rəsesidir?
Üzüqoylu yerə düşüb yalvarıram,
Ey ilahə, gəl bağışla, rəhm et, bütün –
Bunlara mən səbəbkaram, günahkaram!

(Üzüqoylu düşür.)

Fales

Bu nələr danışır? Hansı əsasla?
Axı nə gördü bu, nə eşitdi bu?
Mən o deyənləri görmədim əsla.
Məndə baş vermədi bu sərsəm duyğu.
Dünya öz yerində tutubdur qərar,
Ay da göy üzündə süzür, – necə var.

Homunkul

Cırtanların olduğu o təpəyə bax,
Əvvəl yuvarlaq idi, indisə, şişdir.
Bir şaqqıltı eşitdim, yəqin ki, bayaq
Aydan düşən sal qaya ora dəymişdir.

O, haqlıya-haqsıza əsla baxmadı,
Qırdı-tökdü hamını, sağ buraxmadı.
Lakin təsir gücüylə yerin və göyün, –
Bir gecənin içində yarıb qatları,
Mən belə dağ yaradan bir sənətkarı,
Düzü, tərif etməyə bilmərəm bu gün!

F a l e s

Sakit ol! Bu, onun xəyalıdır, bil!
Tamam məhv olsa da o məxluq hərgah,
Bu, elə dəhşətli fəlakət deyil.
Yaxşı ki, olmadın sən onlara şah.
Dəniz şənlikləri gözləyir bizi,
Gəl gedək, seyr edək bir az dənizi!

Gedirlər.

M e f i s t o f e l

(o biri tərəfdən təpəyə durmaşaraq)

Palıd köklərinin, sal qayaların
Üstüylə dırmanıb çıxdım güc-bəla.
Xoş qatran iyi var Harsda şamların,
Burda o da yoxdur, adam həzz ala.
Əslində, dünyada kükürd iyindən
Sonra bir qatrandır mənə xoş gələn.
Bu yunanların da cəhənnəmi var...
Bu çox maraqlıdır, orada onlar
Bəs odu nə ilə alışdırırlar?

D r i a d a

Öz ölkəndə istədiyini qədər sən
Əllaməlik, kürlük edə bilərsən.
Yad ölkədə əqlin çatmaz buna, bil.
Həsərət çəkib öz yurdunu anma heç,
Bu müqəddəs palıdlara baş əy, keç!

Mefistofel

Hara adət etsən, ora cənnətdir,
Fikrin tərək etdiyən diyarda qalır.
Bəs o mağarada bir-birlərinə
Sığınmış üç kölgə nədir, qaralır?

Driada

Forkiadalardır! Qorxmursan əgər,
Yaxın get, onlarla danış bir qədər.

Mefistofel

Niyə də getməyim? Baxıram... Yox! Mən
Donuxdum! Quruyub qaldım heyrətdən!
Xəyalım nə qədər geniş olsa da,
Ağılıma gəlməzdi yox, yox, dünyada!
Bunlar, necə deyim, lap dəhşətdirlər!
Mandraqordan da bədheybətdirlər.
Bax, bu üç bacının yanında bütün –
Qorxunc qovuqlar da bir heçdir bu gün.
Yox, bu bacıları bizim ən murdar
Cəhənnəm küncünə belə qoymazlar.
Amma eybəcərlər, antik deyilən
Gözəllik yurdunu ediblər vətən!
Yaxınlaşdığımı tez hiss edərək
Onlar tərpeşdilər yarasalartək.

Forkiada

Bacılarım, gözümüzü verin, baxım birçə an,
Bu məbədə cürət edib, gələn kimdir bu zaman?

Mefistofel

Bir iltimas üçün hər üçünüzdən,
Müsaidə edin, yaxın gəlim mən.
Yadtək müraciət edirəm sizə,
Lakin əminəm ki, araşdırılsa,
Qohum olduğumuz çıxacaq üzə.

Çox qədim və böyük allahları mən
Burada ziyarət etmişəm şəxsən.
Opsaya, Reaya gedib dəymişəm,
Təzim də etmişəm, baş da əymişəm,
Sizin üç bacınız parkları ancaq
Görmüşəm ikicə, üçcə gün qabaq.
Lakin heç birisi onların tək-tək
Sizlə müqayisə edilə bilməz.
Ona görə də mən vəcdə gələrək,
Deməyə söz tapmır, dururam dinməz.

Forkiada

Deyəsən, ağıllı, cürətli ruhdur.

Mefistofel

Təəccüblüdür ki, hələlik bizdə
Sizə şeir yazan şair də yoxdur.
Mənə rast gəlməyib heykəliniz də...
Yunona, Pallada, Veneraların
Yonulub, mərmərdən, çoxlu surəti.
Nə üçün bilmirəm sənətkarların
Sizdə sınınamayıb hələ qüdrəti!

Forkiadalar

Qaranlıqdır, tənhalıqdır nəsib olan biz üç qıza,
Ona görə, belə şeylər heç gəlməyib aqlımıza.

Mefistofel

Hardan gələ bilər? Bir halda ki siz
Aləmdən kənara çəkilirsiniz.
Nə siz görürsünüz hamını gündə,
Nə də başqaları sizi görürlər.
Gözəllik mülkündə, sənət mülkündə
Gərək ömür sürə belə pərilər.
Orada ki, hər gün bir parça mərmər
Tez heykəli olur bir qəhrəmanın,
Orada ki...

Forkiadalar

Sus, sus! Bütün dünyanın
Eşqini doldurma ürəyimizə!
Əbəsdir bundan çox bilməyimiz də...
Bizi zülmət doğub, yerimiz zülmət,
Nə öz-özümüzü tanıyıriq biz,
Nə bizi tanıyır aləmdə bir fərd.

Mefistofel

İndi ki belədir şəxsiyyətiniz, –
Bir çarə taparıq... görürəm sizin
Üçünüzün – bir göz, bir dişiniz var.
Onda, üç varlığı, – versəniz izin, –
Hələlik edərik biz iki varlıq.
Əsatir ruhuna çox uyğun olar
Bizim etdiyimiz bu saxtakarlıq.
O vaxt mən olaram üçüncü surət
Və təmsil edərəm sizi bir müddət.

Forkiadalardan biri

(o birilərində)

Necə bilirsiniz? Bu, olan işdir?

O biriləri

Sınayarıq. Ancaq dişsiz və gözsüz!

Mefistofel

Əsas əlamət də o gözlə dişdir.
Bunlarsız oxşarlıq alınmaz, sözsüz.

Forkiadalardan biri

Niyə, öz gözünün birini yumsan,
Dişinin birini çıxartsan üzə,
Sən yandan baxanda, oxşayacaqsan
Bacı-qardaş kimi, onsuz da, bizə.

Mefistofel

Bu, mənə şərəfdir! Olsun! Razıyam.

Forkiadalar

Hə, biz də razıyıq!

Mefistofel

(özünü profildən Forkiadağa oxşadaraq)

Qorxunc Xaosun
İstəkli oğlutək, budur, hazırım!

Forkiadalar

Doğma qızlarıyıq biz də lap onun.

Mefistofel

Lakin rüsvay edib cinnədəcələr –
Məni hermafrodit zənn edəcəklər...

Forkiadalar

Baxın, gözəlləşdik birdən-birə biz,
İki gözümüz var, iki dişimiz!

Mefistofel

İndi olmalıyam hər gözdən uzaq,
Yoxsa, cin də görsə, qorxub qaçacaq.

Gedir.

EGEY DƏNİZİNİN QAYALIQ SAHİLLƏRİ

Ay həmişə baş üzərində, ucada.

Sirenalar

*(qayalar üzərində oturaraq,
fleyta çalır və Aya üz tutub oxuyurlar)*

Fessallı cadugərlər
Səs-səsə verə-verə,
Dəhşətlə endirdilər
Səni o gecə yerə.
İndi göyün tağları –
Altından uzaqları
Seyr et, nur səpə-səpə.
Gözəl Ay, qoy hər ləpə
Şəfəqlənsin nurunla.
Edirik sənə səcdə,
Gətir bizləri vəcdə
Şəfqətin, qürurunla!

Nereidalar və tritonlar

(dəniz nəhəngləri görkəmində)

Uca, kəskin sədalarla bağırın,
Qoy titrətsin dənizləri səsiniz.
Dərindəki sakinləri çağırın!
Tufanların nərəsini duyub biz
Çəkilməmişdik dənizlərin dibinə.
Valeh etdi bizi sizin nəğməiniz,
Gəldik... Baxın, bəzənmişik biz yenə.
Görün, üzük, qızıl qolbaq, mirvari,
Necə tutur bu daş-qaşlı kəmərlə!
Siz dənizə səpirsiniz bunları,
Biz də tapıb çıxarıyıq hünərlə.
Siz, ey dəniz iblisləri, hər zaman
Tufanlarda sahillərə baş vuran
Yolçuları çaşdıranda nəğməiniz,

Qayalıqda parçalanıb qərq olan
Gəmiləri bir-bir udur ac dəniz.

Sirenalar

Dərin sularında mavi dənizin
Bilirik, balıqlar gəzir sərazad,
Hər böyük arzuya, ehtirasa yad.
Lakin həyəcanlı, şən dəstəninizin
Görüb calalını, istəyərdik biz,
Balıqdan da artıq olasınız siz.

Nereidalar və tritonlar

Bəli, bura üzüb gəlməmiş hələ
Bizi düşündürmüş həmin məsələ...
Di gəlin baş vuraq suya sürətlə,
Gərək sübut edək bu səyahətlə
Ki, bərkdir, möhkəmdir bizim canımız,
Soyuq balıq qanı deyil qanımız.

Gözdən itirlər.

Sirenalar

Bir göz qırpımında vida etdilər,
Elə həmin səmtə əsən küləklə.
Samofrakiyaya üzüb getdilər,
Lakin nə məqsədlə, hansı diləklə?
Böyük Kabirlərin səltənətində
Onlar nə eləmək fikrindədirlər?
Qəribə Allahdır onlar, deyirlər,
Dünyaya gətirir öz-özlərini,
Nə olduqlarını amma bilmirlər.
Ey həlim, gözəl Ay, qərar tut, dayan!
Gecəmiş uzansın qoy şəfqətinlə.
Hələ qoy gəlməsin o bizi qovan
Gündüz öz Günəşi, öz şəfqətiylə!

Fales

(sahildə, Homunkula)

Mən indi Nereyin yanına səni
Apara bilərəm, sahil boyunca.
Onun mağarası bura yaxındır,
Lakin yaman tərsdir deyingən qoca.
Adamdan qaçandır, bir qədər, həm də.
Bir də nə baş versə bütün aləmdə,
Pisləmək, söyməkdir onun vərdişi...
Lakin gələcəyi görəndir kişi.
Hamı, buna görə, edir ehtiram,
Gəlir məsləhətə ona çox adam.

Homunkul

Döyək qapısını! Nə bir kəs qınar,
Nə işiğim sönər, nə şüşəm sınar!

Nerey

Deyəsən, qulağıma dəydi bir insan səsi!
Yenə də ürəyimdə kin baş qaldıracaqdır.
İnsanların özünü Allaha bənzətməsi
Nahaqdır!.. O necə var, elə də qalacaqdır.
Yaxşılara yaxşılıq eləmək meylə eğer
Mənə xas olmasaydı, bir guşəyə çəkilər,
Mən də allahlar kimi dinc yaşardım bir ara...
Mənim məsləhətimin xeyri nədir onlara?
Bütün etdiklərimi göz önümə gətirib
Görürəm ki, kar etmir məsləhət insanlara!

Fales

Ey dəniz ağsaqqallı, onlar əl çəkməz heç vaxt,
Sən müdrik bir qocasan, qovma qapından bizi.
İnsan surətindəki bu kiçik alova bax,
Bu da səndən məsləhət almağa gəlib, düzü.

Nerey

Məsləhət! Heç məsləhət eşidəndir ki, insan?
Kar qulaqlar neyləyir nəsihət sözlərini?
Dəlillər göstərir ki, bu insanlar çox zaman
Rüsvay edirlər ancaq özləri özlərini.
Bu tayfa necə vardı qalır elə inadkar.
Dönə-dönə Parisi etmədimmi xəbərdar?
Vaxtında demədimmi ona mən bir atatək
Bu yadelli qadının ehtirasına uyma,
Gəl bu həvəsdən əl çək!
O, yunan sahilində durmuşdu mütəkəbbir.
Mən ruhumun gözüylə nələr olacağını
Görür və gördüyümü deyirdim ona bir-bir.
Baş verəcək qırğını görürdüm qabaqcadan.
Keçirdi göz önümdən o dəhşətli səhnələr:
Neçə-neçə şairin dastanında canlanan
Və min illərdən bəri hamıya məlum olan
Troyanın məhşəri! Qətl, qarət, ölüm, qan,
Yanğınlar, vuruşmalar, tüstülər, nələr, nələr!
Bu qocanın sözləri zarafat gəldi ona
Ehtirasa qapılıb nə hədd bildi, nə də sədd.
İlion məğlub oldu, əzabı yetdi sona;
Ac Pind qartallarına bir yem oldu o cəsəd!
O vaxt mən Ullissə də Sirseyanın məkrini,
Vəhşi təpəgözlərin niyyətini, fikrini,
Özünün ləngliyini, yaxın adamlarının
Yelbeyinliklərini deməmişdimmi mægər?
Nə çıxdı? Xeyri oldu? Xoş bir təsadüf əgər
Dalğalar qucağında atıb belədən-belə,
Onu çıxarmasaydı bir uğurlu sahilə,
Məhv olmayacaqdımı?

Fales

Əlbəttə, belə şeylər müdrək bir şəxsiyyəti
Məyus eləyə bilər... Lakin o, yenə gərək
Xeyirxah əməllərə sövq etsin cəmiyyəti.
O vaxt nəcib məsləhət şərə üstün gələcək

Və hər kiçik təşəkkür sənə ləzzət verəcək...
 Bu körpənin sözü var – mənasız şeydir, – demə.
 İstəyir tamam-kamal nəşvü nüma taparaq,
 O, təzədən doğulub, qədəm qoysun aləmə.

Nerey

Gəlin ovqatımı təlx etməyin siz!
 Bu gün ayrı cürəm, kama yetmişəm.
 Çünki dənizlərdən mən bütün əziz,
 Gözəl qızlarımı dəvət etmişəm.
 Nə Olimp və nə də sizin yer üzü
 Belə nazəndələr görməyib hələ.
 Zərif Doridalar əndamda, düzü,
 Tənə edə bilər hər bir gözələ.
 Dəniz nəhənginin belindən onlar
 Zərif bir cəldliklə sıçrarlar qaçan
 Neptun atlarının çılpaq belinə.
 Elə yüngüldürlər, deyərsən, bu an
 Uçarlar qoşulub dəniz yelinə.
 Odur, Veneranın min rəngə çalan
 Al-əlvan sədəfli təxti-rəvanı.
 Onda gətirirlər şux Veneradan
 Sonra ilahətək təqdis olunan
 Gözəllər gözəli Qalateyanı.
 Kipridadan sonra təxti-rəvan da,
 Məbəd şəhəri də ona keçmişdir.
 Çıxıb gedin burdan! Belə xoş anda
 Söyüş, kin ataya yaraşmaz işdir.
 Proteyi tapın, falçı cadugər
 Şəkildən-şəkilə düşüb, müttəsil,
 Dünyaya gəlməni sizə öyrədən.

(Dənizə tərəf gedir.)

Fales

Heyif, cəhdimizdən çıxmadı bir şey!
 Tapa bilsək belə, tez qoca Protey
 Sivişib yenə də yoxa çıxacaq.
 O, öz yaxasını versə də ələ,

Bizi hər sözüylə çəşbaş qoyacaq.
Nə çarə!... Gəl gedək, axtaraq hələ.

Gedirlər.

Sirenalar

(qayanın başından)

Nədir o narın-narın
Uzaqda ağarışan,
Köpüklü dalgaların
Qalxıb üstündən aşan?
Bu, dəniz pəriləri.
Gözəllər dəstəsidir.
Düşün, aşağı gedək,
Bu, onların səsidir.

Nereidalar və tritonlar

Şənlik xoş keçmək üçün
Nə gətiriblər, görün,
Sizinçün tritonlar:
Xelonanın cilalı
Çanağında nəqş olub
Allahların calalı!

Sirenalar

Xırdadır fitrətiniz,
Böyükdür qüdrətiniz.
Dənizdə batanları
Xilas edirsiniz siz!

Nereidalar və tritonlar

Onları gətirdik ki,
Şənlik dinc keçsin bir az.
Kəbirlər harda olsa,
Orada tufan olmaz.

Sirenalar

Biz sizə veririk şərəfli yeri!
Siz, tufana düşən gəmi batanda,
Yenilməz qüvvəylə cumur bir anda,
Xilas edirsiniz dənizçiləri.

Nereidalar və tritonlar

Budur, gətirmişik üçünü hələ,
Dördüncü yaxanı vermədi ələ.
Dedi: “Hamısının böyüyü mənəm,
Hamının dərđini mən çəkməliyəm”.

Sirenalar

Allahlara nə var, istəsə bu gün
Onlar bir-birini eləyər bədnam.
Başımıza bəla açmamaq üçün
Biz gərək hamıya edək ehtiram.

Nereidalar və tritonlar

Deyilənə görə, yeddidir onlar.

Sirenalar

Bəs üçü? Hardadır yerdə qalanlar?

Nereidalar və tritonlar

Biz deyə bilmərik. Bilmək istəyən
Xəbər tutmalıdır ancaq Olimpdən.
Çünki səkkizinci ordan verər səs.
Amma bir şey bilmir hələlik heç kəs.
Onların da bura gəlmək fikri var,
Lakin hazır deyil hələlik onlar.
Bu misli olmayan Kabirlər ancaq
Daima can atır, səy edir vara,
Ağılırməzlərə, əlçatmazlara.

Sirenalar

Bütün allahlara edirik səcdə,
Olsun yerdə, göydə, günəşdə, ayda.
Bu, bizi daha da gətirir vəcdə,
Duadan görürük həmişə fayda.

Nereidalar və tritonlar

Gəlin xoş keçirək şənliyimizi,
Yalnız o, şərəfə çatdırır bizi!

Sirenalar

Olmamış sizintək şərəfə çatan
Qədim qəhrəmanlar dövründən bəri.
Qızıl yun gətirib onlar bir zaman,
Sizsə pak, müqəddəs, bu Kabirləri.

(Hamı nəqərat kimi təkrar edir.)

Qızıl yun gətirib onlar bir zaman,
Sizsə pak, müqəddəs, bu Kabirləri.

Nereidalar və tritonlar bir-birinin arxasınca üzüb gedirlər.

Homunkul

Bu – varlığı əcaib sırr olan şey,
Qədim sınıq küpələri andırır.
Üstlərində yüz illərdən bəri hey
Alimlər öz başlarını sındırır.

Fales

Əsil mətləb də, bax, orasıdır:
Sikkənin qiyməti – onun pasıdır!

Protey

(görünmədən)

Qoca gəvəzəyəm, köhnə biaram,
Belə zarafata, şuxluğa varam!

Fales

Protey! Haradasan?

Protey

*(dodaq tərpətmədən danışan adamlar kimi
gah yaxından, gah uzaqdan səs verərək)*

Mən burdayam!
Mən ordayam!

Fales

Mən bu zarafatı bağışlayıram!
Bilirəm, səs gələn səmtə deyilsən.
İşim var, yerə qoy bu şuxluğu sən.

Protey

(uzaqdan səs verir kimi)

Salamat qal!

Fales

(Homunkula, pıçıltı ilə)

Burda, lap yaxındadır.
Bir az da ətrafı sən işıqlandır,
Balıqtək işıqla maraqlanıdır.
Göstərib qəribə işığa marağ,
Qoca harda olsa üzə çıxacaq.

Homunkul

İşığı artırıb, salaram işə,
Ancaq çox qorxuram, partlaya şüşə.

Protey

(nəhəng bir tısbəğa surətində)

Nədir bu pırıltı? Nədir bu işıq?

Fales

(Homunkulu örtərək)

Çox yaxşı! Göstərə bilərəm onu,
Bir şərtlə – zəhmət çək, dəyiş bu donu,
Adam surətində qarşımıza çıx.
Kimin gizli şeyi görmək meyli var,
Əvvəlcə qazansın gərək etibar.

Protey

(nəcib bir insan surətində)

Yenə əl atırsan hiyləyə-fəndə.

Fales

(Homunkulu örtükdən çıxararaq)

Sifətdən-sifətə düşürsən sən də.

Protey

(heyvət içində)

İşıqlı cırtıdanmı? Görülməyən iş!

Fales

O, səndən məsləhət almağa gəlmiş.
Doğulmaq istəyir lap tamam-kamal...
Onu qane etmir bu yarımçıq hal.
Bu qarşında duran tıfil, aləmə
Qəribə bir təzadə gəlib, sən demə.
Qüsuru yoxsa da ruhi cəhətdən,
Cismani əzadan naqisdir ancaq.
Hələ mayasını tutmayıb bədən...
De görək, şuxluğu qoyub bir yana,
Necə gələ bilər, o, ətə-qana.

Protey

Bəkarət oğlusan! Vaxtından erkən –
Dünyaya gəlibsən, haqqın yox ikən.

Fales

(yavaşcadan)

O biri yandan da – olun mültəfit –
Şübhəm var ki, çıxa o, hermafrodit.

Protey

O halda heç fikir etməyə dəyməz,
Hansı uyğun gəlsə, odur, əlqərəz...
Qaldı əsil mətləb, – çarə var buna:

(Homunkula)

Sən atıl dənizin geniş qoynuna,
Daimi hərəkət, sonsuz təlaşla
Öz uzun inkişaf yolunu başla!
Özündən kiçiyi hey uda-uda,
Ən xırda canlı da böyüyür suda.

Homunkul

Buranın nə gözəl, xoş havası var!
Mənə ləzzət verir bu yaşılıqlar.

Protey

Yox, səhv eləmirsən! Haqlısan, qoçaq,
Dənizdən əsən meh xoşdur, həlimdir.
O yarımadaanın havası, ancaq
Bundan da ətirli, xoşagəlimdir!
İndi gəl, dənizə uzanmış ensiz
O yarımadağa tərəf gedək biz,
Üzüb gələnləri yaxından görək.

Fales

Keçib, mən də sizə qoşulam gərək.

Homunkul

Üçqat gözəl olar üçlükdə getsək.

Rodos telxinləri.

Neptunun üçbaşı əsası ilə dəniz atlarının
və əjdahalarının belində üzüb gəlirlər.

Xor

Biz döyüb, düzəltmişik Neptuna bu əsanı,
O, bununla yatırdır dalğaları, tufanı.
İldırımlar saçan Zevs buludları qovaraq,
Göylərdə hiddətlə gurultu qoparanda;
Kükürəyən dalğaları göyə qarşı qoyaraq,
Neptun tufan qaldırır o saat okeanda.
Yerlə-göy arasında hər nə varsa, yox edir,
Atıb-tutduğu hər şey dəniz dibinə gedir.
Əziz bayramımızı sakit keçirmək üçün,
O, üçbaşı əsanı bizə veribdir bu gün.

Sirenalar

(telxinlərə)

Günəşə, gündüzə səcdə edərək,
Ömür sürürsünüz siz ibadətlə.
Biz Aya sitayiş eləyənlər də
İndi baş əyirik sizə hörmətlə.

Telxinlər

Ey gecə ilahəsi! Qardaşının şənini
Nəğmələrdə eşitcək, gülür işıqlı üzün.
Gözləyirsən Günəşin əbədiyyət himnini
Oxusun xoşbəxt Rodos xoş səsiylə gündüzün.
Yolunun əvvəlindən axırınadək Günəş
Bizə eyni alovlu, odlu nəzərlə baxar.
Allahların sevdiyi təpələr, çöllər, sular
Onu açıq bir üzlə, sevinclə salamlayar.
Göyləri bulud alsın, dağıdar şəfəqiylə,
Meh əsdirib təmizlər havanı şəfəqiylə.

Adada hara baxsa, dəyər gözüne onun
Gənc, həlim, əzəmətli heykəlləri, şübhəsiz.
Allah əzəmətini ilk dəfə Apollonun
Təcəssüm etdirmişik insan surətində biz.

Protey

Hay-küydür onların bu boş sevinci!
Müqəddəs Günəşin həyatverici
Şüası önündə bu şeylər ancaq
Görünür mənasız, cansız oyuncaq.
Günlərlə əlləşir, əridir metal,
Hazır qəliblərə tökürlər dərhal.
Sonra bağırırlar, öyünürlər hey...
Guya, yaratmışlar müəzzəm bir şey.
Özünü öyməkdən lakin nə çıxar?
Durar əzəmətlə büt öz yerində,
Amma yer tərپəncək günün birində,
O bütü ilk təkan kökündən yıxar.
Əridib yenidən tökərlər onu.
Quruda belədir hər işin sonu,
Həyatçün su daha əlverişlidir.

(Homunkula)

Qoy delfin-Protey alıb boynuna
Aparsın səni də sular qoynuna.

(Çevrilib tez delfin olur.)

Dənizlə bağlayıb öz ülfətini,
Taparsan sularda səadətini!
Mən hazır, – gəl otur dalımda, gedək.
Qovuşsun dənizlə körpə bir ürək.

Fales

Bu gözəl arzuya cürətlə giriş,
Gərək ibtidadan başlana bu iş.
Cəld ol, al indidən özünü ələ,
Tabe ol əbədi qanunlara sən.

Şəkildən-şəkile çox düşəcəksən,
İnsanlıq həddinə çox qalır hələ.

Homunkul delfin-Proteyin belinə minir.

Protey

Sən, ey bədənsiz ruh, dənizə inan,
Keç coşqun dalğalar burulğanından.
Cəld olsan, hər səmtə əlin yetəcək,
Dənizdə azadsan, səy elə, batma.
Lakin yüksəyə də heç vaxt can atma,
Bil ki, insan olsan, işin bitəcək!

Fales

Niyə? Pis ha deyil dünyada qoçaq,
Çalışqan, xeyirxah bir insan olmaq?

Protey

(Falesə)

Bəli, olsa əgər o, sən biçimdə,
Şəksiz başa vurur qərinələri.
Seçilir həmişə kütlə içində
Sənin şəxsiyyətin illərdən bəri.

Sirenalar

(qayalar üzərində)

Nədir o, buludtək ağ,
Ayı dövrəyə alan?
Ağ göyərçinmidir, ah.
Bir dəstə qanad çalan!
Pafos öz quşlarını
Bura göndərüb, demək.
Bununla da, xoş keçən
Bayrama xitam verək!

Nerey

(Falesə yaxınlaşaraq)

Ayı müşayiət edən haləni
Buxar zənn edərdi gecə yolçusu.
Lakin biz ruhlar, bu mülahizəni
Tamam rədd edirik, düz deyildir bu!
Onlar – ağ Venera göyərçinləri,
Uçurlar qızımı müşayiətlə.
Yaxşı təlim görüb, qədimdən bəri
Süzürlər xüsusi bir məharətlə.

Fales

Sənintək hörmətli şəxsiyyətlərin
Sevdiyi nə varsa, bəyəniməm mən.
Qədim və müqəddəs rəvayətlərin
Dinc yuva tapması çox xoşdur, əslən!

Psillalar və marsalar

Dənizlər allahının
Tufanlarından uzaq,
Seysmosun yeraltı
Təkanlarından uzaq,
Üstündən bulud keçən,
Qoynunda yellər əsən –
Kiprin yalçın, kimsəsiz
Mağaralarından biz,
Yenə qədimdəkitək
Sakit ömür sürərək,
Qoruyuruq adanın
Sevdalar yuvasını,
Sevimli Kipridanın
Sədəf arabasını.
Gecə pıçıldaşarkən
Dalğalar həzin-həzin,
Gəzdiririk ən gözəl –
Qızını biz dənizin.
Ayıq mühafizlərik:

Bu dünyada nə xaçdan,
Nə hilaldan qorxuruq;
Nə bir qanadlı şirdən,
Nə qartaldan qorxuruq!
Qırğınlar, çəkişmələr
Son həddinə yetsə də,
Şəhərlər məhv etsə də,
Pozmaz vüqarımızı.
Biz heç nəyə baxmadan
Gəzdirərik qorxmadan
Öz hökmdarımızı.

Sirenalar

Ahəstə yırğalanıb, çox tələsmədən,
Gah – bir yarım dairə şəkli alaraq,
Gah ilantək uzanıb, hey qıvrılaraq,
Sədəfli arabanın yanınca gedən
Məftunedici, gözəl nereidalar,
Ey sadə, şux qadınlar, gənc doridalar,
Gətirin o füsunkar Qalateyanı,
Öz gözəl anasına çox oxşayanı!
Siz ciddiyyətinizlə müqəddəs olan
Əbədi allahlara çox oxşarsınız,
Lakin insan soyunun qəlbə od salan
Gözəl qadınlarıtək füsunkarsınız!

Doridalar

*(hamısı delfinlərin üstündə
Nereyin yanından üzüb keçə-keçə)*

Ay, bizə bol işıq ver,
Xoş görkəm, yaraşlıq ver,
Nura qərq elə bizi.
Öz gənc ərdeşimizi
Atamıza göstərək.

(Nereyə)

Bu gəncləri tufanın
Dışindən qopartmışıq,

Qamışlıqda yosunlar
Üstündə uzatmışıq.
Qızdırıb can vermişik
Qayğıyla, hərarətlə,
İndi gərək öpələr
Bizi çox nəzakətlə.
Gözəl ay, nəcib hilal!
Dön bu gənc oğlanlara
Xeyirxah bir nəzər sal!

Nerey

İkiqat qiymətlidir, məncə, bu nəcib əməl:
Həm şəfqət göstərdiniz, həm zövq aldınız gözəl.

Doridalar

Layiq bilsən, ay ata, bizə bu hərəkəti,
Rəva görsən, haqqımız olan bu səadəti,
Onlar da ölməz olub, qoy bizim soyumuzda,
Əbədi bir rahatlıq tapsınlar qoynumuzda.

Nerey

Zövq ala bilərsiniz öz əsirlərinizdən,
Mən heç əsirgəməzdim bu səadəti sizdən.
Lakin qadir deyiləm, Zevsin hökmündədir bu.
Əslində, layla çalıb, sizi yırğalayan su
Möhkəm məhəbbət üçün bünövrə ola bilməz.
Qoy bilsin bunu hər kəs.
Bir aşiqanə hissidir bu aldadıcı oyun...
Siz onları aparıb, səssiz sahilə qoyun.

Doridalar

Gözəl gənclər, siz bizimçün çox əzizsiniz,
Bu xoş vüsal yetir indi kədərlə sona.
Əbədi bir sədaqətə inanırdıq biz,
Yol verməyir lakin böyük allahlar buna.

Cavan oğlanlar

Əzizləyib cəsur, cavan dənizçiləri
Təki daim sevəsiniz siz gələcəkdə
Heç vaxt belə xoş keçməyib ömrün günləri,
Bundan artıq bir arzumuz yoxdur ürəkdə.

Qalateya bəzəkli arabaya
çevrilmiş balıqqulağı içində gəlir.

Nerey

Sənsənmi, sevimli qızım?

Qalateya

Atacan!

Xoşbəxtəm!.. Delfinlər, dayanın! Aman,
O baxış zəncirlə məni ram edir.

Nerey

Hamısı üzərək yanımdan gedir...
Könül fəryadıyla nə işləri var!
Getdilər... Ah, niyə aparmadılar,
Bilmirəm, məni də özləri ilə?
Bu ötəri görüş, bu ani baxış
Təsəlli olacaq bütün bir ilə!

Fales

Alqış!.. Mən həqiqət və gözəlliyin
Əsil mənasını anladım! Alqış!
Dünyada hər bir şey sudan yaranmış!
Hər şeyə can verib, hifz edən sudur!
Ey dəniz, əbədi dövr eləyib dur!
Əgər sən buludlar göndərməsəydin,
Onları yağışa, bulağa, çaya,
Sellərə, sulara döndərməsəydin,
Rövnəq verərdimi dağ-daş dünyaya?
Həyatı yaradan, hifz edən sənsən!

Əks-səda

(*birgə xor*)

Həyatı yaradan, hifz edən sənsən!

Nerey

Dalğalar qoynunda yırğalanaraq,
Qayıdıb gəlirlər... Bu dəfə ancaq,
Bayram qaydasınca, dövrə vurarkən,
Bir də baxışımız rastlaşmayacaq.
Sonsuz karvan kimi o böyük axın
Bir zəncir halında uzanır, baxın!
O sonsuz izdiham içində belə
Mən Qalateyanın sədəfli, məğrur
Təxti-rəvanını görürəm hələ.
Doğma bir ulduztək saçır mənə nur.
Uzaqda olsa da, parıldayaraq
O, mənə yaxından şəfəq salacaq.

Homunkul

Xoşdur nur səpdiyim dumduru sular...
Burda hər şey gözəl, hər şey füsunkar!

Protey

Bu həyatverici suyla həmahəng,
Şölen dalğalara nur səpir qəşəng.

Nerey

O nədir, sürətlə üzən karvanın
İşıq sala-sala önündə gedir,
Ayağı altında Qalateyanın
Bütün sədəf taxtı nura qərğ edir?
O gah parıldayır, gah zəif yanır,
Gah da eşq odu tək lap alovlanır.

Fales

Yəqin, Proteyin məsləhətiylə
Yanıb əldən düşən Homunkuldur o.
Böyük bir arzunun ülviyyətiylə
Özünü bu parlaq taxta vurur o.
Bir inilti gəlir, bir də cingilti...
Sınacaq! Budur, o, şimşəktək çaxır.
Bax, yanır! Od-alov sulara axır...

Sirenalar

Dənizdə baş verən möcüzəyə bax!
Dalğalar çarpdıqca bir-birlərinə,
Qığılcım saçaraq, parıldayaraq –
Alov su səthindən keçir dərinə.
Sayrışır od tutan suların qoynu.
Hər şeyin əvvəli, hər şeyin sonu –
Eros hökmrandır hissə-duyğuya!
Eşq olsun dənizə, eşq olsun suya!
Alqış birliyinə su ilə odun!
Müqəddəs atəşə, suya eşq olsun!
Eşq olsun baş verən bu hadisəyə!

Hamı bir yerdə

Alqış xoş havanın sərinliyinə,
Alqış yerin sirli dərinliyinə!
Alqış təbiətin dörd qüvvəsinə,
Onun calalına, təntənəsinə!

Üçüncü pərdə

SPARTADA MENELAYIN SARAYI QARŞISINDA

Yelena troyalı əsir qızlar xorunun və xor başçısı
Pantalidanın müşayiəti ilə daxil olur.

Yelena

Çox təriflər, tənələr eşidən mən Yelena
Gəldim yan aldığımız sahildən bura birbaş.
Poseydonun, Evrosun səyi, mərhəmətiylə
Uzaq Frigiyanın cansıxan düzlərindən
Doğma sahilə qədər, aramsız şahə qalxan
Köpüklü dalğaların çiyində gəlmişik biz.
Sahildə şah Menelay qəhrəman qoşunuyla
Vətənə döndüyünü bayram edərkən indi,
Sən məni xoş bir üzlə qəbul et, ey bir zaman
Atamız Tindareyin vətənə qayıdarkən
Pallada təpəsində tikdirdiyi uca ev!
O zaman qardaşlarım, Kastor, Polluks, bacım, mən
Burada boy atarkən kədərsiz, qayğısız, şən,
Bu bina Spartada ən yaraşılıq evdi.
Salam, ey tunc qapılar! Vaxtilə siz mehriban
Qonaqpərvərlik ilə açıldınız taybatay
Ki, bütün adlı-sanlı igidlərin içindən
Mənim sevib-seçdiyim nişanlım gənc Menelay
Bu qəsre daxil olsun. Siz qarşımda yenidən
Taybatay açılın ki, şah ərimin əmrini,
Onun arvadı kimi ciddiyət-ləyaqətlə
Yerinə yetirim mən! Açılın, ey qapılar,
Qoyun saraya girim, örtülün yenə lay-lay.
Qoyun bu günə qədər bütün qəza-qədərin
Başıma gətirdiyi arxada qalsın tamam!
Öz müqəddəs borcumu yerinə yetirməkçün,
Son dəfə mən bu qəsri qayğısızca tərək edib

Sitera məbədinə getdiyim və orada
Bir alçaq Frigiya qulduru tərəfindən
Qaçırıldığından,
Nələr baş verməmişdir, nələr, nə macərəlar!
Ağızlarda gəzərək əfsanəyə çevrilən
Macəranı danışmaq, özgələrcün xoşsa da,
Başına gələn üçün eşitmək çox ağırdır!

X o r

Gözəllik bənzəməz şana-şöhrətə,
Dünyada yeganə xoşbəxtsən, güman.
Bu qibtə oyadan hüsnə-qamətə,
Gülüm, belə həqiqir baxma heç zaman!
Çıxar igidlərin adı dünyada
Qəhrəman şəniylə özünü öyər.
Lakin zəfər çalan məğrur qəhrəman
Gözəllik önündə gəlib baş əyər!

Y e l e n a

Üzüb gəldim ərimlə... Lakin, nədənsə, mənə
Sahilə çıxan kimi, bura göndərdi birbaş...
Nə məqsədlə, – bilmirəm! İndi onunçün kiməm?
Arvadımı? Məlikəmi? Yoxsa mənəm ucumdan
İllər boyu çəkdiyi əzab, əziyyət üçün,
Yunanlara üz verən böyük müsibət üçün
Ayrılmış qurbanmıyam? Əsirəm, yoxsa azad?
Bilə bilmirəm, heyhat!
Allahlar bu füsunkar gözəlliyimə yoldaş
İkibaşlı, uğursuz bəxt də şöhrət də vermiş...
Onlar bu astanada dəhşətə salır mənə.
Ərim gəmidə ikən gözlərini çevirib
Nə bir üzümə baxdı, nə də xoş bir söz dedi;
O, bəd bir iş haqqında, elə bil, düşünürdü.
Lakin gəlib biz Evrot limanına çatarkən,
Qabaqdakı gəmilər sahili salamlarkən,
Elə bil, allahların təlqini ilə dedi:
"Qoşunlarım burada sahilə çıxacaqdır.
Mən sahildə onları gözdən keçirməliyəm.

Sən yoluna davam et. Atları bol meyvəli
 Evrot sahilləriylə, göy çəmənliklə sürün,
 Dağlarla çevrələnmiş məhsuldar torpaqlara,
 Lakedemon salınan düzə çatana qədər.
 Orda uca qülləli padşah sarayına gir.
 Sonra, tədbirli qoca saray baxıcısıyla
 Kənizlərə də baş çək. Qoy o, atandan qalan
 Və mənim müharibə, sülh zamanı artırıb
 Yığdığım xəzinəni göstərsin sənə bir-bir.
 Sən hər şeyi sahmanla öz yerində taparsan.
 Əslində, padşahın hökmü də bundadır ki,
 Evinə qayıdarkən hər şey yerində olsun.
 Şahın səliqəsini kölə dəyişə bilməz!

Xor

Qoy artan xəzinə, artan cavahir
 Artırsın qəlbinin xoş sevincini.
 Solmaz gözəlliklə qoy saxlasınlar
 Hər boyunbağını, hər bir incini.
 Xar et öz hüsnünlə onları, gəl, sən.
 Qoy kənardan baxıb dünyalar desin:
 Onlarmı gözəldir, sənmi gözəlsən?

Yelena

Sonra hökmdar dedi: “Elə ki sən hər şeyin
 Yerində olduğundan arxayın oldun, o vaxt
 Qurban mərasiminə nə ki lazımdır, ayır.
 Anbardan sacayaqlar, qazanlar, piyalələr,
 Qablar, boşqablar götür. İri küpələrə də
 Qoy müqəddəs bulaqdan su doldursunlar, təmiz.
 Ocaq qalamaq üçün quru odun hazırla,
 Bir də yaxşıca daşa çəkilmiş iti bıçaq!
 Qalanları da sənin öhdənə buraxıram”.
 Belə tapşırıq verib, məni tez yola saldı,
 Lakin o, allahlara verəcəyi qurbandan
 Söz açmadı, nədənsə. Mən bundan narahatam.
 Bu, məni min xəyala, min fikrə salır... Ancaq
 İnsanların xeyir-şər hesab etdiklərindən –

Asılı olmayaraq, Allah bilən yaxşıdır!
Əbədi allahların qərarına gərək biz –
Fani insanlar dözək
Kahin öz baltasını, çox zaman, qurbanların
Üstünə qaldıranda, endirə bilməmişdir.
Ya qılınc çəkib gələn düşmənlər mane olmuş,
Ya da qadir allahlar icazə verməmişdir.

X o r

Alına yazılanı, yox, heç kəs bilə bilməz!
Ey məlikə, çəkinmə,
Cürətlə gir içəri!
Heç bir kəs bilə bilməz
Qəflətən üstümüzü alacaq xeyri-şəri!
Bizə olacaqları deyəndə, inanmırıq.
Troyanı xatırla!
Biz ki odu, ölümü gözlərimizlə gördük.
Məgər, de, sağ deyilik?
Qarşında dayanmırıq?
Məgər göylərdə yanan günəş deyilmi par-par?
Qarşımızda dayanmış dünya gözəli, dilbər,
Sən deyilmisən məgər?
Xoşbəxtik, ah, nə qədər!

Y e l e n a

Qoy nə olacaq olsun! Daha nə qorxu, nə qəm!
Bu saray qapısını mən açıb girməliyəm.
Çoxdan tərək edib, hər an həsrətini çəkdiyim,
Bir də dönəcəyimə inanmadığım bu ev
Bax, budur, qarşımdadır.
Qız vaxtı uça-uça çıxdığım pillələrdən
İndi çıxıb bilmirəm, bükülür dizim hərdən!

(Pillələri çıxıb saraya girir.)

Xor

Ey yazıq əsir qızlar!
Boynunuzu bükməyin!
Göz yaşları tökməyin!
Kədəri, qəmi atın.
Siz də bu xoş saatın
Sevincini bölüşün.
Səadət Yelenanı
Götürüb qucağına,
Gec də olsa, aparır
Öz ata ocağına!

Eşq olsun, son verərək –
Fəryadlara, ahlara, –
Qəribləri vətənə
Qaytaran allahlara!
Əsirlikdən qurtulan,
Əzablar diyarından
Tez qanad açıb uçar.
Dustaq qalan, məhbəsin –
Diş-diş divarlarından
Göylərə əl uzadar.

Onu, allah İlion
Xərəbəliklərindən
Tutub ata mülkünə
Gətirmiş ki, yenidən
Gənclik xatirələri
Dil açıb səadətlə,
Onun məyus qəlbini
Oxşasın tərəvətlə.

Pantalida

(xor başçısı kimi)

Bacılar! Sevinməyin hələ vaxtından əvvəl.
Dayanın! Bir çevrilib qapıya tərəf baxın.
Görürsünüzmü? Odur, iri addımlar ilə
Geri dönmürmü xanım?

Böyük məlikə, səni məyus edən nə oldu?
Doğma ata evində səni sadıq kənzilər
Təbrikdən başqa, nəylə qarşılaya bilərdi?
Sənin üzündən ancaq heyrət və qəzəb yağır!

Yelena

(həyəcanlı bir halda qapını açıq qoyur)

Zevsin qızı qapılmaz adı qorxu hissinə.
Məğrur bir qəlbi boş şey qorxuya sala bilməz!
Lakin qədim, əzəli gecə zülmətlərindən
Qopmuş dəhşət, müxtəlif surətlərdə canlanıb
Odpüskürən dağlardan qalxan yanar buludtək,
Qorxmaz qəhrəmanları belə sarsıda bilər.
Yeraltı səltənətin qorxunc, şər qüvvələri
Məni, bu illər boyu həsrətini çəkdiyim –
Evə arzuolunmaz qonaq kimi saldı ki,
Onun astanasından qayıdıb, uzaqlaşım?
Ey şər qüvvələr, məni qovmaq çətindir daha!
Mən təqdis mərasimi keçirərəm, o zaman
Ocağımın işığı, odu ev sahibini
Və ev sahibəsini razılıqla qarşılar.

Xor başçısı

Ey alicənab qadın! Sənə ehtiram edən
Bu kənzilərə aç de, içəridə nə oldu?

Yelena

Əgər uğursuz gecə özünün yaratdığı
O qorxunc bədheybəti qoynuna çəkmədisə,
Orada gördüyümü siz indi görərsiniz.
Lakin qoy deyim, bilin:
Şahın tapşırığını yerinə yetirməkçün
Mən saraya fərəhlə qədəm qoyduğum zaman,
Möhtəşəm salonların, içəri otaqların
Kimsəsiz səssizliyi məni heyrətə saldı.
Qabağıma hamını xoş üzlə qarşılayan
Nə bir qulluqçu çıxdı, nə yüyürüb tələsik
Yır-yığış edənlərin ayaq səsinə duydum...

Nəhayət, mən ocağa yaxınlaşdıqda, sönmüş,
Kül basmış bir ocağın qırağında бүrүнüb
Fikrə-xəyala getmiş, bir adama oxşamaz,
Ücaboylu qadının oturduğunu gördüm.
Ev sahibəsi kimi bu qadını səslədim,
Elə bildim o, saray işlərinə baxandır,
Bir ehtiyat üzündən təyin edibdir ərim...
Lakin o, örtüyünün altında hərəkətsiz
Oturmaqdaydı hələ... Mənim hədələrimin
Cavabında, nəhayət, qaldırıb sağ əlini
O. elə tərپətdi ki, elə bil, məni qovur...
Mən ondan üz çevirib, istədim pillələrlə
Yuxarıya – xəzinə olan otağa qalxam.
Lakin qorxunc bədheybət tez yerindən qalxaraq
Amiranə bir halda, öz dəhşətli görkəmi
Və ürəyə işləyən qanlı baxışlarıyla
Gəlib yolumu kəsdi.
O bədheybət surəti
Söz ilə təsvir etmək mümkün deyildir, əsla!
Odur, özünüz baxın! Baxın, o utanmadan
İşığa çıxmağa da cürət edir, sən demə!
Lakin şah gələndək burda bizik hökmran.
Gözəllik havadarı, qüvvətli, qüdrətli Feb
Bu gecə kabusunu qovacaq cəhənnəmə!

Forkiada qapı astanasında görünür.

Xor

Saçımız qıvrımdır, azdır yaşımız,
Lakin çox bəlalər çəkib başımız:
Biz müharibənin dəhşətlərini
Görmüşük İlion məğlub olanda,
O gecə – zülmətlər qanad çalanda...

Döyüş meydanını бүrümüş qara
Toz buludlarının dalından qalxan,
Şəhər divarları üstünə axan
Döyüş sədaları vermirdi ara.
Duyurduq vahimə içində, şəksiz,
Qorxunc çağırışını allahların biz.

Şəhər divarları
Hələ dururdu,
Qonşudan-qonşuya
Keçirdi yanğın.
Alovlar baş çəkib, göyə vururdu,
Alışb qoynunda zil qaranlığın.

Qəzəbli, heybətli allahların biz
Tüstülər, alovlar,
Odlar içindən
Öz qorxunc və iri kölgələriylə
Qaçışdıqlarını
Görürdük hərdən

O qorxunc kabuslar həqiqətdimi,
Yoxsa bu çaxnaşma içində onlar
Vahimədən doğan bir dəhşətdimi?
Bunu qəti demək çətinidir bizə.
Lakin indi burda gördüyümüzə
Şübhə ola bilməz! Baxın, o mənfur,
Dinməz qarşımızda dayanıb durur.
İyrənməsə idik, tutar yağını,
Bağlardıq bu saat əl-ayağını.

Forkisin qızısan, bilirik, murdar!
Lakin de, hansısan? Onlar üçdülər...
Üçü də ağsaçlı doğulubdurlar,
Üçünün bir gözü və bir dişi var.
Bir gözü növbəylə taxırlar onlar.

Dünyanın bədheybət eybəcəri, sən
Gözəllik timsalı hesab edilən
Surəti tay bilib indi özünə,
Gözəllər sərrafı Febin gözüne
Demək, görünməyə cürət edirsən?
Yox, o nə kölgəylə gələr göz-gözə,
Nə də dönüb baxar çirkin bir üzə.
Lakin taleyimiz biz bədbəxtləri,
Sənin həm eybəcər, həm də çox kifir
Üzünə baxmağa, bil, məcbur edir.

Mənfur görkəminlə qarşıya çıxır,
İndi ki yayırsan
Sən öz şərini.
O halda, allahlar iradəsilə
Xoşbəxt xəlf olunan biz gözəllərin
Eşit lənətini,
Nifrinlərini!

Forkiada

Dünyada köhnəlməyən çox qədim bir məsəl var:
Həya ilə gözəllik həyatın yollarında
Əl-ələ gedə bilməz!
Dərin nifrət bəsləyər bir-birlərinə onlar.
Yollarda, təsadüfən, rast gəldikləri zaman,
Hər biri üz çevirib bir ayrı səmtə varar...
Həya – məyus, gözəllik – özündən çox bədgüman:
Barışdırma bilməsə onları qocalıq da,
Ta Orkus öz qaranlıq qoynuna çəkənədək
Bu hal davam edəcək.
Məncə, yad ölkələrdən gəlmiş siz həyasızlar
Boğuc bir səslə göydə ahəngsiz bağırışan
Yadelli durnalara bənzəyirsiniz ancaq.
Sizin də bağirtiniz yolçunu baş qaldırır
Bir an göyə baxmağa, əlbəttə, vadar edər,
Lakin nə fayda, yenə yolçular öz yoluyla,
Durnalar üz tutduğu səmtə baş alıb gedər...
Siz də öz yolunuzla getməlisiniz bu gün!
Deyin, siz kimsiniz ki, sərxoş menadallartək
Sarayda səs salmağa cəsarət edirsiniz?
Axı siz kimsiniz ki, it aya hürən kimi,
Saray baxıcısına çıxmıdır, hürürsünüz?
Ya elə bilirsiniz, sizin hansı tayfaya
Mənsub olduğunuzdan xəbərim yoxdur mənim?
Siz hər b törəmələri, satqın quzğunlarsınız,
Yedirilib bəslənən cavan pozğunlarsınız,
Ey azar yayan, hər is və şorgöz aludələr!
Bir yerə yığılanda, elə bilirəm ki, siz
Göy zəmiyə dəraşmış acgöz çəyirtkəsiniz,

Nemətləri məhv edən, qarınqulu marallar,
Əldən-ələ satılan pəsməndə, köhnə mallar!

Yelena

Hər kim ev xanımının yanında cürət edib,
Nökər, ya naibini onun məzəmmət etsə,
O, ev sahibəsinin hüququnu tapdalar.
Çünki cəza verməyə, tərifləməyə ancaq
Tək xanımın haqqı var.
Bir vaxt mühasirəyə alınarkən İlion,
Sonra qoşunlarıyla məğlub və məhv olarkən,
Birlikdə çox əzablı günlər keçirmişik biz.
Mən, hər bir kəsin, ancaq öz hayına qaldığı
Dar ayaqda həmişə sınımışam onları.
Onlardan mən indi də sədaqət gözləyirəm.
Sahibkar öz qulunu görkəminə görə yox,
Sədaqətinə görə qiymətləndirir ancaq.
Ona görə, sus, daha diş qıcama onlara!
Əgər ev sahibəsi olmadığı müddətdə
Sən şahın sarayını yaxşı qoruyubsan,
Mükafatlanacaqsan.
Lakin indi o özü qayıdıb gəlib, budur,
Mükafat əvəzinə cəza almamaq üçün,
Səlahiyyəti qaytar, özün də kənara dur!

Forkiada

Cəza vermək haqqıdır, allahlar tərəfindən
Təqdis edilmiş ali hökmdar arvadının.
Ev xanımı bu haqqı, ev təsərrüfatına
Uzun illər başçılıq etmək ilə qazanır.
İndi ki qayıdıbsan köhnə xanımlığına,
Bütün səlahiyyəti yenə öz əlinə al,
Yenə hökmranlıq et, sahib dur xəzinəyə.
Lakin hər şeydən əvvəl, mən qoca xidmətçini,
Sənin durna hüsnünün qarşısında həmişə
Yoluq qaza oxşayan bu axmaqlardan qoru!

Xor başçısı

Kifir, lap kifir olur gözəllər yığnağında!

Forkiada

Axmaq da gülünc olur ağıllının yanında!

Xor qızları bir-bir, növbə ilə
irəli çıxıb cavab verirlər.

Birinci qız

Axmaq anan Gecədir, atan Ereb necədir?

Forkiada

Niyə sevimli bacın Ssillanı demirsən?

İkinci qız

Sizin ki öz nəsliniz başdan-başa kifirdir.

Forkiada

Yeri, sən öz nəslini indi Orkusda axtar!

Üçüncü qız

Oradakı ölümlər səndən cavan olarlar!
Get, qoca Trezini tap, cəhənnəmdə mazaqlaş!

Dördüncü qız

Orionun dayəsi lap nəvən yerindədir!

Forkiada

Səni Qarpi bəsləyib öz tör-töküntüsüylə!

Beşinci qız

Sən öz sısqalığını nə ilə saxlayırsan?

Forkiada

Əlbəttə ki, sənin çox içdiyən qanla deyil!

Altıncı qız

Meyit yeyənsən ki sən, meyitə oxşayırsan!

Forkiada

Bax, bax, murdar ağızda xortdan diş ağarır.

Xor başcısı

Sənin kim olduğunu desəm, ağızın yumular...

Forkiada

Əvvəl de, kimsən özün, – bilinsin sirtin, sözün!

Yelena

Bu deyişməni kəsin, bəkdir! Hırsənməsə də,
Bu münaqişələrdən adam çox məyus olur...
Kənzilər arasında olan gizli ədavət
Evçün, təsərrüfatçün hər şeydən qorxuludur.
Belə hallarda əmrin təcili icrası da
Səsin əks-sədası kimi xoş səslənməyir.
Bu didişmə, deyişmə çox vaxt ev sahibini
Yersiz məzəmmətlərə, cəzaya məcbur edir.
Sizsə, həddini aşan qəzəb içində indi
Burada elə iyərənc surətlər, mənzərələr
Təsvir etdiniz ki, mən vətənimin bu gözəl
Çöllərindən qaçaraq, özümü lap Orkusun
Qatı zülmətlərinə atmağa hazır idim!..

Bütün bunlar nə idi, həqiqət, yoxsa rəya?
Şirin xülyələrimin acı aldanışımı?
Mənim keçmişimdir? Yoxsa ki, indi buyam?
Doğrudanmı, görəsən, şəhərləri dağıdan
Ağılsız əsgərlərin gələcək rəyasında
Müdhiş kabus olacaq o qorxunc qadın mənəm?
Bunları yada salan qızlar dəhşətə gəlmiş...

(Forkiadaya müraciətlə)

İçlərində yaşlısı və ən sakiti sənsən,
Səndən ağıllı bir söz eşitmək istərəm mən!

Forkiada

Hər kim anarsa ömrün ötən səadətini,
Keçmiş ona görünər həmişə rəya kimi.
Tanrıların əzizi olduğunçün, hamısı
Tökdü sənin başından hər nazü nemətini.
Rast gəldin ehtiraslı məşuqlara həyatda,
Onlar sənin yolunda hər tədbirə əl atdı.
İlk eşqin, Herkulestək boy-buxunlu Tezeyin
Qəlbində odlu, acgöz bir ehtiras oyatdı.

Yelena

Körpəcə bir maralı alıb qaçıran kimi,
O, məni on yaşımda qaçırdı, hələ o vaxt...
Sonra məni Afidndə sarayda gizlətdilər...

Forkiada

Lakin Kastorla Polluks azad etdikdən sonra,
Bir çox qəhrəmanın da sən istəklisi oldun.

Yelena

Bəli, onlardan ən çox mənim xoşuma gələn
Mərd Pelidə bənzəyən Patrokl olmuşdur ancaq.

Forkiada

Atanın iradəəsi səni cəsur dənizçi
Və yaxşı evdar olan gənc Menelaya verdi.

Yelena

Bəli, həm öz qızını, həm təxti-səltənəti
Etibar etdi ona,
Sonra dünyaya gəldi qızımız Qermiona.

Forkiada

Lakin ərin sonralar Kriti fəth edərkən,
Vaxtı pis keçirmədin gözəl bir qonaqla sən...

Yelena

Niyə yada salırsan yarıdul günlərimi
Və o vaxtdan üz verən müsibətləri bir də?

Forkiada

Sənin bu hərəkətin məni – azad doğulmuş
Krit qızını çünki kölə edib, xar edib!

Yelena

Yox, saray baxıcısı təyin etməklə, mənəcə,
Ərim sənə xəzinə, saray etibar edib.

Forkiada

Bəli, o şeyləri ki, sən İlion qalası,
Sevgi zövqü səfası yolunda tərk elədin...

Yelena

Zövqü səfa deyirsən! Bəs nə üçün çəkdiyim
Əzabı, müsibəti, qəm-qüssəni demirsən?

Forkiada

Deyirlər bənzərin də olubdur, eyni vaxtda
Səni həm İlionda görüblər, həm Misirdə.

Yelena

Çox şeylər uydurulmuş olub-keçənlər haqda,
Bəri fikirlərimi alt-üst eləmə bir də.

Forkiada

Deyirlər Axilles də əvvəlki ehtirası,
Odlu məhəbbətiylə, kölgələr aləmindən
Qalxıb gəlmiş səninlə vüsala yetişməyə.

Yelena

Lakin deyirlər, o vaxt mən bir kölgə imişəm.
Kölgə ilə kölgənin bu vüsala yuxudur...
Bunu haqqımda olan əfsanə təsdiq edir.
Ah, kölgəyə dönürəm... huşum başımdan gedir...

(Huşsuz bir halda xor qızlarının qucağına yığılır.)

Xor

Sus, gözündən şəər yağan,
Sözündən zəhər yağan,
Böhtançı, qoca kaftar!
Belə çirkin ləçərin,
Təkdişli eybəcərin
Ağzından xoş söz çıxar?

Qoyun dərisi geymiş
Yırtıcı bir canavar,
Üçbaşlı quduz itdən
Daha qorxulu olar.

Əsirik həyəcanla,
Harada, necə, nə vaxt

Maskalanmış xəyanət
Qarşımıza çıxacaq?

Sən o qəlbə təsəlli
Verməliyə, – qanatdın,
Bir ömrün ən zədəli
Yerlərinə əl atdın.

Bu günə kölgə saldın,
Gələcəyi qaraltdın.
Sus! Sus ki məlikənin
Uçmağa hazırlaşan
Ruhu burada qalsın.

Günəş də bu vaxtacan
Belə gözəl görməmiş;
Gəlin, biz qoymayaq qəm
Bu hüsnə kölgə salsın!

Yelena özünə gəlir və yenidən
onların ortasında dayanır.

Forkiada

Ey qəm-kədər buludunda bizi valeh edən günəş,
Çıx buluddan, öz hüsnünlə, gülüşünlə göz qamaşdır.
Mənə kifir desələr də, mən gözəllik sərrafıyam,
İlk baxışda tanıyıram – bu nə qızıl, bu nə qaşdır!

Yelena

Boşluqlardan çıxıb sanki, bax, özümə gəlirəm mən.
Çox yorğunam, huşsuz yatar, dincələrdim, bəlkə, hələ.
Lakin gərək hamı kimi, bir təhlükə qarşısında
Məlikə də mərd dayanıb, tez özünü alsın ələ.

Forkiada

Sən öz hüsnün, qüdrətinlə qarşımızda mərd durursan,
Ey məlikə, mən hazırım, nə əmr etsən, nə buyursan.

Yelena

Deyişmədə, didişmədə vaxt ki itdi bu gün bunca,
Tələs, qurban mərasimi keçsin şahın arzusunca.

Forkiada

Evdə hər şey hazırlanıb! Kasa, balta, su, sacayaq,
Ətriyat da, buxurdan da, sən qurbanı göstər ancaq.

Yelena

Mənə qurban barəsində bir kəlmə söz deməyib şah.

Forkiada

Deməyibmi? Eyvah! Eyvah!

Yelena

De, nə oldu? Niyə saldı nigaranlıq səni dərdə?

Forkiada

Qurbanlığa, demək, ancaq səni tutub o nəzərdə!

Yelena

Məni?

Forkiada

Səni və bunları!

Xor

Ah, nə dəhşət! Nə fəlakət!

Forkiada

Onlar səni itilənmiş balta ilə öldürəcək.

Yelena

Ürəyimə dammışdı bu...

Forkiada

Bu taledir, çarə nədir!

Xor

Bəs biz?

Bizim başımıza nə gələcək bu meydanda?

Forkiada

Məlikəniz şan-şərəflə öləcəkdir. Sizi isə,
Tora düşmüş qaratoyuq kimi, bir-bir asacaqlar,
Bax, bu damın dirəyindən!..

Yelena və xor geriye çəkilib dəhşət və
heyrət içində quruyub qalırlar.

Forkiada

Ey kabuslar! Görürəm, söz ölüm qorxusundan
Cansız heykəllər kimi, quruyub qalıbsınız.
Kabuslardan heç əskik olmayan adamlar da
Dünyadan xoşları ilə ayrılmaq istəməirlər.
Lakin qəza-qədərdən aman yoxdur heç kəsə!
Bunu hamı bilsə də, itaət edən azdır.
Qurtuluş yoxdur sizə!
Tezəcə işə başlayın, siz ey əlaltılarım!

(Əlini əlinə vurur.)

Qapıda onun əmrlərinə müntəzir
maskalı çırtanlar görünür.

Tezəcə buraya gəlin, ey şər dağarcıqları!
Kefiniz istədiyi qədər şər işləyiniz!
Burada səliqəli bir qurbangah düzəldin.

Murdar qana bulaşan hər şeyi yumaq üçün
Küpələri doldurun təmiz, büllur su ilə.
Şahanə diz çökəcək həşəmətli qurbanın
Ayaqları altına gözəl xalı sərin ki,
Vurulmuş başla onu sonra bir yerdə büküb
Ləyaqətlə aparıb dəfn etmək mümkün olsun.

Xor başçısı

Məlikə fikrə gedib dayanmış bir tərəfdə,
Biçilmiş otlar kimi, qızlar soluxub tamam.
Bu qızların içində ən yaşlısı olan mən,
Səninlə danışmağı özümə borc bilirəm,
Sən ağıllı, xeyirxah və çox təcrübəlisən.
Dəstəməz əvvəl sənin üstünə düşdüsə də,
Xeyirxahsan, de görək, bizim çarəmiz nədir?

Forkiada

Demək asandır! Lakin həm özünün, həm sizin
Xilas yolunuz indi tək onun əlindədir.
Ancaq onda qətiyyət, qətiyyət olmalıdır!

Xor

Bəxt ilahələrinin şövkətli Sivillası!
Həyat tellərimizi kəsmə, yol göstər bizə.
Məhəbbətçün yaranmış zərif vücudumuzun
Və bütün əzamızın necə soyuduğunu,
Asılıb qaldığını hiss edir, boğuluruq.

Yelena

Onların həyəcanı, qorxusu bağışlanar.
Mən də pəjmürdə halam, amma qorxu duymuram.
Lakin sən də bir çıxış yolu bilirsənsə, de,
Biz onu qəbul edək, çox minnətdar olarıq.
Mümkün olmayan hər şey mümkündür müdriklərə.
Bir de görək, sən bizə nə məsləhət görürsən?

Xor

Ah, de görək, de görək, axı, boğazımızı
O kəndir ilgəyindən necə qurtaraq, necə?
Biz bədbəxtlər o iyrənc ölüm həmailinin
İndidən boynumuza keçdiyini duyuruq.
İlahələr anası böyük Reanın bizə
Mərhəməti yetməsə, boğular, məhv olarıq!

Forkiada

Mənə qulaq asmağa səbriniz çatacaqmı?
Uzun olacaq mənim hekayətim bir qədər...

Xor

Çatar! Uzun söhbətlə sən ömrümüzü uzat!

Forkiada

Kim evində oturub qorusa var-yoxunu,
Köhnə divarlarını, evini təzələsə,
Yağış döyən damını vaxtında təmir etsə,
O, rahat yaşayacaq, ömrü uzanacaqdır.
Hər kim yüngüllük edib, öz evinin müqəddəs
Astanasından keçib, yad ölkələrə gedər,
Geri dönəndə görər, ev öz yerindəsə də,
Lakin hər şey dağılıb, dəyişmişdir orada.

Yelena

Hamiya məlum olan söhbətlər nəyə lazım?
Olmazmı nəql edəsən, heç kəsə sataşmadan?

Forkiada

Olmuş əhvalatları demək, sataşmaqdırımı?
Dəniz qulduru kimi uzaq yad adalara,
Yad sahillərə basqın edən ərin Menelay
Soyduğu var-dövləti bu saraya daşdı.

İlion ətrafında, düz on il vaxt keçirdi,
Neçə ilə qayıtdı evə, onu bilmirəm,
Bu müddətdə Tindarey mülkü nə hala düşmüş?
O böyük səltənətdən, gör, nə qalıbdır indi!

Yelena

İrad tutmaq, pisləmək sənin xislətinədir,
Acı zəhər qatmasan, bir söz çıxmaz dilindən.

Forkiada

Spartadan şimala, uca Taygetə doğru
Qədim zamandan bəri bir vadi uzanardı.
Dağlardan gələn Evrot axardı düzənlərə,
Qamışlıqlar boyunca üzərdi qu quşları.
Orada – o günəşli, ucqar dağ vadisində
Şimal gecələrinin sakinlərindən olan
Cəsur bir tayfa gəlib, məskən salıbdır indi.
Onlar orada möhkəm bir qala ucaldaraq,
Əllərinə alıblar bütün hakimiyyəti.

Yelena

Yox, inana bilmirəm! Bunu necə ediblər?

Forkiada

Bu işçün iyirmi il heç az müddət deyildir.

Yelena

Çoxdurlarmı? O quldur dəstədə başçı varmı?

Forkiada

Onlar quldur deyillər, lakin başçıları var.
Düzdür, mənə bir qədər pislili keçibsə də,
Amma onun haqqında pis söz deyə bilmərəm.
Əlbəttə, istəsəydi, çox yer tuta bilərdi,
Lakin az bir yer ilə kifayətlənibdir o.

Yelena

Boy-buxundan necədir?

Forkiada

Mənim xoşuma gəlir.
Çox cəsur, şən, diribaş, ağıllı bir adamdır,
Yunanlar arasında beləsi az-az olur.
Bu tayfanı, nədənsə, vəhşi adlandırırlar,
Lakin daşqəlblilikdə heç birisi deyildir –
Troyanı mühasirə edənlər kimi qəddar.
Rəis çox alicənab və mötəbər adamdır.
Hələ qalalarını görəsən, nə ucadır!
Bu, sizin atanızın tikdirdiyi qalatək,
Yöndəmsiz, yonulmamış daşların, necə gəldi,
Bir-birinin üstünə qalanması deyildir.
Bu qaladakı daşlar sapa düzülmiş kimi,
Hamısı hamarlanıb səliqəylə hörülmüş.
Kənardan baxasınız! Düz göylərə baş çəkir!
Qüllələri poladtək, aynatək parlıdayır.
Dırmanmaq nədir? Çıxan sürüşüb gəlir yerə...
İçəridə də gözəl həyətlər, uca tağlar,
Balkonlar, gizli yollar və gerblər...

Yelena

Gerblər nədir?

Forkiada

Ayaksın qalxanında, xatirinizdə varsa,
Bir-birinə sarılmış ilanlar çəkilməmişdir...
Fivə qarşı vuruşan yeddiildərdən hər biri,
Üzərinə mənalı şəkillər həkk edilmiş
Qalxan gəzdirərdilər... Burada: aylı gecə,
Ulduzlar, ilahələr,
Məşəllər, pilləkənlər, qılınclar, qəhrəmanlar,
Sakit şəhərlər üçün qorxulu hər nə varsa,
Hamısı da naxışlar, qabartmalar şəklində...

Sonra dədə-babadan irsi keçən, cürbəcür
Rəngə çalan nişanlar
O qalada yaşayan döyüşçülərdə də var.
Siz oradakı gerblər arasında şir, qartal,
Camiş buynuzu, çaynaq, əlvən tovuz lələyi,
Qızılgüllər, qanadlar, eləcə də qızılı,
Gümüşü, qara, mavi zolaqlar görərsiniz.
Hamısı cərgə-cərgə salonlarda asılmış...
Salonlar da ki meydan! Lap rəqs et, lap yallı get...

Xor

Rəqqaslar necə, varmı?

Forkiada

Var! Lap yaxşılını var!
Qıvrımsaç oğlanlar ki, lap gənclik ətri gəlir.
Vaxtilə məlikəylə yaxından görüşərkən
Belə bir gənclik ətri Parisdən də gələrdi.

Yelena

Cızığından kənara çıxma, son sözünü de!

Forkiada

Son söz sənindir indi! Əgər sən ciddi, qəti
“Hə” desən, mən bu saat səni həmin qalaya
Yetirməyə hazırım!

Xor

(Yelenaya)

O bir kəlmə sözü de,
Özünü də, bizi də qurtar bu təhlükədən!

Yelena

Necə? Yox, inanmıram! İnanma bilmirəm ki,
Menelay mənə belə amansız divan tuta.

Forkiada

Yadımdan çıxıb mægər sənin Deifobunu,
Parisin vuruşmada ölən o qardaşını,
Səni ələ keçirib, girov saxladığyçün,
Doğram-doğram etdirib, onun qulaqlarını,
Burnunu necə kəsib eybəcər hala saldı?
Meyitinə baxanda, tüklərin ürpərirdi.

Yelena

Bəli, o, mənə görə divan tutdu yazığa.

Forkiada

İndi də ona görə sənə divan tutacaq!
Gözəl bölünməz olur, onu məhv eləməyi
Şərikli saxlamaqdan üstün tutarlar hər vaxt.

Uzaqdan şeypur səsləri gəlir. Qızlar əsirlər.

Necə bu şeypur səsi qulağı partladırsa,
Qısqanclıq da eləcə – bir vaxt əldə edilmiş,
Sonradan həmişəlik itirilmiş bir şeyin
Ağrısı, acısıyla ürəkləri parçalar.

Xor

Şeypurları eşitmir, qılınc parıltısını
görmürsənmi, məlikə?

Forkiada

Hökmdara salamlar! İndi məmnuniyyətlə
hesabat verim sənə!

Xor

Biz necə olacağıq?

Forkiada

Özünüz bilərsiniz. Gözünüz qarşısında
Əvvəlcə o öləcək, sonra da sırayla siz!
Mən sizə heç bir kömək edə bilməyəcəyəm.

Sükut.

Yelena

Mən çox götür-qoy etdim, qərara gəlmək üçün...
Mənim etibarımı pisliyə çevirəcək
Ziyankar şəxsi iblisi olduğunu duyuram.
Lakin mən o dediyin qalaya gedəcəyəm.
Məlikənin fikrini, qəlbindəki məramı
Heç kəs bilməyəcəkdir. Tez apar bizi ora!

Xor

Ah, necə də həvəslə
Biz ora can atırıq.
Arxada – qorxunc ölüm,
Qarşımızda möhtəşəm
Bir qala!.. Sanki, dağdır!
Yalnız hiylə yoluyla
Alınan, əzəmətli –
İlion qalasitək,
Bu möhtəşəm divarlar
Bizi qoruyacaqdır.

Ətrafa duman yayılır,
ön planın arxa hissəsini bürüyür.

Bu nədir, bu nədir, bacılar!
Bir baxın! Nə oldu, ay aman!
Göy təmiz, üfüqlər açıqdı,
Haradan qalxdı bəs bu duman?
Evrotun qamışlı sahili
Nə oldu? Dumduru suların
Görünmür üzündə sonalar.

Lakin mən onların səsinə
Lap aydın duyuram uzaqdan.
Deyirlər qu quşu harada
“Qa” desə, qan düşər orada.
Kaş yalan olaydı bu söhbət!
Baxıram, a qızlar, bayaqdan,
Bizim də uca, ağ sinəmiz,
Vüqarlı boyumuz, boynumuz
O zərif quşları andırır.
Məlikə qu quşu qızıdır.

Hər tərəf dumana bürünür...
Nə qızlar, nə yol-iz görünür.
Gedirik, dururuq yoxsa biz?!
Yox, uçur, uçuruq, şübhəsiz.
Hamıdan qabaqda o gedən
Hermesin özüdür, deyəsən?
Əlində öz qızıl əsası
Bu odur... O, tufan qoparır,
Bizi boş, fərəhsiz, qaranlıq
Yeraltı aləmə aparır.

Seyrəlir buludlar... amma göy qaralır,
Qarşıda keçilməz divarlar ucalır.
Dörd tərəf daş hasar – bağlanıb hər yol, iz...
Bu xəndək həyətdir, yoxsa bir dar məzar?
Hər nədir – qorxuruq, qorxuruq burda biz,
Bacılar, biz əsir düşmüşük, bacılar!

QƏSRİN İÇƏRİ HƏYƏTİ

Dörd bir yanda orta əsr üslubunda
tikilmiş zəngin və gözəl binalar.

Xor başçısı

Sevinci, bədbəxtliyi təsadüf oyuncağı,
Lap xalis arvadınız, siz – yelbeyin, şüursuz!

Nə sevinci, nə qəmi təmkinlə qarşılamaq
Əlinizdən gəlməyir... Oturur-durur ancaq
Daim bir-birinizin ziddinə gedirsiniz.
Yalnız bircə fərəhli-qəmli vaxtlarınızda
Bir ahəngdə gah gülür, gah fəryad edirsiniz.
Bir susun, imkan verin, böyük məlikə görək,
Müdrək zəkası ilə nə qərara gələcək.

Yelena

Haradasan, səs ver, ey əsil adı bilinməz,
Pifonissasan, nəşən?.. Çıx qəsrin zil qaranlıq
Tağlarının altından...
Əgər, sən mənə layiq qəbul düzəltmək üçün,
İgidlər başçısının yanına gedibsənsə,
Çox sağ ol! Bil ki, ancaq yol məni əldən salıb...
Ləngimə, tez gəl, məni onun yanına apar!
Mən indi dincəlməyə, rahatlığa möhtacam!

Xor başçısı

Məlikə, nahaq yerə sən onu axtarırsan.
Xoşagəlməz o kabus dumanda yoxa çıxdı.
Dumanlıqdan bu yana bir addım atmamış biz,
Bilmirəm, necə oldu ki, gəlib bura çıxdıq...
O ya dumanda azıb, ya da qəsrin dolanbac
Yollarıyla ağanın hüzuruna gedib ki,
Sənə şahənə qəbul düzəltdirsən burada.
Bax, məlikə, sütunlu eyvanda, pəncərədə,
Qapılarda adamlar görünür, yəqin, onlar
Səni ləyaqət ilə qarşılamağa gəlir.

Xor

Ürəyim sakit oldu! Ora baxın: nizamla
Gözəl oğlanlar gəlir sırayla, intizamla,
Onlar sakit və sərrast addımlarla enirlər.
Bəs kimin əmri ilə bu cavanlar dəstəsi
Belə tez, mütəşəkkil hazır çıxdı qabağa?
Onların qəşəngliyi nədədir? Boy-buxunda,

Nizamla yeriməkdə, bəyaz alınlarına
Tökülən saçlarında, yoxsa bir azca pörtmüş
Şaftalı yanaqların zərif qızartısında?
Adam bu şaftalını az qalır ki, dişləsin.
Mən dişləyərdim, amma deməyə də qorxuram,
Qorxuram bütün ağızım qəbir tozuyla dola...

Oğlanlar indi səf-səf,
Gəlirlər bizə tərəf.
Gör, onlar nə gətirir:
Bir taxt, bir taxt pilləsi,
Zərif yataq örtüyü,
Əlvan çadır pərdəsi.
Cavanlar enir, enir...
Bulud çələngi kimi
O pərdə məlikənin
Başı üstə yellənir.
Odur, məlikə çıxıb
Taxt üstündə oturdu.
Siz də aramla qalxıb
Onu dövrəyə alın!
Var olsun bu qəbulçün,
Ey hökmdar, calalın!

Xor nə xəbər verirsə bir-bir icra olunur. Uzun sıraya
düzülmüş pajlar və silahdaşyanlar endikdən sonra Faust
orta əsr cəngavəri qiyafəsində yavaş-yavaş aşağı düşür.

Xor başçısı

(onu başdan-ayağa diqqətlə süzərək)

Allahlar bu adama nəzakəti, qaməti
Əgər müvəqqəti yox, əbədi veriblərsə,
Həmişə kişilərlə qanlı vuruşmalarda,
Gözəllərlə baş verən kiçik toqquşmalarda
O, qalib gələcəkdir. Mən çox adam görmüşəm,
Yox, bu, gördüklərimin hamısından yaxşıdır.
Budur, o yaxınlaşır təmkinlə, ehtiramla,
Məlikə, indi sən də dönüb ona tərəf bax!

F a u s t

(Özü ilə qandallı Linkeyi gətirir.)

Məlikə, təntənəli təbrik sözü yerinə
Mən sənin hüzuruna qandallı qul gətirdim.
O borcunu unudub, qaydanı pozduğundan,
Məni də öz qaydamı pozmağa məcbur etmiş.

(Linkeyə)

Gəl! Böyük məlikənin, keç qarşısında diz çök
Və nə ki təqsirin var, özün öz boynuna al!
Uzağı yaxşı görən bu adamın, məlikə,
Vəzifəsi budur ki, ən uca bir qüllədə
Dayanıb ayıq-sayıq, göz qoysun dörd bir yana.
O uzaq təpələrdən, düzlərdən qəsrə tərəf
Gələn qoşun, ya qoyun, – nə görsə, fərqi yoxdur –
Tez xəbər verməlidir. Çünki bu hallarda biz
Qoşundan qorunuruq, sürünü qoruyuruq.
Lakin bu gün bu adam sizin gəlişinizi
Lap gözdən qaçırmıdır.
O, bizə bu bərədə xəbər verməliydi ki,
Qəbul edəydik sizi ali bir ehtiramla.
Yaşamaq hüququnu o itiribdir artıq,
Əslində, o, qanına boyanmalıydı çoxdan...
Onun cəzalanmağı, bağışlanmağı indi
Ancaq sənin arzundan, əmrindən asılıdır.

Y e l e n a

Hərçənd ki məlikəlik və ali hakimiyyət
Səlahiyyətlərini,
Sən məni imtahana çəkmək üçün verirsən,
O halda, bu birinci hakimlik vəzifəmi
Yerinə yetirməkçün,
Əvvəlcə müttəhimə qulaq asmalıyam mən.

(Linkeyə)

Danış görək.

Qala gözətçisi Linkey

Əmr elə, diz çöküm sənin qarşında,
Ya həyat bağışla mənə, ya et xar!
Sənin hökmündədir bütün varlığım,
Ey böyük məlikə, böyük hökmdar!

Həmişəki kimi xeyrə açılan
Sübhü gözləyirdim bu gün də şərqdən.
Lakin birdən-birə bu səhər gördüm
Günəşin cənubdan doğduğunu mən.

Nə qüllə gözümdə oldu, nə də yol,
Nə dərəyə baxdım, nə dağa-daşa:
Yalnız gözlərimi zilləyib sənə,
Sənin camalına etdim tamaşa.

Meşələrdə olan vəhşi vaşağın
Gözündən itidir mənim gözlərim.
Torlandı o anda gözüüm, nədənsə,
Dilim də tutmadı adi sözləri.

Huşumu itirən kimi oldum mən,
Qüllələr dumana-çənə büründü.
Mazğallar, meydanlar yox oldu... Yalnız
Qarşımda ilahi bir nur göründü.

Döndüm şəfəqlənən o nura tərəf,
O – işıqlı günəş, mən – adi quldum.
O gözqamaşdıran hüsnün önündə
Mən bədbəxt, elə bil, tamam kor oldum.

Vəzifəm nə idi, unutdum tamam,
Yadıma düşmədi şeypur heç mənim.
Budur, ya qətlimə fərman ver indi,
Ya da günahımdan tamam keç mənim.

Yelena

Yox, sənin günahına səbəbkar olduğumçün,
Sənə cəza verməyə heç haqqım yoxdur mənim.
Fələkətimə bir bax! Gör nə bəd taleyim var,
Kişilərin qəlbinə bir tufan salıram ki,
Nə özgəyə rəhm edir onlar, nə özlərinə!
Hiylə ilə, güc ilə, əsir almaqla məni,
Allahlar, sərkərdələr, iblislər, qəhrəmanlar,
Vuruşmaya gedəndə, geriyyə çəkiləndə,
Yürüşlərdə həmişə məni də diyar-diyar,
İllərlə dallarınca gəzdirdilər bir zaman.
Əvvəllər dünyaya bir fələkət gətirərdim...
Sonra ikiqat, üçqat, dördqat artıq müsibət,
Bədbəxtlik və fələkət gətirdim yer üzünə.

(Linkeyi göstərərək)

Bu qandallı adamı azad et! Allahların
Kor etdiyi adama heç bir cəza verilməz!

Linkey gedir.

Faust

Günəş üzlü məlikə! Mən heyrət içindəyəm:
Valeh edən də burda, qəlbən valeh olan da;
Yay çəkib ox atan da, qəlbi yaralanan da...
Sən elə sərrast atan mahir bir ovçusan ki,
Yaydan atdığıın hər ox düz ürəyə sancılır...
Təsəvvür edirəm ki, sən bu sarayda olsan,
Vıyıldayan oxların necə uçar dörd yana.
Mən qorxuram sarayı qiyama qaldırısan,
Qoşunum tabe ola, həmişə qalib gələn
Qüdrətli bir qadının mətin iradəsinə.
Əslində, mənim üçün indi bir o qalır ki,
Özümü, özümünkü hesab etdiklərimin
Hamısını könüllü verim ixtiyarına.
İcazə ver, mübarək qədəmlərin önündə
Və xalqın qarşısında mən səni təbrik edirəm.
Sən bura ayaq basıb, təşrif gətirən kimi,
Həm qəlbləri fəth etdin, həm də bu səltənəti!

Linkey

(Əllərində sandıqçalar olan bir neçə adamla gəlir.)

Məlikə, qayıdıb gəldim, bağışla!
Nə edim, adamı sən bir baxışla
Edirsən həm yoxsul – könlü qubarlı,
Həm də şahlar kimi dövlətli-varlı.

Mən indiyə qədər nə idim? Nəyəm?
İndi bundan sonra nə etməliyəm?
Baxışım od olub yaxsa da yeri,
Dəyib taxt-taca dönəcək geri...

Biz, bir tufan kimi, qalxanda şərqdən,
Qərb tab gətirmədi, düşdü rəvnəqdən.
Bu başsız axında qabaqda uçan
Tamam xəbərsizdi arxadakından.

Düşmən ön sıradan vursa birini,
İkinci o saat tutar yerini,
Üçüncü tez oxu qoyardı yaya.
Heç kəs ölənləri almazdı saya.

Bu axın bir yerdə tutmazdı qərar;
Bu gün sən olardın burda hökmdar
Sabah bir başqası qarət edərdi,
Dağıdar, yandırar, soyar gedərdi.

Kimin harda nəyi tutsaydı gözü,
Gözəl bir qadını, ya bir öküzü,
Dartıb aparardı, elə o saat.
Ən böyük qənimət sayırdı at.

Belə qarətlərə mən heç getməzdim,
Getsəm də, heç nəyə tamah etməzdim,
Çox vaxt öz payımdan belə keçərdim,
Mən nadir, qiymətli şeylər seçərdim.

Lakin ləl, cavahir axtaranda mən,
Heç bir şey qaçmazdı bu gözlərimdən.

Mən hər düyünçəyə, sandığa baxar,
Zənn ilə bilərdim ciblərdə nə var.

Çoxlu külçə qızıl yığdım bir ara,
Lakin sonra keçdim nadir daşlara...
Onlardan köksünə layiqi ancaq,
Zənnimcə, bu nadir zümrüd olacaq.

As, dəniz dibinin damcısı olan
Bu mirvariləri qulaqlarından.
Sənin yanağının yanında, bişəkk,
Bu yaqut rəngini lap itirəcək.

Qanlı qırğınların məhsulu olan,
İllərlə yığılıb sandığa dolan
Bu xəzinəni mən kül edib bütün,
Ayağın altına səpirəm bu gün.

Bu gətirdiklərim çox olsa da, bil,
Mənə qalanlar da bundan az deyil.
İzin ver, birləşsin həyat həyatla,
Anbarlar doldurum cavahiratla!

Sən təxtə çıxınca qaldı heyrətdə
Ağıl da, dövlət də, hakimiyyət də;
Dünya məlikələr məlikəsinə
Hörmətlə baş əyib, diz çökdü yenə.

Al, bu xəzinəni sənə verirəm,
Mən onun üstündə əsərdim hər dəm.
Böyük şey bilərdim mən bu dövləti...
İndi görürəm ki, yoxmuş qiyməti.

Bütün xəzinəmin dövləti-varı,
Biçilmiş ot kimi tamam oldu xar.
Sən gəl, bir mehriban baxışla, barı,
Onun qiymətini özünə qaytar.

F a u s t

Cəldlik və cəsəratlə bu çalıb-çapdığını
Tez yığışdır, mükafat, məzəmmət gözləmədən.
Onsuz da saraydakı hər şey məlikənidir,
Bu bir ovuc hədiyyə həm gecdir, həm də yersiz.
Apar gözqamaşdıran bu əlvan daş-qaşla sən
Yerdən tavana qədər zinət ver salonlara.

Gözəl bir lövhə yarat, cənnət kaşanəsitək,
Qoy tağlar nur çiləsin, buludsuz göylər kimi.
Qoy bu cavahiratın cansız gözəllikləri
Ömrünü hərəkətsiz salonlarda keçirsin.
Qoy böyük məlikənin qədəmləri altına
Canlı güldən-çiçəkdən zərif xalı sərilsin.
Tək allahlar gözünü qamaşdırma bilməyən
Bir parıltı oxşasın onun nəzərlərini.

L i n k e y

Cənab! Bu asan işi
Görə bilər hər kişi.
Onsuz da – demə sirdir –
Sarayda nöker-naib
Hamı ona əsirdir.
O, qoşunu ram edir,
Qılınclar əyilərək,
Ona ehtiram edir.
Ürəklərdəki eşqi
Bu gözəlin böyükdür.
Bu gözəlin yanında
Günəş belə sönükdür!

(Gedir.)

Y e l e n a

(Fausta)

Səninlə danışmaq istəyirəm mən.
Qalx bu pillələrlə, yanımda otur.

Mənim yanımdakı bu boş yer, əslən,
Kim məni qoruya bilsə, onundur.

F a u s t

İzin ver, əvvəlcə nəcib məlikə,
Sədaqət andıyla diz çöküb öpüm
Məni uca təxtə qaldıran əli.
Sən əgər öz sonsuz səltənətində
Vəzirin olmama versəydin qərar,
Həm sənə sadıq bir əsgər olardım,
Həm naib, həm kölə, həm pərəstişkar!

Y e l e n a

Mən çox möcüzələr gördüm burada.
Heyrət içindəyəm. Doğrusu, sizdən
Çox şey xəbər almaq istərdim... Ancaq
Siz, hər şeydən əvvəl, söyləyin, görüm,
Niyə bu adamın ləhcəsi mənə
Həm çox xoş gəlirdi, həm çox qəribə?
O, sözü söz ilə elə həmahəng
Bağlayır ki, çalır hər kəlmə min rəng!

F a u s t

Bizim ilk mehriban söhbətimizdə
Xoşuna gəlirsə dilimiz, demək,
Ruhuna yatacaq nəğmələrimiz,
Sənə xoş gələcək musiqimiz də.
Tapıb qarşılıqlı söz hər ikimiz,
İndi o ahənglə, gəl danışaq biz.

Y e l e n a

Axı mən bilmirəm, necə sizintək,
Eyni hərərlə danışım qəşəng.

F a u s t

Söz ürəkdən gəlsə, bu çox asandır.
Könül arzularla dolu olanda
Dünyanı bağrına basar...

Y e l e n a

*(Faustun sözünü kəsir və
cavabı onun sözləri ilə qafiyələnir.)*

Bir anda.

F a u s t

Boylanmaz keçmişə öz adət ilə,
Yaşar tək bugünkü...

Y e l e n a

Səadət ilə.

F a u s t

Həyatın fərəhi budur, gözəlim!
Düzdür? Ver əlini!

Y e l e n a

Bu, mənim əlim!

X o r

Bu qəsrin sahibinə öz dost əlini
Verdiyi üçün,
Kim bizim bu hökmdar xanımımızı
Qınayar bu gün?
Troya məğlub olandan bu günə qədər,
Biz hamımız yurdsuzuq... Yurdsuz, dərbədər...
Qadınlar yaxşı bilir nədir dünyada
Məhəbbət, ilqar.

Lakin seçmək və sevmək azadlığından
Məhrumdur onlar.

Bizim zərif və titrək bədənimizi

Qismət, təsadüf

Bəzən atır qoynuna ya bir çobanın,

Ya da qalın tük basmış qara şeytanın.

Budur, onlar get-gedə bir-birlərinə

Yaxınlaşırlar...

(Faustla Yelenanı göstərirlər.)

Bax, bax, çiyin-çiyinə, tamam diz-dizə
Oturub onlar.

Yapışır bir-birindən mehriban əllər...

Şahların nəzərində bir heçdir, tamam,

Bu qədər adam.

Gizli görüşdəkitək çox şaddır onlar.

Hər qayğıdan-qüssədən azaddır onlar!

Y e l e n a

Mən həm çox yaxınam, sənə, həm uzaq...

Yanında olmaqla xoşbəxtəm ancaq.

F a u s t

Nəfəsim çatmır, bu, yuxudur güman;

Yoxdur mənim üçün zaman və məkan!

Y e l e n a

Yaşımın ötdüyü bu illərdən mən

Eşqinlə dünyaya gəldim yenidən.

F a u s t

Varma bu sevgidə təfərrüata,

Yalnız zövq al, yaşa, bağlan həyata!

Forkiada
(cəld daxil olaraq)

Ah, siz burda məhəbbət
Əlifbasını bənd-bənd
Hələ oxuyursunuz?!
Məgər o yaxınlaşan,
Qəzəblə əsib-coşan
Tufanı duymursunuz?
Şeypurlar salır haray?
Şığıyır alay-alay
Qoşunuyla Menelay.
Silah alın, döyüşün!
Bu əyləncələr üçün
O, səni Deifobtək
Tikə-tikə edəcək.

(Arvadları göstərir.)

Əvəl ucuz malları
Boğazlarında xalta
Çəkəcəklər yuxarı...

(Yelenaya işarə ilə)

Əsil qurbana balta
Sonra itilənəcək!

Faust

Yenə əngəl çıxdı! Özü də qəfil.
Nə olsa, tələsmək adətım deyil.
Pis xəbər, ən gözəl qasidi belə,
Gözümüzdən salır, çirkinləşdirir.
Sən isə, əslində, lap eybəcərsən.
Bəd xəbər gətirmək peşəndir, amma,
Bu dəfə sevinə bilməyəcəksən.
Yox, qorxu, təhlükə bizdən uzaqdır.
Nə desən, yel alıb aparacaqdır!

Səhnə arxasında siqnallar, yaylım atəşləri,
marş sədələri, böyük bir qoşunun yürüşü.

Faust
(Yelenaya)

Səni qorumaqçün, odur gəlir, bax,
Polad sıralarla mərd qəhrəmanlar.
Qadınlar lütfünə layiqdir ancaq
Onların yolunda qılınc vuranlar.

*(qoşun dəstələrindən ayrılıb
ona yaxınlaşan sərkərdələrə)*

Atılın döyüşə, siz, ey şimalın,
Şərfin mərd, qəhrəman, gənc oğulları!
Quduz düşmənləri lərzəyə salın,
Cəsur bir həmləylə kəsin yolları.

Zirehli, silahlı gur axınların
Önündə ordular olar tarü-mar...
Ayağı altında harın atların
Yer lərzəyə gələr, göylər guruldar.

Pilosa çatınca, bizim müzəffər
Ordumuz Nestora vermədi aman.
Bütün şahlıqları məğrur igidlər
Etdi bir həmlədə yer ilə yeksan.

Quldur Menelayı bu divarların
Yanından püskürdüb tökün dənizə.
Çapqınçılıq etsin qoy harın-harın,
Sahil sularında o, üzə-üzə.

Düşmən dəf edilsə, şöhrətimizin
Günəşi hər yana işiq salacaq.
Bu ucsuz-bucaqsız torpaqlar – sizin,
Saray – hökmdarın mülkü olacaq.

Korinf körfəzini təpələrəcən
Nəzarət altına alar germanlar.
Qotlar Axeyyada dərələrəcən
Bütün torpaqları ələ alarlar.

Frank qoşunları Elidə varar,
Edər Messeniyaya sakslar nəzarət.
Dəniz yollarını tutar normanlar,
Tapar Arqolida yenidən şöhrət.

Siz öz müdafiə qüdrətinizlə,
Qədim Spartaya şafəq saçınız.
Məlikə fəxr edib şöhrətinizlə
Qoy olsun tanınmış dövlət başçınız.

Sizin şəxsinizdə o görəcəkdir
Müttəfiq bir ölkə, müstəqil dövlət.
Yalnız onun hökmü gətirəcəkdir
Bu gözəl torpağa işiq-səadət!

Faust taxtdan aşağı düşür, sərkərdələr onu əhatə
edirlər ki, əmr və sərəncamları təfərrüatı ilə eşitsinlər.

X o r

Gözələ vurulan, güvənməlidir
Tək öz silahına, öz qüvvətinə.
Təriflər deməklə nail oldu o,
Dünyanın ən böyük səadətinə.

Lakin narahatdır... çünki yaltaqlar
Onu ala bilər əlindən hər vaxt.
Quldurlar girəvə tapsa qaçırar...
Yox, gərək olasan həmişə sərvaxt!

Tərifləyiqdir bizim hökmdar.
Onda hünər də var,
Ağıl, kamal da.
Elə müttəfiqlər tapdı ki, onlar
Ona kömək olsun
Hər qilü-qalda.

Yerinə yetirib onun əmrini,
Həm torpaq qazanır onlar, həm şərəf.
Hökmdar bildirir təşəkkürünü,
Bundan xeyir görür hər iki tərəf.

Belə şəraitdə onun əlindən
Gözəl məlikəni kim ala bilər?
Onun olmalıdır məlikə, onun.
Hamitək bizim də arzumuz budur.
Onun qəsri, bürcü, bütün qoşunu,
Çox minnətdarlıq ki, bizi qoruyur.

F a u s t

Mükafat olaraq hər biri bizdən
Aldı bərəkətli böyük bir torpaq.
Qoy yola düşsünlər, biz də bu gündən
Mərkəz vilayətin qeydinə qalaq.

Onlar bir-birinin bəhsinə, hələ
Qoruyacaq səni üç yandan dəniz,
Bir yandan Avropa dağları ilə
Həmsərhəd ölkəni, şəksiz, şübhəsiz.

Qoy olsun bu qədim günəşli torpaq
Ölkələr içində ən xoşbəxt diyar.
Yaşasın orada məskən salacaq
Xalqlar gələcəkdə azad, bəxtiyar.

Bu yer məlikənin olacaq, inan,
Çünki o, dünyanı burda çaşdırmış;
Çıxıb qu quşunun yumurtasından
O, burda hüsnüylə göz qamaşdırmış.

Bu ölkə səninçün keçir varından,
Hər nə neməti var, sənindir bütün.
Lakin dünyadakı torpaqlarından
Gərək vətəninini tutasan üstün.

Uca zirvələrdə dağ keçidləri
Yay-qış buz bağlayır, yel qarı çırpır...
Ondan aşağıda dağ keçiləri
Qaya dibindəki otları qırpır.

Dağdan şlalələr axıb tökülür,
Düzdə zərifyunlu sürü otlayır.
Dərələr, təpələr, yamaclar gülür...
Günəşdən zövq alır çəmən, çöl, çayır.

Enir dağ aşağı çox ehtiyatla
Dırnaqlı, buynuzlu iri mal-qara.
Mallar sığınmaqçün dağlar səbatla
Orda hazırlayıb neçə mağara.

Qoruyur onları bu dağlarda Pan,
Verir dərələrə pərilər həyat.
Orda qol-budaqlı, gövdəli, şümşad
Ağaclar göylərə can atır hər an.

O qədim meşədə qocaman, nəhəng
Palıdın zirvəsi göyləri sökür.
Şirin şirələrlə dolu, şux, qəşəng
İsfəndan ağacı göyə baş çəkir.

Təbiət bir ana məhəbbətilə
Süd verir körpələr, quzular üçün.
Çöllər aşib-daşır öz nemətilə,
Dolu pətəklərdən bal sızır hər gün.

Var-dövlət burada nəsilklədir,
Bax, qıpqırmızıdır üzlər, dodaqlar.
Hamı allahlartək orda ölməzdir,
Həyatdan-taledən razı, bəxtiyar.

Bu göylər altında tez boy ataraq,
İgid bir ər olur hər körpə, cavan.
Biz görüb onları heyrət edirik:
Görəsən, Allahdır bunlar, ya insan?

Burada Apollon, bax, bir zamanlar
Yaşarkən bir çoban qiyafəsində,
Bənzədi bir müddət ona çobanlar...
Sırr var təbiətin hürr qüvvəsində.

(Yelena ilə yanaşı oturaraq)

Güldü üzümü zə bizim səadət,
Daha keçmişlərin adını tutma.
Allah nəslindən sən. Bununla fəxr et!
İlk yarananlardan biri!.. Unutma!

Sən qalın divarlar dalında deyil,
Azad təbiətin qoynunda, xoşbəxt,
Əbədi bir gənclik ölkəsi olan
O Arkadiyada yaşarsan hər vaxt.

Sən o bərəkətli torpağa can at,
Nurlu bir taleylə qoy qovuşaq biz.
Yaşıl köşklərdə yaşayaq rahat,
Olsun bu azadlıq səadətımız.

Səhnə tamam dəyişir. Sıldırım qayalıq
boyunca mağaralar, örtülü köşklər, uca qayalıqlara
qədər uzanan kölgəli meşələr görünür.
Faust və Yelena görünməzlər. Xor qızları
dəstə-dəstə orada-burada uzanıb yatırlar.

Forkiada

Nə vaxt yuxuya gedib bu qızlar, heç bilmirəm?
Mənim öz gözlərimlə həyatda gördüklərim,
Heç görəsən, bunların yuxusuna girərmimi?
Qoy onları oyadım! Mən təsəvvür edirəm
Bu gənclər və salonda oturan saqqallılar,
Bu möcüzə-nağılın nə cür bitəcəyini
Səbirsiz gözləyənlər necə heyrət edəcək!
Qalxın, qızlar! Oyanın! Görün bir nə deyirəm!..

Xor

De görək, nə olubdur? Nə möcüzə baş verib?
Sən bizə ağlagəlməz şeylər danış bir qədər.
Bu qayalar içində ürəyimiz sıxılır.

Forkiada

Yuxudan aylantək ürəyiniz sıxılır!
Ay qızlar, təbiətin bu azad qoynundakı
Qədim mağaralarda, bu köşklərdə isə,
Ağa ilə xanımın əbədi məhəbbəti
Özünə yuva tapıb, sığınmış...

Xor

Necə? Burda?!

Forkiada

Bəli, bəli, bu hücre guşəyə çəkilərək,
Məni çağırıdılar ki, qulluq edim onlara.
Mən isə etibarlı qulluqçuya xas olan
Bir görməməzlik ilə, həmişə kənar gəzib,
Ağac kökləri, yosun, dərman otları yığıb,
Bir iş görüb, onları daim tək buraxırdım.

Xor

Sən nağıl uydurursan. Sözündən bu çıxır ki,
Bu mağara içində çaylar, göllər, meşələr,
Güney çəmənlər də var...

Forkiada

Bəs necə! Əlbəttə, var!
Onun dərinlikləri heç kəsə məlum deyil.
Siz isə, çox sadələvh təcrübəsizlərsiniz!
Mən fikirli-fikirli o yerləri gəzərkən,
Hey saraydan-saraya, zaldan-zala keçmişəm...
Bu gün də mağaradan bir qəhqəhə eşitdim.
Dönüb gördüm bir uşaq – körpə oğlan uşağı,
Anasının dizindən atasının dizinə,
Oradan da geriyə tullanır gülə-gülə.
Şirin sözlər, laylalar, fərəhli, xoş nidalar...
Qəhqəhədən-gülüşdən az qalır qulaq bata.

Bu çılpaq, bu qanadsız qüdrətli körpə allah,
Vəhşi kobudluqları olmayan balaca favn,
Döşəmə üzərində hey atılır-düşürdü.
Möhkəm döşəmə onu tullayırdı havaya.
İki-üç sıçrayışda körpə tavana çatdı.
Qorxub qışqırdı ana: “Nə qədər istəyirsən,
Atıl-düş, tullan, amma uçmaq fikrinə düşmə,
Göylərdə azad uçmaq səninçün qadağandır!”

İstəkli atası da hey nəsihət verirdi:
“Ucalmaq qüvvəsini sənə bu torpaq verir.
Yer oğlu Antey kimi ayağın yerə dəycək
Ondan qüvvət alırsan. Yalnız yerə arxalan!”

Lakin uşaq sıldırım qayanın üzərində
Bir top kimi bu başdan-o başa tullanırdı.
Uşaq birdən yox oldu!
Bizə elə gəldi ki, artıq məhv oldu tamam!
Ana fəryad qoparır, ata təskinlik verir!
Mən isə qorxu-dəhşət içində dayanmışam.
Lakin bir də nə görsəm yaxşıdır: həmin uşaq
Dayanıb qarşımızda cavahirat içində.
Orada cavahirat xəzinəsini varmış?
Bu paltar, zinəti, bəs haradan tapdı o?
Çiyinlərində neçə gül-çiçək hörükləri,
Boynunda dalğalı lent, əlində qızıl lira,
Eynən balaca bir Feb!
Dayanmış şən və gümrəh uçurum kənarında.
Hamımız heyrətdəyik! Ata-ana sevincək
Qucaqlaşır, gülüşür...
Bəs uşağın başında o parıldayan nədir?
Qızıl, ya qeyri-adi ilahi bir şəfəqmi?
Duruşu-oturuşu indidən bildirir ki,
O, sənət və gözəllik hökmdarı olacaq!
Axır damarlarında əbədi bir tərənə...
Görəcəksiniz onu indi heyrətlə siz də.

X o r

Ey kritli, sən bunu
Möcüzəmi sanırsan?
Yoxsa eşitməmişsən
Nə bir nağıl, nə dastan?
Allahlar bərəsində
De, azdırmı nəğmələr?
Yunan əsətirindən
Xəbərin yoxdur məgər?

Nə baş verirsə indi
Bizim dünyada tək-tək,
O, ulu babaların
Və gözəl əyyamların
Xoş sədasıdır, demək.
Düzdür, bu gördüklərin
Nə yalan, nə böhtandır, –
Lakin Mayya nağılı
Daha ağılabatandır.
Onun bir oğlu vardı –
Sağlam, qəşəng bir uşaq.
Onu bahalı, yumşaq
Yorğana bələrdilər.
Lakin bu güclü dəcəl
Vurnuxub, çapalayıb
Bələyini açardı.
Baramadan çıxan bir
Körpə kəpənək kimi
Qanadlanıb uçardı.
Bu cəld, kələkbaz uşaq
Qoşuldu şuluqlara.
Dənizlər hökmdarı
Qüdrətli Poseydonun
Gizlətdi yabasını
Zarafatla bir ara...
O, Febin oxlarını,
Aresin qılıncını,
Hefestin maşasını

Oğurlaya bilirdi
İstədiyi saatda.
Atəşdən qorxmasaydı,
Zevsin şimşəklərini
Çırpışdırardı həтта!
Erosla gülüşərkən
Kələkbaz bir badalaq –
Vuran kimi, aşdı o.
Danışıb, gülüşərkən,
Veneranın belindən
Kəmərinə açdı o.

Mağaradan gözəl arfa səsləri eşidilir.
Hamı həyəcanla qulaq asır. Musiqi aşağıda
qeyd olunan paузaya qədər davam edir.

Forkiada

Eşidin! Bu təranə, mənəcə, daha gözəldir
Sizin hekayənizdən.
Allahlar haqqındakı təmsilləri unudun,
Onlar köhnəlmiş, əslən.
Bir yerdə dayanmadan, zaman baş alıb gedir,
O sevməz sizi, şəksiz.
Ürəkdən qopub gələn bir sənət tələb edir
İndi ürəklərimiz.

(Mağaraya gedir.)

Xor

Mütəəssir olursa
Bu təranədən ərdo,
Gör nə təlatüm salır
Bizim qəlbimizə o!
Qəlbimiz işıq olsa,
Yaşarıq günəşsiz də.
Həyatda olmayanı
Taparıq qəlbimizdə.

Yelena, Faust, Evforion

Evforion

Arabir çalanda-oxuyanda mən,
Görürəm, min fərəh duyursunuz siz.
Atılıb-düşəndə, elə bil, hərdən
Sizin də atılıb-düşür qəlbiniz.

Yelena

İki məhəbbətin birləşməsiylə
Sevdanın hər anı – bir səadətdir.
Məhəbbət ilahi, xoş nəşəsilə
Üçlük yaradarkən lap qiyamətdir!

Faust

O halda bəxtimiz gətirib bizim:
İndi mən səninem, sən də mənimsən!
Həyat təhrik etdi bizi, əzizim,
Buymuş taleyimiz hökmü əzəldən.

Xor

Dünyaya gələli bu qəşəng uşaq,
Daha xoşbəxt olmuş bu sevgililər.
Bu böyük məhəbbət, möhkəm ittifaq
Qoy davam eləsin hələ çox illər!

Evforion

Tullanmaq istəyirəm!
Göylərə baş vuraraq...
Ah, burax, mənə burax!
Mən yüksəklərə uçmaq,
Arzusundayam,
Uçmaq!

Faust

Ölç-biç!.. həddindən artıq
Aludə olma ancaq!
Ümidsiz bir cəsarət,
Oğlum, kimə gərəkdir?
Çalış yıxılmayasan,
Bu, bədbəxtlik deməkdir...
Bizi məhv edərsən, ha!

Evforion

Bəsdir, bezikdim daha...
Danışmayın bu haqda!
Dizin-dizin sürünmək
İstəmirəm torpaqda!
Mənə yaxın durmayın...
Saçıma əl vurmayın!
Dəyməyin paltarıma,
Mənimdir bunlar, mənim...

Yelena

Ağlını başına yığ!
Sən kiminsən? Kimik biz?
Üz verən hər ayrılıq
Olar fəlakətimiz!
Məhv olanıq, dağılar
Bu səadət tifaqı!

Xor

Qorx ki, qorx ki, dağılsın
Məhəbbət ittifaqı!

Yelena və Faust

Cilovla öz gücünü,
Olma qüvvət əsiri.
Yoxsa bizi məzara
Gömərsən diri-diri.

Gül, yerin şadlığıyla,
Dünya azadlığıyla.

E v f o r i o n

Razı salmaq üçün hər ikinizi,
Hələ o həvəsdən əl çəkəm gərək.

(Xor dəstəsinə qarışib hamını rəqsə ruhlandırır.)

Budur, uçub gəldim, qoşuldum sizin
Bu şən dəstənizə, gəlin rəqs edək!
Xoşdur mənim üçün tərənəzin
Xoş ahəngi ilə atılıb-düşmək.

Y e l e n a

Bax bu çox gözəldir,
Hay-haray qopar,
Yallı dəstəsinə
Dalınca apar!

F a u s t

Ürəyimcə deyil
Bu oyunları...
Axırı xeyirlə
Qurtarsın, bən!

E v f o r i o n və x o r o x u y a - o x u y a , r ə q s e d ə - e d ə ,
çal-çarpaz cərgələrlə fırlanırlar.

X o r

Qıvrım saçlarını
Bir az geri at,
Bizi sağ qolunda
Yüngülcə fırlat.
Möhkəm, yaraşıqlı
Qamətinlə sən,
Hərdən yanımızdan
Süzüb keçərkən,

Qəlbin qəlbimizi
Cəzb edir sanki!
Ayağın dəyməyir
Yerə, inan ki...

Evforion

Dağlar cüyürü kimi
Siz çox, mən tək – köməksiz.
Gəlin, şikar oyunu
Oynayaq indi də biz.
Mən bir ovçu, siz cüyür,
Ovçu gəldi – qaç! Yüyür!

Xor

Bizi tutmaqsa qəsdin,
Oğlan, yel olub əsmə.
Nahaq bərəni kəsdin,
Yox, yox, qaçma, tələsmə.
Arzumuz, əvvəl-axır,
Sənə şikar olmaqdır!

Evforion

Yox, ovçu meşələrdən
Dağlardan keçə gərək!
Asan əldə edilən
Ovla soyumaz ürək.
Şikardan qanla-tərlə,
Döyüslərdən – zəfərlə!

Yelena və Faust

Bu nə özbaşınalıq,
Nə çılğınlıqdır belə?
Bax, meşədə o artıq
Döndü bir əsən yelə.
Düşüb haray, qışqırıq –
Səsi meşəyə, çölə!

Xor

(Qızlar tez bir-bir qayıdıb gəlirlər.)

Hamını ötdü-keçdi,
Elə bil, qaçmır, uçur.
Ən bərk qaçanı seçdi...
Tutub gətirir, budur!

Euforia

(Gənc bir qızı qolundan tutub çəkə-çəkə gətirir.)

Bunu dil gücünə yox,
Bax, zorla gətirirəm.
Yaxın qoymasa da çox,
Gücümü, iradəmi
Göstərmək istəyirəm!

Qız

Dayan! Dəymə! Mənim də
Gücüm var, iradəm var!
Zəifəm? Qollarına
Etmə çox da etibar!
Sıx bacardığın qədər...
Səni, əylənər, gülər,
Yandıraram, ay axmaq!

(Od tutub alışır və alov kimi yüksəlib göydə yanır.)

Arxamca havaya qalx!
Azad göylərə yüksəl!
Yerin qatlarına en!
Gəl! Mənim dalımca gəl!

Euforia

(alovun qalıqlarını üstündən çırparaq)

Ah, qəlbim sıxılır, baxıram hara
Qayadır, meşədir hər yan qarqara!
Mən gəncəm, güclüyəm, möhkəməm hələ,
Hardasa küləklər belədən-belə,

Budur, eşidirəm, uğuldayır, bax!
Dalğalar, tufanlar guruldayır! Bax,
Mən ora, göylərə can atmalıyam!

(Qayadan-qayaya sıçrayıb yüksəklərə qalxır.)

Yelena, Faust və xor

Dağ keçisi kimi hara çıxırsan?
Bizdə can qoymadın, düş, yıxılırsan!

Euforia

Daha uzaqları görmək üçün, sən
Daha yüksəklərə qalxasan gərək.
Yox, indi bilirəm haradayam mən.
Pelops ölkəsində, odur, tənha, tək
Bir ada görünür burdan çox uzaq,
Onu yaratmışdır dənizlə torpaq.

Xor

Sevinc azdırmı məgər
Bu sərin meşələrdə?
Alma, əncir, üzüm dər,
Gəz bu dinc guşələrdə.
Yay-qış yamyaşıl olan
Dərələri seyrə dal.
Gəl, getmə, gözəl oğlan,
Bu sakit yerlərdə qal.

Euforia

Sakitlik, dinclik, düzü,
Boş xülyanın səsidir,
Döyüş – zamanın sözü,
Qələbə nəğməsidir!

X o r

Kim sülh zamanı hər bə
Çağırırsa elini,
Səadət ümidindən,
Deyin, üzsün əlini!

E v f o r i o n

Bu torpaqda doğulub,
Boya-başa çatanın,
Bu torpaqçün özünü
Təhlükəyə atanın,
Döyüş meydanlarında
Qanını axıdanın
Qisməti qələbədir!

X o r

Baxın, uca zirvədə
Nə əzəmətlə durur!
Elə bil, qələbənin
Timsalıdır o, məğrur!

E v f o r i o n

Nə istehkam, nə divar?
İgid güvənər qola!
İgid sinəsi ki var,
Odur ən möhkəm qala!
Azadlıq istəyirsən,
Qorxmaq nədir? Silahlan!
Hər qadın – amazonka,
Hər uşaq – bir qəhrəman!

X o r

Yerin şəriyyətini
Ucalt göyə, vüqarla!

Gözəl bir ulduza dön,
Sonsuz göylərdə parla!
Olsan da xeyli uzaq,
Səsin bizə çatacaq!

Evförion

Dünyaya körpə deyil,
Dəliqanlı gəlmişəm.
Azad ruhlu cəsurlar
Fövqünə yüksəlmişəm.
İrəliyə, oraya,
Oradan da yuxarı!
Qarşımda açılibdir
Şərəf, şöhrət yolları!

Yelena və Faust

Yenicə göz açırsan
Sən ki dünyaya hələ,
Bəs bu başgicəllədən
Arzular nədir, belə?
Bəs bizə acımırsan?
Nədir bu coşqun həvəs?
Biz yazıq deyilik bəs?!

Evförion

Dənizlər guruldayır,
Torpaqlar uğuldayır.
Əzab, ölüm, qoynuna –
Gedir bütün ordular.
Əsgər evdəmi durar?
Ölüm bir qanun olub
Çağırır qoçaqları.
Bunu dərk edin, bəri!

Yelena, Faust və xor

Dəhşət!.. Ölüm, doğrudan –
Səninçün qanunmudur?

Euforiaion

Demək, yeri yusun qan,
Sən tamaşa edib dur!?
Harda – təhlükə, əmək,
Mən orda olam gərək!

Yelena, Faust və xor

Təhlükə, bir də qürur!
Onlar birləşsə harda,
Bil ki, ölüm var orda!

Euforiaion

Qoy olsun! Ənginlərə
Uçmağa qanadım var!
Getməliyəm o yerə!
Görək, kim qalib çıxar!..

(Özünü qayadan atır. Paltarları onu bir qədər havada saxlayır. Başı işıq saçır. Dalınca havada bir işıq zolağı görünür.)

Xor

Ah, dəhşət! İkar!.. İkar!..
Yerin nə çox dərdi var!..

Yerə gələn gözəl oğlan ata-anasının qabağına düşür.
Ölünün sifəti başqa tanış bir surəti xatırladır.
Tezliklə bütün cismi yox olur. Axan ulduza bənzər bir
halə göyə ucalır. Yerdə lira ilə paltar və rida qalır.

Yelena və Faust

Bir anlıq səadət, sonra min əzab!

Euforiaionun səsi

(yer altından)

Yeraltı zülmətdə, ana, məni tap!
Burada tək qoyma!

Xor

(matəm nəğməsi)

Qorxma, tək qoymarıq, tək getdinsə də,
O pak ülvyyəti anacağıq biz.
İşıqlı dünyanı tərک etdinsə də,
Tərک etməyəcəkdir səni qəlbimiz.

Qismətin arzuntək həşəmətliydi,
El gərək qibtəylə tərənnüm edə.
Qəlbin, nəğmələrin əzəmətliydi
Fərəhli gündə də, qəmli gündə də.

Şanlı babaların məğrur nəvəsi!
Gəlmişdin dünyaya səadət üçün.
Susdu xoş ilhamlı bir ömrün səsi,
Sən öz gəncliyini məhv etdin özün.

Hanı o səndəki könül rıqqəti,
Hanı o baxışlar, hanı o sözlər?
Hanı qadınların o məhəbbəti,
Sirri sənə məlum nəğmələr, sözlər?

Sən özün can atdın qəza-qədərini
Qurduğu hər tora, hər fəlakətə.
Özün nifrət etdin qərinələrin
Qoyduğu qanuna, hökmə, adətə!

Zəka verdi sənə qüvvət, cəsərət,
Tufanlar önündə heç əyilmədin.
Böyük bir iş görmək istədin, fəqət
Sən ona müvəffəq ola bilmədin.

Kim ona müvəffəq ola biləcək?
Susur yenə tale duman içində...
Lakin öz əzmindən çəkinməyərək,
Bütün xalq vuruşur al-qan içində.

Qaldırın qəm əymiş başlarınızı,
Ucalsın yeni bir nəğmənin səsi.

Qoy təzə nəğmələr yaratmış həyat
Göstərsin yenidən öz qüvvəsini!

Dərin sükut. Musiqi kəsilir.

Yelena

(Fausta)

Təəssüf ki, düz çıxır qədim atalar sözü:
Səadətlə gözəllik heç vaxt birləşə bilməz!
Çözülür həyat ilə səadətin bağları...
Mən onlara ağlayıb – səndən də ayrılıram.
Son dəfə ağuşuna atılıb, səninlə mən
Vidalayıram artıq...
Ey Persefona, məni oğlumla bir qəbul et!

*(Faustu qucaqlayır. Cismi yox olur. Faustun
əllərində onun paltarları ilə duvağı qalır.)*

Forkiada

(Fausta)

Qoyub getdiklərindən sən indi bərk-bərk yapış.
Əlindən yerə qoyma onun paltarlarını.
İndi qorxunc yeraltı iblislər dartışdırıb
Can atırlar yeraltı ələmə aparmağa...
İlahə getdisə də, paltarından bərk yapış,
Necə olsa, hamısı ilahəninkilərdir.
Bu böyük mərhəmətdən, bacar, istifadə et,
Uç get. Sən bu duvağı saxlaya bilənədək,
O, səni hər rəzalət və alçaq qabalıqdan
Yüksəyə qaldıraraq, aparar uzaqlara...
Görüşərik bir də biz, burdan çox-çox uzaqda.

Yelenanın paltarları buluda çevrilib, Faustu hər
tərəfdən bürüyür və onu yüksəklərə qaldırıb aparır.

Forkiada

(Eyforionun paltarını, lirasını və plaşını yerdən götürür, səhnənin qabağına çıxır və ölüdən qalmış şeyləri yuxarı qaldırır camaata müraciətlə deyir.)

Yaxşı bir şey tapmışam! Odu sönmüş olsa da,
Ona tamah eləyən çox olacaq dünyada.
Şairlərə burovuz dahi paltarı tikib,
Aralarına fəsad, ziddiyyət salacağam.
Özgənin köhnə-nimdaş geyiminə bürünən
Fərsizlərə istedad borc verə bilməsəm də;
Bir dəst burovuz paltar verməli olacağam!

(Səhnənin qabağındakı sütunların yanında oturur.)

Pantalida

Qızlar, tez olun daha! Axır ki, biz bu qoca
Fessalya qarısının cadusundan qurtardıq.
Biz təkcə bir sehrkar, mənfur ifritədən yox,
Şüura-duyğuya yad o qulaqbatırıcı
Mənasız səslərin də zülmündən qurtulmuşuq.
Gəlin! Gəlin! Tələsin, məlikənin dalınca
Enək biz də qaranlıq yeraltı səltənətə.
Sədaqətli kəniqlər gərək həmişə onu
Addım-addım izləsin! Gəlin, tapacağıq biz
Onu Ağılırməzin təxti yanında, şəksiz.

Xor

Bəli, məlikələrçün hər yerdə xoş keçəcək,
Çünki cəhənnəmdə də var öz cəmiyyətləri.
O, Persefona ilə yeraltı səltənətdə
Tay-tuş kimi görüşüb, tutacaq yaxşı bir yer.
Amma bizlər! Asfodel çəmənlərində bomboz,
Meyvəsiz söyüdlərin, quru qələmələrin
Altında vaxtımızı necə keçirəcəyik?
O boz səhrada ancaq
Qəmli kölgələrimiz kor yarasalar kimi,
Bir-birlərilə hərdən səssiz pıçıldısaacaq.

Pantalida

Kim ki özünə ad-san nəcabət qazanmayıb,
Tabedir təbiətin qara qüvvələrinə.
Tez olun! Məlikəyə çatdırmaq özümüzü,
Sədaqət də ucaldır rəşadət kimi bizi.

Xor

Biz dünya işığına müvəqqəti dönmüşük,
Biz bir də canlı məxluq olmayacağıq heç vaxt.
Bilirik, hiss edirik – yeraltı aləmə də
Qayıtmayacağıq biz...
Lakin ölməz təbiət hər şeyə əncam çəkir.
Biz onun qoynundakı ruhlar izdihamıyıq,
Öz qoynunda yer verib o, bizi yaşadacaq.

Xorun bir hissəsi

Minlərlə xışıldayan budaqda gizlənərək,
Biz kökdən puçurlanan yaşıl şaxələrdədik
Şirin həyat şirəsi daşıyacağıq, müdam.
Saçlarımız çiçəklə, yarpaqla bəzənəcək.
Ağaclardan yetişmiş meyvələr töküləndə,
Allahların önündə diz çökdükləri kimi,
Bizim də qarşımızda diz çökərək adamlar,
Yığacaq, dişləyəcək, dadına baxacaqlar.

Xorun o biri hissəsi

Biz də hamar qayalar səthinə sığınaraq,
Burda bütün səsləri, sədaları dinlərik.
Hər quş civiltisinə, qamış xışiltısına,
Ya da Panın səsinə durub qulaq verərik.
Xışiltıya xışiltı, gurultuya gurultu
Və o qulaqbatıran göylər şaqqıltısına
İki, üç və daha çox əks-səda halında
Bir-birinin dalınca on cavab qaytarırıq!

Xorun üçüncü hissəsi

Bacılar! Mütəhərrik, qıvraq olduğumuzçün
Gəlin biz də çaylara qoşulub, axaq gedək.
Bax, əl edib çağırır uzaq təpələr bizi.
Enişə doğru daha sürətli, dərin axıb,
Tarlaları, bağları, otlaqları suvaraq.
Baş çəkib iki cərgə göylərə göy sərvlər,
Çayın yataq xəttini uzaqdan nişan verər.

Xorun dördüncü hissəsi

Siz harda istəsəniz, yaşayın! Biz də sabah
Sıx tənəkli tərəni aralığa alarıq.
Orada bütün günü bir bağban çalışaraq
Yer qazır, külüng vurur, yerə çubuq basdırır.
Meynə kəsir, bağlayır... O, bütün allahlara
Və günəş allahına dua edib yalvarır.
Lakin ərköyün Baxus çalışqan nökrinə
Heç qayğı göstərməyir. O, yarpaqla örtülü
Sərin bir mağarada gənc favn ilə əylənir...
Yarımsərxoş bir halda xülyaya dalsın deyər,
Onun şərab küpləri, tuluqları, qədimdən
Gələcək illər üçün orada saxlanılır.
Allahlar, ilk növbədə, Helios rəhm edəndə,
Küləklər və yağışlar salxımları günəşlə
Saf qızıla tutanda, – bütün bağ cana gəlir.
O sakit meynəlikdə bütün gün səs-küy olur,
Demək, bu il bağbanın əməyi itməmişdir.
Dolu-dolu səbətlər, badyalar, ayaqyalın,
Qıvraq, şən rəqqasların çənlərinə daşınır;
Onlar iri giləli salxımları əzirlər,
Bu vaxt üzüm şirəsi fısqırır, köpüklənir;
Sinclərin-təbillərin səmindən qulaq batır,
Demək, Dionis artıq çıxır sirr pərdəsindən.
Keçiyəq kişi və qadınların dalınca
Silenanın anqıran uzunqulağı yortur.
Abır-həya tapdanır, heç nəyə yoxdur aman.
Bütün hisslərə hakim – bir başgicəllənməsi!
Sərxoşlar əllərini piyaləyə uzadır...

Mədələr, başlar dolu! Lakin bəzi ayıqlar
Öz səyilə bir az da qarışdırır aranı.
Onlar təzə şərabı doldurmaqçün tuluğa,
Tökürlər ki, içilsin dibindəki qalıqlar.

Pərdə düşür.
Forkiada nəhəng qamətini düzəldir,
koturnlarını¹ çıxarır, maskasını,
örtüyünü açıb atır və Mefistofel surətində
görünür ki, lazım gələndə, pyesi
epiloqda izah etsin.

¹ *Koturn* – qədim yunan və Roma tragediya aktyorlarının geydiyi altı qalın başmaqlar

Dördüncü pərdə

UÇA DAĞ SİLSİLƏSİ

Sıldırım dağ zirvəsi. Uçan buludlar dağın irəli çıxmış hissəsindəki açıqlığa çökür. Faust buluddan çıxır.

Faust

Dağlar, dərin dərələr ayağım altındadır...
Məni sonsuz dənizlər, torpaqlar üzərindən
Bu, keçirib gətirən buluddan ayrılıram.
Budur, parçalanmadan uzaqlaşib gedir o,
Bir ağ şara dönərək üz tutur Şərqə tərəf.
Gözüm istər-istəməz dikilir arxasınca...
Dalğatək qalxır, enir o, burula-burula;
Görünür, indi başqa bir şəkil alacaqdır.
Gözlərim aldatmayırlar! Qarlı dağlar günəşi
Bax, əlvən şəfəqini buludlara salıbdır.
Orada, asimanda, ağ balınc üzərində,
Elə bil ki, ilahi bir gözəl uzanıbdır.
Ledamı, Yunonamı, yoxsa Yelenamıdır?
Hər cizgisi tanışdır o şahanə gözəlin!
Lakin nə tez yox oldu! Buluda çevrilərək,
İndi gözqamaşdıran ağ buz dağları kimi
Sanki ötən günlərin nurunu əks etdirir...
İndi soyuq alınımı, köksümü oxşayaraq,
Məni şəffaf bir duman zolağı bürüyür, bax!
Başqa bir şəkil alıb yüksəklərə qalxır o.
Yox, mən yanılmıram, yox, o, gənclik günlərimin
İtirilmiş əzəli eşqi-səadətidir!
Ömrün şəfəq çağından sönməz cavahirattək,
Qəlbin dərinliyində qalmış, ey şux baxışlar!
İlk sevdadan könlümə həkk olmuş hər xatirə,
Elə bil, indi mənə bir dünyanı bağışlar!
Saxlaya bilsə idim, o sevdalı gözlərin
Parıltısı hər şeyi kölgədə buraxardı.

Könüllər dünyasının gözəlliyinə bənzər
O xəyal fəzalara yüksələrək, özüylə –
Könlümün ən saf, təmiz hissəsini apardı!

Dağa div addımları ilə gələn bir tay nəhəng çəkmə enir,
arxasınca da o biri tayı gəlir. Mefistofel onların içindən çıxır.
Çəkmələr yenə yollarına davam edir.

Mefistofel

Çatdım bu yerislə, gör, sənə – harda!
Yaxşı, nə gəldi ki, ağına birdən
Düşdün bu sıldırım qayalıqlarda?
Görəntək tanıdım bu yerləri mən.
Tək bu nöqtə deyil, bütün bu dağlar
Cəhənnəm dibiydi hələ o vaxtlar...

Faust

Bir şey uydurasan gərək həmişə...
Yenə yalanları sal, görək, işə!

Mefistofel

(ciddi)

Bir günah üzündən bir vaxt yaradan,
Dibsiz dərinliyin dərinliyinə
Qovub, məhrum etdi bizi havadan.
Orda öz-özünə yanan, yandıran
Əbədi alovlar vermirdi aman.
Cəhənnəmin dibi hədsiz işıqdı,
Lakin çox narahat, çox qarışıqdı...
Şeytanlar üfləyib hey altdan-üstədən,
O qədər asqırıb, öskürdü – bu dəm
Kükürd qoxusundan, turşudan, hisdən
Başladı şişməyə bütün cəhənnəm!
Bu, dəhşətli haldı! Şişib bir azdan
Qorxunc gurultuyla partlayan qazdan –
Oldu yer qabığı çat-çat dalbadal...
Biz öz yerimizi dəyişdik dərhal.

Kim ki dibdə idi, qalxdı zirvəyə!
 Yarandı dağların yalçın zirvəsi.
 İnsanlar, – bu da bir qanundur, – deyə,
 Düzəltdi çevriliş nəzəriyyəsi.
 Lakin heç kəs bilmir burda nə sirr var...
 Bu sirr açılacaq hələ sonralar”

F a u s t

Bu məğrur zirvələr laldır əzəldən.
 Mən heç soruşmuram necə yarandı.
 Təbiət özünə rəvnəq verərkən,
 Əvəl bilirəm ki, yer yumrulandı.
 Zirvə, təbiətin xoşuna gəldi,
 Nəhəng qayaları düzdü yan-yana...
 Dərələr yarandı, dağlar dikəltdi.
 Saldı təpələri sonra sahmana.
 Fəci partlayışsız, püskürtüsüz də,
 Hər yan yaşllaşdı dərədə, düzdə.

M e f i s t o f e l

Belə düşünürsən? Zənnincə, demək,
 Hər bir şey səninçün aydıdır güntək!
 Lakin öz gözüylə bunu görənlər,
 Şübhəsiz ki, başqa fikirdədirlər.
 Mən özüm görmüşəm həmin çağları...
 Yaxşı yadımdadır necə o zaman
 Alov püskürərdi yer qatlarından.
 Molox çəkiciylə vurub dağları
 Bir-bir bərkidərkən, parçalanmış dağ
 Sıçrayıb gedərdi hərdən çox uzaq!..
 Bəli, çox yerlərdə belə daşlar var.
 Necə şərh olunsun, bəs bu çevriliş?
 Filosof girişən iş deyil bu iş...
 Qəbul ediləcək, demək, bu iqrar.
 Odur ki harada bir qaya görsək,
 “Hardan düşüb?” – deyə sındırınq baş.
 Qara camaatsa, hamıdan qəşəng
 Bilir ki, əslində, nə daşdır bu daş.

Onu öz fikrindən döndərmək olmaz!
Ya hesab edəcək bunu möcüzə,
Ya da çatıbdırsa kamala az-maz,
“Bu, şeytan işidir”, – deyəcək sizə.
Qoltuqağacına söykənib dinin,
Mənim bu zəvvarım, gənclik yaşından,
Qocalana qədər, hey söz salacaq
Şeytan körpüsündən, şeytan daşından.

F a u s t

Danış, mənim üçün çox maraqlıdır, –
Şeytan təbiətə necə bağlıdır?

M e f i s t o f e l

Mənim təbiətlə nə işim? Ancaq
Burada bir şərəf məsələsi var.
Biz böyük işlərə qadirik: vuraq,
Dağdaq, uçuraq, edək tarü-mar!
Sübut – buyur, budur, göz qarşısında,
Bir köməkçi kimi iştirak etmiş
Şeytan təbiətin yaranmasında.
Lakin bu söhbəti ya kəsək, ya da,
Bir açıq de, görüm, sənin dünyada
Nədən xoşun gəlir?.. Bu yer üzündə
Bütün səltənətlər, bütün şöhrətlər
Sənə məlum ikən, de, bəs özündə
Bir arzu, bir niyyət, duymusan məgər?

F a u s t

Niyə? Arzum da var, niyyətim də var.
O nədir? Özün tap!

M e f i s t o f e l

Tapmağa nə var!
Mən sənin yerinə olsaydım, gözəl
Bir paytaxt tikərdim özümə əvvəl.

Köhnə şəhərlərtək – küçələri dar,
 Kirəmitli damlar, adam əlindən
 Tərpənmək olmayan basırıq bazar:
 Vız-vız vızıldaşib milçəklər qonan
 Qəssab dükanları, qənarədə ət;
 Yanında göyərti, kələm, turp, soğan...
 Boğucu bir hava, bürkü, üfunət...
 Bazardan o yana – varlı əyanlar,
 Kübarlar küçəsi, təmiz və geniş.
 Uca daş binalar, yaşıl meydanlar,
 Səhərdən axşama hey gəliş-gediş.
 Ondan da o yana azad, geniş çöl,
 Uzaq dinc guşələr: çəmən, çiçək, gül...
 Yüzlərcə kareta çapır durmadan
 Hey oyan-buyana yollarda hər gün.
 Qarışqa yuvası kimi qaynaşan
 Bu başsız axını seyr etmək üçün,
 Hər dəfə münasib bir vaxt seçərdim,
 Gəlib kareta ilə hərdən keçərdim.
 Məni görən kimi minlərlə adam
 Hörmətlə baş əyib, verərdi salam.

F a u s t

Bu, bir istək deyil!.. Xoşdur, əlbəttə,
 Kütlənin həyatda və məişətdə
 Necə öz-özünü yüksəltdiyini,
 Xalqın necə bilik kəşf etdiyini
 Görəsən... Bu yolla, ancaq qorx ki, sən
 Onlardan qiyamçı yetişdirəsən.

M e f i s t o f e l

O vaxt mənzərəli bir guşə seçər,
 Saray tikdirərəm özümə, saray.
 Ətraf meşəliklər, göy çəmənliklər
 Bir parka çevrilər – ortalıqda çay.
 Divarlar boyunca orada lək-lək
 Çiçəklər əkdirrəm hər qış, hər bahar.
 Coşqun şələlələr nəğmə deyərək,

Qayadan-qayaya tökülüb axar.
Parkın ortasında mərmər hovuzlar,
Sularda əks edər bütün göy üzü...
Bir uca fəvvarə göyə baş vurur,
Onun dövrəsində şırıldar yüzü.
Gözəl xanımlarçün ev tikirəm ki,
Kam alım gözəllər vüsalında mən.
Mən “xanımlar” dedim, gözəli çünki –
Təsəvvür edirəm cəm halında mən.

F a u s t

Köhnə və çox mənfur! Tfu, Sardanapal!

M e f i s t o f e l

Sənin xəyalını kəşf etmək məhal
Və müşkül bir işdir! Bu çırpınısla
Yəqin, böyük şeylər həsrətidəsən?!
Dayan, əl çatmayan bu cəld uçuşla
Yoxsa aya uçmaq niyyətindəsən?

F a u s t

Əsla! Yer kürəsi xeyli genişdir –
Cəsarət və hünər göstərmək üçün.
Mənim düşündüyüm böyük bir işdir...
O, səni heyrətə salacaq bir gün.
Duyuram özümdə bu qüdrəti mən!

M e f i s t o f e l

Şöhrət eşqindəsən! Məlum, dönürsən
Qəhrəman qadınlar cəmiyyətindən.

F a u s t

Yox, şöhrət boş şeydir! Mənə mülkiyyət,
Qüvvət, hakimiyyət, torpaq gərəkdir!
Mənim əsl arzum işdir, əməkdir!

Mefistofel

Sizləri mədh edib göyə qaldıran
Şairlər, əlbəttə, olub, olacaq.
Belə axmaqlığın oduyla, inan,
Hələ çox sərsəmlik alovlanacaq!

F a u s t

Yox, insan qəlbinin arzularını
Sən başa düşməyə qadir deyilsən!
İnsanın yaratmaq iqtidarını
Bu murdar, zəhərli xislətinlə sən
Anlaya bilməzsən, duya bilməzsən!

Mefistofel

Qoy sən deyən olsun! At hirsini, kini...
Aç de, mən də bilim qəlbindəkini!

F a u s t

Bir dəfə sahilə durub, diqqətlə
Dənizə baxırdım. Qəzəbli sular
Qabanıb, kükrəyib nə ki gücü var,
Sahili döyürdü kinlə, şiddətlə.
Həmişə özgənin hüququna mən
Hörmət etdiyimçün, bu zorakılıq
İnsanlıq hissime toxunub, artıq –
Məni çıxarmışdı təbiətimdən.
Əvvəl bir təsadüf zənn etdim bunu,
Dəniz əvvəlkitək yenə məğrurdu.
O geri çəkildi, qabardı, sonra
Özünü sahilə hiddətlə vurdu.
Hər dəfə qalxdıqda şahə dalğalar,
Bu hücum yenidən olundu təkrar.

Mefistofel

(tamaşaçılara müraciətlə)

Mən dedim, görəsən, nə tapıb təzə!
Bu ki yüz min ildir məlumdur bizə...

Faust

(ehtirasla sözüünə davam edərək)

Dalğalar hücumə keçib min yerdən,
Gəlir pusa-pusa, elə bil, hərdən;
Sahil qumlarını tamam yuyaraq,
Ona bəhrəsizlik gətirir ancaq...
Bəli, hökmranlıq edib, bu qayda,
Dalğa sahil boyu döyür hər yeri;
Gah cumur irəli, gah dönür geri...
Lakin bu hiddətdən kimə nə fayda?!
Ah, bu kortəbii qüvvə!.. Baxırsan,
Qəlbə əzab verir, qəzəb oyadır...
Və belə anlarda, nədənsə, insan
Özündən yüksəyə daim can atır.

Döyüşmək istərdim mən bu meydanda!
Sanma coşan dəniz tez aram olur...
Lakin mütiləşib o da ram olur –
Kiçik bir təpəcik mane olanda!
Dərinlik özünə çəkir suları.
Kəsir ləpələrin qabağını sədd...
Geri oturtmaçqün gur dalğaları,
Gərək dənizlərə qoyula sərhəd.
İstərdim dənizi geriyə atım,
Çəkilsin dalğalar öz sərhədinə;
Torpaqlar fəth edim mən addım-addım...
Bacarsan, bu işdə kömək et mənə!

Arxadan təbil və hərbi marş səsləri eşidilir.

Mefistofel

Əcəb asan işdir!.. Təbillər!.. Baxın!

Faust

Yenə müharibə! İstila! Axın!
Buna zidd olubdur müdriklər müdam!

Mefistofel

Müharibə, ya sülh, ağıllı adam
Hər vaxt öz xeyrini güdəcək, baxma!..
Sən dur, məqam gözlə, həmişə sərvaxt,
Fürsət düşən kimi əldən buraxma!
İndi lap məqamdır! Gəl itirmə vaxt!

Faust

Nə fürsət, nə məqam? Açıq de! Hərdən
Mən başa düşmürəm, sən nə deyirsən!

Mefistofel

Mən bura gələndə, yolda dedilər
Bizim imperator həzrətlərinin
Müşkülə düşübdür işi bir qədər...
Yadımdamı, onu əyləndirərkən
Dəst-dəst saxta kağız pulları hərdən
Yazığın başından yağdıranda biz,
Hazırdı şadlanıb, gülüb, az qala
Bütün bu dünyanı o satın ala.
Taxta çox gənc çıxdı, zənn etdi şəksiz,
Şübhəsiz, eys-ışrət, fərəh onunçün
Şahlıqla bir yerdə olacaq mümkün!..

Faust

Bu səhvi çoxları etmiş!.. Hökmdar,
Uca tutmalıdır hökmdarlığı.
Təkcə ürəkdəki nəcib arzular
Gərək ola onun bəxtiyarlığı!
Heç kəs məramını bilməməlidir...
Gərək hökmü qanun ola, əlbəttə.
Hər əmri yerinə yetirildikdə,
Zəkası aləmi qoya heyətdə!
Ancaq beləliklə ali hökmdar –
Ucaldar şənini, nəcabətini.
O vaxt ki o, zövqə, səfaya dalar,
Salar eys-ışrətlə öz hörmətini!

Mefistofel

Yox, o, belə deyil, kef çəksin deyə,
Başladı əvvəlcə lap eys-ışrətdən.
Başsızlıq çevrildi hərc-mərcliyə,
Səltənət sarsılıb düşdü qüdrətdən.
Başlandı hər yerdə qırğın-qiyamət.
Ədavət qoymadı daş üstündə daş.
Döyüşdü şəhərlə şəhər, nəhayət,
Qalxdı vuruşmaya qardaşla qardaş.
Sənətkar zidd getdi zadəganlığa,
Keşişlər boğuşdu dünyəvilərlə.
Kilsə fitva verdi hər nədanlığa,
Tacirlər soyulub qayıtdı yoldan,
Artdı zorakılıq, həyasızlıq hey.
Yaşadı hər kim ki, güclüydü qoldan...
Getdi özbaşına axınla hər şey.

Faust

Getdi... Səndələyib sərildi tirtap,
Qalxmağa qalmaqda daha onda tab.

Mefistofel

Əslində, heç kəsin bu vəziyyətdən
Şikayət etməyə haqqı da yoxdu.
Çünki ləyaqəti olan-olmayan,
Özünü qüdrətli bilib hamıdan,
Yuxarı pilləyə can atan çoxdu!
Artdı hərc-mərclik, başıpozuqluq...
Ağlı olan kəslər anladı ki, – yox,
Axmaqlıq həddini aşıbdır daha!..
Onlar üsyan edib bağırırdı bar-bar:
“Asayiş yaratsın gərək hökmdar!
İmperator bunu bacarmır, gərək
Yeni imperator intixab edək,
Yaratsın ölkədə əmin-amanlıq,
Etsin ədalətlə haqq hökmrənliq!”

F a u s t

Xalis moizədir. Keşiş sözüdür!

M e f i s t o f e l

Bəli, qarnı üçün, əslinə baxsan,
Xalqı təhrik edən, qiyam qaldıran,
Həmin keşislərdir! Onlar özüdür!
Onlar maraqlıdır bu işdə ən çox.
Onlardı çaxnaşma salan bu yurda...
Dostun imperator gəlir... O, söz yox,
Gəlir vuruşmağa son dəfə burda.
O yazıq çəkilə-çəkilə geri,
Buranı bilibdir son pənah yeri.

F a u s t

Yazıq!.. Çox mehriban, açıq qəlbi var...

M e f i s t o f e l

Gəl çarə axtaraq, axtaran tapar...
Həmişə ümidlə yaşayır adam!
Çalışıb gəl onu qurtaraq dardan,
Bir dəfə qurtulan, qurtulur tamam!
Bəxti gətirdimi, yenə hər yandan
Axışib gələcək müti vassallar...

Onlar o biri dağa dırmanıb, dərədə qoşunların
necə yerləşdirildiyinə fikir verirlər.
Aşağıdan təbil və marş səsi gəlir.

Mövqeyi pis deyil, qoşunu da var.
Biz kömək eləsək, qalib gələcək.

F a u s t

Nəylə edəcəyik biz ona kömək?
Sehr ilə, ya gözə toz üfürməklə?

Mefistofel

Bəli, hərbi hiylə, hərbi kələklə.
Lakin məqsədindən əl üzmə, görək,
Əgər imperator həzrətlərinə
Öz taxt-tacını qaytara bilsək,
Yıxılıb mübarək qədəmlərinə,
Mükafat olaraq, zəfər günü sən
Ondan len¹ və kefin istəyən qədər
Sahil ərazisi ala bilərsən.

Faust

Nə olar? Çıxıbsan çox keşməkeşdən,
Yenə çıx zəfərlə bu son döyüşdən.

Mefistofel

Yox, zəfər sənindir! Bax, bu meydanda
General da sənsən, baş komandan da!

Faust

Lap mənə yaraşır o rütbə, o yer!
Başın çıxmasa da – otur, əmr ver!

Mefistofel

İşlə məşğul olan baş qərargahdır.
İşi qərargaha tapşırıb dərhal,
Olar hər qayğıdan azad general.
Həmin müharibə fəlakətini
Yaxşı ki, hiss edib bir az əvvəldən,
Hərbi şuraların son heyətini
İgid dağlılardan düzəltmişəm mən.
Onları bir yerə yığana əhsən!

¹ *Len* – orta əsrlərdə feodalın öz vassallarına verdiyi torpaq, mülk.

Faust

O gələnlər kimdir? Silahlıdırlar.
Yoxsa təhrikinlə silahlanaraq,
Ayağa qalxıbdır bütün dağlılar?

Mefistofel

Tamam hamısı yox! Peter Skvenstək,
Mən lap qaymağını seçmişəm, tək-tək.

Üç pəhləvan gəlir.

Budur fitnə-fəsad döyüşçülərim!
Müxtəlif geyimli, müxtəlif yaşlı,
Müxtəlif silahlı hər hünərvərim –
Səninçün köməkdir, əməlli-başlı!

(tamaşaçılara müraciətlə)

Bəli, cəngavərin dəmir geyimi
Hamıya xoş gəlir bu son vaxtlarda.
Güman ki, xoş gələr, igidlər kimi,
Sizə alleqorik bu qoçaqlar da.

Raufebald

(gənc, yüngül silahlı, ala-bəzək geyimli)

Kim mənim gözümlərin içinə baxsa,
Qalar gicgahında bir yumruq yeri.
Qaçıb qurtarmağa əgər can atsa,
Saçından yapışıb dartaram geri!

Qabebald

(ortayaşlı, yaxşı silahlanmış, yaxşı geyinmiş)

Uşaq əyləncəsidir bütün bu dava-dalaş,
Bununla öz vaxtını itirər, ancaq adam.
Bircə soyğunçuluqdan gərək açılmaya baş...
Qarət və soyğunçuluq! Qalan boş şeydir tamam!

Qaltest

(yaşlı, ağır silahlı, yüngül geyimli)

Qarətlə var-dövlət yığa bilməzsən.
Vurub həyat seli çıxarar əldən...
Düzdür, yaxşı şeydir soymaq, talamaq;
Ondan da yaxşıdır yığıb saxlamaq.
Yaşlı kişilərin işidir bu, məhz,
Ondan heç kəs heç nə qopara bilməz!

Hər üçü dərəcəyə enir.

DAĞƏTƏYİNDƏ

Aşağıdan təbil və şeypur səsləri gəlir.
İmperator üçün çadır qurulur.
İmperator, baş komandan, mühafizlər.

Baş komandan

Zənnimcə, qoşunların bu xəlvət, dar dərədə
Cəmləşməsi ağıllı hərbi tədbir deməkdir.
Mən ümid edirəm ki, bizimçün, ilk növbədə,
Döyüşdə üstünlüyü o təmin edəcəkdir.

İmperator

Nə olacaq görərik! Amma döyüşdə dərhal
Geri çəkilməmizdən hələ narazıyam mən.

Baş komandan

Bu sağ cinahımıza, şahım, dön, bir nəzər sal.
Onun tutduğu mövqe hər nöqtəyi-nəzərdən
Bizə əlverişlidir: çünki həmin təpələr
Nə çox maili deyil, nə çox sıldırımtəhər...

O, bizə həm istehkam, həm də hücum yoludur;
Bu dərə-təpəlikdə qoruna bilər hər kəs.
Düşmən üçün, əksinə, – çətin və qorxuludur.
Bizə hücum etməyə onlar cəsərət etməz.

İmperator

Tərifləyiqdir, mənəcə, bu nəqşə,
Burda güc sınamaq olar döş-döşə.

Baş komandan

Bu çəmənlikdəsə, piyada qoşun
Hazırdır düşməni edə tarü-mar.
Budur, nizələri parlayır onun
Dumanları yaran günəşdə par-par.
Səflər ağır-ağır edir hərəkət,
Rəşadət eşqiylə vurur min ürək.
Bax, göz önündədir əzəmət, qüdrət!
Düşməni onunla sarsıdam gərək!

İmperator

Mərhəba! Hücumu keçsən onunla,
Vuruşar ikiqat artıq qoşunla.

Baş komandan

Sol cinahımızdan olma nigaran,
Burda ordumuzun mərd, qılınc vuran,
Pusquda dayanmış qüdrətli qolu
Qoruyur dərəyə girən dar yolu,
Bir ehtiyatsızlıq, ya səhv üzündən
Burada çox itki verəcək düşmən.

İmperator

Riyakar qohumlar gəlirlər tək-tək,
Mənə qardaş, əmi, bacanaq deyib,
Hətta gündən-günə cürətlənərək,

Qurdtek səltənəti içindən yeyib
Öz aralarında çarpışıb hərdən
Ölkəyə çaxnaşma, nifaq salanlar.
Axırda hamısı birləşib birdən
Hər yandan üstümə qalxırdı onlar.
Qətiyyətsiz olan xalq da ürkərək,
Qoşuldu gur selə, həmişəkitək.

Baş komandan

Kəşfiyyatdan dönür bu sadıq əsgər,
Barı gətirəydi bir xeyir xəbər.

Birinci casus

Hər cür hiyləgərlik və cəsərlə
Gedib xəbər tuta bildim hər yerdən.
Lakin təəssüf ki, ümumiyyətlə,
Yaxşı bir xəbərlə gəlməmişəm mən.
Yenə də zahirdə – üzdə itaət,
Daxildə əvvəlki narazılıq var.
Qorx ki, bu daxili narazılıqlar
Dönüb xalq qiyamı ola, nəhayət.

İmperator

Özünü qoruyur hərə dünyada,
Sədaqət, vəzifə, şərəf, məhəbbət,
Minnətdarlıq hissi düşməyir yada.
Göstərməz qonşusu yanında qeyrət,
Özü yanmayacaq sanki bu oda.

Baş komandan

İkinci casus da qayıtdı, budur,
Bax, bədəni əsir, elə yorgundur!

İkinci casus

Başsızlıq görürdük əvvəl, hər yana
Yol tapıb, bir oğrun nəzər salınca...
Təzə imperator çıxcaq meydana,
Camaat axışdı onun dalınca.
Xəyanət bayrağı altına qaçıb
Hamısı yığıldı tez bir araya.
Bu vaxt camaatın qoyun xisləti,
Qoyun təbiəti çıxdı ortaya.

İmperator

O imperatorun mənə xeyri var,
Ortaya çıxandan o saxta, nankor,
Onun sayəsində mən hiss edirəm
Özümü həqiqi bir imperator.
Budur, qəhrəmanlıq göstərmək üçün
Əsgərtək zireh də geymişəm bu gün.
Bir vaxt şənliklərdə olsa da hər şey,
Təhlükə olmazdı, bunu duyardım.
Qılınc məşqləri keçirəndə hey
Həqiqi turnirlər arzulayardım.
Əgər olmasaydı tutub saxlayan,
Qəhrəman olmuşdum indi mən çoxdan.
Müstəqilliyimi hiss etdim ancaq
İlk dəfə o böyük maskarad günü –
Odlarla əhatə olunduğum vaxt...
Düzdür, bu, oyundu, lakin o qorxunc
Təbiət qüvvəsi məni hər yandan
Dəhşətlə dövrəyə aldığı andan –
Düşübdür başıma şöhrət arzusu.
Məni, indiyədək çox xor baxdığım
Böyük əməllərə ruhlandırır bu!

*(Saxta imperatoru təkbətək döyüşə çağırmaq üçün
heroldları düşmənin qərargahına göndərir.)*

Faust başdan-ayağa dəmir paltar geyinmiş və üzündəki niqabı yarıya qədər salmış halda gəlir. Əvvəlki geyimlərində olan üç silahlı pəhləvan da onun arxasınca addımlayır.

Faust

Pis qarşılanmaqdan qorxmuruq, ancaq
Lazımdır, hər halda, tədbirli olmaq.
Sənə məlumdur ki, dağ sakinləri
Ömürləri boyu, qədimdən bəri
Sirli qayalara yazılanlara,
Dağ süxurlarından qazılanlara
Çox marağ göstərir, diqqət yetirir.
Çünki düzənləri tərk edən ruhlar
Dağa, qayalara pənah gətirir...
Onlar dərələrə nəzər salaraq,
Dolanbac yollardan keçib-gedirlər.
Metal buxarıyla nəfəs alaraq,
Zəngin yataqları tədqiq edirlər.
Sirli gücə malik barmaqlarının
Yüngül təmasıyla onlar təmiz, saf
Kristal yaradır və onun şəffaf –
Gözüylə aləmə nəzər salırlar,
Gələcək günləri seyrə dalırlar.

İmperator

Bütün dediklərini eşitdim, inanıram;
Lakin niyə bunları nəql edirsən, qanmıram.

Faust

Nursiya nekromantı Sabinyalı cadugər,
Sənin sadıq nökrin, yadıdadırsa əgər,
Böyük bir təhlükəyə bir gün məruz qalmışdı...
Qatranlı çırpı, odun üst-üstə qalanmışdı,
Göylərə baş çəkirdi tonqalın alovları...
Nə camaat, nə Allah, nə də şeytanın özü
Xilas edə bilməzdi bu oddan günahkarı.
Lakin uca-müəzzəm taxtın bir kəlmə sözü
Xilas etdi, – od almış düyünləri açaraq.
Bu hadisə baş verib uzaq Romada bir vaxt.
O zamandan özünü sənə borclu bilərək,
Addım-addım izləmiş səni ta bu günədək.

Özünü unudaraq, ulduzların o, hər gün
Sırrinə vaqif olmuş tək sənin xatirinçün.
Köməkçün indi bizi bura göndərən odur.
Dağ yerində dağ əhli daha qüdrətli olur.
Çünki onlar təbiət gücünə arxalanır...
Lakin keşişlər bunu axmaq bir cadu sanır.

İ m p e r a t o r

Xoş bayram günlərində əziz qonaq gələndə,
Biz qonağı həmişə fərəhlə salamlarıq...
Salonları hər dəfə hay-küylü, şən görəndə,
Saray darlıq edəndə, adətən, şad olarıq.
Lakin taleyimizin həll olunduğu gündə
Gələn xoşniyyət qonaq olacaq daha əziz.
Bu təntənəli anda ancaq düşmən önündə
Qılınca əl atmağa hələ tələsməyiniz.
Siz minlərlə adamın lehimdə, əleyhimdə
Döyüşə girəcəyi vaxtı gözləyin ancaq.
Ləyaqətli şəxs özü özünü qoruyacaq.
Qoy taxtı-tacı ələ keçirmək istəyən də
Göstərsin hünərini, hünəri varsa hərgah.
Hakimiyyətimizə qarşı qiyam qaldıran
O kabus, nə ad qoyur, qoysun özünə – ya şah,
Ya vassallarımızın qüdrətli süzereni,
Ya sərkərdə – bu, əsla maraqlandırmır məni...
Mən vuruşub onunla bu meydana təkbətək,
Vasil edəm ölümlər səltənətinə gərək!

F a u s t

Sənin səyin, bu ali məqsədə yetmək üçün
Tərifə layiqsə də, ancaq başını bu gün
Hər cürə təhlükədən möhkəm hiyf etməlisən.
Rəiyyətə, lələklə bəzədilmiş dəbilqən
Ruh yüksəkliyi verər, baxıb ruhlanar əsgər...
Başsız bədən neyləyər? Dövlət başçısı əgər
Ruhdan düşərsə – xalq da ümidsizliyə uğrar.
Onu yaralasalər – ağrısını xalq duyar.
Onu sağlam görəndə – bütün ölkə ruhlanar...

Əl yenə qalxanını qaldırır mətanətlə,
Sıyrır qılıncını qınından cəsəratlə,
Düşmən yerə sərilər, bu vaxt qəzəblə ayaq
Düşmənin peysərindən basar, tapdalayaraq.

İ m p e r a t o r

Sönməz hirsim, qəzəbim, o məğrur başı hərgah,
Ayağımın altına kürsü etməsəm sabah!

H e r o l d l a r

(qayıdaraq)

Məhəl qoymadılar heç birimizə.
Sənin çağırışını eşitcək, düzü,
Onlar bərkdən-bərkdən güldülər bizə...
Nəhayət, bu oldu onların sözü:
“Sizin imperator qeyb oldu birdən...
Salanda biz onu arabir yada,
Yalnız nağıl kimi anarıq hərdən
Ki, biri var imiş, biri yox imiş,
Bir imperator da varmış dünyada...”

F a u s t

Əslində, sənin də tərəfdarların
Bundan yaxşı cavab gözləmirdi heç.
Düşmən yaxınlaşır, gecikmə saqın,
Əmr et, siqnal verir, tez hücumla keç.

İ m p e r a t o r

(baş komandana)

Mən komandanlığı verirəm sənə,
Buyur, başla indi öz vəzifənə!

B a ş k o m a n d a n

Qoy sağ cinahımız qabağa getsin,
Düşmən yüksəkliyə can atır ancaq.

Qüvvəmiz möhkəmdir, qoy ha cəhd etsin,
Hər halda, o geri oturdulacaq.

F a u s t

(Raufeboldu göstərərək)

İzin ver bu cavan, diribaş oğlan
Qoşulsun hücumu keçən dəstəyə.
Bu döyüş hərisi olan pəhləvan
Çox kömək eləyə bilər hissəyə.

R a u f e b o l d

(irəli çıxaraq)

Üzümə baxmağa cəsarət edən
Çənəsi əzilmiş evə dönəcək.
Kim arxa çevirsə, düz peysərindən
Elə vuracağam, – sərələnəcək.
Qılıncla, çomaqla bütün əsgərlər
Mənimtək vuruşa bilsələr əgər,
O zaman çox çəkməz, bir də görərsən
Öz mürdar qanında boğulur düşmən.

(Gedir.)

B a ş k o m a n d a n

İndi mərkəzdəki qoşun hissəmiz
Keçsin ehtiyatla hücumu gərək.
Sağda üstün gəlir bizim qüvvəmiz,
Düşmən dəstəsini alt-üst edərək.

F a u s t

(ortada duran Qabebaldı göstərərək)

Buna da iş tapşır, döyüşə göndər,
Diribaş oğlandır, zirək, hünərvər.

Qabebald

(irəli çıxaraq)

İmperator qoşunu vuruşub qeyrət ilə,
Gərək döyüşdən dönə böyük qənimət ilə.
Düşmən imperatorun zəngin çadırı, şəksiz,
Olmalıdır döyüşdə bizim ilk hədəfimiz.
O dəstənin başında mən cumsam qərgaha,
Öz taxtında o xain otura bilməz daha!

Ayleboyta

(ordu baqqalı qadın, Qabebaldın qoluna girərək)

O, kəbinli ərim deyildirsə də,
Ondan gözəl dostum yoxdur cəbhədə.
Bizim olacaqdır bugünkü bəhər...
Qarətdə, soyğunda arvaddan, ancaq
Güzəşt və mərhəmət gözləmə heç vaxt.
Hər şeyə yol verir müharibələr!
İrəli! Cürətlə! Bizimdir zəfər!

Gedirlər.

Baş komandan

Düşmən sol cinahı çəkir döyüşə,
Bunu qabaqcadan duyurdum mən də.
Keçidi qorumaq lazım gələndə,
Vuruşma gedəcək orda döş-döşə.

Faust

(sola işarə edərək)

Gəl bu qoçağı da ora göndərək.
Gücü, təzə güclə bərkidək gərək.

Qaltəfest

Qorxma sol cinahdan. Harda olsam mən,
Orda qənimətin mühafizəsi
Təmin olunmuşdur, deməli, hökmən!

Bu qoca hər nəyi keçirsə ələ,
Ondan ala bilməz ildırım belə!

(Gedir.)

Mefistofel

(dağdan enərək)

Düşmən arxasında, baxın, o yanda
Ensiz çıxırlarla enirlər dağdan...
İndi o dərədə, o sıx dumanda –
Silahlı qoşundur, zirehdir hər yan.
Saysız qalxan, zireh, nizə, qılınc, qın
Çəkibdir, elə bil, uca bir divar.
İndi hücum əmri gözləyir onlar.

(işdən xəbərdar kimi, yavaşdan)

Bunlar hardan çıxdı, – heç soruşmayın.
Siz onu bilin ki, vaxt itirmədən,
Qədim saraylardan bir-bir, arxayın,
Onları buraya gətirtmişəm mən.
Orada, nə vaxtdı, at üzərində,
Ya da ayaq üstə dayanırdılar...
Bir zaman hökmdar bu cəngavərlər
Kral və ya prins adlanırdılar.
Onlardan quruca bir qovuc qalmış.
Kabuslar doluşmuş içinə hər gün...
Onlar adamları qorxuya salmış
Canlı orta əsri göstərmək üçün.
Fərqi yox, geyinsə hər hansı sarsaq,
O, eyni təsiri bağışlayacaq.

(ucadan)

Odur, dəmir, polad şaqqılıtsından
Yenə qulaq batır, qızıdır meydan.
Ağaclar başında qalan cındırlar
Bax, yenə yellənib dönür bayrağa.
Bir sözlə, nə ki o köhnə-kültə var,
Hamısı qalxıbdir bu gün ayağa.

Yuxarıdan adamları dəhşətə salan şeypur sədaları gəlir.
Düşmən ordusu içərisində qorxu, həyəcan hiss olunur.

F a u s t

Üfüq o tərəfdə tamam qaralıb,
Tək-tək orda-burda qızartı qalıb...
Sanki, bütün aləm – qaya, çöl, meşə,
Göylərin özü də qarışıb işə.

M e f i s t o f e l

Sağ cinah möhkəmdir, üstün gələcək.
Saçıb zərbəsilə dörd bir yana od,
Odur, bax, vuruşur öz bildiyitək
Bizim uzundraz Hans Raufebold.

İ m p e r a t o r

Görürdüm, bayaq da hey coşurdu o.
Mənə elə gəlir – bir əllə deyil,
On iki əl ilə vuruşurdu o.
Bir sirr var nə isə burda, elə bil...

F a u s t

Sən məgər Siciliya sahillərində
Hərdən qeyri-adi duman zolağı
Gözə dəydiyini eşitməyibsən?
Yayılb havaya günortaçağı,
Xüsusi bir mehlə toqquşan zaman,
Qəribə bir görkəm alır bu duman.
Gah naməlum şəhər görünür gözə,
Gah bir əfsanəvi bağ çıxır üzə
Və birdən-birə bu səmavi ada
Görünüb yox olur açıq havada.

İ m p e r a t o r

Çox qəribədir ki, o cinahda, bax,
Ağır qalxanlardan bir az yuxarı,
Bütün qılınc, tiyə, nizə ucları
Kiçik odlar saçır işıldayaraq.
Mənə elə gəlir – bu, sehr işidir.

Faust

Yox, bunlar, hökmdar, məhv olub getmiş
Köhnə varlıqların ən son izidir.
Hələ keçmişlərdə, qədim zamanda
Dəniz qaşqabaqlı, tutqun olanda,
Dioskurlar bu cür işiq salardı.
Gəmiçi tufanda işığı görcək
Sevinib sahilə tez yan alardı...
Bu od uğurludur, bu od nurludur!

İmperator

Bəs sirli təbiət qüvvələrini
Döyüşə göndərən kimdir belə tez?
Bəs kimə minnətdar olmalıyıq biz?

Mefistofel

Bütün varlığıyla səni izləyən
O mürşiddən başqa kim ola bilər?
Düşmənlərin səni təhdid etməsi
Narahat etmişdir onu bir qədər.
Bir vaxt onu xilas etdiyini üçün,
Nəyin bahasına olursa olsun,
Xilas etməlidir səni o, bu gün.

İmperator

O zaman Romada mənə hörmətlə
Görüş təntənəsi düzəltdimşidilər.
Ürəyim doluydu xoş mərhəmətlə...
Özümü sınamaq üçün, müxtəsər,
Ağsaqqal kişini əfv eləyib mən
Çıxardım tonqalın, odun içindən...
Keşislər pərt olub incidilər bərk.
Pərtlik davam edir ta bu günədək...
Lakin doğrudanmı, bu yaxşılıqçün
Mənə havadarlıq edəcək bu gün?

F a u s t

Yaxşılıq gətirir birə-yüz bəhrə.
Dön, bir yuxarı bax – nə qiyamətdir!
Ordan göndərilir səadət yerə.
Gördüyün, çox yaxşı bir əlamətdir.

İ m p e r a t o r

Qartaldır, görürəm, süzür sürətlə.
Bir kərkəs izləyir onu hiddətlə...

F a u s t

Diqqətlə göz yetir, fəhm et, gör nədir!
Kərkəs – qədim quşdur, boş əfsanədir.
Heç dözmək olarmı belə bir hala –
Özünü tay etsin o da qartala?

İ m p e r a t o r

Onlar göydə geniş dairə vurur,
Bax, yaxınlaşırlar get-gedə... Budur,
İndi bir-biriylə tutuşacaqlar...
Qana bulaşacaq iti caynaqlar.

F a u s t

Gördün? Demədimmi o yoluq kərkəs
Heç zaman qartalla vuruşa bilməz.
Öz şir quyruğunu o qısıb bərk-bərk,
Çəkildi meşəyə, gözdən itərək.

İ m p e r a t o r

Bu quşlar məni də qoydu heyrətdə...
Yəqin, bir məna var bu əlamətdə!

Mefistofel

(sağ tərəfə dönərək)

Güclü təzyiqimiz önündə, fövrən,
Geri çəkilməyə başlayır düşmən.
Ümitsiz dəf edir o, həmlələri.
Geriyə çəkilən ön dəstələri
Yığılır sağ cinah mövqələrinə.
Bu da qarışıqlıq yaradır yenə...
Bizim hissəmizin qabaq dəstəsi
Bir ildırım kimi şığıyıb sağa,
Yarıq ön xətləri, cumur qabağa.
Bax, hər iki tərəf sərt tufanların
Şahə qaldırdığı cilovsuz, harın
Nəhəng dalğalartək gəlir baş-başa.
Bundan əzəmətli, böyük tamaşa
Təsəvvür eləmək çətindir... bu gün –
Ordumuz döyüşdə gələcək üstün!

İmperator

(sol tərəfə baxaraq, Fausta)

Burda vəziyyəti pis görürəm mən.
Bizim mövqeyimiz möhkəm deyildir.
Yağan daş-qaya da gözümə dəymir.
Aşağı qayanı tutubdur düşmən,
Yuxarıları da tərək etmişik biz.
Düşmən axıb gəlir lap maneəsiz...
Bəlkə də, dar keçid tutulub çoxdan,
Hər kim ki bir düz yol tutub getmədi,
Axını, bax belə olur hər zaman!
Yox, sizin cadunuz kömək etmədi!

Sükut.

Mefistofel

Budur, uçub gəlir yenə cüt qarğam,
Görəsən, nə xəbər gətirir onlar?
İş pis olduğundan mən də qorxuram.

İmperator

Haradan çıxdı bu bəduğur quşlar?
Qalxıb vuruşmanın qızgın yerindən,
Açıb hər birisi qara bir yelkən
Onlar bu tərəfə niyə uçurlar?

Mefistofel

(qarğalara müraciətlə)

Qulaqlarıma yaxın – çiyinlərimə qonun,
Himayəniz məhviniə yol verməyəcək onun!
Çox faydalı olacaq sizin məsləhətiniz.

Faust

(imperatora)

Eşitmiş olarsan, – uzaq ellərdən
Uçub balasının yanına dönən,
Yuvasına dönən göyərçinlər var.
Bu da eyni şeydir. Fərq budur: onlar
Ancaq sülh quşudur – dinc, xeyirxəbər,
Bunlar müharibə qasididirlər.

Mefistofel

İşlər, doğrudan da, yaxşı gətirmir...
O qaya üstündə, fikir verin bir,
Qalıb bizimkilər pis vəziyyətdə.
Dörd tərəf düşməndir, onlar tamam tək.
Düşmənlər keçidi tutsa, əlbəttə,
Vəziyyət daha da çətinləşəcək.

İmperator

Aydındır, deməli, aldadılmışam...
Yox, hiss edirdim ki, bu işlər sonra
Məni dolaşdırıb salacaq tora!

Mefistofel

Heç ruhdan düşməyin, əsl fəlakət
Hələ üz verməyib... ümid azalmır.
Lakin görürəm ki, qurtuluş üçün
Səbir və hiylədən başqa yol qalmır.
Başlamaq asandır, qurtarmaq çətin,
İzin ver, əmr edib vuruşum – mətin!

Baş komandan

(özünü yetirərək)

Əwəldən sənin bu şarlatanlara
Uymağın xoşuma gəlmirdi, düzü.
Bel bağlamaq olar o yalanlara?
Gör nə vəziyyətə saldılar bizi!
İndi heç özüm də bilmirəm necə,
Nə ilə qazanmaq olar döyüşü?
Onlar başlayıblar bu həngaməni,
Qoy onlar da başa çatdırsın işi.
Marşallıq əsamı qaytarıram mən.

İmperator

Hələ saxla onu, bir vaxta qədər,
Bəlkə, bəxt gətirdi, düzəldi işlər.
Nə mənə xoş gəlir bu çirkin-murdar,
Nə köməkçiləri – qara qarğalar.

(Mefistofelə)

Sənə rütbə, əsa verilməyəcək,
Lakin başçılıq et, işə əncam çək!
Hər necə bilirsən – ver işi yola...
Daha çarə yoxdur, nə ola-ola!

(Baş komandanla birlikdə çadıra girir.)

Mefistofel

Qoy onu qorusun axmaq bir əsa.
Onun xeyri yoxdur, onsuz da, bizə.
Üstündə bir xaç da göründü gözə...

F a u s t

İndi biz nə edək?

Mefistofel

Çıxış yolu var!

(qarğalara)

Qara balalarım, indi durmadan
Birbaş dağ gölünə uçun buradan.
Salamlar yetirin undinalara,
Mənim xahişimi deyın onlara:
Qoy tez uydursunlar burda bir daşqın.
Axı qadınlırlar onlar da... Qadın
Elə ustalıqlar işlədər hərdən,
Üydurma seçilməz heç həqiqətdən.

Sükut.

F a u s t

(uzaqlara baxaraq)

Deyəsən, qarğalar dilə tutaraq,
Su pərilərini gətirib yola.
Odur, bax, çeşmələr şınıldayaraq,
Hər qaya üstündən axır bir kola.
Düşmənin hücumu heçə dönəcək!

Mefistofel

Çox yerinə düşdü bu sular gerçək,
Dağa dırmaşanlar çaşıb durdular.

F a u s t

Budur, gur sellərə döndü gur sular!
Daşlar yumarlayan bu güclü axın –
Dərədə necə də burulur, baxın.
Sular sıçradıqca dağdan aşağı
Görünür havada bir göy qurşağı.

Qayalar içiyə axıb hər yerdə
Sular işıldayır düzənliklərdə...
Edərkən kükrəyən sel hökmranlıq,
Nə mərdlik, nə hünər, nə qəhrəmanlıq?
Heç nə tab gətirmir vəhşi hiddətə...
Bu xaos məni də salır dəhşətə!

Mefistofel

Mənsə bu xəyalı tamaşalarda
Qorxulu heç bir şey görmürəm! Nə var?
Belə hoqqalarla siz insanların
Ancaq gözlərini aldatmaq olar.
Odur, quru yerdə durub axmaqlar
Necə vurnuxurlar, guya, batırlar.
Bax, suda boğulan adamlar kimi
Necə də gülməli əl-qol atırlar!
Gör nə vahimədir, gör nə kəclikdir!
Tamam qarğışalıq, hərc-mərclikdir!

(qayıdıb gələn qarğalara)

Sizin mərdliyiniz haqqında bu gün
Məlumat gedəcək yuxarılara.
Lakin özünüzü daha cəld, üstün
Göstərmək meyliniz olsa, bir ara
Gərək uçasınız siz – birbaşa, düz, –
Qoçaq cırtanların hey gecə-gündüz
Qıyılcım saçdığı, körük basdığı
Dəmirçixanaya... Gərək onları
Dilə tutasınız inandıraraq,
Deyəsiniz işıqsacan odları
Tez işə salsınlar, qızıqsın ocaq.
Yayda biz görmüşük gecə göylərdə
Çox axan ulduzlar, çaxan şimşəklər...
Amma kol dibində, torpaqda, yerdə
Bir ulduz, bir şimşək, ya od görənlər
Şübhə yox, dəhşətə gələr. Di gedin,
Əvvəl ehtiramla deyin ricamı,
Sonra lazım gəlsə, hətta əmr edin!

Qarğalar uçub gedirlər. Sonra hər şey
Mefistofelin dediyi kimi baş verir.

Əvvəl qoy düşməni bürüsün duman,
Onu əldən salıb, tamam çaşdırsın.
Sonra da bataqlıq alovlarının
Şöləsi gözləri tez qamaşdırsın.
Söz yox ki, bunların hamısı yaxşı,
Təsirli, faydalı, gözəl olacaq.
Ancaq pis olmazdı bir də onların
Qeyzli səslərlə bağrını yarmaq!

F a u s t

Qədim qəsrlərdən gətirdiyimiz
Zirehlər, geyimlər təmiz havada
Yenə əl-qol açıb, bu gün davada
Tamam diriliblər, fikir veriniz.
Yenə qulaq batır zireh səmindən,
Nizə, qılınc, qalxan cingiltisindən.

M e f i s t o f e l

Daha cilovlana bilməz o tufan,
O vəhşi cəngavər dəlisovluğu.
Elə bil, qayıdıb bir qədim dövrən,
Oyadıb onlarda bu coşqunluğu,
Hər dizə, dirsəyə geyilən zireh
Toqquşur qəzəblə, kinlə, hiddətlə,
Eynən qvelflər və qibellinlərtək,
O köhnə ədavət gedir şiddətlə.
Nəsildən-nəsilə bu gün də yenə
Onlar düşməndirlər bir-birlərinə.
Bu hay-küyə baş alıb getmiş çox uzaq...
Onların höcəti, kini, nifrəti
Daim çəkişmələr doğurmuş ancaq,
Daim təhdid etmiş bu cəmiyyəti.
Bürümüş indi də, uzaq və yaxın –
Hər yan o qorxu, vahimə, baxın!

Lap iblis kinidir bu kin, ədavət.
Odur, bütün düzü götürüb dəhşət!

Orkestrin mənasız gurultusu axıra yaxın
təntənəli qələbə marşına çevrilir.

SAXTA İMPERATORUN ÇADIRINDA

Taxt. Zəngin müxəlləfat.
Qabebald və Ayleboyta

Ayleboyta

Bura hamıdan tez çatdıq ikimiz.

Qabebald

Çünki qarğadan da cəld uçuruq biz.

Ayleboyta

Gör burda nə qədər dövlət var, atam!
Çaşıb, bilmir nədən başlasın adam.

Qabebald

Çadır ağzınacan dolu!.. Amma mən
Bilmirəm, əl atıb yapışam nədən?

Ayleboyta

Xalı lap karıma gələr, babatdır,
Nə vaxtdır yatağım çox narahatdır.

Qabebald

Bu toppuz bir polad əsadır, möhkəm,
Lap çoxdan mən onun həsrətindəyəm.

Ayleboyta

Zərli, işləməli qəşəng bir plaş!
Götürüb, düz evə gedəsən birbaş.

Qabebald

(silahı götürərək)

Hə, bu, əla şeydir, kəsərli, gözəl.
Vur-öldür, arxayın yoluna düzəl!
Bunca pal-paltarı yığıdığın halda,
Qiymətli heç nəyin yoxdur çuvalda.
At köhnə-kültəni, tez ol, vaxt ötür;
Gəl bu sandıqlardan birini götür.
Ordu xəzinəsi, dövlət puludur.
Hamısı qızılla, pulla doludur.

Ayleboyta

Pah, bu çox ağırdır! Gücənsəm də mən,
Qaldıra bilmərəm onu yerindən!

Qabebald

Əyil, tez çiyinə aşırım, əyil!
Ayrı cür aparmaq heç mümkün deyil.

Ayleboyta

Vay!.. Bunun altına girmək nahaqdır!
Vay! Vay! Tut, belimi sındıracaqdır!

Sandıq yerə düşüb açılır.

Qabebald

Qızıldır!.. Gördünmü? Di qoyma, tez ol,
Götür ovuc-ovuc, qarmala bol-bol!

Ayleboyta

(çömələrək)

Hamısından yaxşı, gen ətəyim var,
Doldurum, bəsimdir, nə tutar-tutar!

Qabebald

Bəsdir, daha tez ol! Bəxtimiz yarmış!

Ayleboyta ayağa durur.

İşə bax! ətəyin yırtığı varmış...
Yolumuz hayana düşsə – dağ, tərə, –
İndi gedəcəyik pul səpə-səpə.

İmperatorun mühafizləri

Necə imperator çadırında siz
Xəzinə yarmağa cürət etdiniz?

Qabebald

Biz muzdlu əsgərik... Muzdlu əsgərlər
Düşmən çadırından rastına düşən
Qənimət payını götürə bilər...
Həmişə bu belə olub qədimdən.

Mühafiz

Belə qayda yoxdur, bunu yaxşı bil;
Əsgər nə soyğunçu, nə oğru deyil!
Gərək imperator ordusunun hər –
Döyüşçüsü olsun namuslu əsgər!

Qabebald

Bilirik, məlumdur dediyin namus,
Kontribusiyadır adı da gərək!
Bircə şüarınız var sizin: “Ver! Sus!”

(Ayleboytaya)

Götür, nə yığıbsan, götür, gəl gedək;
Biz qonaq qalası deyilik burda

Gedirlər.

Birinci mühafiz

Belə həyasızın ağzından o dәм,
Bilmirəm, nə üçün vurmadin? Vur dal!..

İkinci mühafiz

Nə üçün qalxmadı əlim, bilmirəm?!
Sanki, yuxuluydum, bu necə haldı?

Üçüncü mühafiz

Mən heç yaxşı görə bilmədim, düzü;
Gözlərim, nədənsə, birdən qaraldı.

Dördüncü mühafiz

Düzü, baş açmıram, necə oldu bu?!
Bürküdən heç nəfəs almaq olmurdu.
Bir o yadımdadır – bu çaxnaşmada
Qılınclar, nizələr uçur havada,
Zərbə endirirdi zərbə üstündən.
Düşmən yığılırdı... Bu ara, birdən
Tutdu gözlərimi tüstü pərdəsi,
Qopdu qulağımda vızıltı səsi...
Bütün gün, bu qayda... yığıla-dura,
Necə gəlib çıxdıq, bilmirəm, bura!

Dörd sərkərdənin müşayiəti ilə imperator
gəlir. Mühafizlər uzaqlaşırırlar.

İmperator

Nə deyirsiniz-deyin, yenə biz çaldıq zəfər,
Dağıdıb düşmənləri, saldıq tamam dərbədər...

Xain aradan çıxmış, boş qalmışdır taxt-tac.
 Budur, sandıqlardadır ölkədən aldığı bac.
 Yanımızda əyanlar, dövrəmizdə mühafiz,
 Xalqın elçilərini gözləyirik indi biz.
 Hər yandan gəlməkdədir bir şad xəbər, xoş piyam,
 Sakitlikdir, ölkədə yatırılmışdır qiyam.
 Doğrudur, sehrbazlar əl qatdılar bu işə,
 Lakin, hər necə olsa, bizdik gedən döyüşə.
 Düzdür, kömək edirdi təsadüflər də hərdən:
 Gah daş yağırdı göydən, gah bulud qan saçırdı...
 Qorxunc mağaralardan gələn qəhqəhələrdən
 Biz ruhlanırdıq, ancaq düşmən qorxub qaçırdı,
 Məğlublar həmişəlik gülünc olub qalacaq,
 Qaliblər şan-şərəflə, şöhrətlə ucalacaq!
 Allahın kərəminə min dəfə şükür edərək,
 Hamı: “Ey xaliq, səni mədh edirik”, – deyəcək.
 İndi mən qələbəmçün həm şadam, həm bəxtiyar...
 Könüldə baş qaldıran eşqə salıram nəzər,
 Görürəm, günlərini qayğısız, gənc hökmdar
 Müəyyən dövrə qədər kefdə keçirə bilər...
 İllər vaxtın qədrini bilməyi öyrədəcək.
 Ona görə, evimi, qəsrimi, dövlətimi
 İdarə etmək üçün, mən bu gündən sizintək –
 Dörd mötəbər əyanla ittifaq quram gərək.

(Birinciyə)

Ey sərkərdə, qoşunu sənsən idarə edən,
 Sülh vaxtı da ordunu istərəm bu cür görə, mən,
 Sənə ali feldmarşal qılıncını verirəm!

Feldmarşal

Ölkənin daxilində vuruşur qoşun hələ,
 Sərhədi bərkitməyə, elə ki etdik həmlə,
 Babalar salonunda düzəldərik ziyafət.
 Mən – bu hakimiyyətin əbədi mühafizi
 Hökmdarla yanaşı dayanaraq, nəhayət,
 Sıyrıb bu qılıncı, qoruyacağam sizi.

İmperator (İkinciyə)

Sən isə rəşadətlə nəzakəti özündə –
Birləşdirdiyin üçün Baş kamerger olarsan,
Xidmətçilər rəisi!.. Vəzifən deyil asan!
Qulluqçular korlanır çəkişmələr üzündən...
Hökmdara, saraya xidmətdə, itaətdə,
Sən hamıya nümunə olmalısən, əlbəttə.

Baş kamerger

Hökmdarın məramı həyata keçsin gərək:
Yaxşıya kömək edib, pisə ziyan verməmək,
Hər bir işdə düz olmaq – hiyləsiz və yalansız.
Ey hökmdar, sən mənə etibar elə, yalnız!
Mən o şənliklər haqda, qoy düşünüm indidən:
Süfrəyə buyurarkən tutaram qızıl ləyən,
Barmaqdan çıxardığın üzüyünü saxlaram.
Sən əllərini yuyub bir az sərinləyəndə,
Təzim edib, fərəhlə əl-əl üstə bağlaram.

İmperator

Sən düşün! Mənsə ciddi işlə məşğulam, düzü,
Şənliklər də aparır ali məqsədə bizi.

(üçüncüyə)

Sənə süfrə ağası rütbəsi verirəm mən.
Ov, quş, ferma, mal-qara sənə baxır bu gündən.
Mənim ən çox sevdiyim xərəklərdən, cürbəcür,
Fəslə görə bişirtmək sənin öhdənə düşür.

Süfrə ağası

Təamlardan, süfrədən razı qalmayınca sən,
İnan ki, bir damcı şey dilimə vurmaram mən.
Süfrəndə cəm olacaq dünyanın hər neməti,
Hər fəslin öz meyvəsi, öz təamı, ləzzəti.
Bilirəm, yad təamlar cəzb etmir sizi heç vaxt,
Sizə sadə və sağlam yemək xoş gəlir ancaq.

İmperator

(dördüncüyə)

Yenə də gəldi söhbət ziyafət üstə, canım!
Gəl sən də baş saqım ol, ey cavan qəhrəmanım!
Hünər göstər, səy elə, şərab işinə göz ol,
Doldur zirzəmiləri əla şərabla gen-bol.
Şənliklərdə qonaqlar içib nəşələnərkən,
Həmişə hədd-hüdüdü bil, öz nəfsini gözlə sən!

Baş saqi

Gənclərə bir vəzifə ediləndə etibar,
Ey hökmdar, kamala yetir o dəm cavanlar.
Söhbət ki ziyafətdən düşüb, bayaqdan bəri,
Gətirirəm xəyala mən də o şənlikləri:
Ziyafət süfrəsinə verəcəkdir yaraşlıq
Qızıl sürəhilərlə, gözəl gümüş qədəhlər.
Venesiya büllurundan bir qədəh – naxışı zər,
İmperator əlində salacaq ərzə işıq.
Bu ecazkar qədəhdə, şərab gəlir gözə xoş,
Təmkinlə içiləndə, etmir içəni sərxoş.

İmperator

Bu ali, həm çox mühüm, çox ciddi zamanda, siz
Verdiyim fərmanlara inana bilərsiniz.
Ən mötəbər hökmdür imperatorun sözü.
Lakin dediklərimi bir daha təsdiq üçün,
Fərmanlar hazırlanar, imzalayaram bu gün.
Bu işi kansler görər. Budur, gəlir o özü.

Arxiyepiskop-kansler gəlir.

İmperator

Tağda yuxarı daşlar baş-başa gələn zaman,
O binanın yüz illər qalacağına inan!
Bax, dörd əyan görürsən, əzizim, sən burada,
Biz saray işlərindən danışdıq bu arada...
Səni əlavə etsək, beş olacaqsınız siz.

Siz torpaq mülkiyyəti cəhətdən, heç şübhəsiz,
Üstün olmalısınız başqa sərkərdələrdən.
Ona görə təcili sərəncam verirəm mən:
Axıra qədər mənə sadıq qaldığınızçün,
Xainlərin torpağı hesabına, siz bu gün
Torpaq mülklərinizi genişləndirəsiniz!
Zəbt edin, satın alın, hər necə istəsəniz!
Ədliyyə yoluyla da sizə verirəm izin
Öz məhkəmənin olsun indi hər birinizin.
Özünüz hakim kimi çıxarın qəti qərar,
Şikayətə olmasın heç bir kəsdə ixtiyar.
Özünüz duz vergisi, baş vergisi toplayın,
Pul kəsin, hətta fəxri məyyəət də saxlayın.
Minnətdarlıq hissimi çıxarmaq üçün üzə,
İmperator hüququ verdim, az qala, sizə!

Arxiyepiskop–kansler

Hamımız minnətdarıq! Təəssüflənmə ancaq,
Biz gücləndikcə, sənin qüdrətin də artacaq.

İmperator

Beşinizə də yüksək hüquqlar veriləcək
Allahın köməyilə, görürsünüz ki, sağam
Və ümid edirəm ki, hələ yaşayacağam.
Lakin babalarımın o son aqibətitək,
Vaxt gələr, mən də bir gün ayrılıb dostlarımdan,
Onların cərgəsinə qoşularam... O zaman,
Beşiniz varis seçib taxta çıxararsınız,
Cənglə başlanan işi sülhlə qurtararsınız.

Arxiyepiskop–kansler

Müti sərkərdələrin, ürəklərində qürur,
Ey dünya hökmdarı, sənə baş əyib durur!
Sadıq nökrələrinin damarlarındakı qan
Nə qədər donmayıbdır, biz bədənlik, sən – ruhsan!

İmperator

Verdiyimiz qərarlar, bütün qərinələrçün
İmzam və möhrüm ilə təsdiqlənəcək bu gün.
Bir şərtlə: mülkiyyətə keçən bu yeni torpaq
Sizin olub qalacaq və parçalanmayacaq!
Torpağınız nə qədər artacaq, qoyun artsın,
Sizdən sonra gərək o, böyük oğula çatsın!

Arxiyepiskop–kansler

İndi mən çox fərəhlə bu mühüm fərmanları
Perqamentə yazaram. Dəftərxana onları
Necə ki var, köçürər səliqə ilə bir-bir
Və sizin imzanızla başa çatar bu tədbir.

İmperator

Mən sizi buraxıram, hər kəs gedib, bu günün
Necə gün olduğunu, qoy təkliddə düşünsün!

Əyanlar gedirlər.

Arxiyepiskop–kansler

(təntənəli bir ibarə ilə)

Kansler getdi. Hüzurda indi yepiskop durur.
O, səni təhlükədən sağındırmaqçün, inan,
Öz ata ürəyində dərin bir ağrı duyur...

İmperator

Belə fərəhli gündə, nədir ürək ağrından?

Arxiyepiskop–kansler

Məni çox məyus edən bir məsələdir ancaq:
Niyə şeytanla gərək bağlayaydın ittifaq?
Möhkəmləndi, doğrudur, taxt-tac, hakimiyyət,
Lakin gör nail oldun buna nə yolla? Dəhşət!

Allaha və papaya xəyanətdir bu, bişək.
Papa xəbər tutdumu – sənə cəza verəcək!
O, səni yerə çıxpar ildırım lənətilə.
Yəqin, sənin bu taxta təzə qədəm qoyduğun,
O təntənəli gündə – sehbaza uyduğun,
Ona rəhm etdiyən də yaddan çıxmayıb hələ.
Şölə saçdı tacının ilk mərhəmət şüası,
Can qurtardı ölümdən din düşməni, o asi!
Günahlarını dərk et, Tanrı əfv etsin deyə,
Ver öz mülkiyyətindən bir hissə də kilsəyə:
Həmin o tərədə ki, çadırın qurulub, bax,
Orda ki, başın üstə şər ruhlar uçuşaraq,
Sənə məsləhət verib, ona qulaq asıbsan, –
Bütün o təpəliklər, o sıx meşəli dağlar,
Otlar, göy yamaclar, bollu balığı olan
Göllər, saysız-hesabsız xırda çaylar, bulaqlar,
Bir də o vadi özü – o çöl, çəmən nə ki var...
Tanrı mərhəmətinə sığınaraq sabahdan,
Bununla tövbə edər, qurtulursan günahdan!

İ m p e r a t o r

Hələ heç bir şey məni qorxutmamışdı belə!
Bütün sərhəd-sınırı özün müəyyən elə!

A r x i y e p i s k o p – k a n s l e r

Həmin ağır günahın baş verdiyi o yerdə
Dua etməkçün, gərək, məbəd tikilə, bir də;
Budur, təsəvvürümdə daş divarlar yüksəlir,
İlk şəfəqlə sayrısan xor xəyalıma gəlir...
Xaçşəkilli bu bina çox müəzzəmdir, baxın:
Birinci zəng səsiylə möminlər axın-axın
Qapılara yönəlir... Göydələn qüllələrin,
Zəngləri eşidilir – dağların, dərələrin
Qoynundakı kəndlərdə... Sübh ibadət başlanır,
Günahkar dua edir, günahı bağışlanır...
Allahın köməyilə, ümidvaram ki, bunlar
Tac qoyduğun günədək, tez başa gələcəkdir;
Təşrifin açılışı zinətləndirəcəkdir!

İmperator

Alqış et yaradana, tez tikdir bu məbədi.
Azad elə ruhumu günahlardan əbədi!
Daha bəsdir! Yüngüllük hiss edir indi ürək...

Arxiyepiskop–kansler

İndi bir kansler kimi, izin verəsən gərək,
Bütün bunları bir-bir rəsmiyyətə keçirəm.

İmperator

Sən aktları tərtib et, tez sənədləri düzəlt,
Hamısını hazırla, gətir, mən qol çəkərim.

Arxiyepiskop–kansler

(təzim edib çıxmaq istərkən, bir də qayıdır)

Bir də deyilənlərdən aydın olur, şübhəsiz,
O yerin nə ki vergi və cərimə pulu var,
Onları həmişəlik məbədə verirsiniz...
Məbədi bu gəlirlə ancaq saxlamaq olar.
Bir də ki tikintiyə təcili başlamaqçün,
Bu düşmən pullarının bir hissəsini bu gün
Beh ver, pulsuz inşaat vəsaiti buraxdır.
Bu işi camaata – bunu demək nahaqdır, –
Sən haqsız-muzdsuz, biyar gördütdürəsən gərək.
Kilsə, kömək edənə xeyir-dua verəcək!

(Gedir.)

İmperator

Bu murdar sehrkarlar, məlunlar ucbatından
Günahlarım da artır, xərc də artır anbaan.

Arxiyepiskop–kansler

(qayıdıb təzadən təzim edərək)

Bağışla, ey hökmdar! Cadugərə sən o gün
Dəniz sahələrindən verdin bir xeyli sahil...
Günahdan qurtarmaqçün, gərək o yerin bütün –
Vergisi, mədaxili kilsəyə çata hər il.
Yoxsa həmin torpağı kilsə lənətlər müdam.

İmperator

(narazı bir ifadə ilə)

O torpaq hələ yoxdur, su altındadır tamam!

Arxiyepiskop–kansler

Sən əmr et, səbri olan öz haqqını güdəcək.
Hələlik razılığın lazımdır...

(Gedir.)

İmperator

(tək)

Belə getsə,
Mən bütün bu dövləti onlara verəm gərək.

Beşinci pərdə

KƏND YAXINLIĞINDA AÇIQLIQ BİR YER

Yolçu

Bu, həmin cökəlikdir!
Bura kölgəli yoldu...
Şükür, bu yeri görmək
Bir daha qismət oldu.
Dəyişməmiş o vaxtdan
Nə bu yer, nə bu koma...
Məni atmışdı tufan
Bax bu sahildə quma.
Bu evdə yaşayanlar
Göstərdi mənə imdad.
Dururmu o qocalar –
O mehriban ər-arvad?
Qapılarını döyüm?
Ya səsləyim onları –
Mərhəmətli, qayğıkeş,
Xeyirxah insanları?

Bavkida

(qocalıb əldən düşmüş bir qarı)

Səs salma, əziz qonaq,
Ərim gedib yuxuya...
Qoca gərək yata ki,
Canında qüvvət duya.

Yolçu

Burda gənc bir oğlanı
Ölümlərdən qurtaran
Və həyata qaytaran
Bir qarı var... o hani?

Yoxsa, məni dirildən
Bavkida qarı sənsən?

Qarının əri gəlir.

Ah, sən Filemonmusan?
Xilaskarım olmusan!
Bilsən, tufanda gecə
Bu mayakın ziyası,
O zənglərin sədası
Dadıma çatdı necə!
Qoyun irəli gedim,
Dənizə baxım bir az...
Diz çöküm, dua edim,
Yoxsa qəlb rahat olmaz!

(Sahilə tərəf gedir.)

Filemon
(Bavkidaya)

Sən bağda, çiçəkləkdə
Süfrə aç... hələ qonaq
Sahilləri gördükdə,
Lap heyrətdə qalacaq.

(yolçuya yaxınlaşaraq)

Orda ki dalğa, külək
Atmış səni sahilə,
O qumluqlar behiştək
Bağ olmuş ildən-ilə.
Mən qocaydım, zəng çalar,
Baş çəkərdim mayaka.
Bir də gördüm dalğalar
Çəkilib lap uzağa...
Ağıl, əmək, cəsarət
Töküb alın tərini,
Bir-bir ələ keçirdi
Dəniz sahələrini.
Bu salınan bağlara,
Kəndlərə, otlaqlara,

Təzə meşələrə bax!
İndicə gün batacaq.
Yelkənlər, yenə tək-tək
Ağarışır dumanda...
Onlar gecələyəcək
Yaxındakı limanda.
Odur, görünür dəniz,
Amma çox uzaqlarda...
Dənizin dibindəydi
Bir vaxt o torpaqlar da.

BAĞDA ÜÇLÜKDƏ SÜFRƏ BAŞINDA

Bavki da

(yolçuya)

Susursan, hey baxıb bu düzə,
Ay oğul, niyə heç yemirsən?

Filemon

Mat qoyub onu bu möcüzə...
Dildən ki pərgarsan, ay qarı,
Nə üçün nəql edib demirsən?

Bavki da

Bəli, mən əzəldən bunları
Sirlə bir möcüzə sayıram.
Zənnimcə, burada bir haram,
Şübhəli, qorxulu, əl də var.

Filemon

Verib bu sahili hökmdar,
Bir günah iş görüb, olmaya?

Məgər bu xəbəri carçılar
Car çəkib demədi hamıya?
Gəldi ilk sakinlər burada
Çadırda, komada yurd saldı.
Sonra tez zamanda orada
Göylərə bir saray ucaldı.

Bavkida

Səhərdən axşama balta, bel
Götürüb başladı işə kənd.
Gecələr işıqlar oldu sel,
Səhərlər ucaldı təzə bənd.
İnsanlar işləyir, qırılır...
Gecələr ah-nalə, qalmaqal!
Dalğalar alovtek qıvrılır...
Sübh, demək, hazırdır bir kanal.
Dinsizin birdir... İndisə, –
Göz dikib bu kiçik təpəyə.
Kiminlə qonşuluq eləsə,
Gərək o, ağaya baş əyə.

Filemon

Niyə ki, o, yeni sahədə
Bizə çox yaxşı yer verəcək.

Bavkida

Otur öz evində, təpədə,
O dəniz dibindən lap əl çək!

Filemon

Gəl gedək qülləyə, oradan
Qürubu seyr edib, həzz alağ.
Diz çökək, yalvarağ, zəng çalağ,
Haqqı hifz eləyəər yaradan!

FAUSTUN SARAYI

Düz və geniş bir kanal sahilində bağ.
Çox qocalmış Faust bağda gəzindir.

Linkey

(Gözətçi qülləsində rupora deyir.)

Gün batır. Yelkənlər üzür kanala,
Yaxınlaşmaqdadır böyük bir gəmi...
Birbaş iskləyə gəlir yan ala,
Xoşdur bayraqların əlvan görkəmi!
Budur, dorağacı durur vüqarla,
Gəmi tapdı artıq dinc sığınacaq.
Bosman indi böyük bir iftixarla
Körfəz sahibini salamlayacaq!

Sahildəki qum təpəsindən zəng sədaları gəlir.

Faust

(hirsələnmiş)

Bu lənətə gəlmiş zəng sədaları,
Elə bil, bağrıma saplayır bıçaq.
Qarşımda gülürkən ümid diyarı,
Arxamda səslənir bu zənglər ancaq.
Elə bil, acıqla salır yadıma –
Ki, haqqın yoxdur heç o mülkiyyətdə!
O bir neçə cökə, o kiçik koma,
O kilsə mənimki deyil, əlbəttə.
Hərdən o yerlərdə çıxıb gəzərkən,
Adamlar mil olub gözümə batır...
Torpaq tikan olub dizimə batır.
Uzaq, mümkün qədər uzaq o yerdən!

Linkey

(əvvəlki kimi)

Axşam küləyinin qovduğu qıvraq,
Ala-bəzək gəmi yan alır, budur;

Quş kimi fərəhlə uçursa da, bax,
Gəmi ağzınacan yüklə doludur.

Yad ölkələrin malları yüklənmiş qəşəng bir yelkənli gəmi
sahilə yan alır. Mefistofel və üç bahadır sahilə çıxırlar.

X o r

Qayıtdıq bir uzaq
Səfərdən tamam!
Bizdən aqamıza
Salam, ehtiram!

Yükləri boşaltmağa başlayırlar.

M e f i s t o f e l

Eşq olsun, doğrudan, bu igidlərə!
Ağa “əhsən” desə, yeridir, yeri:
İki gəmi ilə çıxıb səfərə,
İyirmi gəmiylə dönürük geri.
Ruh azadlıq sevir, açıq dənizdə,
Hər cür ehtiyatdan, qorxudan uzaq, –
Necə böyük işlər gördüyümüz də
İndi yükümüzdən məlum olacaq.
Açıq dənizinki sürətli ovdur –
Birdir: ya balıq tut, ya gəmi ovla.
Əlində üçü var, lap qovhaqovdur!
Dördüncü gələcək mütləq tilovla.
Beşinci də belə, çox maraqlıdır,
Nə ad soruşurlar indi, nə mənşəb,
Nəyin var, onu de, onu, müxtəsər.
Dəniz quldurluğu, ticarət və hərbi –
Bir şeydir, yoxsa heç etmərəm səfər!

Ü ç p ə h l ə v ə n

Nə salam verir ağa,
Nə “sağ ol” deyir ağa.
Gətirmişik xəzinə,
Bu, ona azdır yenə!

Üzü sərt, zəhmi ağır,
Üzündən zəhər yağır.
Gəlmişik qənimətlə,
Qarşılıyır nifrətlə.

Mefistofel

Daha gözləməyin
Mükafat, ağca.
Hamı öz payını
Almış qabaqca.

Üç pəhləvan

Xeyr, bizə onları
Veriblər elə-belə.
Ağa bütün o varı
Gərək bərabər bölə!

Mefistofel

Nə ki var qiymətli,
Nadir qənimət,
Düzün saraydakı
Gen salonlara.
O baxıb onlara
Qoyarsa qiymət,
Ziyafət dalınca
Verər ziyafət.
Sübh, qalan gəmilər
Üzüb gələcək...
Mən elə bir tədbir
Tökəm ki, gərək
Hamı razı qala...

Yükləri gəmidən boşaldıb daşıyırlar.

(Fausta)

Nə üçün alını qırıdıraraq
Baxırsan taleyə kəc bir nəzərlə?

Sahili dənizlə bərişdiraraq,
Çatıbsan arzuna sən ki zəfərlə.
Sənin ki bir gəmin düşmür tufana,
Üzüb gedə bilir indi, hər yana.
Saraydan uzanan qadir əllərin
Dolanır boynuna bütün ellərin.
Buradan başlandı böyük tikinti,
Burada qazıldı birinci xəndək;
Qayıqlar keçdikcə sıçradır kürək
Orada bərq vuran suları indi.
Sənin arzuların, əməllərinlə,
Qulların əməyi sayəsində biz,
Mükafat olaraq, budur, seyr elə,
Həm torpaq qazandıq burda, həm dəniz.
Bu yer...

F a u s t

Lənət olsun bu yerə! Ancaq
Ürəkdə artıran odur ağrımı!
Elə bil, bir bıçaq üstündən bıçaq
Sancılıb doğrayır bütün bağrımı.
Yox, dözə bilmərəm. Demək də olmur...
Sənin bu işlərdə məharətin var.
Mənə əzab verən dərd, yalnız odur:
O qum təpəsində olan qocalar...
Onlar köçürülsün gərək, oradan!
Meşə istirahət yerim olacaq.
Mənim öz torpağım, mülküm olmayan
O meşə dünyamı korlayır ancaq.
Mən o ağacların budaqlarından
İstərdim özümə bir qüllə hörüm,
Baxanda, bu dəniz torpaqlarından
Ta üfüqlərəcən hər yeri görüm.
Bu dövlət içində pozulur ahəng,
Bir şey çatmayanda, nisgili qalır.
O cökə qoxusu, o çalınan zəng,
Yadıma kilsəni, ölümü salır.
Qadir iradəmin azad gülşəni
Yoxsa məhv olacaq bu qumluqlarda

O zənglər özümdən çıxarır məni,
Harda dinclik tapım, de, harda, harda?

Mefistofel

Şübhəsiz, bu xoşagəlməyən şeylər
Sənin həyatını zəhərləyəcək.
Nəcib, həssas qulaq, kim bilmir məgər –
Ki, bu zəng səsinə nifrət edəcək.
Hər axşam gətirir bu zəng, bu “dan-dan”
Buludsuz göylərə bulud, çən, duman,
Təsir etmədiyi bir şey yox imiş!
Körpənin dünyaya gəldiyi gündən
Axır mənzilədək həyatı, həmən –
Bu zəng sədasitək boş bir yuxuymuş.

F a u s t

Onların inadı olub bir mərəz,
Sanki bu calalı çəkir zillətə;
Az qalır, axırda, istər-istəməz,
Bezib tüpürəsən hər ədalətə.

Mefistofel

Onlar kimdir, səni narahat etsin?
Köçür təzə mülkə, qurtarsın getsin.

F a u s t

Di, yaxşı, bu işi tezliklə görün...
Qoca ər-arvadı səssiz köçürün
O bağlı-bağatlı malikanəyə.

Mefistofel

Elə köçürərlər, inan, onları,
Bir göz qırpımında canın qurtular.
Təzə evlərinin axar-baxarı
Onlara hər şeyi tez unutdurar.

(Kəskin bir fit çalır. Üç pəhləvan gəlir.)

Ağanın əmrini tez icra edək,
Sabah o, ziyafət, şənlik verəcək.

Üç pəhləvan

Yaxşı üz göstərmir bizə aғamız,
Qoy qonaqlıq versin, bitsin davamız.

Gedirlər.

Mefistofel

(tamaşaçılara)

Qədimdə olmuş işlər indi də baş verir, bil:
Navufey üzümlüyü təzə məsələ deyil!

GECƏDƏN XEYLİ KEÇMİŞ

Linkey

(Gözətçi qülləsində oxuyur.)

Doğuldum görmək üçün, –
Bir qala qülləsində
Ömür-gün sürmək üçün.
Gecə oyaq qalırım,
Ulduzlara dalıram,
Baxıram uzaqlara.
Ayın işıq saçdığı,
Maralların qaçdığı
Talaya, otlaqlara
Baxmaqdan heç doymuram!
Gözəlliyi duyuram!
Heyrətdəyəm özüm də:
Uzaqqörən gözümdə
Aləm nura bürünür,
Necə gözəl görünür!..

Sükut.

Yox, sevinclə üz-üzə
Gəlməz həmişə heç kəs...
Nədir o, xəyal kimi
Uzaqda görünən bəs?
Odur, qıgılımsaçan
Bir alov, ağacların
İkiqat zülmətində
Kükreyir harın-harın.
Ah! Bədbəxt qocaların
Komacığı da yanır!
Kömək!.. Yox, gecdir, daha,
Alov ərsə dayanır!
Daim alovdan-oddan
Qorxan yazıq qocalar
Od içindədir, aman!
Yanır o köhnə damlar,
Pula dönür divar-daş.
O rəhmdil adamlar
Bu cəhənnəm odundan –
Qurtula biləydi kaş!
Od şimşəkli zolaqlar
Yarpaqlar və budaqlar
Arasıyla qalxaraq,
Zirvələrə çatdı, bax!
İrigövdəli, ağır
Ağaclardan od yağır.
Nə üçün uzaqqörən
Doğubdur anam məni?
Uçurtdu yanıb düşən
Budaq kiçik kilsəni!
İlanvarı şölələr
Alışır zirvələrdə.
Yanır kökünə qədər
Düynlü gövdələr də.

(Uzun bir sükutdan sonra yenə oxuyur.)

Orada nə qaldı ruhu oxşayan?
Bir ovuc kül oldu yer ilə yeksan!

Faust

(qum təpələrinə baxan evvanda)

Kəsildi gözətçim Linkeyin səsi...
Ağlayıb-sızlamaq gecdir, əlbəttə.
Qəlbimi doğradı qəmli nəğməsi.
Tələsdim bir qədər mən o babətdə.
Lakin tüstülənən meşə yerində
Möhtəşəm daş qüllə hörüləcəkdir.
Qüllədən ətrafa göz yetirəndə,
Üfüqlər aydınca görünəcəkdir.
Hətta görünəcək tərs qocalara
Verdiyim təzə ev, gözəl bağ-bağat.
Sayəmdə onlar da son günlərini
Başa vuracaqlar asudə, rahat!

Mefistofel və üç pəhləvan aşağıda

Mefistofel

Gəlmişik lap tənagnəfəs...
Əfv et, iş gətirdi tərs!
Qapılarını döydük,
Açan olmadı. Söydük,
Danladıq, hədələdik;
Boğazımız cırıldı.
Qapını silkələdik,
Qapıları qırıldı...
Başa düşmədik niyə
Yumdular gözlərini,
Qoydular özlərini
Lap eşitməməzliyə.
Biz uzatmadıq işi...
Köç məqamı ki yetdi,
Qorxub arvadla kişi
Ruhunu təslim etdi.
Evdə gizlənmiş qonaq
Atıldı vuruşmağa,
Biz olduq əlbəyaxa,
Tez işi bitdi ancaq.

Döyüş çəkdi bir anlıq...
Od düşüb o arada
Yandı köhnə samanlıq.
Yel bu odu orada
Vurub belədən-belə,
Alovlandırır hələ.

F a u s t

Mən tapşırıq verəndə, siz karmışsınız, əlbət!
Mən dedim ki, zorla yox, xoşluqla edərsiniz...
Vəhşi zorakılıqçün lənət, sizlərə, lənət!
Bax, bunu aranızda bölüşə bilərsiniz!

X o r

Köhnə bir məsəl var, köhnə bir məsəl,
Qüvvətə tabe ol, get yolunda düz!
Özündən güclüyə qaldıranda əl,
Bütün ev-eşikdən, həyatdan əl üz!

Gedirlər.

F a u s t

(*eyvanda*)

Buludlar sıxlaşır, göyü örtərək...
Od sönmür... sönməsə, belə qaralmaz.
Özüylə acı his gətirir külək...
Mən əmri verməkdə tələsdim bir az,
Məndən çox tələsdi icra edənlər...
Kimdir o kölgətək bura gələnlər?

Aşağıda ağsaçlı dörd qadın görünür.

B i r i n c i

Mənim adım – Ehtiyacdır.

İ k i n c i

Mənim adım – Fəlakət.

Üçüncü

Mənim adımsa – Qayğıdır.

Dördüncü

Mənimki də – Qəbahət.

Ehtiyac, Fəlakət, Qəbahət

Qapıları kilidlidir. Varlı evdir, şübhəsiz,
O evdə ki varlı olur, – orada nə işimiz!

Qəbahət

Mən orada heç olaram.

Fəlakət

Mən kölgəyə dönərəm.

Ehtiyac

Varlı qorxmaz Ehtiyacdən... Mən kül olub sönərəm.

Qayğı

Bacılarım, siz qayıdın, bağlıdır bu qapılar...
Mən Qayğıyam, keçməyə bir açar yeri tapılar.

(Qayğı yox olur.)

Fəlakət

Ağbirçəklər, gəlin gedək!

Qəbahət

Dayan, mənsiz getmə tək!

Ehtiyac

Ehtiyac da addım-addım dalınızca gələcək.

Fəlakət, Qəbahət, Ehtiyac.

Bulud alır göy üzünü! Ulduzlar da yox olur...
Uzaqlardan qardaşımız Ölüm gəlir, bax, odur!

Gedirlər.

F a u s t

(sarayda)

Gələndə dörd idilər, qayıdır üçü ancaq.
Onların söhbətini başa düşmədim bayaq.
Söhbətləri ehtiyac, fəlakət və zülümdü,
Axır qafiyəsi də sözlərinin ölümdü.
Kabusların səsitək səsləri batıqdı çox.
Mən hələ o buxovdan azad olmamışam, yox!
Bu ovsunu, bu sehri yolumun üstündən, ah,
Götürüb bir kənara ata bilsəydim hərgah,
O vaxt bir insan kimi, bir insan kimi, hökmən,
Durardım, ey təbiət, səninlə üz-üzə mən!
Özümə və ələmə lənətlər yağdıraraq,
Zülmətdə bəzi şeylər axtarmamışdan qabaq
Mən də bir insan idim, – güclü, qüdrətli, məğrur...
Sehr ilə, cadularla indi dolubdur hər yan.
Heç kəs bilmir nə ilə yaxa qurtarsın ondan.
Gündüzlər mühakimə, şüur bizi qoruyur,
Gecələr xoşagəlməz boş rüyalar qorxudur.
Çiçəkli bir qaladan dönərkən qayğısız, şən,
Bir qarğa qanıldasa, – qorxuya düşəcəksən.
Xurafat torundayıq səhərdən axşamadək,
Nəçün qorxu içində keçsin ömrümüz gərək?

(Diksinərək)

Bu nədir? Cırıldadı qapı, girmədi heç kəs.
Burada kim isə var!

Qayğ ı

Var! Tələş etmə əbəs!

F a u s t

Kimsən axı?

Qayğ ı

Hər kiməm, qarşında dayanmışam.

F a u s t

Rədd ol!

Qayğ ı

Mən yerimdəyəm! Bu yerçün yaranmışam!

F a u s t

(əvvəlcə acıqlı, sonra sakitləşib, öz-özünə)

Gəl özünü ələ al! Ovsun da etmə, ol lal!

Qayğ ı

Qulaq söz eşitmək istəməyəndə,
Dərd olar, ürəyə girərəm mən də.
Peşəm min don geyib, qəlb ovlamaqdır.
Hamını hər yerdə cilovlamaqdır,
Həmişə quruda, suda əzəldən
Olmuşam hamının yol yoldaşı mən.
Heç kəs anmasa da xoşbəxt anında,
Tapıbdır daima məni yanında.
O kəslər ki, məni yad edib anır,
Həm lənət oxuyur, həm yaltaqlanır.
Qayğ ı bilməyibsən dünyada məgər?

F a u s t

Dünyadan çaparaq keçdim bir qədər...
Hər zövqü-səfanı havada qapdım.

Çıxdı çox şeylərdən sevdamin əli...
 Sevinci arzular qoynunda tapdım.
 Həyatı arzumla qovdum irəli.
 Əvvəllər o, geniş axınla getdi,
 Sonralar hər şeydən ehtiyat etdi.
 Dışımə vurmuşam bu dünyanı mən.
 Onun hüdundan kənara çıxmaq
 Bizə nəsb deyil. Bir para axmaq
 Elə zənn edir ki, göylərdə hökmən
 Özünə bərabər varlıq tapacaq.
 Yerdə möhkəm dayan! Dön, ətrafa bax,
 Dünya güclülərçün deyil heç də lal.
 Uyma əbədiyyət girdabına heç,
 Yalnız mümkün olan şeylərdən kam al.
 Qorxunc kəbuslara fikir vermə, keç!
 Ömrü bu cür başa vurmaliyq biz.
 Aqilsən, həyatı irəli apar!
 Mətin qəlb sevinci, qəmi, şübhəsiz,
 Yalnız irəliyə getməkdə tapar.
 Bundan artıq bir şey axtarsaq, inan,
 Əzabla yanaşı xoş anlar belə
 Təmin etməyəcək bizi heç zaman.

Qayğı

Toruma düşənin heç gülməz üzü...
 Bürüyər hər yandan onu qaranlıq.
 Qaralar günəşi, sönər gündüzü,
 Edər qəlb evində qəm hökmranlıq.
 Uğrayar xəzinə, dövlət zavala,
 Səadət, fəlakət qəlbini soyar.
 Mın nemət içində ac qala-qala,
 Hər qəmi, nəşəni sabaha qoyar,
 Bütün fikri-zikri, qəlb, xəyalı
 Bağlanar ümidlə yalnız sabaha...
 Gün keçər, get-gedə dəyişər halı,
 Lakin o, məqsədə çatmaz bir daha.

F a u s t

Əl çək! Məni tora sala bilməzsən.
Bir məna görmürəm boş nağıllarda.
Çıx get! Bu mənasız yalan sözlərdən
İtirər ağılını ağıllılar da.

Q a y ğ ı

(Onun dediklərinə fikir vermədən, sözünə davam edir.)

Tərəddüd içində bilməz nə etsin,
Geriyə qayıtsın, irəli getsin?
Yolun ortasında qalar avara.
İnamsız addımla üz tutsun hara?
Get-gedə özünü lap itirəcək,
Hər şeyi tərsinə, tutqun görəcək.
Özünü, özgəni salıb zəhmətə,
Hər nəfəs aldıqca boğulacaqdır.
Ümidsiz, inamsız baxıb xilqətə,
Hey ölüb, təzədən doğulacaqdır.
Yox, o nə ümidsiz, inamsız yaşar,
Nə də tale ilə qəti barışar!
Ətalət sıxdıqca, doyacaq cana,
Vuracaq özünü oyan-buyana.
Gördüyü işlərə tutacaq irad.
Gah kölə olacaq ruhən, gah azad.
Gah yarıyuxulu, gah tamam oyaq,
Daima nigaran, pəjmürdəxəyal...
Bəli, buxovlayıb bu dəhşətli hal
Onu cəhənnəmçün hazırlayacaq.

F a u s t

Lənətə gələsiniz, ey dəhşətli kölgələr!
Bu dünyada min əzab verməkçün insanlara,
Nələr düşünmədiniz indiyə qədər, nələr!
Adi günlərimizi belə etdiniz qara.
Çətindir can qurtarmaq iblislərin əlindən.
Müşküldür o zənciri qırıb tökmək imanla.
Lakin sənin bu rəzil hökmranlığını mən,
Ey Qayğı, heç tanımaq istəməyirəm, anla!

Qayğı

Mən səni lənətləyib, bax elə bu saat da –
Gedirəm... Qoy hökmümü hiss etdirim bircə yol;
İnsanlar doğulandan kor yaşayır həyatda,
Sən də, Faust, ömrünün, gəl, axırında kor ol!

(Onun gözlərinə üfləyib yox olur.)

Faust

(gözləri tutulmuş halda)

Ətrafımda qaranlıq sıxlaşdı indi qat-qat,
Lakin qəlbimdə yanan işıq hələ sönməmiş.
İşi başa vurmağa çox tələsirəm, heyhat!
Sahibkar əmr etməsə, yox, qabağa getməz iş!
İş başına! Ey mənə sadıq, hünərli qullar!
Qalxın, gəlin hamınız cərgə-cərgə, nizamla.
Dəmir kürəklə, bellə girişsin işə qollar,
Böyük bənd başa çatsın möhkəm bir intizamla.
Başladığımız işi tez başa vuraq gərək,
Olacaq səyimizin mükafatı çox gözəl.
Böyük işlər həmişə, inan, başa gələcək
Bir aqlın dediyini icra edəndə min əl.

SARAY QABAĞINDA BÖYÜK HƏYƏT

Məşəllər.

Mefistofel iş üstündə nəzarətçi kimi qabaqda

Mefistofel

Buraya, buraya! Bir az cəld olun!..
Siz ey tir-tir əsən bədənin, qolun
Cılız sümüklərlə, quru damarlar
Birləşməsi olan cansız Lemurlar!

Lemurlar

Gedək hara deyirsən,
Biz hazırq bayaqdan.
Söhbət gedir, deyəsən,
Bizə çatan torpaqdan.
Bu zəncirlə yer ölçün,
Mərz üçün də var paya.
Lakin unutduq, neçün
Yığılmışq buraya!?

Mefistofel

Heç nə lazım deyil, axıra kimi
Götürün ölçünü siz özünüzdən:
Biri ot üstündə uzansın sizdən,
Qalanlar belləsin dörd yandan çimi.
Nə cür ki babalar edib, eləcə,
Siz qazın bir dördkünc uzunsov xəndək.
Mənasız ömr edib insan, beləcə –
Uca saraylardan dar mənzilədək!

Lemurlardan biri

(Gülməli bir əda ilə, qəbir qaza-qaza oxuyur.)

Nadinc gəncliyimin odlu çağında,
Hər şeyə çatırdı qüdrətim mənim.
Haradan bir şənlik səsi gəlsəydi.
Ora yüyürməkdə adətim mənim.
Qoltuqağacıyla çıxdı böyürdən
Zəhrimar qocalıq, o mərdimazar.
Büdrəyib yığıldım məzara birdən...
Ah, sən hardan çıxdın, ey soyuq məzar?

Faust

(saraydan çıxıb, əlləri ilə qapını axtara-axtara)

Necə fərəhlidir külüng, bel səsi!
Mənim fikirlərim həyata keçir.
Gərək bərkidilsin bəndin dövrəsi,

Bənd hücumu keçən dalğanı biçir –
Başlanmış dənizin fəth edilməsi.

Mefistofel

(kənara)

İstehkamlarınla, bəndlərinlə sən
Bizim dəyirmanı su tökmədən.
Sən nə ad verirsen, ver hələ buna.
Əslində, ziyafət hazırlayırsan
Dənizlər şeytanı qoca Neptuna.
Təbiətdə olan bütün qüvvələr
Çoxdan müttəfiqdir bizimlə, çoxdan.
Bütün zəhmətlərin gədəcək hədə!

F a u s t

Nəzarətçi!

Mefistofel

Bəli!

F a u s t

Səy, qeyrət göstər!
Nə qədər bacarsan artıq fəhlə tök.
Ruhlandır, şirnikdir, ciddiyyət göstər.
Qabaqcadan beh ver, boğazına çök,
Mükafat vəd elə iş getmək üçün...
Mənə məlumat ver kanaldan hər gün!

Mefistofel

(lap yavaşdan)

Mən bilən, bu dəfə bu narazılar
Xəndək yox, səninçün qəbir qazırlar.

Faust

Dağ boyu uzanan bataqlıq ki var,
Bizə zərər verər belə durarsa.
Çürüntü qoxusu verən o sular
Əgər axıdılar, qurudularsa,
Bu, mənim son böyük xidmətim olar!
Milyonlarla insan axışib gələr.
Bu münbit, məhsuldar düzdə bir zaman
Günəşli tarlalar, zəmilər gülər...
Yaşayar insanlar azad, firavan.
Nə vaxt qorxu çöxsə ürəklərinə,
Ümid bağlayarlar biləklərinə.
Ölkə başdan-başa cənnətə dönər,
Uzaqda dalğalar bəndləri döyər...
Tufanlar dağıtsa harada bir bənd,
Adamlar köməyə axışar kənd-kənd.
Mən bütün ömrümü verdim bu işə,
Yaşamaq istərsən, – vuruş həmişə!
Azadlıq layıqdır o adama ki,
Atılır bu yolda hər gün döyüşə!
Olmuşam həmişə mən bu niyyətdə:
Gərək yer üzündə bütün gənc, qoca
Yorulmaq bilməyə ömrü boyunca;
Ömrü başa vura fəaliyyətdə!
Mən qaynar həyatlı azad ölkəmi
Yalnız belə görmək istədim, inan.
Görsəydim o günü, ah, o aləmi,
Deyərdim: “Ey zaman! Gözəlsən! Dayan!”
Zamanın sürətli axışı o vaxt
İzini silməzdi qəhrəmanların.
İndidən duyuram sevincini, bax
Gələcək o ülvi, xoşbəxt anların!

Faust yıxılır. Lemurlar yapışib
onu torpağın üstünə qoyurlar.

Mefistofel

Heç nədə tapmadı səadətini,
Öz xəyallarına vuruldu ancaq.
Ömrünün mənasız son saatını
Tutub saxlamağa can atdı axmaq!
Zaman dedikləri böyük hökmdar
İnadçıl qocanı etdi tar-mar.
Torpaq üzərində, budur, uzanmış!
Saat dayanmışdır!

Xor

Saat dayanmış,
Əqrəblər düşmüşdür! Susur lal gecə!

Mefistofel

Bitdi! Bitdi hər şey!

Xor

Qurtardı.

Mefistofel

Necə?

Bu nə axmaq sözdür? Necə qurtardı?
Qurtardı və heç nə, – eyni bir şeydir.
Məgər həqiqətdə bir şeymi vardı?
Qurtardı – düz başa düşsək bu sözü,
Demək, heç nə imiş əslində özü.
Sonu bir heç isə yaranmışların,
Mənası nə imiş yaranışların?
Olmamış kimidir o, ancaq hərdən –
Küy salır ki, olub o, həqiqətən.
Mən isə bunları heç sayıb bütün,
Əbədi boşluğu tuturam üstün!

TABUTDA

Lemurlardan biri

Dəmir kürəklə, bellə,
Bu xarabanı tikən
Görəsən, kimdir belə?

Lemurlar

(xor ilə)

Kətandan kəfən geyən
Lal üçün bu da çoxdur!

Lemurlardan biri

Bəs nə üçün bu evin
Müxəlləfatı yoxdur?

Lemurlar

(xor ilə)

Burovuzdu nə ki var,
Hamısını borclular
Gəldilər, apardılar.

Mefistofel

Cismi yerdədir. Hərgah ruh qaçmaq istəsə, mən
Qanla imzaladığı müqaviləni, o dəm
Qoyaram qabağına. Ruhu şeytan əlindən
Qapmaqçün indi çoxlu üsullar var, bilirəm.
Köhnə yolda maneə lap çox çıxır qarşıma,
Təzə yolda tanımaq istəməyirlər tamam.
Əvvəllər bu işi mən görərdim təkbaşım.
İndisə köməkçilər çağırmalı oluram.
İşlər şuluqdur yaman! Sıxışdırılıq biz.
Nə qədim ənənəyə, nə köhnə hüquqlara,

Adətə bel bağlamaq olmaz indi, şübhəsiz!
 Keçmişdə son nəfəsdə çıxardı ruh bədəndən,
 Pusquda durub, onu lap havada qapardım.
 Siçan kimi qaçmağa üz qoyduğu anda, mən –
 Əl atınca, onu öz caynağımda tapardım.
 İndi ağır tərənir, çıxmaq istəmir bəri...
 Öz murdar mənzilindən ayrılmayıf acıqla.
 Yalnız bir-birinə zidd təbiət qüvvələri
 Oradan qovur onu indi rüsvayçılıqla.
 Ruh çıxmamış, min sual çıxır ortaya hələ,
 Deyirlər: nə vaxt ölmüş? Harada? Necə? Nədən?
 Qoca ölüm qüvvədən heç düşməmişdi belə!
 Hər dəfə şübhə doğur – ölübdürmü, görəsən?!
 Başım çəkib, görmüşəm: ölüb, soyuyub bədən,
 Bir az keçmiş tərənib əl-ayağı təzədən.

Əmr verirmiş kimi, əl-qolu ilə sehrli
 və əcaib hərəkətlər edir.

Tez buraya! Cəld olun, ey düzbuynuz ağalar!
 Ey bərkə-boşa düşmüş ayrıbuynuz buğalar!
 Çevirin cəhənnəmin ağzını bu tərəfə.
 Doğrudur, cəhənnəmin odsaçan ağzı çoxdur,
 Axı hər günahkarı cəhənnəm də hər dəfə
 Adına, mövqeyinə görə fərq qoyub udur.
 Tələb etməyəcəkdir, lakin bu əməliyyat –
 Gələcəkdə bu qədər fərqqoyma və ehtiyat.

Sol tərəfdə cəhənnəmin qorxunc ağzı açılır.

Alov ağzını açır, qılınc dişlər görünür;
 Cəhənnəm tağlarından püskürür odlu axın.
 Qızıl odlar şəhəri ağ dumana bürünür...
 Əbədi yanğınların burulğanına baxın!
 Qıpqırmızı alovlar lap dişə gəlib çatır,
 Günahkarlar yol tapıb, qurtulmağa can atır,
 Lakin nəhəng cəhənnəm onları bir də udur.
 Onlar yenə alovlu yollara düşdü, budur!
 Darısqal cəhənnəmin sonsuz ənginliyində,
 Min ucqar guşəsində var min dəhşətli əsrar!
 Qorxudun günahkarı, qorxudun, ürəyində –
 Bütün bunları xülya hesab etməsin onlar.

(qısa və düzbuynuzlu kök şeytanlara)

Ey isti cəhənnəmin piylənmiş yekəqarın,
Yoğun peysəri dönməz, qırmızıyanaq, harın,
Tənbəl avaraları! Yatmayın bu arada,
Görün, fosfora oxşar bir şey varmı orada?
Ruhçıqaz, qanadlı ruh, – tükünü didərsiniz,
Yerdə ancaq bir ətcə, cılız, murdar qurd qalar,
Mən möhrümü basaram, siz də tez onu alar,
Odlar qasırgasına aparıb gedərsiniz!

Bədəninin aşağı nahiyəsini güdün:
Dəqiq müəyyən deyil onun olduğu yerlər.
Göz qoyun, bu tərəfdən çıxıb qaçmasın bu gün,
Çox vaxt göbəyə yaxın yerdə olur – deyirlər.

(əyri uzunbuynuzlu sısqə şeytanlara)

Siz də, ey tambur – major caydaq hoqqabazlarım,
Havada gözətçilik edin dinclik bilmədən.
İri caynağınızı tutun havada tarım,
Ruh pərvazlanan kimi, qarın aman vermədən.
Köhnə mənzildə indi lap bağı çatlayacaq,
Tez çıxıb yüksəklərə uçmağa can atacaq.

Yuxarıda sağ tərəfdə parlaq bir işıq görünür.

S ə m a q o ş u n u

Göylər sizi əzizlər...
Cənnət elçisi sizlər
Günahlar əfv etməkçün,
Fəzilət diriltməkçün,
Ümid şəfəqli nurla
Dağlar üstündən uçun;
Enin yerə uğurla,
Bütün yaranmışlara
Sevinc nuru olmaqçün.

Mefistofel

Bax bu zəhlətökən zingilti yalnız
O mənfur işıqdan ərşə yüksəlir.
Əsli, nə oğlandır onlar, nə də qız...
Lakin möminlərin xoşuna gəlir.
Biz insan nəslini kəsməyə bir vaxt
Nə icad etdiksə günahımızla,
Möminlər bunları çarpışdıraraq,
Vurdular bizi öz silahımızla.

Riyakar zahidlər lap şarlatandır,
Onlar əba geymiş adi şeytandır.
Ayıq-sayıq durun, onunçün, hər dəm!
İndi bu işdə də uduzsaq hərgah,
Rüsvayçılıq olar bizimçün sabah...
Dayanın bu qəbrin başında möhkəm!

Mələklərin xoru

(qızlar güllər səpərək)

Ey ürəkaçan güllər,
Al işıqsaçan güllər,
Göylərdən uçan güllər,
Canlılara can güllər!
Dağlar zirvələrində,
Nurlu meh olub əsin.
Mərhumun üzərində
Yarpaq qanadlı, incə
Budaqlar, qönçə-qönçə
Açılmağa tələsin.
Ey bahar, nəfəsinlə
Mərhumu cənnət gətir,
Dinçlik və rəhmət gətir!

Mefistofel

(şeytanlara)

Niyə tir-tir əsir, qovrulursunuz?
Dözün, dərinizə kül təpsələr də!

Cəhənnəmdə məgər qıç olursunuz?
Qar qasırgəsətək gül səpsələr də
Qorxmayın! Bir heçdir o qarın sonu;
Odlu nəfəsiniz əridər onu!
Üfləyin! Üfləyin! Lap körük həngi!
Bəsdir! Bəsdir daha! Nəfəsinizdən
Bax, bütün güllərin soluxdu rəngi...
Kim xahiş elədi bu qədər sizdən?!
Yumun ağzınızı, ürək bulanır,
Sizlər bilmədiniz heç ölçü-biçi!
Soluxan çiçəklər alışıb-yanır!
Zəhərli bir odmuş hər güllün içi.
Güllər üstümüzə uçuşur indi,
Qorunun! Göstərin min cür məharət.
Eyvah, şeytanların qəzəbi söndü...
Qəlbləri hiss etdi yad bir hərarət.

Mələklər

(xor)

Ey cənnət çiçəkləri!
Səadət şəfəqləri!
Təmiz, pak ürəkləri
Güldürün səadətlə!
Həqiqət pərdə-pərdə
Səslənir fələklərdə.
Əbədi mələklər də
O nəğməni hər yerdə
Oxuyur məhəbbətlə!

Mefistofel

(şeytanlara)

Lənətə gələsiniz! Qorxaq haramzadələr!
Gör nə mayallaq vurub, hərə bir oyun açır!
Elə bil, cəhənnəmə atılmır bu gədalar,
Hamısı baş götürüb bir-bir hamama qaçır.
Qoy qaynar cəhənnəmdə çimsinlər lap doyunca!
Çimin! Səhhətlər olsun! Hələ yerimdəyəm mən.

(uçub gələn güllərdən özünü qoruyaraq)

Rədd ol, yolunu azmış! Dayan, gücənmə bunca;
Sən ovcumda selikdən başqa bir şey deyilsən!
Ətrafımda dövr edir! Di, rədd olacaqmısan?
Boynum yandı! Elə bil, yandırır kükürd, qatran!

Mələklər

(xor)

Sizinki olmayanı
Tutmağa cəhd etməyin.
Təbiətinizə zidd
Nə var – yaxın getməyin.
Gücə, müqavimətə
Qarşı var bizdə qüvvət.
Sevənləri cəzb edir
Yalnız göyə məhəbbət.

Mefistofel

Başım, ürəyim yanır, bağır-böyrəyim yanır,
Şeytandan güclü imiş nəsə bu hiss, hərarət!
Cəhənnəmin odundan daha pis alovlanır...
Siz ey bədbəxt sevənlər! Buna görə də, əlbət,
Bunca əzaba, qəmə siz düşər olursunuz.
Rədd edildikdə belə, görməkçün bir an yarı, –
Günlərlə boynunuzu yollarda burursunuz.

Yoxsa, indi mənim də başıma gəlir bu iş?
Nədənsə, boynum dönür daim onlara sarı,
Guya, onlar əbədi düşmənlərim deyilmiş.
Mən ki həmişə nifrət bəsləmişəm onlara.
Ancaq, nədənsə, indi bu qəşəng oğlanlara
Baxmaq istəyirəm hey!.. Niyə əvvəlki kimi
Dilim gəlmir onları lənətləyim, söyüm mən?
Yad duyğular yol tapıb, keçər qəlbimə birdən!?

Burda ələ salmağa indi yol versəm hərgah,
Axmaq adlandıracaq məni hamısı sabah.
Düzdür, nifrət etmişəm o tayfaya hər zaman,
Amma bax bu dəcəllər xoşuma gəlir yaman!

Gözəl-göyçək uşaqlar! Bircə deyin görüm siz,
Olmaya, Lütsiferə qohumluğunuz çatır?
Zənnimcə, siz buraya vaxtında gəlibsiniz,
Şuxsunuz, adam sizi lap öpməyə can atır.
Ürəyimin elə bir firavanlığı var ki,
Mən sizə hər baxanda daha xoş gəlirsiniz.
Məndə bir gizli pişik mehribanlığı var ki...
Ah, yaxın, yaxın gəlin! Ah, necə gözəlsiniz!

Mələklər

Biz yaxın gəldik, amma çəkildin geri dərhal.
Gəlirik! Bacarırsan, durduğun yerdəcə qal.

Mələklər irəli gəlib yavaş-yavaş hər yeri tuturlar.

Mefistofel

(səhnənin qabağına sıxışdırılmış halda)

Siz bizə xəbis ruh adı verdiniz,
Özünüzsə əsl cadugərsiniz.
Bəli, çünki sizlər həm kişilərə,
Həm də arvadlara xoş gəlirsiniz.
Bu nə macərədir! Bu nə duyğudur!?
Məhəbbət deyilən, olmaya, budur?
Çünki indi ancaq peysərim deyil,
Vücudum od tutub yanır, elə bil.
Siz qalxıb enməyin pərvazlanaraq,
Enin aşağıya, enin lap yerə.
Şux əndamınızla, hey nazlanaraq,
Yerin üstündə də gəzin bir kərə.
Doğrudur, yaraşır sizə ciddiyyət,
Ancaq pis olmazdı təbəssümünüz.
Sevgililər kimi göz vurub xəlvət,
Azca dodağınız qaçsaydı, küysüz
Qurtarıb gedərdi bütün məsələ.
Ey uzunboy dəcəl, sərt baxma belə.

Xoşuma gəlirsən. Sənin o sadə,
O məsum çöhrənə yaraşmayıb heç
Keşislərə məxsus soyuq ifadə...
Barı, bir mehriban nəzər salıb keç!
Ədəb qaydasına müğayir olmaz
Əgər yarımçılpaq gəzsəniz bir az.
Bu uzun geyimlər əsarətdirlər.
Odur, üz döndərüb gedirlər... amma
Arxadan baxanda – qiyamətdirlər!

Mələklərin xoru

Ey məhəbbət odu,
Alış qürurla.
Bədbəxti xilas et
Şəfəli nurla.
Qoy duysun Tanrının
İnayətini.
Qaldır, göydə qapsın
Səadətini.

Mefistofel

(birdən ayılmış kimi)

Bu nədir? İovtək ayaqdan-başa
İrindir, yaradır bütün üz-gözüm.
Özümə baxanda qorxuram özüm.
Lakin İov kimi, düşmür təlaşa,
Hətta fəxr edirəm müsibətimlə,
Nəcib şeytan ruhum, təbiətimlə!
Ehtiras odları dövrəmi aldı,
Yaxşı ki, dərimi yandırdı yalnız.
Bax, bir-bir hamısı sönüb qaraldı.
Lənət! Lənət sizə! Sönün hamınız.

Mələklərin xoru

Müqəddəs alovlar!..
Həyatda ancaq
Ona qovuşanlar
Xoşbəxt olacaq.

Ey ruh, sən qovuşdun,
Göylərə ucal!
Hava təmizlənib,
Azad nəfəs al!

Mələklər göylərə qalxıb
Faustun ölməz varlığını aparırlar.

Mefistofel

(ətrafa baxınaraq)

Nə oldu? Uçdular niyə bir anda?
Bəs ruh! Yox, başıma oyun açdılar!
Yəqin, qəbr üstündə dövrə vuranda
Onlar girov ruhu qarıb qaçdılar!
İllərlə tufana, oda atıldın,
Bir cavahir tapdın, çıxdı əlindən.
Bu qoca vaxtında sən aldadıldın!
Kimə şikayətə gedə bilərsən?
De, səni kim dinlər, de, kim qaytarar
Sənə qaçırılan o xəzinəni?
Təqsir özündədir, bax, qoca biar,
Lap yerində rüsvay etdilər səni!

Abırsızlıq etdim, budur, nəhayət,
Puç oldu illərlə çəkdiyim zəhmət.
Axmaq, uşaqlara məxsus əyləncə –
Şit şəhvət, ehtiras hissi, gör necə
Keçdi qatran hopmuş qoca şeytana!
Axır kələk gəldi bir dəstə uşaq
Mənimtək min bərkdən-boşdan çıxana.
Elə bir axmaqlıq etmişəm ki, mən
Lap nifrət edirəm özüm-özümdən.

DAĞLAR QOYNUNDA DƏRƏ, MEŞƏ, QAYALAR, ÇÖL-BİYABAN

Dağın dərəyə çıxan uçurum qayalıqlarına
sığınmış türki-dünya abidlər.

Xor və əks-səda

Meşə yırgalanmışdır...
Uçurumda qayalar
Üst-üstə qalanmışdır.
Kök, gövdə damar-damar
Yarışmış qayalardan.
Səs gəlmir kahalardan...
Aslanlar oğrun-oğrun
Ətrafda gəzir, baxın,
Heç biri gəlmir yaxın.

Pater exstaiicus
VƏCDƏ GƏLMİŞ ABİD
(havada qalxıb enərək)

Ey əbədi məhəbbət,
İlahi od, hərarət!
Artsın könüldə ağrım,
Deşilsin oxla bağrım.
Doğrasın əmud, qılınc,
Olum toppuzla xınc-xınc.
İldırım məni vursun,
Külümü yel sovursun!
Bircə ulu qüdrətin
Məndən üzü dönməsin,
Əbədi məhəbbətin
Ulduzları sönməsin!

Pater profundus
FİKRƏ QƏRQ OLMUŞ ABİD
(aşağı dairədə)

Necə ki bu dibsiz lal dərələrin
Üstündə sallanır ağır qayalar;
Necə ki yüzlərcə köpüklü, sərin
Xırda çay, axırda birləşib qaynar...
Necə ki – yaranan gündən təbiət –
Ağaclar göylərə baş çəkib gedir,
Eləcə əzəli, qadir məhəbbət
Öz yaratdığını özü hifz edir.

Burda dağı, daşı gurultu ilə
Qatır qabağına leysan suları.
O yanda mehriban şırıltı ilə
Axır əkinlərə, düzlərə sarı.
Göylər guruldayıb, havada olan
Zəhəri yox edir... O, haqq səsidir:
O, bizi yaradan, qoynuna alan
Böyük məhəbbətin xoş müjdəsidir.

Kaş yandıra məni bu odlu şimşək,
Ruhum azad ola qəm möhnətindən.
Əbədi qurtula biryolluq ürək
Kobud duyğuların əsarətindən.
İlahi! Işıqlı əməllərinlə
Qaranlıq qəlbimi nura qərq elə!

Pater seraphicus
MƏLƏKMƏNZƏR ABİD
(orta dairədə)

Şamlıqlar üstündən süzülüb keçən
O işıqlı bulud nədir, görəsən?!
Bildim nədir süzən o narın-narın:
O, bir dəstəsidir körpə ruhların!

Məsud körpələrin xoru

Dindar ata, biz kimik?
Gəlib çıxmışıq hara?
Yəqin ki, xoşdur həyat
Bütün yaranmışlara.

Pater seraphicus

Siz ruhu açılmadan
Gecəyanı doğulmuş,
Ölümü, atalara
Analara qəm olmuş
Məsum mələklərsiniz!
Sizdə, dünyada olan
Məşəqqətli yollardan
Yoxdur nə əsər, nə iz.
Xoşbəxtlər! Gəlin yaxın,
Gözlərimə qonun siz,
Dünyaya ordan baxın!

(Onları gözləri ilə öz içərisinə çəkir.)

Bu, ağacdır, bu, qaya...
Baxın o axan çaya
Zirvələrdən baş alır;
Başlayıb hay-haraya,
Yolunu yaxın salır.

Məsud körpələr

(gözlərinin içindən)

Aləm əzəmətlidir!
Burda sıxılır ürək...
Qorxuruq! Dəhşətlidir!
Ah, burax, çıxıb gedək!

Pater seraphicus

Qalxın, yüksəklərə doğru ucalın,
Özünü duymadan, boy ata-ata.
Tanrı varlığından güc, qüvvət alın,
Qovuşun əbədi saf bir həyata!
Azad meh qoy sizi ucaltsın hər an;
Alın qidanızı əbədiyyətdən:
İşıqlı səadət çeşməsi olan
Əzəli, əbədi bir məhəbbətdən!

Məsud körpələr

(ən uca zirvələr ətrafında uçuşaraq)

Gəlin əl-ələ tutaq,
Dualar, arzularla,
Fərəhlə dövrə vuraq
Müqəddəs duyğularla!
Göz alsın öz nurunu
Tanrının dərgahından,
Biz görəcəyik onu,
Duyacağıq yaxından.

Mələklər

*(göyün uca qatlarında uçaraq
Faustun ruhunu aparırlar)*

Tanrının lütfüylə xilas edildi
Bir pak ruh, ülvi ruh şərin torundan.
Hər kəs ki haqq yolu qurtuluş bildi,
Onu qurtarmağa can atdıq hər an.
Ömrünü əməkdə, axtarışlarda
Başa vuranları qoymuruq darda.
Kimə lütf edərsə göy mərhəmətlə,
Mələklər qarşılar onu hörmətlə.

Kiçik mələklər

Tövbə edən qadınlar
Öz əlləriylə öncə
Məhəbbət odlu, qızmar
Gül səpdi qönçə-qönçə.
Məhəbbət hərarətli
Güldən qorxub qaçdı şər.
Xilas etdi qiymətli,
Pak ruhu bizimkilər.
Güllər yağdıqca çox-çox,
Şər ruh gətirmədi tab.
Onlara cəhənnəm yox,
Məhəbbət verir əzab.
Gül yağcaq, dəstəbaşı
Qart İblis yasa batdı.
Sevinin, haqqın işi
Zəfərlə başa çatdı!

Kamala yetmiş mələklər

Bax, onda cismani bir ağırlıq var,
Qaldırmaq çətindir onu bizimçün.
Asbestdən də olsa bu adi ruhlar,
Olmaz göylərə xas paklığı mümkün.
Bir qüvvət bağlayır ruhla maddəni,
– Dünya yaranandan, gör, neçə ildir, –
Qanla bağlı olan bu əlaqəni
Mələklər qırmağa qadir deyildir.
Onları ayırır tək-cə bir qüvvət:
Əbədi, əzəli, böyük məhəbbət!

Kiçik mələklər

Yalçın zirvədəki
O zərif duman
Günahsız ruhlardır
Yenə çox güman.
Buluddan çıxdıqca
Yalçın təpələr,

Görünür o məsum,
Məsud körpələr.
Onlar zövq alırlar
Azad, firavan,
Göylər dünyasının
Parıltısından.
Göylərə qalxarkən
Ruh da bir ara,
Yəqin, qoşulacaq
İndi onlara.

Məsud körpələr

Biz qəbul edirik
Fərəhlə onu.
Yuxuya getmişdir,
Əynində donu.
Ağırılıq gətirir
Ona qundağı.
Sökək bu sapları,
Açaq bu ağı.
Budur, ruh böyüdü,
Üzündə halə...
Müqəddəs həyatçün
Yetdi kəmalə.

Doctor Marianus

(ən uca və ən təmiz hücrədə)

Üfüqlər geniş, səmalar aydın,
Görünür hər yan daş eyvanımdan.
Məsud, müqəddəs bir dəstə qadın
Uçub göylərə qalxır yanımdan.
Bax, içlərində başqalarından
Tamam seçiləni tək bircəsidir:
Parlaq ulduzdan haləsi olan
Uca göylərin mülkəsidir.

(vəcdlə)

Ey dünyamızın baş hökmdarı!
Bu mavi göylər çadırında mən,
Burax, feyz alıb əzəmətindən,
Tamaşa edim hüsnünə bəri!
Məhəbbətinlə isinən ürək
Düşsün səcdənə qoy məhəbbətlə;
Qüdsiyyətindən nur əxz edərək,
Qoy vəcdə gəlsin eyni rıqqətlə.

Hökmün aləmə şəfəq salanda,
Mətin oluruq, mərd oluruq biz;
Rəhmin, şəfqətin qəlbə dolanda
Sönür, adətən, bütün qeyzimiz!
Ey soyu haqqa bərabər olan!
Ey şərəfətli böyük Anamız!
Əsil mənada, ey pak, təmiz qız!
Ey yerə, göyə qadir hökmran!

Buludtək almış dövrəni yenə
Tövbə edənlər, əfv olunanlar.
Yenə qapanıb sənin dizinə,
Mərhəmət, şəfqət diləyir onlar.
Hər kim yol azıb, edirsə günah,
Hər kim yalana olursa qurban,
O yalnız sənə gətirir pənah.
Ey toxunulmaz! Ey səbri ümman,
Yüngül ehtiras əsirlərini
Asan iş deyil düz yola çəkmək!
Arzu, ehtiras zəncirlərini
Kim öz gücüylə qıra biləcək?
Yerlər sürüşkən, çalalar dərin...
Kimin ayağı qaçmaz, sürüşməz?
Kim şux gözlərin, yalan sözlərin.
Yaltaq üzlərin toruna düşməz?

Mater gloriosa¹ uçub onların qabağına gəlir.

¹ Şanlı ana (*lat.*); Məryəm ananın ənənəvi katolik adlarından biri

Tövbə edən günahkar
qadınlar xoru

Əbədi səltənətin
Ey qürubsuz sabahı!
Ey günahkar ümmətin
Tək ümidi, pənahı!
Əfv et öz şəfqətinlə,
Sonsuz mərhəmətinlə!

Magna peccatrix
BÖYÜK GÜNAHKAR QADIN

Yağılar nəzərinde
Alçalmaqdan qorxmadan,
Oğlunun üzərinə
Tökdiyüm bir gülabdan
Göz yaşımın eşqinə...
Bir vaxt ətrə tutduğum,
Saçım ilə qurutduğum,
O müqəddəs, ilahi
Qardaşımın eşqinə!..

Mulier Samaritana

Yanında Avraamın
Sürüləri otlayan
O müqəddəs quyunun;
O susuzluqdan yanan
Dodaqların eşqinə...
O şəffaf gur suların,
Bulaqların eşqinə...

Maria Aegyptiaca
(Actasanctorum)
MİSİRLİ MARIYA

Oğlunun cənazəsi
Qoyulan o türbənin;

Məni qarıdan qovan
O əlin, o zərbənin;
Qırx il səhrada qalıb,
Qırx il yalnız qocalıb,
Etdiyim o duamın;
Soyuq qum üzərində
Yazdığım son ricamın
Xatirinə, rəhm elə!

Hər üçü

(Qretheni yaxın gətirərək)

Böyük günahkarları
Sən qovmayıb qarından,
Əbədiyyət baharı
Bəxş edibsən çox zaman.
Bu pak qəlbə də rəhm et
Lütfkar nəzərlə sən.
Tək bir günaha batmış
O özü dərk etmədən.

Una poenitentium

TÖVBƏ EDƏNLƏRDƏN BİRİ

(əvvəlki Qrethen)

(onlara qısılaraq)

Ey nəzəri şəfqətli,
Ürəyi mərhəmətli,
Dön, bax səadətimə,
Eşqimin peymanına.
İlk gənclikdə sevdiyim,
Bir də dönməz dediyim,
Əzabsız, iztirabsız
Qayıtmışdır yanıma!

Məsud körpələr

(havada dövrə vura-vura yaxınlaşırlar)

Ötdü-keçdi o, bizi,
Lakin xidmətimizi
Mükafatsız buraxmaz...
Biz həyat qundağından
Tez ayrılmışıq bir az.
O, ömür qaynağından
Çox şey əxz etmiş orda...
Öyrədər bizə burda.

Tövbə edənlərdən biri

(əvvəlki Qrethen)

Onu nəcib ruhlar almış dövrəyə,
Tanıya bilməyir özünü hələ...
Bax, yeni həyatı duymayıb deyə,
Ona yad görünür mələklər belə;
Halbuki eynidir o, mələklərin.
Gör, yer örtüyünü necə tez atmış.
Şəffaf geyimində uca göylərin
Ruhunun ilk gənclik həddinə çatmış!
İzin ver, bələdçi olum ona mən,
Bu yeni işıqdan qamaşar gözü...

Mater gloriosa

MƏRYƏM ANA

Olsun! Yüksəklərə üz tut, ucal sən,
Hiss edib dalınca gələcək özü.

Doctor Marianus

(üzü üstə düşüb dua edir)

Dikilsin gözləriniz
Göylərə riqqət ilə.
Onun şəfqətini siz
Duyun fəzilət ilə!

Sənsən qəlb xilaskarı,
Könül pənahı yalnız,
Ey göylər hökmdarı,
Allah anası, pak qız!

Chorus mysticus

MİSTİK XOR

Fanilər rəmzdir əbədiyyətdən –
Sonsuz həqiqətin
Parıltısıtək.
Orda hali olur cəmi məqsəddən,
Ağıl irməyəyə
Etməyirsən şəkk.
Nurla, zərifliklə dolu asiman
Çəkir ruhumuzu
Ora hər zaman.

Yohan Volfqanq Gete

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSIKLƏRİ

ŞEİRLƏR

Yohan Volfqanq Gete

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİ

QƏDİRBİLƏNƏ

Susub dayanmağı sevmir şairlər,
nə ki var, göstərib xalqa deyirlər.
Şairsən, ya tənqid, ya tərif olun!
Heç kim günahını nəsrədə yumur;
bəzənib inamla İlham da umur
sakit kölgəsində adi bir kolun.

Mən nədə yanıldım, nəyə can atdım,
qəm çəkdim, yaşadım, nəyi yaratdım,
Bu da dəstə-dəstə güllər, çiçəklər.
Qocalıq ötdükcə cavanlıq kimi,
səhlərim yaxşılıq-yamanlıq kimi
sanki, nəğmələrdən yan keçəcəklər.

ÇƏNLI-ÇİSƏKLI SƏHƏR

Çöysüyübdür səhər çağı,
çən-çisəkdir çölciyəzim.
Dumanda bir dünya yatır
gizli-gizli, həzin-həzin.

Ah, sevimli Friidrike,
mən yanına gələydim kaş!
Baxışından boylananda
bir səadət, bir də Günəş.

Qoşa idi adlarımız
bir ağacın qabığında.
Qeyb olacaq bu sevinc də
sərt küləklər qabağında.

Çəməninin göy şəfəqləri
üz-gözümtək qəmli olar:

görmədiyim Friidrike,
Günəşi də görməz onlar.

Yığıcağam bu yaxında
tənəklərin ilk barını.
bax, həyat da budur ancaq.
Təzə çaxır köpüklənib
qaynayacaq... oynayacaq...

onda burda olaydınız!
Ah, bu tənha bağı evimdə
məni yalnız görərdiniz.
Bu salxımdan sizə versəm,
Qız, mənə nə verərdiniz?..

AYA

Yenə gümüş şəfəqinə,
Bürünübdür bu dağ, dərə.
Bir sakitlik bəxş etmişən
Duyğulara, ürəklərə.

Boylandıqca dumanlardan
Çiçək gülür, çəmən gülür.
O sevimli baxışından
Könüllərə nur süzülür.

Şahidisən, nələr çəkib
Bu atəşli, odlu sinə.
Vüsal yeri bu gur çeşmə
Tanış gəlmiş məgər sənə?!

Ax ey bulaq, dayanma, ax!
Ömür keçib, gün ötüşüb.
O öpüşlər, o bal dodaq
Çoxdan məndən uzaq düşüb.

İndi duydum – sənsizliyim
Sağalmayan yaman dərddir.
İndi bildim – itirdiyim
İtirilməz məhəbbətdir.

Ax ey bulaq, sevimli çay,
İzlərə dol, düzlərə dol.
Zümzümə et, elə oxu,
Rübabımla həmahəng ol!

Oxu qışda, sərt havada,
Buzlar sınıb çatlayanda.
İlk baharda budaqlarda
Tumurcuqlar çırtlayanda.

O şəxs xoşbəxt bir şəxsdir ki,
Ürəyində kin dayanmır.
Özgəsinin sevincindən
Həzz alır o, odlanmayı.

Başqasının kədərinə
İçin-için şərik olur.
Ay göydəsə, lakin nuru
İnsanlara gərək olur.

MAY NƏĞMƏSİ

Bu gün şəfəq yağır
Günəşdən yenə.
Gör necə ruh verir
Təbiət mənə.

Körpə pöhrələrdə
Çırtlayır çiçək,
Qarıdır hər yanda
Nəğməyə cəh-cəh.

Sevincdən, fərəhdən
Quştək uçuram.
Günəşi qucuram,
Yeri qucuram.

Məhəbbət, məhəbbət,
Sən mənim incim.
Ürək rıqqətlərim,
Ömür sevincim.

Səndən kainata
Nur çilənir, nur.
Hər gülün üzündə
İsmət oxunur.

Gözəlim, göyçəyim,
Sevirəm səni.
Odu, hərərətin
Yaşadır məni.

Torağay çox sevir
Göyü, nəğməni.
Çiçək sübh şəhini,
Mən isə səni.

Məftunam, vurğunam,
Sevirəm, inan.
Sən mənim gəncliyim
Qəlbimdəki qan.

Sevgin – nəğmələrim,
İlhamım, sözüm.
Xoşbəxt ol, əzizim,
Xoşbəxt ol, gözüm.

BƏNÖVŞƏ

Çəməndə qərib-qərib
şux boynunu əydi o,
zərif bənövşəydi o.
Gəldi güllü göylüyə
çobanqızı, – bir gül qız;
dalıb dərin duyğuya,
söz oxuya-oxuya
o qədəmi yüngül qız.

Fikirleşdi bənövşə,
Sevgilim dərənədək,
ah, mən də bir anadək
təbiətin ən incə
tər çiçəyi olaydım,
o, dərəydi, tək onun
yaxasına qonaydım!

Qız gəlmədi, zavallı
bənövşənin yanına.
məhəl qoymadı ona.
Gah ağladı, gah güldü
bənövşə için-için,
o qızın ayağına
döşənib ölmək üçün.

GÜLLÜ BƏND İLƏ

Körpəcə yarpaqlar, körpəcə güllər
necə oxalanıb düşdü əlimdən.
əsdikcə yazağzı havalı yellər
ilahi bir Bahar naz umdu məndən.

Ay xəfif meh, qanadını tax belə,
ən sevdiyim dona bürün beləcə.
O ki fərəhindən durdun bax belə,
güzgünün önündə görün beləcə.

Bələnib güllərə gül kimi görün,
görün qızılgülün butası kimi:
sevdalı baxışdır mənası ömrün!
Yarısam xoşbəxtlik nidası kimi!

Əlinlə yarandı dövlətim, malım,
əlinlə yarandı bu cah-calalım,
əlinlə yarandı bu dövlət, bu var,
könlümdən keçəni açıq deyim, bil,
bizləri bağlayan güllü bənd ki var,
o, nazik bağ deyil, zəif bənd deyil.

YABANI QIZILGÜL

Bir gül gördü bir güloğlan,
Qızılgül çöldə, çəməndə.
Tər gülüydü gül çıxandan,
“baxım” deyə lap yaxından
uçdu gülü o görəndə.
Qızılgül, qızılgül, qızıl,
Qızılgül çöldə, çəməndə.

Oğlan dedi: səni qırram,
Qızılgül, çöldə, çəməndə.
Gül dedi: tikan batırram,
məni əbədi xatırla,
dözəmmərəm ancaq mən də.
Qızılgül, qızılgül, qızıl,
Qızılgül çöldə, çəməndə.

Gülməşəkər gülü qırdı,
Qızılgül çöldə, çəməndə;
ona bir tikan batırdı,
ahmı köməyə çatırdı?
Gül durmazdı bu dəm gəndə.
Qızılgül, qızılgül, qızıl,
Qızılgül çöldə, çəməndə.

QARAÇI NƏĞMƏSİ

Bir ala-çalpovdu, bir də qalın qar,
keçilməz meşədə boranlı gecə,
eşitdim ulayır ac canavarlar,
eşitdim bayquşlar ulayır necə
Uuu...!..
Uhh...!..
Uuu...!..

Bir dəfə birini vurdum çəpərdə,
bir Anna, bir xoşu, bir qara pişik,
yeddi qulyabanı gecə bir yerdə.
yeddi arvad dedi kənddən gəlmişik
Ahh...!..
Ohh...!..
Off...!..

Onların hamsını tanıyıram mən,
onlar canısulu bir zad idilər.
Anna, Ürsel, Keta,
Liza, Barba, Yeva, Beta
dərdbilən, dərdəcər arvad idilər.
Ohh...!..
Off...!..
Üff...!..

Çağırtdım ucadan mən birdən-birə
Anna, istəyin nə? Beta, de, nə var?
Sındıra-sındıra,
əsdirə-əsdirə
qaçıb aradanca çıxdılar onlar
Heyy...!..
Eyy...!..
Üyy...!..

CAVANLIĞIN İNCƏ QƏMİ, İNCƏ NİSGİLİ

Cavanlığın incə qəmi, incə nisgili
məni çəkə-çəkə saldı çöllərə;
bir Ana uzanıb rahat, mürgülü,
sabah yuxusunda baş qoyub yerə
(uyuyur Göylərin Anası Məryəm).
Ayazdan, şaxtadan donub kiriyən
budaqları yellər yellədir necə,
Təbiət olsa da dilsiz, dərdəcər
o mehdən, o yeldən mənim nəğməmə
bir ağrı-acının avazı gəlib,
gözümə-könlümə ondan, sən demə,
ümidin, inamin havası gəlib.

Qızıltelli, qıvrımsaçlı əkizlər
dayandı səninlə qabaq-qabağa.
Nurdan pardaqlandı masmavi gözlər,
toppuş əllərində bir dəst qızılgül
pərvazlandı sənə doğru uçmağa.
Ey Günəş Allahı, sən ey Qızıl Gün,
Cavanlıq nə yaraşır,
atlazdonlu çəməndə çal-çağırılı oyuna.
Sən ota, otlığa bax,
çəmən də bərbəzəkli
tül tutubdu boyuna.

Odur ey,
bir ərlük qız
Göy otların içindən bənövşə dəre-dərə,
döşləri arasından
boylanır yalqız-yalqız,
boylanır oğrun-oğrun
əyilib yerə.
Çiçəyi çirtlaya-çirtlaya baxır,
baxır ləzzət ilə, baxır ürəkdən,
sünbülünü süzüb hər mayda çıxır,
doymayır ümidlə yol gözləməkdən.

Xeyir-duasını əsirgəmədi,
Allah kişi kimi mənə söz verdi,
“bağında əkinə tezdir” demədi,
tez hazır olsa da hər lək, hər kərdi.
Bu Mart yenə bu kəndistan yerində
duman pərdəsinə bürünən Martdı,
Qışın arıq-uruq, cılız canından
dartıb qar kürkünü zorla çıxartdı.

Bu dəre, bu da sel,
Dərə ola, dağ ola,
Danüzü saçaq ola,
Qar gözlənə,
Dağ gizlənə...

Getsə bu dəqiqə, bu andaca o,
sahibi olsa da qəmyüklü tayın,
gedəcək ürəyi ruziylə dolu,
gedəcək gözütöx, əmin-arxayın.

SƏYYAHIN COŞQUN FIRTINA NƏĞMƏSİ

Sən kimi tərək etməsən, Dahi,
onun ürəyini titrətməz
nə yağış, nə boran, nə tufan,
qorxmaz qara qaraqorxudan.
Sən kimi tərək etməsən, ey Dahi,
ələnsə tufanlı dolu da,
yağışla dopdolu buludda
görərsən ki, oxuyur
torağaytək: qu-qa-qur.

Sən kimi tərək etməsən, Dahi,
odlu qanadınla tapıb yolunu,
çamırın əlindən alırsan onu.
Bir yağı caynağı kimi
Devkalion¹ selinin lili üstündə
dolaşacaq o,
Yekə, yelbeyin Pitonu²
məhv etdi Feb Apollon³.

Ona görə tərək etmərsən, Dahi,
yalçın qayalarda yatanda
pərqu qanadların qala altında,
bürüb-büküb qoruyasan onu,

¹ *Devkalion* – Prometeyin oğlu; *Devkalion seli* – Zevsin törətdiyi doqquz-günlük daşqın

² *Piton* – yunan mifologiyasında: Delfidəki məbədin girişini qoruyan əjdaha

³ *Feb, Apollon* – yunan mifologiyasında: Zevs ilə Letonun oğlu

qoruyasan
gecəyarı küləyin soyuğundan.

Sən kimi tərک etməsən, Dahi,
nəfəsinlə isinər
o da qarda, boranda,
alar səni İlham da,
gözəl pərim, o anda.

Uçurdu məni, Gözəlim,
İlhamın qol-qanadı!
Bax, bu Torpaq, bu da Su,
yolunda dolaşdığım
bu da Torpağın, Suyun övladı,
Allah eşqinə!

Siz Suyun gözütək təmiz,
Siz Yerın özütək xalis,
mənə qol-qanad verdiniz,
mən də pərvaz edirəm
Torpaq üçün, Su üçün,
Allah eşqinə!

Qayıqları balaca,
qaraca
yoxsul kəndli, eləmi?
Qayıdardı tək səndəki zəkata,
gözləyərdi gözlərin şəfqətini
Bromis Ata¹,
Qayıdan qayıdar beləmi?
Qayıdaydım kaş mən də,
Yola saldın Yolçunu,
qal mənsız,
İlhamım, gözüm Gözəli,
hər şeyi gizləyən mən,
bu xoşluğu, xoş halı,

¹ *Bromis Ata* – şərəbçilik allahı

hər vədə gözləyən mən,
yorğun-arğın dönən siz?

Bromis Ata!
Sən yüzyaşlı,
azad, azman Ağsaqqal,
Yerə sığmayan
Feb-Apollon kimi sən,
Od-alov ürəkli Pindar¹ kimisən.

Qəmlər! Qəmlər!
Dərd-ələmlər!
Can yanğısı!
Budur əsas, budur mərkəz!
Od pişvazı Feb-Apollon,
Feb-Apollon oda əvəz!

Bu oda, bu alova soyuq-soyuq göz dikib,
Kedr ağacı qüdrətinə həsəd çəkib,
göyərrib-bitməyinə bir həsrət olantək
şahanə baxışların ondan da yan ötəcək.

*

Nədən mənim nəğməmə “sənə sondu” dedilər?
Mən sənin haqqınla sənə ki vardım,
mən sənin haqqınla səni qurtardım,
hər tərəfə, hər şeyə
qaynadı qanım,
Yupiter Plivus² (Göylər Allahım)!

Büllur bulaq kimi çağlaya, daşa,
nəğməm səndən axa, səndən düzələ,
huşyar bir xoşluqla qalam baş-başa,
bu xoşluq, xoşbəxtlik tək səndən gələ,

¹ *Pindar* – qədim yunan şairi, incəsənət və elm xadimi

² *Yupiter Plivus* – işıq, ildırım allahı

dinim-dincəlim deyə,
 məni qoruyanım,
Yupiter Plivus (Göylər Allahım)!

ziyarət etdim onu
Qarağac altında yox,
taylı qumru kimi sən
açıb cənnət qoynunu
bir güləruz, gülbəniz
güləmi bükdün,
 gah
oynadıb oxşadın onu,
özügül, bəxtigül Anekreon,
Fırtınalı Səcdəgah!

Sibaris yamacında
Qarağac kolunda yox,
Dağların nur qarşında
tutammadın onu, ox!..

Səsi qumrovtek ötən,
dili bal şəhdi çəkən,
nəvazişlə can sökən,
Feokrit.

Təkərlər də fırlanaraq mənzilinə çatanda,
zəfərruhlu cavanlığın qamçısı da bir anda
şaqqıldasa, şaqçılısı yox eləyər hər şeyi,
O dağlardan bu düzlərə əsən acı yel kimi.
yağış kimi, boran kimi, tufan kimi, sel kimi
ürəyin od tutaraq yanacaqdı, bəlkə də,
bir qorxuda, ürküdə, dəhşətdə, təhlükədə.

Cəsarət, ya əsarət?
Alışmağın yox həddi!
Dağların zirvəsində
Ulu Göylər qüdrəti!
Od da yandı, tükəndi.

Yazıq Ürək!
Orda mənim komam var,
o yerə dönmək gərək!

MÜƏLLİF

Oxucum,
Sən olmasaydın –
İlhamımın atəşi,
odu sönərdi
Bütün yazdıqlarım,
yaratdıqlarım
Sükuta dönərdi,
lala dönərdi.

XRİSTEL

Tez-tez alır məni bir qara fikir,
dolaşır başımda fikrim, xəyalım!
Məni ki Xristel yanına çəkir,
təzədən durulur halım, əhvalım.
Gah burda , gah orda görürəm onu,
nədir dünya-aləm, bilə bilmirəm.
Nə vaxt, necə, harda görürəm onu,
niyə bəyəmirəm – hələ bilmirəm.

O, bic, qara gözlərinin içindən
qara kirpiyindən sıyrılib çıxır.
Bir yol görsəm onu içdən keçəndən,
ruhum, canım candan ayrılıb çıxır.
Xeyirlə açılan ağzına görə
Alma yanağına vuruldum guya?
Ah, bu nə yanaqdı, bir dəfə görən
bir göz varmı ona baxanda doya.

Bəlkə, bunun üçün yapışdım ondan,
bir havalı alman oyununda, bəlkə...
Başına mən dönüb, mən dolanandan
yarıdım taledən mən onda, bəlkə!
Sözə dönük çıxsın, sevgiyə haram,
baxma ki istəyim, məhəbbətimdir,
tutub əllərimlə onu boğaram,
O, mənim, o, mənim səltənətimdir!

Hər şey açıq-aşkar yadımdan çıxır,
mehriban-mehriban baxanda mənə.
elə ki özünü köksümə sıxır,
məni möhkəm-möhkəm öpəndə, yenə
əsirəm təpədən dırnağa kimi,
bilmirəm nə vədə, nə zaman olub,
Elə o vaxtdan da bu çağa kimi
mən elə güclüyəm, elə gücsüzəm,
halım da gah yaxşı, gah yaman olub.

Həmişə, hər zaman istəmirəmmi
gündüz belə uzun, uzun olmasın?
Amma gecə onun yanında mənim
qorxaq, cəsarətsiz üzüm olmasın.
Deyirəm, yolunu bir gün kəsim mən,
verdiyi fərəhi, sevinci böləm,
hələ qurtarmamış bu işgəncədən
onun qoynundaca yıxılıb ölüm.

İTİB DİNCLİYİM

İtib dincliyim,
Düçaram aha,
Onu tapmaram
Yəqin, bir daha!

Onsuz bu dünya
Mənə məzardır,
Bu göy, bu səma
Başıma dardır.

Sərsəm xəyalla
Dolubdur başım,
Parça-parçadır
Zehnim, yaddaşım.

İtib dincliyim,
Düçaram aha,
Onu tapmaram,
Yəqin, bir daha!

Pəncərəm açıq,
Yola baxıram.
Sanıram gəlir,
Evdən çıxıram.

Məğrur yerışı,
Duruşu vardı,
Dadlı, gülümsər,
Odlu baxardı!

Cadugər kimi
Sirli ötərdi,
Əl verib sıxar,
Necə öpərdi!

İtib dincliyim,
Düçaram aha,
Onu tapmaram,
Yəqin, bir daha!

Yarıb köksümə
Sala bilsəydim,
Bir də qoynuma
Ala bilsəydim!

Dodaqlarından
Öpər, öpərdim,
Öpüşü altda
Rahat ölərdim!

ETİBARSIZ OĞLAN

Fransadan gəlmiş bir oğlan vardı,
abırsız, gəzəyən bir cahıldı o.
Bir ərlək qızı da tutub apardı,
fağırın büsbütün tora saldı o.
Hey öpüb-oxşadı, çəkdi qoynuna,
lap əri kimi də əl atdı ona,
axırda bədbəxti atıb getdi o.

O əsmər qızıcığaz coşdu-çağladı,
bunu bilən kimi getdi özündən.
Ah-aman elədi, güldü, ağladı,
bu yerlər beləcə çıxdı gözündən.
Yelə verdikləri vaxtlar, vədələr
Bir çəngə saç kimi dolaşır gələr:
At sürüb namərdin düşdü dalınca.

Atı dəhmərləyib çapdı hər yana
o, belədən-belə, elədən-elə.
Sakitlik, rahatlıq gəlmədi cana,
o vaxtdan dincliyi olmayıb hələ.
Tufanda, boranda, yeldə necə o,
at sürdü yeddi gün, yeddi gecə o,
sellər-sular axdı öz axarıyla.

At sürüb məbədlər qoynuna uçdu,
İldırım da dindi, şimşək də çaxdı.
Onu yaman yerdə yağış tutmuşdu,
Atını bağlayıb yuxarı qalxdı.

bu, at tappılması, bu, onun hissi,
bu da atın yeri-göyü eşməsi;
yüz arşın kövşəni eşsə, yaxşıydı.

Getsə də o, işıq gələn tərəfə
bir belə zərbədən endi, alçaldı;
O yolundandönmüş yol verdi səhvə,
ışığı gələn tərəf uzaqda qaldı.
Pillələrlə qalxıb-düşdü o üzdən,
keçib-getdi ensiz, bir dar dəhlizdən,
uçub viran qalmış boş zirzəmiyə.

Bir dəfə yuxarı salona girdi,
gördü yüz müsafir əyləşib orda.
Bayram deyə onlar hey irişirdi,
dişlər şaqqıltıda, gözlər çuxurda.
Tamaşa eləyib bu hal-əhvəyə,
tamaşa eləyib bu cah-calalə,
örtüb ağ örpəyi döndü geriyə.

PROMETEY

Bürü asımanı, Zevs,
bulud axar-baxarıyla
şiş dağların döşündə,
palıdların içində
Dəliqanlı kimi sən
“Qanqalların” başını
əzməyi öyrən.

Mənim yerim, yurdum
qoy mənə qalsın.
O tikib qurmadığın
Dam-daşım, olacağım,

Sənin həsəd çəkdiyini
yurd-yuvam, od-ocağım,
qoy mənə qalsın.

Bir vecsiz, bir miskin görmədim,
Allah,
Günəşin altında mən sizin kimi.
Sədəqə verilmiş əkin-biçinə
Siz fağır-fağır göz dikmədinizmi?!
Sizin var-dövlətiniz
yoxsuldan yoxsul;
kasıblığa necə dözən oldunuz?
Yoxsullar ovunmaz,
ümid qarısında gəzən oldunuz.

Bilməzdim
hələ körpə olanda,
o döyükdən gözlərim
Günəşə doğru
boşalanda, dolanda
bir qulaq olacaqdım
ahımı eşidənə;
bir ürək olacaqdım
gördüyüm dərdçəkənə.

Köləlikdə ölümdən
xilas etdi kim mənə,
kömək etdi mənə kim?
Allahlarla vuruşan
Divlərə qarşı çıxım?
Demədimmi hər şeyi
Mən özüm başa çıxım?
Əməyi itkin canım,
sən odlara qalandın.
Vecsiz-vecsiz yatanın
“sağ ol”undan nə qandın?
Sənə alqışımı verim? Niyə?

Yüngülləşdin,
yoxsa
 şələləndin əzabla?
Göz yaşını sildinmi
bircə əzab çəkənin,
 ya
düşdün qara-qorxuya?
Hər şeyə qadir Zaman
məni İnsan yaratdı;
Mənə, sənə, bəlkə, bu,
taledən bir qismətdi?

Bəlkə, güman edirsən
nifrət edəm həyata?
Çöllərəmi düşüm mən
bütün arzularıma
çatmayım, çataçatda?
Oturmuşam burada:
İnsan yapıb,
 baxsana,
Mənəbənzər İnsana.
Məntək o, bir nəsildi,
Zülm çəkib,
qan-yaş töküb,
yeyib-içib,
sevib,
 sevəni kimi,
tək, məhəl qoyulmayıb,
ona da sənənin kimi!

İSMARİŞ

Mənim qədim, mənim ulu İncilim,
yənə üz tutmağa hazırım sənə;
nə xoşdur səninlə dinim-dincəlim,
bunu ona görə yazıram sənə.

Mən daş-qaş gətirdim, şərab daşdım,
qoydum hamısını bura beləcə.
Necə düşündümsə, elə yaşadım,
təsvirim odlarda dura beləcə.

Bu sərvəti aşib-daşan elədim,
döndərdim ən böyük şöhrətə, ada.
Bəşər övladına nişan elədim,
düşməsin şöhrətdən, şandan dünyada.

Kim ki yol göstərmir, ancaq səyi var,
məni, səni kimi onun nəyi var?
İşə qiymət versə bir razılıqla,
sıxıntı keçirməz, yaşar qılıqla.
İrişib ağartmaz çürük dişini,
gəlib özü görər öz biş-düşünü.

Bir bud qamarlayıb, əsnəyib-əsib,
yaxşıca-yaxşıca doğrayıb, kəsib,
dözməyib, hər şeyi tamam unudub,
həmişəki kimi çeynəyib-udub,
doldurub qədəhi ağzına kimi,
yanıqlı-yanıqlı o içmədimi?

İçib ağzını da yaxadı bərk-bərk,
bir dəfə yox, neçə dəfə silərək.

Varlıq bir kitabdır – sirri açılmaz,
gah anlaşılındır, gah anlaşılmaz;

Nə çoxdur könlünün arzu-diləyi,
nə səbəb sevincə, dünyanın nəyi,
bu Günəşin nuru, bu da ağaclar,
bu dərya kənarı, bu yal-yamaclar
sənin ürəyində gəzib-dolaşdı,
Banks, Solandertək¹ hara yol açdı?
Sən nəyi hiss edib, nəyə gəlirsən,
öz qiymətini ki özün bilirsən.
Bu, sənin xanımın, bu, sənin itin,
bu da fərəhidir gözəl xilqətin.
Bir xoş duyğu kimi gəzib yolları,
elə bil, cənnətdən tapdın onları.
Allah qismətimi iz salıb zərdən,
iz salıb Dünyaya ləldən, gövhərdən;
Qoyma nə Roma, nə Maqna Qrasiya,
qoyma ürəyini kefdən qarşıya!

Ana Təbiəti hər kim ki haqlar,
boğmalı qədəhdə bir dünya saxlar.

BİR ŞƏKİL

(və ya bir əcnəbi rəfiqəyə)

Bu sehrli güzgüdə gör nə müddətdi
necə zərif, necə lətif biçimdə,
xəyaldır Allahın qanadı altda
bizim qız dostumuz qəhər içində.

Düşüb tufanına ömrün-günün də,
gör necə çırpınır, gör necə də, ah;
bir sənin şəklindir onun önündə,
bir də dərdimizi bölən o Allah.

¹ Banks və Solander ilk dünya səyahətlərini (1769–1771) Yamaykaya etmişlər.

Düşün, nələr duydum, düşün, nə yaptım
ruzgarın örtüyü, tülü altında.
Eşib-eşələyib bir şəkil tapdım,
səngiməz vulkanın seli altında.

QƏNİMƏD¹

Sən Dan yeri kimi
dilim-dilim,
alov-alov yanırsan,
Yazım-Baharım mənim,
Sevdiciyim!
Yanmayan canı
canını sanırsan?
Əbədidir ılıq, isti nəfəsin.
bu nəfəsdən yaranan
hər duyumun, hər hissini.
Sənən üstə gül-çiçək,
çəmən-çayır, çöl durur.
Gəlişin ürəyimə
sevinc, fərəh doldurur.
Ay həddi yox, hədəri yox,
ay qənirsiz, qədəri yox –
Gözəllik!

Mən sənənin qoynuna
girə biləydim!

Kaş ki sənənin qoynunda
əldən-dildən düşəydim!..
Varlığımıza dolaydı
otun, gülün, çiçəyin,
otdan, güldən düşəydim;

¹ *Qəniməd* – Zevsin Yerdən oğurladığı, Getenin də təbiət təranələrini yara-
darkən coşqunluqla vəsf etdiyi, insanda ən yüksək mənəvi ruh, fərəh doğuran,
yerə, göyə ötir və gözəllik bəxş edən ən gözəl oğlan surəti

Qəlbimi ovudaydın,
sinəmi soyudaydın,
sevgili sabah mehım,
səhər küləyim!

Bülbül çənli dərədə
için-için ötəydi!..
Görəydim dərə gözəl,
ətək gözəl ətəkdi!

Gəlirəm! Mən gəlirəm!
Hara? Hardan gəlirəm?

Yuxarı! Yuxarı can atmaq gərək!
Buludlar göyləri laybalay çata;
sallana bir sevda, bir dəli istək,
bu nurlu gəlişdən mənə pay çata!

Sarıla-sarıla,
sarmaşa-sarmaşa
qalxam yanına,
istəklım, sevımlım,
Hakimi-mütləq
Müqəddəs Ata!¹

FAYTONÇU KRONOSA

Di tərən, Kronos!
Haydı, haydı, irəli,
gurultulu bəxtəvər!
Yorta-yorta di tez ol,
aşağı enəcək yol;
yerişin ləng yerişdi,

¹ Burada xristian allahı deyil, həm də təbiət nəzərdə tutulur ki, Spinoza və onun ardıcılılarına görə Gete səcdə edilən səcdəgahdan da yüksəkdə durur.

bu yerəşdən, yürüşdən
başım dolandı,
ayaqlarım sürüşdü.

Yenə mən əsə-əsə,
baş sındıra-sındıra
Həyatın qoynuna atılam gərək!
Nəfəs də-rə-də-rə,
soluq ala-ala,
yorğun-yorğun
dağlara-daşlara qatılam gərək!
Tənbəl-tənbəl yox, bəri
cəhd edəm, can atam
bir ümidlə yuxarı!

Uzaq, uzaq
saygılı, parlaq,
məğrur bir baxış
hər tərəfdən, hər yandan
Həyatın dibinə axmış!
Ölməz bir ruh gəzir
dağlardan-dağlara, hətta
əzabdolu həyatda.

Çardağın bir böyründə
səni qara basmasın.
Ümid verən, vəd verən
saf, duru bir baxış
o qızın ayaqları altdadır.
Cəld aşağı düş,
Günəş öləziyir,
Gün batır.

Gümrah ol, özünə gəl!
Mən də,
 mən də, Gözəlim,
bu köpüklü,

aşıb-daşan içkidən,
cansağlığı – baxışdan
özümə gəlim!
Hələ Günəş batmadan,
hələ çeyilliyin də,
çənli-çimli iyin də,
qocalıq əl çalmadan,
çənəmiz boşalmadan,
sümük də kövrəlmədən,
məstlik, süstlük gəlmədən
sonuncu işartıya
dönüb baxa biləydim.
Gözümdə od dəryası,
huşu başdan ələyən
bu heyrətdən, dəhşətdən
yenə çıxı biləydim...

Dağ başından gur səslə
hay ver, faytonçu, hay ver,
Cəhənnəmə əyan olsun:
Biz gəlirik!
Meyxanaçı da başlasın,
fərq qoymadan bizi
qapının ağzındaca
güləruz qarşilasın.

SƏNƏTKARIN AXŞAM SƏRGİSİ

Ah, içimdən qopub gələn əsərim,
ah, bu əsərin də qədri-qiyməti!
Şəhdi səndən olan şirin-şəkərim,
mənim barmağımdan süzüldü, nədi?!

Uçunsam, titrətsəm, əssəm də bütün,
heç yerdə qoymaram fəqət tək səni.

Təbiət, gördüyüm, bildiyim üçün
tərənnüm eləyəm mən gərək səni.

Dönürəm o ötüb-keçən illərə,
ağlım, fikrim, hissim harda dolaşsa,
harda quru yer var, o quru yerə
bu ilham bulağım axıb yol açsa, –

Təbiət, həsrətin canda, ürəkdə,
əzizdən əzizsən hər yönə görə!
Havası çalınan min bir tütəkdə
çağlayan çeşməsən sən mənə görə.

Mənim Qüdrətimi gözünmü görmür,
ağlım bu qüdrətə nur salacaqdır.
Darlığa sığmayan bu qısa ömür
əbədi varlığa ucalacaqdır.

DƏNİZDƏ

Təzə cana gəlləm, təzə qüvvəyə,
Dünyanın dadını alsam qoynunda:
Təbiət, qucağın gözəldir deyə
qalsam qucağında, qalsam qoynunda!

Dalğalar qayığı yuxarı atır,
hər avar səsində bir ahəng çağlar.
Bizim bu səfərlə baş-başa yatır
göylərə baş çəkən dumanlı dağlar.

Ay gözüm, nə oldu, yumuldun yenə,
süslü uyqularımı gəldi üstünə?
Çəkil, çəkil, röya, şirin olsan da,
sevda var, həyat var burda bu anda.

Axıb köçən ulduzlar
ləpələrdə sayrışır,
baxıb keçən uzaqlar
çən-dumana qarışır;
meh danüzü səhəri
oxşayanda körfəzdə,
yetişmiş bar-bəhəri
cilmənin dənizdə.

TƏZƏ SEVDA, TƏZƏ ÖMÜR

Ay ürəyim, nolub sənə?
saldım ahdan aha səni?
Ayrı aləm dolub sənə!
Tanımıram daha səni,
nə sevmişdin, hər şey getdi,
o çəkdiyən cəhd, səy getdi,
getdi dinclik, getdi o dəm,
bundan sonra sənə nə qəm!

Edər səni, məftun etsə,
bu yaşının çiçək vaxtı.
O gözdolu mərhəmətsə,
bu yaxşılıq xoş bir baxtdı.
Mən onlardan kənar qaçsam,
gen dolanıb, gen dolaşsam,
ayrı düşsəm bircə an da,
geri dönməz yolum onda.

Bu nə sehr, bu nə ecaz,
sehrin sınımaz sirr bağımı?
Kəsdi yüngül, əcəb bir qız
bir hökmə qabağımı:
Ömür sürdüm bu üsulla,
sevda dolu bir ovsunla,

nə böyükmüş bu möhnət, ah!
Sevda! Sevda! Məni burax!

LOTHENƏ

Özgə bir büsatda, ayrı bir kefdə
həyəcan içində yenə mən səni –
bu doğma ocaqda, bu doğma evdə
səni düşünürəm, ah, Lothen, səni!
Sirli, süslü axşam şəfəqi kimi
hörmətlə əlini uzatdın bizə.
Hər göz təbiətin gül düyməsimi,
gördüyün cığıra, gördüyün izə
açıb xəfif-xəfif, açıb səirsən.
Onu da, onu da bu xoşhallıya,
yarımış bəndənə sən göstərirən.

Nə yaxşı, mən səni tanımamışam
gördüyüm ilk çağdan, ilk andan bəri.
Əsilli-nəsilli körpə sanmışam
ağzımda xoş sözüm olandan bəri.

Bizi bu dünyaya gətirənlər də
bir dəfə dünyaya gətirdi bizi;
böyüdüb ərsəyə yetirənlər də
sakitcə həyata ötürdü bizi.

Yuyub yüz min dalğa, yuyub bizləri
yuyub, təmizləyib o vaxtdan bəri.
Çox şeydə əməlisaleh olmuşuq;
birini xoşlayıb, birini seçib,
birindən adlayıb, birindən keçib
özümüz özümüə valeh olmuşuq.
Bunlar da anbaan, saatbasaat
yüngülcə bir duyğu, bir hiss gətirib:

bizə aydın olub nədir bu həyat,
nəyi götürmüşük, nəyi ötürüb,
nəyi ötürmüşük, nəyi götürüb;
bunları sərt dünya üsula çəkib,
yuyub yerli-dibli qüsula çəkib.

Mən yaxşı bilirəm bu necə ahdır,
bilsən, içimizdən nə qəmlər keçir?
Lothen, fikrimizdən kimlər agahdır,
Lothen, könlümüzdən de, kimlər keçir?
Ah, bu yaranışdan doğan qismətin
dadını-duzunu bilə biləydim.
Dərdini-qəmini bu Təbiətin,
bir də fərəhini bölə biləydim.

Boş yerə dolaşmır, gəzmir aləmi,
göz gəzir, göz görür, hər şeyi seçir,
Sənlə ömrün-günün hər gözəl dəmi
beləcə boransız, tufansız keçir.
Dünən olan kimi səni bu gün də
bir kefsizlik sıxır, bəd əhval sıxır;
o ehtiram ki var sənin özündə,
yenə də səndədir, o, səndən çıxır.
Söylə, bunlar sənin ağır-acınının
önündə tərs qərar deyilmi indi?
Ya bir fərəhinin, bir sevincinin
günündə kəc rəftar deyilmi indi?
Ürək qıfıllanıb, bağlanıb burda,
ağıl da, kamal da saxlanıb burda.

Səni belə gördüm, belə kəşf etdim,
Mən sənin yanından bax belə getdim.
Bu qədir-qiyməti gərək biləm mən,
Gərəkli, gərəkli, gərəkli budur:
Sənə seviləm mən,
səni sevəm mən!

Ah, xeyir-duamı mən hər dəm verib,
yalvardım Göylərə belə, mən belə:
sənə istədiyini bir həmdəm verib,
yaxşı ki bu göylər bu gündən belə.

BELİNDENƏ

Niyə çəkdi mənə bu cah-calala,
sən çəkdi necə?
Əla oğlan idim, saldı bu hala
bu qəmli gecə.

Xəlvətçə odamı bağlayıb yatdım
ay işığında,
mürğülü çağında nələr yaratdım
mürğü çağında.

Xəyallar qoynunda bu xoş dünyada,
bu xoş saatda,
mehriban çöhrəni gördüm rüyada
sinəmin altda.

Bol-bol nur çilərdin kart masasına,
mən həmin oydum?
Üzüb mənə, mənə nə əsasına
üz-üzə qoydun?

Baharın hüsnümü güllük-gülzarlıq
çöldə-çəməndə:
hardasan ey Mələk, ilahi Varlıq,
Təbiət hardasa, ordasan sən də.

İZTİRABIN NƏŞƏSİ

Yox etmə gəl, yox etmə gəl
Bir müqəddəs məhəbbətin göz yaşını.
Qurudarsan, o gözlərdə kainat da geyər qara,
Dünya dönər boş məzara.
Yox etmə gəl, yox etmə gəl
Göz yaşını ülvyyətin,
pak, əbədi məhəbbətin.

“EQMONT” DAN

Nəşə dolu,
qəm dolu,
fikir-zikrdən
dolu olasan...
Nəşə ələ gətirib,
gah tapıb, gah itirib
dərd-ələmə dolasan;
Kefin göylə əlləşə;
Sevib yalqız qalasan,
can qüssəyə qərq ola.
Sevəsən, o sevginin
Sevgisi də dərd ola.

DAĞLARDAN

O vaxt ki sevmirdim, Lilim, mən səni,
nə ləzzət vermişdi bu baxış mənə!
O vaxt ki sevmirdim, Lilim, mən səni,
günüm necə keçib, necə xoş mənə?

PAYIZ DUYĞUSU

Sən ey zümrüd yaşillıq,
pəncərəmə sarmaşan
gömgöy üzüm talvarı!
Xışiltıyla tərpedir
sizi göyün ruzgarı.
qaynayıb daşan,
sıxılıb düşən,
bir-birinə bənzəyən
tez dəyən, tez yetişən
şəfəq dolu gilələr!
Gilə-gilə sizləri
Günəş Ana yetirdi.
Ay sehrli nəfəsiylə
sizə sərinlik verdi
nurlu baxışlarından.
Gözlərə bax, gözlərə,
şeh çilənib sizlərə,
Bir əbədi sevginin
Axan göz yaşlarından.

SƏYYADIN AXŞAM NƏĞMƏSİ

Yolçusu mən oldum bu dağın-düzün,
tüfəngim ayaqda, ayağa qalxdım.
Elə nurlu idi onda ay üzün,
elə şirin-şirin üzünə baxdım.

İndi sən gəzirsən tək-tənha, gülüm,
çıxırsan hər dağın, düzün önünə.
Mənim gözdən iraq, yox olan şəklim
görən heç gəlirmi gözün önünə?

Adam ki dünyadan heç nə götürmür,
candan can əskilir, cana qəm dolur.
Demə Qərbdən Şərqə ağılı itirmir,
kim səni itirir, kim səndən olur.

Səni düşünmək də tək mənə düşdü,
elə bil, Ay gördüm, boş dolaşmadım;
bir əmin-amanlıq eşqinə düşdüm,
bu da necə oldu, mən baş açmadım.

LİLİ BAĞI

Yoxdur heyvanxana, yoxdur heyvanat,
deyəsən, Lilinin gül bağına çat!
Bir belə qəribə heyvanlar ki var,
özü bilmir hardan yığışıb onlar.
Gör necə səkirlər, necə qaçırlar,
çalınıb-çırpınıb qanad açırlar.
Bu yazıq prinslər nə günə düşüb,
səngiməz sevginin sehrinə düşüb.

“Pəri kimdir? Lili?” – Sorma ah, onu!
Kim bilmir ki sevir bir Allah onu.
Elə ki görünür qapı-bacada,
əldə yem səbəti, bir balaca da,
bir vurhavur olur, bir vur-çatlasın,
siz bu vurhavura bir qulaq asın!
Bu nə gurultudur, bu nə şaqqıltı,
bu nə iniltidir, bu nə qaqqıltı!

Bütün ağaclar da, bütün kollar da
şüy atıb, boy atıb canlanır burda.
Sürüylə döşənir ayağı altda
Nə qədər heyvan var, balıqlar həтта,
çıxarıb başını hovuzdan, budur,

ütələk-ütələk yem alıb udur,
elə bil, xoş gəlir Allaha da bu,
bilinmir heyvanın heyvan olduğu.

Quru salamın yox, qürrə yerişin,
iş ki belə gedir, kinlə nə işin?
Yandan dürtmələyib, yandan dürtülüb,
böyründən-başından basıb-götürüb,
sıxıb-sıxcalayıb, qısnayıb-qısıb,
didib-didişdirib, qızışıb-qızıb,
hamısı bir parça çörəkdən ötrü
rəhmlı bir əldən, ürəkdən ötrü,
Elə bil, Allahın sevgisidir bu,
Onun qismətidir, onun ruzusu.

Görkəm də belədir, avaz da belə,
nə zaman ki onlar dinir: qıyhaqıy!
Yupiter qartalı tac qoyub gələ,
gələ Veneradan bir cüt göyərçin,
gələ tovuz kimi naz-nazla belə.
Səsləri gələndə uzaqdan mana,
elə bil, təzədən gəlirəm cana.

Onun meşəsi var – gecədəngəlmə,
gecədə ayısı – meşədəngəlmə,
yöndəmsiz, təhərsiz bir əyripəncə,
gəldi, iş xoşluqla qurtarmaz, məncə;
teyləyib-tələyib nəre çəkincə,
başqa birini də bura çəkincə,
doğru-düzgün yola, dövrə çəkincə
nələr, nələr görüb, nələr çəkərsən,
nələr çəkdiyini bilsən əgər sən!
Nə gözəl, nə qəşəng göründünüz, ah,
belə gözəlliyə mən varmaq üçün,
qanımlı verərdim, qanımlı, vallah,
sizin çiçəkləri suvarmaq üçün.

Sizlər ki dediniz: mən! Necə? Kim? Mən!
Varmı məndən qeyri bir savayı mən?
Çox əcəb, ağalar, yaxşı, ayı – mən!
Ayaqlarım bağlı, bağı ipəkdən.
Bu tora düşmüşü ələ keçirib,
elə necə varsa, elə keçirib,
söylərəm ayrı vaxt bunun üçün də,
çırpınım qoy bu gün fərəh içində.

Gör ha, dura-dura, mən bir bucaqdan,
qaqqıltı eşitdim xeyli uzaqdan,
gördüm pırıltıyla, gördüm uçan var,
gördüm pərvazlanıb qanad açan var,
döndüm elə, döndüm belə,
qıy da çəkdim gələ-gələ,
gah irəli, gah da geri
ha boylandım,
ha teyləndim,
görəmmədim həmin yeri,
girəmmədim o mənzilə,
elə qaçdım, elə qovdum,
axır qaçıb-qovan oldum.

Sonra birdən coşub, birdən qızışıb,
İlahi Varlığın burnundan düşüb
yarandı bir doğma, bir iç havası.
Sən səfehşən, ağciyərsən, balası!
Bu da dələ! Fındıqqıran, qozqıran!
Tüklü peysərini qaşayıb cıran
mənəmmi – qulluğa, xidmətə möhtac,
ayaqda dayanan hər çəlik ağac
umu-küsü edib danladı məni.
Qaçdım, elə qaçdım Boylinqi qoyub,
qoyub məxmər otu, atlaz çəməni.
Şümşad ağacı da burnumu ovub,
bir qalın, qaranlıq kolluğa qovub
çəpərdən keçirdi, hasardan atdı,

hələ xalxaldan da məni adlatdı.
Çəpərin biri ki haqladı məni,
o biri çəpər də saxladı məni.
Qoymadı sıçrayım, qoymadı koşum,
yoruldum-usandım, bu da duruşum;
boğazdan yuxarı gedirəm hələ,
ağladım, sıtqadım, yarımcan oldum,
Ah, bu müsibəti nola o, bilə,
çinisi çatlamış gil ovdan oldum.

Sardı varlığını bir gözəl duyğu,
bir dəfə nəydisə, noldusa mənə,
oxudu sinədən səsinə uyğun,
o sevdiyim səsi dinlədim yenə.
Hava бүркү idi, qanlı-qadalı
qəlbədən oxudumu, duyam o halı?
Gördüm ki gəzirəm,
kolluğu-kosluğu basıb-əzirəm,
kol da qaçdı məndən, ağac da endi,
nə qədər heyvan var,
nə qədər can var
onun ayağına gəlib dözəndi.

Gördüyü nədir bax:

“Divdir görkəmdə,
bu da bir hənəkdir, hənəkdir ancaq!
Bir ayıya sığaldır,
bir köpəyə zavaldır,
qıllı, kələ-kötür, donqardır həm də!”
Onun kürəyində ayaq döyür o;
hələ bir zikr edir: cənnətdə olum!
“Ağlını başına yığsan”, – deyir o,
içdən-içə baxır, – içəri dolum!
Öpüb çəkməsini altla, dabanla,
yaladım ayitək ədəb-ərkanla;
Usdufca tərənib, usdufca dinib,
onun dizlərinə mən dirsəklənib,

fürsəti vermədim əldən bu gün də,
görüm nə baş verir gözüm önündə.
Bir boş hərəkətdən, bir küt zərbədən
qulağımın dibi gicişməmiş, mən
Deyingən olmuşam,

“of, ah” olmuşam,

bəxtəvər başıma, bu xoşbəxtliyə
təzədən, təzədən ürcah olmuşam.
Hələ məndən gözlər bir zarafat da:
Allons tout doux! Eh la menotte!
Et faites Serviteur,
*Comme un joli Seigneur*¹.

O, bunu istəyir oynaya-gülə,
aldanmış səfehə tək mənəm ancaq,
verdiyi xeyirsiz bir şeydir hələ,
onu da o, məndən geri alacaq.

Nədən şirin olur bu Eşq, bu İlqar,
əjdaha ağızından alınıb qalan,
damcısı barmağın ucunda olan
bir şüşə alovlu balzamu ki var,
baldan da ötədir, bənzəməz bala;
süzülüb məni ki qərq edir qəmə,
ondan kənar gəzib qaçsam da yenə
elə bənd olmuşam, elə bağlanmış,
mən köksü dağılmış, canı dağılanmış,
Çəksəm də hər sevinc, hər əzabını.
Hərdən də aralı qoyur qapını,
Acı baxışından yan ötüm deyə,
guya, istəmirəm çıxım aradan.
Bu da mən! Sən son qoy bu işgəncəyə,
Sənin əlindədir, Ülu Yaradan!
Xəlq edib, azadlıq verdiyin üçün
neçə alqış verim, minnətdar olum!

¹ Di tərən, ağıllı oğlan (ol)! Ver pəncəni! Baş əy, kübarlara məxsus bir nəzakətlə

Kömək göndərməyin, yardımdan keçin,
əbəs yaranmayıb məndə “var”, “olum”,
əbəs yaranmayıb ruhum, bədənim:
hələ Qüdrətim var! Gücüm var mənim!

SƏYYAHIN GECƏ NƏĞMƏSİ

Ağacların başında
meh yox
adam hiss edə,
Quşlar susub meşədə.
sakitlik var, sükut var
dağın-daşın üzündə;
Gözlə bir az, vaxt gələr,
Uyuyarsan özün də.

LİLİ ŞÖNEMANA

Bu qarlı yaylada, bu qarlı yalda,
xəyalın yar oldu hər zaman mənə.
Bəyaz buludlardan yellənən yel də,
içimdən boylandı canhacan mənə.

Ürək bir-birini çəkdiyi gündən
İlahi diləklər nə dil açarmış!..
Yüngül sevişmələr sevgi önündən
qalxıb qaçarmış.

ŞTOLBERQLİ QRAFİNYA AUQUSTİNƏ YAZILMIŞ MƏKTUBDAN

Allah sevdiyinə verir hər şeyi,
ödəyir büsbütün ehtiyacını:
bir hədsiz sevinci, bir son istəyi,
bir də tükənməyən ağrı-acını.

ONUN KÖKSÜNDƏKİ NƏCİB ÜRƏK

Bir ağına gətir, bir düşün görüm,
Sən bizi bir cana bağlı görmüsən?
Eşqimi tükəndi bu gödək ömrün,
Sevdasına çoxmu möhlət vermişən?

Lili, səndən qaçsam..!
Vurduğun düyünlə, bağla bir yerdə,
O yad ellərdə
Dərə-təpə keçib orman ötməyə!
Yox, Lilinin eşqi mənim qəlbimdən
Bir belə tezliklə çıxıb getməyə.

Bəndini, bağını qıran quş kimi
Dustaq günahını, zindan arını;
Sürüyüb gəzəydi ormanlarını,
Bir qırıq ipciyəz qırılmış kimi;
O gördüyün azad quş deyil artıq,
Özgəyə verilib pay olmuş kimi...

HANS ZAKSIN¹ ŞAIRANƏ İSMARIŞI

Səhər-səhər tezdən hər bazar günü
qalxıb bizim usta çırpır üstünü.
Biz, çəkcik – nəyi var, açıb qapını,
qoyur sandığına iynə-sapını.
Kirlə önlüyünü çıxarıb yenə,
təmiz pencəyini atır çiyinə.
Qurtarıb büsbütün hər iş-gücünü,
dincəlik həftənin yeddinci günü.
Gəlir meyxanaya, beləcə gəlir,
bala-bala vurub, keflə dincəlik.

Gün çırtır, elə ki görür yaz olur,
bu dinclikdən sonra iş-güc doğulur:
O duyur, hiss edir, sevir, yaşayır,
beynində min dürlü fikir daşıyır.
Kiçik dünyasından verir nəyi var,
öz içindən gələn öz istəyi var.

Gözlərinə bir bax: ağıllı, dərin,
bax, o şəfqət dolu məsum gözlərin
hər şeyi diqqətlə izləməyi var.
gözüaçaq olub, gözləməyi var.
Dili bir az acı, istiot dadımlı,
ancaq səlis, rəvan, sözəyatımlı.
İlhama nəşədən fərəh sardı o,
bir meistersenger², nəğməkarı o.

Budur, gəlir bura bir cavan gəlin,
köksü köynək yırtan yumru gözəlin
ətək yellətməyib, yan oynatmayıb,
göz də süzdürməyib, qaş da çatmayıb,

¹ *Hans Zaks* (1494-1576) – mahnı ustalarının ifasını, teatr tamaşalarının yarışını öz sənətində birləşdirib bir sıra əsərlər: mahnılar, faciələr, məzhəkələr və s. yazıb-yaratmış nümbərqli çəkməçi olmuşdur.

² *Meistersenger* – müğənni, tərənnümçü, ifaçı; klassik şair, nəğməkar (*alm.*)

ayağını yerə bərk vurmağı var,
qarşında qəməzsiz şux durmağı var.
Gör necə imkan var onun əlində,
zərbaftalı kəmərcə belində,
başından çiçəklər, güllər tökülər,
gözündən tor günə şəfəq sökülər;
görüb namuslu bir qız olduğunu,
Təmizkar, qulluqdar sayıblar onu.
Ədəb-ərkanla ki içəri girir,
nə söhbət doğurur, nə söz gəzdirir.
Beləcə gözəldir, necə vardısı,
belə tanınardı, tanınardısı.
O, dilə gəldi ki: “mən səni seçdim,
səninçin çox sirli dünyalar keçdim,
Hər aydın düşüncə, hər dürlü fikir
uğursuz işlərdən səni yan çəkir.
Bilsən ki, bir kimsə qol-qola gələr
nurlu baxışından fərəh tökülər,
bir yazıq, bir fağır görsən əgər sən,
dərđini dərđintək yanı bölərsən;
gərək saxlayasan namus-arını,
yaxşı-yaman – nə var, olanlarını;
Mərđlərə can qurban, mərđ elə mərđdir,
namərđdə “namərđsən” demək də dərđdir.
Hənəksiz, hiyləsiz, həddi aşmadan,
bəzək-düzək verib, düzüb-qoşmadan
olanı görsəydin, ancaq önündə
Albrext Dürer¹ onu gördüyü gündə:
Sizə sonsuz həyat, mərđlik, ləyaqət,
daxildən gələn güc, dözüm, dəyanət!
Qoy ulu təbiət tutsun əlindən,
Baş çıxar dünyanın gəlħagəlindən.
Yaşasan hər anı, hər xoş saati,
sənə göstərər o, bütün həyatı.
İnsan hansı bezin qırağıdır gör,
əməli özünə gözdağıdır, gör.

¹ *Albrext Dürer* (1471-1576) – İntibah dövrünün tanınmış alman rəssamı

Təhriki, təkidi, təzyiq-təlaş,
atmağı-tutmağı, dava-dalaşı
sahmansız ev-eşik havası kimi,
qarışib qarışqa yuvası kimi!
Ancaq səndə hər şey baş verən tək,
görsəydin sehrkar sırr görünən tək,
hələ yapıb bunu yer övladına,
quyruq da qoşardın onun adına.
Açır pəncərəni, o açır bu dəm,
bax, ona görsənir ayrı bir aləm.
Nə qədər canlı var göyün altında
çağrılmaq istəyir tək öz adında.

Qəribə görkəmdə, əcəb biçimdə,
Bizim əziz usta fərəh içində
elə ki boylanır başqa bir yana
ağbirçək bir qarı¹ yanaşır ona:
Tarix adlandırır, mifbilən deyir,
Təbiət elmində yüksələn deyir
heç nə artırmadan,
heç nə yatırmadan...
Sürünə-sürünə elə ki gedir,
bir böyük lövhədə² belə həkk edir:
Tanrım ağıl versin oğul-uşağa,
baxsın uzunqollu qırçın qolçağa,
Adəm, Həvva³ Cənnət, İlan, Əjdaha...
görsün Atam Allah, görsün bir daha
Sodom, Homoranın⁴ sonku halına,
on iki gəlinin gül camalına;

¹ *Ağbirçək qarı* – incəsənət və elm ilahəsinin gəlişi: şeirdə həm tarix, həm də çox güman ki, Hans Zaksın doqquzuncu ilahə ilə görüşü təsvir olunmuşdur.

² Üzərində şəkil qazılmış qədim ağac lövhə – Hans Zaksın poetik istedadının şərhində mühüm rol oynamışdır.

³ İncil və Tövratda Adəm və Həvvanın cənnətdən qovulması; Sodom, Homorra şəhərlərinin süqutu Gete tərəfindən şərti olaraq bəşər günahının nəticəsi kimi qələmə alınmışdır.

⁴ *Sodom, Homorra* – qədim mənbələrə görə əhalisi pozğunluğa qurşanmış şəhərlərdir; buna görə də göylərdən (Allah tərəfindən) göndərilən odla yanib külə dönmüşlər.

sonra da cürbəcür qan-qada, ölüm...
on iki zalımdan törəyən zülüm,
on iki xəcalət, on iki də ar,
qana yerikləmiş on iki qəddar;
haqlı cəzasını Allah yetirən,
bizim ağalardan “düz söz” gətirən,
Dünyanın işindən narazı olan,
olan gərdisindən murazı olan,
ibrət alıb gələn, dərs alıb gələn,
Ruhdan düşən Peter¹ keçisi ilən.
Gəl indi sən xoşla, gəl indi barın,
lətif geyimini zərif kübarın,
uzun ətəyini, zər köbəsini,
nağıla sığmayan gül libasını.

Bunları ustamız çox gözəl bilir:
uçunub sevincdən vəcdə ki gəlir,
xırda dükanını salır sahmana,
özgə bir yaraşiq qondarır ona.
O, belə yarıyır hardan gələrsə,
gözəlcə dəstirə, gözəlcə dərsə
nədir, elə odur, nədir qiyməti,
söylənir hər yerdə qədir-qiyməti.
Yummur gözlərini bunu duyalı,
bunaca köklənib fikri, xəyalı.
Zənglər, zıncırovlar çatmır dadına,
hər şeyi vurur o, qulaqardına.
Aha, bu da təlxək, durub irişir,
gülünc günə düşür kimə ilişir,
yüz hoqqa çıxarır o, gəlsə hara,
düzəldir yüz cürə hənək, masqara:
Dana quyruğundan bir qamçısı var,
meymunluq oyununun ilhamçısı var,
yumru, yastı, çolaq, uzundrazı,
hər dildənpərgarı, hər başdansası,

¹ *Sankt.Peter* – müqəddəs Peter; dünyanın xəlf olunmasına narazı olan apóstol-həvari (İsanın əfsanəvi on iki həvariyanlarından biri) nəzərdə tutulur.

arıǵı-uruǵu, yoǵun-yortanı,
aǵıllı, aǵılsız – əliçatanı,
Böyüyü, kiçiyi – kefləmələri,
toplayır başına ipləmələri,
oynadıb, araya qoyur onları,
su atıb hovuzdan, yuyur onları.
Birdən qurd eləyib, qurda döndərir.
birdən də ən müşkül işə göndərir.
Könlündən keçirmir bunları heç kəs,
gülünc günə düşür istər-istəməz.

Döyükür, döyünür, dönür dörd yana,
az qalır başı da dönə, dolana:
Söz tapıb, hamıya qatılsın necə?
Tez sapıb, sel-suya atılsın necə?
Necə istər qala təzə, əlüstü,
oynaya əlüstü, gəzə əlüstü!

Elə bil, sıyrılıb çıxdı buluddan.
bir mələk boylandı yuxarı qatdan.
əksi pəncərəyə çəkili kimi,
bizim xanımların şəkili kimi
aydınlıq gətirib, duruluq verib,
Haqdan bir düzgünlük, doğruluq verib,
Deyir: “Al canımı, candan payımı,
hər xeyir-duamı, haqqı-sayımı!
İçindən qovrulmuş bu od, bu ocaq,
yenə də müqəddəs bir od olacaq!
Həyat qovsa səni belədən-belə,
yenə də qalacaq qüdrəti ilə.
Elə ki mən sənin dünyana vardım,
yemək-içməyini seçib apardım,
qoy könlün xoş olsun nazpəri kimi,
şəhdə tər qönçənin bənzəri kimi.

Budur, dal qapını aşağı qatda
xəlvətcə göstərir evinin altda.

yan-yörəsi bağı, bağça-bağı var,
əyləşib o yerdə bir gözəl dildar.
gəndalaş kolluqlu arx qırağında,
ayrılıq dəmində, həsrət çağında,
gözünü zilləyib, boynunu burub,
Alma ağacının altıda oturub,
düşünüb-daşınır öz dünyasıyla,
dərib qızılgülün tər butasıyla
bir çələng bağlayır sərlı-sahmanlı,
yarpağı yamyaşıl, qönçəsi qanlı.
Görəsən kimindir, bu çələng kimin,
gül-çiçək çitənmiş çərpələng kimin?
Ümidlə, inamla köksü atlanır,
İçində özünə özü qatlanır.
Günü-güzəranı şirin-acılı,
bilmir istəyi nə, kimdən bac alı?
Bir belə işvədən, bir belə nazdan
bir fəryad qıy çəkdi dildən-ağızdan:
De, nədən qaşların belə çatılmış?!
Qısnanıb, qısılib, qopub-qatılmış
sənə, şirin sevdam, kimlər yar oldu,
bəxtindən yarıyıb bəxtiyar oldu?!
Hər şeyə hazırsan bir anda belə,
taleyi qarışıq olsan da belə,
üstünə yüngüllük ilk görünüşdən,
bir şirin busədən, bir bal öpüşdən
yarımış görsəydim yenə mən səni,
təzədən, təzədən, təzədən səni!
O ki qucaqlayar incə belindən,
yorğunluq kəlməsi çıxmaz dilindən.
mehriban qoynuna elə ki girər,
təzə ömür sürüb, təzə gün görər;
elə ki qayıdar cana cavanlıq
qaynayar qanında biclik, şeytanlıq.
dişləyib, döşləyib min bir oyunla,
oturub-duranda o gülqoyunla,
belədə heç vədə sevgi köhnəlməz,
soyuqluq şairin eyninə gəlməz.

Çünkü yaşayır o, sirli, sehrli,
başı ağ buludlu, ağzı xeyirli,
yarpağı həmişə yamyaşıl olan,
üstdə gələn nəslin yaddaşı olan
palıddan çələngi dürlü-dəyərlı:
Ustasını saya salmayan millət,
tanıyıb qeydınə qalmayan millət
qurbağa gölünə gömülər, əlbət!

XATİRƏ

Gəzməkmi istərsən uzaqları sən?
Yaxşılıq hər zaman yaxındadır, bax.
Təkcə xoşbəxtliyi tutmağı öyrən,
xoşbəxtlik burdadır, burdadır ancaq.

İNSAN DUYĞUSU

Ulu Tanrım, ulu Tanrım,
ey göylərdə olanım!
Səni yerdə bizlərə
verdi pürkamalımız,
müqəddəs amalımız,
Yerdə, göydə olanım!

SULAR ÜZƏRİNDƏ RÜHLƏRİN TƏRANƏSİ

İnsan ruhu
Suya bənzər,
Göylərdən süzülüb gələr,
Yenə göyə yüksələr.
Darıxıb geri dönər,
Torpağa, yerə enər.
Gözləri qamaşdıran
Gah şəfəq seli kimi
Zirvədən, dağdan aşar,
Dərələrə qovuşar.
Qaynayıb dalğa-dalğa
Pənbə buluda dönər,
Yamaclarla sürünər.
Şəffaf, şüşə buz olub
Çaylara örpək çəkər,
Əriyib həzin-həzin
Yenə torpağa çökər.
Sel olar, gurlar axar,
Çırpılar qayalara
Nəhəng daşları yıxar
Gah qabarar, gah enər,
Göylərdən gileylənər
Ləngərləyər, düzələr
Süzülüb sızqı-sızqı
Çəmənə, çölə dolar
Üzü gümüşü ayna
Böyük bir dəniz olar.
Əks edər səmalara
O nurlu simaları.
Küləklərdir dalğaların
Sevimli, əziz yarı,
Salıb öz ağışuna
Qucur tez-tez onları.

İnsan ruhu, sulara
Necə də bənzərin var!
Tale, səni küləyə
Yalnız bənzətmək olar!

QƏRİBİN GECƏ GÜMÜLTÜSÜ

Sən Göydən gələnsən, Göydən gələnsən,
hər ağrı-acını bilib görənsən,
bədbəxtə bədbəxtlik çəkib bölənsən,
xoşbəxtə ikiqat xoş bəxt verənsən.
Ah, nəyə gərəkdir bu səbri-cəfa?!
Qəmmi, dəmmi düşdü boynuma mənim?
Gəl, şirin zövq-səfa,
gəl gir qucağıma, qoynuma mənim.

MİNNƏT

Pəncərədən baxan qız,
ay eyvana çıxan qız,
Qaratelli gözəlim!
Bu, yoxsa boş yerədir?
O ki mənə görədir,
qalxsın qapı kilidi,
qoy mən çıxım yuxarı,
orda bəxtəvər olum,
orda yarıyım barı!..

SİZƏ DEYİM...

Qoy mən deyim bunu, söyləyim bunu:
zəhmətlə əkdiyim əziz ağaclar,
Sabah yuxusunu – şirin yuxunu,
siz verdiniz mənə əsib o ki var.
Ah, kaş biləydiniz, necə sevirəm,
sevirəm mən, məni bir də sevəni.
Çin olan arzunu mənə çevirəm,
mənə çevirəm ki, sevələr məni.

Siz mənim qəlbimdən hey boy atdınız,
gömdüm kökünüzə sevinci, qəmi.
Yəllərin başında at oynatdınız,
yəlləri yordunuz elə-beləmi?
Kölgə də saldınız, bar da verdiniz,
sizə şər yazıb-yaradaydım kaş!
Hər gün yeni sevinc – var da verdiniz,
hər gün barınızdan mən dadaydım kaş!

ŞARLOTTE FON ŞTAYNA

GÜL-ÇİÇƏK GÖNDƏRDİM...

*Gül-çiçək göndərdim sənə rəqsinə
üstə səmə rəngli baftası, bağı.
Mən sənə əl verdim, sən özgəsinə
uzatdın əlini bir dostsayağı.
Bir sənə düşündüm, bir bafta-bağı,
bir də tənha qalmış odu, ocağı.*

USANMAZ MƏHƏBBƏT

*Yağışa, qara qarşı,
əsen ruzgara qarşı,
Buğu qalxan yağanda
dincəlmədim bir an da
çən-çisəyi görəli!
Haydı, haydı, irəli!*

*Günü günə caladım
çox belə dəmdən keçib,
canı oda qaladım
sevincdən, qəmdən keçib.
Ürək ürəyə yatdı,
bu da yönü-yöndəmi...
ağrı ağrı yaratdı,
Ağrı ağrı gündəmi!*

*Nədir, gərək qaçammı?
Ormana yol açammı?
Boşdur hər ağrı-acı!
Ömrün-günün taxt-tacı,
usanmayan səadət,
Sənsən, sənsən, Məhəbbət!*

BURDA KƏSİLSƏ DƏ AĞRILAR HƏMƏN

*Burda kəsilsə də ağrılar həməən,
kökləndi könlümə köhnə qəm çin-çin.
Onun xətinə yaşayıram mən,
yaşaya bilmirəm o xətir üçün.*

*

*Yollandım əvvəlki yolum boyunca,
sevdiyim çəmənim, çölüm boyunca.*

*Yorğun günlərimi ayda çimdirdim,
sıyrılib günəşin qoynuna girdim.
Yaşadım saf eşqlə, saf da ilhamla,
qonşuluq elədim
gah yatağan olan, gah zirək olan,
tək-tük ələ düşən, düzürək olan
əsl adamlar.*

*

*Qayalar qoynunda çiçəklər bitdi,
biz sənə gətirdik hər dənəsini,
Sevginin saralmış nişanəsini,
bu da sənə olan bir məhəbbətdi.*

*

*Bəxtə bax, gör məni qısnadı o da,
olanı-olmazı daşa vurdum mən.
Sevimli mələyim, yaşamırdım mən,
yaşadım durduğun daşda, qayada.*

*

*Ah, necə də sən məni,
mən də səni sevmişdim!
Yox, daha inanmıram
bu sevdaya, aha çox.*

*Ah, sən burda olanda
gördüm səni sevmirəm,
uzaqlarda olanda
sevdim səni daha çox.*

*

*Gəldim bura: ürək dolu, səbir az,
varlıq hicran, niyyət həsrət, qəm sinə.
Ay ürəyim, dincəl bir az, din bir az,
gərək yenə nəşə edəm mən sənə.*

*

*Gizlənmədim, bir yer gizləyə məni:
dürlü saraylardan uzağam bütün,
təki bu qayğılar izləyə məni,
bir də sənə olan bu məhəbbətim.*

DOĞRUDUR, MƏN SƏNDƏN UZAQ, UZAĞAM

*Doğrudur, mən səndən uzaq, uzağam,
ağzığünə dünya uzaqdı necə...
Nurlu ulduzlardan gen duracağam,
bağladım baxtına bu baxtı necə?
Mən səndə görünən ilkindi çağam,
varlığım bilmişəm o vaxtı necə...
Şərim-şəriyyətim, sözüm-söhbətim,
ümidim, gümanım, cəhdim, cürətim
tək səndən asılı, tək sənə bağlı,
Sənin həyatındır mənim həyatım.*

MEŞƏSULTANI

Kimdir gecəyarı at sürür belə?
Atadır, küləkdə öz oğlu ilə;
səbini qolları üstə saxlayıb,
bağrına basıb o, isti saxlayıb.

– Niyə gizlədirsən oğlum, üzünü?
– Ata, görmürsənmi gecəgözünü,
o uzunətəkli, taclı sultanı?
– Oğlum, mən görürəm qatı dumanı.

“Gedək, əziz balam, gəl gedək mənlə!
Gözəlcə oyunlar oynaram sənə;
yamacda çiçəklər, tər libası var,
Anamın zər donu, zər libası var”.

– Ata! Ata! Eşit, dayan, eşidək,
məni dilə tutur, deyir: “gəl, gedək”.
– Sakit ol, sakit ol, “gəl” nədir, bala?
Yel quru yarpağı titrədir, bala.

“Gətmək istəmirsən mənlə, ay quzum?
Layla deyər, oynar, oxuyar qızım,
gecələr yallıyla aparar səni,
gəl gedək, lap gəzər, lap arar səni”.

– Ata! Ata! Odur, gördün, bax, qızı,
o zülmət yerdədir meşəşah qızı?!
– Çox yaxşı görürəm oranı, oğlum,
qurumuş söyüddür, qız hanı, oğlum?

“Mən səni sevirəm, a gülcəmalım,
Xoşluqla gəlmirsən? – Qoy zorla alım!”
Ataaa! Tutdu məni meşəsultanım,
Meşəsultanıdır divan tutanım!

Dəhşət!!! Ata çapır çapdıqca atı,
elə ki güc-bəla qapıya çadır,
həyəət girməmiş, girməmiş, ancaq
ölür qucağında inləyən uşaq.

MÜĞƏNNİ

Nədir eşitdiyim eşik qapıdan,
qulağıma gələn nə səs körpüsü?
Gərəkdir səslənə sarayda bu an
nəğməylə süslənən nəfəs körpüsü!
Şah belə söyləyir, şahzadə gedir;
cavan-cahil gəlir, şah əmr edir:
pəsdən gələn səsə qərq edin məni!

Məndən salam olsun, nəcib ağalar,
Məndən salam olsun, gözəl xanımlar!
Nə ulu göylərdir! Ülduzlar yağar!
Kim bilir adını, necə adı var?
Saray başdan-başa dəbdəbə, calal,
yumub gözlərini sən gəl ləzzət al,
demə vaxtı deyil ləzzət almağın.

Süzdürüb gözünü xanəndə geri,
şux səslə oxuyur, bu nə çal-çağır;
İgidlər fərəhlə baxır içəri,
elə bil, göylərdən gözəllik yağır.
Bəs bu çal-çağırın ənamı nədir?
nəğmədən xoşlanan şah əmr edir:
o, zər boyunbağı gəzdirsən gərək!

Mənə vermə qızıl boyunbağını,
Sən onu qaldırıb igidlərə ver.
yağı cidasını, yad mizrağını
qıran boz üzlərə, sifətlərə ver.
Ver xəzinəçinə, qoy “sarın” olsun,
o, ağa-qızıla bat, varın olsun,
Qızıldan ayrıca tutsun yükünü.

Mən də oxuyuram, mən də ötürəm
budaqda yaşayan quşcuğaz kimi;
Sindən elə bir nəğmə gətirəm
bir vergi verilmiş pür boğaz kimi.
Bircə təvəqqəm var: mümkünsə əgər,
Şərab gətirin ki, dolsun qədəhlər,
Şaha şərab verim gümüş qədəhdə.

İçki nəşə dolu, içki dəm dolu!
Şən olmuş bu evə gəlsin fərəh də,
bu da bir xoşluqdur, xoş aləm dolu!
Məni düşündünüz, məni, eləmi?
sizə alqış verim, o Allah kimi,
bu şərəfə görə minnətdar olum.

MİNYON

MƏNİ DİNƏN BİLMƏ, MƏNİ SUSAN BİL

*Məni dinən bilmə, məni susan bil,
sirr mənim borcumdur, mənim vəzifəm;
İçimdə nələr var, sənə açsam, bil
bəxt bunu istəmir, tək bəxt, bəxtikəm.*

*Günəş şəfəq saçır, günəş nur saçır,
zülmət gecələrin ömrü gödəlsin;
sıldırım qayalar köksünü açır,
çəşmələr çırpınıb torpağa gəlsin.*

*Sevən dilə gəlir coşub-çağlayıb,
Sevən dinclik umur sevən qoynunda;
Mənim dodağımı andım bağlayıb,
Təkcə Allah açar, açsa onu da.*

KƏDƏR, QÜSSƏ, QƏM ÇƏKƏN

1

*Kədər, qüssə, qəm çəkən
bilər ki, bu həsrətdən
nə çəkmişəm, nə çəkəm!*

*Ayrılmışam sevincdən
bircə mən sevginkiyəm.
Dönüb-dolanan başam,
Mən içimdən yanmışam.
Gördüm göydən hər yanı,
gördüm məni sevənim
uzaqdadır, ah, təkəm...*

*Kədər, qüssə, qəm çəkən
bilər ki, bu həsrətdən
nə çəkmişəm, nə çəkəm!*

2

*Kim görüb həsrəti, kim görüb qəmi,
bilər nələr çəkirəm mən!
Ayrılib gələndə ayrılıq dəmi
sevincdən əl çəkirəm mən.
Boyladım o yana, o da göydəmi,
göylərə göz dikirəm mən.
Məni sevib-seçən – uzaqdır hamı,
uzaqda can sökürəm mən.
Qor dolub gözümə, içim od kimi,
odmu çıxır, od içimdən.
Kim görüb həsrəti, kim görüb qəmi,
bilər nələr çəkirəm mən!*

MƏN NECƏ VARAMSA, QOY QALIM ELƏ

*Mən necə varamsa, qoy qalım elə,
çıxartma (yaxasız) ağ köynəyimi!
Yaman tələsirəm o son mənzilə,
bu gözəl yerlərin gördüm nəyini?!*

*Orda bir balaca dinclik bulacam,
ordə görəcəkli günlər görəcəm;
sonra ağ kəfəndən azad olacam,
sonra əklilləri geri verəcəm.*

*Gəlir yerin-göyün səltənətitək,
Kişidir, qadındır, eyninə gəlmiş.
Nə bir büzməli don, nə də bürüncək
ordə ağ bədəni qoruya bilmir.*

*Baxma ki qayğısız ömür sürdüm mən,
ağrı da görmüşəm, qəm də əbədi;
yaman tez qocaldım dərdin əlindən,
dərdədən cavanlaşdım həm də əbədi!*

ARFAÇALAN

ÇÖRƏYİNİ GÖZYAŞIYLA KİM YEMİR?

*Çörəyini gözyaşıyla kim yemir?
Kim oturmur yatağında ağlayıb?
Ələmdolu gecələrdə inləmir,
Göyün sirli qüdrətini saxlayıb.*

*O, bizləri bu həyata atsa da,
ya günahlı, ya günahsız kefini
çəkən çəkib, qəm-qüssəyə batsa da,
Yerdən alar günahı heyfini.*

KİM TƏKLIYƏ BOYUN ƏYSƏ

*Kim təkliyə boyun əysə,
elə özütək olacaq;
ömür sürüb kim də sevsə,
dərd əlində tərək olacaq.*

*Burax məni, cəbri-cəfa!
Burax məni bircə dəfə.
təklənməsin sağım-solum,
onda çətin mən tək olum.*

*Sevən də var, gəlir səssiz,
can sirdaşı görün təkmi?*

*Onda məni gecə-gündüz
təklük dərđi üzəcəkmı?
Üzəcəkmı cəbrı-cəfa?!
Ah, nə ola, mən son dəfə
tək olaydım, tək qəbirdə,
tərpətməyın məni bir də!*

GƏZDİYİM QAPINI...

*Gəzdiyim qapını bir-bir sayımmı,
onları səssızcə güdmüşəm çox vaxt.
Verən əl verıbsə mənim payımı,
götürüb, dınməzcə getmişəm çox vaxt.*

*Bəxtəvər göstərıb özünü hərə,
kımlər ki üzümü görməyə çıxıb;
bir qırıq sıxıbdı gözünü hərə,
niyə ağlayıbdı, yaş nəyi çıxıb.*

İLK İTKİ

Ah, kim qaytarar, kim, gözəl günləri,
təzə bir sevdanın günüydü hər gün.
Kim qaytarar geri,
tək bircə anla,
o əziz günləri, gözəl günləri!

Yetişən yaramı yetirdim özüm,
itən xoşbəxtliyə yas da saxladım
hər gün təzə ahla, təzə amanla.

Ah, kim qaytarar geri,
o əziz günləri, gözəl günləri!..

ƏBƏDİLİK

Adam ki nəyi görür son məqamda, son anda
bağlayır bir taleyin, bir Allahın adına:
düz sözün, düz ilqarın gəlişinə varanda
dostluqda dönüklüyü heç salmayır yadına,
tənha düşüncələrdən işartılar vuranda
bu ülvî varlığın da söz qalanır oduna –
onda olur hər şeyim, vaxtım, zamanım gözəl,
anda anı kəşf etsəm, tapdığımı anım gözəl.

QOFT NƏĞMƏSİ

Get! Sözümə sən qulaq as,
ağlını da yığ başına.
Gedən günün qədrini bil,
gələn günü xoş qarşıla!
Xoşbəxtliyə salğa verən,
xoşbəxtliyə yol göstərən
Ülu bürclər, ulduzlar da
şahid olsun ağ gününə:
sən qalxmalı, enməlisən,
sən hökmlə dinməlisən,
sən tapmalı, itirməli,
ya qəm, ya dəm gətirməli.
Çalış, çarpış, çeynə, çəkiş,
ya zindan ol, ya da çəkic!

CAN YANĞISI

Dorisə

Tənəklər təzədən çiçək açanda
çaxırın çəlləkdə sıxılır canı;
Qızılgül təzədən alov saçanda
heç bilmirəm mənə nə olur onda.

Yanaqdan axanda göz yaşı dən-dən,
neyləyim, nə qoyub-götürüm yəni?
bir gizli arzudan, gizli diləkdən
sinəm oyum-oyum oyulur onda.

Axır ki söylədim özüm özümə,
düşünüb-daşındım, təskinlik hanı?
Elə gözəl günlər gəlir gözümə,
belə gözəl günlər zay olur onda.

GECƏ ŞƏRQİSİ

Bir him elə nazbalışdan,
oy, him elə nazla bir sən!
Lal oyunmda sən bu başdan
Yat! Daha nə istəyirsən?

Lal oyunmda sən bu başdan
Göydən gələn dua görsən
Yanıb sonsuz bir atəşdən
Yat! Daha nə istəyirsən?

Yanıb sonsuz bir atəşdən
ülviliyə çat, – deyirsən.
Yerdəki bu qat-qarışdan
Yat! Daha nə istəyirsən?

Yerdəki bu qat-qarışdan
ayır məni, ayıra bilsən.
Xoşhallanıb bu bərişdan
Yat! Daha nə istəyirsən?

Xoşhallanıb bu bərişdan
xəyalımdan xəbər versən.
Bir him elə nazbalışdan,
Yat! Daha nə istəyirsən?

HƏSRƏT

Könlümü nə çəkib belə?
Vaxtımı da alan nədir?
Bu adadan o adaya
məni çəkib salan nədir?
Orda bulud dağılır, bax,
sal qayanın sal qaşında!
Mənsə burda çırpınıram
fərəhlə can savaşında!

Quşlar uçub qatar-qatar,
dəstə-dəstə gəlməyində.
Qoşulmuşdum o dəstəyə
uçuş nədir bilməyəndə.
Qanadımız altındaydı
dağlar-daşlar, aşırımlar,
qaldı bizdən aşağıda
qaldı, qaldı o şırımlar.

Gəlir, gəzir, dolaşır o!
Tələsirəm mən bu anda.
Bir nəğməkar quşcuğazdır,
cəh-cəh vurur sıx ormanda.

Gah dinşəyir, gah da dinir
sevinc varmış biçarədə:
“Nə şur ilə oxuyur, ah,
oxuyur o, mən barədə”.

Qüruba da enən günəş
nur paylayır yal-yamaca;
Gözəllik də yarananda
yaranmışdır bax beləcə.
Dolaşdıqca irmaq-irmaq
çəmən-çayır, çöl boyunca,
yol-iz itir, qaranlığa
sarılmağa yön qoyunca.

Bir dəfə bir ulduz gördüm
şəfəqdolu, nurlu, parlaq:
“Nə sayırşır yuxarıda
belə yaxın, belə uzaq?”
Heyrətlə ki o məşəli
sən görübsən, mən də görəəm...
döşənmişəm ayağına,
ona görə bəxtəvərəm!

SEVGİLİLƏR (bir daha)

Mən nədən kağıza əl qoydum yenə?
Soruşma, sevgilim, soruşma qəti:
heç nə də demərəm şəxsən mən sənə,
mübarək əlinin gəlsə də xətti.

Gələmmədim, nə də göndərdim, səslə,
bilən saf ürəkdə vədə ki sondu;
fərəhlə, ümidlə, sevinclə, hissələ
gələn nə əvvəldi, nə də ki sondu.

Etibar etməzdim sənə bu gün də
zehni, düşüncəni; arzum, tələbim
sənə həsr olacaq, tək sənə ancaq.

Sənə baxmaq üçün sənin önündə
durməzəcə duracam: mənam, mətləbim,
İçimdə çatacaq can sona ancaq.

ƏLÇATMAZ DÜNYA

Dünya nə əlçatmaz, həyat nə dərin,
özülü düzlükmüş uzun illərin.
hər zaman aranmış, dönüb-daranmış,
daranmış, aranmış, bir də yaranmış.
köhnələr qorunmuş sədaqət ilə.
yenilər yaranmış ləyaqət ilə
saf bir düşüncədə, pak bir niyyətdə:
nə yaxşı, xoş gəlir gələn möhlət də.

ANTEPİRRHEMMA (toxucu)

Gətirib səssizcə öz nəzərinə
boylanır toxucu şah əsərinə.
Hər gediş min teli titrədir yəni,
enoxu yerindən qalxıb-endikcə,
tellər bir-birinə qarşı döndükcə
bağlayır ilməyə ilmə ilməni!
Nahaq yaranmayıb saçağı-saçı,
əbədidir onun əriş-arğacı.
Elə ona görə toxucu daim
yarada bilibdir əmin-arxayın.

MÜQƏDDƏS NEPOMÜK ƏRƏFƏSİNDƏ

(Karlsbad, 15 may, 1820)

Nur üzür nur suda, çay nur dənizi,
körpələr oxuyur körpünün üstə.
Zənglər ibadətə səsləyir bizi
ünlü minarədən hər ünün üstə.

Nur üzülür sudan, ulduz yox olur,
ruh da çata bilmir müqəddəs yerə.
Könül duyğulanır, ürək yuxalır,
car çəkmir candakı səhvinə görə.

Nur üzükür suya! Süzür körpələr!
Ötsən, uşaq xoru, ötsən yerindən!
Ulduz da ulduzla üz-üzə gələr,
xəbərsiz olsa da biri-birindən.

NEYLƏYİRSƏN

Neyləyirsən dünyada? Etdiyini edib o,
O yaradan haqq ki var, hər şeyə də gedib o.
Sənin püşkün atılıb, izlə işin tövrünü,
çoxdan başlanan yolun başa vurub dövrünü:
çəksən qəm də, qüسسə də, dəyişməz o, bununla,
səni atıb-tutacaq eyni qayda-qanunla.

BUGÜNLÜK VƏ ƏBƏDİ

Başə gələn iş deyil bu, günü günə göstərəsən,
dolaşığı silib-sürtər dolaşığın güzgüsünü.

Öz-özünü haqlı bilib, öz-özünə haqq verəsən,
sən özünü cilovlasan, cilovlarsan özgəsini.
O dodaqlar sussa yaxşı, dodaqları dinc görəsən,
ruha gələ, cana gələ, can eşidə “can” səsini.
Dünənindən bu gün olmaz; bir sübutdur bu ki hələ,
taxtdan enib taxta çıxar əbədilik indən belə.

DAŞQIN

Aşıb-daşır həvəsim, daşqın seldir, artır o,
qupquru, qart torpaqda fəth olunmur dünyası.
Şer-sənət incisini sahilə ki atır o,
elə bu da həyatın mənasıdır, mənası.

GECƏYARI

Qəbiristana gedirdim mən; yox, getmirdim mən həvəslə,
gedəndə də gecəyarı rahib ata olan evə
bir parçacıq uşağıydım; ulduzlar da min həvəslə
necə gözəl sayırşırda bir-birini sevə-sevə,
gecəyarı.

O zaman ki o uzaqlar çəkdi məni, dedi: yeri,
o zaman ki ayrı düşdüm o sevimli həmdəmlərdən,
məndən ötrü savaşıanda uzaq şimal şəfəqləri
gələ-gələ, gedə-gedə kef çəkirdim o dəmlərdən
gecəyarı.

Şəfəq saçdı, nur çilədi, bədirləndi ay necə də,
aydan arı ayın nuru qaranlığı necə yardı,
fikrim aydın, zehnim iti, hər ağıl da, düşüncə də
ötənləri-keçənləri Gələcəyə calayardı
gecəyarı.

PARABAZA

İllərdən bəridir ağılım-kamalı
yaşadı beləcə, yandı beləcə...
Deyirəm, tutarlı bir cavab alım:
yaradan təbiət yarandı necə?..
Bir əbədi Birdir, əbədi Birə,
açılsa yüz dəfə yüz görüntüsü,
zərrə də nəhəngdir, nəhəng də zərrə,
hər şeyin özünün öz görüntüsü;
Dəyişir hər zaman qayım olan da,
yaxın uzaq olur, uzaq da yaxın,
dəyişir dəyişməz, daim olan da, –
heyfət içindəyəm, heyfətə baxın.

TAPINTI

Getdim meşəyə
eləcə dəyim,
fikrim bu idi:
heç nə gəzməyim.

Kölgədə parlaq
köz kimi gözəl,
bir gül gördüm mən
göz kimi gözəl.

Dərmək istədim,
halsızca dedi:
dərilmək üçün
solummu, nədi?

Qazıb kökündən,
tez gətirdim mən,

bir qəşəng evin
bağına həməən.

Təzədən əkdim
bir səmtli yerdə,
gül açdı gülüm,
gül açdı bir də.

MART

Bir qar düşdü, bir qar düşdü,
nə vaxtıydı, nə vədəsi.
Gül də güldən kənar düşdü,
gül də güldən kənar düşdü
nəşəmizin “hə” vədəsi.

Gün yalandan işıldadır
gün gözünü, nur az gəlib,
Qaranquş özün aldadır,
Qaranquş özün aldadır,
Niyə? Çünki yalqız gəlib!

Bircə mənmə sevinim tək
yaxındadır deyə Bahar?
İkimiz də qoşa gələk,
İkimiz də qoşa gələk,
Yay da gələ, yaya nə var?

HƏSRƏT

Ürəyimdə düyülməyən
son gözyaşı deyil axa,
dərd var, dillə deyilməyən,
gəlir canı yaxa-yaxa.

Qoy hər yerdə bu əbədi
Məhəbbəti, eşqi duyum,
əsəb nədi, əzab nədi,
ilhamı bir yana qoyum.

Varım-yoxum, can dilərdim
səndən ayrı düşən gündə!
Ah, bu üzgün, dərin dərdim
çoxmu çəkər yer üzündə?!

BİZ HAMIMIZ...

Gördük bəhrəsini görülən işin,
yarıdıq son anda heç gözləmədən.
Gördü çöhrəsini göydə günəşin
açıldı qızılgül, açıldı dən-dən!

ÖZÜNƏDALMA

Ah, görən insanın istəyi nədir?
Onun dinc durmağı rəva deyilmi?
Yardımlı, köməyi, dəstəyi nədir?
Yaratmaq– dərdinə dava deyilmi?
Dərdi də ev-eşik tikmək dərdimi?
Çadırda dolanan, çadırda gəzən
silkinib daşa da könül verdimi?
Yalçın qayalar da titrəyir bəzən,
birisi hamıya şirin olammaz!
Görən kimdir elə qurub yaradır,
görən harda qalır, hara can atır,
kim qalxsa yerindən, yerdə qalammaz!

USTADNAMƏ - ORFEY

İBLİS

*Qüvvət verib, qüdrət verib dünya səni yaradan gün,
bir qaydayla, bir qanunla başlayanda öz işinə
Günəş durdu salamına, doğdu görən haradan gün,
Yerlər, göylər baş əydilər bu əbədi gərdirinə.
Sən belə də gəlməliydin, keçəmməzdi aradan gün,
belə dedi Sibülle də, peyğəmbər də gəlişinə;
Nə bir zaman, nə bir qüvvə yıxa bilməz bu qüdrəti,
bu qüdrətin özü böyük, bu qüdrətin əzmi qəti.*

TƏSADÜF

*Bizlə, bizim aramızda sərt olmağın nədir həddi,
qılıq ilə dəyişən də, dəyişilən də dəyişdikcə
dəyişib tək qalammazsan, yolun tək cə ünsiyyətdi;
sən qaynayıb-qarıxdıqca, bir kimsəylə üyüşdükcə,
başqasına canın bağlı, özgəsinə könlün bənddi.
Həyat girər dondan-dona, həyat tez-tez dəyişdikcə
illər qoyar asta-asta qoyduğunun əsasını,
şölə çəkib yanan çırağ gözlər odun qisasını.*

MƏHƏBBƏT

*Olan qalmaz olan kimi! Elə bil ki, göydən düşüb,
bir quruca çölcüyəzə üz döndərüb yön qoyunca,
dimdiyindən lələyəcən qanadçalan heydən düşüb,
qanad çalar yelli-yelli, yaz günündə gün boyunca.
Elə bil ki, qeyb olacaq, geri dönər səydən düşüb,
nəşə duyar qəm içində, acı şirin olar bunca.
Heç bir ürək sığa bilməz ümumilik hüduduna,
məhdudluğa məhkum olan məhkum olmaz məhduduna.*

TƏKİD

*Ülduzların istəyidir: bu, bir qanun, bu, bir qayda:
İstənilən istəkdəndir istənilən hər istəkdən.
Bu istəyin qarşısında zalım, zülm olmaz peyda,
biz ufallı dolandıq ki, dilək doğsun pür diləkdən;
Bircə dildən qarğış olmaz, bu istəkli haqqı-sayda,
hər amansız ehtiyaca can yandırmaq sidq ürəkdən.
Bəzən bəzi illərdə biz yaxınlaşıb yaxın olluq,
hələ azad olunmağa başlanğıcdır bu, biryolluq.*

ÜMİD

*Sədd də bilməz, keçər mərmər daş-divardan laya kimi,
açmağa da əl çatmayan qapılardan salar bizi,
durar köklü, qayım-qədim, qosqocaman qaya kimi!
Məna məlum, mətləb asan, tanıyan da olar bizi:
cana gəlib ruhlandırır, lap qaldırır göyə kimi,
bircə qanad çalmağıyla çən-dumandan alar bizi,
Ola bilməz özgə yerdə, nə qoruğu, nə qaytağı –
Yuxarıda Əbədilik, aşağıda Eon dağı.*

XAÇ SUYUNA SALINMA MƏRASİMİNƏ GİRİŞ

Asayışı, bərişi, arzu-dilək gətirməz,
hər kəs bir şey istəsə, hər kəsin də önündə
gərək qüdrətli ola, onda düşmən götürməz,
onda qalib gələr o, yağı qalar dar gündə.
Qüvvət gələr hər yandan, fənd-fəsəndi ötürməz,
Yerə qoyar yükünü, dünya iblis yükündə.
Doğub azad olar o, dərdə salar şər günü,
Dərdə salar bu dərdlə hər gələn gün hər günü.

*

“Azad olum qədərdən”, – deyə şair arayıb,
bu dalğalı, ləpəli müsibətdən, dəhşətdən,
bu dərəli-təpəli yol-ərkandan yarıyıb,
iftixarla yaşayar qüvvət alıb Qüdrətdən.
Demək, bəxti gətirib, demək, bəxti sarıyıb,
məftun-məftun söz açar sənətkardan, sənətdən.
Bəşər üzə çıxarar əməlini, işini,
O da tərənnüm eylər dünyanın gərdişini.

SÖZDÜR Kİ...

Söz ürəyin şəklidir –
Şəkil deyil adicə! Candır, ruhdur, xəyaldır!
Ya sərt söylə, ya həlim, – gördün nəyin şəklidir?
Gör nəyimiz var bizim, gör nəyimiz olubdur,
gören nədən olubdur, hər nəyimiz olubdur?
Hardan, nədən yaranıb hər nəyimiz var bizim?
Onsuz da danışıq!

Ömrün bizə verdiyi qismət üçün, əzizim,
ütələnib qaçıraq.

MÜQAYİSƏ

Çöl-çəməndən bir dəstə gül
Dərib xəyal aləmində
Evə gəldim.
Fəqət birdən ləçəkləri
Əllərimdə ölüşgədi.

Suya qoydum, bir az keçdi,
Gövdələri sudan içdi,
Oyandılar, dikəldilər,
İnanmadım gözlərimə,
Necə oldu bunlar belə
Dirçəldilər?

Qönçələr də pardaxlanıb,
Aram-aram ləçək açdı.
Sanki, təzədən ana torpaq
Ağuşuna düşmüş kimi
Dönüb zərif çiçək açdı.

Xatırladım həmin günü
Mən yenə də
Öz şerimi tərcümədə
Dinləyəndə.

Yohan Volfqanq Gete

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİ

GƏNC VERTERİN İZTİRABLARI

*Biçarə Verterin hekayətindən tapa
bildiklərimi səylə toplayıb sizlərə təqdim
edirəm və bilirəm ki, mənə minnətdar
olacaqsınız. Onun mənəviyyatına və
xarakterinə heyrətinizi, taleyinə isə göz
yaşlarınızı əsirgəyə bilməyəcəksiniz.*

*Və sən, ey onun kimi coşqu duyan
kövrək qəlblı insan, onun ızdırabından
təsəlli tap və taleyin hökmündən, yaxud
öz günahından yaxın dostun yoxdursa,
bu kitabı özünə dost seç.*

Birinci kitab

4 may 1771

Necə sevinirəm, çıxıb gəlmişəm! Əziz dost, insan qəlbi nə olan şeymiş! Həddən artıq sevdiyim səni, ayrıla bilmədiyim səni tərk etmək və bu cür xoşbəxt olmaq! Bilirəm, günahımdan keçərsən. Mənim qəlbim kimi bir qəlbi qorxu içində yaşatmaq üçün taleyim digər münasibətlərimə əl gəzdirmədimi? Günah mənəydimi ki, bacınız özünün tərs naz-qəmzəsi ilə məni xoş məramla əyləndirəndə biçərə bir qəlbə ehtiras oyatmışdı! Amma yenə də tam günahsızammi? Onun duyğularını mən bəsləmədimmi? Gülməyə bir şey olmasa da, bizi tez-tez güldürən təbiətin gerçək təcəssümünü özümə Allah saymadımmı məgər mən... Off, özündən gileylənən insana insan demək olarmı?! Düzəlmək istəyirəm, əziz dost, sənə söz verirəm, istəyirəm... Taleyin qarşımıza çıxardığı ən cüzi yamanlığı da həmişə etdiyim kimi, daha gövşəmək istəmirəm; onun tərsindən həzz almaq istəyirəm və keçmiş qoy mənim üçün keçmişdə qalsın. Elədir, sən haqlısan, əzizim, insanlar etinasız indiliyə dözmək əvəzinə keçmiş yamanlığı xatirələrdə canlandırmaq üçün – Allah bilir, niyə bu cür xəlq ediləblər – böyük canfəşanlıqla özlərində xəyal qurmasaydılar, ağrı-acıları da azalardı.

Bir yaxşılıq edib anama deyərsən ki, onun işlərini çox gözəl aparacağam və bu yaxınlarda məlumat çatdıracağam. Xalamla görüşdüm və evimizdə yaranmış “yaman qadın” təsəvvüründən onda əsər-ələmət görmədim. Kövrək qəlbli, əyilməz, qorxmaz qadındır. Qalmış miras payı barədə anamın gileylərini ona çatdırdım; bunun səbəblərini, niyə belə etdiyini və hər şeyi, hətta bizim istədiyimizdən bir az çoxunu verməyə hazır olduğu şərtləri dedi. Qisası, indi o barədə yazmağa həvəsim yoxdur; anama de ki, hər şey yaxşı olacaq. Mən isə əzizim, bu xırda işdə bir daha əmin oldum ki, anlaşılmazlıq

və süstlük dünyada, bəlkə, daha çox yanlışlıq yaradır, nəinki hiylə və yamanlıq. Ən azı, bu son ikincilər az təsadüf edilənlərdir.

Bir də ki burada özümü gümrah hiss edirəm, bu cənnət guşədə tənhalıq qəlbimə ən qiymətli məlhəmdir və gəncliyin bu dövrü tez-tez üşənən qəlbimə dolub onu isidir. Hər kol, hər çiçək ləki bir gül buketidir və adam rayihə dənizində üzüb onun bütün gözəlliyini duymaq üçün mayböcəyi olmaq istəyir. Şəhər özü xoş təsir bağışlamır, fəqət dörd yanında təbiətin diləgəlməz gözəlliyi qərar tutub. Bu, rəhmətlik qraf fon M.-i gözəl çeşidlərlə kəşişib bənzərsiz dərələr yaradan təpələrdən birinin üstündə bağ salmağa sövq etmişdir. Bağ adi bağlardan biridir və adam ayağını içəri qoyan kimi hiss edir ki, onun planını ustad bağban yox, öz zövqünə uyğun həzz almaq istəyən həssas bir qəlb çəkib. Rəhmətliyin sevimli yeri olan bağ köşkünədə xeyli göz yaşı axıtmışam. Tezliklə bağın sahibi özüm olacağam; bağbanla tanış olmuşam, bir neçə gün sonra o, özünü pis hiss etməyəcək.

10 may və s.

Qəribə bir coşqunluq qəlbimə hakim kəsilmişdir, bütün varlığımla həzz aldığım şirin bahar səhəri kimi. Tənhayam və mənim qəlbim kimi qəlblər üçün yaradılmış bu məmləkətdəki həyatıma ürəkdən sevinirəm. Dinc yaşamın duyğularına qapılıraq elə xoşbəxtəm ki, əzizim, sənətim onun altını çəkir. İndi şəkil çəkə bilməzdim, bircə xətt belə, halbuki bu anlarda olduğum qədər heç vaxt böyük rəssam olmamışam. Dörd yanımdakı gözəl vadidən buxar qalxanda, günəş meşənin keçilməz qaranlığının başı üstündə dincələndə, yalnız onun ayrı-ayrı saçaqları oğurlanıb daxili müqəddəsliyə baş vuranda, mən şələlənin yanındakı, adama boyverməz otların içində uzananda və minlərlə cürbəcür xırda otları görəndə, zoğların arasındakı bu kiçik dünyanı, həşəratların saysız, mizansız düzümünü qəlbimdə yaxından hiss edəndə bizi öz simasında xəlf etmiş külliqadirin varlığını, bizi əbədi həzz içində dolandırıb saxlayan küllirəhmanın həmirini duyuram. Əziz dost! Sonra gözlərim toranlaşanda, ətraf aləm və başımın üstündəki səma sevgilimin siması kimi uyquya dalanda darıxıb öz-özümə deyirəm: içimə dolub rahat-rahat uyuyanları kaş ifadə edə, kətana köçürə biləydim ki, qəlbimin ayna-

sına çevrilsinlər, qəlblər zamansız Allahın aynası olduğu kimi! Məhvə gedirəm, əziz dost! Bu yaradılışın əzəmətindən çıxma bilmirəm.

12 may

Bilmirəm, bu ətrafda şaşdırıcı ruhlarmı dolaşır, yoxsa qəlbimdəki həlim səmavi coşqudurmu ki, dörd yanımı cənnətə çevirir. Burada bir çeşmə qaynayır, bacıları ilə birlikdə melusin¹ kimi bağlandığım çeşmə. Balaca bir tərəni aşağı enirsən, sütunun yanına çatırsan, iyirmi pillə düşürsən, mərmər qayalardan dupduru su süzülür. Çeşməni yuxarıdan sağanaq kimi dövrələyən alçaq barı, meydanı dörd yandan qucan hündür ağaclar, bu yerin sərinliyi – bütün bunlarda bir cazibədarlıq, bir üşerti var. Elə bir gün olmur ki, bir saat burada oturmayım. Şəhərdən qızlar gəlib bulaqdan su aparırlar, vaxtilə hökmdar qızlarının gördüyü lazımlı və ziyansız bir iş. Burada oturanda ətrafımda ulu ideyalar canlanır, babalarımızın çeşmə başında oturub qızlarla tanış olmaları və elçi düşmələri; çeşmə və bulaq başında nə qədər xoşməramlı ruhlər dolaşır. Özü bunu duymayan kəs yay gününün ağır gəzintisindən sonra çeşmə sərinliyindən həzz ala bilməz.

13 may

Soruşursan ki, kitablarımı göndərərsənmi? Əzizim, yalvarıram, Allah xatirinə, onlardan canımı qurtar! İstəmirəm bundan sonra məni idarə etsinlər, ürəkləndirsinlər, qızıqdırsınlar, qəlbim, onsuz da, öz-özünə coşub-qaynayır. Laylaya ehtiyacım var, onu da öz Həmərimdə geninə-boluna tapmışam. Coşmuş qanıma nə qədər sakitləşdirmişəm, çünki bu qəlb kimi nadinc, dəlisov bir qəlbə heç yanda tapmazsan. Əzizim, tez-tez bu cür yükün altına girib onu daşıyan sənə bunları deməyimə, özümün ələmdən nəşəyə, şirin melanxoliyadan üzücü itiribə düşdüyümü görməyə ehtiyac varmı? Bu körpə qəlbimlə xəstə uşaq kimi davranıram; istənilən şıltaqlığı ona rəva bilirəm. Bunu başqalarına danışma; belə şeyi mənə irad tutanlar çox olar.

¹ *Melusin* – fransız əfsanəsində su pərisi. Bu və bundan sonrakı rəqəmli izahlar tərcüməçinin, ulduzlu izahlar isə müəllifindir.

15 may

Buranın sayca o qədər də çox olmayan insanları artıq məni tanıyır və sevir, özəlliklə də uşaqlar. Əvvəllər onlara qoşulub bəzi şeyləri soruşanda, çoxları elə bilirdi onlara sataşmaq istəyirəm və mənimlə qaba davranırdılar. Hirsələnmədim; yalnız tez-tez müşahidə etdiklərimi canımda duydum: yüksək silkin adamları qara camaata soyuq baxıb ondan aralı gəzirlər, düşünlər ki, yaxınlaşmada nəsə itirə bilərlər; bundan başqa, öz təkəbbürlərini fəqir xalqa hiss etdirmək üçün alt qata endiklərini güman edən cılız insanlar və lağlağçılar da olur.

Bilirəm ki, biz eyni deyilik və ola da bilmərik; fəqət düşünürəm ki, hörmət qazanmaq üçün qara camaatdan uzaq durmağı özünə rəva bilən hər kəs düşməninə gizlənən qorxaqdır, çünki yenilməkdən çəkinir.

Ən axırda çeşmənin yanına gəlib orada bir cavan qulluqçu qız gördüm, qabını alt pilləyə qoyub ətrafına baxırdı ki görsün, rəfiqələrindən kimsə gəlib qabı onun başına qaldıracaqmı? Aşağı enib ona baxdım.

– Kömək edim, xanım qız? – soruşdum.

Qıpqırmızı qızardı.

– Xeyr, ağa, – dedi.

– Naz eləməyin!

Yük dingəsini başına qoydu və mən ona kömək etdim. Təşəkkür edib, yuxarı qalxdı.

17 may

Hər cür tanışlıq yaratmışam, amma hələlik özümə həmdəm tapa bilməmişəm. Bilmirəm, məndə insanları özünə çəkən nədir; çoxunun məndən xoşu gəlir və mənə bağlanır, yollarımız ayrılanda da ürəyim ağrıyır. Soruşsan ki, buranın camaatı necədir, deyərəm: hər yerdə olduğu kimi! İnsanlar hamısı bir qəbildəndir. Əksəriyyət yaşamaq üçün ömrünün azad hissəsinin çoxunu işə sərf edir, boş vaxtdan o qədər qorxur ki, ondan xilas olmağa müxtəlif yollar axtarır. Budur insanın təyinatı!

Amma, doğrudan da, gözəl camaatdır! Hərdən özümü unudub insana bəxş edilən sevinci onlarla bölüşəndə, adamlarla dolu masa

arxasında açıq və səmimi qəlblə zarafatlaşanda, vaxtında rəqsə qoşulanda və buna bənzər işlər görəndə ürəyim rıqqətə gəlir; istəmirəm ağıma gəlsin ki, hər şeyi əbəs yerə məhv edən və mənim hər vəchlə gizlətməli olduğum digər qüvvələr içimdə uyuyur. Ax, bütün bunlar ruhumu necə sıxır! Bir də ki başa düşülmə-düşülməmək üçün də taleyimiz öz əlimizdədir.

Ah çəkirəm, gəncliyimin rəfiqəsi yox daha! Onu haçansa tanıdığımıza ah çəkirəm! Deyərdim ki, sən buna bir qapısan! Sən orada tapılmayanı axtarırsan. Amma o, mənim ovcumun içində olub, ürəyimi, yanında olduğumdan daha böyük göründüyümü təsəvvür etdiyim böyük qəlbə duymuşam, çünki mən ola bildiyimdən də artıq olmuşam. Gözəl Tanrım! Ruhumun yeganə gücündən yarınmamışammı? Qəlbimin təbiəti qucan duyğusunu onun hüzurunda gəlişdirirə bilməmişəmmi? Davranışımız incə duyğuların, kəskin atmacaların öz çeşidləri ilə yabanılaşmağa üz tutan, hamısına da dahilik möhürü vurulan cövləri olmaybmı? İndi isə! Ax, onun ömründən keçən illər, onu məndən tez qəbir evinə aparən illər! Onları heç vaxt unutmuyacağam, onların dayanıqlı anlamını, ilahi səbrini heç vaxt..!

Bir neçə gün əvvəl V. adlı bir gənclə tanış olmuşam, xoşbəxt sifət quruluşu olan açıqfikirli bir gənclə. Məktəbi yenicə bitirib, özünü alim saymır, amma fikirləşir ki, başqalarından çox bilir. Duyduğuma görə, çalışqan olub; bir sözlə, gözəl biliyə malikdir. Rəsm çəkdiyimi və yunan dilini bildiyimi eşidəndə (iki meteor toqquşdu) mənə üz tutub bilik sandığının ağzını açdı: Batödən¹ tutmuş Vuda² qədər, de Piledən³ tutmuş Vinkelmana⁴ qədər; məni inandırmaq istəyirdi ki, Zultserin⁵ nəzəriyyəsini – təbii ki, birinci hissəni tam oxuyub və Haynenin⁶ antik dövrün tədqiqinə dair əlyazması ondadır.

¹ Ş. Batö (*Ch. Batteux 1713–1780*) – fransız incəsənət nəzəriyyəçisi

² R. Vud (*R. Wood 1716–1771*) – ingilis incəsənət nəzəriyyəçisi. “Homerin orijinal dahiliyi barədə cəhd” əsəri alman dilinə tərcümə edilmiş və həmin əsərə Gete rəy vermişdir.

³ R. de Pile (*R. de Piles 1635–1709*) – fransız rəssamı və incəsənət nəzəriyyəçisi.

⁴ Y. Y. Vinkelman (*J. J. Winckelmann 1717–1768*) – alman incəsənət elminin və antik elmin banisi. “Rəssamlıq və heykəltaraşlıqda yunan əsərlərinin təqlidi barədə mülahizələr” və “Antik incəsənət tarixi” adlı əsərləri alman klassisizminin incəsənətinə əsaslı şəkildə təsir göstərmişdir.

⁵ Y. Q. Zultser (*Y. G. Sulzer 1720–1779*) – alman incəsənət nəzəriyyəçisi. Əsas əsəri sayılan “İncəsənətin ümumi nəzəriyyəsi” kitabına Gete rəy vermişdir.

⁶ K. Q. Hayne (*Ch. G. Heyne 1729–1812*) – klassik filoloq

Canlara dəyən bir kişi ilə, füstlüyün¹ işlər müdiri olan açıqqəbli, sadıq bir insanla da tanış olmuşam. Deyirlər, onu doqquz övladının arasında görməkdən yüksək sevinc ola bilməz; xüsusilə böyük qızı dillərdən düşmür. Məni evinə dəvət edib və yaxın günlərdə qonaq gedəcəyəm. Füstlüyün ovçular sarayında yaşayır, buradan saat yarımliq yoldur, arvadının ölümündən sonra füstdən icazə alıb oraya köçüb, çünki şəhərdəki idarə evində yaşamağa ürəyi gəlməyib.

Yolumun üstünə bir neçə əyiş-üyüş orijinal adam da çıxıb, onlara dözmək qəti mümkün deyil, dostluq izharları zəhlətökəndir. Sağlıqla qal! Məktub ürəyinə yatacaq, çox rəsmi alındı.

22 may

İnsan həyatının xülya olmasını çoxları təsdiq edib, bu hiss məndən heç cür əl çəkmir. İnsanın fəal, yaradıcı gücünün çərçivəyə salındığı məhdudiyətləri görəndə, miskin ömrümüzü uzatmaqdan başqa heç bir mənası olmayan ehtiyaclarımızı ödəmək üçün bütün əməyimizin necə hədəf getdiyinin şahidi olanda və nəhayət, arasında dustaq kimi oturduğumuz divarları əlvan şəkillər və işıqlı mənzərələrlə bəzədiyimizə görə axtarışlarımızın müəyyən məqamlarında tapdığımız dincliyin xəyali məyusluq olduğunu dərk edəndə – bütün bunları yaşayanda, Vilhelm, lal olub deməyə söz tapmıram. İçimə qapılıb öz dünyamı tapıram! Təsəvvür və canlı gücdən daha çox gümanda, qaranlıq hərislikdə... Bu vaxt hər şey beynimdə dolaşır və gülümsəyib xəyal içində dünyaya baş vururam.

Uşaqların nəyisə niyə istədiklərini bilməmələri məsələsində möhtərəm ustad və müəllimlərin hamısı yekdil fikirdədir; yaşlıların da uşaqlar kimi yer üzündə dolaşması, haradan gəlib, haraya getdiklərini bilməmələri, gerçək amaclar naminə hərəkət etməmələri, biskvit, kökə və vələs budaqlarının hərisi olmaları – buna heç kim inanmaq istəmir, ancaq mənə elə gəlir ki, ona əllə toxunmaq olar.

Sənə ürəkdən etiraf edirəm, çünki bilirəm ki, bu yerdə deyəcəksən: həyatda özlərini xoşbəxt sayanlar günlərini körpə uşaqlar kimi yaşayır, gəlinciklərinin əlindən tutub özləri ilə sürütləyirlər, onları soyundurub-geyindirirlər və analarının şirin çörəyi gizlətdiyi

¹ *Fürst* və ondan törəyən *fürstlük* sözləri alman realisi olduğu üçün onların ana dilimizdə saxlanması zəruri hal hesab edilməlidir. Fürst bizdə bəy, xan tituluna Fürstentum (fürstlük) isə bəylərbəylik, xanlıq ərazi vahidinə uyğun gəlir.

siyirmənin böyür-başına fırlanırlar, axır ki, istədiklərini çırpışdıranda ovurdularını dombaldıb gövşəyir və bar-bar bağırırlar: “Bir az da!” Budur özlərini xoşbəxt sayanlar. Öz cındır əməllərinə, ya da ola bilsin, hərəsliklərinə təmtəraqlı adlar qoyub onları bəşər övladına onun sağlamlığı və rifahı kimi təqdim edən bu insanlar əməllərindən həzz alırlar. Belə olmağı bacaran kəsə halal olsun! Lakin kimsə hər şeyin harada qurtaracağını dərk edirsə, güzəranını yaxşı keçirən bir vətəndaşın öz bağçasını cənnətə çevirməyin yolunu bildiyini və hər bir bədbəxt insanın ağır yük altında tövsüyə-tövsüyə öz yolunu getdiyini kimsə görürsə və başımızın üstündəki günəşin işığına bircə an artıq baxmaqda hamı maraqlıdırsa, onda hər kəs dinclik tapır, öz içində özünə bir dünya qurur, çünki o insandır. Və sonra, insan nə qədər məhdud olsa da, qəlbində həmişə azadlığın şirin duyğularını gəzdirir və düşünür ki, həyat adlanan bu dustaqxananı istədiyi vaxt tərk edə bilər.

26 may

Özümə yurd-yuva qurmaq, ürəyimə yatan yerdə balaca bir daxma tikmək və orada hər cür çatışmazlığı qəbul edib məskən salmaq xasiyyətimə çoxdan bələdsən. Burada da məni özünə bağlayan bir yuva düzəltdim.

Təqribən, şəhərdən bir saatlıq məsafədə bir yer var, adına Valhaym¹ deyirlər. Təpənin üstündəki bu yer maraqlı bir məkandır və yuxarıdakı cığırla kəndə gedəndə bütün dərəni bir baxışla görə bilərsiniz. Yaşına uyğun lütfkar və gümrah görkəmli, xoşxasiyyət mey-xana sahibəsi sənə şərab, pivə, qəhvə süzür; burada kəndli evləri, anbar və həyətlərlə dövrələnmiş kilsənin qarşısındakı balaca meydançaya kölgə salan qollu-budaqlı iki cökə ağacı adama gəl-gəl deyir. Bu cür gözoxşayan rahat meydançaya az-az rast gəlmişəm və meyxanadakı masamla kətilimi oraya qoydurub qəhvəmi içir, Homerimi oxuyuram. İlk vaxtı ilk dəfə, təsadüfən, cökələrin altına gedəndə meydança mənə tam kimsəsiz göründü. Burada nə desən vardı. Dörd yaşı ancaq olan bir oğlan uşağı yerdə oturmuşdu və paçasının arasında əyləşmiş, təqribən, altı aylıq körpəni əlləri ilə

¹ Oxucu özünə əziyyət verib burada adları çəkilən yerləri axtarmasın; mövcud olan əsl adların verilməsinə ehtiyac duyulmamışdır.

sinəsinə sıxmışdı, beləcə, bir növ, kreslo rolunu oynayaraq, qara gözləri ilə ətrafa boylanır və qorxmadan, tam sakitcə yerindən tərpənmirdi. Bu mənzərə ürəyimcə oldu: qarşımdakı kotanın üstündə oturdum və bu qardaşlar mənzərəsini böyük heyranlıqla kətana köçürməyə başladım. Qarşıdakı çəpəri, anbar qapısını, bir neçə sınıq-salxaq araba təkərini şəkilə özümdən əlavə etdim, qalan hər şeyi olduğu kimi, bir-birinin arxasında; bir saatdan sonra gördüm ki, özümdən etdiyim bu cüzi əlavələrlə əməlli-başlı, maraqlı bir rəsm çəkmişəm. Bu, mənim gələcəkdə də təbiətə müraciət etmək niyyətini gücləndirdi. Yalnız təbiət sonsuz zənginliyə malikdir və böyük sənətkar təkçə o yetişdirir. Mövcud quruluşun xeyrinə çox şey demək olar, təxminən, burjua cəmiyyətinin mədhinə söylənilənlər kimi. Özünü onlara oxşadan kəs özlərini qanun və güzəran mənğənəsində qəlibləşdirənlərdən fərqli olaraq heç vaxt nəsə dəyərsiz və pis iş görə bilməz, heç vaxt dözülməz qonşuya, əcaib caniyə çevrilə bilməz; istənilən quruluş buna qarşıdır; belələri ürəklərindən keçəni dillərinə gətirər, təbiətin gerçək duyumunu, gerçək ifadəsini alt-üst edərlər! Demə ki, dözülməzdir! Təkçə doğrayırlar, qollu-budaqlı tingləri budayırlar və s. Əziz dost, bəlkə, sənə bir misal çəkim? Bu da elə sevmək kimidir. Cavan oğlan bir qıza vurulur, bütün gününü onunla keçirir, varını-yoxunu ondan əsirgəmir, onun yolunda canından və malından keçir və bütün bunları özünü sevgilisinə fəda etdiyini hər an qabartmaq üçün edir. Bu yerdə miyanələrdən biri, ictimaiyyət içində tanınmış bir nəfər yaxınlaşıb deyir: “Ey gözəl oğlan! Sevmək insana xas xüsusiyyətdir, siz də gərək insan kimi sevvəsiniz! Vaxtınızı bölün, bir hissəsini işə ayırın, boş vaxtınızı da sevgilinizə həsr edin. Malınızın qədrini bilin, ehtiyacınızdan artıq qalanından da, sizə qadağan edən yoxdur, ona hədiyyə edin, amma tez-tez yox, doğum gününə, ad gününə və s. Buna əməl edərsənsə, yararlı insan olarsan və mən özüm istənilən fürstdən xahiş edəyəm, səni bir işə qoysun”. Belə olanda məhəbbətə, sənətkarsansa, sənətə əlvəda deyilir. Siz, ey gözəl dostlar! Dahilər niyə belə az-az yetişir, niyə belə az-az selə dönüb coşurlar və sizlərin qəlbini rıqqətə gətirirlər? Əziz dostlar, təmkinli insanlar hər iki sahildə məskən salır, onların bağ evləri, gül ləkləri və otlaqları məhv olur, onları vaxtında təhlükədən sovuşdurmağa ehtiyac duyulur.

27 may

Görürəm ki, vəcdə gəlib məsəllərlə ağılıma gələni uzun-uzadı yazıram və uşaqların axırının necə olduğu barədə sənə məlumat verməyi tamam unutmuşam. Dünənki yazımda ətraflı qeyd etdiyim kimi, sənət aləminə qapılaraq, bəlkə də, iki saat kotanın üstündə oturmuşam. Axşama yaxın cavan bir qadın indiyə qədər yerlərindən tərپənməyən uşaqlara doğru gəldi. Qoluna səbət keçirmiş qadın uzaqdan səsləndi:

– Filips, sən əsl kişisən.

Qadın mənə salamladı, mən də minnətdarlığımı bildirdim, ayağa qalxıb ona doğru getdim, soruşdum ki, uşaqların anasıdır mı? Təsdiqlədi, böyük oğluna yarım kökə verib kiçiyini qucağına aldı və əsl ana məhəbbəti ilə onu duz kimi yaladı.

– Balacanı saxlamağı Filipsə tapşırıb, – dedi, – ağ çörək, qənd, saxsı qazança almaq üçün böyük oğlumla şəhərə getmişdim. – Sadaladığı şeylərin hamısını qapağı düşmüş səbətdə görmüşdüm, – Hansım üçün (bu, körpəsinin adı idi) axşama bir az şorba bişirmək istəyirəm; yelbeyin oğlum – böyüyünü deyirəm – dünən Filipslə sıyığın üstündə dalaşanda qazanımızı sındırmışdı.

Böyük oğlunu soruşdum, qadın onun çöldə qaz otardığını təzəcə demişdi ki, oğlan hoppana-hoppana gəlib özündən kiçik qardaşına bir fındıq çubuğu verdi. Qadınla söhbəti davam etdirib öyrəndim ki, müəllim qızıdır, əri əmisi oğlanlarından birinin qoyduğu mirası almaq üçün İsveçrəyə gedib.

– Kişinin başını aldatmaq istəyirlər, – dedi, – məktublarına heç cavab da vermirlər, ona görə də özü gedəsi oldu. Kaş başına bir iş gəlməmiş olaydı! İndiyə qədər ondan səs-soraq yoxdur.

Qadından aralanmaq mənim üçün çətin oldu, uşaqların hərəsinə bir quruş bağışladım, lap balacanın payını isə anasına verdim ki, şəhərə gedəndə uşağın şorbasına doğramaq üçün ona kökə alsın və biz bir-birimizdən ayrıldıq.

Sənə deyim ki, canım-ciyərim, əsəblərim tarıma çəkiləndə məsudluq içində öz varlığının dar çərçivəsinə sığınan, günlərini bir-birinin ucuna calayıb yaşayan, yarpaq tökümünü görüb qışın gəlişindən başqa heç nə düşünməyən belə bir varlığa baxmaq bütün gərginliyi götürür.

Həmin vaxtdan bəri ev-eşik tanımıram. Uşaqlar mənə bərk bağlanıb, mən qəhvə içəndə onlar şəkər paylarını yeyir, axşam süfrəsinin buterbrodu ilə qatığını mənimlə bölüşürlər. Bazar günləri də quruşlarını alırlar, kilsə ibadətindən sonra özüm olmayanda pulları mənim göstərişimlə meyxana sahibəsi paylayır.

Mənə ürək qızdırıb hər şeyi danışırlar, kənd uşaqları bir yerə yığışanda bu oğlanların öz istəklərini ehtirasla dilə gətirmələrindən xüsusi həzz alıram.

Analarını qəm-qüssədən qurtarmaq mənə çətin başa gəlirdi, ərinin işini düyünə salmaq istəyirdilər.

30 may

Sənə bu yaxınlarda rəssamlıq barədə dediklərim həm də poeziyaya aiddir; fərq orasındadır ki, gözəl olanı etiraf edib dilə gətirə bilirsən, bu da, təbii ki, az sözlə çox şey deməkdir. Bu gün bir səhnənin şahidi olmuşam, bunu da olduğu kimi qələmə alsan, dünyanın lirik-epik parçası olar; axı poeziya, səhnə və bədii əsər parçası neyləsin? Hər hansı bir hadisəni kobud sənət əsərinə çevirmədən onu birbaşa duya bilmərikmi?

Bu girişlə bağlı daha yüksək və ürəyə yatımlı bir şey gözləyir-sənsə, deməli, əməlli-başlı aldanırsan; bu, məni həmin canlı iştiraka sövq edən kəndli balasından başqa bir şey deyil. Mən həmişəki kimi rəvan söyləməyəcəyəm, düşünürəm ki, sən də, həmişəki kimi, yazdığımı mübaliğə sayacaqsan; yenə həmin Valhaymdir, bu qəribəlikləri bizlərə çatdıran həmişəki Valhaym.

Bayırda, cökənin altında qəhvə məclisi qurulub. Məclis ürəyimə yatmadığına görə bir bəhanə ilə onlara qoşulmamışam.

Qonşu evlərin birindən cavan bir kəndli çıxıb bu yaxınlarda çəkdiyim kotanın yanında saçına sığal verdi. Oğlanın bu halından xoşum gəldiyinə görə onu dindirib hal-əhvalını soruşdum, tezliklə bir-birimizə isinişdik və həmişə bu qəbildən olan insanlarla olduğu kimi, bir-birimizə ürək də qızdırdıq. Oğlan mənə danışıdı ki, bir nəfər dul qadının xidmətində dayanır və qadın onu saxlayır. Həmin qadından o qədər danışıb təriflədi ki, oğlanın bütün varlığı ilə ona vurulduğunu anladım. Dedi ki, qadın çox da cavan deyil, birinci əri ona yaxşı baxmayıb, ikinci kərə ərə getmək istəmir və oğlanın danışığın-

dan öyrəndim ki, qadın onun gözündə necə də gözəl, necə də cazibədar, necə də istəyir ki, birinci ərindən qalan pis xatirələrini silmək üçün qadın onu seçsin, mən də bu insanın pak həvəsini, məhəbbətini və sədaqətini əyaniləşdirib əbədləşdirmək üçün bütün bunları sözbəsöz təkrarlayım. Bəli, oğlanın üz-gözünün ifadəsini, səsinin ahəngini, baxışlarının gizli alovunu olduğu kimi təsvir edə bilmək üçün gərək məndə ən böyük şairin istedadı olaydı. Xeyr, onun bütün varlığına hopmuş incəliyi heç bir sözlə ifadə etmək olmaz; mənim yazmaq istədiklərimin hamısı boş şeydir. Məni xüsusi narahat edən o idi ki, o, qadına olan münasibətini düzgün anlamayacağımdan və qadının onu yoldan çıxarmasını düşünə biləcəyimdən qorxurdu. Qadının fiqurasından, gənclik təravətini itirməsinə baxmayaraq, onu maqnit kimi özünə çəkib cilovlayan bədən quruluşundan danışanda necə də məftunedici idi, bunları mən yalnız öz daxili aləmində təkrarlaya bilərəm. Həyatımda mən bu paklıqda qovurucu həvəs və qaynar, həsrətli istək görməmişəm, elədir, bəlkə də, deyə bilərəm: bu paklıqda düşünüb xəyala dalma-mışam. Sənə desəm ki, xatırlayarkən bu suçsuzluq və gerçəklik daxili aləmi közərdir, bu sadıqlığın və nəcibliyin əksi hər yanda məni izləyir və mən, sanki, alışıb-yanaraq təşnəlik keçirib çapalayır-ram, məni söyüb məzəmmət eləmə.

Onu lap tez görməyə çalışmaq istəyirəm, ya da daha doğrusu, bir az da dəqiq düşünsəm, onu öz məşuqunun gözləri ilə görürəm; bəlkə də, mənim gözlərimdə o, indi qarşımda durduğu kimi görünməsin, bir də ki o gözəl mənzərəni niyə sənin gözlərinde korlayım?

16 iyun

“Sənə niyə yazmıram?” – deyə məndən soruşursan və özünü də alim sayırsan. Gərək başa düşəydin ki, özümü yetərinəcə yaxşı hiss edirəm, özü də, qısa və kəsə deyilsə, qəlbimi rıqqətə gətirən bir tanışlıq qurmuşam. Mən... eh, heç özüm də bilmirəm.

Sevgiyə ən layiq gözəllərdən birisi ilə tanışlığımın necə baş tutmasını sənə yerli-yataqlı danışmaq çətin olacaq. Məmnun və xoşbəxtəm, deməli, yaxşı tarix yazarı deyiləm.

Əsl mələk!.. Of! Yaxınlarının hər biri bunu deyir, elə deyilmi? Bununla belə, onun necə kamil olmasını və niyə kamil olmasını

sənə söyləmək iqtidarında deyiləm; yetər, aqlımı tamam başımdan alıb.

Bu qədər aqlın müqabilində bu qədər sadəlik, bu qədər xeyir-xahlığın müqabilində bu qədər dəyanət, gerçək həyat və fəaliyyətin müqabilində qəlbin və ruhun bu qədər dincliyi!..

Burada onun barəsində dediklərimin hamısı axmaq cəfəngiyatdır, onun varlığının bircə cizgisini də ifadə etməyən boş mücərrədçilikdir. Bir başqa vaxt... Yox, bir başqa vaxt yox, gərək elə indi hər şeyi sənə söyləyəm. İndi eləməsəm, heç vaxt edə bilməyəcəyəm. Çünki, öz aramızda qalsın, yazmağa başlayandan bu yana üç dəfə istəmişəm qələmi yerə qoyub atımı yəhərlədirim və üz tutum çöllərə. Amma bu gün özümə söz verdim ki, heç yana getməyim, ancaq yenə də bir anlıq pəncərəyə yaxınlaşıb göylərin üzünə qalxmış günəşə baxdım...

Özümlə bacara bilmədim, onun yanına yollandım. Yenidən oradayam, Vilhelm, şam yeməyindən sonra sənə məktub yazmaq istəyirəm. Onu tam gümrah, sevimli uşaqların, səkkiz bacı-qardaşının əhatəsində görmək qəlbimi necə də rıqqətə gətirir! Bu cür davam etsəm, axırda əvvəlki kimi ağıl dəryası olaram. Dinlə, incəliklərinə varmaq üçün özümü məcbur etmək istəyirəm.

İşlər müdiri ilə necə tanış olmağım, onun məskəninə, daha doğrusu, özünün “kiçik şah sarayına” getməyimdən ötrü mənə necə yalvarması barədə bu yaxınlarda sənə yazmışdım. Mən buna məhəl qoymadım və bu sakit guşədəki xəzinəni tale üzümə açmasaydı, bəlkə də, heç vaxt ora getməzdim.

Cavanlarımız bal müsəmirəsi təşkil etmişdilər, mən də onlara qoşuldum. Buradakı gülürüz, gözəl, əslində, çox da gözə çarpmayan bir qıza mənimlə bala getməyi təklif etdim və razılaşdıq ki, bir fayton tutum, rəqqasəm və onun qohumu ilə əyləncə yerinə gedək, yolüstü Şarlotte S.-i də götürək.

– Siz gözəl bir xanımla tanış olacaqsınız, – ucu-bucağı görünməyən doğranmış meşə ilə ovçular sarayına gedəndə rəqs rəfiqəm dilləndi.

– Çalışın, ona vurulmayasınız! – qohumu əlavə etdi.

– O nə deməkdir? – soruşdum.

– Başı bağlanıb, – qız cavab verdi, – həddən artıq yenilməz bir oğlana, işlərini yoluna qoymaq və vəfat etmiş atasının varidatına yiyələnmək üçün oğlan harasa gedib.

Deyilənlərə tam biganə idim.

Saray qapısına çatanda günəş bir çatı boyu dağlardan aşmışdı. Hava yaman bürkülü idi, xanımlar bozumtul, tutqun buludların üfүqdə toparlanıb yağış yağdıracaqlarından narahat olduqlarını bildirdilər. Şənliyimizin pozulacağı ürəyimə damsa da, qızların narahatlığını əsl meteoroloq kimi yatırdım.

Faytondan düşmüşdüm, darvazadan çölə çıxan qulluqçu qız bir anlığa gözləməyimizi xahiş etdi: madmazel Lotte indicə gələcəkdi. Darvazadan keçib zövqlə tikilmiş evə doğru getdim, qarşıdakı ilk pillələri qalxanda və qapıdan içəri girəndə haçansa görmüş olduğum heyrətamiz tamaşa gözümdən yayınmadı. Ön zalda on bir yaşdan tutmuş iki yaşına qədər altı uşaq əynində saya ağ paltar olan, qoluna və döşünə qırmızımtıl haşiyə bağlamış qədd-qamətli gözəl bir qızın dövrəsində vurnuxurdu. Qız əlində qara çörək tutmuşdu, ətrafındakı körpələrin hər birinə yaşına və iştahasına uyğun çörək dilimi kəsib elə mehribanlıqla paylayırdı ki, hər biri həyəcanla özünün “Sağ ol!” kəlməsini dilə gətirirdi. Hələ çörək kəsilməmiş onlar balaca, totuq əllərini göyə qaldırırdılar və özlərinin axşam çörəyindən razı halda qabağa qaçırdılar, sakit xarakteri olanlar isə qonaqları və Lottenin minib gedəcəyi faytonu görmək üçün arxayın-arxayın həyət qapısına doğru gedirdilər.

– Xahiş edirəm, bağışlayasınız, – Lotte dedi, – sizi içəri buraxdım, qadınları isə gözlətdim. Mən burada olmayanda uşaqları geyindirməyi və evin əl-ayağını yığışdırmağı, körpələrə axşam çörəyini verməyi unutmuşam, istəmirlər ki, kimsə məndən başqa onlara çörək kəsib paylaşın.

Ona əhəmiyyətsiz bir kompliment dedim, onun boy-buxununda, səsinin avazında, davranışında ruhum dincəldi, əlcəyi ilə yelpiyini gətirmək üçün otağına qaçanda bu şaşqınlıqdan ayılmağa vaxt tapdım. Körpələr müəyyən uzaqlıqdan mənə çəpəki baxırdılar və mən lap balacasının, gözəl və xoşbəxt sifət quruluşu olan uşağın yanına getdim. Uşaq geriyyə çəkildi, bu an Lotte qapıda görünüb dedi:

– Luis, əmioğlum cənablarına əl ver.

Oğlan bunu məmnuniyyətlə etdi və mən onun suyu axan balaca burnuna əhəmiyyət verməyib uşağı öpdüm.

– Əmioğlu? – əlimi ona uzadıb dilləndim, – düşünürsünüz ki, sizinlə qohumluq xoşbəxtliyi mənə nəsib olub?

– Ooo, – öteri bir təbəssümlə dilləndi, – qohumluğumuz çox-çox uzaqlara gedir, siz bu qohumlar arasında yaxşılardan olmasanız, ürəyimi ağrıdarsınız.

Gedə-gedə özündən sonrakı bacısına, on iki yaşlı Sofiyaya tapşırırdı ki, uşaqlara göz olsun, gəzməkdən evə dönəndə atalarını onun adından salamlasın. Balacalara da dedi ki, bacıları Sofiyanın sözündən çıxmasınlar, elə bilsinlər, o özü buradadır və buna da bir neçəsi bərk-bərk söz verdi. Təqribən, altı yaşlı olan balaca sarşın qız isə dedi:

– Sofiya sən deyilsən axı, Lotte, biz səni ürəkdən sevirik.

Yaşca böyük oğlanlardan ikisi faytonun qozlasına çıxmışdı və mənəm ısrarlı xahişimdən sonra Lotte onlara meşənin qırağına qədər getməyə icazə verdi, bir şərtlə ki, dəcəllik etməyəcəklərinə və özlərini yaxşı aparacaqlarına söz versinlər.

Təzəcə yerimizi rahatlamışdıq ki, qadınlar salamlayıb geyimləri, şlyapaları barədə fikirlərini təzəcə bölüşürdülər ki, gözlənilən qonaqlıq barədə təzəcə danışmağa başlamışdılar ki, Lotte faytonu saxlatdırıb qardaşlarını yerə düşürtdü, onlar da bir daha bacılarının əlindən öpdülər, böyüyü on beş yaşlı oğlana xas istənilən nəcabətlə, kiçiyi isə çeviklik və dəlisovluqla. Lotte balacalara “Xudahafiz” dedirdi və biz yolumuza davam etdik. Əmisi qızı soruşdu ki, təzə göndərdiyi kitabı oxuyub qurtarıbmı?

– Yox, – dedi, – xoşuma gəlmir; qaytara bilərəm. Qabaqkı da yaxşı deyildi.

Təəccübləndim və soruşdum ki, nə kitablardır, cavab verdi:

– ...¹

Dediklərində istənilən qədər səciyyəvi əlamət tapdım, hər sözündə yeni gözəlliklər gördüm, üz cizgilərində qəlbinin yeni ifadələri qabarıb üzə çıxır, deyəsən, get-gedə açılırdı, çünki mənə baxanda onu başa düşdüyümü hiss edirdi.

– Hələ uşaq yaşlarımda, – dedi, – heç nəyi romanları sevdiyim qədər sevmirdim. Bazar günləri bir küncə çəkilib Miss Jenninin² xoşbəxtliyini və uğursuz taleyini onunla yaşayanda nələr çəkdiyimi bir Allah bilir. Danmıram, sənət mənəm üçün ecazkarlığını itirməyib.

¹ Adi bir qızın çıxardığı hökmün istənilən müəllifə təsir edə bilməyəcəyinə baxmayaraq, kimsəə giley üçün imkan yaratmamaqdan ötrü məktubun bu yerində oxunmuş kitabların müəlliflərinin adlarının tutulması məsləhət bilinmir.

² İ.T.Hermesin “Miss Jenni Uiltəsin hekayəti” romanının (1766) qəhrəmanlarından biri

Fəqət kitabla nadir hallarda təmas qurduğuma görə o, zövqümə tam uyğun olmalıdır. Əsərlərində öz dünyamı tapdığım, orada təsvir olunanlar, yan-yөрəmdə baş verənlərə uyğun gələn hadisələr heç də cənnət olmayan, lakin küll halında götürüldükdə dillə deyilə bilməyən bəxtiyarlığın mənbəyi sayıla biləcək ailəvi həyatım kimi maraqlı və ürəyəyatımlı müəllifi daha çox xoşlayıram.

Deylən sözlər barədə fikrimi gizlətməyə çalışdım. Təbii ki, bu, çox çəkmədi: çünki yolumuza davam edərkən onun “Vakefildli kənd keşişi”¹ və ...² barədə qətiyyətlə dediklərini eşidəndə özümü saxlaya bilmədim, deməli olduqlarımın hamısını ona dedim və Lotte söhbəti başqalarının üstünə keçirdiyinə görə bir azdan başa düşdüm ki, onlar bütün vaxtı gözlərini yummadan elə burada oturublarmış. Əmiqizi xeyli əvvəl ağız-burnunu büzüb mənə bircə dəfə nəzər yetirdiyindən indi xeyli çox baxdı, lakin bunun mənə o qədər də istisoyuğu olmadı. Söhbəti rəqsədə davam etdirdik.

– Əgər bu iztirab yanlışlıqdırsa, – Lotte dilləndi, – onda məmnuniyyətlə qarşınızda etiraf edirəm ki, rəqsədən savayı nəyisə üstün tutduğumu heç özüm də bilmirəm. Ağılıma nəsə gələndə və kökdən düşmüş pianinomda kontrarəqs çalanda hər şey təzədən gözəlləşir. – Söhbət zamanı mən o qara gözlərdən nə qədər həzz aldım! O bal dodaqlar, o canlı və tər yanaqlar bütün varlığımı necə də özünə çəkirdi! Nitqinin ovsunlu məğzinə büsbütün qapılıraq fikrini ifadə etdiyi sözləri necə də tam dinləyə bilmirdim! – Bu barədə təsəvvürün yarandı, çünki mənə tanıyırsan, – dedi.

Qısaı, fayton bağ evinin qarşısında dayananda yuxulu kimi düşdüm; mürgülü aləmin xəyalları içində elə itib-batmışdım ki, qənşərimizdəki işıqlı zaldan səslənən musiqiyə heç əhəmiyyət də vermirdim.

Əmiqizinin və Lottenin rəqs kavalərləri olan iki kişi, Audran və N. N. adlı və soyadlı birisi – bütün adları yaddaşında saxlayan tapı-larmı, görəsən?! – bizi qarıda qarşılayıb xanımlarına sahib çıxdılar, mən də özümünküləri yuxarıya qaldırdım.

Menuetlər³ çalınanda bir-birimizə sarıldıq, qadınları bir-bir rəqsə dəvət edirdim və səbri tükənənlər kiməsə əl uzadıb rəqslərə son

¹ İngilis yazıçısı və esse ustası Oliver Qoldsmitin 1762-ci ildə yazdığı roman.

² Burada da bir çox alman müəlliflərinin adları buraxılıb, Lottenin təqdirini bəyənənlər bu hissəni oxusaydı, rıqqətə gələrdi, lakin bunu özgələrin bilməyinə nə ehtiyac vardı?!

³ *Menuet* – qədim fransız rəqsi və bu rəqs ritmində musiqi əsəri

qoymaq istəmirdi. Lotte ilə kavaleri ingilis rəqsini başladılar və Lotte cərgədə bizi də özlərinə qatanda ürəyim atlandı, bunu gərək duysan. Onun rəqs etdiyini kaş öz gözlərinlə görədin! Gərək görədin, bütün qəlbi və ruhu ilə necə rəqs edirdi, bədəninin özü bir ahəngdarlıq idi, qayğısız, təbii, sanki, rəqs onun üçün hər şey demək imiş, sanki, ondan başqa fikrində heç nə yox imiş, sanki, heç nə duymurmuş və həmin anda rəqsdən savayı hər şey onun gözləri önündən yoxa çıxırmış.

Ondan ikinci kontrərəqs xahiş etdim; mənə üçüncüsünü də boyun oldu və iltifatlı bir səmimiyyətlə inandırmağa çalışdı ki, alman rəqsini, valsı daha gözəl ifa edir.

– Burada dəbdədir, – sözüne davam etdi, – bir-birinin ürəyinə yatan hər cüt alman valsında gərək bir-birilərindən ayrılmasınlar, mənim kavalərim isə valsı yaxşı bacarmır və onu bu işdən qurtardığımıza görə minnətdarlığını bildirir. Sizin xanımınız da bacarmır, ya da ürəkdən oynamır, bunu ingilis rəqsində gördüm, siz isə valsı gözəl ifa edirsiniz; alman rəqsində mənə kavalərlə olmaq istəyirsinizsə, mənimkinin yanına gedib xahiş edin, mən də sizin xanımın yanına gedərəm.

Razılığımı verdim, qərara gəldik ki, onun tərəfdaşı bu arada mənim xanımımı əyləndirsin.

Axır ki, başladı! Qollarımızın müxtəlif şəkildə bir-birinə dolanmasından xeyli həzz aldım. Lotte necə bir şövlə, necə yüngüllüklə süzürdü! İndi, biz əsl valsa başlayanda və cərgələr yanaşı düzülüb dövrə vuranda bu rəqsi az adam oynaya bildiyinə görə, təbii ki, əvvəlcə bir balaca qarışıqlıq düşdü. Biz ağıllı tərpendik, onların tərpi döyməsinə mane olmadıq, onlar meydançanı boşaldandan sonra oyuna girib ayrı bir cütlə, Audran və onun rəqqasəsi ilə xeyli meydana qaldıq. Ömrümdə heç vaxt bu yüngüllüklə rəqs etməmişdim. Mən daha insan deyildim. Sevimli bir gözəli qollarının arasında tutub onunla bərabər külək kimi meydana elə uçmaq ki, hər şey sənin başına dolanıb yoxa çıxsın! Bir də ki Vilhelm, düzünü boynuma alsam, özümə söz vermişəm ki, sevəcəyim və evlənmək istəyəcəyim qız məndən başqa gərək heç kimlə rəqs etməsin, bu yolda lap canımı qurban verməli olsam belə! Məni başa düşərsən!

Nəfəsimizi dərmək üçün zalda gəzə-gəzə bir-iki dövrə vurduq. Sonra o oturdu və artıq qaldığına görə qırağa qoyduğum porta-

ğallar mənə həddən artıq təsir etdilər; belə ki, təvazökarlıq tanımayan qonşusuna hörmət əlaməti olaraq verdiyi hər dilim ürəyimə sancılırdı.

Üçüncü ingilis rəqsində biz ikinci cüt olduq. Cərgələri necə də yarıb rəqs edirdik və mən, Allah bilir, hansı ehtirasla onun qolundan asılıb qalmışdım və gözlərimi onun ən duru, ən pak məmnuniyyətin gerçək ifadəsini əks etdirən gözlərindən ayıra bilmirdim; beləcə, biz artıq o qədər də gənc olmayan, sifətindəki iltifatlı ifadə ilə diqqətimi çəkən bir qadına doğru gəldik. O, gülümsəyə-gülümsəyə Lotteyə baxdı, hədələyici barmağını yuxarı qaldırıb, “Albert” adını mənalı-mənalı iki dəfə təkrarladı və yanımızdan süzüb keçdi.

– Albert kimdir? – Lottedən soruşdum. – Əgər soruşmaq qanaçaqsızlıq deyilsə?

Biz növbəti rəqsi oynayarkən bir-birimizdən aralanmalı olanda, az qalmışdı cavab versin və bir-birimizin qarşısından çəpəki süzüb keçəndə mənə elə gəlmişdi ki, alnında düşüncə qırıqları var.

– Sizdən nə gizlədim, – gəzinti üçün əlini mənə təklif edərək dedi, – Albert dilli-ağızlı adamlardan biridir, mən onunla nişanlanmış kimiyəm.

Bu, mənim üçün heç də yenilik deyildi (çünki qızlar bu barədə mənə yolda danışmışdılar), ancaq bununla belə, yenə də tam yeni idi, çünki bunu çox qısa bir müddətdə mənim üçün bu qədər dəyər kəsb etmiş ona münasibətdə başa düşməmişdim. Yetər, tamam çaşıb-qaldım, özümü unuttum və bir-birinə tay olmayan cütlüyün arasına girdim, hər şey beynimdə alt-üst oldu və hər şeyi təzədən yoluna qoymaq üçün Lottenin bütün varlığını əlləşdirməyə məruz qaldım.

Çoxdandır pərlitisini üfüqdə gördüyümüz və mənim həmişə şimşək kimi qələmə verdiyim ildırımlar daha bərkdən çaxanda və göy gurultusu musiqinin səsini batıranda rəqs hələ sona yetməmişdi. Qadınlardan üçü cərgədən çıxdı, kavalərləri də onların ardınca. Ümumi çaxnaşma yarandı və kəsdı. Nəşələndiyimiz məqamda bir bədbəxtlik üz verirsə, yaxud daha dəhşətli şey bizi yaxalayarsa, təbiidir ki, bu, adi haldan daha güclü təsir göstərir, qismən özünü tam canlı şəkildə hiss etdirən ziddiyyətlərə, qismən də bundan artığına görə, çünki duyğularımız bir dəfə həssaslığa açılıbsa, deməli, təsiri daha güclü şəkildə qəbul edəcəkdir. Bu səbəblərin ayağına

mən bir çox qadınlarda müşahidə etdiyim qəribə üz cizgilərini yazmalı olacağam. Onlardan ən ağıllısı arxası pəncərəyə, küncün birində əyləşib qulaqlarını tuturdu. Bir başqası onun qarşısında diz çöküb başını rəfiqəsinin ətəyində gizlədirdi. Üçüncüsü hər ikisinin arasına girib göz yaşları içində bacısını qucaqlayırdı. Bir neçəsi evə getmək istəyirdi; nə etdiklərini düz-əməlli anlamayan başqaları isə özlərini göylər üçün nəzərdə tutulmuş bütün qorxulu duaları haqqı tapdanmış gözəllərin dodağından qoparmaqda həddən artıq məşğul görünən zavallı gəncliyin nazı ilə oynamaq bacarığına malik deyildilər. Qəlyanlarını arxayınca tüstülətmək üçün kişilərdən bir neçəsi aşağıya enmişdi, qalan qonaqlar isə ev sahibəsi ağıllı bir fikrə düşüb pəncərə taxtaları və pərdələri olan otağı təklif edəndə bundan boyun qaçıra bilmədilər. Oraya təzəcə çatmışdıq ki, Lotte kətiləri sıra ilə düzməyə girişdi, qonaqlar da onun xahişi ilə oyunun şərhini verməyə başladılar.

Burada adam vardı ki, bir yağlı tikə üçün ağzını açıb əllərini irəli uzadırdı.

– Sanama oyununu oynayacağıq, – Lotte dilləndi, – fikir verin! Mən sıra boyu fırlana-fırlana sağdan sola gedəcəyəm, siz də sıra boyunca sayın, hərə ona çatan rəqəmi desin, oyun gərək məşəl ötürülməsinə bənzəsin, duruxub qalana, yaxud çaşana bir şillə vurulacaq və beləcə minə qədər sayacağıq.

Oyuna baxmağın özü bir həzz idi. Lotte qollarını açıb sıra ilə irəlilədi. “Bir”, birinci adam başladı, qonşusu “iki”, növbəti şəxs “üç” dedi və sairə. Sonra Lotte yerini yeyinlətdi, get-gedə sürətini artırdı; kimsə çaşdı, “şapp” şillə gəldi və şaqqanaqlı gülüşün içindən daha bir “şapp!” Sürəti get-gedə artırdı. Mən özüm də iki şillə yeyəsi oldum və aldığım ləzzət içində mənə elə gəldi ki, şillə payım onun başqalarına vurduğu şillələrdən bərk idi. Hələ minə çatmamış səs-küylü şənlik ümumi gülüşlə oyunu bitirdi. Yaxınlıq edənlər bir-birini qırağa çəkdi, hava açılmağa başladı və mən Lotte ilə birlikdə zala yollandım. Yolda Lotte dedi:

– Şillələr dəyəən kimi havanı da, hər şeyi də unutdunuz! – Ona heç nə ilə cavab verə bilmədim. – Mən, – sözünə davam etdi, – qorxaqların birincisi idim, başqalarını ürəkləndirmək üçün ürəklə işə girişəndə mənə də cəsarət gəldi. Pəncərəyə yaxınlaşdıq. Hər dəsə göy guruldadı və torpağa nur çiləndi, təravətli xoş bir rayihə

isti havaya qarışib bizi vurdu. Lotte dirsəklərinə söykəlib pəncərənin qabağında dayanmışdı, baxışları uzaqlara zillənmişdi, gah göylərə, gah da mənə baxırdı, gözləri yaşla dolmuşdu, əlini əlimin üstünə qoyub dedi: – Klopstock!¹

Həmin an Lottenin nəzərdə tutduğu oda² yadıma düşdü və mən bu deyimlə Lottenin üstümə axıtdığı duyğu nəhrində qərq oldum. Duruş gətirə bilmədim, əlinin üstünə əyilib, sel kimi axan göz yaşları içində həmin əli öpdüm, yenidən onun gözlərinə baxdım. Ey nəcib insan! İlahiləşdirdiklərini kaş bu gözlərdə görə biləydin və mən sənin indi dəyərdən salınmış adının³ çəkilməsini bir daha eşitmək istəməzdim.

19 iyun

Danışdığım hekayətin harasında qaldığımı heç özüm də bilmirəm; bircə onu bilirəm ki, yatmağa gedəndə gecə saat iki idi və yazmaq əvəzinə başıma gələnləri sənə danışmağa imkanım olsaydı, bəlkə də, səni sabah açılana qədər yatmağa qoymazdım.

Baldan evə qayıdarkən başımıza nələrin gəldiyini hələ danışmamışam, heç bu gün də ona vaxtım yoxdur.

Gün, sanki, heç vaxt bugünkü kimi doğmamışdı. Hər yanda budaqlarından su daman meşə və tərəvətlənmiş göy çəmən! Qadın qonaqlarımız mürgüləyirdilər. Lotte məndən soruşdu ki, dəstəyə qoşulmaq istəmirəmmi? Ondan çəkinməyə bilərəm.

– Nə qədər ki bu gözləri açıq görürəm, – dedim və gözümü ondan çəkmədim, – yatmaq qorxum ola bilməz.

Onların eşik qapılarına qədər yatmayıb dözdük, darvazaya çatanda qulluqçu qız qapını astadan açıb Lottenin sualının müqabilində cavab verdi ki, atası da, uşaqlar da özlərini gümrəh hiss edir və hamı yatır. Onda səhərişi onu bir daha görmək xahişi ilə oradan aralandım; görüşməyimizə razılıq verdi, mən də vaxtında gəldim;

¹ *F. Q. Klopstock (F. G. Klopstock – 1724–1803)* – məşhur alman şairi; güclü təbiət duyğuları ilə dolu patetik odaları Geteyə və “Fırtına və Hücum” hərəkatının digər nümayəndələrinə güclü təsir etmişdir.

² Lotte yağışdan sonrakı havanı tərənnüm edən “Bahar nəğməsi” odasını nəzərdə tutur.

³ Klopstock adı “Fırtına və Hücum”çular üçün müqəddəs sayılırdı. Çox güman ki, Klopstock odalarına yazılmış nəzirələrin müəllifin adını ucuzlaşdırdığını nəzərdə tutan Gete “sənin dəyərdən salınmış adın” kəlmələrini işlətməmişdir.

həmin vaxtdan etibarən Günəş, Ay və ulduzlar rahatca dövr edə bilərlər, bilirəm ki, gündüz gündüzlüyündə, gecə də gecəliyində qalmaqdadır və bütün dünya ətrafımda büsbütün özünü itirir.

21 iyun

Mən Allahın öz müqəddəs bəndələri üçün qoruyub saxladığı gözəl günləri yaşayıram; qoy mənə nə olur olsun, deyə bilmərəm ki, həyatın sevincindən, ən pak sevinclərdən həzz almamışam. Mənim Valhaymımı yaxşı tanıyırsan; tamamilə orada məskunlaşmışam, buradan Lottegilə vur-tut yarım saatlıq yoldur, orada özümü həddən artıq şux və insana bəxş edilən bütün xoşbəxtlikləri hiss edirəm.

Valhaymı gəzintilərim üçün qarşıma məqsəd qoyanda oradan əlimin, az qala, göylərə çatacağını heç ağılıma da gətirməmişdim! Bütün arzularımı özündə cəmləşdirən ovçular sarayını uzaq gəzintilərimdə gah dağdan, gah da çay üzərindən, o yandakı düzənlikdən görmüşəm!

Əzizim Vilhelm, insanların özünü tanımaq, yeni kəşflər etmək, özlərini oda-közə vurmaq, sonra da məhdudiyətlərə könüllü tabe olmaq, vərdisin axarlı yoluna düşüb nə sağdakıların, nə də soldakıların qeydinə qalmamaq hərisliyi barədə çox düşünmüşəm.

Qəribədir: necə oldu buraya gəldim, təpədən üzünəsağı dərəyə baxdım, necə oldu ki, ətrafımdakı hər şey məni özünə çəkdi. Oradakı kiçicik orman!.. Kaş onun kölgəliyində əylənəydim!.. Hələ dağların zirvəsi!.. Kaş buradan geniş düzənliyə baxa biləydim!.. Bir-birinin qoynuna sığınmış təpələr və pünhan dərələr!.. Kaş o dərələrdə azıb qalaydım!.. Oraya tələsdim, geriye qayıtdım və axtardığımı tapmadım. İlahi, qəriblik də elə gələcək kimidir! Qarşımızda böyük, parlaq bir tamliq dayanıb, duyğularımız gözlərimiz kimi onun içində üzür və biz nəyinsə həsrətini çəkirik, yaman çəkirik! Bütün varlığımızı fəda etmək, yeganə, böyük və gözəl bir duyğunun yaratdığı ehtiraslarla boşluğumuzu doldurmaq! Aman Allah! Biz oraya tələsəndə, “ora” “bura” olanda hər şey olduğu kimi qalır və biz öz fəqirliyimizdən, məhdudluğumuzdan qopa bilmirik, ruhumuz da əldən çıxmış təsəlliye can atır.

Beləcə, ən nadinc səfil də son olaraq vətən həsrəti çəkir və dünyada əbəs yerə axtardığı kefi öz komasında, həyat yoldaşının ağışunda, uşaqlarının əhatəsində, dükən-bazarda tapır.

Səhər-səhər gün çıxanda Valhaymıma gedib oradakı sahibkar bağında öz əlimlə noxud dərəndə, oturub noxudları qabıqdan arıdanda, hərdən də Homerimi oxuyanda, sonra balaca mətbəxdə bir qazan götürüb ona yağ süzəndə, qazanı ocağın üstünə qoyanda, qapağını örtüb yanında oturanda, hərdən də qarışdıranda Penelopa'nın təşəxxüslü elçiləri öküz və donuz kəsəndə, onları doğrayıb qovuranda özlərini necə gümrah hiss edirdilərsə, mən də özümü elə hiss edirdim. Allaha şükür ki, içimi səssiz və gerçək duyğularla dolduran qüvvə patriarxal yaşamın həyat tərzinə mübaliğəsiz daxil edə bildiyim cizgilərindən başqa bir şey deyil.

Özünün yetişdirdiyi baş kələmi, təkcə kələmin özünü yox, həm də onun becərilməsinə sərf etdiyi gözəl günləri, nurlu səhərləri, onların suvarılmasından, eləcə də boy atmasından duyduğu fərəhləri masasının üstünə qalaqlayan insanın sadə və ziyansız nəşəsini ürəyimin hiss edə bilməsi mənə necə də ləzzət verir!

29 iyun

Sırağagün buranın həkimi şəhərdən birbaşa işlər müdirinin yanına gəldi və məni Lottenin qardaş-bacıları arasında yerdə oturan gördü, uşaqların bəziləri üstümə dırmaşır, bəziləri də mənə sataşdı, mən də onları qıdıqlayırdım və hamımız birlikdə səsimizi başımıza artmışdıq. Ehkamçı marionet olan, danışa-danışa manjetlərini qatlayan və ara vermədən qırçınlarını dartışdıran həkim mənim bu hərəkətimi ağılı başında olan adamın ləyaqətinə sığışdırmadı, bunu mən onun burnundan hiss elədim. Amma onun fikri qəti vecimə deyildi, işimdən qalmadım, onun ağıllı məsləhətlər verməsinə də mane olmadım, uşaqların uçurduğu karton evlərini təzədən quraşdırdım. Bundan sonra həkim şəhərdə dolaşib gileylənirmiş: işlər müdirinin uşaqları tam tərbiyəsiz böyüyürlər, Verter onların tərbiyəsini büsbütün korlayıb.

Hə, əzizim Vilhelm, yer üzündə ürəyimə bu uşaqlardan yaxın heç nə yoxdur. Onlara tamaşa edib, bu balaca varlıqlarda bütün yaxşılıqların, haçansa onlara lazım olacaq bütün güclərin rüşeymlərini tapdıqca, tərslikdə xarakterin gələcəkdəki mətinliyini və yenilməzliyini, iradədə yaxşı əhvali-ruhiyyəni və yüngüllüyü, dünyadakı

¹ Homerin "Odyssey" əsərində Odiseyin arvadı.

təhlükələri aşaraq hər şeyi korlanmamış büsbütün gördükcə insanların müəlliminin qızıl kəlmələrini¹ təkrarlayıram: “Siz bunlardan biri olmasanız!” İndi isə, gözüüm nuru, bizlərə bənzəyən bunlarla, öz nümunələrimiz kimi yanaşmalı olduğumuz bu körpələrlə kölə kimi rəftar edirik: gərək onların öz iradəsi olmasın!.. Məgər özümüzün iradəmiz yoxdurmu? Və haqq-ədalət harada qalıb? Çünki biz yaşca böyük və ağıllıyıq?!.. Qadir Allah, dərğahından sən yaşlı uşaqları da görürsən, körpə uşaqları da. Onlardan hansına ürək qızdırdığını övladın çoxdan bizə xəbər verib. Lakin ona inanmırlar, onu dinləyən də yoxdur, elə bu özü də nəsə təzə şey deyil! Amma insanlar uşaqlarını yenə özləri kimi böyüdürlər və... Sağlıqla qal, Vilhelm! Daha bu barədə başını ağrıتماq istəmirəm.

1 iyul

Lottenin hansısa xəstədən ötrü necə önəm kəsb etməsini xəstə yatağında əzab çəkən bəzilərinə nisbətən, daha bəlalı olan bu biçarə qəlbimlə hiss edirəm. Lotte, həkimin dediyinə görə, son günlərini yaşayan və yanında Lottenin olmasını istəyən möhtərəm bir xanımla bir neçə gün şəhərdə qalacaq. Ötən həftə Lotte ilə St...li keşişə qonaq getmişdim; bu qəsəbə dağlarda yerləşirdi və oraya bir saatlıq yol vardı. Saat dördə qalmış mənzil başına çatdıq, Lotte özündən kiçik bacısını da özü ilə götürmüşdü. Biz qollu-budaqlı iki hündür qoz ağacının kölgəliyindəki keşiş həyətinə daxil olanda sinli və nurlu kişi darvazanın önündəki oturacaqda əyləşmişdi və Lotteni görəndə, sanki, ona canlanma gəldi, düyünlü çəliyini unudub qıza doğru yeridi. Lotte də öz növbəsində ona tərəf qaçdı, kişini yerindən qalxmağa qoymadı, özü onun böyründə oturdu, atasının bolbol salamlarını çatdırdı, keşişin üz-gözündən kir yağan kiçik oğlunu, ailənin sonbeşiyini əzizlədi. Kaş onun qocanı necə əyləndirdiyini, onun kar qulağı eşitsin deyə səsinə necə qaldırdığını, gözlənilmədən dünyalarını dəyişmiş sağlam gənclərdən, Karlsbadın gözəlliyindən necə danışdığını və kişinin üzümüzə gələn yay oraya getmək

¹ İnsanların müəlliminin qızıl kəlmələri – həzrəti-İsanın sözləri nəzərdə tutulur: “Ola bilsin, siz özünüzü yanlış aparıb uşaqlar kimi olmayasınız, onda siz göylər səltənətinə düşməyəcəksiniz” (İncil, Mattadan, 18,3). “İnsanların müəllimi” ifadəsindəki “müəllim” sözünü yazıçı ibrani dilindən alman dilinə çevirmişdir, belə ki, İncildə və Quranda işlənən “rəbb” sözü “ağa, sahib, müəllim” mənalarını bildirir.

qərarını necə təriflədiyini, onun keçən dəfəkinə nisbətən daha yaxşı və daha gümrəh olduğunu söyləməsini görədin! Bu arada mən də keşişin xanımına hörmət-izzətini bildirdim. Kişi tamam gümrəhlaşdı və kölgəsini bizdən əsirgəməyən o iki gözəl qoz ağacını tərifləməkdən özümü saxlaya bilmədiyimdən bəzi çətinliklərə baxmayaraq, ağacların tarixindən bizə məlumat verməyə başladı:

– Bu qocaman ağacı, – dedi, – özümüz də bilmirik, kim əkib. Bəziləri deyir, bu keşiş, digərləri deyir, o keşiş. O arxadakı cavan ağac isə arvadımla yaşıddır, oktyabrda hər ikisinin əlli yaşı tamam olacaq. Qayınatam onu səhər-səhər basdırıb, qızı da axşam dünyaya gəlib. Kişi mənim sələfim idi; ağacı necə sevdiyi dillə deyiləsi deyil, təbii ki, o, mənə də əzizdir. İyirmi yeddi il əvvəl kasıb bir tələbə kimi ilk dəfə ayağımı həyəətə qoyanda indi arvadım olan bu qız ağacın altında, gəbənin üstündə oturub nəsə toxuyurdu. – Lotte qızını soruşdu, bəlli oldu ki, o, cənab Şmitlə çölə, fəhlələrin yanına gedib və keşiş söhbətinə davam edib sələfinin, eləcə də onun qızının sevgisini necə qazandığından, necə əvvəlcə onun müavini, sonra da xələfi olmasından danışmağa başladı. Keşişin cavan qızı adı çəkilən cənab Şmitlə bağdan bizə doğru gələndə danışdığı hələ qurtarmamışdı; qız Lotte ilə görünməmiş bir səmimiyyətlə görüşdü, etiraf edirəm ki, heç də pis təsir bağışlamadı: kimisə kənd yerində müəyyən müddət əyləndirə biləcək qədd-qamətli, çəvik, əsmər bir qız idi. Sevdiyi oğlan (çünki cənab Şmit gələnin kimi belə bir təəssürat oymamışdı), Lotte onu nə qədər sözə çəksə də, söhbətimizə qarışmaq istəməyən nəcəbətli, dinməz adam təsiri bağışlayırdı. Məni ən çox narahat edən onun üz cizgilərindən gördüklərim idi: bu, özünü bürüzə verməyə mane olan ağılın məhdudluğundan daha çox, tərslik və yersiz yumura bənzəyirdi. Nəticədə, təəssüf ki, bu, tam aydın oldu; çünki Friderike, Lotte ilə, təbii ki, həm də mənimlə gəzməyə gedəndə bu cənabın, onsuz da, qonur rəngə çalan sifəti açıq-aşkar elə qaraldı ki, Lotte pencəyimin qolundan dartışdırıb mənə Friderikəyə ədəb-ərkan göstərməyi işarə etdi. İndi məni insanların bir-birinə əzab verməsindən, ən çoxu da bütün fərəh və sevinclərə layiq olan cavanların həyatlarının çiçəkləndiyi çağlarda bir-birlərinin barmaqla sayıla bilən xoş günlərini ağız-burunlarını əyməklə korlamasından və özlərinin əriyib getmələrini dəyişdirməyin mümkünsüzlüyünü həddən artıq gec qavramalarından başqa

daha heç nə dilxor etmir. Bu, məni cin atına mindirirdi, mən də heç nə edə bilmirdim, çünki axşama yaxın keşişin həyətinə qayıdıb süfrə arxasında süd içdik və dünyanın dərd-səri barədəki söhbəti davam etdirib, dilxor əhvali-ruhiyyəyə qarşı ürəyimizi boşaltdıq.

– Biz insanlar, – deyib sözə başladım, – tez-tez gileylənirik ki, yaxşı günlərimizin ömrü az olur, pis günlərimizin ömrü isə çox və mənəcə, bu, əksər vaxtlarda yerinə düşür. Allahın bizə hər gün bəxş etdiyi yaxşıdan həzz almaq üçün həmişə açıq qəlb sahibi olsaydıq, bizə üz verən pisliklərə dözmək üçün yetərinəcə güc qazanardıq.

– Ancaq qəlbimiz gücümüzdə deyil, – keşişin arvadı sözə qarışdı, – cismimizdən nələr asılıdır! Günü xoş keçənin hər yanda könlü xoş olmur.

Dediklərini təsdiqləyib sözümə davam etdim:

– Bunu biz xəstəliyi görüb ona qarşı dərmanın olub-olmamasını soruşanda istəyirik.

– Eşitməyə dəyər, – Lotte dilləndi, – ən azı, ona inanıram ki, çox şey özümzdən asılıdır. Burasını özümzdən bilirəm. Məni nəse cırnadıb haldan çıxarmaq istəyəndə yerimdən sıçrayıb bağın eni-uzunu boyunca bir-iki kontrerəqs musiqisi oxuyuram, hər şey də o saat keçib-gedir.

– Mənim demək istədiyim də elə bunlar idi, – cavab verdim, – mənim üçün pis əhvali-ruhiyyə, əslində, ətalət kimi bir şeydir, çünki o özü, bir növ, ətalətdir. Təbiətimiz bundan çox asılıdır, bir də ki kişiləşməyə yalnız bircə dəfə güc toplaya bilsək, işimiz yağ kimi gedər və ətalətin özündə də gerçək bir şadyanalıq tapanıq.

Friderike həddən artıq diqqətli idi və cavan oğlan mənə etiraz etdi ki, adam özü özünün ağası deyil, ən azı, hissələrinə ömr edə bilmir.

– Burada söhbət hər kəsin can-başla qurtarmaq istədiyi xoşa-gəlməz hissələrdən gedir, – cavab verdim, – heç kim də bilmir ki, sərf etdiyi güc haraya qədər bəs edir. Doğrudur, xəstə olan kəs arzu olunan sağlamlığına yetişmək üçün qarşısına çıxan hər həkimdən dərdinə dərman istəyəcək və heç bir ruh düşkünlüyünü yaxına buraxmayacaq, istənilən acı dərmandan imtina etməyəcək.

Gördüm ki, doğru yolun yolçusu olan qoca keşiş bizim mübahisəmizdə iştirak etmək üçün qulaqlarını biz tərəfə tutur, söhbəti onun əleyhinə çevirərək səsimi qaldırdım.

– Qüsür əleyhinə bu qədər moizə oxuyurlar, – dedim, – indiyə qədər görməmişəm ki, pis əhvali-ruhiyyə əleyhinə minbərdən moizə söylənmiş olsun.¹

– Bu, şəhər keşişlərinin işidir, – dedi, – kəndçilərdən pis fikirlərə düşən olmur, bununla belə, hərdən bu cür moizələrin ziyanı dəyməzdi, ən azı, arvadıma və cənab işlər müdirinə dərs olardı.

Qonaqlar gülüşdü, o da öskürək tutana qədər ürəkdən güldü, öskürəyi bir müddətə söhbətimizə ara verdi; bundan sonra cavan oğlan təzədən söz aldı:

– Yersiz yumoru siz qüsür adlandırdınız, bu, mübaliğədir.

– Heç də elə deyil, – cavab verdim, – əgər belədirsə, adam özünə və başqalarına nə ilə ziyan yetirir, bu adı qazanır?! Yetərli deyildirmi ki, bir-birimizi xoşbəxt edə bilmirik, istənilən ürəyin hərdən özünə rəva bildiyi şadyanalığı bir-birimizdən oğurlamalıyıq mı? Mənə elə bir adam göstərin ki, əhvalı pis olsun və özünü sındırmayıb bu təlxili gizlətsin, ətrafındakıların sevincinə zəhər qatmadan onu təkcanına çəksin! Yaxud həmin pis əhval şəxsi ləyaqətsizliyimizin daha çox daxili narazılığı, özümüzün özümüzə həmişə paxıllıqla bağlı olan barışmamağımız deyilmi ki, həmin paxıllığı da səfeh bir şöhrət düşkünlüyü qorlayıb alışıdır? Biz xoşbəxt edə bilmədiyimiz – bu da dözülməzdir – xoşbəxt insanlar görürük. – Lotte mən danışarkən etdiyim hərəkətləri görəndə mənə baxıb gülümsədi və Friderikenin gözlərindəki yaş damlası məni söhbəti davam etdirməyə həvələndirdi. – Yazıq o kəslərin halına ki, – dedim, – gücə söykənirlər, insanı içəridən qopub gələn ən adi sevincdən də məhrum edən ürək sahibləridir. Dünyanın bütün hədiyyələri, bütün iltifatlılığı özlüyündə zülmkarlığımızın paxıl narahatlığı ilə bizi zəhərləyən bir anlıq şadyanalığı əvəz edə bilməz.

Həmin an qəlbim büsbütün coşub-daşdı, keçmişin xatirəsi içimə doldu və göz yaşlarım sel kimi axdı.

Bunu öz-özünə hər gün söyləyəne ucadan qışqırdım: onların fərəhlərini özlərinə qaytarıb xoşbəxtliklərini artırmadan, bu sevinc və xoşbəxtliyi onlarla bərabər dadmadan tək öz sevincinlə heç

¹ Bizə Lafaterin gözəl bir moizəsi, onun moizələri içində həm də Yunis peyğəmbərin kitabı barədə moizə bəllidir.

Y. K. Lafater (J. K. Lavater 1741–1804) – isveçrəli ilahiyatçı və filosof, gənc Getenin dostu, fiziognom (fariqlik) elminin, insanın üz cizgiləri ilə onun xasiyyəti müəyyənləşdirən təlimin banisi

nə edə bilməzsən. Onların daxili aləmi qorxunc iztirabla doludursa, dərdə düşürsə, onlara bircə damla yüngülləşmə bəxş edə bilərənmisənmi?

Sonuncu qorxunc xəstəlik ömrünün çiçəklənən çağlarını zəhərlədiyin cavan bir qızı sarsıdanda, qız da təqətsiz halda uzanıb gözlərini qamətinə dikəndə, rəngi qaçmış alnında ölüm təri puçurlananda, lənətlənmiş kimi yatağın önündə dayanıb içəridən gələn belə bir hiss keçirirsən ki, bütün bu var-dövlətinlə heç nəyə qadir deyilsən və ölüm ayağında olan bu varlığa bir damla güc, bir ümid qığılcımı verə bilmək üçün, qorxu içini yeyə-yeyə hər şeyini qurban etməyə hazır olursan.

İştirakçısı olduğum belə bir səhnənin xatirəsi həmin sözü dilə gətirərkən tam gücü ilə üstümə ələndi. Cib yaylığını gözlərimə tutub məclisi tərk etdim, yalnız Lottenin “gəl gedək!” deyə haraylayan səsi məni özümə qaytardı və hər şeyi ürəyimə saldığım görə yolda məni danladı ki, axırda özümü bada verəcəyəm! Özümə yazığım gəlsin!

Sən, ey mənim mələyim! Gərək səndən ötrü yaşayam indi!

6 iyul

Can üstündə olan rəfiqəsinə o, hələ də qulluq edir; yenə də həmişəki Lottedir, bir baxışı ilə bütün ağrıları yüngülləşdirən və xoşbəxtlik gətirən həmin canlı və qayğıkeş məxluq. Dünən axşam Marianna və balaca Amali ilə gəzməyə getmişdi; mənim bundan xəbərim vardı, onları qarşıladım və birlikdə yolumuza davam etdik. Saat yarım gəzdikdən sonra şəhərə, mənə əziz olan, indi isə min dəfə əziz olan bulağın yanına qayıtdıq. Lotte balaca hasarın üstündə oturdu, biz də onun qənsərində dayandıq. Ətrafa boylandım. İlahi! Qəlbimin bu cür tənhaləşdiyi zaman o, təzədən gözlərim önündə canlandı.

– Ey gözəl bulaq, – dedim, – o vaxtdan sənin sərinliyində dincəlməmişəm, tələsə-tələsə yanından ötüb-keçərkən heç üzünə də baxmamışam.

Əyilib aşağıya baxdım və Amalinin əlləşə-əlləşə bir stəkan su ilə yuxarıya qalxdığını gördüm. Lotteyə göz yetirdim, onun mənə nə qədər əziz olduğunu hiss etdim. Bu arada Amali əlindəki stəkanla bizə yaxınlaşdı. Marianna stəkanı onun əlindən almaq istədi.

– Yox, – uşaq şirin bir avazla dilləndi, – yox, Lottesi, əvvəlcə sən içməlisən!

Bu təbiiliyə, qızın səsindəki bu səmimiyyətə elə məftun oldum ki, uşağı yerdən qaldırıb bağrıma basmaqdan və var gücümlə onu öpməkdən başqa ayrı bir şeylə duyğularımı ifadə edə bilmədim, uşaq da bu coşqudan qışqırıb ağlamağa başladı.

– Ağrıtdınız, – Lotte dilləndi. Söz məni tutdu. – Gəl, Amalim, – uşağın əlindən tutub sözünə davam etdi, onu pillələrlə yuxarıya apardı, – indi bu tərtəmiz bulaqda əl-üzünü yuyaram, tez ol, tez gəl, heç nə olmayacaq.

Dayanıb onlara baxırdım, uşaq suda islatdığı toppuş əlləri ilə yanaqlarını necə də cidd-cəhdlə yuyurdu, möcüzəli bulağın bütün mürdərliqləri yuyub təmizləyəcəyinə, bununla da çirkin saqqal çıxaracağı rüsvayçılığının yox olacağına möcüzəli bir inamla! Yenə Lotte dilləndi:

– Yetər!

Uşaq elə hey yuyunurdu, sanki, az yuyunmaqdan çox yuyunmağı üstün tuturdu. Sənə deyim ki, Vilhelm, xaç suyuna salma mərasiminə heç vaxt bu qədər rəğbət bəsləməmişəm və Lotte bizə doğru gələndə xalqın günahlarını yuyub təmizləmiş peyğəmbərin qarşısında diz çökən kimi, onun qarşısında diz çökməyə hazır idim.

Qəlbimi rıqqətə gətirən bu hadisəni axşamüstü məni başa düşdüyünə görə ürək qızdırdığım bir nəfərə danışmaqdan özümü saxlaya bilmədim; necə qarşılısam yaxşıdır?! Dedi ki, Lotte heç də yaxşı hərəkət etməyib; uşaqlara ağıl öyrətmək olmaz; belə şeylər saysız yanlışlıqlara və xurafata şərait yaradır ki, bundan da uşaqları erkən çağlarından qorumaq gərəkdir. Birdən yadıma düşdü ki, kişi bir həftə bundan qabaq uşaqlarını xaç suyuna saldırmışdı, ona görə də dərinə getməyib ürəyimdə bir gerçəyə sadıq qaldım: Allah bizi sevincli xəyallar içində uyudanda bizi dünyanın ən xoşbəxtlərindən edərək hamımıza necə baxırsa, biz də gərək uşaqlara o cür baxaq.

8 iyul

Adam necə də uşaqlaşarmış, belə bir baxışın necə də təşnəsi olarmış! Necə də uşaqlaşarmış! Valhayma getmişdik. Qadınlar faytona minib yola düşdülər, gəzinti zamanı mənə elə gəldi ki, Lottenin qara gözlərində...

Bağışla, axmağam! Kaş sən bu gözləri görmüş olaydın! Gəlsənə, uzatmayım (çünki yuxu gözlərimdən tökülür), budur, qadınlar faytona qalxırlar, faytonun yanında gənc V.Zelştat, Audran və mən dayanmışıq. Ciddilikdən uzaq, qayğısız cavanlar qadınlarla çənə döyüb məzələnirlər. Mən Lottenin gözlərini arayıb tutmağa çalışdım, fəqət o gözlər gah buna, gah da ona dikilirdi! Lakin mənə, ortada tək-tənha dayanan mənə, özünü büsbütün ona fəda edən mənə yönəlmirdi! Qəlbim ona min kərə “əlvıda!” söylədi. O isə yenə mənə tərəf baxmadı! Fayton sürülüb getdi, gözümdə yaş gilələndi. Arxasınca baxdım və Lottenin başını karetanın pəncərəsinə söykənən gördüm, mənə baxmaq üçün başını bu tərəfə çevirmişdi. Aman Allah! Mən tərəfə? ...əzizim, hələ də bu qeyri-müəyyənlik içində çabalayıram; təsəllim təkəcə odur ki, bəlkə, çönüb mənə baxdı! Bəlkə! Gecən xeyrə qalsın! Of, necə də uşaqlaşırım!

10 iyul

Məclisdə ondan söhbət düşəndə necə axmaq görkəm alıram, gərək bunu öz gözlərinlə görəydin! Onun xoşuma gəlib-gəlmədiyini məndən soruşanda... Xoşa gəlmək! Bu sözə nifrət edirəm, ölümə nifrət etdiyim kimi! Kim olmaq lazımdır ki, Lotte onun varlığına hakim kəsilməsin, xoşuna gəlməsin! Xoşuna gəlməsin! Bu yaxınlarda birisi məndən soruşdu ki, Ossian¹ xoşuma gəlirmi?!

11 iyul

Frau M.-in halı xarəbdır; canına dualar edirəm, çünki Lotte ilə bərabər mən də iztirab keçirirəm. Lotte ilə həmin qadının yanında az-az görüşürəm və bu gün o, mənə qərıbə bir əhvalat danışdı:

Qoca M. həmişə arvadını incidən, onu əl-qol açmağa qoymayan, acgöz, simic zıqqının biriymiş; bununla belə, qadın hər vaxt evi yola verməyi bacarırmış. Bir neçə gün əvvəl həkim xəstəliyin ümitsiz olduğunu etiraf edəndə qadın ərini yanına çağırtdırıb bunları söyləyibmiş – bu vaxt Lotte də otaqda imiş:

– Mən öləndən sonra səni məyus edib qanını qaralda biləcək bir şeyi etiraf etməliyəm. İndiyə qədər ev işlərini yola vermişəm,

¹ *Ossian* – füsunkar kelt müğənnisi

imkanca səliqəli və qənaətcil: gərək mənə bağışlayasan ki, bu otuz ildə sənə kələk gəlmişəm. Evliliyimizin ilk vaxtlarında yemək və digər ev xərcləri üçün sən cüzi miqdarda məbləğ ayırırdın. Təsərrüfatımız böyüyüb büdcəmiz çoxalanda həftəlik xərclərimizi varımıza görə artırmaq üçün sənə yaxın durmaq da olmurdu; qıyası, özün gözəl bilirsen ki, var-dövlətimiz aşib-daşan çağlarda da həftədə yeddi quldenlə ailəni dolandıрмаğı məndən tələb edirdin. Həmin tələbi sözsüz qəbul etdim, ev xərclərinin çatışmayan hissəsini isə hər həftə alverdən gələn gündəlik pulun üstündən götürürdüm, çünki heç kəs güman etməzdi ki, evin qadını daxıldan pul oğurlayır. Bir quruşu da boş yerə xərcləməmişəm, odur ki bunu etiraf etmədən də təmiz vicdanla əbədiyyətə qovuşardım, əgər məndən sonra bu evin təsərrüfatına cavabdeh olacaq qadın çıxış yolu tapmayanda sən ayağını dirəyib ona deməsən ki, birinci arvadım bunun öhdəsindən gəlirdi.

Lotte ilə insan zəkasının bu cür ağılagəlməz kütlüyünə mat qalır-dıq ki, kimsə ikiqat artıq xərclənməli olan məbləğin əvəzinə yeddi quldenlə təsərrüfatı idarə edirsə, bunun arxasında nəyinsə gizləndiyinə bir başqası niyə şübhə etməsin? Lakin mən özüm adamlar tanıyırdım ki, peyğəmbərin heç vaxt boşalmayan yağ bardağını¹ heyrlənmədən öz evlərində görmək istərdilər.

13 iyul

Xeyr, özüm özümü aldatmıram! Onun qara gözlərində özümə və taleyimə bir yanımcıllıq oxuyuram. Bəli, duyuram və bu yerdə, görəsən, qəlbim mənə aldatmır ki! – Aman Allah, bu sözlərdəki behiştliyi ifadə etməyə haqqım və gücüm çatarmı?! – O, mənə sevir! Sevir mənə! ...və mən öz gözümdə necə bir dəyər kəsb edirəm, necə mən... o, mənə sevəndən bəri özüm özümə pərəstiş edirəm!

Bu, özünə arxayınlıqdırımı, yoxsa gerçək münasibətlərdən doğan duyğudurmu? ...hər halda, Lottenin qəlbinə girməsindən qorxduğum ikinci bir adamı tanıyıram. Bununla belə... o, öz adaxlısından söhbət salanda, onun barəsində hərarətlə, sevgi ilə danışanda özümü bütün ləyaqət və şərəfi tapdanmış, qılıncı əlindən alınmış adam kimi hiss edirəm.

¹ Bibliya söyləminə görə (Ulu Öyüd, Padşahlar, I, 17; 12–16) İlyas (Elləz), peyğəmbərin möcüzə payı olan yağ bardağı həmişə dolu olur.

16 iyul

İlahi, barmağım təsadüfən onun barmağına toxunanda, ayaqlarımız masanın altında bir-birinə dəyəndə damarlarımda axan qan necə də cuşa gəlir! Əlimi, ayağımı oda toxunmuş kimi geri çəkirim və sehrli bir güc yenə məni qabağa dartır... Hər cür duyğulardan başım fırlanır. İlahi! Onun məsumluğu, ürəyiaçıqlığı bu xırda səmimiliklərin mənə necə də əzab verməsini hiss etməyə qoymur. Söhbət zamanı əlini əlimin üstünə qoyanda, mübahisəyə girişib mənə xeyli yaxın oturanda, ilahi nəfəsini dodaqlarıma toxunduranda elə bilirəm ki, boğulacağam, fırtınaya düşmüş adamlartək... Bir də ki Vilhelm! Haçansa cəsaret edib bu məsumluqdan, bu etibardan!.. Məni başa düşürsən. Yox, qəlbim, ruhum hələ o qədər korlanmayıb! Gücsüzəm! Yetərinəcə gücsüz!.. Bəs bu korlanmaq deyilmi?

Mənim üçün o, müqəddəsdir. Onunla birlikdə olanda hər cür ehtiras susur. Yanında olanda özümün özümdən xəbərim olmur, sanki, qəlbimin ən mübhəm guşəsində də sinirlərim tərpənir... Özünün sevdiyi bir musiqi var, fortepianoda onu mələyəklərə xas bir ehtirasla çalır, elə sadə, elə hissiyyatla! Bu, onun sevimli nəğməsidir və ilk notu dilləndirən kimi içimdəki bütün iztirablar, şəşqınlıqlar, tərsliklər çəkilib gedir.

Musiqinin sehrli gücü barədə deyilmiş qədim kəlmələrin heç biri mənə qeyri-təbii görünür. Adi nəğmə mənə necə də təsir göstərir! Və Lotte onu təqdim etməyi necə də bacarır, çox vaxt da gülləni başıma sıxmaq istədiyim anlarda! Qəlbimin şəşqınlığı və zülməti çəkilib gedir və mən yenidən sərbəst nəfəs alıram.

18 iyul

Vilhelm, sevgisiz qəlblərə dünya nə gərək! İşığı olmayan sehrli çırağı neyinirəm! Çıraqıçı içəri gətirən kimi əlvan mənzərələr sənin ağ divarına düşür! Və bu ötəri xəyallardan başqa bir şey olmasa da, biz körpə uşaqlartək həmin mənzərələrin qarşısında dayanıb füsunkar görüntülərə valeh olanda o, həmişə bizə xoşbəxtlik gətirir. Bu gün Lottenin yanına gedə bilmədim, qır-saqqız qonaqlar məni buraxmadı. Neyləməli? Bu gün ona mən tərəfdən kiminsə baş çəkməsi üçün nökrəmi oraya göndərdim. Nökrə necə səbirsizliklə

gözlədim, onu görəndə necə də sevindim! Ütanmasaydım, başını əllərimin arasına alıb doyunca öpərdim.

Bonon daşı barədə deyirlər ki, onu günəşin altına qoyanda günəşin şüalarını özünə çəkir və gecə bir müddət işıq saçır. Nökər də, az qala, mənim üçün elə idi. Lottenin gözlərinin nökerin üzündə, yanaqlarında, arxalığının düymələrində, sürtükunun yaxalığında uyuması duyğusu bunların hamısını məndən ötrü necə də müqəddəsləşdirmişdi, necə də dəyəərə mindirmişdi! Həmin anda mən nökerimi heç min talərə də dəyişməzdim. O, yanımda olanda özümü şad və xürrəm hiss edirdim ...and verirəm səni Allaha, buna gülmə. Vilhelm, buna bizə fərəh bəxş edən xəyal demək olarmı?

19 iyul

“Onu görəcəyəm!”, – səhər-səhər ruhlanaaraq böyük coşqu ilə o gözəl günəşə nəzər salanda var gücümle qışqırıram; onu görəcəyəm! Bütün günü bundan savayı ayrı diləyim olmur. Hər şey, hər şey bu diləkdə bir-birinə sarılır.

20 iyul

Sizin elçi ilə filan yerə getməyim barədəki fikriniz hələlik mənimki olmaq istəmir. Subordinasiyanı qəti xoşlamıram və hamımız bilir ki, üstəlik, kişi də zəhlətökənin biridir. Deyirsən ki, anam məni məmnuniyyətlə fəal görmək istərdi, bu, məni xeyli güldürdü. Məgər indi fəal deyiləm? Əslinə qalsa, fərqi nədir ki, istəyir noxud arıdım, istəyir mərci? Dünyada hər şey yalan üstə qurulmayıbmı və insan öz ehtiraslarına, öz ehtiyaclarına görə deyil, başqasının xatirinə, pul, yaxud ad-san, ya da başqa şeylər üçün əlləşib-vuruşursa, deməli, dəlidir.

24 iyul

Şəkil çəkməyə etinasızlıq göstərdiyimi ürəyinə saldığına görə hər şeyi sənə demək əvəzinə, məsələnin üstündən keçdim, çünki o vaxtdan bəri çox az iş görülüb.

Heç vaxt indiki kimi xoşbəxt olmamışam, heç vaxt indiki kimi təbiətə, kiçik daş parçasına, yerdən təzəcə cücərən göy ota bu

qədər büsbütün və ürəkdən bağlanmamışam, amma yenə də... Bilmirəm, necə ifadə edim, rəssamlıq istedadım elə gücdən düşüb ki, hər şey gözlərim önündə axıb-gedir, elə ləngərlənir ki, bircə cizgini də çəkə bilmirəm; lakin beynimə yeridirəm ki, əlimin altında gil, yaxud mum olsaydı, bəlkə də, nəşə yaradardım. Bu hal uzun çəkərsə, gil götürüb ondan nəşə yoğuracağam, lap qoğala oxşasa da!

Lottenin şəklini üç dəfə çəkməyə başlamışam, üçündə də biabır olmuşam; bu da məni daha çox hövsələdən çıxarı, çünki mən əvvəllər rəsmi sahibinə bənzətməkdə çox uğurlu idim. Belə olduqda mən onun kölgəli şəklini çəkdim və bununla da, görünür, kifayətlənməliyəm.

25 iyul

Yaxşı, əziz Lotte, hər şeyi axtarıb taparam, sifariş verərəm; mənə daha çox tapşırıq verin, özü də tez-tez. Sizdən bir şeyi xahiş edirəm; mənə yazdığınız məktubun üstünə qum səpməyin¹. Bu gün onu dodağıma sürtdüm, dişlərim xırçıldı.

26 iyul

Hərdən özümə söz verirəm ki, onunla tez-tez görüşməyim. Elədir, amma buna kim dözə bilərdi! Allahın hər günü tovlanmağa məruz qalıb, özümə bərk-bərk söz verirəm: sabah ona yaxın düşməyəcəksən; lakin səhər açılan kimi yenə müqavimət göstərə bilmədiyim bir səbəb tapıram və özümə gələne qədər onun yanında oluram. O, mənə axşamüstü demiş olmalıydı: "Sabah gələcəksiniz, elə deyilmi?" Belə olanda da gəlməmək olarmı? Ya da mənə bir iş tapşırır, mən də cavabını özümün aparmağımı daha münasib sayıram; yaxud da hava çox xoş keçir, mən də Valhayma yollanıram, oraya çatandan sonra da Lottegilə vur-tut yarım saatlıq yoldur! Elə bil, nəşə məni dartır... Şıp! Özümü orada hiss edirəm. Nənəm maqnit dağı barədə bir nağıl danışardı: həmin dağa yaxınlaşan gəmilərin bütün dəmir məmulatları birdən-birə yoxa çıxarmış, mismarlar dağa doğru uçurmuş, biçərə matroslar da bir-birinin üstünə uçan taxtaların arasında məhv olmuşlar.

¹ Suçəkən kağızın ixtirasına qədər Avropada yazını qurutmaq üçün üstünə qum səpərdilər. Şərqdə isə bunu ağac tozu (ovuntusu) əvəz edirdi.

Albert gəlib çatdı, mən də gedirəm; Albert hər mənada ondan aşağıda durmağa hazır olduğum ən yaxşı, ən nəcib insan olsa belə, bu qədər çeşidli kamilliyə sahib şəxs kimi onu qarşımda görmək dözülməzdir... Sahibmi?!.. Yetər, Vilhelm, adaxlı gəlib! Qoçaq, mehriban oğlandır, beləsi ilə gərək yola gedəsən. Xoşbəxtlikdən, Lotte oğlanı qarşılayanda orada olmuşam! Yoxsa ürəyim partlayardı. O da həddən artıq qanacaqlıdır, Lotteni mənim yanımda bircə dəfə də öpməyib. Qoy Allah əvəzini versin! Qıza göstərdiyi hörmət-izzət naminə onu sevməli olmuşam. Mənə qarşı xeyirxahdır, güman edirəm ki, bu, öz başının məhsulu deyil, daha çox Lottenin işidir: çünki belə işlərdə qadınlar usta olurlar və düz də edirlər: əgər ikisini birləşdirib bəzi işlərdə saxlamağı bacarırlarsa, bu, onların üstünlüyüdür, belə şey nadir hesab olunsa da.

Bununla belə, Albertə olan hörmətimi gizlədə bilmirəm. Xasiyyətimin gizlədə bilmədiyim narahatlığı müqabilində onun təmkinli davranışı açıq-aşkar seçilir. Duyum sarıdan qıtlığı yoxdur və Lotte-dən nə istədiyimi dəqiq bilir. Deyəsən, çox az-az qaraqabaq olur, sən də bilirsən: bu, insanlarda hər şeydən çox nifrət etdiyim bir qüsurdur.

O, məni ağıllı adam sayır; mənim Lotteyə bağlılığım, bütün hərəkətlərində ona qarşı göstərdiyim isti münasibət oğlanın fərəhinin üstünə fərəh gətirir və o, Lotteyə daha çox məftun olur. Hərdən xırda qısqanclıqlarla Lottenin zəhləsini töküb-tökmədiyini söyləyə bilmərəm, onun yerinə olsaydım, ən azı, o qısqanclıq iblisindən yaxa qurtara bilməzdim.

Qoy necə istəyir, elə olsun! Lotte ilə birlikdə olarkən keçirdiyim fərəhli anlarım sona yetdi. Buna mən sarsaqlıqımı deyim, yoxsa azmamı? ...necə ad verməyin faydası nədir?! Şey özü öz adını söyləyir! ...indi bildiklərimi Albert gələnə qədər də bildirdim; bilirdim ki, Lotteyə heç bir iddiam ola bilməz, heç yox idi də... Daha doğrusu, başdan-ayağa sevgi mücəssəməsi olan belə bir qızı könüldən keçirməmək nə qədər mümkün olardısı... İndi bir başqası gəlib qızı onun əlindən alırsa, o birisi sarsaqlığına salıb gözlərini döyür.

Dişlərimi bir-birinə sıxıb öz bədbəxtliyimə, mənə: “Başqa cür alınmadığı üçün sən öz taleyinlə barışmalısən” – deyənlərə isə

ikiqat, üçqat rişxənd edirəm... Amandır, yaxamı bu oyuqların əlindən qurtarın!.. Bütün günü meşələrdə vurnuxuram, Lottenin yanına gəlib Albertin onunla bərabər bağdakı günlüyün altında oturduğunu görəndə və əlimdən heç nə gəlməyəndə isə az qala, dəli oluram və cürbəcür zarafatlar edib dolaşığı şuluqluqlar salıram.

– Allah xatirinə, – Lotte bu gün mənə üz tutdu, – yalvarıram, dünyanın axşamkı tamaşanı təkrar etməyin! O cür şənləyəndə çox qorxulu olursunuz.

Öz aramızda qalsın, Albert məşğul olanda fürsətdən istifadə edirəm; “hopp!” eləyib özümü bayıra atıram və Lotteni tək görəndə sevincimin hədd-hüdüdü olmur.

8 avqust

Səndən bir xahişim var, əzizim Vilhelm, bizdən fədakarlıq və qaçılmaz talelər tələb edən insanları “dözülməz” kəlməsi ilə damğalayanda, təbii ki, səni nəzərdə tutmurdum. Əslində, heç fikirləşməyirdim ki, sən də onlar kimi düşünə bilərsən. Prinsipcə haqlısan. Təkcə bir şey var, dünyam mənim: dünyada “ya, ya da” qarşılaşdırması ilə nadir hallarda nəyəsə nail olublar, insanların hiss və hərəkətləri qartalburunla dikburun arasındakı ayrıntılar kimi fərqli çalara malikdir.

Sənin bütün arqumentlərinlə razılaşımaqla “ya, ya da” arasında baş girməyə çalışsam, yəqin ki, bunu heç də pis qəbul etməzsən.

Yəqin, deyəcəksən ki, ya Lottedən ümidini üzməmişən, ya da ümidin tamam kəsilib. Beləliklə... birinci halda bu ümidi axıra çatdırmağa, arzularının həyata keçməsinə çalış; ikinci halda isə özündə güc toplayıb miskin duyğulardan azad olmağa cəhd et, çünki həmin duyğular sənin güc və qüvvəni gəmirib yeyir. Həyatım mənim! Hamısı gözəl deyilib, özü də vaxtında deyilib. Üzücü xəstəlikdən həyatı tədricən, fəqət qarşısızlıqdan sona yaxınlaşan bədbəxtin birindən tələb edə bilərsənmi ki, xəncəri götürüb əzabına birdəfəlik son qoysun? Gücünü, qüvvəni gəmirib yeyən xəstəlik adamı özünü həmin xəstəlikdən qurtarmaq cəsarətindən məhrum etməirmi?

Doğrudur, mənə oxşar bir müqayisə ilə cavab verə bilərdin: həyatını acizlik və tərəddüd üzündən təhlükəyə atmaqdan, kim bir əlinin kəsilməsinə razılıq verməz?.. Bilmirəm!.. Gəl müqayisələrlə

bir-birimizi yormayaq. Yetər... Hə, Vilhelm, hərdən məndə elə cəsə-rətli anlar olur ki, yerimdən dik atılıb hər şeyi kökündən silkələmək istəyirəm və bu vaxt haraya getməli olduğumu bilsəydim, can-başla gedərdim.

Axşamçağı

Xeyli vaxtdır əhəmiyyət vermədiyimdən gündəliyim bu gün əlimə keçdi və heyrətə gəldim ki, hər şeyə necə də bilə-bilə, addım-addım müdaxilə etmişəm! Öz halımı necə də aydın görüb körpə bir uşaq kimi hərəkət etmişəm, indi də çox aydın görürəm, lakin ağıllanmağa cüzi bir işartı belə yoxdur.

10 avqust

Ağlım olsaydı, ən yaxşı, ən xoşbəxt həyat sürərdim. İnsanın ruhunu göylərə qaldırmaq üçün mənim hazırkı vəziyyətimdən fərqli olaraq, bu cür gözəl durumlar asanlıqla vəhdət təşkil eləmir. Şübhə yoxdur ki, qəlbimiz öz xoşbəxtliyini özü yaradır... Mehriban bir ailənin üzvü olmaq, bir oğul kimi qocanın sevgisini qazanmaq, uşaqların məhəbbətinə bir ata kimi nail olmaq. Lottenin məhəbbətinə isə!.. Axırda da heç vaxt hərdəmxəyallıq edib xoşbəxtliyimə mane olmayan lütfkar Albert; mənə səmimi dostluq münasibəti göstərən Albert, məni Lottedən sonra özünün ən sevimli adamı sayan Albert... Vilhelm, gəzinti zamanı Lotte barədə etdiyimiz söhbəti eşitməyin özü ən böyük fərəhdir: yer üzündə bizim bu münasibətimizdən gülməli heç nə kəşf edilməyib, bununla belə, həmin münasibətdə gözlərim tez-tez yaşla dolur.

Lottenin rəhmətlik anasından mənə nələr danışır: ölüm ayağında evi və uşaqları qıza, qızı da ona tapşırıb, həmin vaxtdan etibarən Lottenin canına tamam ayrı bir ruh hopub onu büsbütün dəyişdirmişdir, onu təsərrüfat qayğısı çəkən, hər şeyə ciddi yanaşan əsl anaya çevirmişdir, vaxtının bir anını belə məhəbbətsiz, zəhmətsiz ötürməmişdir, buna baxmayaraq, nikbinliyi və həyat eşqi heç vaxt onu tərk etməmişdir... Onun yanına düşüb gedirəm, yolda gül-çiçək dərib səliqə ilə dəstə bağlayıram və... həmin gül dəstəsini yanımdan axan çaya atıb arxasınca baxıram, onun ləngərlənə-ləngərlənə üzməsinə tamaşa edirəm... Bilmirəm, sənə yazmışammi ki,

Albert burada qalıb indiyə qədər hörmət qazandığı sarayda yaxşı maaşlı bir işə düzələcək? İşdə göstərdiyi səliqə və zirəklikdə ona tay adamlara az rast gəlmişəm.

12 avqust

Əlbəttə, Albert yer üzündəki insanların ən yaxşısıdır. Dünən onunla qəribə bir mənzərənin iştirakçısı oldum. Vidalaşmaq üçün yanına gəldim; çünki atla dağlara çıxmaq həvəsi mənə rahatlıq vermirdi, bu məktubu da sənə elə oradan yazıram, otaqda var-gəl edərəkən Albertin tapançaları gözlərimin önündən çəkilmir.

– Yola çıxıram, – dedim, – tapançalarını ver, gələndə qaytararam.

– Mənə qalsa, – dedi, – özünə əziyyət verib gərək onları doldurasan; onları yaraşlıq üçün asmışam. – Tapançalardan birini endirdim, o da sözünə davam etdi, – ehtiyatkarlığım mənimlə məzələ-nəndən bəri onları heç əlimə də almıram, – olaydan xəbər tutmaq üçün marağ məni götürdü. – Üç aya yaxın, – deyər danışdı, – kənddə, dostlarımla birinin evində qalası oldum, yanımda bir neçə doldurulmamış tapançam vardı və rahatca yatırdım. Yağışlı bir gündə, günortadan sonra bikef oturarkən, bilmirəm haradan ağılıma gəldi ki, bizə hücum edə bilirlər və tapançalar gərəyimiz olar ... bilirsen də, belə şeylər necə olur... Tapançaları nökrə verdim ki, silib-təmizləsin və doldursun; o da qaravaşlarla məzələnməyə başlayır, onları qorxutmaq istəyir və Allah bilir, necə olur ki, sünbə lülədən çıxarılmadan silah açılır və qızın sağ əlinin baş barmağını dağdır. Çoxlu giley-güzar eşidəsi, üstəlik də, müalicənin xərcini çəkəsi oldum, elə o vaxtdan da silahların hamısını doldurulmamış saxlayıram. Başım tacı, ehtiyatkarlıq nə olan şeydir? Təhlükəni qabaqlamaq mümkün deyil! Ancaq...

Bilirsen ki, mən bu adamın vurğunuyam, bircə “ancaqları” olmaya; məgər özü-özündən aydın deyilmi ki, hər cümlənin bir müstəsnalığı olur? Fəqət bilsəydin, necə adil bir insandır! Nəsə tələskən, ümumi, yanigerçək bir şey dediyini anlayan kimi irəli sürdüyü mühakimələri daraltmağa, ayrı formada ifadə etməyə, yoluna qoymağa, üstünə yenilərini əlavə etməyə ara verməyəcək, ta o vaxta qədər ki, məsələnin mahiyyətindən heç nə qalmasın. Bu

səbəbdən də nitqində baş alıb gedirdi. ...Axırda mən ona heç qulaq da asmırdım, başımda min cür fikir dolaşırdı və üz-gözümü turşudub tapançanın lüləsini sağ gözümün üstündən alınma dirədim.

– Tfu! – Əlimdən yapışib tapançanı aşağı dartaraq dilləndi.
– Bu nə deməkdir?

– Doldurulmayıb, – dedim.

– Doldurulmasa da! Nə deməkdir axı? – Özümdən çıxıb etiraz etdi. – Təsəvvürümə gətirə bilmirəm, insan nə qədər aqlını itirər ki, özünü güllələsin; bunu düşünməyin özü ürəyimi bulandırır.

– İnsanlar, – səsimi qaldırıb bağırırdım, – nədənsə danışırsın, nəyisə dilə-dişə salsın deyə ağızlarına gələni deyirlər: bu axmaqlıqdır, bu ağıllılıqdır, bu gözəldir, bu pis hərəkətdir! Bəs bütün bunlara nə ad qoyaq? Buna görə siz hansısa əməlin daxili münasibətlərini araşdırmısınız mı? Bunun niyə baş verdiyinin, niyə baş verməli olduğunun səbəblərini açmağı tam dəqiqliyi ilə bacarırsınız mı? Bacarsaydınız, çıxardığınız hökmlərlə bu cür tələsməzdiniz.

– Razılaşarsan ki, – Albert dedi, – hansı səbəbdən baş verməsindən asılı olmayaraq, bəzi hərəkətlər pozğunluq sayılır.

Çiyinlərimi çəkib onunla razılaşdım.

– Fəqət, əzizim, – dedim, – burada da müəyyən müstəsnaqlara rast gəlirsən. Doğrudur, oğurluq pozğunluq sayılır, amma özünü və qohum-əqrəbasını mövcud aclıq ölümündən xilas etmək üçün adam oğurluğa əl atırsa, o, rəhməmi layiqdir, cəzayamı? Haqlı olaraq hirs-lənib xəyanətkar arvadını və onun ləyaqətsiz oynaşını öldürən kişiyə, yaxud bəxtiyar anların birində sevginin qarşısalmaz həzzində özünü itirən qıza ilk daşı yerdən kim qaldıracaq?¹ Hətta qanunlarımız da, bu soyuqqanlı pedantlar da yumşalıb cəzadan vaz keçirlər.

– Bu tamam başqa şeydir, – Albert etirazını bildirdi, – çünki ehtiraslarının qulu olan şəxs bütün düşüncə qabiliyyətini itirir və başqalarının gözündə sərxoşa, divanəyə çevrilir.

– Ax, ağıl dəryası olan sizlər! – gülümsəyib səsimi qaldırdım, – Ehtiras! Sərxoşluq! Divanəlik! Məsələyə necə də arın-arxayın, necə də laqeyd yanaşırsınız, siz ədəb-ərkan sahibləri! Sərxoşları

¹ Yazı ülamələri və fariseylər zina etmiş bir qadını meydana gətirib həzrət-İsanı sınamaq üçün, Tövrata görə, qadının daşqalaq edilməli olduğunu ona söyləyirlər. Bu vaxt həzrət-İsa buyurur: “Sizlərdən kim günahsızdırsa, birinci daşı o atsın”. Hamı əlindəki daşı yerə atıb yoluna davam edir. Gete həmin sūjetə istinad edir (İncil, Lukadan, 8, 7).

söyürsünüz, divanələri görəndə ürküb qaçırsınız, keşişlər kimi onlardan yan ötürsünüz, fariseylər¹ tək Allahınıza şükür edirsiniz ki, sizi bu dediklərinizdən biri kimi xəlf etməyib. Mən dəfələrlə sərxoş olmuşam, ehtiraslarım heç vaxt divanəlikdən seçilməyib və heç birinin peşmanlığını çəkməmişəm, çünki aqlım kəsdikcə dərk etməyə başladım ki, nəşə azman, mümkünsüz işlər görmüş fəvqəladə adamlara niyə sərxoş və divanə deyirlərmiş. Adi həyatda da, az qala, birisinin arxasınca onun sərbəstliyinin, nəcibliyinin, gözlənilməyən hərəkətinin qeybətini qırıb deyirlərsə ki, adam sərxoşdur, divanədir, bu lap dözülməzdir! Utanın, siz, ey ayıqbaşlar! Utanın, siz, ey ağıllılar!

– Yenə tərsliyin tutdu, – Albert dilləndi, – sən hər şeyi gərginləşdirirsən, ən azı, bu yerdə haqlı deyilsən ki, haqqında söhbət açdığımız intiharı böyük əməllərlə müqayisə edirsən, halbuki ona zəiflikdən başqa heç nə demək olmaz. Çünki əzablı həyata sinə gərib dözməkdənsə, ölmək xeyli asandır.

Söhbəti kəsmək niyyətində idim, çünki mən ürəkdən danışanda kiminsə mənasız, ümumi kəlmələrlə silahlanıb üstümə gəlməsindən başqa heç bir dəlil məni hövsələdən çıxarmır. Amma yenə də özümü ələ aldım, çünki belə şeyləri tez-tez eşidib, tez-tez də hövsələdən çıxmışdım və müəyyən şuxluqla ona etiraz etdim:

– Sən buna zəiflik deyirsən? Xahiş edirəm, zahiri görkəm səni aldatmasın. Zalımın dözülməz zülmü altında inləyən xalq, nəhayət, coşub-qaynayanda və zəncirini qıranda buna zəiflik deməyə haqqın varmı? Birisi evini alovun bürüməsi qorxusundan adi halda yerindən tərpedə bilmədiyi yükü bütün gücünü toplayıb asanca bir qırağa çəkirsə, buna necə zəiflik deyirsən? Yaxud bir başqası təhqir olunmağından hirsələnib altı nəfərin üstünə cumursa və onlara güc gəlirsə, beləsinə zəif demək olarmı? Və mənim əzizim, əgər çaba güc sayılırsa, onda gərginlik niyə onun tərsi olmalıdır?

Albert mənə baxıb dedi:

– Acığın tutmasın, sənin gətirdiyin misallar heç də yerinə düşmür.

– Ola bilər, – dedim, – mənə tez-tez irad tuturlar ki, danışığ tərzi hərdən boş və mənasız cəfəngiyata bənzəyir. Onda gəl baxaq görək, həyatın, adətən, xoş olan yükünü çiyindən atmağı kəsdirən

¹ *Fariseylər* – e.ə. II yüzildə yaranmış nüfuzlu dini-siyasi fikir tərəfdarları olub Tövrətin nöqtə-vergülinə qədər ona əməl edən və zahiri möminliyi gözləyən yəhudilər, əslində isə münafıqlar.

kəsin güzəranının xoş keçməsi üçün başqa yolları təsəvvür edə bilirikmi? Çünki nə qədər ki onun keçirdiyi hissləri biz də keçiririk, həmin məsələdən danışmaq şərəfinə yetişmiş oluruq. İnsan təbiətinin, – sözümə davam etdim, – öz hüdudları var: o, sevinci, iztirabı, ağrını müəyyən həddə qədər çəkə bilər, həmin hədd aşılından isə mütləq məhv olur. Burada məsələ kiminsə güclü və ya zəif olmasında deyil, əksinə, ondadır ki, o, öz iztirabının dərəcəsinə dözə bilirmi, istəyir bu iztirab mənəvi olsun, istəyir cismani; və mən belə bir deyimə özünü də qəribə sayıram: canına qəsd edən adam qorxaqdır; bu ona bənzəyir ki, qızdırmadan ölənə də qorxaq deyəsən.

– Paradoksdur! Əsl paradoks! – Albert, az qala, qışqırdı.

– Sənin düşündüyün qədər də yox, – etiraz etdim. – Etiraf et ki, biz o xəstəliyi ölümcül sayırıq ki, o, insanın canına qıyır, ya onun gücünü yeyib tükədir, ya da onu fəaliyyətdən dayandırır və bunların nəticəsində adam bir daha ayağa qalxa bilmir, həyatın adı axarını heç bir müsbət dönüşlə yenidən bərpa etmək iqtidarında olmur. İndi isə əzizim, gəl bunu mənəvi sahəyə tətbiq edək. İnsana öz məhdudluğunda nəzər yetir, artan ehtirası son olaraq onu həyata rahat baxış gücündən məhrum edib fəlakətə sürükləyəndə qədər o hansı təəssüratları keçirir, hansı fikirlər onda qərar tutur?! Hansısa bədbəxtin halını təmkinli və ağıllı adam əbəs yerə çözməyə çalışır, havayı yerə onun başına ağıl qoymaq istəyir! Eləcə də xəstə yanında oturmuş sağlam adam öz sağlamlığından ona heç nə ötürə bilmir.

Danışığ Albert üçün xeyli mücərrəd oldu. Bir müddət əvvəl meyiti suda tapılmış qızı onun yadına saldım və həmin qızın tarixçəsini danışmağa başladım:

– Bir müddət əvvəl cəsədi suda tapılmış qızı, ev işlərinin dar çərçivəsində hər həftə üçün nəzərdə tutulan zəhmətlə böyümüş qızı, bazar günləri qan-tər içində birgə yır-yığışdan sonra özünə tay qızlarla böyük bayramlarda bircə dəfə rəqs etməkdən ötrü şəhərə gəzməyə gedən qızı, hansısa dava-dalaş, hansısa dedi-qodudan yana hərdən bir vaxtını şuxluq içində qonşusu ilə qeybətdə keçirən qızı, odlu təbiəti kişilərin xoş kəlmələrindən daha da alovlanıb daxili tələbatı güclənən qızı onun yadına saldım; bu qızın keçmiş fərəhləri özünə tam dadsız-duzsuz gəlir – ta o vaxta qədər ki, nəhayət, o, başqa bir insanla rastlaşır və naməlum bir hissə onu həmin insana sürükləyir, qız bütün ümidini ona bağlayır, ətraf aləmi büsbütün

unudur, özü üçün əvəzsiz olan ondan başqa heç nə eşitmir, heç nə görmür, heç nə hiss etmir, yalnız onun, bu əvəzsiz insanın həsrətini çəkir. Dəyişkən şöhrət düşkünlüyünün mənasız və boş əyləncələrinin kormadığı bu qız məqsədinə doğru can atır, yalnız onun olmaq istəyir, onunla əbədi birləşib indiyə qədər görmədiyi xoşbəxtliyə yetişmək istəyir, həsrətini çəkdiyi bütün sevincləri dadmaq istəyir. Ümidlərinə dayaq olan təkrar vədlər, ehtiraslarını coşduran cəsarətli nəvazişlər onun qəlbini ram edir; dumanlı düşüncələrlə, bol-bol sevinc duyğuları ilə vurnuxur, əsəbləri yay kimi tanıma çəkilib, bütün arzularını qucmaq üçün, axır ki, qollarını geniş açır... və sevdiyi oğlan onu tərk edir... qız ağılı itirərək donub uçurumun qırağında dayanır; ətrafında hər şey zülmətə bürünüb, nə bir ümid, nə bir təsəlli, nə bir işıq ucu! Çünki oğlan onu atmışdır, indi o, yaşamı ilə baş-başa dayanmışdır. Qarşısında uzanıb gedən geniş dünyanı, itkisinin yerini doldura biləcək insanları görmür, yalnız özünü, dünyanın tərk etdiyi özünün varlığını hiss edir... və qəlbinin dəhşətli sarsıntısından boğularaq iztirablarını onu dörd tərəfdən bürümüş ölüm girdabında qərq etmək üçün özünü uçurumdan aşağıya atır... Bilirsən, Albert, bu cür taleləri çoxları yaşayıb! İndi de görək, bunun xəstəliyə bənzərliyi yoxdurmu? Təbiət bir-birinə zidd olan dolaşqı qüvvələr dolanbacından çıxış yolu tapmır və insan da ölməli olur. Yazıq o adamın halına ki, baxıb deyəcək: divanəymiş, gözləşəydi, səbr edib zamanın öhdəsinə buraxsaydı, məyusluğu keçib-gedərdi, ona təsəlli verməyə bir başqası tapılırdı... Bu, təqribən, ona bənzəyir ki, kimsə deyir: divanədir, hərərətdən ölür, gözləşəydi, gücü bərpa olub özünə gələr, canının suyu durular, qanının oynaması yatıb sakitləşərdi, hər şey yaxşı olardı, o da bu günə qədər yaşayardı!

Bu müqayisənin o qədər də inandırmadığı Albert yenə etiraz edib bildirdi ki, guya, mən ağıldankəm bir qızın barəsində danışmışam; o qədər də məhdud düşüncəyə malik olmayan ağıllı adam kimi beləsinin bağışlanmağının istənilməsinə heç cür başa düşə bilmir.

– Dostum, – səsimi qaldırdım, – insan insandır, ehtiraslar coşanda və insanlıq hüduqları kimisə sıxışdıranda birisinin xoşladığı bir damcı ağıl hesaba alınmır, ya da az hesaba alınır. Yetər... Bu barədə ayrı bir vaxt, – deyib şlyapamı götürdüm. Of, ürəyim necə də dolu idi... Bir-birimizi başa düşmədən bir-birimizdən ayrıldıq. Bu geniş dünyada heç kim başqasını necə də başa düşmür.

15 avqust

Aydındır ki, insanı dünyada sevgidən başqa heç nə dəyəərə mindirmir. Bunu mən Lottenin timsalında görürəm, o, məni itirmək istəmir, uşaqların da yeganə dərdləri odur ki, həmişə səhər-səhər onların yanına gəlirəm. Bu gün mən onlara, Lottenin fortepianosunu kökləməyə getmişdim, ancaq kökləyə bilmədim, çünki uşaqlar məndən nağıl istədilər və Lotte özü xahiş etdi ki, onların arzusunu yerinə yetirirəm. Uşaqlara axşam çörəyi doğradım, onu məndən Lottedən aldıqları kimi həvəslə aldılar və görünən əllərin qulluq göstərdiyi¹ şahzadə haqqındakı sevimli nağılı danışdım. Səni inandırırım ki, özüm də çox şey öyrənirəm və bunun onlara necə təsir etməsindən heyrətə gəlirəm. Hərdən özümdən nağıl quraşdırmalı oluram, bunu da, təbii ki, ikinci kərə danışanda o saat deyirlər ki, keçən dəfə başqa cür idi. Ona görə də həmin nağılları dəyişmədən avazlı bir səslə əzbərdən söyləyə bilmək üçün məşq edirəm. Buradan da onu öyrənmişəm ki, öz hekayətinin dəyişdirilmiş ikinci nəşrində, əsər poetik baxımdan nə qədər gözəlləşsə də, müəllif öz kitabına necə zərər yetirmiş olur. İlk təəssürat həmişə güclü olur, insan da ki macərəyə daha çox meyil göstərən varlıqdır; bu macərə da onun beyninə lap möhkəm həkk olunur və vay o adamın halına ki, onu qazayıb yaddaşdan silmək və ya kökünü qaşayıb atmaq istəyir.

18 avqust

Məgər beləmi olmalıydı ki, adama xoşbəxtlik gətirən şey yəni-dən onun iztirablarının qaynağına çevrilsin?

Məni sonsuz şadyanılıqla çulğayan, ətraf aləmi məndən ötrü cənnətə çevirən qəlbimin canlı təbiətə qarşı dopdolu isti duyğuları indi mənim üçün işgəncə mənbəyinə, məni hər yerdə daban-dabana izləyən, mənə əzab verən bir qüvvəyə çevrilib. Qayanın başına çıxıb çay üzərindən həmin o təpələre qədər bərəkətli vadiyə baxdığım, ətrafımdakı hər şeyin zoğ atıb boy verdiyini gördüyüm anlar; ətəyindən tutmuş zirvəsinə qədər sıx və hündür ağaclarla örtülü o dağları, göz oxşayan meşələrin kölgə saldığı o qıvrılan dərələri

¹ Bir çox alman nağıllarında gözəgörünməz varlıqların görünən əlləri bu və ya digər işləri görür. Burada həmin nağıllardan biri haqqında söhbət gədir.

gördüyüm anlar, bir-biriləri ilə pıçıldaşan qamış çubuqlarının arası ilə həzin-həzin axan və axşam mehinin göy üzündə bizə doğru qovub gətirdiyi pəmbə buludları özündə əks etdirən çayı müşahidə etdiyim anlar; daha sonra ətrafdakı meşəni quşların oxuyub cana gətirdiyini eşitdiyim anlar, günəşin son qızılı saçaqclarında milyonlarla cücünün qorxub-çəkinmədən rəqs etdiyinin, günəşin son səyriyən baxışının böcəyi göy otun altından çıxarıb azad etdiyinin və yan-yörəmdəki vızılı və tərپənişlərin diqqətimi torpağa yönəltdiyinin şahidi olduğum anlar, mənim sərt qayamdan öz qidasını dartıb soran mamıra, narın qumlu təpə ilə üzüaşağı bitən kollara tamaşa etdiyim anlar, təbiətin közərən, müqəddəs daxili həyatının gözlərim önündə açıldığı anlar – bütün bunların hamısını mən öz odlu qəlbimə necə yerləşdirə bildim, aşib-daşan bolluqda necə özümü ilahiləşmiş kimi hiss edə bildim və ucsuz-bucaqsız dünyanın əzəmətli simaları qəlbimdə canlanıb necə hərəkətə gələ bildilər?! Nəhəng dağlar məni dövrəyə alırdı. Qarşımda yarıqanlar uzanıb gedirdi və sular üzüaşağı axıb tökülürdü, ayağım altında çaylar guruldayıb-şaqquldayırdı, meşələr və dağlar səs-səsə vermişdilər; yerin alt qatlarındakı bu dözülməz qüvvələrin hamısının bir-biri ilə çulğalaşmış əlləşdiyini və qurub-yaratdığını görürdüm, indi isə budur, yerin üst qatında və göy qübbəsinin altında müxtəlif çeşiddən olan məxluqlar topa-topa qaynaşırlar; insanlar isə komalarına çəkilib özlərini əmin-amanlıqda sayır və elə güman edirlər ki, bu geniş dünyaya onlar ağalığa edirlər! Sən ey hər şeyi kiçildən zavallı divanə, hər şeyi ona görə kiçildirsən ki, özün də xırdasan! Əlçatmaz zirvələrdən başlayıb insan ayağı dəyməmiş biyabanlığa, naməlum dəryanın son qurtaracağına qədər xalığın ruhu dolaşmaqda, ona səcdə edib yaşayan hər bir qum dənəsinə şadlanmaqdadır... Ah, o vaxtlar, başımın üstündə uçan durnanın qanadına qonub ucu-bucağı görünməyən dənizin sahilinə uçmağın, sonsuzluğun köpüklənən piyaləsindən həyatın aşib-daşan nəşəsini içməyin və köksümə sıçışmayan gücümlə hər şeyi özlüyündə və özündə yaradanın mərhəmətindən yalnız bircə anlığına bir udum dadmağın həsrətini necə də tez-tez çəkirdim.

Qardaşım, yalnız həmin anları xatırlayanda ürəyim dağa dönür. Hətta bu həyəcanı, dillə deyilməsi mümkün olmayan həmin hissləri canlandıraraq yenidən dilə gətirmək də ruhumu pərvazlandıraraq indi

məni çulğayan durumun qorxusunu mənə ikiqat duydurur. Ruhumu bürüyən pərdə çəkilib getdi və gözlərim önündə sonsuz həyatın öyrəşdiyimiz mənzərəsi ağzını açıb bizi gözləyən məzarın çuxuruna çevrildi. Deyə bilərsən: olan işdir! Çünki hər şeymi fanidir? Çünki hər şey qasırğa sürətilə qopub gedir, varlığının tam gücü çox nadir hallarda duruş gətirir, ah! Nəhr səni ağışına alıb aparır, öz dibinə çəkir, qayalara çırpıb para-para edir? Elə bir an yoxdur ki, səni və ətrafında olan yaxınlarını məhv edib udmasın, elə bir an yoxdur ki, iradəyə zidd olaraq dağıdıcılıq etməyəsən; adi bir gəzinti minlərlə soxulcanın həyatı bahasına başa gəlir, atılan hər addım qarışıqların minbir əzabla qurduğu yuvanı darmadağın edir, kiçik bir dünyanı tapdalayıb yararsız bir məzara çevirir. Məni narahat edən dünyanın ölçüyəgəlməz nadir fəlakəti, kəndlərinizi yuyub-aparan daşqınlar, şəhərlərinizi diri-diri udan zəlzələlər deyil; təbiətin canında gizlənən dağıdıcı qüvvələr ürəyimi dağlayır; təbiət elə bir şey yaratmayıb ki, qonşusunu, yaxud öz-özünü məhv etsin. Beləcə, qorxu içində çabalayıram, yan-yörəmdə də göylə yer və onların həyatverici gücü: mən daim əlinə keçəni basıb yeyən və daim gövşəyən əjdahadan başqa heç nə görmürəm.

21 avqust

Səhər-səhər ağır rüyalardan ayılıanda qollarımı əbəs yerə ona doğru açıram, çəmənlikdə onunla yan-yana oturub əlini əlimə aldığım və onu öpüşlərə qərq etdiyim xoşbəxt, məsum bir rəya gecələr məni aldadanda əbəs yerə onu yatağımda axtarıram. Aman Allah, bundan sonra alayuxulu səndələyə-səndələyə onun arxasınca dəvdənib ayılıram. ...Qubar bağlamış qəlbimdən yaş seli daşıb tökülür və mən təsəlli tapmadan dumanlı gələcəyimə yas tuturam.

22 avqust

Bədbəxtlikdir, Vilhelm, coşub-daşan gücüm narahat bir ətalətə köklənib, nə bəkar dayanmağı bacarıram, nə də düz-əməlli bir iş görə bilirəm. Yaradıcılıq təxəyyülüm tükənib, təbiətə qarşı duyğularım ərsə çəkilib, kitablardan zəhləm gedir. Özümüz özümüz üçün yox olanda hər şey bizdən ötrü yoxa çıxır. And içim ki, səhər tezdən

yuxudan durarkən üzümüzə gələn günə, ən azı, hansısa bir məqsədim, hansısa bir cəhdim, ümidim olsun deyə, hərdən könlümdən günəməzd işçi olmaq keçir. Başını işdən, qarşısında qalaqlanmış kağız-kuğuzdan ayıra bilməyən Albertə tez-tez həsəd aparıram və belə bir uydurma ilə ovunuram ki, onun yerinə mən olsaydım, günüm xoş keçərdi! Artıq bir neçə kərə fikrimdən keçib ki, elçilikdəki yeri tutmaq üçün sənə və nazirə məktub yazım, mənə inandırığına görə həmin vəzifəni məndən əsirgəməzdilər. Buna özüm də inanıram. Nazirin çoxdandır mənə rəğbəti var, xeyli vaxtdır mənə dilə tutur ki, hansısa bir işin qulpundan yapışım; və xeyli vaxtdır bu fikir başımdan çıxmır. Daha sonra bu barədə düşünəndə və azadlığından bezib belinə yəhər qoyduran, ağzına qantarğa taxdırıb özünü ölüncəyə qədər çapdıran atın əhvalatı yadıma düşəndə bilmirəm, neyləyim... Bir də ki əzizim! Məgər içimdəki dəyişmə həsrəti mənə hər yerdə izləyən narahat, daxili səbirsizlik deyilmi?

28 avqust

Düz deyirlər, xəstəliyimi sağaltmaq mümkün olsaydı, bunu çoxları edərdi. Bu gün doğum günümdür və səhərin gözü açılmamış Albertdən bir bağlama almışam. Bağlamanı açan kimi gözümə mən Lotte ilə ilk dəfə tanış olanda onun paltarında gördüyüm çəhrayı bağlardan biri sataşdı, o vaxtdan həmin bağı mən ondan dəfələrlə istəmişdim. Üstəlik, Vetştayn nəşriyyatının buraxdığı Homerin iki cib kitabçası vardı, Ernestinin nəşr etdirdiyi yunan-latın şərhlərindən ibarət qalın və ağır kitabı gəzməyə gedərkən özümlə daşımamaq üçün bu nəşri dəfələrlə arzulamışdım. Budur, onlar arzularımı beləcə qabaqlayırlar, dostluğun xırda iltifatlı ərmağanını beləcə arayıb tapırlar, belə bir hədiyyə gözləri qamaşdıran bəxşislərdən min dəfə qiymətlidir, çünki bu cür töhfələrin şöhrət düşkünlüyü bizi alçalıb təhqir edir. Bu bağı min kərə öpürəm, hər dəfə nəfəs alanda da həmin o cüzi, bəxtiyar, əlçatmaz günlərin mənə bəxş etdiyi mərhəmətin xatirələrini acgözlüklə içimə çəkirəm. Dünyanın işi belədir, Vilhelm, deyinmirəm, həyatın qönçələri yalnız görüntüdür! Həyatda bir xırda iz qoymadan bu dünyadan nə qədər adam köç edir, nə qədər az adam fidan basdırıb gedir, həmin fidanlardan necə də az meyvə yetişir! Hər halda, onlardan kifayət qədər qalır; hər halda, –

off, qardaşım mənim! – yetişmiş meyvələri biz gözdən sala, onlara nifrət edə, dadlarına baxmadan çürüdə bilərikmi?

Sağlıqla qal! Yay həddən artıq gözəl keçir; mən Lottenin bağında meyvə dərmək üçün tez-tez əlimə uzun bir paya alıb ağaca çıxır və zirvədəki armudları qoparıram. Lotte də aşağıda durub dərdiyim meyvələri məndən alır.

30 avqust

Ey bədbəxt! Sən özün divanə deyilsənmi? Özün özünü aldatmırsanmi? Yerə-göyə sığmayan bu sonsuz izzirab nə deməkdir? Lottedən başqa ayrı pərəstişgahım yoxdur; təsəvvürümdə onun surətindən başqa ayrı surət canlanmır və ətraf aləmdəki hər şeyi yalnız onun timsalında görürəm və bu mənə hərdən xoşbəxt anlar bəxş edir, təbii ki, ondan qopub aralanana qədər! Ax, Vilhelm! Nədən ürəyim məni belə sıxır!.. İki-üç saat onun yanında olanda, çöhrəsindən, ədasından, sözlərinin ilahi anlamından həzz alanda, get-gedə hiss və duyğularım tanıma çəkiləndə, gözlərim önünə toran gələndə, qulaqlarım deyilənləri güclə eşidəndə, sifarişli qatil kimi nəşə xirtdəyimdən yapışanda, bu zaman ürəyim, az qala, yerindən çıxaraq duyğularımın solğunluğunu azaltmağa çalışanda, lakin şaşqınlığı daha da artıb çoxalanda, Vilhelm, bilmirəm, mən həyatda varammı? Çox vaxt kədər üstün gələndə, azacıq təsəlli tapmaq üçün Lottenin əlinin üstünə əyilib qüssəmi göz yaşlarımla dağıtmağa ondan razılıq almayanda çıxıb getməli oluram, çöllərə düşürəm! Sonra həmin çöllərdə vurnuxuram; şiş dağlara dırmaşmaqdan, keçilməz meşədə ciğir açmaqdan, özümü, gövdəmi didik-didik, əl-ayağımı cırıq-cırıq edən kol-kosa, tikanlığa vurmaqdan həzz alıram! Halım bir az yaxşılaşır! Bir az! Yorğunluqdan, susuzluqdan hərdən yolda uzanıb qalırım, hərdən də yaralı ayaqlarıma məlhəm qoymaq üçün bədirlənmiş ayın başımın üstündə dayandığı gecənin tən ortasında əyri bitmiş ağaclardan birinin üstünə oturub dincələrek dan yeri söküləndə yuxuya gedirəm! Ah, Vilhelm! Bir tənhalıq hücrəsi, bir ədəd qıldan toxunma libas, bir ədəd tikanlı kəmərl – qəlbimin təşnəsini yalnız bunlar yatıra bilər. Əlvida! Bu izziraba mən qəbirdən savayı ayrı bir sonluq görmürəm.

¹ Bu sadalanan əşyalar tərki-dünyalara xas atributlardır.

3 sentyabr

Getməliyəm! Sənə minnətdaram, Vilhelm, mənim tərəddüdlü qərarımı bəyənmişən. Artıq iki həftədir ki, onunla üzülüşmək fikri beynimdə dolaşır. Getməliyəm. O, yenə şəhərdə, rəfiqəsinin yanındadır. Albert isə... və... getməliyəm!

10 sentyabr

Gözəl gecə idi! Vilhelm! İndi hər şeyə tab gətirə bilərəm. Daha onu görməyəcəyəm! Xəyalən sənin yaxandan asılıb fikrimi göz yaşları və hiçqırtılarla çatdırı bilməyim, dəyərlim mənim, qəlbimi parçalayan duyğularımdan irəli gəlir. Burada oturub tıncıxa-tıncıxa nəfəs alıram, özümü sakitləşdirməyə çalışıram, səhərin açılmasını gözləyirəm; atlar gün doğana sifariş verilib.

İlahi, necə də rahatca uzanıb yatır və düşünür ki, mənə bir daha görməyəcək. Ondan üzülüşmüşəm, iki saatlıq söhbətdə niyyətini bürüzə verməmək üçün yetərinə güclü olmuşam. Allahım, özü də necə söhbət!

Albert mənə söz vermişdi ki, axşam yeməyindən dərhal sonra Lotte ilə bağda olsun. Mən eyvanda hündür şabalıd ağaclarının altında dayanıb mənim üçün son dəfə sevimli dərənin, həzin axan çayın başı üstündə batan günəşə baxırdım. Onunla burada nə qədər dayanıb tez-tez gözəl mənzərələrə tamaşa etmişdim, indi isə... Məndən ötrü həddən artıq əziz olan xiyabanda var-gəl edirdim; hələ Lotteni tanımamışdan qabaq gizli, xoş bir qüvvə mənə burada özünə cəlb edirdi və tanışlığımızın ilk günlərində haçansa insan əli ilə yaradılmış ən romantik guşələrdən biri olan bu yerə hər ikimizin eyni dərəcədə məftun olduğumuzu bildikdə necə də sevinmişdik.

Özün təsəvvür et: öncə şabalıd ağaclarının arasından geniş bir açıqlıq başlayır... Eh, yadıma düşür, mənə, bu guşədən sənə çox yazmışam: uca fıstıq ağacları getdikcə sıxlaşıb “divar” yaradır, həmin “divara” bitişən sıx bəzək kolu ilə xiyaban tutqunlaşır, axırda isə hər şey tənhalıq üşəntisi yaradan qapalı meydanca ilə qurtarır. İlk dəfə günortaüstü buraya gələndə necə vahimələndiyimi indi də canımda hiss edirəm; burada nə qədər fərəhin, nə qədər kədərin şahidi olacağımı gizli bir hiss mənə, sanki, qabaqcadan xəbər verirdi.

Onların eyvanla yuxarı qalxan addımlarının səsinə eşidəndə mən ayrılığın, yenidən görüşməyin üzücü şirin xəyallarında yarım saata yaxın məst olmuşdum. Onlara doğru getdim, əsməcə içində Lottenin əlindən öpdüm. Kollu təpənin arxasından ay doğanda biz təzəcə yuxarıya çatmışdıq; seyrək-seyrək söhbət edərək hiss olunmadan qaranlıq köşəyə yaxınlaşdıq. Lotte içəri keçib oturdu, Albert də onun yanında, elə mən də; fəqət içimdəki nıgaranlıq məni çox oturmağa qoymadı; ayağa qalxıb Lottenin qarşısına keçdim, vargəl edib təzədən oturdum: narahat bir vəziyyət yaranmışdı. Lotte diqqətimizi divar kimi cərgələnmiş fıstıq ağaclarının qurtaracağında önümüzdəki eyvanı büsbütün aydınlıdan əsrarəngiz ay işığına yönəltdi: dörd yanımıza qatı toranlıq çökdüyündən daha da füsunkarlaşan gözəl bir mənzərə. Susurduq, bir azdan Lotte sözə başladı:

– Heç vaxt ay işığında gəzmirəm, heç vaxt ki, dünyadan köçmüşlərim xatirəmdə canlanmasın, ölüm və gələcək barədə düşünməyim, bu hissələrdən uzaq olum. Biz var olacağıq! – Ən gözəl duyğulardan qopan bir səslə sözünə davam etdi, – amma Verter, görəsən, bir də bir-birimizi tanıyacaşıqmı? Nə düşünürsünüz? Nə deyirsiniz?

– Lotte, – deyib əlimi ona uzatdım, gözlərim yaşla doldu, – biz bir də görüşəcəyik! Burada da görüşəcəyik, orada da! – Sözümlü bitirə bilmədim... Vilhelm, o qorxunc ayrılığı qəlbimdə gəzdirdiyim yerdə gərək mənə sualmı verəydi?! – Görəsən, sevimli rəhmətliklərin bizdən xəbərləri varmı, – Lotte gözünü süzdürdü, – günümünün xoş keçdiyini, isti bir məhəbbətlə onları yad etdiyimizi hiss edirlərimi? Sakit keçən axşamlarda anamın övladları, mənim qardaşbacılarım arasında oturanda, onlar da anamın başına yığılıqları kimi mənim başıma toplaşanda anamın ruhu həmişə yanımda dolaşır. Bundan sonra mən həsrətli göz yaşı içində üzümü göylərə tutub arzulaıram ki, kaş anam bircə anlığa bu tərəfə baxıb ölüm ayağında ona verdiyim sözün üstündə durduğumu görə biləydi: uşaqlarının anası olacağı vədimi. Necə də səsimi qaldırıb göylərə qışqırdım: “Əgər mən onlar üçün səni əvəz edə bilmirəmsə, məni bağışla, sevimlim mənim! Of, əzizim, mən ki əlimdən gələnin hamısını edirəm; geyindirib-kecindirirəm, boğazlarına pis baxmıram, hətta bunlardan artığını da edirəm, qayğılarını çəkib onları ürekdən sevirəm. Mehribanlığımızı görə bilsəydin, müqəddəs ana, ölüm

ayağında acı göz yaşları töküüb övladlarının xoş günündən ötrü yalvardığını Tanrıya ürəkdən şükranlıq diləyib Onu mədh edərdin”.

O, bunları söylədi! Eh, Vilhelm, dediklərini sözbəsöz təkrar edən tapıların, görəsən? Soyuq, ölü hərflər ruhun bu ilahi qönçələnməsini təsvir edə bilərmi ki?! Albert ehtiyatla onun sözünü kəsdi:

– Çox da ürəyinizə salmayın, əziz Lotte! Bilirəm, ruhunuz büsbütün bu fikirlərə bağlıdır, ancaq xahiş edirəm...

– Eh, Albert, – dedi, – bilirəm, atamın harayasa getdiyi, bizim də balacaları yatmağa göndərib kiçik dəyirmi masanın arxasında yanaşı oturduğumuz axşamları unutmursan. Tez-tez əlində qəşəng bir kitab olardı, sən isə nadir hallarda nəsə oxuyardın... O gözəl insanla ünsiyyət qurmaq məgər hər şeydən üstün deyildimi? Gözəl, həlim, qorxmaz, həmişə işlək qadın! Axitdığım göz yaşları Allaha agahdır, həmin göz yaşları ilə mən tez-tez yatağımda Ona səcdəyə enirəm: qoy məni də anama bənzətsin.

– Lotte, – ürəkdən dillənib qarşısında diz çökdüm, əlindən tutub sel kimi axan göz yaşlarımla onu islatdım, – Lotte! Allahın mərhəməti başının üstündədir, bir də ananın ruhu!

– Kaş onu görmüş olaydınız, – deyib əlimi sıxdı, – sizin tanımağınıza layiq qadın idi! – Az qala, utandığım yərə girəcəkdim. Haqqımda heç vaxt belə təmtəraqlı, belə qürurlu söz deyilməmişdi. Lotte sözünə davam etdi, – belə bir qadın da ömrünün çiçəklənən çağlarında dünyasını dəyişəsi oldu, kiçik oğlu vur-tut altı aylıq olanda! Xəstəliyi uzun sürmədi; özünü sakit aparırdı, taleyi ilə barışmışdı, təkçə uşaqlarından nigaran idi, xüsusilə də lap balacasından. Can verəndə məni yanına çağırıb dedi: “Uşaqları yuxarı qaldır”. Uşaqları onun yanına gətirdim, balacalar heç nə anlamırdılar, böyüklər isə özlərini itirmişdi, onlar çarpayının qırağına yığışanda anam əllərini göyə qaldırıb onlardan ötrü Allaha yalvardı, sonra uşaqları sıra ilə öpüb bayıra yolladı və mənə dedi: “Onlara analıq elə!”...Mən buna and içdim!.. “Çox şey vəd edirsən, qızım,” – dedi, “həm ana ürəyi, həm ana gözü. Sənin minnətdarlıqla dolu göz yaşlarından tez-tez görmüşəm ki, bunun nə olduğunu başa düşürsən. Qardaş-bacına və atana qadın sədaqəti və qadın itaəti göstər. Atana təsəlli verərsən”. Onu soruşdu, atam çəkdiyi dözülməz ağrı-acını bizdən gizlətmək üçün evdən çıxıb harayasa getmişdi, kişi tamam özündə deyildi. Albert, özün otaqdaydın. Addım səsləri eşidib gedə-

nin kimliyini soruşdu və səni yanına çağırdı, gah sənə, gah da mənə baxdı, təsəlli tapmış baxışları rahatlandı ki, hər ikimiz xoşbəxtik, birlikdə daha da xoşbəxt olacağıq ...

Albert onun boynuna sarılıb üzündən öpdü və ucadan dedi:

– Biz xoşbəxtik, xoşbəxt də olacağıq!

Həmişə rahat görünən Albert indi büsbütün özünü itirmişdi, mənəm hansı vəziyyətə düşdüyümü isə deyə bilmərəm.

– Verter, – Lotte bir daha sözə başladı, – belə bir qadın gərək öləydimi?! Hərdən düşünürəm ki, Allah insanda ən sevimli olan şeyi əlindən alıb aparır və qara qüvvələr anamızı götürüb apardı deyə hələ uzun müddət ağlayıb-sızlayan uşaqlardan başqa bunu heç kəs tam kəskinliyi ilə hiss eləmir. – Ayağa durdum, sanki, kimsə məni silkələyib yuxudan ayıltdı, lakin yerimdə oturub onun əlini buraxmadım. – Gedək, – dedi, – vaxtdır.

Əlini çəkmək istədi, lakin mən onu bərk-bərk tutub buraxmaq istəmirdim.

– Biz yenidən görüşəcəyik, – qışqırdım, – bir-birimizi tapacağıq, bütün ruhlar arasında bir-birimizi tanıyacağıq. Gedirəm, – sözümə davam etdim, – könüllü gedirəm, özü də, deyəsi olsam, əbədi gedirəm, – bunu gizlətməyə gücüm çatmazdı. Əlvida, Lotte! Əlvida, Albert! Biz yenə görüşəcəyik.

– Düşünürəm ki, sabah, – zarafatla əlavə etdi.

Bu “sabah” kəlməsi içimə işlədi! Əlini əlimdən ayıranda nələr çəkdiyimi bilmədi... Xiyabandan çıxdılar, mən yerimdən tərپənəndim, ay işığında arxalarınca baxıb üzü üstə torpağa döşəndim, ağlayıb içimi boşaltdım, sonra ayağa sıçrayıb eyvana doğru qaçdım, orada hündür cökə ağaclarının kölgəsində Lottenin ağ paltarının və bağ qapısının bərqini gördüm, qollarımı açdım, bu vaxt o, gözlərim önündən çəkilib getdi.

Yohan Volfqanq Gete

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİ

İkinci kitab

20 oktyabr 1771

Biz buraya dünən çatdıq. Elçi özünü nasaz hiss edir və bir neçə gün evdən çölə çıxmayacaq. Qərəzli adam olmasaydı, hər şey yaxşı keçərdi. Görürəm, duyuram ki, tale məni sərt sınaqlara çəkir. Fəqət ruhdan düşmək olmaz! Yüngülağlıllılar hər şeyə dözürlər! Yüngülağlıllılar? Bu sözün qələmimə necə düşməsi özümə də gülməli gəlir. Bir balaca yüngülxasiyyət olsaydım, yer üzünün ən xoşbəxt insanı sayıldım. Nə?! Başqaları cılız gücləri və istedadları ilə özlərindən arxayın şəkildə qarşımda lovğalanırsa, niyə mən öz gücümə və istedadıma şübhə ilə yanaşmalıyam? Sən ey hər şeyi mənə bəxş edən ulu Tanrım, niyə bəxş etdiklərinin yarısını kəsib mənə özünə-inam və tələbkarlıq bacarığı verməmişən?!

Səbrin olsun! Səbr et! Hər şey düzələr. Çünki sənə deyim ki, əzizim, tam haqlısan. Bütün günü camaatın arasında dolaşandan bəri onların nə iş gördüyünü, necə dolandıqlarını görür, özümü əvvəlkinə nisbətən daha yaxşı hiss edirəm. Elədir, biz haçansa hər şeyi özümüzlə və özümüzü hər şeylə müqayisə edən məxluq kimi yaradığımızdan xoşbəxtlik, yaxud dərd gündəlik işlədiyimiz əşyalarda təzahür tapır və bu, tənahlıqdan heç də qorxulu deyil. Təbiəti etibarlı ilə ucalmağa can atan təxəyyülümüz poeziyanın fantastik mənzərələrindən qidalanaraq bir sıra varlıqlar yaradır ki, onların da arasında biz hamıdan alt qatda dayanırıq və bizdən başqa hər şey gözəl görünür, bizə baxanda özgə varlıqlar daha mükəmməl sayılır. Bu da tam təbiidir. Bizdə bəzi şeylərin çatışmadığını tez-tez hiss edirik və özümüzdə çatışmayanın bir başqasında olduğunu güman edirik, sonra da özümüzdə olanın hamısını, üstəlik də, ideal rahatlığı ona bəxş edirik. Və öz əlimizlə yaratdığımız xoşbəxt insan mükəmməl şəkildə beləcə yaradılmış olur.

Bunun əksinə olaraq, biz zəifliklərimiz və əziyyətlərimizlə işimizə davam edəndə çox vaxt görürük ki, ərincliyimiz və sürüncəkliyimizlə daha uzağa gedirik, nəinki başqaları özlərinin yelkən və avarları ilə... və... başqaları ilə yan-yana gedirsənsə, yaxud ondan qabağa qaçırsansa, bu, özünüdərkən əsl duyumdur.

26 noyabr

Çətinliklə də olsa, asta-asta buraya alışmağa başlayıram. Başlıcası odur ki, iş sarıdan korluğum yoxdur; sonra da cürbəcür insanlar, cürbəcür yeni sifətlər gözlərim önündə əlvan bir mənərə yaradır. Bu yaxınlarda qraf K. ilə, hər gün daha çox hörmət etməyə başladığım bir insanla, geniş dünyagörüşünə malik, buna görə də çox şey görüb-götürdüyündən sənə soyuq münasibət bəsləməyən bir şəxsiyyətlə tanış olmuşam; onunla oturub-durmaqdan dostluq və sevgi duyğularım daşib-tökülür. Ona işgüzar bir tapşırıq verəndə məni tam başa düşdü, ilk kəlmələrdə hiss etdi ki, biz bir-birimizi anlayırıq və o, mənimlə başqaları ilə etmədiyi söhbəti edə bilər. Onun mənə qarşı açıq rəftarını yetərcə tərənnüm edə bilmərəm. Başqasının qarşısında açılan böyük qəlbi görəndə dünyada bu cür gerçək, isti səmimiyyətin olmadığı qənaətinə gəliрсən.

24 dekabr

Elçi canımı boğazıma yığıb, elə belə də gözləyirdim. O, dünyanın ən dəqiq dəlisidir; suyu üfürə-üfürə içir və qarımış qız kimi vəsvəsidir; heç vaxt özündən razı olmayan, buna görə də heç kəsin razı sala bilmədiyi bir insan. İşimdə çətinliyə rast gəlmirəm, necə lazımdır, elə də gedir; o isə yazdığımı mənə qaytarıb asanca deyər bilər:

– Yaxşıdır, amma göz gəzdirsəniz, pis olmaz, həmişə daha təmiz ifadə tapmaq olar...

Bu yerdə cin başıma vurur. Nə bir “Və”, nə də başqa bir bağlayıcı qıraqda qala bilməz və hərdən ağızımdan qaçan bütün çevrilmələrdən o, yağı düşməndir; onun zəmanəsinin özünün ürəyincə olmayan avazla çalması, heç nə anlayın deyil. Bu cür insanla oturub-durmaq xalis işgəncədir.

Məni salamat saxlayan yeganə şey qraf K.-nin inamıdır. Bu yaxınlarda mənə açıq-aşkar bildirdi ki, elçimin ləngliyindən və hər şeyə qulp qoymasından narazıdır.

– Belələri həyatı həm özləri, həm də başqaları üçün cəhənnəmə çevirir, fəqət, – dedi, – dağı aşmalı olan səyyah kimi gərək cəfaya qatlaşasan; təbii ki, ortada dağ olmasaydı, yol da rahat və qısa olardı; lakin o ortadadır və onu aşmaq lazımdır!..

Qoca naqqal, qrafın məni ondan üstün tutduğunu hiss edir və bu onu bərk hirsəndirir, hər cür fürsətdən istifadə edib qraftan mənə pis şeylər danışır; təbii ki, mən ona qarşı çıxıram, bu da məsələni daha da çətinləşdirir. Dünən məni tam haldan çıxarmışdı, çünki danışığında mənə də toxunmuşdu: guya, kübar dairələr üçün qraf tam layiqlidir, işinin öhdəsindən asanlıqla gəlir və yaxşı qələmi var, lakin bütün belletristlər kimi onda da köklü müdriklik çatışmır. Üstəlik, ağız-burnunu elə əyişdirdi ki, sanki, bununla demək istəyirdi: zərbəni hiss elədin? Lakin bu mənə o qədər də təsir etmədi. Bu cür düşünüb özlərini bu cür aparən insandan zəhləm gəldirdi. Mən ona duruş gətirdim və xeyli sərtliklə onu sancdım. Dedim ki, qraf həm xasiyyətinə, həm də biliyinə görə hörmət edilməli adamdır.

– Mən, – dedim, – elə adam tanımıram ki, dünyagörüşünü genişləndirib onu saysız əşyalara şamil etmək və bu fəaliyyəti ictimai həyat üçün saxlamaq ona bu cür nəsib olsun.

Belə insanın ağılı üçün bu, vəzarət oxumaq idi və mən sonraki cəfəng danışığa baş qoşmamağı, bununla da, daha çox hirsənməməyi məsləhət bildim.

Siz hamınız burada günahkarsınız. Məni dilə tutub əməkdən nəğmələr oxuya-oxuya boynumu boyunduruğa keçirən sizlər. Əmək! Kartof əkib məhsulunu satmaq üçün şəhərə gedən məndən çox iş görürsə, onda bu zəncirləndiyin katorqada daha on il işləməyə hazırım. Bəs bu aşkar yoxsulluq bir-birindən qorxmayan rəzil camaatın içindəki sıxıntı ilə bir-birilərindən bircə addım qabağa getmək üçün ayıq qalıb bir-birilərinə diqqət yetirərək aralarındakı ötürmə hərisliyi; əynində düz-əməlli geyim olmaya-olmaya mənfur, alçaq ehtiraslar. Misal üçün, burada hər yetənə özünün zadəganlığından və malikanələrindən danışan bir qadın var, elə danışır ki, əcnəbi onun haqqında düşünə bilər: cılız zadəganlığı və malikanələrinin ad çıxarması ilə məzələnən bir dəlidir... Amma ən acınacaqlısı

da budur ki, həmin qadın qonşuluqdakı idarənin katibinin qızıdır... Mən özünü bu şəkildə rüsvay etməmək üçün ağılı işə salmayan insanları dərk etmirəm.

Özü də mən günü-gündən görürəm ki, əzizim, özgələr haqqında özü kimi mühakimə yürütmək necə də axmaqlıqdır. Mən başım özümə həddən artıq qarışdığından və qəlbim fırtınalarla dolu olduğuna görə özgələrin öz yolları ilə getməsini istəyirəm, kaş onlar da məni öz yolumla getməyə qoyaydılar.

Məni ən çox cırından məşum burjua münasibətləridir. Silklər arasındakı fərqlərin necə önəmli olmasını, bu fərqin mənim özümə nə qədər üstünlük qazandırdığını, hər halda, başqalarına nisbətən mən daha yaxşı bilirəm: yer üzündə bir balaca sevincdən, xoşbəxtlik işartısından həzz ala bildiyim məqamda həmin fərq mənim yolumun üstünə çıxıb əl-qolumu bağlamasın gərəkdir. Gəzinti zamanı təzəlikcə fon B. adlı bir qızla, gülürüz bir gözəllə, dikbaş yaşantının tən ortasında təbiiliyinin çoxunu qoruyub saxlamış cananla tanış oldum. Söhbətimiz ikimizin də xoşuna gəldi, ayrılarkən onu öz evində görməyə icazə istədim. İcazəni elə yüksək səmimiyyətlə verdi ki, onun yanına gedəcəyim həmin xoşbəxt anı güclə gözləyə bildim. Qız buralı deyil və xalasıgildə yaşayır. Xalasının sir-sifəti xoşuma gəlmədi. Ona xüsusi diqqət yetirdim, söhbətimin çoxu ona yönəlmişdi və yarım saatdan az bir vaxt ərzində məsələni qismən anladım, sonradan bunu xanım qız da etiraf etdi: əziz-ərköyün xalasının bu yaşda əgər-əskikliyi başından aşır, nə düz-əməlli var-dövləti, nə ağılı, nə bir sıra ulularından başqa ayrı himayədarı, nə arxasında gizləndiyi silkdən başqa ayrı pərdəsi, nə də yaşadığı mərtəbədən zadəganların başı üstündən aşağıya baxmaqdan savayı özgə ilahi duyğusu vardı. Deyilənə görə, cavanlığında gözəl olub və yüngül həyat yaşayıb, höcətliyinə salıb zavallı gənclərə əzab verib və yetkin yaşlarında yaşlı bir zabitə təslim olaraq ona tabeçilik göstərüb, həmin zabitə də bu cür itaətkarlığı dəyərləndirərək cüzi bir müavinətlə onunla, az qala, erkən əsri birgə yaşayıb, axırda da ölüb. İndi isə qadın özünün dəmir əsrində¹ tənhalıq dövrünü yaşayır və iltifatlı bacısı qızı olmasaydı, üzünə baxan da olmazdı.

¹ *Erkən əsr / dəmir əsr* – antik təsəvvürə görə, tarixdə dörd yaş dövrü olmuşdur. Son iki yaş dövrü özü ilə müharibə gətirən erkən əsr (burada həmin məcaz yaşlı qadının üzərinə köçürülmüşdür) və çöküş anlamına gələn dəmir əsr (burada məcaz qadının dulluq illərinin üzərinə köçürülmüşdür) adlanır.

8 yanvar 1772

Bütün varlıqları mərasimliyə köklənmiş, illər uzununu fikirləri-zikrləri masa başında yanındakılardan bir kətil yuxarıda əyləşmək olan bunlar necə adamlardır?! Özü də ona görə yox ki, əllərində imkanları olmayıb: xeyr, işləri daha çox başlarından aşıb, xırda-para dilxorçuluq üzündən əsas işlərə yaxın da düşməyiblər. Keçən həftə xizək sürərkən qalmaqal düşdü və kefirmizə soğan doğrandı.

Necə olur ki, bu axmaqlar yerin heç bir önəm daşmadığını görmürlər, onu da görmürlər ki, birinci yeri tutan şəxs heç də birinci rolu oynamır. Nə qədər kralları nazirlər, nə qədər də nazirləri katibləri idarə edir! Bəs bu birinci kimdir? Məncə, bu, o adamdır ki, başqalarına nəzarət edir, yetərincə gücə və hiyləyə sahibdir, həmin başqaların gücündən və iztirablarından yarınarıq öz planlarını həyata keçirir.

20 yanvar

Mən sizə, əziz Lotte, buradan, dəhşətli havanın əlindən qaçıb sığınacaq tapdığım danışqal kənd karvansaralarının birinin otağından yazıram. Nə qədər ki mən bu qəmli D. yurdunda, yabançı, qəlbimə büsbütün yad olan camaatın arasında dolaşıram, elə bir anım olmayıb ki, ürəyim mənə sizə yazmağı əmr etməsin; indi, qarın və dolunun balaca pəncərəmi döyəclədiyi bu dar daxmada, bu tənhalıqda, bu sıxıntıda mənim ilk fikrim-zikrim siz olmusunuz. Ayağımı içəri qoyan kimi sizin surətiniz, xatirəniz o saat məni çulğadı, gözəl Lotte! Elə müqəddəs, elə sıcaq! Aman Tanrım! Yenə həmişəki ilk xoşbəxt an! Kaş məni, gözəl mənə, dalgınlıq girdabında görə biləydiniz! Duyğularım necə də qurumağa başlayır! Qəlbim bir an belə fərəh tanıdır! Heç nə! Heç nə! Sanki, əntiqlər sandığının önündə dayanıb baxdığım şüşənin altından balaca kişilər və atlar görünürəm və tez-tez öz-özümdən soruşuram ki, bu, optik aldanış deyilmi? Mən də oyuna qoşuluram, məni daha çox kukla kimi oynadırlar və hərdən qonşumun taxta əlindən yapışib diksinirəm. Axşamlar fikirləşirəm ki, səhər günəşin çıxmasından həzz alacağam və yatağımdan dura bilmirəm; gündüzlər ay işığının sevincini yaşayacağıma ümid bəsləyirəm və otağımdan çölə çıxmıram. Heç düz-əməlli bilmirəm ki, niyə yuxudan qalxmalıyam, niyə yatmağa getməliyəm.

Həyatımı hərəkətə gətirən acıxəmrəm çatışmır; uzun gecələrdə məni gümrah saxlayan şövq yoxa çıxıb, vaxtilə məni səhərlər yuxudan oyadan həvəs ərsə çəkilib.

Burada mən yeganə bir qadın məxluqa, freyleyn fon B.-yə rast gəlmişəm, o sizə oxşayır, əziz Lotte, əgər kimsə sizə oxşaya bilərsə. “Ay! – deyəcəksiniz, – kişi indi də komplimentə keçib!” Burada o qədər də yalan yoxdur. Xeyli vaxtdır ədəb-ərkan gözləyirəm, başqa heç nə bacarmadığıma görə çoxlu zarafat edirəm, qadınlar da deyir: guya, heç kim mənim kimi belə gözəl tərif deyə (həm də yalan danışa – bunu da sonradan əlavə edirlər, çünki bildiyiniz kimi, onsuz keçinmək olmur) bilməz. Freyleyn B.-dən söz salmaq istəyirdim. Onun gözlərindən qaynayıb tökülən səmimi bir qəlbi var. Onun ürəyinin arzularından heç birini yerinə yetirməyən silki özünə yüküdür. Bu dolaşılıqdan o, yaxa qurtarmağa çalışır və biz saatlarla saf iltifatdan ibarət kənd həyatının həsrətini çəkirik; ax! Həm də sizi düşünürük! Həmin qız sizi çox tez-tez tərifləməli olur; tərifləməli olmur, doğrudan da, tərifləyir, haqqınızdakı söhbətləri həvəslə dinləyir, sizi ürəkdən sevir. Kaş o gözəl gözoşayan balaca otaqda sizin ayaqlarınızın yanında oturaydım, sevimli körpələrimiz də ətrafımda oynayırdılar və həddən artıq səs-küy salayırdılar, mən də qorxulu bir nağılla onları sakitliyə çağırırdım.

Qarın bərq vurduğu dərənin başı üstündəki günəş əzəmətlə batmaqdadır. Fırtına çəkilib gedib, mən isə... yenidən öz qəfəsimə qapılıyam... Əlvida! Albert yanınızdadırmı? Bəs necə?.. Qoy bu suala görə Allah məni bağışlasın!

8 fevral

Səkkiz gündür ki, biz tərəflərdə murdar hava açılmaq bilmir, amma mən özümü gümrah hiss edirəm. Çünki burada olandan bəri göy üzü bircə dəfə də açılmayıb, kiminsə korlayıb qara etdiyi bircə günüm də üzümə gülməyib. Əməlli-başlı yağanda, külək qarı sovranda, çisələyib şəh düşəndə fikirləşirəm ki, qəriblikdəkinə nisbətən evdə o qədər də pis olmaz, ya da tərsinə, belə daha yaxşıdır. Səhər-səhər günəş doğub gözəl bir gündüz təklif edərsə, səsimi qaldırmaqdan özümü saxlaya bilmirəm: onlar Allahın bu nemətini də bir-birinin əlindən qapacaq. Elə bir şey yoxdur ki, bir-birilərinin əlindən

qapıb almasınlar. Sağlamlılıqlarını, yaxşı ad-sanlarını, sevinclərini, dincliklərini! Çox vaxt da qanmazlıqdan, məhdudluqdan və dediklərinə inansaq, hamısını da yaxşı niyyətlə. Hərdən qarşılarında diz çöküb yalvarmaq istərdim ki, öz işlərini bu cür qeyzlə didib-gəmirməsinlər.

17 fevral

Qorxuram ki, elçimlə uzun müddət yola getməyəm. Kişi tamam dözülməz olub. İşləməsi və bəzi işləri yoluna qoyma bacarığı elə gülməlidir ki, ona etiraz etməkdən və onun üçün təbii görünən bir məsələni öz başım və öz üsullu həll etməkdən özümü saxlaya bilmirəm. Bu barədə o, yaxın keçmişdə sarayda məndən şikayət eləyib, nazir də məni yüngülcə tənbeh edib, amma hər halda tənbehdir, mən də qərara gəlmişəm ki, işdən çıxım. Mən işdən çıxma barədə ərizəmi yazmağa hazırlaşırıdım ki, ondan şəxsi bir məktub¹ aldım. Elə bir məktub ki, onun yüksək, ülvi, müdrik məzmunu qarşısında mən ancaq baş əyə bilərəm. Mənim həddən artıq duyumluluğumu necə də yoluna qoyur, fəaliyyət, başqalarına təsir, işgüzar məsələlərdə gənclik cəsarəti ilə dönməzlik barədə olan dəliqanlı fikirlərimə necə də hörmətlə yanaşır, onları qazıyıb atmaq əvəzinə yumşaltmağa. sonra da yoluna qoymağa çalışır ki, bu yolda da onlar öz gerçək simalarını və təsir güclərini göstərə bilərlər. Mən özüm də bir həftəliyə güclənmişəm və özüm öz işimdə razılığa gəlmişəm. Ruhun dincliyi gözəl şeydir, sevinc də öz yerində. Əziz dost, kaş bu inci gözəl və qiymətli olduğu qədər də dözümlü olaydı.

20 fevral

Allah sizə yar olsun, mənim əzizlərim, məndən aldığı gözəl günlərin hamısını qoy sizə bəxş etsin!

Albert, sənə minnətdaram ki, məni aldatmısan: toyunuzun haçan olacağı xəbərini gözləyirdim və qarşıma qoymuşdum ki, həmin gün Lottenin kölgəli əksini divardan götürüb onu başqa

¹ Bu möhtərəm şəxsə ehtiram üzündən adı çəkilən məktub, habelə sonradan haqqında bəhs olunacaq başqa bir məktub bu topludan kənar edilmişdir, çünki belə bir cəsarətin hətta minnətdar oxucular da bağışlamazdı.

kağızların arasında gizlədim. Necə olar ki, ər-arvad olasınız, Lottenin də şəkli mənim divarımdan asıla?! Qoy necə var, elə də qalsın! Niyə də yox? Bilirəm ki, mən də sizin yanınızdayam, sənə xələl gətirmədən Lottenin qəlbindəyəm, orada ikinci, bəli, ikinci yeri tuturam və həmin yeri də tutmaq istəyirəm və tutmalıyam. Oof, o, məni unutmayıdı, dəli-divanə olardım... Albert, fikrimdə bir cəhənnəm yatır. Sağlıqla qal, Albert! Sağlıqla qal, ey göylər mələyi! Sağlıqla qal, Lotte!

15 mart

Ovqatım təxləşib, həmin ovqat məni buradan qovacaq. Dışım bağırsağımı kəsir! Cəhənnəm olsun! Daha yoluna qoymaq olmaz, siz ey məni mahmızlayıb sürənlər və əzab verənlər, məni ürəyimcə olmayan bir vəzifəyə qoyanlar! Bu işdə təkəcə siz günahkarsınız. Budur, mənimki mənə dəydi! Budur, siz də payınızı aldınız! Bir də mənə desən ki mənim dəliqanlı fikirlərim hər şeyi alt-üst edir, onda, əziz cənab, nağıl danışmış olursan, tarix yazarlarının əsərləri kimi aydın və gözəl.

Qraf fon K.-nin məndən xoşu gəlir, məni özgələrdən fərqləndirir, bu belədir, bunu sənə yüz dəfə yazmışam. Dünən onunla birlikdə nahar edirdim; bu, elə bir gün idi ki, həmin gün axşamüstü onun evində kişi və qadınlardan ibarət heç vaxt ağılıma gətirmədiyim və bizim kimi aşağı təbəqələrin oraya düşməsinə təsəvvür etmədiyim bir qonaqlıq təşkil olunmuşdu. Yaxşı. Qrafla nahar edirəm və yeməkdən sonra biz böyük zalda gəzişirik; onunla, polkovnik B. ilə söhbət edirəm, artıq digər qonaqların da gəlmə vaxtı yaxınlaşır. Allah bilir ki, heç nə haqda düşünmürəm. Bu vaxt möhtərəmdən möhtərəm xanım fon S. özünün cənab əri və belinə korset bağlamış yastısına, uzunboğaz qaz qızı ilə məclisə daxil olur; bu silkə mən ürəkdən nifrət etdiyimə görə yanımızdan keçib-gedərkən yüksək zadəgan gözlərini və nifrətlə büzdüyü burnunu mənə tuşlayır; özümü onlara təqdim etmək istəyirəm, həm də qrafın onların iyrenc boşboğazlığından qurtulmasını gözləyirəm, bu vaxt B. adlı xanıмым içəri girir. Hər dəfə onu görəndə ürəyim açıldığına görə məclisdə qalası oluram; onun oturduğu kreslonun arxasında dayanıb müəyyən vaxt keçəndən sonra görürəm ki, mənimlə o, adi vaxtlardakına nisbətən bir az qapalı, müəyyən çəkincliklə danışır. Bu, mənim nəzərimdən qaç-

madı. “O da başqaları kimidir?” – deyə düşündüm; onun hərəkəti mənə yaman toxundu, çıxıb getmək istədim, amma yenə qaldım, çünki onu məmnuniyyətlə bağışlayardım, çünki onun belə olacağına inanmırdım, ondan düz-əməlli bir söz eşitmək ümidimi hələ də kəsməmişdim və... buna sözün nədir? Bu arada məclis böyüyürdü. Baron F.İ.Fransın tacqoyma mərasimində geydiyi libasda, saray müşaviri R. özünün kar arvadı ilə, lakin burada ona *in qualitate*¹, yəni cənab fon R. deyirdilər və s., amma gərək özünün qədim frank libasının yırtıqlarını dəbdə olan əsgü-üşgü ilə yamamış cında Y.-ni də unutmayaq. Qonaqlar dəstə-dəstə gəlir, mən də həddən artıq lakonik olan dostlarımdan bir neçəsi ilə söhbət edirəm. Fikir-ləşirdim... və yalnız xanımım B.-yə diqqət yetirirdim. Hiss eləmişdim ki, qadınlar zalın o başında bir-birinin qulağına nəsə pıçıldayır, bu da kişilərə sirayət edir, frau fon S. qrafla danışır (bunların hamısını mənə freyleyn B. sonralar dedi), axırda da qraf mənə doğru yeriyib məni pəncərələrdən birinin qabağına çəkdi...

– Aramızdakı gözəl münasibətlərdən xəbəriniz var, – dedi, – bir şeyi deyim ki, məclis sizi burada görməkdən məmnun deyil; heç vaxt istəməzdim ki...

– Zati aliləri, – sözünü kəsdim, – sizdən min dəfə üzr istəyirəm; gərək əvvəldən fikirləşəydim və bilirəm ki, bu təəddüdü mənə bağışlayacaqsınız; əvvəllər çıxıb getmək istəyirdim, amma bilmirəm hansı əcinnə məni tutub saxladı, – gülümsəyib əlavə etdim, sonra ona baş endirdim.

Qrafın əlimi hərərətlə sıxması mənə çox şey deyirdi. Bu təmtə-raqlı məclisdən sivişib çölə çıxdım, qazalağa minib M.-ə getdim ki, orada tərənin üstünə çıxıb günəşin batmasını seyr edirəm və öz Homerimdən qonaqpərvər donuzçunun Ullisə² necə qulluq göstər-məsini vəsf edən o gözəl nəğməni oxudum. Hər şey gözəl idi.

Axşam şam yeməyinə qayıdıram, qonaq otağında az adam qalıb; onlar küncün birində zər atırdılar, süfrənin bir qırağını qatlamışdılar. Bu vaxt ləyaqətli A. içəri girir, papağını başından çıxarıb bir qırağa qoyur, bu arada məni görüb yanıma gəlir və astdan dillənir:

– Dilkorsan?

– Mən? – cavab verdim.

¹ Silki nəzərə alaraq (*lat.*)

² *Ullis* – yunan dilindəki Odiseyin latın mənbələrindəki adı

– Qraf səni məclisdən çıxarıb.

– Qoy cəhənnəm olsun hamısı! – dedim, – təmiz havaya çıxmağım ürəyimcə oldu.

– Yaxşı ki, – dedi, – vecinə almırsan. Mənə acıq gələn odur ki, hər yanda bu barədə danışırlar.

Təzə-təzə cinlənməyə başladım. Mənə elə gəldi ki, şam süfrəsinə gəlib mənə baxanların hamısı elə buna görə tamaşaya çıxıblarmış! Bu, məni cin atına mindirdi.

Bu gün qədəm qoyduğum hər yerdə mənə mərhəmətlə yanaşırlar, çox vaxt da eşidirəm ki, paxıllarım bayram edib deyirlər: “Cılız ağıllı başlarını göylərə qaldıran və buna görə də hamıdan yüksəkdə durduqlarını güman edən lovğaların axırı görün haralara gedib çıxır” və buna bənzər hədyanlar... Belə olduqda bıçağı götürüb ürəyinə soxmaq istəyirsən; sərbəstliyim barədə qoy nə istəyirlər danışsınlar, başqalarından əclafıqları ilə üstün olanlar birisinin haqqında ağızlarına gələni danışırlarsa, buna dözən həmin adamı görmək istərdim; əgər dedikləri cəfəngiyatdırsa, onları başlı-başına buraxmaq olarmı?!

16 mart

Hər şey məni cin atına mindirir. Bu gün xiyabanda freyleyn B. ilə rastlaşdım, onu dindirməkdən özümü saxlaya bilmədim və qonaqlardan bir balaca aralanan kimi onun bu yaxınlardakı rəftarından incikliyiimi bildirdim.

– Ax, Verter, – ürəkdən dilləndi, – hansı qəlbin sahibi olduğumu bilə-bilə şaşqınlığımı bu cür dəyərləndirirsiniz? Zala daxil olan andan sizə görə nələr çəkməmişəm! Hər şeyi əvvəlcədən görürdüm, sizə demək istədiyim yüz dəfə dilimin ucuna gəlib-qayıdıb. Bilirdim ki, fon S. və T. adlı xanımlar sizin məclisdə qalmaqdaysa, ərlərini götürüb getməyə üstünlük verərdilər; bilirdim ki, qraf onlarla münasibəti korlaya bilməz... İndi isə bu qədər səs-küy!

– Nədən danışırsınız, freyleyn? – qorxumu gizlədib soruşdum; çünki Adelinin yalnız dünən dedikləri qaynar su kimi o anda damarlarımdan axdı.

– Bu, mənə nəyə başa gəlmədi! – gözləri yaşla dolmuş bu şirin qız dilləndi... Daha halım özümdə olmadı, onun ayaqlarına döşənməyə hazır idim.

– İzah edin görək, – səsimi qaldırdım. Göz yaşı yanaqlarından süzülüb axmağa başladı. Az qala, əl-qolum qırılıb yanıma düşdü. Qız gizlətmək istəmədən göz yaşlarını qurutdu.

– Xalamı tanıyırsınız, – dedi, – o da oradaymış, bu məsələyə hansı gözlə, necə baxırmış! Verter, sizinlə oturub-durduğuma görə dünən gecə yuxumu haram ediblər, səhərəcən, bu gün də tezdən moizə dinləməli olmuşam və sizi necə alçaldıb təhqir etdiyinin şahidinə çevrilmişəm, lakin sizi tam müdafiə edə bilməmişəm.

Dediyi hər söz xəncər olub ürəyimə sancılırdı. Hiss eləməirdi ki, bunu məndən gizlətsəydi, ən böyük mərhəmət göstərmiş olardı, hələ onu da əlavə etdi ki, haqqımda nə qədər dedi-qodu yaranacaq və müəyyən adamlar buna sevinib şənələnəcəklər. Çoxdandır mənə irad tutduqları yekəxanalığımin və başqalarını aşağılamağımın cəzası olaraq bundan sonra məni necə də sancıb şadlanacaqlar. Gerçək canıyananlıqdan törəyən səsle dediklərinin hamısını ondan eşitmək, Vilhelm... Əhvalım pozulmuşdu və hirsimdən içimi gəmirirdim. İstəyirdim ki, bunları üzümə vuran bir nəfər tapılsın, mən də xəncəri götürüb onun qanına soxum; qan görsəydim, əhvalım düzələrdi. Off, ən azı, yüz kərə əlimi bıçağa atmışam ki, sarsıntı keçirən ürəyimə dinclik bəxş edirəm. Hansısa cins atdan söhbət gedir ki, bərk və çox sürülüb qan-tərə batanda o, hansısa instinktədən dişilə öz damarını dişləyir ki, nəfəsi genişlənsin. Tez-tez mən də bu halı yaşayıram, mənə əbədi dinclik gətirəcək damarlarımdan birini kəsmək istəyirəm.

24 mart

İstefam üçün saraya ərizə vermişəm, güman edirəm ki, müsbət cavab alacağam, siz də, yəqin, məni bağışlayarsınız ki, bunun üçün öncədən sizdən icazə almamışam. Haçansa getməliydim, qalmaq üçün məni dilə tutub nə deyəcəyinizi bilirəm, deməli... Bacarsan, bunu anama çatdırmazdan qabaq onu yaxşı-yaxşı hazırla, mən özüm özümə kömək edə bilməyəcəyəm, ona da yardımçı ola bilməyəndə gərək taleyi ilə barışsın. Təbii ki, bu, onun üçün ağır olacaq. Gizli müşavirlik və elçilik yolunu tutmuş oğlunun parlaq mövqeyi birdən-birə daşa çırpılır və heyvancığaz təzədən öz pəyəsinə dönür! Nə istəyirsiniz onu da edin, qala biləcəyim və qalmalı

olduğum şərtlərin altını-üstünə vurun; yetər, qalan deyiləm, gedirəm; haraya getdiyimi biləsiniz deyər nəzərinizə çatdırım ki, burada mənimlə ünsiyyətdən zövq alan bir fürst var; niyyətimdən xəbər tutduğuna görə o, məndən xahiş edib ki, onun malikanəsinə gedib gözəl baharı orada keçirim. Söz verib ki, mən tam sərbəst olacağam və biz bir-birimizi müəyyən həddə qədər anladığımızı görə bəxtimi sınayıb onunla getmək istəyirəm.

29 aprel

Məlumat xatirinə

Hər iki məktubuna görə çox sağ ol. Sənə cavab vermədim, çünki sarayla əlaqəmi üzənə qədər vərəqə toxunmadım; qorxdum ki, anam nazirə müraciət edib qarşıma qoyduğum məqsədin həllini düyünə sala. İndi isə hər şey yoluna düşdü, istefam qəbul olundu. Deyib qanınızı qaraltmaq istəmirəm ki, ona necə candərdi razılıq verildər; gör nazir mənə nə yazır: “Siz bunun peşmanlığını çəkəcəksiniz”. Vidalaşmağımızla bağlı böyük prins mənə iyirmi beş dukat göndərmiş; bir sözlə, həyəcandan gözlərim yaşardı; bu da o deməkdir ki, bu yaxınlarda yazıb anamdan istədiyim pula daha ehtiyacım qalmadı.

5 may

Sabah buradan çıxıb gedirəm və doğma yurdum yolumun üstündən altı mil aralı olduğundan oranı da görmək, şirin xəyallarda yaşadığım günləri yada salmaq istəyirəm. Atamın vəfatından sonra özünü dözülməz şəhərdə dustaq etmək üçün anamın mənimlə bərabər tərək etdiyi sevimli, doğma yurdumda darvazadan içəri keçmək istəyirəm. Xudahafiz, Vilhelm, gedişimdən xəbər tutarsan.

9 may

Ata yurduna ziyarətimi əsl zəvvar izzəti ilə tamamladım və məni bəzi gözlənilməz duyğular bürüdü. Faytonu şəhərdən S.-ə gedən yoldan on beş dəqiqəlik məsafədə yerləşən böyük cökə ağacının yanında saxlatdırıb yerə endim, hər bir xatirəni büsbütün yenidən,

tam canlı, ürəyim istədiyi kimi piyada dadmaq üçün poçtalyonun sürüb getməsinə əmr etdim. Sonra bir vaxtlar – hələ uşaq ikən gəzintilərimin məqsədi olmuş cökənin altında dayandım. Hər şey necə də dəyişmişdi! O vaxt xoşbəxt nadanlığımda narahat, həsrətli içimi doyurmaq və razı salmaq üçün qəlbimə bol-bol qida, bol-bol nəşə tapmaq ümidi ilə naməlum dünyaya atılmağa darıxırdım. İndi o geniş dünyadan dönüb qayıdıram... Off, əziz dost, nə qədər yanlış ümidlərlə, nə qədər puç olmuş niyyətlərlə!.. Dəfələrlə diləyimin amacı olmuş sıra dağların qarşısında uzanıb-getdiyini gördüm. Saatlarla burada oturub o dağların həsrətini çəkərdim, bütün varlığım la dumanlanıb qarşısında cılvelənən o meşələrə, vadilərə qaynayıb-qarışardım; və sonra müəyyən vaxtdan sonra təzədən geri qayıtmalı olanda sevdiyim bu yerləri hansı ıztıraqlarla tərək edərdim!.. Şəhərə yaxınlaşdırdım, köhnədən tanıdığım bağ evlərinin hamısı ürəyimcə idi, təzələrdən zəhləm gedirdi, eləcə də edilmiş bütün dəyişikliklərdən. Darvazadan içəri keçdim, o saat da özümü evimizdə hiss etdim. Əzizim, xırdalıqlarına varmaq istəmirəm; mənim üçün valehedici olan şey hekayədə cansızlığı görünər. Qərara almışdım ki, köhnə evimizin yanındakı bazar meydanında yerləşim. Ora gedəndə gördüm ki, öz işinin ustası olmuş yaşlı qadının vaxtilə bizə dərs dediyi danışqal məktəb otağı xırdavat dükanına çevrilib. Bu daxmada şahidi olduğum narahatlıq, göz yaşları, kütbeyinlik, qorxu bir-birinin ardınca yadıma düşdü... Mən heç vaxt cılız addım atmamışam. Müqəddəs torpağı ziyarət edən kəs bu qədər dini ocaqlara rast gəlməz və onun ruhu bu cür həmdlə dolub titrəməz... Min bir xatirədən daha birisi: çayaşağı hansısa bir malikanəyə qədər getdim; əslində, bu elə öz yolum idi, biz oğlanlar ləpik daşlarını suyun üstündə daha uzağa şütütməkdə yarışırırdıq. Hərdən dayanıb suya baxınca xatirələr göz önündə canlanırdı; qəribə bir duyumla mən suyun haraya axmasını xəyalımda canlandırır və təsəvvür gücümün hüdudlarına çatırırdım; bununla belə, gözəgörünməz bir məkana yetişib orada yox olana qədər xəyalım baş alıb gedir və məndən uzaqlaşır. Görürsənmi, əzizim, o gözəl ulularımız beləcə dardüşüncəli və xoşbəxt olublar! Hissləri, şəriyyətləri beləcə uşaqsayağı! Ucsuz-bucaqsız dənizdən, sonu görünməyən yer kürəsindən danışanda duyğularımız necə də təbii, necə də insani, necə də səmimi, necə də məhrəm və necə də müəmmalı görünür! Hər məktəblinin

“Yer kürəsi yumrudur” deyimindən sonra onu təkrarlamağımın xeyri nədir? İnsana üstündə xoşbəxt yaşamaq üçün az torpaq lazımdır, altında uyumaq üçünsə daha az.

Hazırda mən fürstlüyün ovçuluq sarayındayam. Sarayın yiyəsi ilə dolanmaq olar, doğrucul və sadə adamdır. Yan-yörəsində mənim anlama bilmədiyim qəribə insanlar dolaşır. Fırıldaqcılara oxşamırlar, amma doğru-düzgün adam təsiri də bağışlamırlar. Hərdən gözümə düzgün insanlar kimi görünürlər, bununla belə, onlara ürəyim qızdır. Mənə ağır gələn bir də odur ki, fürst çox vaxt eşitdiyi və oxuduğu şeylərdən danışır, özü də başqasının həmin məsələyə baxışından kənara çıxır.

Yeganə iftixarım olan, özüm üçün hər şeyin, bütün enerjimin, bütün sevincimin və bütün iztirablarımın mənbəyi saydığım qəlbimə nisbətən o həm də ağılımı və istedadımı qiymətləndirir. Eh, mənim bildiyimi hər kəs bilə bilər... mənim bu qəlbimdən heç yanda olmaz.

25 may

Başımda bir fikir dolaşır, o, həyata keçməmiş, o barədə sizə heç nə yazmaq istəməirdim; ondan bir şey alınmadığı üçün daha fərqi yoxdur. Müharibəyə getmək istəyirdim, bu, mənim çoxdankı arzum idi. Əslində... xidmətdə general olan fürstün arxasına düşüb buraya da elə ona görə gəldim. Gəzintilərin birində niyyətimi açıb ona söylədim; bunu mənə qadağan etdi və mən onun dəlillərini qulaqardına vurmuş olsaydım, bu, arzudan çox ötəri bir həvəs olardı.

11 iyun

Nə deyirsən de, daha burada qala bilmirəm, qalıb neyləyəcəyəm? Vaxt da keçmək bilmir. Fürst bacardıqca məni saxlamaq istəyir, ancaq halım özümdə deyil. Əslində, bizi heç nə birləşdirmir. Ağıllı adamdır, ağılı da adi ağıllardan biridir, onunla oturub-durmağa daha həvəsim qalmayıb, sanki, orta səviyyəli bir kitab oxuyuram. Hələ səkkiz gün də burada qalacağam, sonra təzədən sərgərdanlığa başlayacağam. Burada gördüyüm ən gözəl işim rəsmlərimdir.

Fürstün incəsənət duyumu var, əgər səthi elmi anlayışlara və adi terminologiyaya qapanıb qalmasaydı, bu duyum daha güclü olardı. Təbiət və incəsənət lövhələrini məhrəm duyğularla onun qarşısında açıb göstərəndə, o da həmin lövhələrin yetərincə yaxşı olmadığını birdən-birə dilə gətirəndə, incəsənət ştamplarından geninəboluna istifadə edəndə dişim bağırsağımı kəsir.

16 iyul

Elədir, mən yer üzünün səyyahıyam, cəlayi-vətənəm; sizlər bundan yaxşısınızmı?

18 iyul

Hara getmək fikrindəyəm? Qoy hələlik gizli qalsın. Hələ iki həftə də burada qalası oldum, sonra da qarşıma məqsəd qoydum ki, filan yerdəki mədənlərə baş çəkim; əslində isə məsələ mədənlərdə deyil, sadəcə, yenidən Lotteyə yaxın olmaq istəyirəm, vəssalam. Qəlbimin şıltaqlığına gülməyim tutur... və onun istəyini yerinə yetirirəm.

29 iyul

Yox, yaxşıdır! Hər şey yaxşıdır!.. Mən... onun əri?! Ey məni yox yerdən yaradan Tanrı, bu səadəti mənə bəxş etmiş olsaydın, ömrüm boyu sənin duaçın olardım. Mübahisə etmək niyyətim yoxdur, axıtdığım göz yaşlarına görə məni bağışla, boş və mənasız arzularıma görə günahımdan keç!.. O – mənim arvadım?! Kaş o sevgili cananı günəşin altında qollarımın arasına ala biləydim... Albert onun şümşad gövdəsini qucanda bədənimdən bir üzənti keçir, Vilhelm.

Bir də demək olarmı? Niyə yox, Vilhelm! O, mənimlə daha xoşbəxt olardı, nəinki onunla! Albert o qəlbini istəklərini tam yerinə yetirə bilən adam deyil. Həssaslığında müəyyən əskiklik, çatışmazlıq var... necə istəyirsən, elə də qəbul et; off, ...mənimlə Lottenin ürəyi oxuduğunuz kitabın müəyyən parçasında bərabər döyünərkən onun qəlbi bu yerdə həmahəng vurmur; yüzlərcə ayrı vəziyyətdə

üçüncü adamın hərəkəti barədə öz hisslərimizi büruzə verəndə də belə olur. Əziz Vilhelm!.. Fəqət o, Lotteni bütün qəlbi ilə sevir, belə məhəbbətsə nələrə layiq deyil?!

Zəhləm getdiyi bir adam mənə mane oldu. Göz yaşlarım quruyub. Fikrim dağıldı. Sağlıqla qal, əzizim.

4 avqust

Təkcə mənim bəxtim gətirməyib. Bütün insanların ümidləri boşa çıxır, onlar gözləntilərində aldanırlar. Cökə ağacının yanındakı evdə yaşayan tanış qadının yanına yollandım. Böyük oğlu mənə doğru qaçdı, onun sevinc qışqırtısına həddən artıq üzgün görünən anası çölə çıxdı. İlk sözü bu oldu:

– Ax, ağam! Hansım daha yoxdur, öldü! – Hans onun oğlanlarının ən kiçiyi idi. Səsimi çıxarmadım. – Ərim də, – dedi, – İsveçrədən əliboş qayıtdı və xeyirxah insanlar olmasaymış, əl açıb dilənəsi imiş, yolda qızdırmaya tutulubmuş.

Ona heç nə deyə bilmədim və uşağa bir az xırda pul verdim; anası məndən xahiş etdi ki, ondan bir neçə alma pay götürüm, mən də buna “yox” demədim və qəmli xatirələr məkanını tərk etdim.

21 avqust

Bircə anın içində əhvalım dəyişir. Hərdən həyatımın nəşəli anlarından biri üzümə gülümsəyir! Yalnız bircə anlığa! Mən xəyallar aləminə qapılındakı bu fikirdən can qurtara bilmirəm: Albert ölsəydi, necə olardı? Onda sən!.. Bəli, onda o... Sonra da beynimdəki xəyalatın arxasınca qaçıram, ta o, məni qarşısında zağ-zağ əsdiyim uçurumların qırağına gətirənə qədər.

Darvazadan çölə çıxıram, Lotteni rəqsə aparmaq üçün ilk dəfə getdiyim yolu əlimə alıb gedirəm; ax, o vaxt hər şey necə də başqa idi! Hər şey, hər şey arxada qalıb! Əvvəlki dünyadan bircə işarə də yox, ovaxtkı duyğumun bircə nəbz döyüntüsü də yox! İndiki halım həyatı coşub-çağlayan fürstün haçansa öz əli ilə tikdiyi və hər cür bəxşislərlə zinətləndirdiyi, ölüm ayağında istəklili oğluna vəsiyyət etdiyi, hazırda isə yanib külə dönmüş uçuq saraya qayıdan ruhun halına bənzəyirdi.

3 sentyabr

Hərdən anlaya bilmirəm ki, onu ürkədən, tərədən-dırnağa sevən yeganə adam olduğum, ondan savayı heç kəsi tanımaq istəmədiyim, ondan başqa heç kimimin olmadığı halda, başqası onu necə sevə bilər, hansı ixtiyarla sevə bilər?!

4 sentyabr

Hə, elədir. Təbiət payıza üz qoyan kimi həmin payız içimə dolur, ətrafımda fırlanır. Yarpaqlarım saralır, qonşu ağacların yarpaqları isə xəzana dönüb yerə tökülür. Buraya gəldiyim ilk günlərdə kəndli oğlandan sənə yazmamışdımı? İndi Valhaymda ondan bir də xəbər tutdum; deyirlər ki, onu işdən qovublar və haqqında daha heç kim heç nə bilmək istəmir. Dünən ona başqa bir kəndə gedən yolda rast gəldim, hal-əhval tutdum, o, mənə başına gələn əhvalatı danışdı, bu da məni ikiqat, üçqat təsirləndirdi, onu sənə danışması olsam, məsələnin nə yerdə olduğunu asanca başa düşərsən. Bütün bunlar axı nəyə lazım, məni qorxudub incidən şeyləri başqasına danışmağın nə xeyri? Səni niyə dilxor edim? Niyə sənə həmişə şərait yaradım ki, mənə yazığın gəlsin, məni məzəmmət edəsən? Görünür, bu da taleyimin bir parçasıdır.

Gizlin qüssə içində, bu qüssədə, sanki, azca ürkək bir varlıq gördüm: kişi, axır ki, suallarına cavab verdi; lakin bir azdan heç nə gizlətmədən, elə bil, özünü də, məni də birdən-birə tanıdı, səhvlərini boynuna aldı, başına gələn bələdan mənə gileyləndi. Əziz dost, kaş onun hər kəlməsini sənə çatdırıb biləydim! Ürəyini mənə açdı, hətta bir daha xatırlamanın ləzzəti və xoşbəxtliyi içində danışdı ki, sahibəsinə olan ehtirası günü-gündən o şəkildə artıb ki, nə elədiyini heç özü də bilməyib, özünün dediyi kimi, tamam başını itirib. Nə yeyə, nə içə, nə də yata bilirmiş, hər şey ilişib boğazında qalır, lazım olmayan işləri görürmüş, verilən tapşırıqları unudurmuş, sanki, onu çin-şəyatin qabağına qatıb qovurmuş; bütün bunlar ta o vaxta qədər davam edir ki, günlərin bir günü qadının yuxarıdakı otaqlardan birində olduğundan xəbər tutub onun arxasınca gedir, daha

doğrusu, nəşə onu dartıb qadının arxasınca aparır; qadın onun xahişlərinə məhəl qoymayanda isə onu zorla ram etmək istəyir; niyə belə etdiyini heç özü də bilmir və Allahı özünə şahid gətirir ki, sahibəyə qarşı heç vaxt pis niyyətdə olmamışdır, onunla evlənməkdən başqa könlündən heç nə keçməmişdir, qadın özü həyatını onunla bölüşmək fikrində olmuşdur. Aravermədən xeyli danışdığına baxmayaraq, sözü olan, lakin həmin sözü deməyə ürək eləməyən adamlar kimi kəkələməyə başladı; qadının ona icazə verdiyi xırda-para rüsxətlərdən və onu haraya qədər yaxına buraxmasından, nəhayət, çəkinə-çəkinə danışdı. İki-üç dəfə duruxub and-aman elədi ki, dediyi kimi, heç də qadını ləkələmək niyyətində olmayıb, onu yenə də əvvəlki kimi sevir və yüksək qiymətləndirir, belə pislik heç vaxt onun dilinə gəlməyib, sadəcə olaraq, məni inandırmaq üçün deyir ki, heç də tam pozulmuş, ağılsız adam deyil... Burada, mənim əzizim, mən öz köhnə havamı təzədən çalmağa başladım, bu havamı kökləməkdən heç vaxt əl çəkməyəcəyəm də: kaş o adamın qarşımda necə durmuş olduğunu və hələ də durduğunu sənin təsəvvüründə canlandırma biləydim! Kaş sənə hər şeyi olduğu kimi danışa biləydim ki, onun taleyinə biganə olmadığımı, biganə qalmamalı olduğumu sən hiss edə biləydin! Fəqət yetər, sən həmçinin mənim taleyimə bələd olduğuna, eləcə də məni tanıdığına görə, yəqin, onu da bilirsen ki, məni bütün bədbəxtliklərə, xüsusilə də bu bədbəxtliyə çəkən nədir.

Qarşımdakı vərəqi yenidən gözdən keçirəndə gördüm ki, hadisənin sonunu yazmaqı unutmuşam, lakin onu yada salıb söyləmək o qədər də çətin deyil. Qadın özünü müdafiə etməyə başlayır; çoxdandır nökrə kin bəsləyən, onu evdən qovmaq istəyən qardaşı özünü yetirir; qardaşın ona nifrətinin əsas səbəbi o imiş ki, bacısının bir də ərə getməsi ilə öz uşaqlarının əllərinin vərəsədən çıxmasından qorxurmuş, çünki qadın sonsuz olduğundan, buna bol-bol ümidlər bəsləyirmiş; o, nökrəni həmin an evdən bayıra ataraq məsələni elə səs-küyə salıb şişirdir ki, qadın hətta istəməsə belə, nökrəni bir daha evə buraxmaq niyyətində olmur. İndi o, özünə təzə bir nökrə tapıb, yenə danışirlar ki, onun üstündə qardaşı ilə söz-sözə gəlib və hamı birağızdan deyir ki, qadın indi də bu nökrəyə ərə gedəcək; lakin birinci nökrə də tam qərara gəlib ki, buna yol verməsin.

Sənə söylədiklərim şişirdilməyib, heç nə yumşaldılmayıb, hətta deyərdim ki, zəif, bəli, zəif söyləmişəm, bir az da lorulaşdırmışam, buna da səbəb odur ki, hər şeyi qəbul olunmuş tərbiyəvi sözlərlə yazmışam.

Bu sevgi, bu sədaqət, bu ehtiras heç də şairənə bir uydurma deyil. Onlar yaşayır, özlərinin ulu paklığında savadsız və kobud adlandırdığımız insanların arasında yaşayır. Biz savadlılar... heç nəyə yaramaz kəmsavadlar! Hekayəti ehtiramla oxu, bu xahişimi yerə salma. Bu gün yazarkən tam sakitəm, xəttimdən görürsən ki, həmişəki kimi cızma-qara etməmişəm. Oxu, dəyərlim mənim, oxuya-oxuya da düşün ki, bu həm də sənin dostunun hekayətidir. Bəli, mənimki belə gətirmiş, belə də gətirəcəkdir, mən o fəqir talesizdən o qədər də qoçaq, o qədər də qətiyyətli deyiləm və özümü onunla müqayisə etməyə gücüm çatmır.

5 sentyabr

İşgüzar səfərlə bir müddət kənddə qalmalı olan ərinə o, balaca bir məktub yazmışdı. Məktub belə başlayırdı: “Əzizim, sevgilim, bacardıqca tez gəl, sonsuz sevinc içində səni gözləyirəm...” Bu vaxt dostlardan biri xəbər gətirdi ki, əri bəzi səbəblər üzündən hələ ki geri qayıtmayacaq. Məktub hələ göndərilməmişdi və axşam əlimə keçdi. Oxuyub gülümsədim; qadın nəyə gülümsədiyimi soruşdu.

– Təxəyyül, gerçəkdən də, Allahın bəxş etdiyi bir nemətdir, – dedim.

Bircə anlığa xəyalımda canlandırdım ki, məktub mənə yazılıb. Qadın söhbəti kəsdi, deyəsən, dediyim xoşuna gəlməmişdi və mən susdum.

6 sentyabr

Lotte ilə ilk dəfə rəqs edəndə əynimdə olmuş göy rəngli saya frakımı soyunub atmağım xeyli uzun çəkdi, amma axıra yaxın o, tamam sürtülüb getmişdi. Özümə yenisini tikdirdim, lap köhnəki kimi eyni yaxalıq və köbə ilə, eləcə də sarı içlik və şalvar.

Amma o, əvvəlki frakın təsirini bağışlamır. Bilmirəm... Düşünürəm ki, zaman keçdikcə o da mənə əziz olacaq.

12 sentyabr

O, bir neçə günlüyə Albertin arxasınca getmişdi. Bu gün onun otağına keçdim, qalxıb mənə doğru gəldi, sonsuz sevinc içində onun əlini öpdüm.

Güzgüdə bir sarıbülbul uçub onun çiyinə qondu.

– Yeni dostlardan birisi, – deyib quşu əlinin üstünə qondurdu, – körpələrim üçün nəzərdə tutulub. Adama ləzzət verir! Hələ bir baxın! Ona çörək verəndə qanadlarını çırpıb ədəb-ərkanla qırıntıları dimdikləyir. Hələ mənə öpür də, bir baxın!

Ağzını quşa doğru uzadanda bülbul dimdiyini o bal kimi dodaqlara elə sürtdü ki, elə bil, həzz aldığı səadəti duyacaqmış.

– Qoy sizi də öpsün, – deyib quşu mən tərəfə uzatdı. Balaca dimdik onun ağızından mənimkinə yol aldı və onun dimdikləyən təması xoş bir hənirə, sevgi dolu ləzzətin ilkin duyumuna bənəyirdi.

– Onun öpüşündə, – dedim, – az da olsa, tamahkarlıq var: o, özünə yem axtarır və boş nəvaziş onu qane etmir.

– O, yemi mənim ağızdan da alır, – deyib dodaqları ilə bir neçə çörək qırıntısını quşa tərəf uzatdı, bu dodaqlar məsum məhəbbətin sevincləri ilə dalğalanıb gülümsəyirdi.

Üzümü yana çevirdim. Gərək belə etməyəydi! İlahi məsumluğun və səadətin mənzərələri ilə mənim təxəyyülümü gərək yerindən tərpətməyəydi, həyatın biganəliyinə hərdən laylay çalan qəlbimi yuxudan oyatmayaydı! Niyə də yox axı? O, mənə nə qədər etibar edir! Onu necə sevdiyimi gözəl bilir!

15 sentyabr

Adam cin atına minir ki, Vilhelm, yer üzündə hələlik dəyəri olan azacıq bir yaxşını anlayıb duymayan insanlar da varmış. St. şəhərin-də sözünə bütöv keşişin qoz ağaclarından məlumatın var, Lotte ilə onların altında oturmuşduq. Füsunkar qoz ağacları! Allah şahiddir, içimi ən böyük mənəvi dincliklə dolduran qoz ağacları! Keşişin həyatına onlar nə qədər rahatlıq, nə qədər sərinclik gətirirdilər! Budaqlar necə də əzəmətliydi! Üstəgəl, onları uzun illər öncə əkmış namuslu-vicdanlı din xadimləri. Məktəb müəllimi həmin din xadimlərindən birinin adını tez-tez çəkirdi, onun haqqında babasından

eşitmişdi; çox yaxşı adam imiş və ağacların altında oturanda onun xatirəsi məndən ötrü həmişə müqəddəsləşirdi. Sənə bir şeyi də deyim, dünən müəllimlə bu barədə söhbət edəndə gözləri yaşla doldu: ağaclar kəsilib... Kəsilib! Aqlımı itirdim, ağaca ilk zərbəni vuranı it kimi gəbərdərdim. Belə ağaclar mənim sarayımda bitsəydi və onlardan biri qocalıqdan çürüyüb tələf olsaydı, qüssədən öldürdim, indi isə tamaşa etməklə kifayətlənirəm. Başının tacı, axı bir iş də var! İnsani hisslər! Bütün kənd bu hadisəyə deyindir və mən ümid edirəm ki, keşişin arvadı bu torpağa hansı yaranı vurduğunu yağ, yumurta və digər ianələrin azalmasında hiss edəcək. Çünki məhz o, yeni keşişin arvadı (köhnə keşişimiz də dünyasını dəyişib), heç kəs ona həmdəm olmadığına görə dünya ilə həmdəm olmayan bu arıq, xəstəhal məxluq həmin işə bəslilik edib. Özünü alim kimi göstərən, dini ehkamların araşdırılmasına qarışan, xristianlığın təzə dəbdə olan mənəvi-tənqidi islahatı üzərində işləyən və Lafaterin nəzəri fikirlərinə dodaq büzən, tamamilə laxlamış sağlamlığa malik, buna görə də Allahın yaratdığı bu gen dünyada hər cür fərəhdən məhrum axmağın biri. Mənim qoz ağaclarımı kəsməyi yalnız belə yaramaz bacarardı. Görsən, hələ aqlım başıma gəlməyib! Təsəvvür edirsənmi, guya, yerə tökülən xəzan onun həyatını zibilləyirmiş, nəmişlik yaradırmış, ağaclar günəş işığının qabağını kəsirmiş, qozlar yetişəndə isə uşaqlar onlara daş atırmış, bu da birbaşa onun əsəblərinə toxunmuş, dərin xəyallara dalıb Kennikotu¹, Zemleri² və Mixaelisi³ bir-birindən fərqləndirməyə çalışanda ona mane olurlarmış. Kənddəki insanları, xüsusilə də yaşlıları narazı görəndə soruşdum:

– Siz buna niyə dözdünüz axı?

– Bu yerdə kəndxuda istəyirsə, – dedilər, – neyləmək olar?

Amma nə olmuşdusa, düz olmuşdu. Kəndxuda və arvadının mənasız tərsliyindən nəsə qoparmaq istəyən keşiş ağaclardan gələn gəliri bölüşdürməyi fikirləşirdi; amma idarəetmə palatası bundan xəbər tutub dedi: “Əl çəkin bu işdən!” Çünki keşişin həyatının ağac bitən hissəsinə palatanın köhnə iddiası vardı və ağacları hərraca qoyub satdı. Budur, onları buraya qalaqlamışlar! Oxx, kaş fürst

¹ *Kennikot B.* (1718-1783) – ingilis ilahiyyatçısı

² *Zemler Y.S.* (1725-1791) – alman rəsonal yevangelizminin tənqidçisi

³ *Mixaelis Y.D.* (1717-1791) – alman rəsonal yevangelizminin tənqidçisi

olaydım! Keşişin arvadını da, kəndxudanı da, idarəetmə palatasını da... Fürst!.. Bəli, əgər fürst olsaydım, görəsən, ölkəmdə bitən ağaclardan ötrü bu cür narahat olardımı?!

10 oktyabr

Onun qara gözlərini görəndə ruhum göylərdə süzür! Bilirsənmi, məni dilxor edən Albertin özünü xoşbəxt saymamasıdır, o... ümid edəndə... mən... onun xoşbəxt olmadığını fikirləşəndə... Üç nöqtəni o qədər də həvəslə qoymuram, lakin burada fikrimi ayrı cür ifadə edə də bilmirəm... və mənə elə gəlir ki... yetər daha.

12 oktyabr

Ossion ürəyimdəki Homeri sıxışdırıb çıxarıb. Bu nəhəng məni hansı aləmə çəkib aparır! Əcdadlarımızın ruhlarını topa-topa buludlara qatıb ayın solğun işığında viy-viy viyldayaraq qabağınca qovan qasırğada çəmənliyə gəzməyə aparır. Meşə çayının nərilisində mağaralarındakı ruhların iniltisini, həlak olmuş sevgilisinin mamırlanmış, ot basmış dörd qəbir daşına göz yaşı axıdan qızın fəryadını dinləməyə aparır. Görürəm onu, geniş düzəngahda dolaşa-dolaşa əcdadlarının ayaq izlərini axtaran ağsaç şairi... o, ulularının başdaşlarını tapır, sonra da fəryad qoparıb coşqun dənizdə batıb gedən sevimli ulduzuna baxır və könül oxşayan şüalar cəsurların yolunu işıqlandırdığından, ay onların gül-çiçəklə bəzədilmiş müzəffər gəmilərini öz nuruna qərq etdiyindən keçmiş zamanlar igidlərin ruhundan təzədən cana gəlir; onun alınında mən kədərin dərin izlərini oxuyuram, tərک edilmiş sonuncu əzəmətli insanı büsbütün heyrət içində qəbrə doğru səndələyən görürəm; dünyadan köçmüş yaxınlarının kölgəsinin gücsüz indiliyində o, yeni, əzabla yandırıb-yaxan fərəhləri həmişə necə də içinə çəkib soyuq torpağa, küləyin qabağında yırgalanan hündür ota üstədən aşağı baxır və bərkədən səslənir: "Məni gözəlliyim yox olmamış tanıyan o səyyah gələcək, gələcək və soruşacaq: "Finqalın¹ gözəl oğlu o nəğməkar haradadır?" Ayaqları qəbrimi tapdalayır və o, məni bu yer üzündə əbəs yerə soruşur... Ax, dostum! Elə indicə kübar silahgəzdirenlər kimi qılıncımı çəkib

¹ *Finqal* – üçüncü əsrdə əfsanəvi Morven (Şotlandiya) padşahı

fürstümü tədrici ölümün əsməcəli əzabından biryolluq qurtarmaq və xilas olmuş yarımallahın ardınca öz ruhumu göndərmək istərdim.

19 oktyabr

Ax, bu boşluq, sinəmdə hiss etdiyim bu dəhşətli boşluq!.. Tez-tez fikirləşirəm: onu bircə dəfə, tək bircə dəfə sinəmə sıxa bilsəydim, oradakı bütün boşluq dolardı.

26 oktyabr

Bəli, əzizim, mənə aydın olur, aydındır, get-gedə də aydın olur ki, insan ömrünə çox da etibar yoxdur, heç yoxdur. Rəfiqələrindən biri Lottenin yanına gəldi, mən də kitab götürmək üçün içəriyə, yan otağa keçdim, lakin heç nə oxuya bilmədim, sonra yazmağa qələm götürdüm. Onların astadan danışdıqlarını eşitdim; bir-birinə mənasız şeylər deyirdilər, o qədər də əhəmiyyət kəsb etməyən şəhər yeniliklərindən danışirdılar: filankəs kimə ərə gedib, filankəs xəstədir, bərk xəstədir... Filankəsin quru öskürəyi var, arıqlığından alma-cıq sümükləri çıxıb, tez-tez huşunu itirir.

- Onun həyatına bir qara qəpik də vermərəm, – rəfiqəsi dilləndi.
- N.N.-in də halı yaxşı deyil, – Lotte dedi.
- Əməlli-başlı şişib, – o birisi dilləndi.

Mənim canlı təxəyyülüm də məni bu fəqirlərin yatağının yanında oturtdu; onların hansı müqavimətlə həyata arxa çevirdikləri gözlərim önündə canlandı, onlar necə... Vilhelm! Mənim buradakı xanımlarım isə bu barədə elə danışdılar, elə bil, yad bir adamın ölümündən söz açmışdılar... və mən ətrafıma baxıb otağa, dörd yanımda Lottenin paltarlarına və Albertin kağız-kuğuzuna, mənə doğma olan bu mebellərə, hətta mürəkkəbqabına göz gəzdirib öz-özümə fikirləşirəm: “Gör bu evdə indi sən nəsən! Sağlam ağılla düşün. Dostların sənə rəğbət bəsləyir! Sən tez-tez onları sevindirirsən və sənə elə gəlir ki, onlarsız keçinmək olmaz, amma yenə də... Əgər çıxıb gedəsi olsan, bu adamları tərks etsən, sənin yoxluğunun onların taleyində yaratdığı boşluğu hansı zamana qədər hiss edəcəklər? Nə qədər? İnsan necə etibarsız olmalıdır ki, əslində, öz mövcudluğuna əminlik hasil etdiyi, varlığının yeganə gerçək ifadəsini sevdiklərinin

xatirəsində və qəlbində tapdığı yerdə bu cür sönməyə, yox olmağa, özü də belə tezliklə yox olmağa məhkum olsun!”

27 oktyabr

İnsanların bir-birindən ötrü bu cür az əhəmiyyət kəsb etdiyini görəndə sinəmi didib başımı daşlara çırpmaq istəyirəm. Heyhat, sevgi, sevinc, coşqu və nəşə özümdə yoxdursa, onu mənə başqası verməz, soyuq və gücsüz olan bir başqasını da mən, qəlbim fərəhlə dolu olsa belə, xoşbəxt edə bilmərəm.

Axşamçağı

Qismətimə çox şey düşüb, ona olan hisslərimə hər şeyi udub aparır; qismətimə çox şey düşüb, onsuz isə hər şey mənə puç görünür.

30 oktyabr

Onun boynuna sarılmaq üçün dəfələrlə dayanıb fürsət gözləmişəm! Uca Tanrım bilir ki, bu qədər lütfkarlığın kiminsə qarşısında vurnuxduğunu görmək və ona toxunmağa ixtiyarı olmamaq adama necə təsir edir; əl vurub toxunmaq isə insanlığın təbii tələbatıdır. Uşaqlar ağıllarına gələn hər şeyə əl vurub toxunurlarmı?.. Bəs mən?

3 noyabr

O bir Allah şahiddir! Yenidən qalxmamaq arzusu, hərdən də ümidi ilə tez-tez yatağa girirəm: səhər isə gözlərimi açıb günəşi yenidən görürəm və halım xarablaşır. Hərdəmxəyallıq edib günahı havanın, üçüncü bir şəxsın, baş tutmamış bir işin üstünə ata bilsəydim, narazılığın dözülməz yükünün yarısı mənim üzərimə düşərdi. Yazıq mənim halıma! Hiss edirəm ki, bütün günah yalnız məndədir; Yetər ki, bütün bəxtəvərliyin qaynağı bir vaxtlar içimdə gizləndiyi kimi, indi də bütün əzabların mənbəyi məndə olsun. Məgər mən keçmişdə aşib-daşan duyğular içində üzən, hər addımda bir cən-

nətlə üzleşən, bütün dünyanı sevinc içində qucmaq üçün geniş ürəyə malik olan həmin adam deyiləmmi? İndi isə həmin qəlb ölmüşdür, daha onda məftunluqdan əsər-ələmət də yoxdur, gözlərim qurqurudur, boğucu göz yaşlarında daha yuyulmayan düşüncələrim alnımda cığırlar açır. Çəkdiyim əzabın hüdudu yoxdur, çünki həyatımın yeganə nəşəsi olan şeyi, onunla ətrafımdakı aləmi qurub-yaratdığım canlandırıcı müqəddəs gücü itirmişəm; yoxdur o daha!.. Pəncərəmdən uzaqdakı təpələrə baxıram: səhər-səhər çıxan günəş onların başı üstündəki buludları yarıb çəmənliyə şəfəq saçır, şirin-şirin axan çay da yarpaqlarını tökmüş söyüdlərin arası ilə qıvrıla-qıvrıla mənə doğru gəlir. İlahi! Bu füsunkar təbiət laklanmış balaca tablo kimi donub qarşımda dayanır və bundan aldığım nəşələrin heç biri bir damla ilhamı qəlbimdən beynimə ötürməyə qadir deyil və mən bütün varlığım ilə Allahın dərğahında suyu qurumuş quyu, susuzluqdan quruyub tökülmüş güvəc kimiyəm. Tez-tez torpağa döşənib Allahdan göz yaşılı diləmişəm: göylər ona amansız olanda, torpağı da susuzluqdan qovrulanda əkinçi yağış dilədiyi kimi.

Lakin heyhat! Görürəm ki, Allah yağışı da, günəşi də bizim coşqun yalvarışlarımıza görə vermir; bəs xatirəsi qəlbimi para-para edən həmin zamanlar niyə belə xoşbəxt keçirdi? Görünür, ona görə ki, mən səbirsizliklə onun ruhunu gözləyirdim və onun başımdan tökdüyü iltifatı bütün qəlbimlə, içəridən gələn bir minnətdarlıqla qəbul edirdim.

8 noyabr

Həddimi aşdığımı o, mənə irad tutub! Özü də ən böyük iltifatla! Həddimi aşmağım da o olub ki, hərdən bir fincan şərəbdən sonra bütün şüşəni boşaldıram.

– Belə eləməyin! – dedi, – Lotteni düşünün!

– Düşünmək! – dedim, – bunu mənə əmr etməyə ehtiyac duyursunuzmu? Düşünsəm də!.. düşünməsəm də! Siz həmişə qəlbimdəsiniz. O vaxt faytondan endiyiniz torpağın bu gün üstündə oturmuşam.

Məni çox da dərinə getməyə qoymamaq üçün nəsə ayrı şey dedi.

Dəyərlim mənim, mən məhv olmuşam! İstədiyi oyunu başıma açə bilir.

15 noyabr

Dərdimi başa düşüb xeyirxah məsləhət verdiyinə görə sənə minnətdaram, Vilhelm! Xahiş edirəm narahat olmayasan. Qoy öz dərdimi özüm çəkim, bütün iztirablara tab gətirməyə gücüm çatır. Dinə hörmətim var, bunu bilirsən, başa düşürəm ki, bəzi ruhdan düşmüşlər ona pənah gətirir, bəzi naümidlər də onda təsəlli tapır. Fəqət o, hər kəsə eyni ola bilməyi, eynimi olmalıdır? Bu geniş dünyaya nəzər yetirəndə minlərlə adama rast gəlirsən ki, dinin onlara köməyi dəyməyib, minlərlə adam taparsan ki, onlara köməyi heç dəyməyəcək də, dini təlim görüb-görməməyimdən asılı olmayaraq onun mənə köməyi dəyərməyi? Allah oğlunun özü demirmi ki, yalnız o kəslər onun yanında ola biləcəklər ki, Allah onları ona bəxş etmiş olsun! İndi mən ona bəxş edilməmişəmsə, necə olsun? Ürəyimə damdığı kimi, yaradanım məni alıb aparmaq istəyirsə, necə olsun? Xahiş edirəm, bunu yanlış yozma; bu məsum kəlmələrdə kinayə axtarma; qəlbimi büsbütün sənə açırım; əks təqdirdə susmağa üstünlük verərdim: kiminsə məndən xeyli az bildiyi şeylər barədə mən necə həvəslə danışıram?! İnsan taleyi belədir ki, qismətinə çıxan şeyə dözüür, ona düşən piyaləni axıracan içir... Allahın göylərdən endirdiyi bu badə xəlc etdiyi insana acı dadırsa, niyə mən təşəxxüslük edib özümü o yerə qoymalıyam ki, guya, o şirindir? Bütün varlığını olumla ölüm arasında əsməcəyə tutulanda, keçmiş gələcəyin zülmət uçurumu üzərində şimşək kimi çaxanda və ətrafımda hər şey qərç olub gedəndə, mənimlə birlikdə dünya da çökəndə niyə mən xəcalət çəkməliyəm axı? Bu, öz içinə qapılan, özünü taqətdən salan, durmadan aşağıya yuvarlanan məxluqun səsi deyildirmi ki, o, əbəs yerə azadlığa can atan qüvvələrin içindən fəryad edir: “Pərvərdigara! Pərvərdigara!”

21 noyabr

Görmür, hiss etmir ki, məni də, özünü də məhv edəcək zəhər hazırlayır; və mən onun mənim məhvim üçün uzatdığı badəni bütün ləzzəti ilə başıma çəkirəm. Tez-tez... tez-tez?.. Yox, tez-tez yox, hərdən məni süzdüyü o baxış, duyğumun qeyri-iradi ifadəsini tutan lütfkarlıq, çəkdiyim iztirablara alnında görünən yanımcıllıq nə olan şeydir, görəsən?

Dünən mən çıxıb gedəndə əlini uzadıb dedi:

– Sağlıqla qal, əziz Verter!

“Əziz Verter!” Birinci dəfə idi ki, mənə “əziz” deyirdi və bu kəlmə iliyimə işləyib ayaqlarımı keyitdi. Öz-özümdə onu yüz kərə təkrarladım və dünən gecə yatağa girmək istəyəndə və öz-özümə danışıqda birdən-birə özüm özümə dedim: “Gecən xeyrə qalsın, əziz Verter!” Dərhal da özüm özümə güldüm.

22 noyabr

Dua edə bilmirəm, Allahım, elə et ki, o, mənim olsun! Bununla belə, tez-tez mənə elə gəlir ki, o, mənimkidir. Dua edə bilmirəm ki, Allahım, onu mənə ver! Çünki o, başqasınınkıdır. Öz iztirablarıma özüm lağ edirəm, özümü cilovlayıb saxlamasaydım, antitezislərin sonu və sonucu görünməzdi.

24 noyabr

Nələr çəkdiyimi yaxşı bilir. Baxışları bu gün ürəyimə sancıldı. Mən gələndə o, tək idi; heç nə demədim və o, mənə baxdı. Ondakı qənirsiz gözəlliyi, aydın zəkasının parlaqlığını daha görmürdüm; bütün bunların hamısı gözümün önündən yoxa çıxmışdı. Dərin yanımcıllıq, ən şirin rəhmdillik ifadə edən heyranedicə baxışı ağılımı başımdan almışdı. Niyə onun ayaqlarına döşənməyəydim? Niyə onun boynuna sarılıb bunun cavabını min bir öpüslə verməməliydim? O, fortepianonun arxasına keçməklə canını qurtardı, şirin və həzin səslə avazlı mızıltısını çalğısına qatdı. Onun dodaqlarını heç vaxt belə cazibəli görməmişdim; sanki, bu dodaqlar musiqi alətinədən qopan həmin o şirin avazları udmaq üçün acgözlüklə açılırdı və elə bil, sirlə əks-səda o pak dodaqlardan geri süzülürdü... Hə, kaş bunu sözlə sənə çatdıra biləydim!.. Çox duruş gətirə bilmədim, aşağı əyilib and içdim: “Heç vaxt ürək etmərəm ki, dodaqlar, sizi öpüslərə qərq edim! Çünki sizdə göylərin ruqları uyuyur...” Bir də ki... istəyirəm... Hı! Görürsənmi, qəlbimin önünə, sanki, bir çəpər çəkilib... İltifat çəpəri... sonra isə məhvə məhkum, bu günahı yumaq gərək... günah demək olarmı?

26 noyabr

Hərdən öz-özümə deyirəm: sənin taleyin təkrarsızdır; başqalarına xoşbəxt deyirəm... heç kəs hələ bu cür əzab çəkməmişdir. Sonra qədim dövr şairlərindən birini oxuyuram və mənə elə gəlir ki, öz qəlbimin içinə boylanıram. Hələ nə qədər dözməliyəm! Axx, məndən öncə yaşayanlar belə bədbəxt olublar?

30 noyabr

Gərək mən, mən gərək özümə gəlməyim! Hara gedirəmsə, məni hövsələdən çıxaran bir hadisəyə rast gəlirəm. Bu gün! Aman, taleyim! Ey insanlıq!

Günortaüstü su qırağı ilə gedirəm, yeməyə meylim yoxdur. Hər yan kimsəsizdir, dağdan nəmli, soyuq axşam küləyi əsir və bomboz yağış buludları dərəni bürüyür. Uzaqdan qayaların arasında əlləşən nimdaş yaşıl pencəkli bir adam görürəm, deyəsən, dərman bitkiləri yığır. Ona yaxınlaşanda, o da mənim ayaq səslərimə mən tərəfə dönəndə gözümə qəribə bir sifət sataşdı: bu sifətdə əsas cizgini lal bir kədər təşkil edirdi; əslində isə o, başqa vaxtlar yaxşılıqdan başqa heç nə ifadə edə bilməzdi; qara saçları hər iki birçəkdən burulub sancağa vurulmuşdu, arxadakı saçlar isə bərk-bərk hörüklənib arxaya atılmışdı və kürəyi uzununu aşağı sallanırdı. Geyimi mənə aşağı silkdən olan adam təsiri bağışladığından fikirləşdim ki, məşğuliyətinə diqqət yetirsəm, bunu heç də pis qarşılamaz; odur ki nə axtardığını soruşdum.

– Çiçək axtarıram, – dərindən köks ötürüb cavab verdi, – amma bircəciyini də tapmıram.

– Çiçək dərmək fəslə deyil axı, – deyib gülümsədim.

– O qədər çiçək var, – deyib üzünə aşağı mənə doğru gəldi, – bağımda istədiyini qədər qızılgül və iki növdən olan doqquzdon var, birini atam bağışlayıb; əlaq otu kimi bitirlər; iki gündür axtarıram, amma tapa bilmirəm. Buralarda həmişə çiçək olur, sarısı, göyü, qırmızısı, çöl qərənfəlinin isə çox gözəl gülü olur. Heç birini tapa bilmirəm.

Nəsə müəmmalı bir şey hiss elədim, ona görə də dolayı yolla soruşdum:

– Çiçəkləri neyləyəcəksiniz?

Qəribə, əsəbi bir təbəssüm üz-gözünü dəyişirdi:

– Əgər sirrimi faş etməsəniz, – baş barmağını dodağına sıxıb dedi, – gözəlimə bir buket söz vermişəm.

– Əladır ki, – dedim.

– Elədir, – dedi, – onun hər şeyi var, varlıdır.

– Amma yenə də sizin gül dəstəsindən xoşu gəlir, – cavab qaytardım.

– Elədir! – sözünə davam etdi, – hələ daş-qaş və tacı da var.

– Adı nədir axı?

– Mərkəzi dövlət mənə maaş versəydi, – cavab verdi, – ayrı cür yaşayardım! Elədir, vaxt vardı, gözəl günlər yaşayırdım! İndi hər şey bitib mənim üçün. İndi mən...

Səmaya tuşlanmış nəmli gözləri çox şey deyirdi.

– Deməli, xoşbəxt idiniz? – soruşdum.

– Eh, istərdim ki, yenidən o cür olum! – dedi. – Vəziyyətim çox yaxşıydı, çayda balıq kimi: şən və yüngül!

– Haynrix! – Yolla bizə doğru gələn yaşlı bir qadın ucadan dilləndi. – Haynrix, harada batıb qaldın? Səni hər yerdə axtarmışığ, yeməyə gəl!

– Bu, sizin oğlunuzdur? – qadına doğru yeriyib soruşdum.

– Bəli, başibəlalı oğlum! – cavab verdi. – Allah çiynimə ağır bir çarmıx qoyub.

– Nə vaxtdan belədir? – soruşdum.

– Yarım ildir, – dedi, – beləcə susqunlaşıb. Allaha şükür ki, bu cür sakitləşib, əvvəllər düz bir il ipə-sapa yatmırdı, zəncirlənib dəlixanaya salınmışdı. İndi heç kimlə işi yoxdur, gecə-gündüz şahlarla, padşahlarla əlləşir. Elə xoşrəftar, sakit insan idi ki, gözəl xətti ilə özünə və mənə ruzi qazanırdı, birdən-birə xəyallara qərq oldu, dəhşətli qızdırmaya tutuldu, bundan da dəliliyi başladı, indi də gördüyünüz kimidir. Dərdimi sizə deyəsi olsam, cənab...

Qaynayıb daşan nitqinin arasını kəsib sual verdim:

– Xoşbəxt olması, yaxşı gün keçirməsi ilə öyündüyü vaxt hansıdır?

– Səfəhin biri səfeh! – Qadın mərhəmətli təbəssümlə dilləndi.

– Ağılı itirdiyi vaxtları deyir, həmişə də onu öyür; bu, dəlixanada özündən xəbəri olmayan vaxtlar idi.

Sanki, başımın üstündə göy guruldadı, qadının ovcuna bir az pul basıb tələsik oradan uzaqlaşdım.

“Deməli, sən belə xoşbəxtsənmiş!” – şəhərə doğru üz tutub sürətlə yeriyəndə öz-özümə qışqırdım. – Deməli, günün belə xoş keçirmiş: suda balıq kimi! Uca Tanrım! Sən insanlara belə tale yazmış ki, onlar ağılları başlarına gəlməyənə qədər və onu təzədən itirəndə xoşbəxt olmasınlar?! Zavallı! Sənin o tutqun ağılına, əlində həlak olduğun ağılsızlığına necə də həsəd aparıram! Ülya-həzrətinə çiçək dərmək üçün tam ümidlə çöllərə düşürsən... qışın oğlan çağında... özü də kədərlənirsən ki, bircə çiçək də tapmırsan və niyə tapa bilmədiyini özün də anlamırsan. Bəs mən?.. Mən isə ümitsiz-filansız, məqsədsiz-mərəmsiz çöllərə düşüb getdiyim kimi də geri qayıdıram... Deyirsən, mərkəzi dövlət sənə maaş versəydi, gözəl yaşayardın. Ey bəxtəvər insan! Xoşbəxtsən ki, bədbəxtliyini yer əngəllərinin ayağına yaza bilirsən. Heç nə hiss etmirsən! Hiss etmirsən ki, sənin fəlakətin puç olmuş qəlbində, düzəni pozulmuş beynindədir və yer üzünün bütün hökmdarları bir yerə yığılsa da, sənə kömək edə bilməzlər.

Lənət olsun o kəsə ki, xəstəyə gülür, onun xəstəliyinin üstünə xəstəlik gətirmək, can verməsini dözülməz etmək üçün uzaq-uzaq qaynaqlara üz tutur! Lənət o kəsə ki, çəkdiyi vicdan əzabından qurtulmaq və qəlbinin iztirablarından azad olmaq üçün müqəddəs məzara¹ ziyarətə çıxan nisgilli bir bədbəxtin yanında qürurlanır. Tapdanmamış cığırda ayağı yaralayan hər addım ürkək qəlbə bir təsəlli damlasıdır və uzunsürən gündəlik səyahətlə sıxıntılı ürək asan dincəlidir... Siz ey yumşaq kürsülərdə əyləşən söz çərçiləri, buna dəlilik deməyə haqqınız varmı?.. Dəlilik!.. Aman Allah! Göz yaşlarımı görürsən! Sən ey insanları yetərinə fəqir xəlv edən, gərək onlara üstəlik qardaş da mı verəydin ki, onların bir parça fəqirliklərini, sənə olan bir parça inamlarını da oğurlayıb əllərindən alsınlar, sən ey külli-həbib! Çünki müalicə otlarına, üzümün göz yaşlarına² olan inam yalnız sənə olan inamdır ki, bizi əhatə edən və hər an ehtiyac duyduğumuz şeylərə sən şəfaverici və xeyirli güc bəxş etmişən. Üzünü görmədiyim göylər atam! Əvvəllər qəlbimi nurla dolduran, indi isə məndən üz çevirmiş göylər atam! Məni yanına apar! Çox susma!

¹ Müqəddəs məzar – həzrəti-İsanın məzarı nəzərdə tutulur

² Üzümün göz yaşları – “şərab” sözünün məcazi

Sənin susmağın bu təşnə qəlbimi doyura bilməz. Hansısa insan, hansısa ata açıqlana bilərmə, əgər azdığı yoldan gözlənilmədən dönən övladı bu insanın, bu atanın boynuna sarılıb qışqırırsa: “Yoluma dönmüşəm, ata! Sənin iradənlə uzun sürmüş səyahətimi dayandırırımsa, mənə hirslənmə”. Dünya hər yerdə eyni cür qurulub: zəhmət və işin, mükafat və sevincin üzərində; ancaq bunun mənə dəxli nə? Sən olan yerdə mənim günüm xoş keçir və sənin hüzurunda iztirab çəkib həzz almaq istəyirəm... Bəs mən, ey sevimli göylər atam, oğlunu rədd edərdinmi?

1 dekabr

Vilhelm! Haqqında sənə yazdığım adam, o xoşbəxt bədbəxt Lot-tenin atasının yanında kargüzar işləyirmiş və qıza olan məhəbbətini gizlədirmiş, üstü açılanda isə işdən çıxarılır və yazığın başına hava gəlir. Bu quru sözlərdən hiss edərsən ki, Albert bunu mənə sənin oxuduğundan, bəlkə də, bir az laqeydliklə söylədiyindən hadisə məni büsbütün sarsıtdı.

4 dekabr

Səndən xahiş edirəm... görürsən ki, məhv oluram, çox dözə bil-məyəcəyəm! Bu gün onunla yan-yanə oturmuşdum, fortepiano-sunda çeşidli havalar çalırdı, tam şövqlə! Tam!.. Tam!.. Nə istəyir-sən?.. Bacısı dizimin üstündə oturub çağasını təmizləyirdi. Gözlərim yaşla doldu. Aşağı əyildim və onun nişan üzüyü gözümdən qaç-madı... göz yaşlarım selə döndü... və qəfildən o, köhnə ilahi musiqiyə keçdi: elə qəfildən ki, ürəyimə təsəlli duyğusu, keçmişin, mahnını dinlədiyim çağların, aydın yadda qalmayan hadisələrin, nisgilin, puç olmuş ümidlərin xatirələri ilə doldu, sonra isə... Otaqda var-gəl etdim, ürəyim sıxıldı.

– Allah xatirinə, – dərin həyəcan içində ona doğru yeriyərək ucadan dilləndim, – Allahı seversiniz, dayandırın!

Çalmağınə ara verib matdım-matdım mənə baxdı.

– Verter, – qəlbimə nüfuz edən bir təbəssümlə dilləndi, – Verter, xəstəsiniz, sevdiyiniz yeməklərdən zəhləniz gedir. Gedin! Xahiş edirəm, sakitləşin.

Ondan ayrıldım. Allahım! Çəkdiyim iztirabı özün görürsən, gəl buna son qoy!

6 dekabr

Surəti məndən əl çəkmir! Aşkarda da, yuxuda da qəlbimə girir! Gözlərimi yumanda onun qara gözləri buradakı, alınımın arxasındakı bəsirət gözlərimin önündən çəkilmir. Burada! Bunu sənə izah edə bilmərəm. Gözlərimi yuman kimi onun gözləri peyda olur; dəniz kimi, yağın kimi qarşımda, içimdə uyuyur, bütün hissələrimi, beynimi doldurur.

İnsanın, mədh edilmiş bu yarımının dəyəri varmı?! Güc ona ən çox lazım olan yerdə həmin güc yoxa çıxmırmı? Və o, fərəhindən vəcdə gəlibsə, yaxud iztiraba qapılırsa, onda sonsuzluğa qerq olaraq itməsinin həsrətini çəkdiyinə görə fərəh və iztirab içində vurnuxub donuq və soyuq mühakiməyə qayıtmırmı?

NAŞİRDƏN OXUCUYA

Mən nə qədər istərdim ki, dostumuzun son gözəl günləri haqqında onun öz əlindən çıxmış yazılar bol olaydı, mən də onun qoyub getdiyi məktublarnın ardını öz sözlərimlə yazmayaydım.

Dəqiq məlumatları onun başına gələnlərdən xəbəri olan adamların ağzından toplamağı qarşıma məqsəd qoydum; sadə bir işdir: deyilənlərin hamısı, cüzi xırdalıqları çıxmaqla, üst-üstə düşür; yalnız iştirakçı şəxslərin əqidələri barədə fikir ayrılıqları var və çıxarılan hökmlər fərqlidir.

Dinlik bilməyən zəhmətimizlə öyrənə bildiklərimizi vicdanla söyləməkdən, mərhumun qoyub getdiyi məktubları yazımıza daxil etməkdən, tapılmış ən kiçik yazını belə nəzərdən qaçırmamaqdan savayı bizə nə qalır ki?! Nadir simaların hər bir hərəkətinin əsl və həqiqi səbəblərini açıb göstərmək heç də asan deyil.

Qəm-qüssə Verterin qəlbinə dərinə kök atıb bir-birinə möhkəm-möhkəm dolaşmışdı və günü-gündən onun içini gəmirirdi. Mənəviyyatının ahəngdarlığı büsbütün pozulmuşdu, canındakı gücün hamısını qatıb-qarışdıran daxili coşğunluğu və dözümü öldürücü

təsir gücünə malik olub son olaraq onu yalnız qıç etmişdi ki, bunun da nəticəsində o, yamanlıqlara qarşı əvvəlkinə nisbətən daha amansız mübarizə aparmışdı. Qəlbinə dolmuş narahatlıq onu mənəvi gücündən, çevikliyindən, ağılının itiliyindən məhrum edirdi, məclislərdə qəmə batırdı, getdikcə küskünləşirdi, küskünləşdikcə də ədalət hissini itirirdi. Ən azı, Albertin dostları belə deyir; onların fikrincə, ona bəxş edilənin hamısını bir günün içində sərf edib axşamı iztirab və yoxsulluq içində keçirən Verter çoxdan arzuladığı xoşbəxtliyinə çatmış və rəftarı ilə bu xoşbəxtliyi gələcəkdə də qoruyub saxlamış pak və rahat bir insan haqqında mühakimə yürüdə bilməz. Dediklərinə görə, belə qısa bir vaxtda dəyişə bilməzmiş, əvvəldən Verter onu necə tanıyıbmışsa, necə dəyərləndirib hörmət edirmişsə, Albert o cür də qalbmış. Albert Lotteni hamıdan çox sevirmiş, onunla qürur duyub öyünürmüş və istəyirmiş ki, hər kəs onu ən gözəl bir xanım kimi tanıyıb qəbul etsin. İstənilən şübhə nişanəsini dəf etmək istəməsini, bu qiymətli xəzinəni bircə anlığa da olsun kiminləsə bölüşmək həvəsində olmamasını ona irad tutmaq olardımı? Etiraf edirlər ki, Verter Lottenin yanına gələndə Albert çox vaxt arvadının otağından çıxarmış, lakin dostuna qarşı nifrət, yaxud dönüklükdən yox, sadəcə, ona görə ki, özünün orada olmasının dostunu narahat etdiyini başa düşürmüş.

Lottenin atası sağalmaz dərdə tutulmuşdu, evdən çölə çıxmırdı; Albert faytonunu Lottenin arxasınca göndərdi, o da minib onun yanına getdi. Gözəl qış günlərindən biri idi, ilk qar düşmüşdü və qalın qar dörd bir yanı altına almışdı.

Ertəsi gün Verter Lottenin arxasınca getdi ki, Albert onu gətirməsə, ən azı, o, qadını evinə gətirə bilsin. Aydın hava onun nisgilli halına az təsir edə bilməmişdi, sanki, qaranlıq bir qüvvə onun ürəyini əlləri arasına alıb var gücü ilə sıxırdı, qəmli mənzərələr gözləri önündə oturmuşdu və varlığına bir ağırlı fikirdən digərinə keçiddən başqa heç nə tanış deyildi.

Özü özündən daim narazı olduğundan özgələrinin də vəziyyəti ona yalnız şübhəli və dolaşq görünürdü, Albertlə arvadı arasındakı gözəl münasibəti pozacağından qorxurdu, özünü danlayırdı ki, bu danlağa da Albertə qarşı müdhiş bir narazılıq qarışırdı. Yolla gedərkən fikri-zikri bu məsələnin yanındaydı. “Hə, elədir”, – gizli bir qəzəblə öz-özünə deyirdi: “Bu, etibarlı, səmimi, nəvazişli, hər

sahədə yanımcıl bir rəftardır, sakit, davamlı bir sədaqətdir! Toxluqdur, laqeydlikdir! Xırdaca bir iş onu daha çox məşğul etməzmi, nəinki arvadı? Taleyinin qədrini qiymətləndirə bilirmi? Lottenin layiq olduğu hörməti ona göstərə bilirmi? Lotte onunkudur, nə deyirəm, onunkudur... Çox şeyi bildiyim kimi bunu da bilirəm, mənəcə, bu fikirlə barışmışam, bununla belə, o, mənə dəli edəcəkdir, üstəlik, axırıma da çıxacaq: məgər onun mənə olan dostluğu sınaqdan çıxmışdır? Mənim Lotteyə bağlılığında özünün haqlarına bir müdaxilə, Lotteyə diqqətimdə sakit bir qınaq görmürmü? Bilirəm, görürəm, hiss edirəm ki, mənə ürəkdən yanaşmır, çıxıb getməyimi istəyir, mənəmlə oturub-durmaq ona ağır gəlir”.

Hərdən iti addımlarını yavaşdır, hərdən də ayaq saxlayıb sakitcə dayanır və geri qayıtmaq istəyən adama bənzəyirdi; buna baxmayaraq, yenə yoluna davam edirdi və bu fikirlər içində öz-özü ilə söhbət edərək iradəsinin əksinə olaraq ovcular sarayına yetişdi.

Verter qapını aralayıb qocanı və Lotteni soruşdu, evdə təlaş və həyəcan hiss etdi. Böyük oğlan dedi ki, Valhaymda bədbəxt hadisə baş verib, bir kəndlini öldürüblər!.. Bu, ona heç təsir etmədi... Otağa girib gördü ki, Lotte xəstəliyini vecinə almayıb məsələni yerində öyrənmək üçün oraya getmək istəyən atasını dilə tutur. Caninin kimliyi hələlik bilinmirdi, meyiti səhər-səhər qapının ağzında görmüşdülər, ortada gümanlar dolaşmağa başlamışdı: öldürülən əvvəllər ayrı bir nökr saxlayan dul qadının təzə nökrə imiş, keçmiş nökrə evdən xoş üzlə getməyibmiş.

Verter bunu eşidəndə sıçrayıb yerindən qalxdı.

– Ola bilməz! – ucadan dilləndi. – Mən oraya getməliyəm, bir an da burada qala bilmərəm.

Tələsik Valhayma yollandı, xatirələr gözləri önündə canlandı və bir an belə şübhə etmədi ki, bu işi tez-tez söhbət etdiyi və onun üçün doğmalaşan həmin adam etmiş olacaq.

Meyitin qoyulduğu meyhanaya getmək üçün cökələrin arası ilə gedəndə vaxtilə sevdiyi bu yer onu dəhşətə gətirdi. Qonşu uşaqların tez-tez oynadığı astana qana bulaşmışdı. Ən gözəl insani duyğular olan sevgi və sədaqət birdən-birə zor və qətlə çevrilmişdi. Yarpaqları tökülmüş gövdəli ağaclara qırov düşmüşdü, kilsə həyətinin alçaq divarının üstündən çəkilmiş gül çəpərinin yarpaqları tökülmüşdü və qar basmış qəbir daşları budaqların arasından baş qaldırırdı.

O, qarşısında bütün kəndin toplaşdığı meyxanaya yaxınlaşanda qışqırtı qopdu. Uzaqda bir dəstə silahlı kişi göründü, kimsə qışqırıb dedi ki, canini getirirlər. Verter o tərəfə baxıb özünün haqlı olduğunu gördü. Elə idi! Bu, həmin dul qadını ürəkdən sevən və bir az əvvəl lal bir qəzəb və gizlin məyusluq içində ətrafı dolaşarkən ona rast gəlmiş tanış nökrər idi.

– Neyləmişən, zavallı! – Verter ona doğru yeri-yerək qışqırdı. Nökrər dinmədən ona baxdı, xeyli susub axırda arxayınca cavab verdi:

– O, heç kəsə qismət olmayacaq, heç kim də onun nəsibi olmaz.

Dustağı meyxanaya gətirdilər, Verter də tələm-tələsik aralanıb yoluna davam etdi.

Dəhşətli, amansız təəssürat içində toplanmış hər şeyi silkələyib bayıra atdı. Birdən-birə o, kədərindən, məyusluğundan, biganə müti-liyindən azad oldu; rəhmdillik qarşısızlıqdan ona hakim kəsildi və onu bu insanı azad etmək kimi görünməmiş bir maraq çulğadı. Həmin oğlanı elə bədbəxt hesab etdi ki, hətta cani kimi onu tam günahsız saydı, özünü büsbütün onun yerinə qoydu, digərlərini də buna inandıracağına əmin oldu. Hələ onun xeyrinə ifadə də vermək istədi, alovlu nitqi artıq dodaqlarından süzülüb axmağa başladı, ovçular sarayına tələsdi və yolda işlər müdirinə söyləyəcəklərinin hamısını dodaqaltı danışmaqdan özünü saxlaya bilmədi.

Otağa daxil olanda Alberti orada gördü və bu, bir anlığa onun kefini pozdu; lakin özünü ələ alıb düşündüklərini işlər müdirinə alovlu-alovlu danışdı. İşlər müdiri bir neçə dəfə başını yırğaladı və birisinin bəraəti üçün insanın deməli olduqlarının hamısını Verter böyük bir coşqu, ehtiras və gerçəkliklə söyləsə də, işlər müdiri, gözlənilmədiyi kimi, zərrə qədər də mütəəssir olmadı. O, dəfələrlə dostumuzun sözünü kəsdi, ona bərk etiraz edib danladı ki, qatili müdafiə edir. Sonra da bildirdi ki, bu yolla istənilən qanunu ləğv edib dövlətin təhlükəsizliyini məhvə sürükləmək olar, onu da əlavə etdi ki, belə ağır bir məsuliyyətin altına girmədən bu cür məsələdə heç nə edə bilməz, odur ki gərək hər şey qaydasınca, təlimata uyğun aparılsın.

Verter heç də təslim olmadı, yalnız aravermədən yalvardı ki, o oğlana qaçmağa kömək edilsə, qoy işlər müdiri buna barmaqarası baxsın! İşlər müdiri onun bu təklifini də rədd etdi. Nəhayət, söhbətə

qarışan Albert də qocanın tərəfini saxladı; Verterin halı xarab oldu və o, dəhşətli iztirab içində yola düzəldi, bundan əvvəl isə işlər müdiri ona bir neçə dəfə demişdi:

– Yox, o oğlanı azad etmək mümkün deyil!

Bu sözlərin ona necə təsir etmiş olduğunu Verterin kağız-kuğuzunun arasında rast gəldiyimiz bir vərəqdən də görə bilərik, görünür, vərəq elə həmin gün yazılmışdı: “Səni azad etmək mümkün deyil, zavallı! Görürəm ki, bizi azad etmək mümkün deyil”.

* * *

İşlər müdirinin yanında Albertin son olaraq dustağın məsələsi barədə dedikləri Verteri cin atına mindirmişdi: burada bəzi şeylərin özünə aid olduğunu güman etmişdi və xeyli düşünəndən sonra hər ikisinin haqlı olduğu onun kəskin ağılından qaçmamışdı; bununla belə, ona elə gəlmişdi ki, onların haqlı olmalarını etiraf etsə, təsdiqləsə, öz daxili mahiyyətindən əl çəkmiş olardı.

Onun kağızlarının arasından bu məsələyə aid olan, bəlkə də, Albertə münasibətdə onun bütün düşüncələrini ifadə edən bir yazı tapdıq:

“Öz-özümə desəm və dəfələrlə təkrarlasam ki, o, zişansız və yaxşı adamdır, bunun xeyri olarmı, çünki o, mənim içalatımı dartıb ortaya tökür; mən ədalətli ola bilmərəm”.

* * *

Axşamüstü havalar sındığından və qar asta-asta əriməyə başladığından Lotte Albertlə piyada yola düşdü. Yolda o, hərdən ətrafına baxırdı, sanki, Verterin onu ötürməsindən ötrü danırırdı. Albert Verterdən danışmağa başladı, onun qararasınca deyindi, amma hər halda, haqqını da tapdamadı. Onun uğursuz ehtiraslarına toxundu, arzusunu bildirdi ki, ondan aralı gəzmək mümkün olan işdir.

– Mən bunu bizim xətrimizə deyirəm, – dedi, – səndən də xahiş edirəm, – sözünə davam etdi, – səninlə davranışını başqa səmtə yönəldəsən, onun tez-tez gəlməyini azaldasan. Camaatın diqqətini çəkir, bilirəm ki, orada-burada həтта dedi-qodu da gəzir.

Lotte dinmədi, deyəsən, susması Albertə toxundu; bu andan o, Verterin adını tutmadı, Lotte onun adını çəkəndə isə söhbəti ya kəsər, ya da ayırı səmtə yönəldərdi.

Bədbəxt dustağın xilasını üçün Verterin etdiyi əbəs cəhd sönməkdə olan ocağın öləziyən son alov dilimləri idi; buna görə də o, ağrı və süstlüyün dərinliklərinə gömülürdü; günahını boynundan atan adama qarşı şahid qismində dindirilə biləcəyini eşidəndə Verter daha da özündən çıxdı.

Haçansa fəal həyat tərzində rastlaşdığı xoşagəlməz nə varda hamısı – elçilikdəki dilxorluq, haçansa müvəffəq olmadığı, onu pərt edən işlər beynində dolaşdı. Bütün bunlarla o, öz fəaliyyətsizliyinə bəraət qazandırır, hansısa işin qulpundan yapışmaq ümidinin boşa çıxmasından fərsizləşir və axırda özünün qəribə duyğularına, düşüncə tərzinə və sonsuz ehtiraslarına qapılaraq dincliyini pozduğu gülürüz, sevimli qızla qəmli davranışın əbədi yeknəsəqliyində öz gücünə güvənərək onu məqsədsiz və niyyətsiz sərf edib həmişə qəmli bir sonluğa can atırdı.

Onun həyəcanlarına, iztirablarına, dinclik bilməyən vurnuxmalarına və cəhdlərinə, həyatdan usanmasına qoyub-getdiyi bir neçə məktub ən güclü dəlildir ki, onları da biz burada vermək fikrindəyik.

12 dekabr

Əzizim Vilhelm! Mən o bədbəxtlərin günündəyəm ki, barələrində deyilir: onları yaman ruh qabağına qatıb qovur. Hərdən, sanki, boğazımdan yapışır; fəqət bu nə qorxudur, nə də coşqu... sinəmi yarıb çölə çıxmaq istəyən, hülqumumdan yapışib sıxan naməlum daxili bir çaxnaşmadır. Vay halıma! Yazıq mənim günümə! Sonra da mən insana yağlı kəsilmiş bu fəslin qorxunc gecə səhnələrində vurnuxuram.

Dünən axşam gəzməyə çıxmalı oldum. Birdən-birə ətraf əriməyə başlamışdı; eşitdim ki, çay hər iki sahili basıb, bütün qaynaqlar aşırıb-daşır və Valhaymdan üzüaşağı mənim sevimli dərəmi sel basıb! Gecə saat on birdən sonra qaçıb oraya getdim. Qorxunc bir tamaşa! Qayadan aşağı baxıb dəli dalğaların ay işığında burulub köpüklənməsini görmək! Əkin sahələrinin, çəmənliklərin və barların başı üstündən küləyin viyılısında enli dərə boyunca axıb gedən fırtınalı bir dəniz! Sonra ay yenidən qara buludların arasından süzüb çıxanda və qarşımdakı sel qəzəb və əzəmətlə parıldayıb uğuldandı, mənəni üşütmə tutdu və içimə yeni bir həsrət doldu! Qollarımı

açdım, uçurumun qırağında dayanıb aşağıya hovxurdum! Aşağıya! Əzablarımı, iztirablarımı buradan üzəaşağı atmağın, dalğalar kimi başıaşağı axıtmağın ləzzətində özümü itirdim. Heyhat! Ayağımı yerdən qaldırıb əzablarıma son qoymağı bacarmadım!.. Vaxtım tamam olmamışdır, bunu mən də hiss edirəm! Eh, Vilhelm! O fırtına küləkləri ilə buludları para-para etmək üçün, selləri qucmaq üçün insanlığımdan necə də can-başla imtina edərdim! Heç ola bilərmə ki, məhbusun da payına bu nəşə düşmüş olsun?.. Və mən isti günlərin birində Lotte ilə gəzməyə çıxarkən altında dincəldiyimiz söyüd ağacının olduğu yerə ürək ağrısı ilə baxdım... oranı da sel basmışdı və söyüdü güclə tapdım! Vilhelm! “Bəs onun çəmənlikləri, – deyə düşündüm, – ovçular sarayının ətrafındakı yerlər! Görəsən, dağıdıcı fırtına köşküümüzü nə günə qoyub?!” – fikrimdən keçdi. Dustaq öz yuxusunda sürülərini, çəmənliklərini və şərəfət məclislərini gördüyü kimi, keçmişdə qalmış günəş saçağı da içəriyə boylandı baxdı! Yerimdən tərənəmirdim!.. Özümü məzəmmət etmirdim, çünki ölümün gözünə dik baxırdım... Bacarardım... İndi isə budur, özünün zavallı, fərəhsiz ömrünü bir anlığa uzadıb yüngülləşdirmək üçün çəpərlərin dibində çör-çöp dənləyən, öz ruzisini qapılara düşüb dilənməklə tapan qoca qarı kimi oturmuşam burada.

14 dekabr

Mənə nə olub, əzizim? Özüm özümdən qorxuram! Mənim ona olan məhəbbətim ən ülvi, ən saf, qardaşcasına məhəbbət deyilmə? Haçansa ürəyimdən suçlu bir hiss keçirmişəmmi?.. And-aman etmək istəmirəm... Təkcə gördüyüm yuxular! Əxlaqa zidd əməlləri qeyri-təbii qüvvələrin ayağına yazan adamlar necə də haqlı imişlər! Bu gecə! Deməyə dilim də gəlmir, onu qollarımın arasında tutmuşdum, bərk-bərk sinəmə sıxmışdım və sevgi pıçıldayan dodaqlarını sonsuz öpüslərə qərğ etmişdim; gözlərim onun gözlərinin məstliyində üzürdü! İlahi! Bu ləfəfi indi bir daha duyduğuma, bu atəşin sevincləri büsbütün təzədən daddığıma görə mən günahımı işlədirəm? Lotte! Lotte!.. Mənimki bitib! Aqlım başımdan çıxıb, artıq səkkiz gündür aqlım üstümdə deyil, gözlərimdən yaş əskik olmur. Mənə heç yerdə yaxşı deyil, mənə hər yerdə yaxşıdır. Heç bir arzum yox, heç bir tələbim yox. Yaxşı olardı ki, gedim.

* * *

Bu dünyanı tərk etmək qərarı həmin dövrdə, belə bir şəraitdə Verterin qəlbində həmişə özünə daha çox yer tapırdı. Lottenin yanına qayıdandan bəri bu, həmişə onun son niyyəti, son ümidi olmuşdu; lakin özünə söz vermişdi ki, həmin iş heç də təcili və tələsik olmamalıdır, həmin addımı o, tam əminliklə, həm də sakit qətiyyətlə atmaq istəyirdi.

Onun şübhələri, özünün özü ilə apardığı mübahisə bir kağız parçasından aşkar olur ki, o da çox güman ki, Vilhelmə yazmağa başladığı və altında tarixi olmayan bir məktubdur: Lottenin iştirakı, taleyi, mənim taleyimə canıyananlılığı qurumuş beynimdən son göz yaşlarını da çıxarır.

Pərdəni qaldırmaq və onun arxasına keçə bilmək! Hər şey bundan ibarətdir! Niyə də vurnuxub tərəddüd edəsən axı? Ona görə ki, pərdənin o üzündə necə olacağını bilmirsən? Və oradan geri qayıdan olmayıb? Və bu, ruhumuzun heç nədən dəqiq məlumatımız olmadan həyəcan və zülməti sezmək, duymaq xarakterindən irəli gəlir? Tədricən o, bu kədərli fikirlə barışıb dostlaşmalı oldu və öz niyyətindən dönmədi ki, dostuna yazdığı çoxmənalı məktub da buna bir sübutdur.

20 dekabr

Sənin sevgin qarşısında baş əyirəm, Vilhelm, sən mənim sözlərimə şərik çıxırsan. Elədir, haqlısan: getsəm, yaxşı olardı. Qayıdıb sizə gəlməyim təklifin heç də ürəyimcə deyil; ən azı, məmnuniyyətlə daha bir dolayı yola əl atardım, xüsusilə ona görə ki, biz uzunsürən şaxtalara və gözəl yollara ümid bəsləyirik. O da mənim üçün xoşdur ki, məni aparmaq üçün buraya gəlmək istəyirsən; iki həftə də döz və bundan sonra baş verənlər barədə mənim məktubumu gözlə. Önemli olan odur ki, yetişməmiş meyvə dərilməz. İki həftə oyan-buyana o qədər də fərq eləməz. Anama de ki, oğlu üçün dua etsin və onun qəlbinə toxunduğum hər şeyə görə məni bağışlamasını istəyirəm. Onu narahat etmək mənim nəсібim imiş, mən onlara çoxlu fərəh borcluyam. Sağlıqla qal, dəyərlim mənim! Allahın xeyir-duası sənin üstündə olsun! Sağlıqla qal!

Bu ərəfədə Lottenin qəlbində nələrin tüğyan etdiyini, ərinə, bədbəxt dostuna qarşı hansı hissləri bəslədiyini sözlə ifadə etməyə cəsarətimiz çatmır, xasiyyətinə bələd olduğumuzdan isə, deyəsən, onun barəsində özümüzdə səssiz bir təsəvvür yarada bilirik, saf bir qadın ürəyi onun qəlbinə bələd olub dərdinə şərik çıxaraq halına yanmaya bilməz.

Bir şey bəllidir, Verteri özündən uzaqlaşdırmaq üçün hər şeyi edəcəyinə möhkəm qərar vermişdi və bu işdə tərəddüd edib ləngiyirdisə, o da dostuna qarşı ürəkdən gələn mərhəmətlə izah olunurdu, çünki bilirdi ki, bu, Verterə nəyə başa gələcək və bəlkə də, heç mümkün olmayacaq. Buna baxmayaraq, qətiyyətli tərpnənmək üçün vaxt onu daha möhkəm sıxırdı; bu münasibət barədə əri bir kəlmə də danışmırdı, Lotte həmişə susub danışmadığı kimi, buna görə də ərinə layiq olduğunu işdə sübut etmək üçün üzərinə ağır yük düşürdü.

Sonuncu məktubu dostuna yazdığı həmin gün – bu, Miladdan öncəki bazar günü idi, Verter axşamüstü Lottenin yanına gəldi və onu evdə tək gördü. Lotte qardaş-bacıları üçün Milad hədiyyəsi kimi aldığı oyuncaqları sahmana salırdı. Verter uşaqların bu oyuncaqlardan alacaqları ləzzətdən, bir də qapının qəfil açılması, təmizlənilib mum şamlarla, şirniyyat və alma ilə bəzədilmiş ağacın görünməsi ilə özünün cənnət məftunluğuna qapıldığı çağlardan danışırdı.

– Sizə də, – pərtliyini məsum bir təbəssümlə örtərək Lotte dilləndi, – özünüzü yaxşı aparsanız, sizə də hədiyyə veriləcək; mum şamı, üstəlik də nəsə.

– Siz nəyə özünü yaxşı aparmaq deyirsiniz, – Verter səsini qaldırdı. – Özümü yaxşı aparım? Necə olum? Ülvi Lotte!

– Cümə axşamı, – Lotte dilləndi, – Milad bayramı axşamıdır, uşaqlar bizə gələcək, atam da; hərə öz payını alacaq. Siz də gəlin... amma tez gəlməyin... – Verter duruxdu. – Xahiş edirəm, – Lotte sözünə davam etdi, – iş belə gətirib, dincliyim xatirinə sizdən xahiş edirəm, belə olmaz, bu şəkildə davam edə bilməz.

Verter gözlərini ondan çəkib otaqda var-gəl etdi və öz-özünə mızıldandı: “Bu şəkildə davam edə bilməz”. Bu sözlərin Verteri qorxunc vəziyyətə saldığını hiss edən Lotte müxtəlif suallarla onun fikrini dağıtmağa çalışdı, ancaq əbəs yerə.

– Xeyr, Lotte, – Verter ucadan dilləndi, – sizi bir daha görməyəcəyəm!

– O niyə? – Lotte, sanki, etiraz etdi, – Verter, bizimlə görüşə bilərsiniz, görüşməlisiniz də, təkcə özünüzü ələ alın. Off, niyə siz anadan belə inadçı, əlinizi atdığınız hər şeyə bu cür yenilməz, məsuliyyətli bir ehtirasla doğulmalı idiniz?! Sizdən xahiş edirəm, – onun əlindən tutub sözünə davam etdi, – özünüzü ələ alın! Ağılınız, elminiz, istedadınız, bütün bunlar sizə nə qədər rəngbərəng sövqi-səfa bəxş edir! Ər oğlu ər olun! Sizə yazığı gəlməkdən başqa əlindən heç nə gəlməyən bir qıza nisgilli bağlılığınızdan əl çəkin. – Verter dişlərini bir-birinə sıxıb qaşqabaqla ona baxdı. Lotte onun əlindən tutdu – Bircə anlığa hissiyyatdan ayılın, Verter, – dedi. – Görmürsünüzmü ki, özünüzü aldadıb bilə-bilə məhvə sürükləyirsiniz! Axı niyə mən? Məhz mən, özgə qisməti olan mən? Niyə məhz belə? Qorxuram, bərk qorxuram, arzularınızı bu şəkildə coşdurən sizin üçün yalnız əlçatmaz olmağımdır.

Verter əlini onun əlindən çəkib donuq, acıqlı bir baxışla onu süzdü.

– Pis düşünülməyib! – Verter ucadan dilləndi, – heç də pis düşünülməyib! Bəlkə də, elə Albertin fikridir? Bircə fikirdir! Çox bircə fikirdir!

– Bunu hər kəs edə bilərdi, – Lotte sözə qarışdı, – bu geniş dünyada sizin ürəyinizcə olan bir qız yoxdur bəyəm? Özünüzü toplayıb axtarın, and içirəm, beləsini tapacaqsınız; çünki çoxdan bəri məni bir şey narahat edir ki, son vaxtlar dar bir çərçivəyə qapanıb qalmısınız: bu həm sizin üçün, həm də bizim üçün qorxuludur. Özünüzü toplayıb ələ alın! Fikrinizi səyahət dağıdar, dağıtmalıdır da! Axtarın öz məhəbbətinizi tapın, sonra qayıdın geriyyə, biz də birlikdə əsl dostluğun ləzzətini dadaq.

– Bunu çap etdirib, – Verter soyuq bir gülüslə dilləndi, – bütün tələbələrə təklif etmək olardı. Əziz Lotte! Mənə bir azca da toxunmayın, hər şey yoluna düşəcək!

– Qoy onu da deyim ki, Verter, Milad bayramı axşamından tez gəlməyəsiniz!

Cavab qaytarmaq istəyirdi ki, Albert otağa daxil oldu. Çox soyuq salamlayıb pərt-pərt yanaşı gəzişməyə başladılar. Verter miyanə bir söhbətə başladı, lakin alınmadı, Albertin söhbəti də alınmadı, odur ki həmin an arvadından bəzi tapşırıqlar barədə məlumat almaq istədi, həmin göstərişlərin yerinə yetirilmədiyini eşitdikdə isə bir-iki

söz dedi ki, bunlar da Verterə soyuq, hətta sərt göründü. Verter getmək istədi, bacarmadı, saat səkkizə qədər ləngidi, süfrə açılana qədər kin-küdurəti daha da artdı, axır ki, papağını və əsasını əlinə götürdü. Albert qalmağı təklif etdi, o isə bu təklifi əhəmiyyətsiz bir nəzakət kimi qiymətləndirib soyuq üzlə təşəkkür etdi və yola düzəldi.

Evə gəldi, ona işıq tutan nökrədən çırağı alıb otağa keçdi, ucadan ağlayıb öz-özü ilə kəsik-kəsik söhbət etdi, iti addımlarla gəzişməyə başladı, axırda da gerli-geyincəkli yatağa uzandı, saat on birə qalmış nökrəi özünü toplayıb içəri girdi ki, soruşsun, ağanın çəkmələrini çıxarsınmı? Verter razılığını verdi və nökrəyə qadağan etdi ki, sabah özü çağırمامış otağa girməsin.

* * *

Bazar ertəsi səhər tezdən, dekabrın iyirmi birində bir məktub yazdı, həmin ağzıbağlı məktubu onun ölümündən sonra yazı masasının üstündə tapıb Lotteyə çatdırdılar; məlum olur ki, məktubu o, fasilələrlə yazmışdır, ona görə də onu hissə-hissə vermək istəyirəm.

* * *

Qərar vermişəm, Lotte, öləcəyəm, bu məktubu sənə romantik gərginlik keçirmədən, həyəcənsiz, səni axırıncı dəfə görəcəyim günün səhəri yazıram. Sən bu məktubu oxuyanda, əzizim, soyuq məzar həyatının son dəqiqələrində səninlə söhbət etməkdən başqa ayrı şirinlik dadmayan narahat qəlbli bu bədbəxtin bərkimmiş nəşini örtmüş olacaq. Qorxunc bir gecə keçirmişəm, axx, özü də xilaskar bir gecə. Qərarımı möhkəmlədən, müəyyənləşdirən bir gecə: ölməliyəm! Dünən səndən ayrılıqda halımın dəhşətli coşqusunda hər şey qəlbimi sıxıb əzəndə, sənənin yanındakı ümitsiz, fərəhsiz varlığını bürüyən əzən iyirənc bir soyuqluqdan başqa heç nə duymurdum... Otağıma çatar-çatmaz halım özümdə olmadan dizüstə çökdüm, aman Allah, sən də mənə acı göz yaşlarının son məlhəmini bəxş etdin! Minlərlə niyyət, minlərlə ümid içimdə coşdu və axırda möhkəm, bütöv, son və yeganə bir fikir yarandı: "Ölməliyəm..." Yatağıma uzandım və səhər tezdən yuxudan oyananda həmin fikir yenə də möhkəm və güclü şəkildə beynimə həkk olundu: "Ölməliyəm..." Bu, ümitsizlik deyil, inamdır, mənim iztirablara dözmə inamım, özümü sənə fəda etmə inamım. Elədir, Lotte! Niyə də

danım axı? Üçümüzdən birimiz getməlidir və istəyirəm o, mən olum! Off, gözəlim mənim! Paralanmış bu qəlbim də hirsle tez-tez çırpınmışdır... Sənin ərini öldürmək!.. Səni!.. Məni!.. Qoy belə olsun!.. Gözəl yay axşamlarının birində dağa qalxası olsan, onda mənim tez-tez dəre ilə üzüyuxarı qalxdığımı xatırla, sonra da mənim kilsə qəbiristanlığındakı məzarıma bax, küləyin hündür otları batmaqda olan günəşin şüaları altında necə yırğaladığını gör... Yazmağa başlayanda sakit idim; indi isə hər şey gözlərimin qarşısında canlandığına görə körpə uşaq kimi ağlayıram.

* * *

Saat ona qalmış Verter nökrəni yanına çağırırdı və geyinə-geyinə dedi ki, bir neçə gündən sonra yola çıxacağına görə onun bütün paltarlarını təmizləsin və hər şeyi qablaşdırmağa hazırlasın; həm də əmr etdi ki, hər yerdə hesabları istəsin, verdiyi bir neçə kitabı geri alsın və hər həftə yardım etdiyi kasıblara onlara düşən payı iki ay qabaqcadan ödəsin.

Xörəyi otağa gətirdi və yeyib qurtarandan sonra atını minib işlər müdirinin yanına sürdü, lakin onu evdə tapmadı. Dərin xəyallar içində bağda gəzişməyə başladı və sonda xatirələrin bütün ağrı-acısını öz üzərində hiss etdi. Balacalar onu uzun müddət rahat buraxmadılar, arxasınca düşüb böyür-başında hoppandılar və dedilər ki, sabah, sonra daha bir sabah və ondan sonrakı gün Lottedən Milad hədiyyələrini alacaqlar, sonra da kiçik təxəyyüllərinin imkan verdiyi möcüzələr söylədilər.

– Sabah! – Verter bərkdən dilləndi, – sonra daha bir sabah! Sonra da o biri sabah! – Hamısını ürəkdən öpüb getmək istəyirdi ki, uşaqların balacası onun qulağına nəsə pıçıldadı. Xəbər verdi ki, böyük qardaşları gözəl Yeni il arzuları yazmışlar, özü də böyük-böyük arzular! Birini atalarına, birini Albertlə Lotteyə, birini də cənab Verterə; bunları Yeni il başlayan gün səhər tezdən vermək istəyirdilər. Bu xəbər Verterin, sanki, əl-qolunu bağladı. O, uşaqların hərəsinə bir şey verib atına mindi, onun salamını qocaya çatdırmalarını xahiş etdi və gözündən yaş tökə-tökə çıxıb getdi.

Saat beşə yaxın evə yetişdi, qulluqçu qıza ocağa baxmağı və onu gecəyə qədər yanılı saxlamağı əmr etdi. Nökrəinə də kitabları və alt paltarını aşağıda çamadana yığmağı və üst paltarlarını örtüyə

bükməyi tapşırırdı. Bundan sonra, çox güman ki, Lotteyə yazdığı sonuncu məktubunun aşağıdakı abzasını tamamladı.

* * *

Məni gözləmirsən! Fikirləşirsən ki, sözüne qulaq asıb yalnız Milad axşamı sizə gələcəyəm. Oy, Lotte! Ya bu gün, ya da heç vaxt. Bu məktub sənənin əlinə Milad axşamı yetişəcək, sən əsə-əsə onu göz yaşlarımla isladacaqsan. Mən öləcəyəm, ölməliyəm! Off, bu qərara gəldiyimə necə də şadam.

* * *

Bu arada Lotte əcaib bir vəziyyətə düşmüşdü. Verterlə axırıncı söhbətdən sonra anlamışdı ki, ondan ayrılmaq necə də çətin olacaq, əgər ondan ayrılırsa, Verter hansı iztirabları keçirəcək.

Albertin yanından ötüb-keçərkən sözarası deyilmişdi ki, Verter Milad axşamına qədər bir daha buralara gəlməyəcək, Albert də qonşuluqdakı məmurla bir iş qurmaq üçün onun yanına getmişdi və gecəni burada qalmalı olmuşdu.

Lotte tək-tənha oturmuşdu, qardaş-bacılarından yanında heç kəs yox idi, öz vəziyyəti barədə düşünürdü, fikirləri mövcud münasibətlərinin üzərində dolaşırırdı. Özünü ərinə bağlı görürdü, o ərinə ki, onun məhəbbətini və sədaqətini yaxından tanıyırdı, ona ürəkdən sadıq idi, onun dincliyi, inamı Allah tərəfindən müəyyənlanmış kimi görünürdü ki, zəif bir qadın həyatın xoşbəxtliyini bunun üzərində qursun; bu ərin ona və uşaqlarına qarşı necə olacağını həmişə hiss edirdi. Digər tərəfdən də Verter onun üçün qiymətli olmuşdu, görüşlərinin ilk anından onların xasiyyətindəki oxşarlıq özünü tam bürüzə vermişdi, onunla uzun müddət davam edən davranış və bəzi sevimli anlar ona sönməz bir təsir bağışlamışdı. Maraqlı saydığı və maraq duyduğu hər şeyi Verterlə bölüşməyə adət etmişdi və Verterin ondan uzaqlaşması ilə bütün varlığında bir daha heç vaxt doldurula bilməyəcək bir boşluğun yaranması qorxusu vardı. Off, kaş elə bu an onu doğma qardaşa çevirə biləydi! Onu rəfiqələrinin biri ilə evləndirə bilsəydi, Albertə qarşı münasibətini yenidən büsbütün bərpa edə bilsəydi, necə də xoşbəxt olardı!

Rəfiqələrini bir-bir göz önünə gətirdi, hər birində də bir nöqsan gördü, Verterə rəva biləcək birini tapa bilmədi.

Belə düşüncələrdən sonra bunu özü üçün tam aydınlaşdırma-
dan daha dərindən duydu ki, ürəkdən gələn sirli istəyi Verteri heç
kimə verməyib özü üçün saxlamaqdır, lakin bununla yanaşı, həm də
öz-özünə dedi ki, onu özünə saxlaya bilməz, saxlamağa haqqı
yoxdur; Lottenin pak, gözəl, ayrı vaxtlar, hətta yüngül və həmin
yüngüllüklə də özünə yardımçı olan xasiyyəti xoşbəxtliyin üzünə
qapanması məyusluğunun təsirindən qopa bilmirdi.

Lotte Verterin pilləkənlə yuxarı qalxdığını, onun addımlarının və
özünün səsinə eşidəndə saat yeddinin yansı idi, onu soruşan bu səsi
Lotte həmin an tanımışdı. Ürəyi necə də bərk döyündü, hətta deyə
bilərik ki, onun gəlişində ilk dəfə özünü məmnuniyyətlə sıxardı, lakin
Verter içəri girən kimi Lotte özünü itirib təlaş içində dilləndi:

– Sözlünüzün üstündə durmadınız.

– Mən heç vaxt söz verməmişəm, – Verter cavab verdi.

– Ən azı, gərək mənim xahişimə əməl edəydiniz, – Lotte cavab-
sız qalmaq, – hər ikimizin rahatlığının xatirinə xahiş etmişdim.

Nə dediyini, Verterlə tək qalmamaq üçün rəfiqələrini çağırtdır-
mağa adam göndərəndə nə etdiyini heç özü də bilmirdi. Verter özü
ilə gətirdiyi bir neçə kitabı otağa qoydu, evin digər üzvlərini soruşdu,
Lotte də bu arada gah rəfiqələrinin gəlməsini, gah da gəlməmələ-
rini arzulayırdı. Qulluqçu qız qayıdıb bildirdi ki, rəfiqələrinin ikisi də
gəlməyəcəklərinə görə üzr istəyir.

Lotte istədi qulluqçu qızı yan otağa göndərsin ki, orada bir işlə
məşğul olsun; sonra fikrindən daşındı. Verter otaqda var-gəl etdi,
Lotte fortepianoya yaxınlaşıb menuet çalmağa başladı, çaşmaq
istəmirdi. O, özünü ələ alıb Verterin hər dəfə əyləşdiyi taxtda onun
yanında oturdu.

– Oxumağa heç nəyiniz yoxdur? – Lotte soruşdu. Verterin kitabı
yoxuydu. – Burada, mənim çəkməcəmdə sizin Ossiandan etdiyiniz
nəğmələrin tərcüməsi var, – sözünə davam etdi, – onları oxuma-
mışam, çünki həmişə onları sizdən eşitmək istəmişəm, amma
o vaxtdan bəri alınmayıb, alınmaq istəməyib.

Verter gülümsədi, nəğmələri gətirdi, onları əlinə alanda canın-
dan bir gizli keçdi və gözləri yaşla doldu. Aşağı oturub oxudu:

* * *

“Toranlıqda doğan ulduz, quzeydə necə də işıq saçırsan, şüa saçan çöhrən buludlardan baş qaldırır, şax dayanıb təpələrdən süzürsən. Nə ararsan çöl-çəməndə? Fırtına da sovuşmuşdur; uzaqlarda sellər-sular şaqıldayır, pıçıldaşan dalğalar qayalara çırpılır, axşam cücülərinin vızıltısı çölü başına götürüb. Haralara boylanırsan, gözəl ulduz? Gülümsəyib yan ötürsən, dalğalar sevincində səni qucub saçlarına sığal çəkir. Sağlıqla qal, səssiz saçaq! Üzünü göstər bizə, sən ey Ossianın qəlbindən süzülən işıq!

O da özünün əzəmətində görünür. Bizləri tərک edən dostlarını görürəm, ötən günlərdəki kimi onlar Lorada toplaşblar... Fınçal nəm bulud sütununa bənzəyir; ətrafında igidləri cəm olub və nəğmə deyən şairlər; ağsaçlı Ullin! Boy-buxunlu Rino! Alpin – o gülərlüz nəğməkar! Və sən, yüngül gileyli Minona!.. Yaz küləkləri pıçıldaşan otları qabağına qatıb təpələrdə yırğalarkən Selmada nəğmələrin şərəfinə işrət içrə əyləndiyimiz o gözəl günlərdən bu yana siz necə də dəyişmisiniz, dostlarım!

Bu zaman gözəlliyi ilə seçilən, baxışları aşağı dikilmiş və gözləri yaşla dolmuş Minona göründü, təpədən bu tərəfə əsən nadinc küləkdə ağır-ağır dalğalanırdı... Onun könül oxşayan səsi eşidilən kimi igidlərin ruhlarına kədər çökdü; çünki onlar burada Zalqarın qəbrini, bəyaz Kolmanın qaranlığa qərқ olmuş son mənzilini tez-tez görmüşdülər. Təpədə tərк edilmiş Kolma, avazlı Kolma; Zalqar gəlməyə söz verib, lakin ətrafa gecənin qaranlığı çökür. Kolmanın səsinə dinləyin, təpənin üstündə təkə oturub.

K o l m a :

Gecədir!.. Tək-tənhayam, tufanlı təpədə yaddan çıxmışam. Külək dağda vıyldayır. Fırtına qayadan ulayıb enir. Yağışdan qoruyan daxmam da yoxdur, tufanlı təpədə yaddan çıxmışam!

Buludların arxasından boylan, ayım! Ey gecənin ulduzları, doğun görüm! İşığın yolunu nura qərқ etsin, aparsın məni sevgilimin çətin ovdan sonra dincəldiyi məkanlara, dartılmamış kamarı da yanındadır, ov itləri dövrəsində ləhləyirlər! Mənsə qoy burada oturum, sahilinə ağacların sədd çəkdiyiy sel-suların başı üstə, şiş

qayanın zirvəsində. Fırtınalı sellər-sular uğuldayır, eşitmirəm sevgilimin səsini mən.

Zalqar niyə ləngiyir? Verdiyi sözünü unudubmu o!.. Bu, qayadır, bu da ağac, bu isə uğuldayan sel! Gecə düşən kimi gəlməyə söz vermişdin; bəs görəsən, Zalqarım harada azıb qalıbdır? Atamı, qardaşımı, o vüqarlı insanları atıb səninlə getmək istəyirdim! Nəsillərimiz çoxdandır bir-birinə düşmən kəsilib, amma biz düşmən deyilik, Zalqar!

Bir anlığa sus sən görək, ey külək! Bir anlığa gəl sən də sus, ey daşqın! Siz susun ki, səsım mənım bu dərəni doldursun, səyyahım da qoy bir mənı dinləsin. Zalqar, mənəm, mənəm səni çağırın! Ağac da buradadır, qaya da burada. Zalqar! Əzizim mənım! Burada dayam mən; de, bəs niyə ləngiyirsən?

Budur, ay da işıq saçır, dərədə daşqın parlayır, qayalar təpəyə söykənib yatır; fəqət onu görmürəm mən, itləri qabaqca yeriyib gəlişindən xəbər vermir. Gərək burada tək oturam.

Kimdir orada uzanan, aşağıda, düzəngahda? Sevgilimmi? Qardaşımı?.. Səs verin səsımə, ey əziz dostlar. Onlar cavab vermirlər. Qorxudan qəlbim sıxılır!.. Heyhat, onlar ölüldür! Qılıncları döyüşlərdən qana batmış! Off, qardaşım, qardaşım! De, niyə öldürdün sən bu Zalqarı? Off, Zalqarım mənım! Sən niyə öldürdün bu qardaşımı? İkiniz də mənə çox əzizsiniz! Sən çox gözəl idin təpədəki o minlərin arasında! O, döyüşdə amansız idi. Cavab verin! Səsımə səs verin, əzizlərim! Heyhat! Susurlar! Əbədilik susurlar! Sinələri soyuqdur, torpağın üzü kimi!

Təpədəki o qayadan, o fırtınalı dağın zirvəsindən danışın, siz ey ölülərin ruhları! Danışın! Bunlar mənı qorxutmaz!.. Uyumağa haralara getmisiniz? Sizi harada, dağların hansı mağarasında axtarım! Küləkdə ən zəif səsi də eşitmirəm, təpədəki fırtınadan bir cavab da gəlmir bura.

Dərd içində əyləşmişəm, göz yaşımıla səhərimi gözləyirəm. Eşələyin qəbirləri, ölülərlə dostlaşanlar, mən gəlincə bağlamayın qəbirləri. Həyatım rəyatək ərsə çəkilir, sonda qala bilərdimmi?! Dostlarımla mən burada qalardım, sel-sudaki o qayanın kölgəsində... Təpənin üstünə gecə qonanda, çöllərdə-düzlərdə külək əsəndə ruhum ona sinə gərüb dayanar, yas saxlayar dostlarımla ölümünə. Ovçu öz köşkündən mənı dinləyir, səsımdən həm qorxur,

həm də xoşlanır; dostlarıma ağı deyim şirin-şirin, onlar mənə doğma idi, əziz idi!

* * *

Bu, sənin nəğmənin idi, Minona, ey Tormanın həyadan allanan qızı! Kolmaya görə göz yaşları axıtıdığ, qəlbimizdən qara qanlar axırdı.

Ullin atası ilə gəlib bizə Alpinin nəğməsini bəxş edir... Alpinin səsinə məlahət vardı, Rinonun qəlbi də od püskürürdü. Artıq onlar son mənzildə uyudular, səsləri də Selmaya dəyib qayıtdı. İgidlər həlak olmamış Ullin ovdan geri döndü. Təpədə onların nəğmə yarışını eşitdi. Onlar ilk həlak olan Morara yas tuturdular. Onun qəlbi Finqalın qəlbinə bənzəyirdi, qılıncı isə Oskarın qılıncına... Fəqət o həlak olmuşdu, atası da şivən qoparırdı, bacısının göz yaşları qurumurdu, Minonanın, əzəmətli Morarın bacısının göz yaşları sel olmuşdu. Ullinin nəğməsini eşidən kimi Minona gizləndi, fırtınanın gəlişini görüb buludda gizlənən ay kimi... Mən də Ullinlə birlikdə arfada yas çaldım.

Rino:

Külək yatır, yağış dinir, gün isinir, buludlar parçalanır. Etibarsız günəş də qorxa-qorxa təpəyə işıq saçır. Dağdan gələn qızılı çay dəre ilə axıb gedir. Şırıltın şirindir, ey gözəl çayım; eşitdiyim o səs isə ondan şirin. Bu, Alpinin səsidir, ölüsünə ağı deyir. Qocalıq qəddini əymişdir, ağlamaqdan gözünə qan sızmışdır. Alpin! Ey gözəl nəğməkar! Niyə o lal təpənin üstündə tək-tənhasan? Niyə meşəni silkələyən külək kimi, uzaq sahilədəki dalğalar kimi inləyirsən?

Alpin:

Göz yaşlarım, Rino, ölümlər üçündür, səsim isə qəbiristanlıq əhli üçün. Dağ üstündə qamətlisən, aran övladları arasında gözəlsən. Fəqət sən də Morar kimi həlak olacaqsan və qəbrinin üstündə göz yaşları axacaq. Dağlar səni unudacaq, yayı boşalmış kamanın evdə yatıb qalacaq.

Sən cəld idin, ey Morar, təpədəki ceyran kimi, zəhmliydin göylərdəki şimşək kimi. Qəzəbin fırtınaya bənzəyirdi, döyüşdəki qılın-

cınsa göylərdəki ildırım. Səsin yağışdan sonrakı meşə seli, uzaq təpələrdəki göy gurultusu kimiydi. Vuran əlin çoxlarını yerə sərdi, qəzəbinin alovu çoxlarını kül eylədi. Fəqət sən döyüşdən dönəndə üz-gözündən nur yağdı! Çöhrən bulud altından çıxan günəşə, lal gecənin ayına bənzhəyirdi, sinən isə külək yatandan sonra dincələn göl kimi sakit idi.

Daralıbdır son mənzilin! Qaranlıqdır yurdun sənin! Üç addımdır məzarın, aman Allah! Sağlığında sən necə də uca idin! Yeganə nişanın mamır basmış dördcə daşdır; çılpaq ağac, küləkdə pıçıldayan hündür otlar cəsur Morarın məzarını ovçuya nişan verir. Səni ağlamağa anan da yoxdur; sevgilin də yoxdur göz yaşları axıtsın. Səni doğan ana çoxdan ölmüşdür, Morqların qızı da həlak olmuşdur.

Kimdir orada əsasına söykənən? Qocalıqdan saç ağardan, ağlamaqdan göz qızardan kimdir orada? O, sənin atandır, mehriban Morar! Səndən başqa heç oğula ata olmaz o kişi. O, sənin döyüşdə qazandığın addan, düşmənlərin pərən-pərən olmasından xəbər tutdu; Morarın ad-sanından xəbər tutdu! Fəqət onun yarısından bir kəlmə də? Ağla, Morarın atası! Ağla! Oğlun səni eşitmir ki! Ölümlərin yuxuları dərin olur, torpaq yastıqları isə alçaq. O, sənin səsinə heç vaxt səs verməz, sənin harayına yuxudan durmaz. Ah, qəbir evində haçan səhər olacaq, yatanlara haçan “Ayıl!” deyiləcək?!

Əlvida, ey insanların ən nəcibi, sən ey döyüş meydanında müzəffər olan! O döyüş meydanı bir daha səni görməyəcək! Qılıncının parıltısı bir daha o qalın meşəyə düşməyəcək. Sən dünyadan sonsuz köçdün, ancaq səni qoy nəğmələr yaşatsın, gələcək əsrlər səndən danışsın, həlak olmuş Morardan söz açsın.

Uca idi igidlərin hönkürtüsü, Arminin ürək dağlayan hıçqırığı daha uca. Yadına oğlunun ölümü düşmüşdü, oğlan gənc yaşlarında həlak olmuşdu. Qəhrəmanın yanında adı dillər əzbəri olan Qalmalın hökmdarı Karmor oturmuşdu.

– Armin niyə bu cür ürəkdən hönkürür? – O soruşdu. – Ağlalmalı nə var burada? Ürəkləri yumşaldıb təsəlli vermək üçün mahını, nəğmə səslənməzmi? Onlar göldən qalxıb dərəyə səpələnən seyrək duman kimidir, yerə yatan sis, çiskin çiçəkləri isladır; lakin günəş var gücüyə yüksəlir, duman da çəkilib gedir. Niyə belə kədərlisən, ey dənizlərlə dövrələnmiş Qormanın hökmdarı?

– Kədərliyəm! Elədir, çünki dərdim böyükdür!.. Karmor, sən oğul itirməmişən, qönçə kimi cavan bir qız itirməmişən; cəsur Kolqarın sağdır, gözəl qızın Amira da. Sənin soyun budaqlanıb çiçək açır, ey Karmor; lakin Armin öz soyunun sonuncusudur. Ah, Daura! Yatağın zülmət içindədir, gordakı yuxun da dərindən-dərin! De, haçan durarsan xoş səsinlə, nəğmələrinlə? Əsin! Siz ey payız küləkləri, əsin! Zülmət içrə düzəngahın üstündən əsin! Meşələrdən axan sel-su, nərildə! Fırtınalar, palıdların zirvəsində vıyıldaın! Paralanmış buludların arasında gəzməyə çıx, gözəl ayım, göstər solğun sifətini bizlərə! Balalarımın dünyadan köçdüyü, qüdrətli Arındalımın həlak olduğu, sevimli Dauranın çırağının söndüyü o dəhşətli gecəni mənə unutdurma.

Daura, qızım mənim, gözəl idin! Fura təpələrinə şəfəq saçan ay kimi gözəl, təzə qar kimi ağ, meh kimi şirin idin! Arındal, kamanın sınımaz idi, nizən döyüş meydanında quştək uçardı, qalxanın tufanda şimşək kimiydi, baxışın dalğalar üstündə gəzən dumana bənzəyirdi!

Döyüşdə ad çıxaran Armaq gəlib Dauraya elçi düşdü; qız çox da naz etmədi. Dostlarının ümidləri heç də boşa çıxmazdı.

Odqalın oğlu Erat kinini gizlətmirdi, çünki qardaşını Armar öldürmüşdü. O, dənizçi libasında gəldi. Bəzəkli qayıq dalğalarda çalxalanırdı, qıvrım saçları qocalıqdan ağarmışdı, ciddi sifətində sakitlik vardı.

– Sən ey gözəllər gözəli, – Erat dedi, – ey Arminin güləruz qızı, orada qaya üstündə, sahildən azca aralıda, meyvəsi qızaran ağacın yanında Armar Dauranı gözləyir; onun sevgilisini coşmuş dənizlə aparmaq üçün gəlmişəm.

Qız ona qoşulub getdi və Armanı səslədi; ona təkə qaya cavab verdi. Armar! Sevgilim mənim! Əzizim! Məni niyə qorxudursan? Dinlə məni, Arnat oğlu! Dinlə! Dauradır səni səsləyən!

Namərd Erat gülə-gülə quruya qaçdı. Qız səsini qaldırdı, atasını, qardaşını çağırırdı: Arındal! Armin! Dauranı xilas edən yoxdurmu?

Səsi dənizi aşıb gəldi. Oğlum Arındal təpədən endi, ov eşqindən zəhmliydi, kamanı əlindəydi, oxları oxqabında böyründən asılmışdı, yanında doq cinsindən qara-qonur beş it vardı. Sahildə yaramaz Eratı gördü, onu tutub gərdənindən bərk-bərk palıd ağacına sandı, sarınının ah-naləsi asimana bülənd oldu.

Dauranı gətirmək üçün Arindal qayığına minib dənizə çıxdı. Qəzəbindən boğulan Armar gəldi, boz qanadlı oxunu çəkdi, ox vıyl-dayıb sənin sinənə sancıldı, Arindalım mənim, oğlum mənim! Xain Eratın əvəzinə sən öldün, qayıq qayaya yetişdi, sən qayaya çırpılıb canını tapşırıdın. Ayaqların altında qardaşının qanı axdı, fəryadının sonu varmı, ey Daura?!

Dalğalar qayığı çilkləndirdi. Armar özünü dənizə atdı ki, Dauranı xilas etsin, etməsə də, özü ölsün. Təpədən bir külək qopub dənizi yerindən oynatdı, Armar sulara qərq oldu və bir daha üzə çıxmadı.

Yalnız ləpədüyən qayada qızımın fəryadını eşitdim. Fəryadının sonu yoxdu, ucalığı ət ürpədir, ancaq yenə atasını xilas edir. Mən bütün gecəni sahilə qaldım, ayın zəif işığında onu gördüm, bütün gecə boyu naləsini dinlədim, külək aman vermir, yağış dağa çırpılırdı. Dan yeri söküləndə səsi də zəiflədi, axşam həniri kimi can verirdi qayadakı göy otların üstündə. Dərdə, qəmə qərq olaraq o, Armini yalnız qoyub öz canını tapşırıdı! Bununla da savaş gücüm tükəndi, qürurum yox oldu qızlar içində.

Dağda tufan qopanda, quzey yeli dalğaları coşduranda otururam səslə-küylü sahilə mən, göz çəkmirəm o dəhşətli qayadan. Yer üzünə boylanan ayda balalarımın ruhlarını görürəm mən, qəm içində əl-ələ verərək sərgərdantək gəzişirlər”.

Lottenin göz yaşları sel olub ürəyini boşaltdı, Verteri saxladı. O da kağızı bir qırağa atıb qızın əlindən tutdu və acı göz yaşları axıtdı. Lotte o biri dirsəyinə söykənib gözlərini cib yaylığı ilə örtüdü. Hər ikisinin həyəcanı qorxunc idi. Kübarların taleyində onlar özlərinin ələmini görürdülər, birlikdə hiss edirdilər və göz yaşları onları birləşdirirdi. Verterin dodaqları da, gözləri də Lottenin qolları arasında od tutub yanırdı; Lotteni titrətmə tutdu; buradan uzaqlaşmaq istədi, ağrı və mərhəmət, sanki, onu keyləşdirib qurğuşuntək belindən basdı. Nəfəs alıb rahatlandı, hıçqıra-hıçqıra xahiş etdi ki, gerisini oxusun, füsunkar bir səslə xahiş etdi! Verteri üşütmə tutdu, az qaldı ürəyi partlasın, kağızı yuxarı qaldırıb kəsik-kəsik oxudu.

* * *

“Məni niyə oyadırsan, ey baharın tərəvətli nəfəsi? Məzələnib söyləyirsən: mən göylərin şəhi ilə sizləri isladırım! Fəqət mənim

solan vaxtım uzaq deyil, yarpağımı yerə tökən fırtınalar yaxınlaşır! Səhər səyyah gələcəkdir, gələcəkdir məni yaxşı tanıyan səyyah, gözləri ilə arayacaq mən fəqiri o. Heç yerdə tapmayacaq...”

* * *

Bu sözlərdən qopan qüvvə biçarə Verteri büsbütün sarsıtdı. Tam şaşqınlıq içində Lottenin ayağına düşüb onun əlindən tutdu, əlini gözüne, alnına sürtdü və Lotteyə elə gəldi ki, Verterin qorxunc niyyəti onun qəlbindən keçdi. Fikirləri dolaşdı, onun əlini sıxdı, bir daha bu əlləri sinəsinə basdı, nisgilli bir hərəkətlə ona doğru əyildi və onların od tutub yanan yanaqları bir-birinə toxundu. Dünyanı duymadılar. Verter qollarını açıb onu sinəsinə sıxdı və onun titrək, səyriyən dodaqlarını atəşin öpüşlərə qərq etdi.

– Verter! – Lotte boğuc səslə dillənib üzünü yana çevirdi, – Verter! – deyib zəif əlləri ilə onun döşündən itələdi. – Verter! – ən nəcib duyğunun çıxardığı səslə ucadan dedi ... Verter müqavimət göstərmədi, Lotteni qolları arasından buraxıb qeyri-ixtiyari onun qarşısında diz çökdü. Lotte qəddini düzəltdi, dəhşətli bir şaşqınlıq içində sevgi ilə qəzəb arasında çırpınaraq dilləndi: – Axırıncı dəfə olsun! Verter! Bir daha məni görməyəcəksiniz! – Sevgi dolu baxışı ilə iztirab içində çabalayan Verteri süzdü, sonra da yan otağa qaçıb, qapını arxasınca bağladı. Verter qollarını açıb irəli uzatdı, lakin onu saxlamağa ürək eləmədi. Yerdə uzanıb qaldı, başını taxta söykəmişdi və şaqqıltı onu özünə qaytarana qədər bu vəziyyətdə yarım saatdan çox qaldı. Şaqqıltını salan ofisiant qız idi. Verter otaqda gəzişdi, özündən başqa heç kimi görməyəndə isə kabinetin qapısına doğru gedib astadan çağırdı:

– Lotte! Lotte! Bircə kəlmə! Bir “Əlvida” kəlməsi! – Lotte dinmədi. Verter bir az gözləyib yalvardı, sonra bir də gözlədi, axırda çöl qapısına doğru yeriyib ucadan səsləndi:

– Əlvida, Lotte! Həmişəlik əlvida!

Şəhər darvazasına yaxınlaşdı. Verteri yaxından tanıyan gözetçilər səslerini çıxarmadan onu bayıra buraxdılar. Sulu qar yağdı, yalnız saat on birə yaxın o yaşadığı evin darvazasını döydü. Verter evə daxil olanda nökrə gördü ki, ağasının papağı başında yoxdur. Nəsə deməyə ürək eləmədi, onu soyundurdu, paltarı suyun içindəydi. Papağını sonralar təpənin yamacı ilə dərəyə tuşlanan qayanın

üstündə tapdılar və hələ də anlaşılmır ki, yağışlı, qaranlıq gecədə həmin qayaya o necə çıxıb və necə olub ki, yıxılmayıb.

Verter yatağa uzanıb bütün gecəni ayılmadan yatdı. Ertəsi gün nökr onun çağırışı ilə otağa qəhvə gətirəndə onu yazı masasının arxasında gördü. O, Lotteyə aşağıdakı məktubu yazırdı:

“Axırncı dəfədir, son dəfədir, bu gözləri açıram. Onlar günəşi bir daha görməyəcəklər, tutqun, dumanlı bir gün bu gözləri qapayır. Kədərlən sən, ey təbiət! Oğlun, dostun, əzizin son mənzilə yol alır. Lotte, əgər insan deyirsə ki, bu, axırncı səhərdir, onun hansı hissləri keçirməsi dumanlı bir yuxuya bənzər. Axırncı! Lotte, bu söz mənə heç nə demir. Axırncı! Məgər mən var gücümlə dayanıb da durmuram?! Sabah isə əl-qolumu uzadıb da yerdə donub qalacağam! Ölmək? Bunun anlamı nədir? Bir fikir ver, ölüm adı gələndə xəyallara dalır. Çoxlarını can üstündə görmüşəm; lakin insan elə məhduddur ki, varlığının əvvəli ilə axırını dərk edə bilmir. İndi hələ həm səninəm, həm özümün! Səninəm mən, ey sevgilim! Bircə an da keçəcək... üzülmüşm... ayrılıq... bəlkə də, əbədilik?.. Yox, Lotte, yox... Mən necə yox olaram! Sən necə yox olarsan? Biz ki varıq!.. Yox olmaq? Bu nə olan şeydir? Adicə bir sözdür! Boş bir səsləniş! Qəlbimdə duyğusu yox... Mən ölüyəm, Lotte, soyuq torpaq altında, dar məzarda! Axx, necə də qaranlıqdır!.. Bir rəfiqəm var idi, ürək gənclik çağlarında mənim üçün hər şey idi; öldü, onu son mənzilə yola saldım, tabut qəbrə sallananda, altındakı kəndiri məzarçılar dartıb çıxaranda, ilk torpaq onun üstünə atılanda, müdhiş tabut boğuş səslər çıxaranda və nəhayət, qəbir tamam örtüləndə məzarının başında dayanmışdım... Qəbrin üstünə döşəndim... paralanmış varlığım ilə iztirablar, sarsıntılar və təşvişlər içində, fəqət yenə bilmirdim ki, nə olmuşdur... nə olacaq... Ölüm! Məzar! Bu sözləri anlamıram!

Keç günahımdan! Günahımdan keç! Dünən! Deyəsən, ömrümün son anı idi. Ey mələyim! İlk dəfə, ilk dəfə sevinc duyğusu şübhə nə olduğunu bilmədən içimə doldu: O, məni sev! Sevir məni! Sənin ləblərindən qopan o müqəddəs alov dodaqlarımı yandırır; qəlbim qaynar bir nəşəylə dopdoludur. Keç günahımdan! Günahımdan keç!

Çoxdan bilirdim ki, məni sevirsən, ilk səmimi baxışından bilirdim, ilk dəfə əlini sıxanda bildim, fəqət sizdən çıxıb gedərkən

Alberti sənin yanında görəndə əzablı şübhələr içində qol-qanadım yanıma düşdü.

Həmin o məşum qonaqlıqda mənə bir kəlmə də söz deməyi, əlini mənə uzatmağı bacarmayanda mənə bağışladığın gül yadındadırımı? Gecə yarından keçənə qədər o gülün qarşısında diz çökmüşdüm, həmin güllər sənə mənə olan məhəbbətinə möhür vurub təsdiqləmişdilər. Fəqət bir daha ax! Allahın aşkar və müqəddəs əlamətlər şəklində bol-bol göndərdiyi mərhəmət duyğusu möminin qəlbindən tədricən çəkilib getdiyi kimi, bu cür təəssüratlar da yox olub getdi.

Hər şey fanidir, lakin dünən sənəin dodaqlarından aldığı, indi də canımda duyduğum həyat eşqini heç bir əbədilik söndürə bilməz. O, mənəni sevir! Bu qol onu qucmuşdu, bu dodaqlar onun dodaqlarına toxunub titrəmişdi, bu dodaqlar o dodaqlara nəşə pıçıldamışdı. O mənimdir! Sən mənimсэн! Bəli, Lotte, əbədilik mənimсэн!

Nə olsun ki, Albert sənəin ərindir? Ər! Yalnız bu dünyada belə olur... mənim səni sevməyim, səni onun qolları arasında qoparıb öz qollarımın arasına almağım bu dünyada günahmı olardı? Günah? Yaxşı, öz cəzamı özüm verərəm; bu günahı bütün ləzzəti ilə dadmışam və onun bütün gücünü ürəyimə hopdurmuşam. Bu andan sən mənimkisen! Lottem mənim! Əvvəlcə mən gedirəm! Mənəni yaradanın yanına yollanıram, səni yaradanın yanına gedirəm. Səndən Ona gileylənəcəyəm, sən gələnə qədər o, mənə təsəlli verəcək, mən də sənə doğru uçaçağam, qolundan yapışib bir-birimizin ağışında Yaradanın hüsurunda qalacağam.

Xəyallara dalmıram, ağılım da üstümdədir! Ölüm ayağında mənə aydınlıq gəlir. Biz var olacağıq! Yenidən görüşəcəyik! Sənəin ananı görəəcəyik! Mən onu görəəcəyəm, tanıyacağam və ürəyimi açib dərdimi ona danışacağam! Sənəin anan, ikinci sən..."

Saat on birə yaxın Verter nökerindən soruşdu ki, Albert qaıydıbmı? Nöker dedi ki, gəlib, atının tərini soyutmaq üçün onu gəzdirdiyini özü görmüşdür. Bundan sonra Verter ona aşığıdakı məzmun-da ağızı bağlanmamış bir məktub verir:

"Qarşıdakı səferimlə bağılı tapançalarınızı mənə verərdinizmi? Sizə can sağılığı arzu edirəm!"

* * *

Gözəl xanım son gecəni çox az yatdı; qorxdığı şey baş vermişdi, özü də öncədən görə bilmədiyi, şübhələnmədiyi bir şey! Ayrı vaxtlar paklıqla, yüngüllüklə damarından axan qanı qaynayıb coşmuşdu, minlərcə duyğu ürəyini dağlamışdı. Bu, Verterin qucaqlamalarının atəşimi idi ki, indi onu sinəsində hiss edirdi? Onun cəsərinə etirazmı idi? Özünün hazırkı əhvalının keçmişdəki həyəcansız, sadələvh paklıqla və özünə inandığı həmin günlərlə müqayisəsi idimi? Ərinin üzünə necə baxaydı? Gizlədə bilməyəcəyi, lakin etirafa da ürək etmədiyi həmin səhnəni necə danışaydı? Hər ikisi xeyli vaxtdır susurdu, indi sükutu birinci pozan və gözlənilməz açıqlamanı belə namünasib bir vaxtda ərinə çatdıran olmalıydımı? Hələ indidən qorxurdu ki, Verterin burada olması barədə adi bir xəbər ərinə xoşagəlməz təsir bağışlasın, üstəgəl, bu gözlənilməz rüsvayçılıq! Ümid edə bilərdimi ki, əri onu düzgün başa düşüb qınaqsız-filansız qəbul edəcək? Arzu edə bilərdimi ki, kişi onun ürəyini oxusun? Bir də, həmişə qarşısına büllur şüşə kimi aşkar və azad çıxdığı, düşüdüklərinin heç birini ondan gizlətməmiş, gizlətməyi bacarmadığı ərinə qarşı saxtəlik edə bilərdimi? Bu və ya digər məsələlər onu qayğılandırıb pərt edirdi; hər an fikirləri onun itirilmiş olan, lakin tərək edə bilmədiyi, əfsus ki, taleyin ümidinə buraxmalı olduğu və əgər Lotteni itirədisə, ümidləri boşa çıxmış Verterin üstünə qayıdırdı.

Bu anda özü üçün aydınlaşdırma bilmədiyi və onların arasında özünə möhkəm yer etmiş yadlaşma necə də ağır dağ olub onun çiyinlərindən basırdı! Bu cür ağıllı, bu cür abırlı adamlar hansısa gizli təfriqədə öz aralarında susmağa başlayırlar, hər biri özünün haqlı, başqasının isə haqsız olduğu qənaətinə gəlir və münasibətlər elə kəskinləşib mürəkkəbləşir ki, hər şeyin onun hökmünə bağlı olduğu böhranlı anda duyünü açmaq mümkün olmur. Xoşbəxt bir səmimilik onları əvvəlcə bir-birinə yaxınlaşdırmış olsaydı, aralarındakı sevgi və iltifat bir-birini əvəz edərək mövcud olsaydı, qəlbləri bağlı qalmasıydı, bəlkə də, dostumuzu xilas etmək olardı.

Buna başqa bir səbəb də qatıldı. Məktublarından bildiyimiz kimi, Verter heç vaxt gizlətmirdi ki, o, dünyadan köçməyin həsrətini çəkir. Albert onunla bu barədə tez-tez mübahisə edərdi, Lotte ilə əri

arasında da hərdən bu barədə söhbət olardı. Albert də bu işə tam narazı olduğundan, ona xas olmayan həssaslıqla tez-tez nəzərə çarpırdı ki, belə bir niyyətin ciddiliyinə şübhə etməyə hər cür əsası var, hətta bu barədə müəyyən zarafatı da özünə rəva bilirdi və öz inamsızlığını Lottedən də gizlətmirdi. Bu da qəmli mənzərəni xəyalında canlandıran Lotteni bir tərəfdən sakitləşdirir, digər tərəfdən də bu an ona əzab verən dərdini açıb ərinə söyləməyə mane olurdu.

Albert evə qayıtdı, Lotte pərt bir tələskənliklə ona doğru yeridi, Albertin üzü gülmürdü, işi alınmamışdı, qonşu işlər müdirinin simasında o, yola gəlməyən, xırdaçı bir adama rast gəlmişdi. Yolun pis olması da onun əhvalını korlamışdı.

Albert soruşdu ki, sağlıq-salamatlıqdırımı, Lotte də əlüstü cavab verdi ki, Verter dünən axşam burada olub. Albert soruşdu ki, ona məktub varmı və cavabında eşitdi ki, otağında bir məktub və bir neçə bağlama var. Oraya getdi və Lotte otaqda tək qaldı. Sevil hörmət etdiyi ərinin evdə olması onun qəlbində yeni bir təəssürat oyatdı. Ərinin nəcibliyini, məhəbbətini və mərhəmətini düşündükdə qəlbi daha çox sakitləşdi, onun yanına getməyə gizli bir ehtiyac duydu, əl işini götürüb həmişə olduğu kimi, onun otağına doğru yeridi. Kişinin başı bağlamaları açıb oxumağa qarışmışdı. Onlardan bir neçəsi, deyəsən, ürəkaçan deyildi. Kişiyə bir-iki sual verdi, o da onlara qısa cavab qayırdı və yazmaq üçün masanın arxasına keçdi.

Bu minvalla onlar düz bir saat bir yerdə qaldılar və Lottenin ruhuna get-gedə qaranlıq çökürdü. Hiss edirdi ki, ərinin əhvaliruhiyyəsi nə qədər yüksək olsa da, məsələni ona açma bilməyəcək, bu da onun qəlbinə daha çox sıxacaq: o, qəm dəryasına batdı ki, bu da onun məsələni gizlətməyə və göz yaşlarını udmağa çalışmasından daha dəhşətli oldu.

Verterin nökrənin gəlişi Lotteni son dərəcə həyəcanlandırdı; nökrə vərəqi Albertə verdi, o da ağır-ağır arvadına tərəf çevrilib dedi:

– Tapançaları ona ver. – Sonra da üzünü nökrəyə tutub əlavə etdi, – ona mənim adımdan uğurlu yol arzula.

Elə bil, Lotteni ildırım vurdu, yerindən qalxarkən səndələdi, ona nə olduğunu heç özü də bilmədi. Ağır-ağır divara doğru getdi, əlləri əsə-əsə silahı endirib tozunu təmizlədi və duruxdu, Albert sorğulu baxışları ilə onu tələsdirməsəydi, hələ xeyli də uzadardı. Bir kəlmə də demədən silahı nökrəyə verdi, nökrə evdən çıxanda isə əl işini

yığırdır birləgəlməz bir təlaş içində öz otağına qayıtdı. Hər şey bütün dəhşəti ilə ürəyinə dammışdı. Bir istədi, ərinin ayaqlarına düşüb hər şeyi – dünən axşam baş verən hadisəni, öz günahını, keçirdiyi hissləri ona danışsın. Sonra buradan çıxış yolu olmadığını anladı, ərini Verterin yanına göndərmək üçün onu dilə tutmağa isə ən az ümid bəsləyə bilərdi. Süfrə açılmışdı və nəsə soruşmağa gəlmiş yaxın rəfiqələrdən biri tələsik də getmək istədi... amma qaldı, süfrə başındakı söhbətə bir canlanma qatdı; Lotte özünü məcbur edib söhbətə qoşuldu, danışdı və özünü untdu.

Nökər tapançalarla Verterin yanına qayıtdı. Onları Lottenin verdiyini eşidəndə Verter tapançaları heyranlıqla əlinə aldı. Yemək və şərab gətirdi, nökeri süfrə arxasına göndərdi, sonra da əyləşib yazmağa başladı:

“Bu silahlar sənin əllərinə toxunmuşlar, sən onların tozunu silmisən, onları min-min kərə öpəcəyəm, sənin əlin onlara dəyib və sən, ey göylər mələyi, qərarımı bəyənirsən! Və sən, Lotte, silahı əlimə verirsən, sən, əllərimdən ölümü qəbul etməyimi arzuladığım sən! Axx! İndi onu qəbul edirəm. Hər şeyi nökerdən soruşub öyrəndim. Tapançaları ona verəndə əsim-əsim əsirsənmiş, heç “əlvda” da deməmişən! ... Vay halıma! Vay halıma! Adicə bir “əlvda”-nı da mənə qıymadın! ... Məni əbədilik sənə bağlayan o ana görə gərək ürəyinin qapısını üzümə bağlayaydın? Lotte, min illər də keçsə, o təəssüratı poza bilməyəcək və mən hiss edirəm, səndən ötrü yanib kül olana sən nifrət edə bilməzsən.”

* * *

Yeməkdən sonra Verter nökerinə tapşırı ki, yır-yığış etsin, özü kağızlarını cırıb çölə çıxdı və xırda borclarını sahmana saldı. Təzədən evə qayıtdı, bir də bayıra, çöl qapıya çıxdı, yağışa məhəl qoymayıb qraf bağına yollandı, ətrafda dolaşib qaranlıq düşəndə geri qayıtdı və yazmağa başladı:

* * *

“Vilhelm, mən çölü, meşəni və səmanı axırıncı dəfə seyr etdim. Sənə də əlvda! Əziz anam, məni bağışlayın! Ona təsəlli ver, ovundur, Vilhelm! Allah sizə yar olsun! İşlərim tam qaydasındadır. Sağlıqla qalın! Bir də görüşərik, fərəhli görüşədek!”

* * *

“Səni yetərinəcə dəyərləndirmədim, Albert, sən də məni bağışla. Ailənin rahatlığını pozdum, sizin aranızda şübhə toxumu səpdim. Sağlıqla qal! Hər şeyə son qoymaq istəyirəm. qoy mənim ölümüm sizə xoşbəxtlik gətirsin! Albert! Albert! O mələyi xoşbəxt elə! Qoy Allah sənə də yar olsun!”

* * *

Bütün gecəni o, kağızları ilə əlləşdi, çoxunu cırıb sobaya atdı, bir neçə zərfin ağzını bağlayıb üstündə Vilhelmin ünvanını yazdı. Onlar bitkin mətnlərdən ibarət deyildi, kəsik-kəsik cümlələr idi, bəzilərini mən öz gözlərimlə görmüşəm; və saat onda sobanı qaladıncıq bir şüşə şərab gətirdəndən sonra, otağı evdəki digər sakinlərin yataq otaqları kimi həyətin o başında yerləşən nökrə yatmağa göndərdi, o da səhər tezdən iş başında olmaq üçün geyimli-kecimli yerinə uzandı; çünki ağası demişdi ki, poçt atları səhər altıya qalmış evin qabağında olacaqlar.

ON BİRDƏN SONRA

Ətrafımda hər şey sükuta qərç olub, mənim qəlbim kimi dinməzleşib. Sənə minnətdaram, Allahım, son anda mənə bu hərarəti, bu gücü bəxş edən Allahım.

Pəncərəyə yaxınlaşıram, ey istəklim! Və görürəm, sürətli, axarlı buludların arasından əbədiyaşar göylərin tək-tük ulduzlarını görürəm! Yox, siz oradan düşməsiniz! Ölməzlik təcəssümü sizi köksündə gəzdirir... elə məni də. Mən Böyük Ayı bürcünün, kəhkəşanlar içində ən çox sevdiyim bürcün ulduzlarını görürəm. Gecə sizdən gedəndə, darvazanızdan çölə çıxanda o, başımın üstündə dayanırdı. Mən ona necə bir sərməstliklə tamaşa edərdim! Tez-tez əllərimi göyə qaldırıb onu özümə rənz, hazırkı bəxtimin müqəddəs nişanəsi sayardım! Və bir də... əzizim Lotte, nələr səni mənim yadıma salmır?! Hər yerdə sən yanımdasan! Və mən körpə uşaq kimi acgözlük edib sən müqəddəsin toxunduğu xırda-para şeylərin hamısını yığıb saxlamırdımı?

Ax, o əziz siluetin! Onu sənə vəsiyyəət edirəm, Lotte... Xahiş edirəm, rəğbətini ondan əsirgəmə. Min-min dəfə dodaqlarımı ona toxundurub öpmüşəm, evdən çıxanda, yaxud evə qayıdanda min-min dəfə ona əllə öpüş göndərmişəm. Atana yazdığım məktublارın birində ondan xahiş etmişəm ki, dəfnimin qayğısına qalsın. Qəbiristanlıqda iki cökə ağacı var, arxa tərəfdə, çölə baxan küncdə; arzum orada dəfn olunmaqdır. Qoy bunu dostluğumuzun xatirinə etsin. Sən də ondan xahiş elə. İstəməzdim ki, saleh xristianların cəsədi bir iztirab əhlinin məzarı yanında uyusun. Off, necə də istərdim, məni yol qırağında, ya da xəlvət bir dərədə basdırarsınız ki, keşişlər və levitlər¹ başdaşımın yanından keçərkən rəhmət diləyəydilər və Samarili² mənə göz yaşını axıdaydı.

Vaxt yetişdi, Lotte! İçindəki ölüm şərabını içəcəyim bu soyuq, qorxunc qədəhi əlimə götürməkdən üzənmirəm. Onu sən mənə verdin, mən də tərəddüd etmirəm. Hamısını! Hamısını! Son damlasına qədəh! Həyatımın bütün dilək və ümidləri beləcə yerinə yetdi! Şax dayanıb soyuq üzlə ölümün ən yaxın qarısını döymək!

Kaş sənin yolunda ölmək səadəti mənə nəsib olaydı! Lotte, sənin yolunda canımı fəda etmək! Sənin həyatının dincliyini, nəşəsini yenidən özünə qaytara bilsəydim, şəərəflə, sevinə-sevinə ölərdim. Amma heyhat! Yaxınları uğrunda öz qanını axıtmaq və ölümü ilə dostlarına yeni, yüzqat artıq ömür bəxş etmək az-az kübarlara müyəssər olur.

İstərdim ki, Lotte, məni bu paltarda dəfn etsinlər, çünki ona sənin əlin dəyib, sən onu müqəddəsləşdirmisən; bunu atandan da xahiş etmişəm. Ruhum tabutunun başı üstündə süzəcək. Qoy ciblərimə əl gəzdirməsinlər. İlk dəfə səni uşaqlarının arasında görəndə sinəndən asılmış o çəhrayı bağ... Onları mənim əvəzimdən öp, özü də min dəfə və bədbəxt dostlarının taleyini onlara danış. Əzizlərim! Dörd yanımda qaynaşardılar. Axx, sənə mən necə də bağlandım! Elə ilk dəqiqədən səndən qopa bilmədim!.. O bağı da yanımda basdırın. Ad günündə onu sən mənə bağışlamışdın!

¹ *Levit* – qədim yəhudilikdə rahib

² *Samarili* – İncildə rəhmdil insan timsalı. Bir nəfər Qüdsdən çıxıb Yerixona gedərkən yolda quldurlara rast gəlir, onu soyub ölümcül döyürlər. O uzanıb yolda qalır. Bu vaxt onun yanından bir keşiş, sonra da bir levit keçir, heç biri ona fikir vermir. Axırda Samarili gəlir, kişiyyə rəhm edib yaralarına yağ və şərab damızdırır, miniyinə qaldırıb onu karvansaraya götürür və ona baxmaq üçün sahibə pul verib yoluna davam edir. (İncil, Lukadan, 10, 30-35). Gete burada həmin epizoda istinad edir.

Bütün bunların hamısını mən necə acgözlüklə udurdum!.. Eh, ağılma da gəlməzdi ki, yolum məni buraya gətirib çıxaracaq!.. Özünü üzmə! Xahiş edirəm, özünü üzmə!..

Tapançalar doldurulub... Saat on ikini vurur! Qoy belə olsun!.. Lotte! Sağlıqla qal, Lotte! Sağlıqla qal!..

* * *

Qonşulardan biri barıtın alışdığını görür və atəş səsi eşidir; lakin ətrafa sakitlik çökdüyündən buna əhəmiyyət vermir.

Səhər saat altıda nökr əlindəki çıraqla otağa daxil olur. Ağasının yerə sərildiyini görür, tapança da yanında, döşəmə qan içində. O qışqırır, ağasını tutub silkələyir; cavab yoxdur, sadəcə, xırıldaıyır. Nökr həkimin və Albertin arxasınca gedir. Lotte zəng səsi eşidir, canına üşütmə düşür, bütün əzaları titrəyir. Ərini oyadır, onlar yataqdan qalxırlar, nökr ağlaya-ağlaya, kəkələyə-kəkələyə xəbəri onlara çatdırır, Lotte huşunu itirib Albertin ayaqları altında yerə sərilir.

Həkim özünü binəvanın yanına çatdıranda onu yerdə uzanmış gördü, sağalmağına ümid tamam kəsilmişdi, nəbzi vururdu, bütün əzaları iflic olmuşdu. Gülləni sağ gözünün üstündən kəlləsinə sıxmışdı, beyni çölə dağılmışdı. Qolunun damarını kəsib qanını buraxdılar, hələ də nəfəsi gedib-gəlirdi.

Kreslonun söykənəcəyinə çilənmiş qandan demək olardı ki, özünü yazı masasının arxasında oturanda vurub, sonra da yerə yıxılıb və kreslonun ətrafında çırpınıb. Gücdən düşərək başı pəncərəyə doğru arxası üstə uzanmışdı, paltarını və çəkmələrini soyunmuşdu, əynində sarı içliklə göy fraq vardı. Qaldığı ev də, qonşular da, şəhər də həyəcan içindəydi. Albert içəri girdi. Verteri çarpayının üstə uzatmışdılar, başını sarıtmışdılar, sifəti meyit sifəti kimiydi, əzalarından heç biri tərpənmirdi. Ağciyərində hələ də dəhşətli bir xırıltı vardı, gah zəif, gah güclü; oturub keçinməsinə gözləyirdilər.

Şərabdan yalnız bir badə içmişdi. “Emillia Qaloti” masanın üstündə açıq qalmışdı.

Gəlin Albertin sarsıntısından, Lottenin fəryadından danışmayım.

* * *

Yaşlı işlər müdiri xəbəri eşidib özünü içəri saldı, can üstündə olan Verteri göz yaş axıda-axıda qucaqlayıb öpdü. Onun arxasınca

böyük oğlanları qaça-qaça gəldilər, dərin bir hüznə çarpayının yanında diz çökdülər. Verterin hamıdan çox istədiyi böyük oğul isə o, canını tapşırana qədər dodağını onun dodağına söykədi, oğlanı oradan güclə araladılar. Günorta saat on ikidə canını tapşırıldı. İşlər müdirinin burada olması və onun gördüyü tədbirlər hamını sakitləşdirdi. Gecə on birə yaxın onu özünün seçdiyi yerdə dəfn etdilər. Qoca müdirlə oğlanları da dəfndə iştirak etdilər. Albert gedə bilmədi. Lottedən ötrü nigaran idi. Cənazəni fəhlələr apardılar. Onu son mənzilə yola salmaq üçün ruhani də tapılmadı.

Yohan Volfqanq Gete

DÜNYA ƏDƏBİYYATI KLASSİKLƏRİ

“FAUST”a İZAHLAR

Dünya poeziyasına Nizami və Xaqani, Nəsimi və Füzuli kimi ölməz sənətkarlar vermiş Azərbaycan xalqı bütün dünya xalqlarının sənətkarlarına həmişə böyük rəğbət və məhəbbət bəsləmişdir. Vaxtilə dünya poeziyasının Şekspir və Puşkin, Firdovsi və Şiller, Bayron və Heyne kimi bir çox korifeylərinin əsərlərini sevə-sevə tərcümə edib, öz xalqına tanıtdırmağa və sevdirməyə çalışmış olan Azərbaycan ədib və şairləri böyük alman mütəfəkkir-şairi Geteyə də biganə qalmamışlar.

Hələ 1906-cı ildə “Füyuzat” məcmuəsi səhifələrində Getenin həyat və yaradıcılığı haqqında nisbətən geniş məlumatla yanaşı, “Faust”dan da bir çox parçalar Əli bəy Hüseynzadənin tərcüməsində nəşr edilmişdi.

“Faust”un oxuculara təqdim edilən bu tərcüməsi üzərində isə görkəmli və istedadlı şairlərimizdən Əhməd Cəmil bir neçə il işləmiş, həm alman dili və ədəbiyyatının ən yaxşı bilicilərindən filologiya elmləri doktoru Nəzakət xanım Ağazadənin almancadan etdiyi sətri tərcümədən (əsrin birinci hissəsi), həm də rusçaya sətri və mənsur bədii tərcümələrdən (A.L.Sokolovski, S.Peterburq, 1902; P.Vyenberq, S.Peterburq, 1904), eləcə də sovet dövründəki poetik tərcümələrdən (N.Xolodkovski, Moskva-Leninqrاد, 1948; B.Pasternak, Moskva, 1960) müqayisə yolu ilə istifadə etmişdir. Almancadan bilavasitə edilmiş rusca poetik tərcümələr arasında az-çox məna və ifadə fərqləri olduğu kimi, azərbaycancaya tərcümə ilə bunlar arasında da belə fərqlər vardır. Belə hallarda sətri tərcümə əsas götürülmüşdür.

Poetik tərcümə ən yaxşı halda da orijinaldan, xüsusən dəqiqlik cəhətdən həmişə müəyyən dərəcədə fərqləndiyi üçün, adətən, “Faust” kimi mürəkkəb fəlsəfi məzmunlu əsərlər poetik tərcümə ilə yanaşı, sətri və mənsur bədii tərcümə halında da nəşr edilir ki, bu da orijinalın dilini bilməyən oxuculara əsəri daha dəqiq öyrənməyə kömək edir.

Hər hansı bədii əsər yazıldığı zaman və məkan etibarilə bizdən nə qədər uzaq olarsa, onu xüsusən tərcümədə oxumaq və başa düşmək üçün bir o qədər çox şərh və izaha ehtiyac vardır. Lakin “Faust” kimi hətta

yazılıqları dildə belə geniş izahatsız çətin anlaşılan əsərləri hərtərəfli qavramaq üçün veriləcək qeyd və izahlar, nə qədər geniş olsa da, kifayət etməz. Bunun üçün müəllifin həyat və mühitini, bəhs etdiyi həyatı hadisələrin, istifadə etdiyi məxəzlərin, mifoloji, dini, əfsanəvi mənbələrin məna və mahiyyətini, müəllifin dünyagörüşünü, ideoloji-estetik prinsiplərini bilmək də vacibdir. Buna görə də burada yalnız ən zəruri və ən müxtəsər qeyd və izahatlarla kifayətlənirik.

İTHAF

(səh.17)

“*İthaf*” – 24 iyun 1797-ci ildə yazılmışdır. Bununla Gete əlamətdar bir hadisəni, əsər üzərində təkrar işləməyə başladığını qeyd etmişdir.

“*Onlar nəğmələrimi bir də eşitməyəcək!*” – “Faust” un ilk səhnələrini eşitmiş olanlardan bu zaman (1797-ci ildə) şairin bacısı Korneliya Şlosser, gənclik dostu Merk, şair Lens və bir çox yaxın adamları artıq ölmüşdü.

Eol arfası – Qədim yunanlarda Eol külək ilahəsidir. “Eol arfası” ifadəsi ilə xəffif küləklə ahəngdar səslənən musiqi aləti nəzərdə tutulur.

PROLOQ – TEATRDA

(səh.18–24)

“*Deyin, kim döyüşkən bir ehtirası...*” – Gete burada üç əsas ədəbi növün xülasə-səciyyəsinə verir:

*Deyin, kim döyüşkən bir ehtirası
Coşqun fırtınaya çevirir məğrur... (dram)*

*Kimin hünəriylə şəfəq şüası
Nur saçır təfəkkür varaqlarına... (epos)*

*Kim səpir ilk bahar çiçəklərini
Öz məşuqəsinin ayaqlarına... (lirika)*

“*Kim hörür, de, şərəf çələnglərini*” – keçmişdə şöhrət və şərəf əlaməti olan dəfnə yarpaqlarından hörülən çələnglər nəzərdə tutulur.

Olimp – qədim Yunanıstanda allahların məskəni sayılan dağın adı.

“Enin göy üzündən iti uçuşla,

Keçin yer qatından düz cəhənnəmə” – direktor Faustun keçdiyi yolu və onun həlak olmasını nəzərdə tutmur (Doktor Faust haqqında qədim xalq kitabından rəvayət ruhunda). O, əksinə, səhnə əsərinin məna cəhətdən genişliyinə, doğrudan da, həm yeri, həm göyü, həm də cəhənnəmi əhatə etməli olmasına işarə edir.

PROLOQ – ASİMANDA

(səh.25–30)

Cənnət qoşunu – xristian dini mifologiyasına görə, səmada Allahın əzəmətini tərifləyən məxluqlar. Gete proloqu Rəfail, Cəbrail və Mikailin mədhedici sözlərilə başlayır.

“Orda mənim əziz, istəkli xalam

İlantək torpaqda sürünəcəkdir” – dini mifologiyaya görə, şeytan, guya, ilan surətində Həvvəni yoldan çıxarmışdır.

BİRİNCİ HİSSƏ

(səh.31–225)

Gecə

Magistr və doktor – elmi dərəcələr

Nostradamus – XIV əsrdə yaşamış kimyagər

Makrokosm – Mikrokosm – Orta əsr mistiklərinin təliminə görə, makrokosm kainatın timsalı, mikrokosm isə insan deməkdir.

Sehrbazlıq kitablarında makrokosm işarəsi kainatı, təbiətin canlı qüvvələrini təmsil edir.

“Kilsə zənglərinin səsi və xorla oxunan nəğmə” – (remarka) Burada zəng səsləri və xor “ilahi və səmavi” deyil, Pasxa gecəsi, guya, İsanın dirilməsi səhnəsini təmsil edən mərasimin yaxın kilsədən gələn səsləri nəzərdə tutulur.

Şəhər darvazası qarşısında

“*Müqəddəs Andrey gecəsi*” – Alman xalq etiqadına görə, Andrey gecəsi (30 noyabr gecəsi) müqəddəs Andreyə dua edən qız öz adaxlısını, guya, görə bilirmiş.

“*Zəhləm gedən şeydir hay-küy...*” – Yalnız xalq ilə birlikdə, camaat içində özünün insan olduğunu hiss edən Faustun əksinə, Vaqner sxolastik elmin bir nümayəndəsi kimi, bütün fikri-zikri ilə keçmişə bağlı olduğundan, xalqdan zəhləsi gedir, xalqdan ayrılmışdır.

Sehrkar mətbəx – saxta kimyagərlərin iş otaqları

“*Qızıl şir...*” – Gete burada bütün dərdlərin dərmanı sayılan sehrli zəhəri almaq üçün fantastik təcrübəni təsvir edərkən, saxta kimyagərlərin istilahlardan istifadə edir. “Qızıl şir” dedikdə kimyagərlər qızıl və ya kükürdü nəzərdə tuturdular. “Su zanbağı” dedikdə, gümüş və ya civəni, “Gənc şahzadə” adıyla isə panasey, yəni sehrli dərman – zəhər nəzərdə tutulurdu.

“*Zəmidə vurnuxan qara it...*” – Doktor Faust haqqındakı xalq rəvayətlərində Faustun Prextigiar adlı bir itinə də təsadüf olunur ki, bu it tez-tez rəngini dəyişir və öz sahibinə bütün kələklərində kömək edir.

Faustun kabinetini

Əhdi-ətiq – Bibliyanın bir hissəsidir ki, burada İsanın yer üzünə gəlməsindən və xristian dininin yaranmasından danışılır.

“*İlkin söz olub...*” – Gete burada İncilin ilk misrasından sitat gətirir. O, “söz” kəlməsinin mənası ilə kifayətlənməyərək, öz anlayışına görə buna verilən müxtəlif mənaları “iş” məfhumu ilə əvəz edir.

“*Süleyman açarı*” – Orta əsrlərdə Bibliyada adı çəkilən hökmdar-peyğəmbər Süleyman ən qüdrətli bir sehrkar sayılırdı. “Süleyman açarı” qədim yəhudi dua kitabıdır.

“*Ruhlar*” – Mefistofelin xidmətkarları olub, Faustu onun sehrli tilsimlərindən xilas etməyə çalışırlar.

Sehrkarlıq rəmzlərinə görə *Səməndər* – od, *Undina* – su, *Silfida* – hava, *Ərdo* – torpaq rəmzi kimi işlənir.

İncubus (lat.) – xəzinələri qoruyan ev pərisi

“*Bu işarə ...*” – (zəfər işarəsi) İsanın (İsus Xristosun) adının ilk hərf-
lərindən ibarət işarə.

“*Üçqat adlanan...*” – Burada xristian mifologiyasına görə məlum
üçlük: Allah – ata, Allah – oğul (İsa) və Allah – ruh nəzərdə tutulur.

Pentaqramma – beşbucaqlı ulduz şəklində sehrli işarə, ulduzun hər
bucağında İsanın yunanca adının bir hərfi yazılırdı. Pentaqrammanı evlə-
rin qapısına çəkərdilər ki, guya, xəbis ruhların evə girməsinin qabağını
alsın. Burada, guya, pentaqramma düz çəkilmədiyindən, Mefistofelə
Faustun otağına girməyə imkan vermişdir.

“*Qurbağalar şahı*” – xalq etiqadına görə, guya, şeytanlar murdar
həşəratın, tufeylilərin, gəmiricilərin, qurbağaların və sair murdar heyvan-
ların havadarları imiş.

Faustun kabineti

“*Qızıl allahı Mammon*” – Qədim suriyalılarda Mammon acgözlük və
zənginlik – sərvət allahı sayılırdı.

Ruhların xoru – Ruhlar xəyal və ümid aləmini puça çıxarmış Faustu
öz qəlbində yeni, daha gözəl bir aləm yaratmağa çağırırlar.

“*Bir dəri, bir də mum...*” – Burada “mum” sözü ilə dəri (perqament)
üzərində yazılmış yazını təsdiq üçün vurulan mum möhür nəzərdə
tutulur.

Şagirdin Mefistofel ilə söhbəti – xeyrə və elmə inanan bir idealistin
bədbin və dağıdıcı xəbis ruh ilə növ mübahisəsini təsvir edir.

“*İspan çəkməsi*” – orta əsr inkvizisiyasında əzab və işgəncə vermək
üçün işlənən alət. Bu alət cəza verilən adamın ayağını sıxıb şiddətli ağrı-
lara səbəb olurdu.

“*Encheiresis naturae*” (*lat.*) – təbiətin təsir tərzini. (Qədim kimya termini)

Reduksiya (*lat.*) – məfhumların əsas növlərə istinadını nəzərdə tutan
məntiq termini

Təsnif – məfhumların siniflər və dərəcələr üzrə bölünməsinə ifadə
edən məntiq termini

Metafizika (*yunanca*) – hissi aləmdən kənara çıxmağı nəzərdə tutan
idealist təlim. Gete Mefistofelin dili ilə öz acizliyini təmtəraqlı sözlərlə
ört-basdır etməyə çalışanların səmərəsiz və mücərrəd cümləpərdazlıq-
larına istehza edir.

Eritis sicut Deus, scientes bonum et malum (lat.) – “Allah kimi xeyir və şəri biləcəksiniz”. Bibliya əfsanələrinə görə, ilan şəklinə girmiş xəbis ruh, cənnətdə Həvvanı bu sözlərlə yoldan çıxarıb, “Bilik ağacı”nın meyvəsini dadmağı təklif etmişdir.

“*Kiçik aləm – böyük aləm*” – “kiçik aləm” sözləri ilə Mefistofel “Faust” əsərinin birinci hissəsindəki hadisələrin cərəyan etdiyi orta əsr şəhər-ciyinin məhdud mühitini nəzərdə tutur. “Böyük aləm” isə əsərin ikinci hissəsində göstərilən Faustun dövlət və ictimai fəaliyyətinə işarədir.

Leypsiqdə Auerbaxın meyhanası

Bu səhnə, ehtimal ki, 1775-ci ildə yazılmışdır. Leypsiqdə, doğrudan da, Auerbaxın meyhanası olmuşdur. Gete tələbəlik vaxtında tez-tez ora gedib, divarda iki qədim şəkil görübmiş. Bunların birində tələbələrə birlikdə kef məclisində iştirak edən tarixi Faust, o birində isə Faustun çəlləyə minib uçması təsvir olunubmuş. Şair bu səhnədə alman tələbələrini kefcil həyat lövhəsinin real təsvirini verir.

“*Müqəddəs Roma dövləti*” – Roma papasının taxtı nəzərdə tutulur.

“*Gəlin özümüzə bir papa seçək*” – burada kardinalar arasında Roma papasının seçilməsinin təntənəli mərasimi lağa qoyulur.

“*Yol ayrıcında mazaqlaşma*” – Yolayrıcı sehr etmək üçün münasib, murdar yer hesab olunurdu.

Bloksberq – Almaniya, Harssda Broken dağı; xalq etiqadına görə, guya, burada küpəgirən qarılardan yığıncaqları, kef məclisləri olarmış.

Doktor Lüter – Martin Lüter (1483-1546), din islahatçısı, katolikliyin qəddar düşməni.

“*Deyəsən, axsayır hərif ayaqdan*” – Bibliya əfsanəsinə görə, şeytan, guya, Allah tərəfindən cəhənnəmə atıldıqdan bəri axsayırmış. Bəzən onun bir ayağı at ayağı kimi təsvir olunur ki, bu da onun heyvani təbiətinə işarədir.

“*Hans cənabları ilə edibsiniz şam*” – Axmaq Hans – sayə, sadədil adamlara ləqəb kimi verilən xalq ifadəsidir.

Kannibal – adamyeyən, vəhşi, qana həris, acgöz

“*Şərab yerə tökülüb alışı*” (remarka) – Şərabın yerə tökülüb alışı doktor Faust haqqındakı əvvəlki rəvayətlərdə göstərilir. Yəqin ki, bu motiv Getenin özünə məxsusdur.

Əraf – katolik kilsəsinin təliminə görə, guya, ölənlərin ruhunun behiştə getməmişdən əvvəl təmizləndiyi yer

Cadu mətbəxi

Meymunlar – Qədim zamanlardan bəri meymunlar xəbis heyvanlar cərgəsindən sayılır. Buna görə də Gete meymunları küpəgirən qarının xidmətçiləri kimi verir.

“Bundansa, min körpü salam mən” – Xalq əfsanələrində deyilir ki, guya, dağlarda körpüləri şeytan qururmuş (Şeytan körpüsü).

“Bu ələk nədir belə?” – Alman xalq etiqadına görə, divarda mıxdan asılmış ələyin yanına oğrunu gətirdikdə, guya, ələk özbaşına hərlənməyə başlamış.

“Nədir bu gördüyüm ilahi surət

Sirli güzgüsündə bu cadugərin?” – Faust güzgüdə Yelenanın surətini görür.

“Yaradan sərif edib altı gün əmək” – Bibliya əfsanəsinə görə, Allah Kainatı altı gündə yaratmış.

“Söz sözü yetirəndə,

Bəxtimiz gətirəndə...” – şeir qoşan qafiyəbaz heyvanların simasında Gete məzmununda artıq şəkllə əhəmiyyət verən şəkilibaz şairlərə istehza edir.

“İki qarğa” – Qədim almanlar günəş allahı Votana sitayiş edər, onu iki qarğa ilə birlikdə təsvir edirdilər. Sonralar xristian mifologiyasında qarğalar şeytanın yoldaşları kimi təsvir olunur.

“Vurma cədvəli” – Bu anlaşılmaz “vurma cədvəli” müxtəlif dini təlimlərdə rəmz kimi işlənən rəqəmlər hoqqabazlığına istehza kimi verilmişdir. Xüsusilə Gete xristianlıqdakı üçlük doqmatizmini lağa qoyub, vahid Allah simasında üç şəxsin mövcudluğu barəsindəki nağıla istehza edir.

“Bir və üç, üç və bir” – Burada Gete Mefistofelin dili ilə dini kitablarda təsadüf edilən ziddiyyətlərdən danışır və yenidən üçlük doqmatizmini lağa qoyur.

Sibilla – antik dünyanın əfsanəvi fəlcısı. Xristian kilsəsi onu İsanın gəlişini xəbər verən bir fəlcı hesab edir.

“O çıxıb elmdə hər mərtəbəni” – Burada bakalavr, magistr və doktor elmi dərəcələri nəzərdə tutulur.

“Bax, bu da nəğmədir! Al, oxu hərdən” – Burada mənzum dualamaya işarə edilir.

“*Kupidon qəlbinə yol tapar birbaş*” – Kupidon qədim romalılarda sevgi allahı idi.

Küçə

Qrethenin iştirak etdiyi bütün səhnələr kimi bu səhnə də 1775-ci ildən əvvəl yazılmışdır. Sonralar qismən işlənmişdir. Səciyyəvidir ki, Gete öz qız qəhrəmanını yalnız faciəli, ağır və lirik səhnələrdə Qrethen, qalan yerlərdə isə Marqarita adlandırır.

“*Mən nə xanım qızam, nə də gözələm*” – O zamanlar yalnız dvoryan qızlarını “xanım qız” adlandırırdılar. Marqarita isə dvoryan sinfinə mənsub deyildi.

“*Axı hər şey mənim hökmümdə deyil*” – Mefistofel bu sözləri yalnız bir bəhanə kimi söyləyir ki, Faustun Marqaritaya məhəbbətini daha da artırsın.

“*Bir neçə xəzinə yeri bilirəm*” – Doktor Faust haqqındakı xalq rəvayətlərində Faust həm də xəzinəaxtaran kimi göstərilir. Alman xalq etiqadına görə, şeytan bütün yerə basdırılmış xəzinələrin, dəfinələrin sahibi kimi təsvir olunur.

Axşam

“*Fulada bir kral yaşardı bir vaxt*” – Fula kralı haqqında nəğmə “Faust”dan asılı olmayaraq, 1774-cü ildə yaradılmışdır. Fula qədim romalılarda əfsanəvi bir ölkənin adıdır.

Gəzinti

Bu səhnədə Getenin ruhanilərin acgözlüyünə satirik münasibətini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Bu motivə “Faust”un ikinci hissəsində də rast gəlmək olur.

“*Kilsənin mədəsi iridir, sazdır,*

“*Ölkələr, şəhərlər udsa da azdır.*” – Bu parça Almaniyada islahatçılıq və kəndli müharibələri zamanında ruhanilərə qarşı yaranmış anti-dini siyasi ədəbiyyatdan alınmışdır.

Qonşunun evi

Paduya – Şimali İtaliyada qədim bir şəhər; orada müqəddəs Antoni kilsəsi vardı.

“*Ərimin öldüyü haqda bir kağız*” və “*İstərdim qəzetdə oxuyam onu*” – Bu anaxronizmdir; XVI əsrdə nə metrik şəhadətnaməsi, nə də ölüm barəsində vəsiqə yox idi. Həmçinin hələ qəzet də mövcud deyildi (İlk alman qəzeti XVIII əsrin əvvəllərindən çıxmağa başlamışdır).

Küçə

Sancta simplicitas! (Müqəddəs sadəlik) – Bu sözlər çex milli-dini siyasi hərəkət başçısı Yan Qusun sözləridir (1369-1415). Onu tonqalda yandırdıqları zaman, dindar bir qarının tonqala bir tutam odun atdığını gördükdə, bu sözləri söyləmişdir. Dindar qadın belə güman edirmiş ki, bu “mürtədin” tonqalına odun atmaqla, guya, cənnətdə özünə yer qazanmış.

Sofist (yunanca) – Burada: yoldan azdıran mənasında işlədilmişdir. Ümumiyyətlə, qəsdən yalan dəlillərlə fikrini sübut etməyə cəhd edən adam nəzərdə tutulur.

Məşə və mağara

“*Kolluqlarda, havada, sulara, dalğalarda*
Doğma qardaşlarımı fəhm ilə tanıyım mən.” – Bir naturalist filosof kimi Geteyə çox yaxın olan Herderin təliminə görə, heyvanlar insanın ən qədim qardaşlarıdır.

“*Misilsiz bir gözələ qəlbimdə məhəbbəti*
Odlandırır... Yandırır məni onun həsrəti” – Burada Faust bu sözlərlə Marqaritanı deyil, Yelena surətini nəzərdə tutur. (“Cadu mətbəxində” səhnəsi)

“*Qibtə edirəm ki, o gül dodaqlar*
Dadacaq İsanın cənəzəsini” – Burada katoliklərin təbərrük çörəklə müqəddəs şərab içmə ayini nəzərdə tutulur ki, kilsənin təliminə görə, guya, bu zaman İsanın bədəninin bir zərrəsini dadır – yeyirmişlər.

Martanın bağı

Bu səhnə 1775-ci ildən əvvəl yazılmışdır. Faustun Marqarita ilə din barəsində söhbəti açıq-aşkar avtobioqrafik mahiyyətdədir. Getenin xristian dininə münasibəti ilə bir çox dostları maraqlanırdılar. Kestnerin qeydlərində bu barədə belə yazılmışdır: “O heç kilsəyə duaya və günahlarını etiraf etməyə getmir... Xristian əxlaqına hörmət bəsləyir, ancaq bunu kilsənin təlqin etdiyi mənada yox, öz bildiyi mənada başa düşür”.

“Hissiyat hər şeydir, sonsuz ümmandır,

Ad isə quru səs...” – “Fırtına və hücum” cərəyanına mənsub olan yazıcılar üçün hissiyata pərəstiş yalnız estetik nöqtəyi-nəzərdən deyil, etik baxımdan da əsas prinsiplərdən biridir.

Katexizis (yunanca) – xristian dininin əsaslarının sual-cavab şəklində müxtəsər izahı.

Quyu başında

“Qoy indi canilər geyən libasda

Durub qarşısında o camaatın...” – Kilsə qanunlarına görə, qeyri-qanuni uşaq doğan qadınlar bu cür tövbə etməli idilər. Bu ayin Getenin təkidilə 1786-cı ildə Veymar cinayət qanun məəcəlləsindən (“yalnız anaları öz uşaqlarını öldürməyə vadar etdiyi üçün”) ləğv edilmişdir.

“Gənclər qapıb qaçar toy çələngini,

Biz saman səpərik qapılarına.” – Belə bir adət var idi ki, ərə getməmişdən qabaq qızlığını itirmiş gəlinlərin başından toy çələngini qoparıb atarlar. Həmçinin onun qapısının ağzına saman səpərləmiş.

Şəhər bürcü qarşısında

“Mater dolorosa” (lat.) – (“Kədərli ana”) – xaçın aşağısında Məryəm ananın şəkli; Marqarita pis vəziyyətə düşdükdən sonra bu surətin önündə tövbə edir.

Gecə. Qrethenin evinin qabağında küçə.

“İşıqlaşır dan yeri,

Katrinhen, qayıt geri...” – Mefistofelin oxuduğu bu nəğmənin birinci bəndi “Hamlet” əsərində Ofeliyanın nəğməsinin birinci bəndi ilə uyğun gəlir. Gete bir məktubunda qeyd edir: “Mənim əsərimdə Mefistofel Şekspirin yazdığı nəğməni oxuyur. Şekspirin nəğməsi burada məhz mənim demək istədiyimi ifadə etdiyi üçün, zəhmət çəkib yenidən yazmağa nə ehtiyac var?” Sonrakı bəndləri isə Gete özү yazmışdır.

“Ey siçan ovçusu, yaramaz məlun,

Kiminçün oxunur bu gözəlləmə?” – Valentin burada Almaniya da məşhur olan əfsanəvi siçovultutan Qammelnə işarə edir. Rəvayətə görə, guya, o, tütək çala-çala, siçovul əvəzinə aldadıb uşaqları tutmuş.

“Qızıl zəncir taxıb, bir də heç zaman

Kilsədə ibadət etməyəcəksən.” – XV əsrdə Almaniya da özlərini yaxşı aparmayan arvadlara yaxşı geyinmək, qızıl-gümüş taxmaq və kilsəyə ibadətə gəlmək qadağan edilmişdi.

Kilsə

Bu səhnədə vicdan əzabı çəkən Marqarita iki ölümün: Mefistofel tərəfindən verilmiş zəhərdən ölən anasının və Faust tərəfindən vuruşma zamanı öldürülmüş qardaşı Valentinin yasını tutub ah-nalə edir.

Kilsə xoru – günahkarları gözləyən məhşər günü barəsində katolik himni ni oxuyur. Bu himn cənazə duası kimi də icra olunur.

“Dies irae, dies illa

Solvat saeculum in favilla” – “Qəzəb günü; bu gün bütün dünyanı külə döndərəcəkdir”.

“Judex ergo cum sedebit,

Quidquid late, adparebit

Nil inultum remanebit “ – “Böyük hakim taxtına oturduqda, bütün sirlərin üstü açılacaq və heç bir şey cəzasız qalmayacaq”.

“Quid sum miser tunc dicturus?

Quem patronum rogaturus?

Quum vix justus sit securus?” – “Bəs onda mən bədbəxt nə söyləyəcəyəm? Hətta möminlər də qorxudan titrədiyi bir zamanda, mənə kim havadar çıxacaqdır?”

Valpurgiya gecəsi

Bu səhnə 1797–1802-ci illərdə yazılmış və 1806-cı ilin aprel ayında son şəklini almışdır.

“*Valpurgiya gecəsi*” ifadəsi monastır başçısı iqumen Valpurgiyanın adından gəlir. Katolik ölkələrində onun xatirəsi mayın birinə keçən gecə baharın gəlməsi və təbiətin oyanması şərəfinə xalq bayramı kimi keçirilirdi. Xristianlıqdan sonra Almaniyada bu qədim bayram dinsizlik və bütpərəstlik kimi rədd və qadağan edilmişdi. Bu bayramlarda iştirak edənlər şeytan xidmətçiləri kimi təkfir olunardı.

“*Bataqlıq alovu*” – xalq etiqadına görə, bataqlıqdakı oynaq alovlar yolçuları aldadıb bataqlığa salar və xəbis ruhlara kömək edərdi.

“*Necə şəfqət saçır indi görərsən,*

“*Sıldırım dağların qoynunda Mammon*” – dağda dəfinə və qızıl mədənləri olmasına işarədir.

“*Əyləşmiş taxtında Urian özü*” – Urian şeytanın almanca adlarından biridir.

“*Baxın, baxın, gəlir Baubo özü*” – Baubo (yunan mifologiyasına görə): ədəbsiz zarafatlarla əylənən Yer ilahəsi Demetranın dayəsi. Gete Baubonu həyasız küpəgirən qarılardan başçısı kimi təsvir edir.

“*Gəldim İlzenşteyn qayasıyla mən*” – Hars dağlarında alman imperatoru II Henrixin sevgilisi şahzadə qız İlzanın adı ilə adlanmış bir qaya. Həmin qayanın yaxınlığından İlza adlı çay axır.

“*Körpənin bağı çatlar,*

“*Sancıdan ana partlar*” – basabasda küpəgirən qarılardan biri o birini zədələyib, bətnindəki körpəni öldürür.

“*Bu məlhəmi kim sürtsə, qəlbinə qüvvə olar*” – Küpəgirən qarılardan, guya, süpürgə, yaba və sairə üzərində uçmaq üçün çəkdikləri sehrli yağın, məlhəmin adı.

“*İnkoqnito* – naməlum, gizli.

“*Bizlərdə olmayıb sarğı ordeni*” – Sarğı ordeni ingilislərdə ən yüksək ordendir.

“*General, sonra nazir, parvenu* – (fransızca layiq olmadığı yeri tutan adam, görməmiş) və *müəllif* – bütün yeniliklərə düşmən olan köhnəlik tərəfdarları.

“*Əntiqəfürüş ifritə*” – Əntiqəfürüş ifritə surəti heç bir elmi qiyməti olmayan cürbəcür zirzibili tədqiqlə məşğul olan tarixçi və arxeoloqlara qarşı yönəldilmiş satiradır.

Lillit – Yəhudi əfsanəsinə görə, Adəmin birinci arvadı, xəbis və aldadıb yoldan çıxaran. Onun adına orta əsr əfsanələrində tez-tez rast gəlmək olur.

Proktofantasmist – Gete bu ad ilə alman naşir və ədiblərindən F.Nikolaiyə istehza edir. Şair onu ən küt və ən istedadsız bir adam hesab edirdi. Nikolai Berlin Elmlər Akademiyasının elmi iclasında bir dəfə demişdi ki, oturan yerinə qoyduğu zəlilərlə onu narahat edən xəyalatdan canını qurtarıbmış. Həmin adın birinci hissəsi – proktos – yunanca “dal” mənasına gəlir və həmin əhvalata işarədir.

“*Tegeldə, çardaqda görünüb cinlər*” – Tegel məşhur alman təbiyyatçılarından Qumboldtun malikanəsidir. Burada, guya, gözə cürbəcür xəyalatlar görünürmüş. Bu da Nikolainin bir az əvvəl qeyd etdiyimiz çıxışına səbəb olubmuş.

“*Yəqin ki, Meduza əfsanəsindən*

Xəbərsiz deyilsən...” – Meduza yunan mifologiyasına görə, başlarında saç əvəzinə ilan olan üç Qorqon qızlarından biridir. Meduzanın baxışından insanlar daşa dönərmiş.

“*Zərif ağ boynuna tiyə ağzıtək*

Nazik, qırmızı bir sap dolanmış;” – Qrethenin cəllad baltası ilə boy-nunun vurulmasına işarədir.

“*O başı kəmişdi bir zaman Persey*” – Yunan mifologiyasına görə, əfsanəvi qəhrəman Persey Meduzanın boynunu vurmuşdur.

“*Prater parkı kimi qaynayır ora*” – Prater Vyanada böyük bir park olub, xalq şənlikləri burada keçirilmiş.

Servibilis (latınca “xidmət göstərən”) – ədəbiyyat və incəsənətə dayaz həvəskarlıq meyli göstərən tip.

“*Yeddi tamaşadan axırıncısı*” – Gete burada müxtəlif dinlərdə yeddi rəqəminin mistik bir surətdə izahına (yeddiqat göy, yeddi planet və i.a.) istehza edir.

Valpurgiya gecəsində yuxu

“Valpurgiya gecəsində yuxu” adı Şekspirin “Yay gecəsində yuxu” əsərinə təqildlə verilmişdir. Burada iştirak edən bəzi personajlar, məsələn,

Oberon və Titaniya, elflərin şah və mülkəsi hoqqabaz elf Puk buradan gəlir. Işıqlı hava ruhu Ariel də Şekspirin “Fırtına” əsərindən alınmışdır.

“*Midinq oğulları*” – Veymar teatrının rejissoru Midinqin adından – Midinq oğulları həvəskar aktyorlar deməkdir.

Jutti fortissimo (italyanca) – musiqi istilahi, bütün alətlərin çox bərkədən çalmasını göstərir.

Solo (italyanca) – musiqi əsərinin tək bir səs və ya alətlə ifa edildiyini göstərən musiqi istilahi.

“*Yaranmaqda olan ruh*” – sözbazlıq, cümləpərdazlıq və qafiyəbazlıq edən mənasız, istedadsız şairlərə istehzadır.

“*Bir cüt*” – Qarışıq olaraq şeir və nəsrə sentimental cümləpərdazlığa istehza və eyni zamanda iki müəllifin səmərəsiz əməkdaşlığına işarədir.

“*Hər şeylə maraqlanan səyyah*” – hər yerdə gözünə yezuitlərin kələkbazlığı görünən Nikolaiyə işarədir.

Ortodoks (yunanca) – mömin, möhkəm dindar deməkdir – qədim mədəniyyəti inkar ilə, Yunanıstan allahlarını şeytanlar cərgəsində hesab edən qəddar katoliklərə qarşı yönəldilmiş satiradır. Gete xüsusi olaraq, burada öz müasiri qraf Ştolberqi nəzərdə tutur. O, dindar bir fanatik olub, Şillərin “Yunanıstan allahları” şeirinə qarşı çıxış edərək, onları “mürtəd” şeirləri adlandırmışdır.

“*Purist (latınca)* – “təmizlik tərəfdarı”) – pedant ədiblərə qarşı yönəldilmiş satira.

Yelqovan – yenə həmin qraf Ştolberqə qarşı satira. O da gəncliyində Gete kimi qədim incəsənətin tərəfdarlarından idi. Sonra isə yelqovan kimi yönünü dəyişdirib, mütəəssib dindarlar tərəfinə keçmişdir.

Kseniyalar – Gete və Şillərin, düşmənləri adamsancan həşərat kimi təsvir edilmiş acı epiqrammaları.

Henniqs – Gete və Şillərin “Kseniyalarına” hücum edən “Zamanın dühası” adlı məcmuənin nəşri.

Muzaget (yunanca) “ilham pərilərinin başçısı”) – Henniqs bu ad altında şeirlər məcmuəsi nəşr edib, burada Gete və Şillərin “kseniyalarında” acı-acı lağa qoyulan şeirlər dərc etmişdi.

Parnas – qədim Yunanıstanda ilham pərilərinin məskəni hesab edilən bir dağ.

Durna – mürtəce alman keşişlərindən Lafaterə qarşı yönəldilmiş satiradır. Gete Lafaterin uydurduğu “fizioqnomika” (“elmi-sima”) əsərinin fırlıdaqdan ibarət olduğunu bildikdən sonra, onunla əlaqəsini kəsmişdi.

Orfey – yunan mifologiyasına görə, ecazkar lirasında çaldığı havalarla hətta vəhşi heyvanları ram edən qədim yunan nəğməkarı.

Doqmatik – dayaz düşünən filosof, quru pedant və formal məntiqçilərə qarşı yönəldilmiş satiradır.

İdealist – Getenin müasiri olan idealist alman filosofu Fixteyə qarşı satira. Fixte iddia edirdi ki, insan “mənliyindən” xaricdə dünya mövcud deyil, yəni dünya obyektiv bir varlıq olmayıb, yalnız subyektiv idrakin məhsuludur.

Realist – Gete bu ad altında özünü nəzərdə tutur, bununla bərabər, bu ad yüngül kinayə ilə verilmişdir.

Supernaturalist (həddən artıq naturalist) – hissiyyatdan xaric bir aləmin də varlığına inanan filosof. Bununla Gete öz müasiri filosof Yaku-biyə işarə edir.

Skeptik (yunanca) – hər şeyə şübhə ilə yanaşan adam. Burada dəfinə – xəzinə tapmaq ümidilə sayrışan alovların dalınca qaçan filosoflara istehza edilir.

“Ey milçəklər, ey hünülər,

Siz əsl çalğısızınız” – Musiqi çalanlar filosofların danışıklarından mürgüləməyə başlayırlar. Bir qrup siyasi maska çıxış edir. Bunların bəziləri mahir, yəni mühitə uyğunlaşan, bəziləri isə bacarıqsız, yəni həyat və siyasətə uyğunlaşa bilməyənlərdir.

Sans souci (fransızca “qayğısız”) – uyğunlaşanların şüarı.

Bataqlıq alovu (sayrışan işıqlar) – Yəqin ki, 1789-cu ildə, burjuva inqilabı zamanı Fransadan qaçmış fransız aristokratları nəzərdə tutulur.

Axan ulduz – deməyə, müvəqqəti müvəffəqiyyət qazanan adam nəzərdə tutulur.

Yekəpərlər – vurub-dağıtmaq instinkti coşmuş insan yığını

Pianissimo (italyanca) – lap yavaşdan (musiqi istilahı)

Çiskinli bir gün

Getenin “Faust” əsərində saxladığı yeganə mənsur parça 1775-ci ildən əvvəl yazılmışdır.

Tənqid burada xronoloji uyğunsuzluq olduğunu göstərir: Valentin öldürülən gecə Mefistofel deyir ki, Valpurgiya gecəsi sabah yox, o biri gün olacaqdır. “Çiskinli bir gün” səhnəsindəki hadisələr Valpurgiya

gecəsinin səhəri baş verir: beləliklə, Valentinin öldürüldüyü gecədən sonra vur-tut üç gün keçir. Bu üç gündə aşağıdakı hadisələr baş verir: Qrethen uşaq doğur, onu çaya atıb boğur, sonra “uzun müddət sərsəri gəzir”, onu tuturlar, uşaq qatili kimi mühakimə edir və ölüm cəzası verir-lər, – bütün bu hadisələr, əlbəttə, üç günə sığmaz. Buna görə Valpurgiya gecəsinə simvolik şəkildə uzun müddət kimi təsəvvür etmək lazımdır ki, bu müddətdə Mefistofel əlindən gələn bütün vasitələrlə Faustun başını qarışdırıb, onu Marqarita barəsində düşünməkdən çəkəndirməyə çalışır.

Zindan

“*İçəridən nəğmə*” – alman xalq mahnılarının işlənilmiş bir variantıdır.
“*Zalımlar haqqında qoşub şeirlər,*
Nəğmə oxuyurlar...” – Ağlıni itirmiş Marqaritaya elə gəlir ki, xalq mahnıları onun barəsində qoşulmuşdur.

“*Odur, zəng səsləri gəlir, elə bil,*
Odur, qırdı artıq hakim əsanı” – XVIII əsrin sonlarına qədər davam edən adətə görə, edam hökmü yerinə yetiriləndə “günahkarlar zəngi” çalınarmış. Hakim hökmü oxuduqdan sonra əsanı sındırmış ki, bu da edam hökmünü yerinə yetirməyə işarə imiş.

İKİNCİ HİSSƏ

(səh.226–540)

BİRİNCİ PƏRDƏ

Gözəl mənzərəli yer

“*Gecə dörd pilləyə bölünür*” – Qədim romalılarda vaxtın hesablanması nəzərdə tutulur. Onlar sutkanın yarısını axşam saat altıdan səhər saat altıya qədər dörd yerə böldülər. Sonradan Gete bu hissələri şərti olaraq belə adlandırır: *Serenade* (axşam), *Notturmo* (gecə), *Mattutino* (sübh), *Reveil* (səhər).

“Leta sularının şəbnəmlərindən

Şəfqətlə alınma çiləyin...” – Qədim yunan mifologiyasına görə, yeraltı aləmdə unutulmuş nəhri, onun sularında ölümlərin ruhları dünya əzablarını unudurlarmış.

“Qulaq verin, səs salan orlardır” – orlar qədim yunan mifologiyasına görə, zaman ilahələridir.

Febin göy arabası səs-küylə uçub gəlir” – Feb qədim yunan mifologiyasına görə, günəş allahı.

“Sən yaşamaq eşqini oyadıb yenə məndə,

Həyata sövq edirsən...” – Faust günəşi insana müyəssər olmayan əbədi və absolyut həqiqətin rəmzi kimi dərk edir. O güman edir ki, “həqiqət” insana yalnız inikas şəklində görünə bilər (necə ki, insanın gözü günəşə baxmağa qadir olmadığından, işığı yalnız gün işığının əks etdiyi əşyanın üzərində görür).

İmperator sarayı

“O nədir ki, qarşılanar həm lənət, həm ehtiramla.” – İlk dörd misradakı tapmacanın mənası axmaqlıqdır.

“Kansler” – Eyni zamanda baş yepiskop; müqəddəs Roma imperatorluğu adətlərinə görə, kansler vəzifəsi baş yepiskopa həvalə edilərmiş.

“Qibellinlər də, qvelflər də...” (italyanca) – Qibellinlər orta əsr İtaliyasında imperator hakimiyyətinin tərəfdarı, – papanın dünyəvi hakimiyyətini müdafiə edən qvelflər partiyasının əleyhdarları.

Kastelyan – Orta əsrlərdə qəsrin və təsərrüfatın mühafizəsi kastelyana həvalə olunurdu.

“Axınlar, yanğınlar, müharibələr...” – Bütün Avropanı hun ordularının istila etdiyi dövr, xalqların böyük köç dövrü nəzərdə tutulur.

“İmperatorundur bütün torpaqlar,

Onundur torpağın altında nə var.” – Qədim Alman hüququna görə, kəndin işlədiyi dərinlikdən aşağıda olan bütün sərvətlər kralın hesab olunurdu.

“Günəş göy üzündə ən saf qızıldır.” – Münəccimin söylədiyi bu dumanlı sözlərin mənasını başa düşmək üçün nəzərə almaq lazımdır ki, qədimdə məlum olan yeddi planetdən hər biri müəyyən maddənin rəmzi sayılırdı; günəş – qızıl, merkuri – civə, Venera – mis, ay – gümüş, mars – dəmir, yupiter – qalay, saturn – qurğuşun.

*“Gah mandraqordan, gah qara itdən,
Gah cadugərlikdən bəhs edir hamı.”* – Orta əsr etiqaqlarına görə, mandraqorun kökləri dəfinə olduğu yeri göstərir. Mandraqorun kökünü yalnız qara it qaza bilər. Oranı qazıb çıxarmağa cürət edən adam tələf olar.

“Hərgah qıdıqlansa ayağın altı...” – Xalq etiqaqlarına görə, torpaq üzərində gəzərkən, adamın ayağının qıdıqlandığı yerin altında dəfinə basdırılmış olur.

*“Sən yeri qazdıqca, qızıl danalar
Sürü-sürü çıxıb ləzzət verəcəkdir...”* – Bibliyada “qızıl dana” bərsindəki rəvayətə işarədir. Rəvayətə görə, Musa Sina dağına gedərkən, yəhudilər həmin qızıl danaya səcdə edərlərmiş. Burada sərvət rəmzi kimi verilmişdir.

Maskarad

*“Sonra o, papanın çəkmələrindən
Öpərək, gətirdi özünə bir tac.”* – Alman krallarının başına imperatorluq tacı qoymaq mərasimi əvvəllər Romada icra edilərdi. İmperator tərəfindən papanın ayaqlarından öpmək mərasimi katolik kilsəsinin imperator hakimiyyətinə üstün olduğunun əlaməti idi.

“Gözəl Sereranın hədiyyələri...” – Serera Yunan-Roma mifologiyasına görə, əkinçilik ilahəsidir. Onun hədiyyələri qızıl sünbüllərdir.

Teofrast (bizim tarixdən əvvəl III əsr) – yunan filosofu. Nəbatat elminin banisi kimi tanınmışdır.

Polişinellər – italyan, xüsusilə neopolitan maskalar komediyasında şən maskalar.

Parklar – Yunan-Roma mifologiyasına görə, insan həyatının saplarını hörən tale ilahələri.

Furiyalar – Yunan-Roma mifologiyasına görə, intiqam ilahələri.

Favnlar – qədim yunan mifologiyasında meşə allahı.

Nimfalar – qədim yunan mifologiyasında pərilər, ilahələr.

Asmodey – yəhudi mifologiyasına görə, ailə ittifaqını pozan şeytanın adı.

Zoila-Tersit – iki paxıl adamın adlarının birləşməsi: Zoila – bizim tarixdən əvvəl III əsrdə yunan dilçisi – Homeri pisləyən adam, Tersit – “İliada” əsərində qorxaq və paxıl iştirakçılardan biri.

Sürücü oğlan – Getenin izahına görə, bu, tragediyanın üçüncü pərdəsindəki Linkeydir.

Plutus – Yunan–Roma mifologiyasına görə, yeraltı aləmin (Aidin) hakimi – Pluton. Onun mahiyyətində qədim mifologiya, personajları fəvnlər, satirlər, nimfalar, nereidlər və təbiət allahı Pan ilə yanaşı, alman mifologiyası personajları olan qnomlar, metal və qiymətli mədənləri qoruyan metalçılar, dəmirçilər və sairə də iştirak edir. Burada Pluton Aid hakimi kimi deyil, daha çox qiymətli mədənlərin allahı kimi verilmişdir.

“Yatmaq istəyəndə günorta xətri,

Tərpənmir budaqda bir yarpaq belə.” – Yunan mifologiyasına görə, günorta Pan yatdığı zaman bütün təbiət yatır.

Parkda

“...Gur dalğalardan tikilmiş füsunkar bir saray” – Mefistofelin fantastik sualtı aləmi bərəsindəki rəvayətləri Getenin “Rəng haqqında nəzəriyyə” elmi əsərindəki müşahidələrə əsaslanır.

“Bu yeni Peleyin gəlmək xəbəri

Çatacaq Fetidaya...” – Fetida – dəniz pərisi. Peley – Fetidanın əri və Axillin atası.

Qaranlıq qalereya

“Onlar Analardır...” – Analər haqqındakı əfsanə Gete tərəfindən Plutarxin “Tərcümeyi-hal” əsərindən aldığı təsir altında yazılmışdır.

Çıraqbən salonlar

Ruhların çağırılması səhnəsi doktor Faust haqqındakı xalq rəvayətlərindən alınmışdır. Burada Faust imperatorun hüzurunda böyük İskəndərin və arvadının ruhlarını çağırır, sonra isə tələbələr məclisində gözəl Yelenanın ruhunu da dəvət edir. Faust haqqındakı əfsanənin sonrakı variantlarında da ruhların çağırılması səhnələri vardır.

“Ayağı ayaqla sağıldırırq biz” – Gete burada qomeopat müalicəsinə istehza edir. Bu müalicənin şərtlərindən biri “bənzer şeyləri bənzerləri ilə müalicə etməkdən” ibarətdir.

Cəngavərlər salonu

Atlant – yunan mifologiyasına görə, Zevs tərəfindən göy qübbəsini çiyinlərində saxlamağa məhkum edilmiş nəhəng.

“Nə qədər baxıram – adi çobandır,

O nə şahzadədir, nə də əyandır.” – Yunan əfsanələrinə görə, Paris atasının sürüsünü otardığı zaman üç ilahə: Gera, Afrodita və Afina onun yanına gəlib, içlərindən ən gözəlini seçməyi təklif etmişlər.

“Boylu–buxunludur, diqqətlə baxsan,

Bədəninə görə başı kiçikdir.” – “Yaşlı qadının” bədən quruluşunun təsvirinə aid bu tənqidi mülahizə Faustun dəvət etdiyi Yelena surəti haqqında təkrar olunur. Bu fikiri Roma alimi Böyük Plini (bizim tarixdən əvvəl 79–23-cü illər) Lisippin qədim heykəlləri haqqında söyləmişdir.

“Ay və Endimiondur eynən bu lövhə” – Gözəl ovçu gənc Endimion ov ilahəsi Diananın və Ayın sevgilisi imiş (Yunan–Roma mifologiyasına görə).

Dueniya (ispanca) – gənc qızların yanında gedən və onların əxlaq və rəftarına nəzarət edən yaşlı qadın.

İKİNCİ PƏRDƏ

Faustun əvvəlki kabinet

Famulus (latınca) – professorun yanında və ya laboratoriyada çalışan elmi işçi.

“Müqəddəs Pyotrün açarları var.” – Xristian əfsanələrinə görə, cənnətin açarı müqəddəs Pyotrda imiş.

Bakalavr – Burada bu bakalavr həmin tələbədir ki, “Faust”un birinci hissəsində Mefistofel ona hiyləgərcə nəsihətlər verir. İndi o qədər kobudlaşmış və öz aləmində yüksəlmişdir ki, əvvəlki təvazökar gəncə əsla bənzəmir.

“Çıxdı qabağıma bir keçisaqqal.” – Tələbələrin arasında “keçisaqqal” – professorlara, xüsusi filosoflara deyilirdi.

*“Lakin o fəlsəfi absolyut ki var,
Onu məişətə gətirməkdən qaç.”* – Mefistofelin bu sözləri də idealist filosof Fixtenin təliminə istehzadır.

“Təcrübə? Köpükdür! Tüstüdür, hədəf.” – Gete burada yenə Fixte ilə Şellingin fəlsəfəsini nəzərdə tutur. Onlar təcrübənin faydasını rədd edib, təfəkkürün intuitivliyinə inanırdılar.

“Yaş çatdı otuza, ölüsən demək.” – İnsanda qabil olduğu fikirlərin xarici aləmin təsirlə oyanmasının yalnız 30-35 yaşına qədər mümkün olduğunu iddia edən maarifçi filosof Helvesinin (1715-1771) sözlərinin istehzal təkrarıdır.

Filister (almanca) – obivatel, meşşan, bayağı adam.

Orta əsr üslubunda laboratoriya

*“Rast gəlmişəm mən kristallaşdırılmış
Adamlara da...”* – Ömrü boyu kristal kimi donub qalmış, məhdud görüşlü, birtərəfli adamlara istehzadır.

Homunkul – saxta kimyagərlərin laboratoriyasında süni surətdə yaradılmış insanabənzər məxluq. Bu söz lüğəti mənada “insancıq” (xırdaca insan) deməkdir. Belə bir məxluq yaratmağın mümkün olduğunu saxta kimyagərlər müxtəlif əsərlərində iddia edirdilər. Bunlardan filosof və həkim Feofrast Paraselsin (1493-1541) əsərləri Geteyə yaxşı məlum idi.

“Faust”un ikinci hissəsində verilmiş surətlərin içərisində Homunkul surəti hamısından dumanlı olub, çox çətin izah edilə bilər. Gete 16 dekabr 1829-cu ildə Ekkerman ilə söhbətində demişdir: “Siz görəcəksiniz ki, Mefistofel Homunkul ilə müqayisədə çətin vəziyyətdə qalır. Homunkul ona yalnız görüşlərinin aydınlığı ilə deyil, gözəlliyə meyli və fəaliyyətinin səmərəliliyi etibarilə də üstündür”. Lakin bu mülahizə şairin yaratdığı alleqorik surətin mahiyyətinə aid deyil.

Şübhə yoxdur ki, Homunkul surətini yaradarkən, Gete o zaman alman cəmiyyətində dərin kök salmış Kant, Fixte və Şelling kimilərin idealist fəlsəfəsinin abstrakt və qeyri-həyati olduğunu nəzərdə tutmuşdur.

“A, sən də buradasan, kələkbaz əmi?” – Homunkul Mefistofeli “kələkbaz əmi?” adlandırmaqla, yəqin ki, özünün dünyaya gəlməsində şeytanın əli olduğuna işarə edir.

Peney – qədim Yunanıstanda Fessaliyada bir çay

Farsal – qədim Yunanıstanda bir yer adı

“*Axır ki, asılı oluruq yenə
Yaratdığımızın aqibətindən.*” – Bu sözlərlə Mefistofel Homunkulun yaranmasında özünün də əli olduğuna işarə edir (Gete özü də bu yeri belə izah edir).

Klassik Valpurgiya gecəsi

Farsal düzənlikləri

Erixto – Roma sərkərdəsi Pompeyə birinci Roma imperatoru Yuli Sezara qarşı mübarizəsinin fəlakətlə nəticələnəcəyini övvəlcədən xəbər verən fessaliyalı falçı, sehrbaz qadın.

Yuxarı Peneydə

Qriflər – başları və qanadları qaraquş, bədənləri aslan şəklində olan fantastik məxluqlar. Onlar, guya, xəzinələri qoruyurlarmış.

Qarışqalar – Qarışqalar surətini Gete qədim yunan tarixçi və coğrafiyaşünası Herodotdan almışdır. O, qarışqaları qızıl tozunu yığan məxluqlar kimi vermişdir.

Arimasplar – Skif qəbilələrindən olan əfsanəvi taygöz bir xalq. Bunlardan da Herodot danışır. Bu xalq qriflərin qoruduğu qiymətli cavahirətə oğurlayırmış.

Sfinks – Başı və döşləri qadın, bədəni aslan bədəni olan bir məxluq. Bu surət Misir mifologiyasından alınmışdır.

“*Köhnə bir pyesdə vaxtilə onlar*

Mənə “the old Iniquity” ad qoymuşdular – Latın hərflərilə yazılmış bu sözün mənası “köhnə yalan” deməkdir. Bu termin ingilis protestant ədəbiyyatında şeytan mənasında işlədilir.

“*Sən bir varlısan ki, həm dindarların*

Karına gəlirsən, həm günahkarın...” – Sfinks öz tapmacalı sözləri ilə şeytana işarə edir.

Sirenalar – Misir mifologiyasına görə, yarıquş yarıqadın şəklində olan xoşsəsli məxluqlar. Bunlardan Homerin “Odiseya” əsərində də danışılır.

“*Sizə kömək edər bu işdə Xiron.*” Xiron – yarıinsan-yarıat şəklində çox ağıllı bir məxluq və mahir hakim.

“*Alkidin oxu çatmayan...*” – Alkid – əfsanəvi dərəcədə qüvvətli pəhləvan Herakl.

Stinfalid – tükləri dəmirdən olan və lələklərini ox kimi atan, əfsanəvi yırtıcı quşlar. Bu quşları Herakl qırıb qurtarır.

Lerney – əfsanəvi doqquzbaşlı əjdaha. Bunu da Herakl öldürür.

Lamilər – qaniçən vampir şəklində əcinnə qadınlar.

Aşağı Peneydə

“*Bəli, Filiranın məşhur oğludur.*” Filira – təbiət hadisələrindən yazmış qədim yunan şairi Hesiodun sözlərinə görə, Xironun anası olan nimfa (pəri).

“*...Burda bir zaman*

Vuruşmuşdu Roma Yunanıstanla.” – Burada romalıların Makedoniya hökmdarı Persey üzərində Pind yaxınlığındakı qələbələrini nəzərdə tutulur (bizim eradan əvvəl 168-ci il).

Yenə də yuxarı Peneydə

“*Delosu ucaldan o ağsaçlı kişi.*” – Burada Zevsdən hamilə olmuş Latona haqqındakı əfsanə nəzərdə tutulur. Latona heç bir yerdə doğa bilmirmiş, çünki Zevsin qısqanc arvadı Gera Pifon ilanına əmr edibmiş ki, onu təqib etsin. Latona çarəsizlikdən özünü Egey dənizinə atır. Poseydon onun köməyinə gəlib, Delosa adasını yaradır ki, Latona burada iki uşaq doğur: Appolon və Artemida.

“*Əslində kos olub Pelionla Oss.*” – Seysmos təsdiq edir ki, guya, Parnas dağından aşağı Pelion və Oss dağlarının yaradılmasında iştirak etmişdir. İki təpəsi olan bu dağların biri Apollona və Artemidaya, o biri isə Dionisə həsr edilmişdir.

Cırtanlar (piqmeylər) – Yunan mifologiyasına görə, cırtanlar qəbiləsi bütün yeraltı ruhlar və qarışqaları öz hökmü altına alıbmiş. Seysmos kimi məğrur ruhlar isə vulkan qüvvələrini təmsil edir.

İvik durnaları – İstimiya oyunlarına gedərkən, yolda quldurlar tərəfindən öldürülən şair İvikin qətl edilməsinin şahidi olan durnalar. Bunlar cinayətin müqəssirlərini göstəribləmiş. Yunan, eləcə də orta əsr alman mifologiyasına görə, durnalarla cırtanlar bir-birilə daim mübarizə halındadırlar. Gete burada bu mübarizəni “Vulkan nəzəriyyəsi” ilə “Neptun nəzəriyyəsi” arasındakı mübarizə kimi göstərir. Bu nəzəriyyələr isə yerin mənşəyini və üzərindəki qabarıqların əmələ gəlməsini müxtəlif nöqtəyi-nəzərdən izah edir.

Empuza – Taygöz əcinnə Lamiya öz çirkin zahiri görkəmini dəyişib cazibəli görkəm alır. Yunan mifologiyasına görə, onun ayaqları eşşək ayaqları imiş. Gete isə onun qulaqlarının eşşək qulaqları olduğunu göstərir.

Oriadalar – dağ pəriləri

“*Pompey məğlub olub qaçanda burdan...*” – Bizim eradan əvvəl 48-ci ildə, 9 avqustda Farsal yaxınlığında Sezar tərəfindən məğlub edilmiş Pompeyin qaçması nəzərdə tutulur.

Ey, Hekata, Diana – Bəzi mifoloji variantlarda Hekata, Ay, Artemida və Prozerpina Heketa ilə eyni bir ilahə kimi verilir. O, göydə Ay, yerdə Artemida, yeraltı aləmdə Proizerpina olurmuş.

Egey dənizinin qayalıq sahilləri

Nereidalar – yunan mifologiyasına görə, Nerein qızları: yarınsan, yarıbalıq məxluqlar. Nerey – Poseydonun hökmü altında olan dəniz allahlarından biri. O, məşhur falçı hesab edilirdi. Yelenanın oğurlanmasının Troya üçün fəlakət törədəcəyini əvvəlcədən Parisə xəbər veribmiş.

Qalateya – Nereyin qızlarından biri, ən gözəl pərilərdən sayılır. Burada deyildiyi kimi, Kipr adasında Pafos məbədində Afroditadan miras qalmış yeri tutur.

Protey – Okean ilə Fetidanın oğlu. Müdrik dəniz ağsaqqalı (“*Odisseya*”da belə göstərilir), həm də falçı. İstədiyi şəkllə girə bilirmiş. Gete burada onu metamorfoza (istihalə) prinsipinin rəmzi kimi verir.

“*Xelonun cilalı çanağında*” – daha doğrusu, Xelonun bağa çanağında. Xelon Hermes tərəfindən nəhəng bir bağaya çevrilmişdi.

Telxinlər – Rodos adasının əfsanəvi sakinləri. Bunlar metalları işləməyi kəşf etmiş, Telxində məşhur Helios heykəlini yaratmışdılar. Sonrakı misralarda Protey bunun məhv olmasından danışır.

“*Sən atıl dənizin coşqun qoynuna,*

Öz uzun inkişaf yolunu başla.” – Fales üzvi maddələr heyətinə daxil olmağa cəhd edən Homunkula məsləhət görür ki, əvvəlcə su aləminin parametriyasından keçsin. Həmin filosofun rəyincə, bütün canlılar burada – suda əmələ gəlmişdir.

Psillalar və Marslar – Liviya və aşağı İtaliyada ilan ovsunlayan əfsanəvi məxluqlar.

*“Bu dünyada nə xaçdan, nə hilaldan
Qorxuruq, nə bir qanadlı şirdən,
Nə qartaldan qorxuruq...”* Xaç – xaçlı cəngavərlərin bayraqlarında olan nişan, hilal – osmanlı imperatorluğunun gerbi, müsəlmanlığın nişanı. Qartal – Roma dövlətinin gerbi, qanadlı aslan – Venesiyanın gerbi. Burada növbə ilə Egey dənizində Romanın, Venesiyanın, xaçlı cəngavərlərin və türklərin hökmranlıq etdikləri nəzərdə tutulur.

“Eros hökmrandır hissə, duyğuya” – Sirenalrın himnlərinin son dörd misrası Erosun (məhəbbət tanrısının) şərəfinə Qalateyanın hüzurunda söylənən tərifnamədir.

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Spartada Menelayın sarayı qarşısında

“Uzaq Frigiyanın cansıxıcı sahilindən...” – Frigiya – Kiçik Asiyada bir ölkə. Yelena dəvət olunub gəldiyi Aidi yaddan çıxararaq, güman edir ki, Troyadan yenicə qaçıbmışdır.

Evr (yunanca) – şərq küləyi.

Tindarey – əfsanəvi Sparta hökmdarı, Yelenanın atası. Bir müddət öz qardaşı tərəfindən Spartadan qovulmuş, sonra isə vətəninə qayıdıb, üzərində Pallada (Afina) məbədinin olduğu təpənin döşündə saray tikdirmişdi.

Sitera məbədi – Troyalı Yelena haqqında əfsanələrin birinə görə, şahzadə Paris onu Sitera adasında məbəddən götürüb qaçmışdır.

Forkiada – dəniz allahı Forkisin qızı. Mefistofel burada onun qiyafəsində çıxış edir.

Menada – Baxusun dəstəsində, həmişə sərxoş, kefcil qadınlar.

“Axmaq anan Gecədir,

Atan Ereb necədir?” – Ereb və Gecə yeraltı qüvvələrin – Xaosun törəmələridir.

“İlk eşqin...Tezeyin qəlbində

Odlu ehtiras yaratdı.” – Yelenanın Diana məbədində rəqsini görüb (qədim yunan ibadətində rəqs etmək vacib idi), ona valeh olmuş və Parislə

birlikdə onu götürüb qaçmışdı. Atdıqları püşkə görə Yelena Tezeyə düşmüşdü. O isə qızı öz dostuna inanıb tapşırmışdı ki, müəyyən yaşa qədər saxlasın.

“Lakin ərin sonralar Kriti fəth edərkən...” – Əfsanənin bir variantına görə, Menelay hökmdar Kritin oğlu imiş (Krit adası həmin hökmdarın adı ilə adlanmışdır). Atası öləndən sonra Menelay Spartanı tərk edib gedir ki, əqrəbasının zəbt etdiyi irsə sahib olsun. O getdikdən sonra Yelenanı qaçırlar.

“Səni həm İlionda görüblər, həm Misirdə.” – Əfsanənin bir variantına görə, Gera Yelenanın üç ilahənin yarışında qalib gəldiyindən qəzəblənib Paris ilə onun evlənməsinə mane olmuşdur. O, efirdən Yelenanın xəyali surətini yaratmışdır. Paris, guya, bu xəyali surət ilə Troyaya gedibmiş. Yelenanı isə Hermes Misirə, Proteyin sarayına aparıbmiş.

“Deyirlər Axilles də... kölgələr aləmindən

Qalxıb gəlmiş səninlə vüsala yetişməyə.” – Yelena barəsindəki əfsanənin bir variantına görə o, öləndən sonra Axill ilə evlənibmiş. Bu evlənmə əfsanəvi, sehrli Levka adasında olubmuş. Yelena burada Axilldən Evforion adlı bir oğul doğubmuş.

“Məlikəniz şan-şərəflə öləcəkdir,

Sizi isə... asacaqlar...” – Burada Odiseyin öz arvadı Penelopanın pis niyyətlərinə vasitəçilik edən qulluqçu qadınlara tutduğu divan mənzərəsi verilir.

“Ayaksın qalxanında... bir-birinə sarılmış ilanlar” – Gete belə hesab edir ki, gerblər vəhşi cəngavər turnirlərinin qalıqlarıdır. Axeya qəhrəmanı Ayaksın qalxanı Veymar Hersoq sarayında olan qədim vazdan Geteyə yaxşı tanış idi.

Tayget – Yunanıstanda dağ silsiləsi

Deifob – Troyalı Priamın kiçik oğlu. Menelay onu işgəncəli cəzaya məhkum etmişdi. Onun əmrilə Deifobu xırda-xırda doğramışdılar.

Qəsrin içəri həyatı

Pifonissa – Yunanıstanda Delfdə falçı qadının adı. Ümumiyyətlə, falçı mənasında işlədilir.

“Adam bu şaftalını, az qalır ki, dişləsin...”

Qorxuram ağzım qəbir tozu ilə dola.” – Troyalı qızlar sübhəlonirlər ki, gənclər qarı Forkıda tərəfindən Aiddən götürülmüş xəyalatlardır. Buna görə də onları meyit kimi güman edirlər.

Linkey – arqonavtlardan birinin adı. Arqo gəmisinin sükançısı. Onun çox iti gözləri varmış.

“Korinf körfəzini təpələrəcən Nəzarət altına alar germanlar.” – Faust ardıcıl olaraq almanlara, fransızlara, sakslara (ingilislərə) və normanlara müraciət edir. Yunanıstanda yaradılmış feodal knyazlıqlar yuxarıda adları çəkilən xalqların nümayəndələri arasında bölünmüşdür.

“O, burada Ledanın yumurtasından çıxıb,” – Yunan əfsanələrinə görə, Leda qu quşu şəkli almış Yupiterin oynaşı olduqdan sonra yumurtlamış və həmin yumurtadan Yelena çıxmışdır.

Pan – yunan mifologiyasına görə, meşə allahı. Sürülərin havadarı.

Arkadiya – qədim Yunanıstanda çobanlar və ovçuların yaşadığı dağlıq bir yer. Şeirdə Arkadiya xoşbəxt bir ölkə kimi verilir.

Favn – Roma mifologiyasına görə, meşələrin, düzənlərin və otlayan sürülərin allahı.

Antey – yunan mifologiyasına görə, Yer ilahəsi Geyanın oğlu, Nəhəng gücünü ana torpaqdan almış.

Peleps – qədim Yunanıstan hökmdarı. Peleponnes yarımadası onun adı ilə adlandırılmışdır.

Evforion – Faust ilə Yelenanın oğlu. Onun simasında Getenin məşhur ingilis şairi, Yunanıstanın azadlığı uğrunda mübarizədə iştirak edən və həlak olan Bayronu nəzərdə tutduğunu güman etmək olar. Getenin öz iddiasına görə Evforionun həlak olmasına ağlayan xor müasir ideyaları ifadə edir.

İkar – yunan mifologiyasına görə, əfsanəvi rəssam, memar və ixtiracı Dedalın oğlu. Atasının üçün mumla bərkidilmiş lələklərdən qanadlar düzəldir. İkar bu qanadlarla uçub, o qədər yüksəlir ki, günəşə yaxınlaşır. Günəşin istisindən mum əriyir, İkar da dənizə düşüb boğulur.

Persefona – yunan mifologiyasında yeraltı aləmin qadın hökmdarı.

Fessaliya qarısı – Pantalıs Forkiadanı belə adlandırır.

Asfodel – zanbaqkimilərdən əfsanəvi cəhənnəm bitkisi.

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

Uca dağ silsiləsi

“*Div addımları ilə gələn bir tay çəkmə*” – hər addımında yeddi mil yol gedən çəkmələr alman xalq nağıllarında verilir.

“*Molox çəkici ilə vurub dağları*” – Molox qədim yəhudi mifologiyasına görə, cəhənnəm alovunu təmsil edən cəhənnəm ruhudur.

“*Saray tikdirərəm özümə...*” – Burada sonrakı misralarda Versalda XIV Lüdvik tərəfindən tikilmiş fransız krallarının iqamətgahı olan saraylar təsvir edilir.

Sardanapal – öz dəbdəbəli sarayları və zərifliyi ilə məşhur olan Asoru hökmdarı.

“*Qəzəbli sular... qabarıb, kükrəyib...*”

“*Sahili döyürdü...*” – Burada şüurlü insan zəhmətinin təbiət qüvvələrinə qalib gəldiyi nəzərdə tutulur və bu motiv beşinci pərdənin əsas mövzusu təşkil edir.

“*Xalis moizədir, keşiş sözüdür*” – İlk variantda görə, Faust Evforionun ölümündən sonra keşişləri və rahibləri təqib etməli imiş. Bu motiv yarımçıq qalmışdır. Dördüncü pərdədə bu mövzuya işarə edən yalnız bəzi əlamətlər qalmışdır.

Dağətəyində

“*Nursiya nekromantu Sabiniyalı cadugər*” Nekromant – ölülərin ruhu ilə danışan sehrbaz. Nursiya – İtaliyada sehrli bir dağ.

“*Dəniz qaşqabaqlı, tutqun olanda,*

“*Dioskurlar bu cür işıq salardı.*” – Qədim yunanlıların etiqadına görə, dioskurlar, ulduzlar bürcü gəmiçilərə kömək edərmiş.

“*Qartaldır, görürəm, süzür sürətlə,*

“*Bir kərkəs izləyir onu hiddətlə.*” – Qartal və kərkəs imperatorun və “Düşmən imperatorun” nişan əlamətləridir.

“Budur, uçub gedir yenə cüt qarğam.” – Alman xalq nağıllarına görə, şeytanın iki köməkçi qarğası olarmış; bu, qədim cermen allahı Votan haqqındakı əfsanədən alınmışdır.

Saxta imperatorun çadırında

“Dörd mötəbər əyanla ittifaq quram gərək” – IV Karlın hökmdarlığı zamanından qalma irsi saray vəzifələri nəzərdə tutulur. Bu yüksək vəzifələr imperatorluğun ən görkəmli ruhani və dünyəvi knyazları arasında bölünməli idi.

BEŞİNCİ PƏRDƏ

Kənd yaxınlığında açıqlıq bir yer

Filemon və Bavkida – qədim yunan mifologiyasında bir-birilə dərin məhəbbət və dostluq şəraitində yaşamış qoca kəndlilərin (ər-arvad) adları. Yolçu qiyafəsində gəzən Zevs və Hermesə qonaqpərvərlik göstərdikləri üçün, allahlar bunlara uzun ömür və eyni bir vaxtda ölmək bəxş edibləmiş. Onların yoxsul daxmaları məbədə çevrilibmiş və burada onlar rahib və rahibə kimi yaşayırmışlar.

Faustun sarayı

“Navufey üzümlüyü təzə məsələ deyil.” – Burada Bibliyada padşah Axava haqqındakı rəvayətə işarə edilir. O, hiylə işlədərək, öz qonşusu Navufeyin üzümlüyünə yiyələnmişdi.

Gecədən xeyli keçmiş

“Dünyadan çaparaq keçdim bir qədar.” – Faustun bu misra ilə başlanan sözləri tragediyanın birinci hissəsindəki məşhur monoloqunu yada

salır. Ancaq indi onun bilik və mükəmməlləşməyə olan şiddətli meyli mücərrəd, fikri seyrçilik aləmindən əməli həyatla bilavasitə bağlı olan aləmə keçmişdir.

“İnsanlar doğulandan kor yaşayır dünyada.” – Orta əsr etiqaqlarına görə, insan küpəgirən qarıların, sehrbazların və supərilərinin üfürməsilə kor olurmuş.

Saray qabağında böyük həyat

Lemurlar – Roma mifologiyasına görə, ölmüş pis adamların narahat ruhları və ya kölgələri

“Dənizlər şeytanı qoca Neptun” – Orta əsrlərdə qədim dünya allahlarını şeytan hesab edirdilər. Buna görə də dəniz allahı Neptun burada dəniz şeytanı adlanır.

Tabutda

“Dəmir kürəklə, bellə

Bu xarabanı tikən, görəsən, kimdir?” – Buradakı dialoq Şekspirin “Hamlet” əsərində məzarçıların söhbətinə sərbəst nəzirə kimi yazılmışdır.

“Çevirin cəhənnəmin ağzını bu tərəfə” – Bütün orta əsr kukla teatrlarında “cəhənnəm ağzı” təsvir olunurdu. Cəhənnəmin sonrakı təsvirində Gete Dantenin “İlahi komediya” əsərindən alınmış ənənəvi surətləri canlandırır.

“Sizlər həm kişilərə, həm arvadlara xoş gəlirsiniz.” – Mefistofel burada mələklərin saflığına istehza ilə onları hermafrodit – xonsa kimi qələmə verir.

Faustun “ölməz varlığı” – Burada “ölməz varlıq” termini orta əsrlərin dini kitablarındakı ifadələrdən alınmışdır.

Dağlar qoynunda

“Məsud körpələr xoru” – Svedenborqun mistik təliminə görə gəcəyari “ruhlar saatında” doğulmuş körpələr. Bu “təlimə” görə, böyük ruhlar körpələri öz “daxillərinə” alırlar ki, onlar həyata böyüklərin müdrik nəzərlərilə baxsınlar.

“Allahın lütfüylə xilas edildi

Bir pak ruh, ülvi ruh şərin torundan” – Gete Ekkerman ilə 1831-ci il 6 iyulda söhbətində demişdir: “Faustun xilas olmasının açarı – izahı həmin bu misralardadır”.

“Doctor Marianus” – “Doktor Marianus” (yəni qız Mariyanın ilahi seyrinə dalmış) – bir çox mistiklərin fəxri titulu belədir.

Böyük günahkar qız – İncilə görə, günahkar qız Mariya Maqdalina.

“Mulier Samartana” – misirli Mariya. Dini kitablara görə, misirli Mariya uzun müddət pozğun həyat keçirdikdən sonra, tövbə etmək məqsədi ilə kilsəyə gedir. Gözəgörünməz bir qüvvə onu nalayiq günahkar bir qadın kimi itələyir. Amma Məryəm onu möcüzəli bir yol ilə təkrar məbədə gətirir. Bundan sonra o, təkrar səhraya qayıdıb, orada qırx səkkiz il tövbə – istiğfar ilə məşğul olur və ölümündən qabaq qumun üzərinə öz xahişini yazıb, rahibə müraciət edir ki, onu xristian qaydası ilə dəfn etsinlər.

MÜNDƏRİCAT

Yohan Volfqanq Gete 5

FAUST

faciə

(*tərc. Əhməd Cəmil*)

İthaf	17
Proloq – teatrdə	18
Proloq – asimanda	25
Birinci hissə	31
İkinci hissə	227

ŞEİRLƏR

Qədirbilənə (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	545
Çənli-çisəkli səhər (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	545
Aya (<i>tərc. Həmid Arzulu</i>)	546
May nəğməsi (<i>tərc. Həmid Arzulu</i>)	547
Bənövşə (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	549
Güllü bənd ilə (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	550
Yabanı qızılgül (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	550
Qaraçı nəğməsi (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	551
Cavanlığın incə qəmi, incə nisgili (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	552
Səyyahın coşqun fırtına nəğməsi (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	554
Müəllif (<i>tərc. Həmid Arzulu</i>)	558
Xristel (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	558
İtib dincliyim (<i>tərc. Həmid Arzulu</i>)	559

Etibarsız oğlan (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	561
Prometey (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	562
İsmariş (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	565
Bir şəkil (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	566
Qəniməd (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	567
Faytonçu Kronosa (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	568
Sənətkarın axşam sərgisi (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	570
Dənizdə (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	571
Təzə sevda, təzə ömür (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	572
Lothenə (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	573
Belindənə (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	575
İztirabın nəşəsi (<i>tərc. Həmid Arzulu</i>)	576
“Eqmont” dan (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	576
Dağlardan (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	576
Payız duyğusu (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	577
Səyyadın axşam nəğməsi (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	577
Lili bağı (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	578
Səyyahın gecə nəğməsi (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	583
Lili Şönemana (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	583
Ştolberqli qrafinya Auqustinə yazılmış məktubdan (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	584
Onun köksündəki nəcib ürək (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	584
Hans Zaksın şairanə ismarişi (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	585
Xatirə (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	591
İnsan duyğusu (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	591
Sular üzərində ruhların tərənəsi (<i>tərc. Həmid Arzulu</i>)	592
Qəribin gecə gümlütüsü (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	593
Minnət (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	593
Sizə deyim... (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	594
ŞARLOTTE FON ŞTAYNA	
Gül-çiçək göndərdim... (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	594
Uşanmaz məhəbbət (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	595
Burda kəsilə də ağrılar həməən (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	595
Doğrudur, mən səndən uzaq, uzağam (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	597

Meşəsultanı (tərc. Ələmdar İsa)	597
Müğənni (tərc. Ələmdar İsa)	598

MİNYON

Məni dinən bilmə, məni susan bil (tərc. Ələmdar İsa) ...	600
Kədər, qüssə, qəm çəkən (tərc. Ələmdar İsa)	600
Mən necə varamsa, qoy qalım elə (tərc. Ələmdar İsa) ..	601

ARFAÇALAN

Çörəyini gözyaşıyla kim yemir (tərc. Ələmdar İsa)	602
Kim təkliyə boyun əysə (tərc. Ələmdar İsa)	602
Gəzdiyim qarını... (tərc. Ələmdar İsa)	603

İlk itki (tərc. Ələmdar İsa)	603
Əbədilik (tərc. Ələmdar İsa)	604
Qoft nəğməsi (tərc. Ələmdar İsa)	604
Can yanğısı (tərc. Ələmdar İsa)	605
Gecə şərqisi (tərc. Ələmdar İsa)	605
Həsrət (tərc. Ələmdar İsa)	606
Sevgililər (bir daha) (tərc. Ələmdar İsa)	607
Əlçatmaz dünya (tərc. Ələmdar İsa)	608
Antepirhemma (tərc. Ələmdar İsa)	608
Müqəddəs Nepomuk ərəfəsində (tərc. Ələmdar İsa)	609
Neyləyirsən (tərc. Ələmdar İsa)	609
Bu günlük və əbədi (tərc. Ələmdar İsa)	609
Daşqın (tərc. Ələmdar İsa)	610
Gecəyarı (tərc. Ələmdar İsa)	610
Parabaza (tərc. Ələmdar İsa)	611
Təpinti (tərc. Ələmdar İsa)	611
Mart (tərc. Ələmdar İsa)	612
Həsrət (tərc. Ələmdar İsa)	612
Biz hamımız... (tərc. Ələmdar İsa)	613
Özünədəlmə (tərc. Ələmdar İsa)	613

USTADNAMƏ-ORFEY (tərc. Ələmdar İsa)

İblis	614
Təsadüf	614

Məhəbbət	614
Təkid	615
Ümid	615
Xaç suyuna salınma mərasiminə giriş (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>) . . .	616
Sözdür ki... (<i>tərc. Ələmdar İsa</i>)	616
Müqayisə (<i>tərc. Həmid Arzulu</i>)	617

GƏNC VERTERİN İZTİRABLARI

(*tərc. Çərkəz Qurbanlı*)

Birinci kitab	621
İkinci kitab	671
<i>"Faust"</i> a izahlar	733

DÜNYA ƏDƏBİYYATI
KLASSIKLƏRİ

Yohan Volfqanq GETE

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

Çapa imzalanmışdır 12.03.2010. Format 60×90 1/16. Ofset çap üsulu.
Fiziki çap vərəqi 48. Sifariş 48. Tiraj 7000.

“Şərq-Qərb” ASC-də çap olunmuşdur
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17
Tel.: (+994 12) 374-75-62
Faks: (+994 12) 370-18-49
e-mail: sharq.qarb@gmail.com